

TURUN
YLIOPISTO

POLKUJA MAISEMAAN – MAISEMAN POLKUJA

Maisemanhoitoalueet kulttuurimaiseman
suojelun välineenä

Matti Riihimäki

TURUN
YLIOPISTO

POLKUJA MAISEMAAN – MAISEMAN POLKUJA

Maisemanhoitoalueet kulttuurimaiseman
suojelun välineenä

Matti Riihimäki

Turun yliopisto

Humanistinen tiedekunta
Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos
Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen koulutusohjelma
Maisemantutkimus
Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen tohtoriohjelma (Juno)

Työn ohjaajat

Professori Maunu Häyrynen
Turun yliopisto

Yliopistonlehtori Simo Laakkonen
Turun yliopisto

Esitarkastajat

Professori Ranja Hautamäki
Aalto-yliopisto

Ympäristöneuvos Tuija Mikkonen
Ympäristöministeriö

Vastaväittäjä

Professori Ranja Hautamäki
Aalto-yliopisto

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck-järjestelmällä.

ISBN 978-951-29-7834-2 (PRINT)
ISBN 978-951-29-7835-9 (PDF)
ISSN 0082-6995 (Painettu/Print)
ISSN 2343-3205 (Verkojulkaisu/Online)
Painosalama Oy, Turku, 2019

TURUN YLIOPISTO
Humanistinen tiedekunta
Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos
Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen koulutusohjelma
Maisemantutkimus
RIIHIMÄKI, MATTI: POLKUJA MAISEMAAN – MAISEMAN POLKUJA
Maisemanhoitoalueet kulttuurimaiseman suojelun välineenä
Väitöskirja, 384 s., 3 liitesivua
Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen tohtorihjelma (Juno)
Joulukuu 2019

Tiivistelmä

Tutkimuksen kohteena on luonnonsuojelulain mukainen valtakunnallinen maisema-alue, jonka tapauksia edustavat Suomen kolme ensimmäistä, eli Skärlandetin (2007), Hyypänjokilaakson (2009) sekä Kairalan ja Luiron kylien (2010) maisemanhoitoalueet. Tutkimuksen tavoitteena on tuottaa tietoa maisemanhoitoalueiden lähtökohdista, perustamisprojekteista ja niiden toimivuudesta kulttuurimaisemien suojelun menetelmänä. Polkuriippuvuusmallin viitekehysessä maisemanhoitoalueiden ominaispiirteitä tarkastellaan esivaiheiden, maisemahankkeiden eli polkujen rakentamisvaiheiden ja näitä seuraavien polkuriippuvuusvaiheiden näkökulmista. Tuloksia voidaan hyödyntää nykyisten alueiden kehittämisessä sekä uusien hoitoalueiden perustamisissa.

Maisemanhoitoalueiden esivaiheiden ominaispiirteet määrittyivät suhteessa maiseman ja alueen kehityssuuntiin, maiseman jaettuihin merkityksiin sekä maankäytön suunnitelmiin ja institutionaalisen suojelun aikaisempiin toimenpiteisiin. Aluekohtaisia lähtökohtia kuvasivat elinkeino- ja väestörakenteen, väestömäärän, infra- ja uudisrakentamisen, käyttötarkoitusten ja maiseman muutokset tai muuttumattomuus sekä niihin liitetyt uhka- ja tulevaisuuskuvat. Esivaiheet määrittivät samalla sitä, minkälaisia vaihtoehtoja – nykytilan säilyttäminen, muutoksen ohjaus tai valittujen ominaispiirteiden palauttaminen – pidettiin tavoiteltavina.

Maisemahankkeissa korostuivat toteutusperiaatteet, paikkakäsitys, yhteisesti jaetut tavoitteet sekä alueellinen yhteistyökyky ja muutokskyvykyys. Hyypänjokilaaksoissa merkityksellistä oli myös maisema-arvojen ja hoitotoimenpiteiden jatkuvuutta tukevan institutionalisoinnin organisointi.

Maisemahankkeilla, maisemanhoitoalueiden perustamisilla ja niitä seuranneilla toimenpiteillä on ollut alueellista elinvoimaisuutta vahvistavia tai ylläpitäviä vaikutuksia. Tapauskohtaisesti ne ovat lisänneet asuinympäristön ja maiseman arvostusta ja hoitotoimenpiteitä, niihin liittyviä taloudellisia tukia, yhteistyötä, yhteisöllisyyttä sekä laajentaneet verkostoja ja vahvistaneet alueiden sosiaalista pääomaa. Alueiden valitut ominaispiirteet ovat säilyneet ja Hyypänjokilaaksoissa sekä Kairalan ja Luiron kylissä maiseman avoimuus on myös kasvanut. Eri tekijöiden yhteisvaikutuksena ne ovat vaikuttaneet myönteisesti asukkaiden tulevaisuuskuviin.

Alueiden esivaiheet, maisemahankkeet, maisemanhoitoalueiden perustamiset ja tavoitteet sekä niitä seuranneet toimenpiteet kuvaavat institutionaalisen luonnon- ja maisemansuojelun evolutiivista, epälineaarista, jatkumoa ja murroksia sisältävää kehitystä. Maisemanhoitoalueet asemoituvat sekä yleisellä konseptitasolla että osana paikallisia toimenpiteitä osaksi 1980-luvulla alkanutta, ympäristöministeriön toteuttamaa maaseudun kulttuurimaiseman suojelun jatkumoa. Polkuriippuvuusmallin mukaisesti aikaisemmilla toimenpiteillä – suojelualueiden perustamisilla, inventoinneilla ja arvokohteiden nimeämisillä, kuten valtakunnallisesti arvokkailla maisema-alueilla – oli tärkeä merkitys maisemanhoitoalueiden valikoitumisissa, rajauksissa, arvojen määrittelyissä ja todentamisissa.

Evolutiiviselle, polkuriippuvalle kehitykselle luonteenomaisesti, ymmärrys eri tekijöiden merkityksistä alueiden erityispiirteiden säilymisille sekä aikaisempien tavoitteiden ja toimenpiteiden vaikutusten huomioiminen näyttäytyy aineistossa oppimisprosessina, eli uutena konseptina ja käytäntöjen muutoksina. Tutkimusaineistossa näitä käännteitä tai murroksia edustavat luonnonsuojelulain laajentaminen maisemanhoitoaluekonseptilla, siirtyminen käsitteellisesti alueiden suojelusta niiden hoitoon, heikot oikeusvaikutukset sekä maisemahankkeiden toteutusmallien muutokset. Maisemahankkeiden toteutusperiaatteisiin sisältyi asukkaiden eriasteinen osallistaminen tai vuorovaikutteinen yhteistyö, vapaaehtoisuus, asukkaiden hyväksyntä alueen perustamiselle, hoito- ja käyttösuunnitelman laatiminen ennen perustamispäätöstä sekä maiseman jaettu merkityksiä ja asukkaiden hoitovastuuperiaatteita korostavat merkityksenantoprosessit.

Kolmen maisemanhoitoalueen aineistossa maisema ilmenee – konstruktiolle luonteenomaisesti – jaettuina merkityksinä, rakentuneena ja vuorovaikutteisena käsitteenä, jatkuvuuden tai muutoksen indikaattorina, instrumenttina eli tavoitteiden saavuttamisen välineenä sekä prosessina. Maisema on luonteeltaan muuttuva, jatkuvasti uudelleen määriteltävä ja sopimuksenvarainen yhteisomaisuusresurssi.

Maisemanhoitoalue on yksi institutionaalisen maisemanhoidon tai -suojelun instrumentti. Tutkimuksen perusteella sen avulla – yhdessä maankäytön suunnittelun, asumisen ja elinkeinotoimintojen, kehitysprojektien sekä jatkuvaluonteisten toimintamallien kanssa – voidaan tukea muuttuvan ja uudelleen määriteltävän kulttuurimaiseman arvojen säilymistä. Potentiaalisimpia kohteita edustavatkin identiteettiään vaalivat, evolutionaarisesti resilienssit, muutosvaiheessa olevat maaseutualueet.

Avainsanat: maisema, kulttuurimaisema, maisemanhoitoalue, valtakunnallisesti arvokas maisema-alue, yhteisö, muutos, polkuriippuvuus.

UNIVERSITY OF TURKU

Faculty of Humanities. School of History, Culture and Arts Studies

The Degree Programme in Cultural Production and Landscape Studies

RIIHIMÄKI, MATTI: Paths into the landscape – paths of the landscape

Landscape management areas as a tool for cultural landscape conservation

Doctoral Dissertation, 384 pages, 3 pages of appendices

Doctoral Programme in History, Culture and Arts Studies (Juno)

December 2019

Abstract

The subject of this study is the national landscape conservation area, as referred to in the Nature Conservation Act, which is exemplified through the cases of Skärlandet (2007), Hyypänjokilaakso (2009), and villages of Kairala and Luiro. The aim of this study is to produce information on the starting points of landscape management areas, landscape management area projects, and their functionality as a method of cultural landscape conservation. Through the path dependency model framework, the characteristics of landscape management areas are examined through the pre-formation phases, path creation phases, and the subsequent path dependency phases. The results can be utilized in the development of existing areas and designation of new ones.

The characteristics of the pre-formation phases are determined with relation to the development trends of the landscape and area, socially shared meanings of landscape, and land use plans and prior measures of institutional conservation. Regional starting points were depicted by the changes to or invariance of economic and population structure, population, infrastructure construction, building development and landscape, and the associated threats and visions for the future. The pre-formation phases also determined which options were pursued: maintaining the current situation, directing change, or restoring selected characteristics.

Principles of implementation, concept of place, shared objectives, and regional cooperation skills and resilience to change were noteworthy in the landscape management area projects. Hyypänjokilaakso was exceptional for its institutional organization that supported the continuity of landscape values and management measures.

The landscape management area projects, the designation of landscape management areas, and the resulting measures have played a part in strengthening and maintaining regional vitality. Case-by-case, they have increased the appreciation and management measures of the residential environment and landscape, their financial backing, cooperation, sense of community, and they have broadened networks and strengthened the regions' social capital. The selected characteristics of the regions have been preserved, and landscape openness has also increased in Hyypänjokilaakso and the villages of Kairala and Luiro. With the combined effect of different factors, they have positively impacted the inhabitants' visions of the future.

The pre-formation phases, landscape management area projects, the designation and objectives of landscape management areas, and the resulting measures depict the

evolutionary, non-linear development of institutional nature and landscape conservation, which includes continuities and changes. On both a conceptual level and as part of regional measures, landscape management areas are a part of the Ministry of the Environment's continuous efforts to preserve rural cultural landscapes. These efforts began in the 1980s. In accordance with the path dependency model, prior measures were significant in the landscape management areas' selection and demarcation, as well as defining and verifying their values. These prior measures included the designation of conservation areas, field surveys, and the naming of valuable sites such as nationally valuable landscape areas.

Understanding the significance of various factors in the conservation of selected regional characteristics and taking the impacts of prior objectives and measures into account emerges from the research material as a learning process, a new concept or change in practice, which is characteristic of evolutionary, path dependent development. In the research material, these turning points include the extension of the Nature Conservation Act to include the landscape management area concept, conceptually moving from conservation to management, inadequate legal consequences, and changes to the implementation models of the landscape management area projects. The principles of implementation included inhabitants' participation or interactive cooperation of varying degrees, voluntariness, the inhabitants' approval of the designation of the area, the drafting of a usage and maintenance plan before designation, shared landscape meanings, and processes of giving meaning, which fortified the inhabitants' responsibility of care.

Landscape emerges from the research material as shared meanings, a constructed and interactive concept, an indicator of continuity and change, an instrument for achieving objectives, and a process. The landscape is constantly changing and being redefined, and it is a contractual common property resource.

The landscape management area is an institutional instrument of landscape conservation. Based on this study, it can support the conservation of cultural landscape values, together with land use planning, residential and business activities, development projects, and ongoing operating models. The sites with the most potential are rural areas that cherish their identity, are resilient, and where the residential and economic structure as well as agricultural production methods are changing.

Keywords: landscape, cultural landscape, landscape management area, nationally valuable landscape area, community, change, path dependency.

Kiitokset

*Maisema lähtee ähkäisten liikkeelle, lisää nykäyksittäin vauhtia.*¹

Aihevalintani taustalla on pro gradu -tutkielmani Skärlandetin maisemanhoitoalueesta vuonna 2011. Valmistumisen jälkeen pohdin, tekikö tutkielma oikeutta tutkimuskohteelle, korostuivatko oikeat teemat ja puuttuiko olennaisia näkökulmia. Yksittäisistä tapauksista on vaikea tunnistaa puuttuvia tai merkitykseltään vähäisiä ominaisuuksia. Ongelmaa voidaan pyrkiä ratkaisemaan tutkimalla useaa maisemanhoitoaluetta. Samalla kysymys pro gradu -työn edustavuudesta on esimerkki tieteellisen tiedon itseään korjaavasta luonteesta. Tulosten koettelemisen avulla tiedot vahvistuvat tai kumoutuvat.

Jatko-opintojen ensimmäisessä tutkimusseminaarissa esitettiin kysymys; miksi maisemanhoitoalueita perustetaan? Tunsin maisemanhoitoalueisiin luonnonsuojelulaissa liitetyt tavoitteet, mutta samalla ymmärsin, ettei alueen perustamista voi selittää pelkästään lainsäädäntöön kirjattujen tavoitteiden kautta. Väitöskirja on valitettavan viivästynyt vastaukseni kysymyksen esittäjälle.

Lopputulosta voi lähestyä monesta eri näkökulmasta ja minulle tämä on ensisijaisesti kertomus muutoksesta. Maisemanhoitoalueet ovat yksi esimerkki maaseudun, maatalouden ja maiseman sekä institutionaalisen suojelun kansallisista ja paikallisista kehityspoluista, epälineaarista kehityksestä ja kohtaamisista. Niiden yhteydessä ovat muuttuneet alueet, ihmiset, maisemat, käsitteet, arvostuksen kohteet, toimintamallit, tavoitteet ja toimijoiden roolit. Eikä ole mitään syytä, miksei näin olisi jatkossakin.

Kiitokset maisemanhoitoalueiden perustamisprojektien aineistosta ja kannustavasta suhtautumisesta ympäristöministeriön Tapio Heikkilälle. Tutkimuksen valmistumisen mahdollistivat työn ohjaajat Turun yliopiston Maunu Häyrynen ja Simo Laakkonen sekä esitarkastajat, Aalto-yliopiston Ranja Hautamäki ja ympäristöministeriön Tuija Mikkonen. Eeva Raike ja William Velmala laativat tutkimukseen sisältyvät kartat. Miialle, Otsolle ja Aavalle kiitokset hienosta tuesta ja kannustuksesta.

Tammisaarella 2.11.2019

Matti Riihimäki

---

¹ Carpelan 2005, 29.

SISÄLLYS

Tiivistelmä.....	3
Abstract	5
Kiitokset	7
SISÄLLYS	8
Kuvaluettelo	11
OSA I - JOHDANTO	12
Tausta, kontekstit ja tavoitteet	12
Tutkimuksen tausta ja tarve.....	12
Vertaileva tapaustutkimus maisemanhoitoalueista	15
Empiiriset tutkimuskontekstit	19
Viitekehystenä polkuriippuvuusmalli.....	22
Tavoitteet ja tutkimuskysymykset	31
Tieteenfilosofia, metodologia ja menetöt.....	36
Ontologia ja epistemologia.....	36
Maisemantutkimus – maisema – kulttuurimaisema – kulttuuriympäristö.....	39
Tutkimusparadigma ja käsitteet	51
Aineisto, analyysi ja tutkimusasetelma	59
Tutkimusmenetelmien, -aineiston ja -tulosten lähdekriittinen tarkastelu	62
OSA II – MAASEUTU, -TALOUS JA MAISEMA	65
Maaseudun ja -talouden kulttuurimaisema.....	65
Maaseudun, maatalouden ja maiseman muutoksia	65
Tuotantomaaseudusta kohti kulutus- ja asumismaaseutua	72
Maaseudun kulttuurimaiseman suojelu	75
Ongelman tunnistamisesta ratkaisumalleihin	75
Komiteamietinnöistä valtakunnallisesti arvokkaisiin maisema-alueisiin	78
Luonnonsuojelulain uudistus	82
Natura 2000 -verkoston perustaminen	88
Ensimmäiset maisemahankkeet	95

OSA III - SKÄRLANDET.....	101
Suomenlahden sisäsaariston maatalousalue	101
Saaristomaatalouden maisema	106
Alueen perustaminen ja onnistumisen tekijät	110
Perustamishankkeen valmistelu ja toteutus	110
Osa institutionaalista maiseman- ja kulttuuriympäristönsuojelua.....	114
Perustamista tukeneet toimintatavat.....	120
Asiantuntijalähtöinen aluerajaus	126
Maatalouden jatkuvuutta turvaavat tavoitteet.....	131
Perustamisen jälkeinen aika ja tavoitteiden toteutuminen.....	134
Luonnon- ja kulttuurimaiseman ominaispiirteiden säilyminen	134
Saaristomaatalouden toimintaedellytysten säilyminen.....	138
Asuin- ja infrastruktuurirakentaminen	145
Maisema-arvojen ja maatalouselinkeinojen yhteinen tulevaisuus	149
Yhteenveto.....	154
OSA IV - HYYPÄNJOKILAAKSO	161
Hyypä – jokilaakson maaseutu	161
Maatalouden, yhdyskunta- ja väestörakenteen muutoksia	165
Maiseman muutos	169
Alueen perustaminen ja onnistumisen tekijät	174
Perustamisprojekti.....	174
Asukkaiden, kyläyhdistyksen ja toimintamallien merkitys	179
Maisemakuullinen, kokemuksellinen ja vapaaehtoinen aluerajaus.....	185
Inventointien, selvitysten ja suunnitelmien jatkumo	189
Kehityssuunnista tavoitteisiin	194
Perustamisen jälkeinen aika ja tavoitteiden toteutuminen.....	200
Kyläin elinvoimaisuus.....	200
Perinteisen kulttuurimaiseman rakenteen säilyminen	207
Avoimuuden ja luontoarvojen säilyttäminen	212
Yhteenveto.....	216
OSA V - KAIRALAN JA LUIRON KYLÄT	223
Pohjois-Suomen jokivarsikylät	223
Elinkeino-, väestö- ja maisemamuutosten historia.....	227
Elinkeino- ja väestörakenne.....	227

Vesistö rakentamisen vaikutukset.....	233
Muuttunut maisema.....	236
Alueen perustaminen ja onnistumisen tekijät.....	241
Maisemahanke	241
Osa suojelutoimenpiteiden jatkumoa	246
Maisemahankkeen onnistumisen mahdollistajat.....	250
Asukaslähtöinen, kokemuksellinen ja historiallinen aluerajaus	259
Eri intressejä yhdistävät tavoitteet	263
Perustamisen jälkeinen aika ja tavoitteiden toteutuminen.....	267
Hankkeiden jatkumo ja esimerkkien merkitys.....	267
Kylien elinvoimaisuus.....	269
Kylämaisema, uudisrakentaminen ja kulttuurihistoriallisesti merkittävät rakennukset	274
Yhteenveto	280
OSA VI – POLKUJA MAISEMAAN, MAISEMAN POLKUJA.....	287
Alueiden vertailu polkuriippuuden viitekehyksessä	287
Esivaiheet – alueiden erilaiset lähtökohdat.....	287
Maisemahankeet eli polkujen rakentamis- ja luomisvaiheet	293
Maisemanhoitoalueiden polkuriippuvuusvaiheet	301
Tutkimustulokset – maisemanhoitoalueet kulttuurimaiseman suojelun välineenä... ..	309
Maisemanhoitoalueiden ominaispiirteet.....	309
Maisemanhoitoalue, osa institutionaalisen suojelun jatkumoa	313
Merkityksellinen, muuttuva ja sopimuksenvarainen maisema	317
Havaintoja ja työhypoteeseja.....	322
Havaintoja vertailevasta tapaustutkimuksesta	322
Mahdollisia polkuja ja alueita.....	325
OSA VII - LÄHDELUETTELO	332
Tutkimusaineisto.....	332
Henkilöhaastattelut.....	332
Julkaisematon alkuperäisaineisto	334
Julkaistu alkuperäisaineisto	337
Lehtiartikkelit	349
Tutkimuskirjallisuus	351
Liitteet	381
Kyselylomake – esimerkkinä Kairalan ja Luiron kylät	381

Kuvaluettelo

Kuva 1. Skärlandet, Hyypänjokilaakso sekä Kairalan ja Luiron kylät.	16
Kuva 2. Bifurkaatiopiste, mahdollisuuksien avaruus ja polkuriippuvuus.	26
Kuva 3. Tutkimustapausten rakenne ja polkuriippuvuuden vaiheistus.	27
Kuva 4. Maisemantutkimuksen kehitys.	40
Kuva 5. Osallistavan hallintomallin tai -menetelmien ilmentymiä.	55
Kuva 6. Tutkimusasetelma ja hermeneuttinen tutkimusprosessi.	61
Kuva 7. Maaseudun maisemiin ja luonnon monimuotoisuuteen vaikuttaneita tekijöitä erityisesti 1960-luvulta alkaen.	69
Kuva 8. Maaseudun kulttuurimaisemien hallinnollisen suojelun kehitys.	87
Kuva 9. Skärlandet.	101
Kuva 10. Skärlandetin maisemanhoitoalue.	102
Kuva 11. Skärlandetin maisemanhoitoalueen perustaminen.	112
Kuva 12. Skärlandetin maisemanhoitoalueen perustamispäätöksessä mainitut hallinnollisen suojelun aikaisemmat toimenpiteet.	115
Kuva 13. Hyypänjokilaakso.	161
Kuva 14. Hyypänjokilaakson maisemanhoitoalue.	162
Kuva 15. Hyypänjokilaakson maisemanhoitoalueen perustaminen.	175
Kuva 16. Hyypänjokilaakson maisemanhoitoalueen perustamispäätöksessä mainitut hallinnollisen suojelun aikaisemmat toimenpiteet.	190
Kuva 17. Maisemanhoitoalueen perustamisprojektia edeltänyt, sen aikainen ja jälkeinen organisaatorakenne.	204
Kuva 18. Kairala.	223
Kuva 19. Kairalan-Luiron maisemanhoitoalue.	224
Kuva 20. Kairalan-Luiron maisemahanke.	242
Kuva 21. Kairalan-Luiron maisemanhoitoalueen perustamispäätöksessä mainitut hallinnollisen suojelun aikaisemmat toimenpiteet.	247
Kuva 22. Perustamisprojektit osallistavan hallintomallin viitekehyksessä.	294
Kuva 23. Määräaikaisten ja jatkuvaluontoisten organisaatorakenteiden vertailu.	307
Kuva 24. Maisemanhoitoalueiden tavoitteiden toteutuminen.	308
Kuva 25. Maisemanhoitoalueet polkuriippuvuuden viitekehyksessä.	310
Kuva 26. Potentiaalisten maisemanhoitoalueiden ominaispiirteitä.	326

OSA I - JOHDANTO

Tausta, kontekstit ja tavoitteet

Joskus kuulee sanottavan, että maisema on sanana niin arvoladattu, ettei sitä tulisi käyttää tieteellisen tutkimuksen terminä tai tutkimuskohteena. Tästä olen eri mieltä. Juuri maiseman monimerkityksellisyys ja kulttuurinen sitoutuneisuus ovat seikkoja, jotka houkuttelevat ja tekevät tutkimuksesta jännittävän.²

Tutkimuksen tausta ja tarve

Kiinnostus maisemaan, sen tutkimiseen, suojeluun ja suunnitteluun on viime vuosina kasvanut. Maisemaan kohdistuu yhä enemmän muutospaineita ja siihen liittyvien arvojen säilyttämisestä ja kehittymisestä on tullut yhä suurempi haaste³. Luonnon- ja ympäristönsuojelun lähtökohtana on usein tarve kehittää ratkaisu muutoksen tai sen uhan alla olevan ja arvokkaaksi määritellyn elinympäristön, luontotyypin tai aluekokonaisuuden säilymiseksi. Tässä kontekstissa luonnonsuojelulain mukaiset maisema-alueet eli maisemanhoitoalueet ilmentävät maaseudun ja -talouden muutoksista seurannutta tarvetta maaseudun kulttuurimaiseman valittujen ominaispiirteiden säilyttämiseen. Luonnonsuojelulainsäädännön arvioinnissa vuonna 2010 maisemansuojelu nähtiin yhtenä tulevaisuudessa merkitykseltään kasvavana kysymyksenä, jossa korostuu eri toimijoiden toiminnan ja tavoitteiden yhteensovittamisen tarve⁴.

---

² Raivo 1997a, 209.

³ Elo & Seppälä 2013, 18-19.

⁴ Similä ym. 2010, 52, 91.

Suomessa luonnonsuojelu on perinteisesti tarkoittanut alkuperäisluonnon suojelua, kun esimerkiksi Brittein saarilla ja Välimeren maissa kansallispuistot sisältävät myös kulttuurimaisemia, viljelmiä, laitumia ja kyliä. Maisemanhoitoalueet edustavat yhtä mahdollisuutta kulttuurimaisemien vaalimiseen. Ympäristöministeriön maisemasuojelusta vastaavan, ympäristöneuvos Tapio Heikkilän mukaan niiden avulla voitaisiin tulevaisuudessa muodostaa Suomeen monissa Euroopan maissa jo oleva, kansallispuistoihin vertautuva kulttuurimaisemakohteiden ja maisemasuojelualueiden verkosto.⁵ Heikkilän mukaan sopiva tavoite vuodeksi 2050 voisi olla 50 luonnonsuojelulain mukaista maisemanhoitoaluetta⁶. Tutkimalla nykyisiä maisemanhoitoalueita voidaan tunnistaa erityispiirteitä, jotka tukevat uusien alueiden perustamista.

Suomalaisessa ympäristökeskustelussa on ollut varsin näkyvästi esillä maaseudun ja kaupungin välinen vastakkainasettelu, jossa maaseudun asukkaat ovat usein kokeneet ympäristöhallinnon toiminnan ulkopuolisten ja kaupunkilaisten sanelupolitiikkana⁷. Heikkilän mukaan maisemanhoitoalueet ovat lakisääteinen suojelu- tai hoitoaluekonsepti, joiden valmistelussa pyritään toteuttamaan uudenlaista ympäristöpolitiikkaa. Tavoitteena on kääntää perinteisesti ylhäältä ohjautuvia mekanismeja alhaalta ylös tapahtuvaksi toiminnaksi, missä asukkaiden osallistaminen on keskeisessä merkityksessä. Koska maisemanhoitoalueita ei ole tutkittu ja luonnonsuojeluhallinnossa tällaisesta toiminnasta ei ole paljon aiempaa kokemusta, on ensiarvoisen arvokasta arvioida näitä valmisteluprosesseja tutkimuksen näkökulmasta.⁸

Luonnon- ja ympäristösuojelua tarkastellaan tutkimuksissa ja julkisuudessa usein konfliktien ja vastakkainasettelujen näkökulmista. Kiistat esimerkiksi Kojjärven kuivatuksesta 1970-luvun lopulla, Kuusamon vanhojen metsien hakkuista ja rantojensuojeluohjelmasta 1990-luvulla tai Natura 2000-luonnonsuojelualueiden verkoston perustamisesta 1990-luvun lopulla ja 2000-luvun alussa, ovat rakentaneet kuvaa riitaisesta yksityismaiden luonnonsuojelusta.⁹ Ympäristöpolitiikan näkökulmasta kysymys on usein eri osapuolten välisistä ja sisäisistä määrittelykamppailuista. Konflikteja on pidetty yhteiskunnallisen muutoksen indikaattoreina, minkä seurauksena niiden tutkimuksella on esimerkiksi yhteiskuntatieteissä vahvat perinteet. Yhteiskunnallisten muutosten tapahtumakulkuja ei voida ymmärtää irrallisina syinä tai seurauksina, vaan

---

⁵ Heikkilä 2007b; 2012; Mainio 2007b; Ympäristöministeriö 2007a. Heikkilän vastuualueeseen kuuluu esimerkiksi maisemasuojelu ja -hoito, arvokkaat maisema-alueet ja maisemanhoitoalueet sekä Eurooppalainen maisemayleissopimus.

⁶ Koljonen 2007; Nöjd 2007.

⁷ Lehtinen 1994, 157; Rannikko 1995, 78; Malmsten 2007, 61.

⁸ Heikkilä 2012.

⁹ Malmsten 2007, 60; Paloniemi 2008, 12.

merkitysyhteyksinä. Konflikteja tai niiden puuttumista voidaan usein ymmärtää vasta historiallisen tarkastelun avulla, koska konfliktiprosessit yhteiskunnallisen muutoksen taustalla rakentuvat temporaalisesti.¹⁰

Tämän tutkimuksen yksi lähtökohta on täydentää luonnon- ja ympäristönsuojelun tutkimusta valitsemalla tutkimusaiheeksi suojelualueiden perustamiseen johtaneita hankkeita. Valtiolla, kunnilla ja muilla toimijoilla on taipumus kiinnostua muualla toimiviksi, tehokkaiksi tai muuten hyviksi todetuista käytännöistä. Muualta opittua käytetään oman toiminnan muuttamisen perusteluna.¹¹ Hankkeiden eri vaiheiden, käytäntöjen vahvuuksien ja heikkouksien yksityiskohtainen analyysi ja ymmärtäminen, tarjoaa lähtökohdan eri toimijoiden osallistumisen kehittämiseksi ja ennen kaikkea lisää ymmärrystä siitä, mitä näiden käytäntöjen muuttaminen edellyttää¹².

Ongelma- ja onnistumislähtöisiä tutkimuksia erottaa näkökulmat ja kohdennalliset, mutta niiden voidaan katsoa jakavan myös samoja tutkimusintressejä. Molempien yhtenä tavoitteena on ymmärtää ja kuvata tapauskohtaisia, ristiriitaisia aiheuttaneita tai tavoitteita edistäneitä toimintamalleja sekä kokemuksia valitun suojelukonseptin vaikutuksista. Näiden kautta rakentuvaa tietoperustaa voidaan jatkossa hyödyntää uusissa tapauksissa. Samalla voidaan keventää suojelualueiden perustamisiin liitettyä historiallista painolastia eri osapuolten vastakkainasettelusta kohti yhteisten tavoitteiden rakentamista. Tarkastelunäkökulmasta riippuen jokainen onnistunut tai epäonnistunut suojeluhanke rakentaa osaltaan myös viitekehyksiä ja yhteistyömalleja, joiden konteksteissa tulevia suojelutoimenpiteitä toteutetaan.

---

¹⁰ Laine & Peltonen 2007, 97.

¹¹ Kurunmäki 2007, 91.

¹² Leino 2007, 225-226; Stenseke & Jones 2011, 295-310. Vastaava näkökulma on Paloniemen (2008) väitöskirjassa ”Luonnonsuojelu arjessa: maanomistajien näkemyksiä ja kokemuksia yksityismaiden tilapäisestä luonnonsuojelusta ja sen uudistumisen prosessista”.

Vertaileva tapaustutkimus maisemanhoitoalueista

Tutkimusstrategiana on vertaileva tapaustutkimus, joka sopii hyvin tutkimuskohteen ja sitä ilmentävien tapausten oletettuun luonteeseen, tutkimuksen tavoitteisiin ja tutkimuskysymyksiin sekä tukee kiinnostusta tarkastella ilmiöiden vaiheittaista, aika- ja paikkasidonnaista rakentumista. Tapaustutkimus rakentuu aina paikallisten tapahtumien, ilmiöiden, erityispiirteiden ja niitä ympäröivän maailman väliselle suhteelle ja tutkimusalue on aina osa laajempaa kokonaisuutta¹³ eli ilmiötä pyritään ymmärtämään niiden yhteiskunnallisissa, poliittisissa, taloudellisissa, sosiaalisissa ja kulttuurisissa yhteyksissä¹⁴. Esimerkiksi kansainvälinen ja kansallinen normisto ja ohjaus – kuten luonnonsuojelulaki – saavat lopullisen muotonsa vasta paikallisissa toimenpiteissä¹⁵. Tapaustutkimus on kokonaiskuvaa luotaava menetelmä, jossa yhtä tai muutamaa tapausta monipuolisesti tarkastelemalla hankitaan kohdeilmiöstä uutta tietoa. Tapaustutkimus sopii hyvin kompleksisten ilmiöiden tutkimukseen sekä tapahtumakulkujen, prosessien ja toimintamekanismien selvittämiseen kun tapauksen ja kontekstin raja on epäselvä, sekä syy-seuraussuhteet ovat monimutkaisia ja yhteenkietoutuneita.¹⁶

Tapaustutkimuksen kohteena on usein toiminnallinen kokonaisuus tai ilmiö, prosessi tai tapahtumakulku, kuten hallinnollinen toimenpide. Lähtökohtana on kerätä mahdollisimman monipuolinen aineisto ja kuvata tutkimuksen kohde perusteellisesti. Useimpia tapaustutkimuksia luonnehtii holistisuus eli kokonaisvaltainen analyysi luonnollisesti ilmenevästä tapauksesta, kiinnostus sosiaalisiin prosesseihin, useiden aineistojen ja menetelmien käyttö, aikaisempien tutkimusten hyödyntäminen sekä tapauksen ja kontekstin rajan hämäryys. Koska tapaustutkimus tarkastelee usein monimutkaisia ja pitkään jatkuvia ilmiöitä, se soveltuu hyvin vastaamaan tulkintaa vaativiin kysymyksiin miten ja miksi. Päämääränä on lisätä ymmärrystä tutkittavasta tapauksesta ja olosuhteista, joiden lopputuloksena tapauksesta tuli sellainen kuin tuli.¹⁷ Tapaustutkimus ei yksin riitä kuvaamaan laajoja historiallisia muutoksia, mutta sen avulla voidaan tarkastella niitä olosuhteita, jännitteitä ja tapahtumakulkuja, jotka toimivat muutoksen käynnistäjinä tai mekanismeina¹⁸.

---

¹³ Kortelainen 1993, 56; Malmsten 2007, 62, 68-70; Peltola 2007, 111-112; Yin 2003, 11-15.

¹⁴ Häkli 1999, 141; Häikiö & Niemenmaa 2007, 42, 46-49; Scott & Russel 2005, 4.

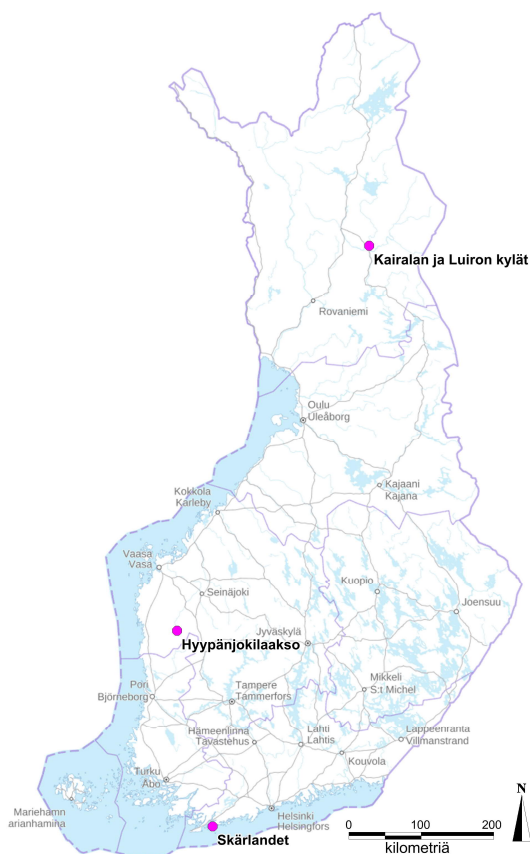
¹⁵ Kortelainen 1993, 56; Malmsten 2007, 68-70; Peltola 2007, 111-112.

¹⁶ Laine & Peltonen 2007, 106; Huutoniemi 2014, 191; Häikiö & Niemenmaa 2007, 45-46.

¹⁷ Laine, Bamberg & Jokinen 2007, 9-10; Malmsten 2007, 62; Yin 2003, 5-9.

¹⁸ Laine & Peltonen 2007, 93.

Tapaustutkimuksessa erotetaan toisistaan tutkimuksen kohde sekä sitä ilmentävä tapaus¹⁹. Tutkimuksen kohteena on luonnonsuojelulain mukainen valtakunnallinen maisema-alue, jonka tapauksia edustavat Tammissaaren eli nykyisen Raaseporin Skärlandetiin vuonna 2007, Kauhajoen Hyypänjokilaaksoon 2009 sekä Pelkosenniemen Kairalan ja Luiron kyliin 2010 perustetut maisemanhoitoalueet (kuva 1). Aikaisemmin oli perustettu kaksi maakunnallista maisemanhoitoaluetta, lisäksi Simon Simonkylän ja Simoniemen alueille perustettiin vuonna 2015 valtakunnallinen maisema-alue. Tutkimusaineiston keräyksen aikana Suomessa ei ollut muita valtakunnallisia maisemanhoitoalueita, joka osaltaan tukee tapauksista johdettujen työhypoteesien esittämistä.

Kuva 1. Skärlandet, Hyypänjokilaakso sekä Kairalan ja Luiron kylät.

Lähde: Yleiskarttarasteri, (c) MML 01/18.

¹⁹ Hamel ym. 1993, 41-42; Kurunmäki 2007, 90; Laine, Bamberg & Jokinen 2007, 10; Laine & Peltonen 2007, 101; Malmsten 2007, 57; Peuhkuri 2007, 133; Ragin 1994, 63-65.

Maisema-alue -käsitteen merkitys on käyttäjä- ja kontekstisidonnaista. Esimerkiksi maisema-arkkitehdit käyttävät termiä alueellisesti maisemakokonaisuuksista ²⁰, jossa maisema-alue on yhden tai useamman perustekijän osalta on yhtenäinen ja toimii yhtenäisenä fyysisenä kokonaisuutena ²¹. Luonnonsuojelun keinovalikoimien yhteydessä käsitettä käytetään sekä maisema-aluetyöryhmän mietintöön sisältyvistä, valtioneuvoston periaatepäätöksellä vahvistetuista valtakunnallisesti arvokkaista maisema-alueista ²² että luonnonsuojelulakiin perustuvista maisema-alueista ²³.

Luonnonsuojelulain uudistus vahvistettiin 20.12.1996 ja se tuli voimaan 1.1.1997. Luonnonsuojelulain mukaan luonnon- tai kulttuurimaiseman kauneuden, historiallisten ominaispiirteiden tai siihen liittyvien muiden erityisten arvojen säilyttämiseksi ja hoitamiseksi voidaan perustaa maisema-alue. ²⁴ Luonnonsuojeluhankkeisiin ²⁵ on Heikkilän mukaan usein liittynyt vastakkainasettelua ja ristiriitoja ympäristöhallinnon ja maanomistajien välillä, joka on vaikeuttanut yhteistyötä. Lain valmistelun yhteydessä maisema-alueen vaihtoehtona oli myös termi maisemansuojelualue, mutta sitä ei haluttu käyttää johtuen suojelun käsitteeseen yleisesti liitetystä ristiriitaisesta ja useiden maanomistajien kielteisestä suhtautumisesta. Maisemahankkeiden yhteydessä on ryhdytty puhumaan maisemanhoidosta, joka kuvaa tavoitetta kulttuurimaisemien arvojen turvaamisesta, vaalimisesta ja hoidosta. Maisemanhoito viittaa aktiivisempaan toimintaan toisin kuin maisemansuojelu, joka yhdistetään ensisijaisesti lainsäädännöllisiin toimenpiteisiin. Samalla maisemansuojelun käsite rauhoitetaan odottaen suojeluhankkeisiin liittyneiden lukkiutuneiden asenteiden lievenemistä. Tässä kontekstissa maisemanhoidon kehittäminen voi myös olla väline vähentää epäluuloja ja lisätä luottamusta luonnonsuojelijoiden ja maanomistajien välillä. ²⁶

---

²⁰ Heikkilä 2000, 100; 2007a; 20.11.2009.

²¹ Hämeen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus 2010; vertaa myös Heikkilä 2007, 16; 20.11.2009.

²² Ympäristöministeriö 1995.

²³ Luonnonsuojelulaki 1996/2015; Similä ym. 2010, 52.

²⁴ Luonnonsuojelulaki 1996/2015. Maisemanhoitoalueen perustamistarkoitus 5. luku, 32 §.

²⁵ Ympäristöhallinnon piirissä ja tutkimusaineistossa käytetään yleisesti projektin synonyyminä käsitettä hanke. Hankkeella viitataan projektin tavoin ajallisesti rajattuun ja määräaikaiseen organisaatioon, jolla on ennalta määritelty tavoite ja budjetti. Aineiston perusteella hankkeen keskeisin ero projektiin on menetelmällisesti väljempi tai vaihtelevampi toteutustapa, jolloin sen tarkastelu projektitoiminnan vakiintuneiden menetelmien kehyksessä ei ole tarkoituksenmukaista.

²⁶ Heikkilä 2000, 83, 86 ja 99; 2007a.

Tapaustutkimuksen kohdealueilla on valtioneuvoston päätöksellä perustettu valtakunnallisesti arvokas maisema-alue sekä luonnonsuojelulain nojalla perustettu maisema-alue, joiden perustamisen yhteydessä alueen erisnimeen lisättiin käsite maisemanhoitoalue. Esimerkiksi Raaseporiin perustettiin ”Skärlandetin maisemanhoitoalue luonnonsuojelulain 32 §:n mukaisena valtakunnallisesti merkittävänä maisema-alueena”²⁷. Luonnonsuojelulain mukaisten maisema-alueiden kohdalla käytäntöön onkin vakiintunut termi maisemanhoitoalue, erotuksena valtioneuvoston päätöksellä perustetuista valtakunnallisesti arvokkaista maisema-alueista²⁸. Tulevaisuudessa tämä käsite on tarkoitus ottaa käyttöön myös luonnonsuojelulaissa²⁹. Tässä tutkimuksessa luonnonsuojelulailla perustetusta maisema-alueesta käytetään käsitettä maisemanhoitoalue. Valinnalla huomioidaan alueiden perustamispäätösten nimeämiskäytännöt, käsitteen nykyisin vakiintunut merkitys sekä lainsäädännön tuleva harmonisointi.

Kolmen tapauksen eli Skärlandetin, Hyypänjokilaakson sekä Kairalan ja Luiron kylien maisemanhoitoalueiden kautta kyseessä on vertaileva tapaustutkimus. Useamman kuin yhden tapauksen tutkimus on aina vertailevaa ja laajimmillaan vertailevaksi menetelmäksi voidaan ymmärtää mikä tahansa vaihtelun selittämiseen pyrkivä tutkimustekniikka³⁰. Vertailussa tunnistetaan yksittäisten tapausten ominaisuuksia ja edetään niiden kautta rinnakkaisasetteluihin. Vertailu tuottaa aina tietoa yhden tapauksen yli ja mahdollistaa sellaisten tutkimuskysymysten valinnan, joihin ei löydy vastausta yhtä tapausta tutkimalla³¹. Vertailun avulla on mahdollista tarkastella erityispiirteiden ja syys-seuraussuhteiden mahdollisia variaatioita ja yhdenmukaisuuksia eri tapauksissa, selvittää ilmiön ja kontekstin välistä rajaa sekä näiden kautta parantaa tulosten yleistettävyyttä³².

Vertaileva tapaustutkimus ei mahdollista todennäköisyystulkintoja, mutta sen perusteella voidaan esimerkiksi nähdä säännönmukaisuuksia tapausten taustalla, tunnistaa tiettyyn lopputulokseen johtavia tekijäjoukkoja tai selvittää ilmiön kompleksisia syy-

---

²⁷ Miljöministeriet 26.6.2007; Ympäristöministeriö 2007a, 1, 3; 2009.

²⁸ Heikkilä 2007a; Kokko ym. 2009, 89; Ympäristöministeriö 2013a; 2017.

²⁹ Heikkilä 2007a; 20.11.2009. Tätä suositeltiin myös luonnonsuojelulainsäädännön arvioissa (Similä ym. 2010, 52). Muutos koskee lain suomenkielistä versiota, ruotsinkielisessä versiossa käsite landskapsvårdsområde on ollut käytössä lain voimaantulosta alkaen.

³⁰ Laine & Peltonen 2007, 95; Kurunmäki 2007, 7; Ragin 1987, 2.

³¹ Kurunmäki 2007, 74, 77; Peltola 2007, 112.

³² Huutoniemi 2014, 192-193; Kurunmäki 2007, 88; Peltola 2007, 112, 115; Ragin 1994, 41.

seuraussuhteita³³. Vertailun, käsitteellisen jäsenyksen sekä teoreettisen tulkintakehyksen avulla tapauksista nousee esiin asioita, jotka antavat välineitä ymmärtää erilaisia ilmiöitä, jotka voivat olla yhtenäisiä myös muissa kohteissa³⁴.

Empiiriset tutkimuskontekstit

Laadullisessa tutkimuksessa tapaus ei ole yksiselitteisesti määrittyvä analyysiyksikkö, vaan tutkimuksen teoreettiset lähtökohdat, tutkijan asennoituminen ja tutkimuskentän olosuhteet muodostavat aina tapauksen rajat³⁵. Tapaus määrittyy aina sekä teoreettisesti että empiirisesti. Yksinkertaisimmillaan tapaus on tutkijan kiinnostuksen kohteena olevan ilmiön empiirinen konteksti eli sellainen tapahtumakulku, -aika tai -paikka, joka määrittää ilmiön erityispiirteitä ja vaihtelua.³⁶ Teoreettiset kehykset ovat systemaattisia ideoiden ja teorioiden hahmotelmia, jotka rajaavat³⁷ ja kehystävät tapauksia, ohjaavat empiirisen aineiston analyysiä³⁸ ja tarjoavat tulkintakontekstin, jolla voidaan ymmärtää tutkimuskohdetta³⁹. Toisaalta kontekstien ja tapauksen rajoja on vaikea määritellä⁴⁰. Tapaustutkimuksen suhde tapahtumaympäristöön eli empiiriseen kontekstiin ja tieteelliseen keskusteluun eli teoreettiseen kontekstiin ei ole rajattu etukäteen, vaan osa tutkimustehtävää⁴¹ ja laadulliselle tutkimukselle tyypillisesti usein myös osa tutkimustuloksia⁴².

Tutkimuksessa maisemahoitoalueen empiirisinä konteksteina ovat maaseudun kulttuurimaisemien institutionaalinen suojeleminen ja maisemanhoitoalueiden paikalliset tapahtumakulut. Kiinnostuksen kohteina ovat tapausten eli Skärlandetin, Hyypänjokilaakson sekä Kairalan ja Luiron kylien paikallisesti merkitykselliset lähtökohdat, toimin-

---

³³ Huutoniemi 2014, 192-193.

³⁴ Häikiö & Niemenmaa 2007, 48-49; Malmsten 2007, 63; Peltola 2007, 112, 124-125.

³⁵ Nygren 2014, 123-124.

³⁶ Peltola 2007, 114, 119-120.

³⁷ Häikiö & Niemenmaa 2007, 51. Teoreettinen konteksti tarkoittaa tieteellistä ja tutkimuksellista näkökulmaa (Laine & Peltonen 2007, 95).

³⁸ Ragin 1994, 63-65, 183; Kurunmäki 2007, 86, 90.

³⁹ Laine, Bamberg & Jokinen 2007, 22; Peltola 2007, 119-120.

⁴⁰ Häikiö & Niemenmaa 2007, 49; vrt myös. Laine & Peltonen 2007, 95, 100; Malmsten 2007, 58; Yin 2003, 13.

⁴¹ Laine, Bamberg & Jokinen 2007, 11.

⁴² Kurunmäki 2007, 88; Ragin 1994, 85-90.

tamallit, tavoitteet ja niiden toteutumiset. Tutkimuksessa kontekstit ja tapaukset edustavat tutkijan valitsemissä näkökulmissa ja rajauksissa, joiden avulla tutkimuskohteena olevaa ilmiötä pyritään – tapaustutkimukselle luonteenomaisesti – ymmärtämään kokonaisuutena, joka on monimutkainen ja sisältää erilaisia näkökulmia sekä yhteiskunnallisia prosesseja. Tutkimusaineiston perusteella kontekstien ja tapauksen rajat ovat myös osittain yksilöllisesti koettuja ja yksittäiset toimijat arvioivat maisemanhoitoalueita useissa eri konteksteissa.

Berger ja Luckmann kuvaavat institutioitumisella eri toimijatyyppeiden osallistumista vastavuoroiseen, totunnaistuneeseen toiminnan tyypittelyyn, jonka jokainen tyypittely on instituutio⁴³. Northin mukaan instituutioiden syntymisen ja ylläpidon ehtona on jatkuvaluontoinen vuorovaikutus, jossa osapuolet oppivat tuntemaan ja jakamaan toistensa normit ja arvot sekä pääsevät sitä kautta yksimielisyyteen tyypittelyjen perusteista. Vuorovaikutuksen olemassaolo on lähtökohta sosiaaliselle vaihdolle, jonka ehtona on osapuolten välillä jossakin suhteessa vallitseva epäsymmetria. Epäsymmetria ei välttämättä tarkoita epätasaisia voimasuhteita – vaikka nekin ovat keskeisiä institutionalisointiprosesseissa – vaan vaihdettavaa, joka hyödyttää molempia osapuolia. Institutionalisoinnin todennäköisyyttä lisäävät vaikeudet jäsentää toistuvasti esiintyviä ongelmia ja esittää niihin oikeita ratkaisuja. Ongelman ratkaisuihin käytettävän ajan ja energian vähentämiseksi osapuolille on edullista luoda kanssakäymiselle sääntöjä eli instituutioita, jotka antavat vuorovaikutukselle muodon.⁴⁴

Institutionaalista suojelua voidaan pitää luonnonsuojelulakiin perustuvien maisemanhoitoalueiden loogisena tutkimuskontekstina. Institutionaalilla suojelulla tarkoitetaan tässä tutkimuksessa sekä kansallisen tason hallinnollisia, lainsäädäntöön ja asiantuntijoiden selvityksiin perustuvia viranomaislähtöisiä suojelupäätöksiä että toiminnan vakiintumista paikallisella tasolla. Maisemanhoitoalueet edustavat yhtä osaa maaseudun kulttuurimaisemien suojelun institutionalisoinnissa. Tällä tarkoitan prosessia, jonka kuluessa maaseudun erityispiirteiden suojelu muuttuu yleisesti tunnetuksi, yksittäistapauksien kertaluontoisesta käsittelystä vakiintuneeksi ja kansallisella tasolla useassa kohteessa toteutuksi, lainsäädäntöön nojautuvaksi toimintamalliksi. Instituutio säätelee ja yhtenäistää kokemistapoja sekä määrittää objektit⁴⁵, eli institutionaalinen suojelu edustaa valittujen ominaisuuksien ja niiden säilyttämisen legitimoitua. Vaihtoehtoista ja tapauskohtaisesti rinnakkaista toimintamallia edustaa

---

⁴³ Berger & Luckmann 1966/1994, 67.

⁴⁴ Ilmonen 2000, 170-171; North 1992, 9-14, 27, 34.

⁴⁵ Sepänmaa 1994, 30.

yksittäisten asukkaiden ja maanomistajien omaehtoisesti arvottamat ja säilyttämät maiseman tai luonnon erityyspiirteet.

Suojelualueen perustaminen on aina sekä ainutlaatuinen yksittäistapaus, että osa suojelutoimenpiteiden historiallista jatkumoa. Eri toimijoiden näkökulmasta jokaista suojelualoitetta tarkastellaan osaksi siinä viitekehyksessä, jonka aikaisempien suojelualueiden toteutustavat, vaikutukset tai näihin julkisen keskustelun ja uutisoinnin kautta syntyneet oletukset ja odotukset ovat muodostaneet. Tämän seurauksena institutionaalisen suojelun kontekstia ei ollut tarkoituksenmukaista rajata vain maaseudun kulttuurimaisemien suojeluun, vaan tapauskohtaisesti merkityksellisiä olivat esimerkiksi rantojen suojeluohjelman tai Natura 2000-verkoston paikalliset perustamiskokemukset⁴⁶.

Kulttuurimaiseman valittujen ominaispiirteiden säilyminen edellyttää niiden jatkuvaluontoista huomioimista päätöksenteossa sekä elinkeinoharjoittamisen tai vapaaehtoistyön avulla toteutuvia hoitotoimenpiteitä. Näin maisemanhoitoalueiden yhdeksi tarkastelunäkökulmaksi nousee myös maisema-arvojen ja -hoidon paikallinen institutionalisoituminen. Tutkimuksessa kuvataan maisemanhoitoalueiden kautta institutionaalisen suojelun epälineaarisia prosesseja sekä makrotason eli kansallisten käytäntöjen että mikrotasojen eli paikallisten toteutusten näkökulmasta. Tutkimuksessa kansallisen tason konseptilla ja sen tapauskohtaisilla, paikallisilla toteutuksilla – kuten maisemanhoitoalueen perustamisella – on vuorovaikutteinen ja moniulotteinen suhde, jossa ne vaikuttavat ja kytkeytyvät toisiinsa sekä muokkaavat yhdessä yleisiä käsityksiä suojelutoimenpiteiden toteutuksista ja toimivuudesta.

Tapausten historiallinen ja empiirinen konteksti on osa tutkimuskohdetta ja ne ovat vaikuttaneet tutkimuskysymysten aseteluun ja tulkintaan tapausten rakentumisista⁴⁷. Maisemanhoitoalueiden perustamisprojektit, perustamiset ja toimenpiteet muuttivat osaltaan kansallisten ja paikallisten kulttuurimaisemien säilyttämiseen liittyviä tulkintakehyksiä, eli myöhemmät ilmiöt tapahtuivat osittain erilaisessa kulttuurisessa ilmapiiressä ja empiirisessä kontekstissa. Näin ymmärrettynä kontekstit määrittivät osaltaan tapausten toteutusehtoja ja tapausten toteutusten jälkeen niiden kontekstit olivat osaksi muuttuneet.

---

⁴⁶ Maanomistajat vastustivat 1990-luvulla voimakkaasti yksityismaiden luonnonsuojelua, erityisesti rantojen suojelua ja – maisemanhoitoalueiden perustamisista edeltänyttä ja osittain ajallisesti rinnakkaista – Natura 2000 -verkoston perustamista (Paloniemi 2008, 3).

⁴⁷ Vertaa Eräsaari 2007, 149; Laine & Peltonen 2007, 95, 97, 107; Malmsten 2007, 61.

Viitekehyksenä polkuriippuvuusmalli

Tutkimuksen heuristisena viitekehyksenä ja jäsentäjänä on polkuriippuvuusmalli. Tutkimusnäkökulman avulla kuvataan historiallisia prosesseja ja tapahtumasarjoja sekä jäsennetään valintoja, joiden kautta maisemanhoitoalue rakentui sekä luonnon-suojelulain instrumenttina että paikallisina toteutuksina. Polkuriippuuden avulla ei pyritä selittämään ilmiötä, vaan se toimii joustavana analyttisenä kehyksenä tutkimuskysymysten näkökulmasta oleellisten ilmiöiden tunnistamisessa, joka analyysin edetessä sallii ja tukee mahdollisten ja mielekkäiden vertailuasetelmien valintoja ilman ennalta määriteltyä hypoteesia tekijöiden välisistä suhteista.⁴⁸

Polkuriippuvuudella tarkoitetaan prosessia, jossa systeemin aiemmat valinnat vaikuttavat tuleviin valintamahdollisuuksiin ja tekevät tietyistä kehityspoluista tulevia toimintoja ohjaavia, hallitsevia tai itseään vahvistavia tapahtumaketjuja samalla kun toisista tulee epätodennäköisiä tai merkitykseltään vähäisiä⁴⁹. Esimerkiksi aluekehittämisen voidaan sanoa olevan polkuriippuvaa, kun aikaisemmillä kehittämistoimilla on vaikutus tuleviin kehitysmahdollisuuksiin⁵⁰. Polkuriippuvuuden selitysmalleja teknologian, talouden, instituutioiden, politiikan ja aluekehityksen prosesseissa yhdistää temporaalinen dynamiikka, joka tekee tietyistä historiallisesti syntyneistä poluista itseään vahvistavia ja hallitsevampia kuin toisista⁵¹. Kaikilla systeemeillä on oma historiansa eli palautumaton sarja tapahtumia, jotka muodostavat sen siihenastisen elinkaaren⁵². Polkuriippuvuuden kehityspolku on yksi monista mahdollisista lopputuloksista, joka on syntynyt aikaisemman kehityksen ja olemassa olevien rakenteiden muodostamista kehyksistä sekä valituista toimenpiteistä. Tähän liittyen ihmistieteiden kiinnostuksen kohteena ovat sosiaalisen organisoitumisen mallit ja muutosmahdollisuuksien valinnat.⁵³

---

⁴⁸ Ragin 1994, 74-75, 85-90; Kurunmäki 2007, 89. Raginin (1987, 4) mukaan vertailevan tutkimuksen lähtökohdaksi sopivat joustavat analyttiset kehykset.

⁴⁹ Arthur 1989, 128; Gertler & Wolfe 2004, 46; Lehto 2012, 35; Mahoney 2000, 507; Mitleton-Kelly 2003, 34; Pierson 2000, 251; Peltonen 2004, 32; Pulkkinen 2009, 31-32; Saarivirta 2008, 229-230.

⁵⁰ Scott & Storper 1992, 5; Pulkkinen 2009, 31.

⁵¹ Peltonen 2004, 35. Käyhkö ja Skånes (2006) ovat käyttäneet polun käsitettä biotooppien ja monimuotoisuuden muutosprosessien tutkimuksessa. Naskalin (2015, 323) mukaan useista päätöksenteon kollektiivista luonnetta painottavista teorioista, kuten peliteoriasta, puuttuu keskeisiä avainelementtejä, kuten ensisijaisten kehityspolkujen (historian) merkitys.

⁵² Hjorth 2004, 418; Ståhle 2004, 234-235; Jalonen 2007, 280.

⁵³ Bassanini & Dosi 2001, 43. Path dependence on käännetty myös muutoksen urariippuvuudeksi (Kuhmonen 2014, 30). Taloustieteessä käsitteellä viitataan järjestelmään, joka ei kykene

Polkuriippuvuuden käsite kiinnittää huomiota sosiaalisten ja historiallisten prosessien dynaamisiin tekijöihin; ennakoimattomuuteen, jäykkyyteen ja palautumattomuuteen⁵⁴. Evolutionaarisen, polkuriippuvaisen kehityksen perustana on oletus ajasta ja tilasta tai paikasta alueiden kehitystä mahdollistavina ja rajaavina tekijöinä.⁵⁵ Peltosen mukaan *Polkuriippuvuudella viitataan tyypillisesti temporaalisuuden ja erilaisten prosessien ajoituksen merkitykseen, merkityksettömiltä näyttävien tapahtumien potentiaalisesti mittaviin seurauksiin ja tapahtumakulkujen palautumattomuuteen. Tiettyä polkua riittävän pitkään edenneiden prosessien kohdalla tapahtunutta ei enää saa tapahtumattomaksi ja polun vaihtaminen voi tulla hyvin kalliiksi.*⁵⁶ Historiallisten prosessien dynamiikassa syntyy hallitsevia kehityspolkuja, kun taas osa poluista jää kokonaan toteutumatta⁵⁷.

Polkuriippuvuusmalli tukeutuu evolutionaariseen selitysmalliin⁵⁸ ja kääntäen evolutionaarisen tulkintamallin keskeisiä käsitteitä ovat polkuriippuvuus ja polkujen luominen⁵⁹. Evolutionaarinen selitysmalli on kiinnostunut muutosprosessin dynamiikasta eli se pyrkii ymmärtämään ja selittämään ilmiön tai systeemin nykyisen ilmentymän taustalla olevia kehityskulkuja⁶⁰. Sotaraudan mukaan *Biologiassa ja ekologiassa vakiintunutta evoluution käsitettä käytetään myös muissa tieteissä kuvaamaan monimutkaisten epälineaaristen järjestelmien dynaamista muuttumista ajan myötä. Erotuksena biologisesta evoluutiosta, kulttuurien kehitys sisältää ihmisten pyrkimykset tietoisesti suunnata kehitystä.*⁶¹

---

irtautumaan omasta historiastaan. Polkuriippuvan talousjärjestelmän rakenne ja toiminta on seurausta tehdyistä valinnoista, jotka rajaavat käytettävissä olevia ja tulevia mahdollisuuksia. (Martin & Sunley 2006, 399; Rytteri 2010, 5.) Kokonaisvaltaisemman näkemyksen mukaan instituutioiden ja organisaatioiden historia (tai perintö) rajoittavat niiden päätöksentekoa (North 2005, 51; Lehto 2012, 37).

⁵⁴ Arthur 1989, 128; 1990, 92–99; Peltonen 2004, 31.

⁵⁵ Lehto 2012, 37; Peltonen 2004, 32; Pulkkinen 2007, 9.

⁵⁶ Peltonen 2004, 32. Peltosen lähteet: Arthur 1989, 128; Pierson 2000, 251; Bassanini & Dosi (2001, 43) käyttävät termiä peruuttamattomuus.

⁵⁷ Peltonen 2004, 32; Lehto 2012, 37.

⁵⁸ Peltonen 2004, 46.

⁵⁹ Sotarauda 2007, 13.

⁶⁰ Aldrich 2001, 35; Pulkkinen 2007, 34; Sotarauda 2004, 293; 2007, 8; Sotarauda & Mustikkamäki 2008, 16.

⁶¹ Sotarauda 2004, 294–296.

Evolutionaarisen mallin perustana on ilmiöiden kompleksisuus ja syy-seuraus -suh-
teiden hämartyminen⁶². Kehitystä, missä systeemin kaikkia osia ei tunneta ja monien
osien suhteet ovat vuorovaikutteisia, kutsutaan kompleksiseksi⁶³. Ilmiötä ei voida sel-
littää yksittäisiä tekijöitä tarkastelemalla, koska kunkin tekijän merkitys on riippuvai-
nen muista yhtä aikaa vaikuttavista seikoista ja näkyy siten vain suhteessa kokonai-
suuteen⁶⁴. Kehityksen kompleksinen luonne vähentää ennalta ohjattavan ja kontrol-
loitavan lineaarisen kehityksen todennäköisyyttä⁶⁵. Evolutionaarinen selitysmalli ko-
rostaakin epälineaarisia prosesseja, joiden kuluessa syntyvät ilmiöt eivät taivu kau-
saalisen selittämisen malliin⁶⁶.

Evolutionaarisen selitysmallin mukaan systeemin tehokkuus tai mahdollisuudet sel-
vitä ympäristön paineesta ovat paremmat, mikäli sillä on mahdollisimman suuri
määrä valintamahdollisuuksia ja sitä kautta evolutionaarisia vaihtoehtoja eli ke-
hityspolkuja. Erilaisuus lisää valinnan ja pienentää lukkiutumisien mahdollisuuksia ja
sitä kautta uusia kehityspolkuja voidaan luoda helpommin vanhojen, mahdollisesti
lukkiutuneiden polkujen tilalle.⁶⁷

Erona teleologiseen muutosnäkemukseen, evolutionaarinen tutkimusote näkee tule-
vaisuuden avoimena ja jatkuvasti muotoutuvana. Yhteiskunnallinen kehitys on tämän
näkemuksen mukaan emergenttiä eikä suoraa seurausta erilaisten toimijoiden toimin-
noista, vaikka tietoisella kehittämistoiminnalla ja eri toimijoiden päätöksillä on mer-
kitystä kehityksen suuntautumisessa.⁶⁸ Kompleksisuuden ja epävarmuuden vuoksi
kehitystoiminta tai alueen institutionaaliset tekijät eivät automaattisesti kehitä aluetta
toivottuun suuntaan, toivotussa ajassa tai suhteessa kehittämiseen sijoitettuihin resurs-
seihin⁶⁹. Kompleksisessa toimintaympäristössä eri toimijoiden ei ole mahdollista
analysoida tilannetta täydellisesti ja määrittää optimaalista strategiaa. Sen sijaan toi-
mijat sovittavat strategiaansa jatkuvasti siihen, mikä on toiminut aiemmin, mitä muut
toimijat tekevät, toimintaympäristössä ilmeneviin muutostarpeisiin sekä omiin ja mui-
den tulkintoihin menneisyydestä ja tulevaisuudesta. Evolutionaarisesta näkökulmasta
katsottuna strategiat, jotka ovat osoittautuneet suhteellisen menestyksekkäiksi leviä-

---

⁶² Luhmann 2004, 43–45.

⁶³ Sotarauta 1996, 95–96.

⁶⁴ Huutoniemi 2014, 191.

⁶⁵ Pulkkinen 2007, 21–23.

⁶⁶ Peltonen 2004, 46.

⁶⁷ Dosi 2000a, 139; Pulkkinen 2007, 32–33; Saarivirta 2008, 34–35, 229–231.

⁶⁸ Sotarauta 2004, 293; 2007, 9; Sotarauta & Mustikkamäki 2008, 17.

⁶⁹ Pulkkinen 2007, 21–23.

vät ja ne, jotka eivät ole tuottaneet tulosta, katoavat ajan myötä. Aluekehitys näyttäytyy tästä näkökulmasta strategioiden, ideoiden ja intressien välisenä vuorovaikutuksena, kilpailuna ja yhteistyönä.⁷⁰

Aluekehityksen kannalta evolutionaarisen kehitysnäkemyksen anti on sen kyvyssä tunnistaa kehityksen kompleksisuus ja paikkojen erityispiirteitä⁷¹. Evolutionaarisen tulkinnan mukaan alue on systeemi, joka kehittyy vähittäin historiastaan käsin⁷². Aluetutkimuksessa on yhä useammin painotettu menneen kehityksen merkitystä tämän päivän päätöksissä ja tulevaisuuden vaihtoehtojen mahdollistajina tai rajoittajina. Alue ei voi täysin muokata omaa toimintaansa tai toimintaympäristöään haluamansa kaltaiseksi, vaan se on aina enemmän tai vähemmän pakotettu sopeutumaan toimintaympäristön muutokseen. Aluetutkimuksen kontekstissa kysymys onkin usein instituutioiden transformaation tutkimuksesta evolutionaarisen ajattelun käsitteitä hyödyntäen.⁷³ Polkuriippuvuusmalli perustuu evolutionaariseen selitysmalliin, jonka seurauksena maisemanhoitoalue ja sen alueelliset toteutukset ymmärretään kompleksiksi, eli ne ovat seurausta monen tekijän välisistä epälineaarista vuorovaikutuksista. Ymmärtämällä kehityksen evolutionaarista luonnetta voidaan paremmin sietää siihen kuuluvaa monimutkaisuutta ja epävarmuutta.

Tutkimuksessa polkuriippuvuusmallin keskeisiä käsitteitä ovat bifurkaatio, mahdollisuuksien avaruus (kuva 2) ja lukkiutumiset. Bifurkaatiolla tarkoitetaan systeemin jakautumista⁷⁴ ja bifurkaatiopisteellä systeemin tekemää valintaa⁷⁵, joka voi luonteeltaan olla mahdollistava tai rajaava⁷⁶. Mahdollisuuksien avaruudella tarkoitetaan systeemille kehityksen solmukohdissa eli bifurkaatiopisteissä avautuvia vaihtoehtoja.⁷⁷

---

⁷⁰ Sotarauta 2004, 294-295.

⁷¹ Boschma 2004, 1002. Sotaraudan (2004, 311) mukaan evolutionaarinen tutkimusote on hyödyllinen esimerkiksi kuvattaessa ja selitettäessä kollektiivisia oppimisprosesseja, tutkittaessa alueen ja/tai sen yksittäisten organisaatioiden dynaamisten kyvykkyyksien kehittymistä tai alueiden ja globalisoituvan valintaympäristön välistä vuorovaikutusta.

⁷² Pulkkinen 2007, 21-23.

⁷³ Sotarauta 2007, 9,13; Sotarauta & Mustikkamäki 2008, 16-17.

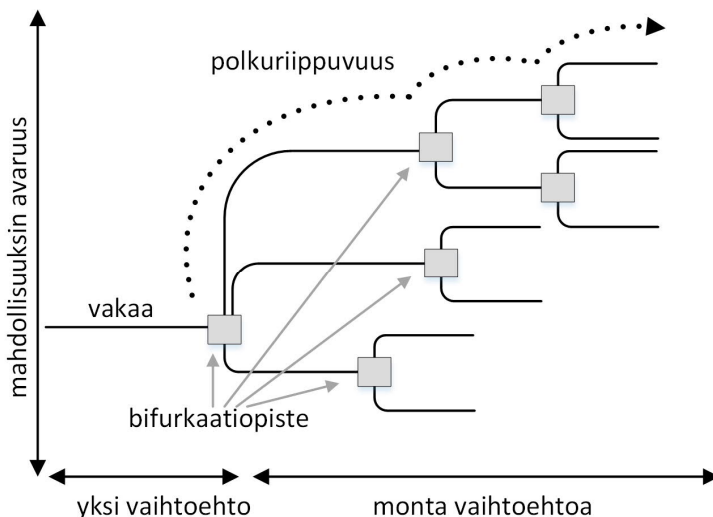
⁷⁴ Mitleton-Kelly 2003, 34-35.

⁷⁵ Jalonen 2007, 165.

⁷⁶ Prigogine 1980, 105; Jalonen 2007, 166; Lehto 2012, 35; Saarivirta 2008, 229-230; Ståhle 2004, 233.

⁷⁷ Mitleton-Kelly 2003, 34-35.

Valintapisteessä tehdyn valinnan seurauksena muut mahdolliset valinnat tulevat hylätyiksi⁷⁸. Bifurkaatioiden mahdollisuus on systeemille aikariippuvaista. Bifurkaatiopisteissä tehdyt valinnat ovat ennustamattomia eli ennalta määräämättömiä ja ne voivat kohdistua vain olemassa oleviin mahdollisuuksiin.⁷⁹ Bifurkaatiopisteissä tehdyistä valinnoista syntyy polkuriippuvuus, joka ohjaa systeemin myöhempiä valintoja⁸⁰ ja samalla tehdyt valinnat muodostavat systeemin elinkaaren (uuden vaiheen)⁸¹.

Kuva 2. Bifurkaatiopiste, mahdollisuuksien avaruus ja polkuriippuvuus.

Lähde: Jalonen 2007, 166 (originaali Prigogine 1989, muut esimerkit Aula 1999 sekä Mitleton-Kelly 2003).

Polkuriippuvuutta aiheuttavat syntymekanismit vaihtelevat tapauskohtaisesti ja niistä on olemassa erilaisia tulkintoja,⁸² joista useimpien tausta on taloustieteellisissä tutkimuksissa. Polkuriippuvuutta käsittelevien tutkimusten erilaiset lähestymistavat ja abstraktiotasot vaikeuttavat niiden hyödyntämistä. Tässä tutkimuksessa hyödynnetään Martin ja Sunleyn kuvaaman polkuriippuvuusmallin prosessivaiheita⁸³ tutkimuksen rakenteellisessa jäsentämisessä esivaiheisiin eli maisemahanketta edeltävään

⁷⁸ Lehto 2012, 35; Saarivirta 2008, 229-230.

⁷⁹ Prigogine 1980, 105; Stähle 2004, 233; Jalonen 2007, 166.

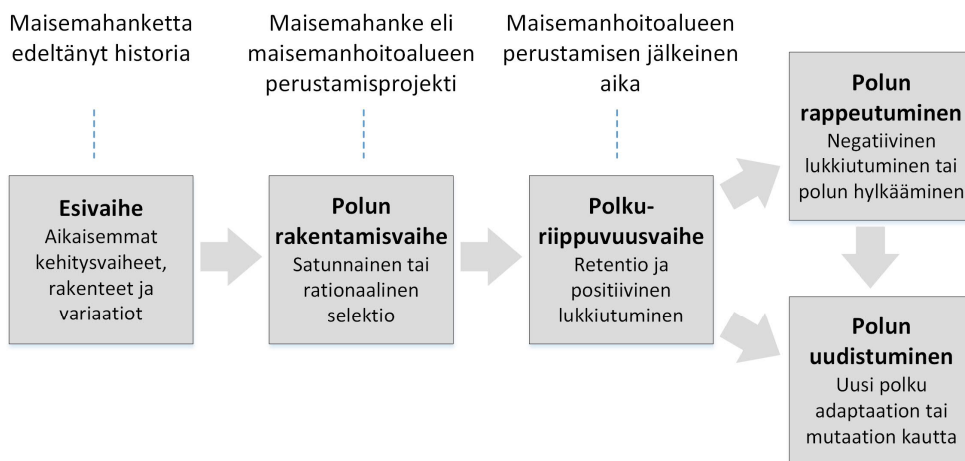
⁸⁰ Bousquet 2009, 163–176; Jalonen 2007, 280; Lehto 2012, 35.

⁸¹ Mitleton-Kelly 2003, 34-35.

⁸² Kuhmonen 2014, 31-32; Pulkkinen 2007, 86.

⁸³ Martin ja Sunley (2010, 62-93; Lehto 2012, 44-45) kuvasivat kolme polkuriippuvuuden mallia, jotka määrittyivät suhteessa tasapainoon. David-Arthur -mallissa polkuriippuvuus johtaa eri tasapainovaihtoehtoista yhteen tasapainotilaan ja sen lukkiutumiseen, josta irrottautuminen

historiaan, polun rakentamisvaiheisiin eli maisemahankkeisiin sekä polkuriippuvuusvaiheisiin eli maisemanhoitoalueen perustamisen jälkeiseen vaiheeseen (kuva 3).

Kuva 3. Tutkimustapausten rakenne ja polkuriippuvuuden vaiheistus.

Lähde: Martin ja Sunley 2006, 395-438; 2010, 62-93.

Käytännön tulkinat polkuriippuvuudesta johtavat helposti deterministisiin päätelmiin, joissa aika ja/tai tila määräävät kehityksen suunnan. Determinististen selitysmallien sijasta on parempi puhua kehittämisen monimutkaisuuden ja paikan erityisyyden tunnistavasta teoriasta, jossa ajalla ja paikalla on rajoittavien vaikutusten lisäksi tulevia kehitysaskelia mahdollistava vaikutus.⁸⁴ Stähle onkin kuvannut bifurkaatiota vyöhykkeeksi determinismin ja vapaan valinnan välillä⁸⁵. Käytännön kehittämisen

vaatii eksogeenisen sokin. Mallilla on selitetty erilaisia teknologiatapauksia kuten Qwery, VHS ja Ac-Dc. Mallin heikkoutena on se, ettei se selitä riittävästi polun syntymistä tai polkuriippuvuuden murtamista. Setterfield-mallissa polkuriippuvuusprosessit kehittävät väliaikaisen tasapainotilan, josta endogeenisen innovaation avulla siirrytään aina kohti uutta väliaikaista tasapainotilaa. Kolmannessa mallissa polkuriippuvuudella ei ole yhteyttä tasapainoon. Mallissa polkuriippuvuus on avoin, dynaaminen ja historiallinen prosessi, jossa teknologioiden, yritysten ja organisaatioiden kehityskaarissa ei ole selkeää tasapainotilahakuisuutta. Nämä evoluution kehityskaaret muotoutuvat osittain aikaisemman historian tapahtumien perusteella mutta myös itse polkuriippuvuusprosessin evoluution myötä.

⁸⁴ Boschma 2004, 1002. Uudet valinnat voivat erota merkittävästi aikaisemmista. Esimerkiksi 3.9.1967 kello 04.50 Ruotsissa siirryttiin oikeanpuoleiseen liikenteeseen. Tuolloin Ruotsissa oli noin kahdeksan miljoonaa asukasta ja kaksi miljoonaa autoa.(Lehto 2012, 35).

⁸⁵ Stähle 2004, 233.

näkökulmasta käsitteen relevanssi on siinä, että se sisältää tietyn satunnaisuuden itseään vahvistavien rakenteiden synnyssä, mutta myös alueelliset erot tunnistavan tavoitteellisen kehittämisen tarpeellisuuden ja mahdollisuuden ⁸⁶. Kehittämistyö perustuu valintamahdollisuuksien tunnistamiseen ja valintojen bifurkaatiopisteiden oikea-aikaisuuteen, eli konkreettisiin mahdollisuuksiin ideoiden toteuttamiselle ⁸⁷.

Polkuriippuvuus sisältää mahdollisuuden kehityksen lukkiutumisesta tietylle polulle tai tiettyyn kehityskaareen, jolloin alueen kyky sen omista rakenteista lähtevään muutokseen on heikentynyt ⁸⁸ ja josta poispääseminen tai suunnan muuttaminen on erittäin vaikeaa ⁸⁹. Lukkiutumien määritelmät ja niiden ratkaisumahdollisuudet vaihtelevat eri tulkinnoissa. Lukkiutumaa on esimerkiksi kuvattu systeemin sisäsyntyisen muutoksen päättymistä seuraavana tasapainotilana, josta irrottautumiseksi se tarvitsee ulkoisen ärsyksen ⁹⁰. Yhteiskuntatieteellisestä ja aluekehityksen tutkimuksen näkökulmasta ajatus tasapainosta on hankala ja näin kuvattu alueellinen lukkiutuminen erittäin harvinaista. Evolutiivisten prosessien dynamiikkaa kuvaava lukkiutuman käsite tuleekin ymmärtää siten, että muutosta tapahtuu, mutta lukkiutuneissa tilanteissa se on hyvin vähäistä. ⁹¹

Erilaisia lähestymistapoja yhdistää käsitys siitä, että lukkiutumaiset ovat erityinen tila eikä polkuriippuvuuden vääjäämätön tulos tai automaattinen ominaispiirre ⁹². Lukkiutumia voidaan jäsentää niiden kehityksen kautta tai luokitella ilmenemismuotojen mukaan esimerkiksi rakenteellisiin eli funktionaalisiin, kognitiivisiin ja poliittisiin lukkiutumiin ⁹³.

---

⁸⁶ Martin & Sunley 2006, 398; Pulkkinen 2009, 31-32.

⁸⁷ Hjorth 2004, 418; Ståhle 2004, 234-235; Jalonen 2007, 280. Polkuriippuvuustarkastelun kriittikkinä on esitetty että vain harvoin, muuten kuin ajatuksen tasolla, voidaan todentaa sosiaalisen toiminnan edellisiä vaiheita. Tutkijan on mahdotonta ennakoita mikro- ja makrotason tapahtumien yhteisvaikutusta. Polkuriippuvuuden tutkimukseen liittyikin aina epävarmuus menneiden sekä tulevien tapahtumien vaikutuksesta. (Pulkkinen 2007, 30; Bassanini & Dosi 2001, 43-44.)

⁸⁸ Pulkkinen 2007, 9; 2009, 32. Vertaa myös Lehto 2012, 35; Martin & Sunley 2006, 400, 418; North 1990, 92-104.

⁸⁹ North 1990, 92-104; Lehto 2012, 35.

⁹⁰ Martin & Sunley 2006, 406, 418; Pulkkinen 2009, 32.

⁹¹ Pulkkinen 2009, 32-33.

⁹² Martin & Sunley 2006, 406, 418; Pulkkinen 2009, 32.

⁹³ Martin & Sunley 2006, 415; Schienstock 2004, 5; Pulkkinen 2009, 33; vertaa myös Kautonen 2008, 74.

Funktionaalisia lukkiutumia vahvistavat prosessit, jotka perustuvat oletukseen ympäristön lineaarisesta, vakaasta ja suhteellisen ennakoitavissa olevasta kehityksestä sekä käsitykseen siitä, että tehokkain mahdollinen järjestely on löydettävissä⁹⁴. Funktionaalisen lukkiutuman todennäköisyys kasvaa painotettaessa tiedon hyödyntämistä (uuden) tiedon etsimisen kustannuksella ja hyödyntämisen keskittyessä perinteisiin aloihin ja teknologioihin. Funktionaalisen lukkiutuman piirteitä voidaan nähdä esimerkiksi projekti- ja hanketoiminnassa, jossa on tyypillistä käsitys kattavan etukäteissuunnittelun mahdollisuudesta. Projektien toimenpiteet on määriteltävä tarkasti etukäteen, mikä vaikeuttaa reagointia toteutusvaiheessa nouseviin tarpeisiin, kuten uusien toimijoiden mukaantuloa tai -ottoa hankkeen aikana. Funktionaalisesti lukkiutuneen kehityksessä tarve muutokseen huomataan, mutta muutoksen kustannukset ovat nousseet liian suuriksi eli rakenteiden purkaminen vaatii huomattavia ponnistuksia.⁹⁵

Kognitiivisella lukkiutumalla tarkoitetaan tilannetta, jossa ryhmän käsitys todellisuudesta, todellisuuden osasta tai sen rakentumisesta on yhteneväinen eikä sitä kyseenalaisteta. Kehittäminen urautuu, koska ympäristön esiin nostamia ristiriitaisuuksia, tehottomuutta tai epäsopivuutta ei tunnisteta ja ympäröiviin muutoksiin reagoiminen on vaikeutunut. Kognitiivisessa lukkiutumassa muutoksen tarvetta ei pystytä tunnistamaan, jolloin rakenteiden muuttamiseen ei edes lähdetä, vaikka se periaatteessa olisi-kin mahdollista.⁹⁶

Poliittiseen lukkiutumaa viittaavat tilanteet, joissa alueen poliittis-hallinnollinen aselema tukee vanhoja, kypsässä tai taantumavaiheessa olevia kehityspolkuja ja estää tai hidastaa uusien kehityspolkujen syntymistä. Kaikilla ryhmillä tai toimijoilla ei ole samanlaista vaikutusmahdollisuutta alueen toimintojen rakentamiseen ja valitusta polusta tulee aikaa myöten hyödyllisempi toisille ryhmille. Poliittisen lukkiutuman piirteitä on rakenteissa, jotka keskittyvät toimijoiden oman edun turvaamiseen, ovat haa-voittuvia uusien sääntöjen edessä, eivätkä arvioi riittävästi omaa toimintaa.⁹⁷

Luokittelu on sikäli keinotekoinen, että todellisuudessa lukkiutumatyypit sekoittuvat ja ovat kiinteässä yhteydessä toisiinsa, jolloin on usein mahdotonta sanoa kumpi tulee ensin: ajatusmallien vai toimintojen purkaminen⁹⁸. Kaikille lukkiutumatyypeille on yhteistä, että uusille kehityspoluille ei ole mahdollisuutta tai tilaa rakenteellisesti, poliittisissa linjauksissa tai toimijoiden ajatusmaailmoissa ja tulevaisuuden näkymissä

---

⁹⁴ Grabher 1993, 265; Pulkkinen 2007, 34-35; 2009, 33.

⁹⁵ Pulkkinen 2009, 33-34.

⁹⁶ Grabher 1993, 262; Pulkkinen 2007 38-39, 2009, 34.

⁹⁷ Grabher 1993, 264; Pulkkinen 2007, 40-41; 2009, 35; Sotarauta & Linnamaa 1999, 119.

⁹⁸ Pulkkinen 2009, 34.

⁹⁹. Yleensä alueellisesta lukkiutumasta voidaan löytää piirteitä kaikista kolmesta tyy-
pistä. Lukkiutumien luotettava analyysi tai yksiselitteisten syy- ja seuraussuhteiden
erottaminen ei ole mahdollista, mutta niitä voidaan hyödyntää etsittäessä tutkimuskoh-
teista prosesseja, jotka ovat ominaisia tiettytyypisille lukkiutumille.¹⁰⁰

Lukkiutumat voivat olla positiivisia tai negatiivisia ilmiöitä¹⁰¹. Talousteoreettisesti
positiivisessa lukkiutumassa alue kasvattaa tulojaan ja myönteiset ulkoisvaikutukset
vahvistavat paikallisen tuotannon dynamiikkaa. Positiivinen lukkiutuma voi kestää
pitkään, mutta siihen sisältyy mahdollisuus, että menestyvät alat menettävät kasvudy-
namiikkaansa ja lukkiutuma muuttuu negatiiviseksi.¹⁰² Negatiiviseksi lukkiutuma
muuttuu, kun valitut kehityspotit eivät pysty vastaamaan toimintaympäristön asetta-
miin haasteisiin, toimialojen kilpailukyky sekä tuottavuus heikkenee ja strategian
muuttamisen kustannukset ylittävät vaihtoehtojen hyödyt¹⁰³. Negatiivisessa lukkiu-
tumassa systeemin mahdollisuudet valita useammasta mahdollisesta vaihtoehdosta
ovat hyvin rajalliset. Lukkiutuma tuo esille erilaisten alueellisten rakenteiden ja vä-
häisen innovatiivisuuden, joustavuuden ja oppimisen välisiä suhteita¹⁰⁴.

Maisema on kompleksinen, jatkuvasti muuttuva dynaaminen systeemi¹⁰⁵. Zarina on
kuvannut polkuriippuvuusanalyysia kokonaisvaltaiseksi lähestymistavaksi tai väli-
neeksi jonka avulla voimme ymmärtää maiseman muutosta tai sen muuttumatto-
muutta. Polkuriippuvuus korostaa maisemaa prosessina sekä sosiaalisten ja taloudel-
listen realiteettien ilmentymänä.¹⁰⁶ Luonnonsuojelulain päivityksessä 1996 mais-
manhoitoalueista tuli yksi kulttuurimaiseman suojelun väline, mutta 20 vuotta lain
voimaantulon jälkeen valtakunnallisia alueita oli perustettu vain neljä. Polkuriippu-
vuus on mielekäs oletus tapahtumasarjalle, joka ei ole toistunut tai on toistunut vain
harvoin vastaavista lähtökohdista huolimatta. Polkuriippuvuus ei ole järkevä tapa se-
littää usein toistuvia, hyvin erilaisista lähtökohdista syntyviä ilmiöitä, jolloin on osoi-
tettava esimerkiksi rationaalisen valinnan teorialla, mitkä tekijät tuottavat lopputulok-
sen olosuhteiden vaihtelusta huolimatta.¹⁰⁷

---

⁹⁹ Schienstock 2004, 5–6; Pulkkinen 2007, 34.

¹⁰⁰ Pulkkinen 2007, 14, 34.

¹⁰¹ Kuhmonen 2014, 31-32; Martin & Sunley 2006, 415.

¹⁰² Dosi 2000b, 681; Pulkkinen 2009, 32; Martin & Sunley 2006, 400, 415.

¹⁰³ Dosi 2000a, 139; 2000b, 681; Pulkkinen 2007, 32-33.

¹⁰⁴ Pulkkinen 2009, 32.

¹⁰⁵ Antrop & Eetvelde 2017, 383.

¹⁰⁶ Zarina 2013, 371.

¹⁰⁷ Peuhkuri 2007, 140. Polkuriippuvuusmallin valintaa tukee myös tämän tutkimuksen tapaus-
ten pitkäkestoiset ja kompleksiset luonteet.

Polkuriippuvuusmallin mukaisesti maisemanhoitoalue edustaa yhtä maaseudun ja luonnonsuojelun kehityshistorian kautta rakentunutta kulttuurimaiseman instituutionaalisen suojelun välinettä. Tutkimuskysymysten näkökulmasta polkuriippuvuus, mahdollisuuksien avaruus, lukkiutumiset ja bifurkaatiopisteet edustavat teoriaohjaavia käsitteitä, joiden avulla analysoidaan maisemanhoitoalueiden paikallisten toteutusten tapahtumakulkuja. Käsitteiden ohjaamien näkökulmien avulla tarkastellaan Skärlandetin, Hyypänjokilaakson sekä Kairalan ja Luiron kylien maisemanhoitoalueiden lähökohtia, perustamisprojektien ominaispiirteitä sekä tavoitteiden toteutumisia.

Tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Tapaustutkimuksen tyypillisiä tavoitteita ovat ilmiön paikallinen selittäminen¹⁰⁸ ja tapausten kokonaisvaltainen ymmärtäminen¹⁰⁹ eli konteksuaalisuuden, historiallisuuden ja kulttuurisidonnaisuuden, kuten aika- ja paikkasidonnaisten ilmiöiden, prosessien, merkitysten ja tietojen tunnistaminen sekä osoittaminen¹¹⁰. Mikrohistoriallisesta näkökulmasta tapauksen kuvaus on itsessään yksi tutkimustulos, joka tarjoaa myös lukijalle mahdollisuuden tehdä itse tulkintoja tapahtumasarjasta¹¹¹.

Tapaustutkimuksen yhteydessä viitataan usein tyypillisiin tai edustaviin sekä toisaalta ainutkertaisiin tai poikkeuksellisiin tapauksiin¹¹², jolloin tulosten yleistäminen voidaan nähdä mahdottomaksi tai tietyin ehdoin mahdolliseksi¹¹³. Yksityiskohtaisessa tarkastelussa kaikki tapaukset ovat kontekstisidonnaisia ja ainutlaatuisia, mikä sulkee pois tyypillisen tapauksen mahdollisuuden,¹¹⁴ jonka seurauksena tapaustutkimuksen

---

¹⁰⁸ Alasuutari 1999, 55; Laine & Peltonen 2007, 104-105; Leino 2007, 217; Malmsten 2007, 63.

¹⁰⁹ Stage 1995, 4, 7-9; Malmsten 2007, 63 ja 73.

¹¹⁰ Flyvbjerg 2001, 71-73; Huutoniemi 2014, 191; Häikiö & Niemenmaa 2007, 48-49; Laine, Bamberg & Jokinen 2007, 12; Laine & Peltonen 2007, 106; Lappalainen 2007, 213; Leino 2007, 218; Malmsten 2007, 63; Peltola 2007, 111-112.

¹¹¹ Flyvbjerg 2001, 430; Häikiö & Niemenmaa 2007, 53 ja 56; Lappalainen 2007, 203.

¹¹² Vilkkä 2005, 130-131; Leino 2007, 217; Peuhkuri 2007, 136.

¹¹³ Häikiö & Niemenmaa 2007, 48-49; Laine, Bamberg & Jokinen 2007, 28.

¹¹⁴ Dewey 1999/1929, 14; Flyvbjerg 2001, 71-73; Lappalainen 2007, 200-201, 207; Leino 2007, 218.

tulokset eivät ole suoraan yleistettävissä tai siirrettävissä toisille alueille¹¹⁵. Kompleksisten ilmiöiden tutkimuksessa syy-seuraussuhteiden tunnistaminen on erittäin vaikeaa, koska tekijöiden ja muuttujien väliset suhteet eivät ole vakioita vaan vaihtelevat monimutkaisissa vuorovaikutuksissa tilanteiden ja olosuhteiden mukaan. Yhden tapauksen perusteella tehdyt yleistykset voivat olla seurausta tietystä kontekstista tai teorian ennustamasta ilmiöstä, jolloin on vaikeaa sanoa, millä ehdoilla ne ovat yleistettävissä.¹¹⁶

Tapaus-käsitteen taustalla on ajatus yleistämisestä eli tapaus edustaa jotain laajempaa ilmiötä, kuuluu johonkin joukkoon tai on osa jotakin kokonaisuutta¹¹⁷, jolloin yleistyksen lähtökohtana on näkemys tapauksen edustamasta ilmiöstä tutkimuksen teoreettisessa viitekehyksessä, jonka käsitteistön varassa löydöksiä voidaan yleistää¹¹⁸. Mikäli tapauksitutkimuksen tavoitteena on yleistäminen, voidaan siihen pyrkiä esimerkiksi analyttisen yleistämisen avulla¹¹⁹. Analyttisessä yleistyksessä otetaan kantaa tapauksen ja teorian välisiin suhteisiin¹²⁰, jolloin lähtökohtana voi olla teorian kyseenalaistaminen ja täydentäminen tai uuden teorian luominen¹²¹. Kun tavoitteena on uuden teorian kehittäminen, yleistys on ehdotus teoreettisesta mallista – tai analyysistä¹²² – joka voisi sopia tapauksen edustamaan laajempaan joukkoon¹²³. Teoreettisen mallin pätevyyttä tai tulosten siirrettävyyttä voidaan sitten testata uusissa tapauksissa¹²⁴.

Lincoln ja Guba ovat esittäneet, ettei dualistinen kahtiajako yleistämisen ja ainutlaatuisen yksittäistapauksen välillä ole tarpeellinen, vaan näiden välissä on muitakin vaihtoehtoja, kuten laaja toisiinsa liittyvien ilmiöiden joukko, jossa ymmärrystä voidaan rakentaa tapauksia vertailemalla. Yksittäisestä tapauksesta muodostetaan työhyöpoteesi, jonka avulla voidaan ymmärtää myös muita tapauksia. Heidän mukaansa

---

¹¹⁵ Häikiö & Niemenmaa 2007, 48-49; Malmsten 2007, 63.

¹¹⁶ Huutoniemi 2014, 192.

¹¹⁷ Platt 1992, 42.

¹¹⁸ Huutoniemi 2014, 192; Peuhkuri 2007, 133; Platt 1992, 42; Walton 1992, 121-122.

¹¹⁹ Malmsten 2007, 73; Yin 2003, 31-33.

¹²⁰ Peuhkuri 2007, 134.

¹²¹ Laine, Bamberg & Jokinen 2007, 12; Peuhkuri 2007, 134.

¹²² Leino 2007, 214.

¹²³ Peuhkuri 2007, 133-134; Silvasti 2014, 37.

¹²⁴ Peltola 2007, 126; Peuhkuri 2007, 133-134; Saarela-Kinnunen ja Eskola 2001, 163; Silvasti 2014, 37. Flyvbjergin (2001, 74) mukaan toistuvuus ei ole ainoa edellytys yleistettävyydelle. Yksikin kriittinen eli käsitteellisen ymmärryksen kannalta merkityksellinen tai erityisen valaiseva tapaus voi tuottaa tietoa yleisistä ilmiöistä tai prosesseista.

kaikki yleistykset ovat myös työn alla olevia hypoteeseja jostakin asiasta, eivät ehdottomia loppupäätelmiä. Yleistettäessä arvioidaan sitä, millä tavalla asia on siirrettävissä toiseen yhteyteen. Absoluuttisten yleistysten sijaan kysymyksessä on suhteellinen – eli rajallinen, tapahtumayhteydestä riippuva¹²⁵ – yleistys, joka kontekstisidonnaisuutensa vuoksi voi myös kadottaa merkityksensä ajan kuluessa.¹²⁶

Vastaavaa lähestymistapaa edustaa näkemys, jossa tapaustutkimuksen tulosten yleistäminen esitetään mahdolliseksi analogioiden avulla eli rinnastamalla paikallisia erityispiirteitä ja tapahtumia muihin vastaaviin tai yleisempiin selitysmalleihin. Rinnastuksilla voidaan irtautua ajattelumallista, jossa yleistäminen tapahtuu vain ja ainoastaan suhteessa johonkin empiirisesti toistuvaan samankaltaisten luokkaan, jota yksi tapaus edustaa.¹²⁷ Rakentamalla analogia eli muotoilemalla tapaus käsitteellisesti uudelleen ja etsimällä käsitteellisiä samankaltaisuuksia ja eroavuuksia suhteessa muihin tapauksiin voidaan tehdä havaintoja, jotka auttavat ymmärtämään yleisempiä ilmiöitä.¹²⁸

Tapaustutkimukseen sisältyy aina jännitteitä yksittäiseen tapaukseen keskittyvän ja yleisen näkökulman sekä empiirisen ja teoreettisen orientaation välillä. Tapausta kuvaava kertomus on aina tutkijan jälkikäteen tekemä konstruktio, joka edellyttää teoreettisia ja käsitteellisiä valintoja.¹²⁹ Jos painotetaan teorialähtöisyyttä ja etsitään kohteista yleisiä ja pysyviä piirteitä, idealisoidaan usein ilmiötä kohteen ainutlaatuisuuden kuvailun ja ominaispiirteiden tarkan analyysin kustannuksella. Jos taas keskitytään kohteen erityispiirteiden ja kontekstin tarkkaan kuvailuun, voi tutkimuksen anti yleisen teorian kehittelylle jäädä vähäiseksi.¹³⁰

Maisemanhoitoalueiden tutkimus asemituu osaksi maiseman- ja luonnonsuojelun tutkimuskenttää sekä kulttuurimaiseman arvottamista ja suojelua koskevien tutkimuksien jatkumoa¹³¹. Tutkimuksen tiedonintressi on sekä idiografinen, ainutlaatuista tutkiva että nomoteettinen, lainalaisuuksien löytämiseen pyrkivä. Maisemanhoitoalueista säädettiin luonnonsuojelulaissa vuonna 1996 ja luonnonsuojeluasetuksessa 1997

---

¹²⁵ Kurunmäki 2007, 81; Ragin 1987, 35.

¹²⁶ Lincoln ja Guba 2000, 27, 32-38; Leino 2007, 215.

¹²⁷ Laine & Peltonen 2007, 106; Peltola 2007, 118.

¹²⁸ Flyvbjerg 2001, 74; Peltola 2007, 119.

¹²⁹ Peuhkuri 2007, 130, 138; Suoninen 2001, 18.

¹³⁰ Lappalainen 2007, 213; Peuhkuri 2007, 137; Ruonavaara 2004, 22.

¹³¹ Esim. Hallikainen 1994; Saaristo 2000; Heikkilä 2007; Puhakka 2007; Riipinen 2008; Aarveara 2009; Tyrväinen ym. 2007; Similä ym. 2010; Rönkkö 2012. Tutkimuksessa on myös useita yhdenmukaisuuksia Paloniemen (2008) väitöskirjan kanssa.

¹³². Luonnonsuojelulainsäädännön arvioinnin mukaan vuonna 2010 maisemansuojelun säännökset oli otettu käyttöön hitaasti ja niiden vaikuttavuus oli ollut varsin vähäinen ¹³³. Valtakunnallisia maisemanhoitoalueita oli 20 vuoden aikana perustettu neljä, jolloin kyseessä on marginaalinen suojelumalli. Tutkimalla näitä tapauksia voidaan kuitenkin tunnistaa työhypoteeseja, jotka ovat hyödyllisiä sekä maisemanhoitoalueiden että kulttuurimaiseman ja -ympäristön suojelun kontekstissa.

Tutkimuksen tavoitteena on tuottaa tietoa maisemanhoitoalueiden lähtökohdista, perustamisprojekteista ja niiden toimivuudesta kulttuurimaisemien suojelun menetelmänä. Tutkimuksessa maisemanhoitoaluetta tarkastellaan sekä institutionaalisen suojelun kansallisen tason kontekstissa että paikallisten toteutusten kautta. Edellä esitettyjen lähtöhtien perusteella tutkimuskysymyksiä ovat:

1. Mitä ominaispiirteitä voidaan liittää kolmeen ensimmäiseen maisemanhoitoalueeseen?
2. Miten maisemanhoitoalue näiden perusteella asemoituu osaksi institutionaalista suojelua?
3. Miten maiseman käsitettä käytetään kolmessa tutkimustapauksessa?

Osassa II maisemanhoitoalueiden lähtökohtia ja taustoja kuvataan maaseudun ja -talous, maaseudun kulttuurimaisemien sekä institutionaalisen suojelun kansallisen tason muutosten näkökulmasta. Osissa III-V aiheina ovat yksittäiset tapaukset eli Skärlandetin, Hyypänjokilaakson sekä Kairalan ja Luiron kylien maisemanhoitoalueet ¹³⁴. Tapaustutkimukselle luonteenomaisesti, maisemanhoitoalueista kuvataan ja selitetään – kontekstualisoidusti ja kronologisesti – paikallisesti merkittäviä lähtökohtia, tapahtumakulkujen etenemistä sekä eri vaiheiden kriittisiä tapahtumia, merkityksellisiä tietoja ja toimintatapoja. Polkuriippuvuuden viitekehityksessä tapausten ominaispiirteitä jäsennetään apukysymyksillä; Miksi maisemanhoitoaluetta lähdettiin perustamaan, miksi perustaminen onnistui ja miten alue on vastannut sille asetettuihin tavoitteisiin ja odotuksiin?

Tutkimuksen osa VI sisältää tapausten vertailun ja tutkimustulosten yhteenvedon. Vertailun avulla tunnistetut tai validoidut tapausten erityispiirteet, toistuvat yhdenmukaisuudet, toisiinsa liittyvät ilmiöt ja niiden väliset suhteet kuvaavat tapauskohtaisesti

---

¹³² Luonnonsuojelulaki 1996; Luonnonsuojeluasetus 1997.

¹³³ Similä ym. 2010, 52, 91.

¹³⁴ Tästä näkökulmasta aikaan ja paikkaan liitettyjen tapausten tutkimus voidaan ymmärtää edustavan yhtä historiantutkimuksen suuntausta, mikrohistoriaa.

merkityksellisiä lähtökohtia, tietoja ja toimintatapoja sekä selittävät osaltaan maisemanhoitoalueille asetettujen tavoitteiden toteutumisia. Tutkimustulokset pelkistetään polkuriippuvuusmallin mukaisesti esivaiheiden, maisemahankkeiden ja polkuriippuvuusvaiheiden keskeisiin ominaispiirteisiin. Tutkimustapausten avulla vastataan myös kysymyksiin maisemanhoitoalueen suhteesta institutionaaliseen suojeluun sekä siihen, miten maiseman käsitettä käytetään kolmessa tutkimustapauksessa. Yleisellä tasolla tutkimustulokset lisäävät ymmärrystämme maaseudun kulttuuriympäristön muutoksen ja valittujen ominaispiirteiden säilyttämisen kompleksisesta suhteesta. Tuloksista on myös johdettu ehdotuksia sekä työhypoteeseja lähtökohdista ja toimintamalleista, joita kannattaisi testata uusien alueiden perustamisessa sekä myöhemmissä tutkimuksissa.

Tieteenfilosofia, metodologia ja metodit

Kaikkialla ympärillämme aukeaa ihmisen toimillaan merkitsemä maa, kulttuurimaisema. ¹³⁵

Ontologia ja epistemologia

Tieteenfilosofiset taustaoletukset viittaavat käsityksiin tiedon olemuksesta eli tutkitavasta ilmiöstä ja ilmiöiden keskinäisestä suhteesta (ontologia) ¹³⁶ ja luonteesta (epistemologia) sekä ohjaavat tutkijoita erilaisten menetelmäarsenaalien pariin (metodologia). Tieteenfilosofiset suuntaukset jaetaan perinteisesti kahteen pääluokkaan positivismiin ja (sosiaaliseen) konstruktionismiin ¹³⁷. Positivistisessa tiedekäsityksessä – joka voidaan yleistää koskemaan luonnontieteellistä tutkimusta – maailma ja sen ilmiöt nähdään objektiivisina ja ihmisistä riippumattomina, jolloin tutkimuksen tehtävänä pidetään tosiasioiden tai luonnonlakien välillä vallitsevien kausaalisuhteiden selvittämistä. Positivistisen tutkimuksen tulee olla arvovapaata ja tulosten perustua hypoteettis-deduktiiviseen päättelyyn. ¹³⁸ Systemaattisella havainnoinnilla sekä luomalla ja testaamalla hypoteesejä voidaan löytää muuttujien välisiä suhteita, jotka pätevät ajasta ja paikasta riippumatta ¹³⁹.

Tämän tutkimuksen tieteenfilosofiset lähtökohdat ovat sosiaalisessa konstruktiossa, jota voidaan pitää ilmeisenä humanistiselle tutkimukselle ¹⁴⁰. Konstruktiio voidaan ymmärtää rakentumisen prosessiksi tai prosessin lopputuotteeksi. Esimerkiksi Hacking tarkoittaa konstruktionismilla erilaisia sosiaalisia, historiallisia ja filosofisia projekteja, jotka pyrkivät esittelemään tai analysoimaan todellisia, historiallisesti paikannettavia sosiaalisia vuorovaikutuksia tai kausaalisia reittejä, jotka johtivat tai olivat osallisina jonkin nykyisen olion tai tosiasian syntymiseen. Konstruktionismissa käsitteiden luokittelut ovat vuorovaikutteisia, joissa sisältö vaikuttaa itse käsitteeseen

---

¹³⁵ Heikkilä 2000, 5. Kulttuuri-sanana etymologisena taustana on latinankielen ”cultura” eli viljely (Teräväinen 2006, 12-13).

¹³⁶ Paloniemi & Vainio 2014, 50.

¹³⁷ Paradigmajako voi olla myös positivistinen ja naturalistinen tai fenomenologinen (Tuomi & Sarajärvi 2009, 165).

¹³⁸ Easterby-Smith, Thorpe & Lowe 2002, 28-31; Jalonen 2007, 48; Tuomi & Sarajärvi 2009, 165.

¹³⁹ Kurunmäki 2007, 79; Mackie & Marsh 1995, 182.

¹⁴⁰ Vertaa esimerkiksi Jalonen 2007, 48; Hirsijärvi ja Hurme 2011, 17.

ja käsite sisältöön, mikä on samalla yksi perustavaa laatua oleva ero luonnontieteellisten käsitteiden luokkiin.¹⁴¹

Sosiaalisessa konstruktionismissa todellisuus muodostuu subjektiivisten havaintojen, havainnoijan todellisuuteen liittämien merkitysten ja sosiaalisen vuorovaikutuksen kautta¹⁴². Sosiaalisesti rakentunut todellisuus on eri henkilöiden subjektiivista ja suhteellista todellisuutta, josta voi olla rinnakkain ristiriitaisia käsityksiä. Emme tavoita koko todellisuutta, mutta intersubjektiivisen oletuksen mukaisesti monet ihmiset kykenevät ymmärtämään ja jakamaan keskenään subjektiivisia käsityksiä.¹⁴³

Ontologisena valintana sosiaalinen konstruktionismi näkyy ilmiöiden ja käsitteiden ymmärtämisessä, tutkimuskysymysten muotoilussa, metodien valinnassa, tulosten tulkinnassa sekä tutkijan ja tutkimuskohteen välisen suhteen huomioimisessa. Konstruktionismin mukaisesti tutkimus ei vain kuvaa todellisuutta, vaan myös muokkaa sitä omalta osaltaan. Tämä koskee sekä tutkimukseen osallistuneita henkilöitä että ymmärrystämme maisemanhoitoalueista ilmiönä.

Laadulliseen tutkimukseen sisältyy useita erilaisia tutkimusperinteitä ja niiden kautta erilaisia käsityksiä tutkimuksen luotettavuudesta. Tietoteoreettisessa eli epistemologisessa keskustelussa voidaan erottaa neljä erilaista totuusteoriaa: korrespondenssi- ja koherenssiteoria sekä pragmaattinen ja konsensukseen perustuva totuusteoria. Korrespondenssiteorian mukaan väite on totta vain, jos se vastaa todellisuutta. Koherenssiteorian mukaan väite on totta, jos se on yhtä pitävä tai johdonmukainen muiden (jo todeksi todettujen) väitteiden kanssa. Pragmaattinen totuusteoria liittyy tiedon käytännöllisiin seurauksiin. Uskomus on tosi, jos se toimii ja on hyödyllinen. Konsensukseen perustuvassa totuusteoriassa painotetaan sitä, että ihmiset voivat luoda yhteisymmärryksessä ”totuuden”.¹⁴⁴

---

¹⁴¹ Hacking 2009, 53-55, 61-63, 77. Hacking tarkasteli erityisesti yhteiskuntatieteiden konstruktisia käsitteitä.

¹⁴² Berger & Luckmann 1994, 1, 29-30; Easterby-Smith, Thorpe & Lowe 2002, 28-31; Häikiö & Niemenmaa 2007, 47; Jalonen 2007, 48; Kurunmäki 2007, 79; Mackie & Marsh 1995, 182; Tuomi & Sarajärvi 2009, 165; Hirsijärvi ja Hurme 2011, 17-18. Konstruktionismissä arkielämä näyttäytyy ja järjestäytyy subjektiivisena todellisuutena (Berger & Luckmann 1994, 29-57) tai edustaa ihmisille itsestään selvää todellisuutta (Pulkinen 2007, 13).

¹⁴³ Hirsijärvi ja Hurme 2011, 17-18. Vertaa myös Metsämuuronen 2006, 206 sekä Hacking 2009, 45.

¹⁴⁴ Tuomi & Sarajärvi 2009, 134-135.

Yksinkertaistaen voidaan sanoa, että korrespondenssiteoria liittyy maailmaan, joka voidaan varmentaa aistihavainnoin ja tuon varmentamisen arviointiin, kun konsensusukseen perustuva totuusteoria liittyy ihmisten luomiin sopimuksiin ja kielikuviin. Pragmaattinen liittyy erilaisiin toimintamahdollisuuksiin ja koherenssiteoria on vahvimmillaan rationaalisen tiedon alueella. Tutkittaessa ihmisten merkitystodellisuutta, laadullisen tutkimuksen perinteille voidaan esittää yhteinen näkemys, jossa sanoudutaan irti totuuden korrespondenssiteoriasta ja samalla tämän tyyppisen tiedon mahdollisuudesta. Laadullinen tutkimus on ”totta” konsensusukseen perustuvan ja pragmaattisen totuusteorian mielessä, eikä se teorianmuodostuksen näkökulmasta tule toimeen ilman koherenssiteoriaa.¹⁴⁵

Metodikirjallisuudessa tutkimusmenetelmien luotettavuutta tarkastellaan yleensä validiteetin (on tutkittu sitä, mitä on luvattu) ja reliabiliteetin (tutkimustulosten toistettavuus) käsitteillä¹⁴⁶. Validiteettia voidaan tarkastella useasta eri näkökulmasta, kuten rakenteen, sisäisen tai ulkoisen validiteetin kannalta. Keskeistä rakenteen valideetissa on tutkijan subjektiivisten valintojen vähentäminen tiedonkeruuvaiheessa, sen lisäksi tärkeää on muun muassa tutkimuksen käsitteiden ja kohdeilmioiden operationalisointi ja tehtyjen valintojen perusteleminen. Sisäisellä validiteetilla viitataan tapahtumien välisiin kausaalisiin syy-seuraussuhteisiin. Ulkoinen validiteetti liittyy tulosten yleistettävyyteen ja ilmaisee teoreettisten johtopäätösten sekä empiirisen aineiston välisen suhteen. Reliabiliteetti tarkoittaa ettei tutkimus sisällä sattumanvaraisia, tutkijasta riippuvia tuloksia.¹⁴⁷ Tämä voidaan ymmärtää kolmella eri tavalla. Samoilta henkilöiltä saadaan kahdella eri tutkimuskerralla samat tulokset, kaksi tutkijaa päätyy samanlaiseen tulokseen tai kahdella rinnakkaisella tutkimusmenetelmällä saadaan sama tulos.¹⁴⁸

Laadullisen tutkimuksen piirissä näitä käsitteitä on kritisoitu erityisesti siksi, että ne ovat syntyneet määrällisen tutkimuksen piirissä ja niiden ala vastaa lähinnä vain määrällisen tutkimuksen tarpeita. Ontologisesti luotettavuuskäsitteiden taustalla on positivismi eli oletus yhdestä konkreettisesta todellisuudesta sekä epistemologia, joka on

---

¹⁴⁵ Tuomi & Sarajärvi 2009, 134-136. Samalla he korostavat ontologista ja epistemologista eroa. Monet laadullisen tutkimuksen käytänteet edellyttävät, että tutkimuskohteen oletetaan olevan reaalisesti olemassa (reaalinen ontologia), vaikka kiellettäisiinkin objektiivisen tiedon etsimisen mielekkyys sosiaalisesta todellisuudesta. (Tuomi ja Sarajärvi 2009, 136-137).

¹⁴⁶ Tuomi & Sarajärvi 2009, 136-137; Hirsijärvi ja Hurme 2011, 185-188.

¹⁴⁷ Yin 2003, 33-39; Hirsijärvi ja Hurme 2011, 185-188.

¹⁴⁸ Hirsijärvi ja Hurme 2011, 186.

sitoutunut totuuden korrespondenssiteoriaan ja edellyttää uskoa objektiiviseen tietoon. Tämän seurauksena niitä on vaikea soveltaa tutkimuksiin, joiden ontologinen lähtökohta on sosiaalinen konstruktio ja erilaiset tietoteoriat.¹⁴⁹

Tuomen ja Sarajärven mukaan laadullista tutkimusta tulisi arvioida sisäistä johdonmukaisuutta painottavana kokonaisuutena. Siinä olennaista ovat sekä tutkimuksen yksittäiset osat – kuten kohde, tarkoitus, tutkijasisäiset, aineiston keräys, tiedonantajat, analyysit, luotettavuusarviointi ja raportointi – että niiden keskinäisen suhteiden koherenssi. Tarkasteltaessa objektiivisuuden ongelmaa on totuuskyseksen lisäksi syytä erottaa toisistaan havaintojen luotettavuus ja niiden puolueettomuus. Puolueettomuuteen liittyy kysymys siitä, pyrkiikö tutkija ymmärtämään ja kuulemaan tiedonantajia itsenään vai suodattuvatko heidän kertomuksensa tutkijan oman kehyksen läpi. Periaatteessa laadullisessa tutkimuksessa myönnetään, että näin väistämättä on, koska tutkija on tutkimusasetelman luoja ja tulkitsija. Erilaiset, jopa keskenään ristiriitaiset tutkimustulokset voivat olla yhtä aikaa voimassa, mikä johtuu esimerkiksi tutkijoiden erilaisista suuntautuneisuuksista tai metodeista. Tutkimuksessa käytetyt menetelmät eivät siis ole neutraaleja välineitä, jotka tuottavat samat tulokset riippumatta metodeja ohjaavasta ajattelusta, tutkijasta tai tiedonlähteistä.¹⁵⁰

Maisemantutkimus – maisema – kulttuurimaisema – kulttuuriympäristö

Maisemantutkimus sijoittuu useiden tieteenalojen yhteiselle marginaalivyöhykkeelle ja siinä korostuvat kulttuurisidonnaiset, tieteidenväliset ja syntetisoivat lähestymistavat sekä eri näkökulmien ja kontekstien vaihtelevat kysymyksenasettelut¹⁵¹. Antrop (2013) on esittänyt holistisen näkökulman maisemantutkimuksen historiallisesta rakentumisesta erilaisten ideoiden, käsitteiden, avainhenkilöiden, menetelmien, tieteenalojen ja verkostojen ajallisen ilmenemisen kautta (kuva 4). Viimeisten vuosikymmenien aikana maisemantutkimuksen kehitystä on ohjannut tieteiden erikoistumisen ja

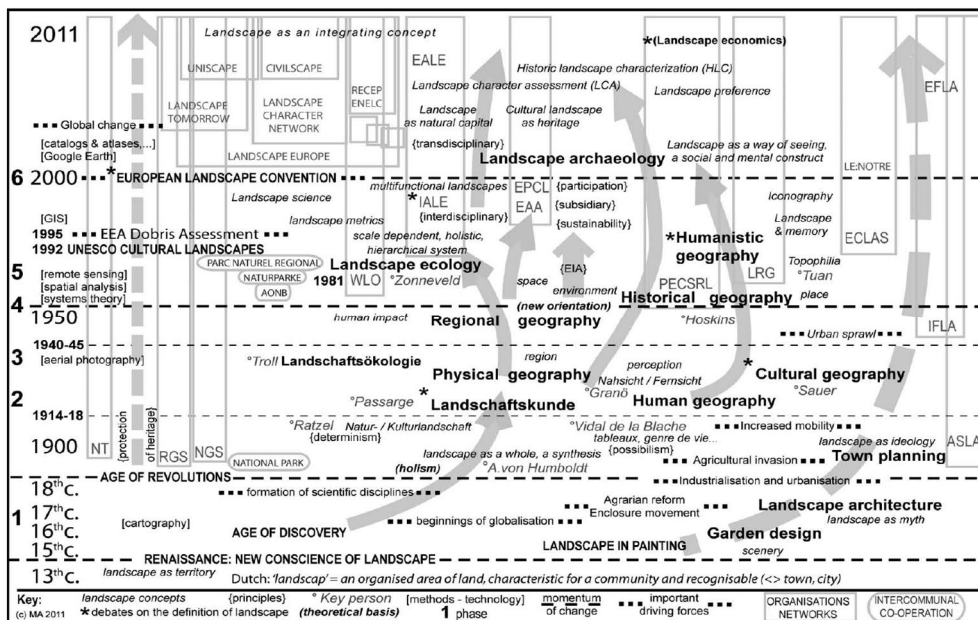
---

¹⁴⁹ Tuomi & Sarajärvi 2009, 136-137; Hirsijärvi ja Hurme 2011, 185-188.

¹⁵⁰ Tuomi & Sarajärvi 2009, 135-136, 140-143. Hirsijärvi ja Hurme (2011, 188-190) esittävät monelta osin hyvin yhdenmukaisia suosituksia. Nygrenin (2014, 131) mukaan tutkija poimii helposti tutkimusaineistosta omia ennakkokäsityksiään vahvistavia tietoja ja sivuuttaa ennako-oletuksiaan kyseenalaistavia näkemyksiä.

¹⁵¹ Häyrynen 1997, 6-7. Vertaa myös Käyhkö, Granö & Häyrynen 2004, 6.

uusien teknologioiden mahdollistama laajentuminen eri tieteenaloille. Maailmanlaajuiset kehityssuunnat – kaupungistuminen, teollistuminen, maatalouden ja maaseudun muuttuminen – sekä sidosryhmien määrän kasvu ja vaatimukset osallistavien suunnittelu- ja päätöksentekomenetelmien kasvusta, ovat osaltaan asettaneet vaatimuksia ja luoneet edellytyksiä monitieteisen maisemantutkimuksen kehittymiselle. Kansainvälisen yhteistyön sekä lainsäädännön kehitystä ilmentävät useat 1990-luvun lopussa ja 2000-luvun alussa perustetut yhteistyörakenteet ja laaditut sopimukset.¹⁵² Tämän tutkimuksen kontekstissa merkittäviä määrittelyjä ja sopimuksia edustavat erityisesti kulttuurimaisema-käsitteen ja luokittelun lisääminen Unescon maailmanperintöluetteloon 1992 sekä vuonna 2000 allekirjoitettu Eurooppalainen maisemayleisopimus ja sen määritelmä maisemasta¹⁵³.

Kuva 4. Maisemantutkimuksen kehitys.

Lähde: Antrop 2013, 13.

Angloamerikkalaisen maisemantutkimuksen kehitystä kuvataan usein yksittäisten henkilöiden, kuten Sauerin, Hoskinsin ja Jacksonin lähestymistapojen sekä julkaisu-

¹⁵² Antrop 2013, 12-18.

¹⁵³ Antrop 2013, 18; Antrop & Eetvelde 2017, 44-46.

jen kautta. Carl Sauer kehitti kenttätyöskentelyyn ja maisemapiirteiden tarkkaan havainnointiin ja tallentamiseen perustuvaa empiiristä, kulttuurihistoriallista maantiedettä 1900-luvun alkupuolella. Saksalaisesta Landschaft-maantieteestä vaikutteita saaneen Sauerin vuonna 1925 julkaisemalla artikkelilla *The Morphology of Landscape* oli tärkeä merkitys luonnon- ja kulttuurimaiseman jatkuvasti muuttuvan ja moniulotteisen suhteen kuvaamisessa. W.G. Hoskinsin vuonna 1955 julkaistussa teoksessa *The Making of English Landscape*, maisema koostui historiallisista, ajan mittaan rakentuneista, päällekkäisistä kerroksista. J.B. Jacksonin ansiosta tarkastelu laajeni arkisen ja usein muutoksen kohteena olevan toimintaympäristön maisemiin.¹⁵⁴

Suomessa maisemantutkimus alkoi ensisijaisesti maantieteilijöiden kiinnostuksesta 1900-luvun alussa. J.G. Granö kehitti metodologiaa, suomalaista käsitteistöä ja maisemamaantieteellistä aluejakoa 1920-luvulla.¹⁵⁵ Kansallisesti ja kansainvälisesti erityisen merkittävää oli Granön ensin saksaksi (1929) julkaistu teos ”*Reine Geographie*”, joka seuraavana vuonna julkaistiin suomeksi nimellä ”*Puhdas maantiede*” ja myöhemmin, vuonna 1997 englanninkielisenä ”*Pure Geography*”¹⁵⁶. Granön merkitystä saksankielisessä maailmassa kuvaa esimerkiksi vuonna 1964 julkaistu Hanno Beckin luettelo maantieteen historian tärkeimmistä tapahtumista ajalta 1859-1945, jossa Suomesta mainitaan maailman ensimmäisen kansalliskartaston (Suomen Kartaston) julkaisu 1899 ja *Reine Geographie* vuodelta 1929¹⁵⁷. Uusimpiin maisematutkimuksen historiaa kokoaviin teoksiin hänen työnsä vakiintui englanninkielisen julkaisun myötä¹⁵⁸. Granön ja siten myös suomalaisen maisemamaantieteen juuret ovat Landschaft-maantieteessä, jonka näkemyksen mukaan maisema merkitsi yhtenäistä, kartassa rajattavaa ja ominaisuuksiltaan ympäröivistä alueista poikkeavaa kokonaisuutta¹⁵⁹. Granön ansiosta holistiset maisemat muuttuivat konkreettiseksi, alueelliseksi tutkimuskohteiksi, ja hänen julkaisuilla sekä opetuksella oli merkittävä vaikutus suomalaisen maisemakäsityksen rakentumiseen¹⁶⁰.

Kulttuurimaiseman tutkiminen alkoi kehittyä pohjoismaisessa kulttuurimaantieteessä toisen maailmansodan jälkeen anglosaksisen maisematutkimuksen vaikutuksesta¹⁶¹.

---

¹⁵⁴ Wylie, 2007, 17-53.

¹⁵⁵ Käyhkö, Granö & Häyrynen 2004, 2, 3, 6. Vertaa myös Raivo 1996, 9; Linkola 2013, 21, 92-103, 134-145; 2015, 942, 944-945, 948 sekä Maaranen 2017, 66.

¹⁵⁶ Antrop 2013, 13.

¹⁵⁷ Granö 1998.

¹⁵⁸ Antrop 2013, 14.

¹⁵⁹ Raivo 1996, 7-8.

¹⁶⁰ Käyhkö, Granö & Häyrynen 2004, 2.

¹⁶¹ Berencreutz 2014, 129-131; Maaranen 2017, 66.

Maarasan mukaan *erityisen merkittävä oli 1960-luvulla eri tieteenalojen lähteitä ja menetelmiä yhdistävä tutkimusote, jonka avulla yksittäisten piirteiden ja tapahtumakulkujen tarkastelun sijaan pyrittiin maiseman kokonaisvaltaiseen kuvaamiseen ja selittämiseen* ¹⁶². Raivo ja Paasi ovat liittäneet maantieteen maisemäkäsitteen teoreettis-metodologisen monipuolistumisen 1980-luvun puoliväliin, jolloin humanistisessa maantieteessä aloitettiin ihmis- ja kulttuuritieteiden mallia seuraten esittää näkemyksiä ja vaatimuksia uudeltaisista tutkimuksen teorian, representaation ja metodologian tarpeista sekä uudelleen orientaatiosta. Laajemmin nämä pluralistiset vaatimukset voidaan liittää ihmistieteiden postmoderniin kehitykseen, jonka eräs johtoajatus on ollut erilaisuuden, erityispiirteiden ja ainutlaatuisuuden esiintuonti, jossa suuret kertomukset ja oppirakennelmat, metatekstit ja -teoriat ovat menettäneet merkitystään tilalle nousseiden pienten kertomusten myötä. ¹⁶³

Unescon maailmanperintösopimus legimitoi kansainvälisesti ja kansallisesti kulttuurimaiseman arvottamisen ¹⁶⁴ ja vaikutti osaltaan kansallisten toimenpideohjelmien syntymiseen. Sopimuksen on tulkittu kohdistuvan ensisijaisesti erityiskohteisiin ja huomioivan heikosti kohteen arvojen säilymisen ehtoja. Esimerkiksi maaseudun asumisen ja elinkeinotoiminnan muutoksista seuraa usein kulttuurimaisemaan liitettyjen arvojen ja ominaispiirteiden vähentyminen tai niiden säilyttäminen erillistoimenpiteiden avulla ja samalla kohteiden luonteen muuttuminen. ¹⁶⁵ Eurooppalaisen maisemayleissopimuksen ansioksi on liitetty useiden tutkimuohjelmien ja yhteistyöverkostojen syntyminen ¹⁶⁶. Sopimuksen on tulkittu siirtäneen fokusta luonnonelementtien suojelusta kulttuurisesti syntyneiden ja ylläpidettävien ominaispiirteiden suojeluun, hallintaan ja kunnostamiseen sekä erityisistä arvokohteista arkisiin maisemiin ¹⁶⁷.

---

¹⁶² Maaranen 2017, 66. Maarasen lähteenä Stjernquist 1992, 9.

¹⁶³ Paasi 1991, 3; Raivo 1997b, 47. Maarasen (2017, 71, 80) mukaan 1900-luvun alkupuolella maisemantutkimusta hallitsi luonnontieteellinen tutkimusote ja 1900-luvun lopussa historiallista ja kulttuurista vaikutusta painottava tarkastelu. 2000-luvulla korostuvat ymmärtäminen, kokemuksellisuus ja monialaisuus. Maisematutkimuksessa on siis vähitellen siirrytty kuvaavasta ja luokittelevasta otteesta tulkitsevaan ja merkityksiä pohtivaan.

¹⁶⁴ Unescon maailmanperintökomitea hyväksyi kulttuurimaiseman, eli maiseman jossa yhdistyy ihmisen ja luonnon välinen pitkän aikavälin vuorovaikutus, yhdeksi maailmanperintösopimuksen kohdetyypiksi vuonna 1992. Yleissopimuksen mukaan valtion tulee määrittää ja rajata alueellaan sijaitsevia kulttuuri- ja luonnonperinnön kohteita, jotka ovat ihmiskunnan yhteistä perintöä. (Opetusministeriö 2003, 6-7).

¹⁶⁵ Antrop & Eetvelde 2017, 51.

¹⁶⁶ Antrop & Eetvelde 2017, 53, 56.

¹⁶⁷ Strecker 2011, 57.

Suomi allekirjoitti maisemayleissopimuksen – jossa sitoudutaan toteuttamaan maisemanhoitoon ja maisemansuunnitteluun tähtäävää maisemapolitiikkaa – Firenzessä 20.10.2000 ja sopimus tuli voimaan 1.4.2006¹⁶⁸.

Uusimmista suomalaisista maisemantutkimuksista tämän työn tausta-aineistona ovat olleet Linkolan (2013) väitöskirja, jossa hän esittää maisemavalokuvilla olleen tärkeä rooli suomalaisen kansallisvaltion sosiaalisen spatiaalisiaation prosesseissa, lisäksi maantieteen tavat esittää maisemia ovat riippuneet voimakkaasti yhteiskunnan tilallisista tiedonintresseistä. Tärkeä on myös Linkolan (2015) artikkeli, joka kuvaa suomalaisen maisemahallinnon ja -suunnittelun toimintamalleja, joissa maiseman yhtenä roolina tai tehtävänä on ollut kansallisen identiteetin rakentaminen. Suomalaisuuden lisäksi ne ovat ohjanneet käsitystämme perinteisistä ja arvokkaista maisemista. Ajankohtaista näkemystä edustaa myös Maarasen (2017) väitöskirja ”Neljä näkökulmaa maisemaan”.

Tutkimusaineiston keskeisiä käsitteitä ovat maisema, kulttuurimaisema ja kulttuuriympäristö. Eurooppalaisessa ympäristötutkimuksessa ja hallintokäytössä maiseman käsitettä hyödynnetään yleisesti määriteltäessä kulttuurivaikutteisen luonnonhoidon ja -suojelun menettelytapoja¹⁶⁹. Suomessa kulttuuriympäristön säilyttämisen hallinnolliset vastuut jakaantuvat eri ministeriöille¹⁷⁰. Ympäristöhallinnossa kulttuurimaisemat kuuluvat sekä maankäytön suunnittelun että luonnonsuojelun alaan. Ympäristöministeriön tehtävänä on esimerkiksi kulttuurimaisemaa ja rakennusperintöä koskevan lainsäädännön, inventointimenetelmien ja ohjelmien kehittäminen, kulttuuriympäristön tilan seuranta, rakennusperinnön, perinnebiotooppien ja maiseman hoidon taloudellinen tukeminen sekä informaatio-ohjaus.¹⁷¹ Käytettävä käsitteistö riippuu hallinnonalasta ja niiden sisäisestä tai keskinäisestä työnjaosta. Museo-

---

¹⁶⁸ Finlex 2006, Valtiosopimukset. Eduskunta hyväksyi sopimuksen 4.10.2005.

¹⁶⁹ Ympäristöministeriö 2007b.

¹⁷⁰ Opetus- ja kulttuuriministeriö 2018. Opetusministeriö vastaa museolaitosta ja kulttuuripe-rintöä koskevista asioista. Museovirasto toimii kulttuuri-perinnön ja -ympäristön suojelusta vastaavana asiantuntijaviranomaisena. Ympäristöministeriö vastaa kulttuuriympäristöasioista yhteistyössä opetus- ja kulttuuriministeriön kanssa.

¹⁷¹ Teräväinen 2006, 18-19. Rakennusperinnön hoidon kehittäminen ja ohjaus liittyvät osittain maankäytön suunnittelun ohjauksen, korjausrakentamisen ja kiinteistönhuollon alaan.

virasto ja ympäristöministeriön rakennetun ympäristön osasto ovat sopineet kulttuuriympäristö-termin käytöstä ¹⁷², johon sisältyvät rakennettu kulttuuriympäristö eli rakennusperintö, kulttuurimaisema ja muinaisjäännökset ¹⁷³. Ympäristöministeriön luonnonsuojelusta vastaavalla osastolla käytetään kattokäsitteenä maisemaa, johon sisältyvät luonnon- ja kulttuurimaisemat ¹⁷⁴. Kun tutkimuksen kohteena olevat maisemanhoitoalueet kuuluvat hallinnollisesti ympäristöministeriön luonnonsuojelusta vastaavalle osastolle, käytetään tässä tutkimuksessa – heidän käsitteistön mukaisesti – ensisijaisesti maiseman käsitettä.

Maisemantutkimuksen perinteistä huolimatta, maiseman yleistyminen tutkimusaspektina tai osateemana ei ole luonut mitään selvärajaista maisemantutkimuksen kenttää, yhteisiä metodeja tai peruskäsitteitä ¹⁷⁵. Eri tieteenalat ja niiden koulukunnat ovat määritelleet maisemaa lukuisin eri tavoin ¹⁷⁶. Tutkimuksissa maiseman määrittely ja käsitys maisemasta on tutkijasidonnainen sekä riippuvainen tutkimusalasta ja tarkastelun tieteellisestä viitekehuksesta ¹⁷⁷.

Käyhkö, Granö ja Häyrynen ovat luokitelleet suomalaisen maisematutkimuksen neljään pääteemaan: teoreettinen ja metodologinen, ekologinen, sosiaalinen ja kulttuuri-nen sekä sovelletut ¹⁷⁸. Soini ym. ovat tunnistaneet viisi näkökulmaa maiseman sekä siihen liittyvän tutkimusongelman määrittelyssä ja ratkaisemisessa. *Luonnontieteellisesti painottunut maisematutkimus ymmärtää maiseman objektiivisena, luonnon ja ihmisen yhteistoiminnan tuotteena. Maisemaa luokitellaan, kartoitetaan ja kuvataan näkyvien tai mitattavien elementtien ja niiden kronologisen kehityksen kautta. Taloudellisesta, humanistisesta ja representatiivisesta näkökulmasta maisemaa tarkastellaan mentaalisenä rakenteena, joka sisältää oletuksen arvojen toimijälähtöisyydestä.*

---

¹⁷² Heikkilä 18.6.2013.

¹⁷³ Uudenmaan liitto 2007, 56; Museovirasto 2013; Ympäristöministeriö 2013b; Elo & Sepälä 2013, 9.

¹⁷⁴ Heikkilä 18.6.2013.

¹⁷⁵ Häyrynen 1997, 6-7. Vertaa myös Käyhkö, Granö & Häyrynen 2004, 6.

¹⁷⁶ Soini ym. 2008, 11. Maisema-sanan etymologisena taustana on 1200-luvun hollanninkieliset "lantscap/ lantscep" sekä saksankielinen "landschaft" käsitteet, joilla tarkoitettiin rajattua, ihmistoiminnan esim. raivaamalla muokkaama maa-aluetta tai ympäristöä (Antrop 2013,12; Antrop & Eetvelde 2017, 37). Myös Keisteri (1990) on kuvannut maiseman etymologista taustaa eri kielissä.

¹⁷⁷ Antrop 2013, 12-13; Antrop & Eetvelde 2017, 35-57; Maaranen 2017, 58.

¹⁷⁸ Käyhkö, Granö & Häyrynen 2004, 2,3, 6.

*Maisemasuunnittelun näkökulma on soveltava, sijoittuen luonnontieteellisen ja toimijälähtöisen arvottamisen välimaastoon. Sen tavoitteena on ohjata maisemakehitystä kohti tiettyä tavoitetilaa.*¹⁷⁹

Aarrevaaran mukaan maiseman määrittelyssä ja kuvauksessa on painotettu visuaalista maisemakuvaa, maiseman rakenteellista määrittelyä tai yhdistetty molemmat¹⁸⁰. Hietala-Koivun mukaan maisemaa voidaan tarkastella objektiivisesta, subjektiivisesta ja representatiivisesta näkökulmasta¹⁸¹. Raivo tiivistää maisemamääritelmät kahteen eri näkökulmaan, jossa maisemaa voidaan tarkastella alueellisena kokonaisuutena tai mentaalisenä rakenteena¹⁸². Maaranen on luokitellut maiseman käsitteet perinteiseen, laajennettuun perinteiseen ja merkityksiä korostavaan ryhmään. Perinteisissä määritelmässä korostuvat aineelliset, aistin havaittavat piirteet. Laajennetun perinteisen ryhmän määritelmässä huomioidaan myös aineeton ja näkymätön piirteistö. Merkityksiä korostavan ryhmän määritelmässä painottuvat vastaavasti merkityksellisyys ja kokemuksellisuus.¹⁸³ Maisema-käsitteen määrittely ja sisältö vaihtelee myös tapauksittain sen mukaan, kenen tai keiden maisemaa tarkastellaan¹⁸⁴. Häyrynen onkin määritellyt maiseman yhteiskunnalliseksi ilmiöksi, joka tuotetaan kulttuurin ja ympäristön välisen tulkitsevan vuorovaikutuksen tuloksena¹⁸⁵.

Maisemayleissopimus sisältää useita, toisiaan tukevia määritelmiä. Maisemalla tarkoitetaan *aluetta sellaisena kuin ihmiset sen mieltävät ja jonka ominaisuudet johtuvat luonnon ja/tai ihmisen toiminnasta ja vuorovaikutuksesta*. Maisemansuojelulla tarkoitetaan *maiseman erityis- tai ominaispiirteiden säilyttämistä ja ylläpitoa toimenpitein, jotka ovat perusteltuja luonnonmuotojen ja/tai ihmisen toiminnan perinnearvon vuoksi*. Maisemanhoito tarkoittaa *toimintaa, jolla kestävän kehityksen näkökulmasta varmistetaan maiseman säännöllinen hoitaminen ja jolla ohjataan ja yhteensovitetaan yhteiskunnan, talouden ja ympäristön kehityksen aiheuttamia muutoksia*. Maisemasuunnittelu tarkoittaa *voimakasta ennakoivaa toimintaa, jonka tarkoituksena on*

---

¹⁷⁹ Soini ym. 2008, 11-12.

¹⁸⁰ Aarrevaara 2009, 46.

¹⁸¹ Hietala-Koivu ym. 2006, 6. Karjalaisen (1997, 8, 13) mukaan tämä on tyypillinen jako humanistisessa maantieteessä.

¹⁸² Raivo 1997a, 193-210.

¹⁸³ Maaranen 2017, 59-60.

¹⁸⁴ Raivo 1997, 193-194; Maaranen 2017, 60-61

¹⁸⁵ Häyrynen 2008, 483. Vastaavasti Wylie (2007, 1-11) lähestyy maiseman käsitettä sanaparien ”kulttuuri ja luonto”, ”läheisyys ja etäisyys” tai ”tarkkailu ja asuminen” tuottamien jännitteiden kautta ja korostaa niiden merkitystä maiseman erilaisessa ymmärtämisessä ja tutkimuksessa.

*parantaa, ennallistaa tai luoda maisemia. Maisemayleissopimuksessa maisema on tärkeä osa ihmisten elämänlaatua kaikkialla: sekä taajamissa että maaseudulla, sekä huono- että korkealaatuisilla alueilla, sekä arkiympäristössä että alueilla, joita pidetään huomattavan kauniina*¹⁸⁶.

Maisemayleissopimuksen maisemamääritelmän on tulkittu yhdistävän erilaiset näkökulmat lähestyä maisemaa¹⁸⁷. Määritelmän vahvuudeksi on arvioitu sen kattavuus erityiskohteista arkisiin asuinympäristöihin, ihmiskeskeisen tai -lähtöisen, eri toimijoiden erilaisten maisemasuhteiden korostamisen¹⁸⁸, samalla sen on arvioitu ohjaavan maiseman demokraattiseen ja osallistavaan lähestymiseen¹⁸⁹. Määritelmä sisältää myös käsitteen arkikielisen merkityksen. Siinä maisemalla tarkoitetaan näköaistilla havaittavaa ympäristöä, usein kauempana näkyvää maisemaa, näköalaa tai maisemakuvaa, maiseman silmin havaittavaa ilmiä¹⁹⁰.

Maisemayleissopimuksen maisemamääritelmä ei ole tutkimuskäsite¹⁹¹. Määritelmä on luonteeltaan kielellinen sopimus, avoin, inklusiivinen, sisältää oletuksen käsitteen kompleksisesta luonteesta ja ohjaa huomioimaan laajasti eri toimijoiden aika- ja paikkasidonnaisia suhteita maisemaan. Maisemayleissopimuksen maisemamääritelmä tulisi ymmärtää osana sopimuksen eri määritelmien muodostamaa kokonaisuutta¹⁹², eikä totuusarvoja sisältävänä tai merkityksiä rajaavana ja täsmentämänä määrittelyinä.

Eurooppalaisen maisemayleissopimuksen maiseman ja maisemansuojelun määrittelyt ovat kuitenkin hallinnollisina käsitteinä tärkeä osa tätä tutkimusta. Lainsäädäntöön perustuva ja ympäristöministeriön päätöksellä perustettava maisemanhoitoalue on osa institutionaalisen luonnon- ja maisemansuojelun keinovalikoimaa. Ympäristömi-

---

¹⁸⁶ Finlex: Eurooppalainen maisemayleissopimus 2006, 1. luvun artikla 1.

¹⁸⁷ Soini ym. 2008, 11.

¹⁸⁸ Antrop 2013,18-19; Antrop & Eetvelde 2017, 51-55.

¹⁸⁹ Castiglioni & Ferrario 2018, 40.

¹⁹⁰ Ympäristöministeriö 1995; Hietala-Koivu ym. 2006, 6. Clark ym. 2003, 7-8.

¹⁹¹ Maisemayleissopimuksen ratifiointi ajoittuu myös osittain epäyhteensopivasti tutkimuskohteen sekä sitä ilmentävien tapausten kanssa. Maisemanhoitoalueista säädettiin luonnonsuojelulaissa ja -asetuksessa vuosina 1996 ja 1997 (Finlex, Luonnonsuojelulaki 1996). Skärlandetissa aloitettiin maisemanhoito-ohjelma 17.12.1998, joka osaltaan valmisteli ja johti maisemanhoitoalueen perustamiseen vuonna 2007 (Ekenäs stad, miljövårdsnämnden 1999). Suomi allekirjoitti maisemayleissopimuksen 20.10.2000 ja sopimus tuli voimaan 1.4.2006 (Finlex 2006, Valtiosopimukset).

¹⁹² Vertaa Antrop & Eetvelde 2017, 53.

nisteriön luonnonsuojeluosaston mukaan maisemanhoitoalueet vastaavat maisemayleissopimuksessa esitettyjä tavoitteita vuorovaikutteisesta maisemanhoidosta ja maiseman kautta rakentuvasta positiivisesta yhteisöllisyydestä¹⁹³.

Humanistisessa maisematutkimuksessa maisemaa tarkastellaan ihmisten kokemusmaailmasta kulttuurisesti määrittävänä. Maisemaa ei ole olemassa havainnoitsijasta irrallaan vaan vasta ihmisen kokemus ”synnyttää” sen. Kyseessä on konstruktio eli ihmisten luoma ja kokema käsitteellinen kokonaisuus. Maisema on luonnonympäristön, maankäytön ja mielen maiseman muodostama erottamaton kokonaisuus. Kyseessä ei ole tarkkarajainen kokonaisuus vaan rajat määräytyvät henkilökohtaisten, jaettujen tai valittujen tarkastelunäkökulmien mukaisesti.¹⁹⁴ Sama maisema voidaan nähdä ja kokea monin eri tavoin, esimerkiksi luontona, asuinpaikkana, kulttuurisena ilmentymänä, systeeminä, ongelmana, hyvinvointina, ideologiana, historiana, paikkana tai esteettisenä elämyksenä näkijästä ja kokijasta sekä hänen kulttuurisesta viitekehksestään riippuen¹⁹⁵.

Humanistisen tutkimuksen tavoitteena on yleensä erilaisten sosiaalisten ja kulttuuristen ryhmien maisemakokemusten ymmärtäminen ja tulkinta¹⁹⁶. Suhde maisemaan on subjektiivinen, sidoksissa yksilön omaan historiaan, mutta samalla sitä ohjaavat yhteisöille kollektiiviset sosiaaliset ja kulttuuriset arvot¹⁹⁷. Ei ole olemassa vain yhtä maisemaa. Maisemat rakentuvat puheissa, mielikuvissa ja käytöissä, ovat aina ryhmäkohtaisia ja aikaansa sidoksissa. Ne eivät ole riippumattomia fyysisestä ympäristöstä, mutta eivät myöskään täysin palaudu siihen. Aineelliset ja aineettomat arvot limittyvät keskenään eikä niitä voi maisemassa erottaa.¹⁹⁸ Tämä tutkimus edustaa humanistista maisemantutkimusta, jossa tutkimusaineisto sisältää erilaisia maiseman lähestymis- ja käsitysmalleja. Analyysissä tämä näkyy esimerkiksi tulkintana, jossa maisemanhoitoalueiden hoito- ja käyttösuunnitelmat edustavat maisemasuunnittelulähtöistä tarkastelunäkökulmaa.

Antrop & Eetvelde ovat tutkineet erilaisia maisemamääritelmiä ja tunnistaneet niissä viisi usein toistuvaa elementtiä. Heidän mukaansa maisema on: 1) konstruktio, joka

---

¹⁹³ Ympäristöministeriö 2017.

¹⁹⁴ Häyrynen 2004, 57; 2006, 8; Karjalainen 1983, 225; 1987, 9; vertaa Raivo 1999, 104; 1997b, 48; von Bonsdorff 1997, 31; Soini ym. 2008, 12-13.

¹⁹⁵ Raivo 1997b, 48.

¹⁹⁶ Soini ym. 2008, 12-13.

¹⁹⁷ Elo & Seppälä 2013, 9; Heikkilä 2000, 55; Raivo 1997b, 47; 1999, 104; Rautamäki 1997, 101-104; Rönkkö 2012, 121; Soini ym. 2008, 12-13.

¹⁹⁸ Häyrynen 2012, 116.

perustuu ihmisten havaintoihin ja kokemuksiin, 2) tilakokonaisuus, jonka laajuus ja mittakaava voivat vaihdella ja jolla on alueellisia piirteitä 3) muodostunut monista erilaisista, toisiinsa vaikuttavista ja hierarkkisesti järjestyneistä osatekijöistä, 4) tilalliselta järjestykseltään ja hoidoltaan osaksi ihmisten aikaansaama, 5) dynaaminen ja muuttuva¹⁹⁹. Tässä tutkimuksessa maiseman käsitettä tarkastellaan näiden näkökulmien kautta. Määritelmä edustaa luonteeltaan kielellistä sopimusta, jonka lisäksi se rajaa ja täsmentää merkityksiä tai minimissään merkitysten tarkastelukehystä ja kuvaa käsitteen tunnusomaisia piirteitä²⁰⁰. Toisaalta siitä puuttuu deskriptiiviselle määrittelylle luonteenomainen totuusarvo ja pätevyyden kriteerit.

Maisemamääritelmän abstraktiotaso, inklusiivisuus ja tulkinnanvaraisuus tukevat erilaisia ja rinnakkaisia maiseman ymmärtämisen, näkemisen, kuvaamisen ja arvottamisen mahdollisuuksia. Samalla käsitteen merkityssisältö ja ilmaisuvoima eivät ole yksiselitteisiä, oletusarvoisesti jaettuina ja edellyttävät tapauskohtaista, aika-, paikka- ja kontekstisidonnaista ymmärtämistä. Näkökulmat joita Antrop & Eetvelde ovat tunnistanee, ohjaavat maiseman monipuoliseen tarkasteluun ja niiden avulla vastataan erityisesti kolmanteen tutkimuskysymykseen: Miten maiseman käsitettä käytetään kolmessa tutkimustapauksessa?

Maisemien keskeiset tunnuspiirteet toimivat maisematyyppien ryhmittelyn lähtökohdina ja usein tunnusomaisuus liitetään myös maisemakäsitteeseen. Maisemat jaetaan luonnon- ja kulttuurimaisemiin sen mukaan, ovatko hallitsevat elementit syntyneet luonnon vai ihmistoiminnan tuloksena²⁰¹. Kulttuurimaisemasta voidaan erottaa ihmisen ja luonnon pitkäaikaisen vuorovaikutuksen myötä muovautunut maaseudun kulttuurimaisema²⁰² ja ääritapauksena lähes yksinomaan ihmistyön tuloksena syntynyt

---

¹⁹⁹ Antrop & Eetvelde 2017, 57.

²⁰⁰ Tyypillistä stipulatiivisen eksplikaation määritelmälle (Vertaa Niiniluoto 1980/2002, 158-161).

²⁰¹ Ympäristöministeriö 1993a, 10; Aarrevaara 2009, 111. Kulttuuriympäristöstrategiassa kulttuurimaisema on ihmisen ja luonnon yhteisvaikutuksena syntynyttä ympäristöä, jota voi tarkastella esimerkiksi alueellisena, visuaalisena, kokemuksellisena tai historiallisena kokonaisuutena (Opetus- ja kulttuuriministeriö & ympäristöministeriö 2014, 9). Luonnon- ja kulttuurimaiseman erottelua on usein kritisoitu ja siitä on paikoin myös luovuttu, koska ihmistoiminnan vaikutuksia voidaan havaita kaikissa maisemissa (Antrop & Eetvelde 2017, 44). Tämän tutkimuksen näkökulmasta jaottelu on hyödyllinen, koska se korostaa ihmistoiminnan merkitystä maisemanhoitoalueiden maisemissa.

²⁰² Muukka & Mäkyne 2005, 6; Heikkilä 2000, 12, 15, 50; Ympäristöministeriö 1993a, 10, 164.

kaupunkimaisema²⁰³ tai rakennettu kulttuurimaisema²⁰⁴. Perinnemaisemat ovat kulttuurivaikutteisia, alkutuotannon tai muiden varhaisten elinkeinojen muovaamia, yleensä pienialaisia maisematyyppejä, jotka lajistoltaan edustavat maaseudun arvokainta ja monimuotoisinta luontoa²⁰⁵.

Tutkimustapaukset edustavat kulttuurimaisemia, joihin käsitteenä liittyy kaksoismerkitys. Kulttuurimaisema korostaa sekä ihmistoiminnan vaikutusta maisemaan että hallinnon kontekstissa usein myös arvottavaa, vertailuympäristöjä arvokkaampia maisemia. Maankäyttöpaineet ja voimavarojen rajallisuus pakottavat suuntaamaan huomion niihin alueisiin, paikkoihin ja ympäristötekijöihin, jotka koetaan arvokkaimmiksi tai uhatuimmiksi. Hallinnollisessa kontekstissa hierarkinen arvottaminen näkyy esimerkiksi ”valtakunnallisesti arvokkaina” alueina sekä vaikeasti ratkaistavana tasapainoiluna maisemamuutosten, usein luonnontieteellisen ja historiallis-kansantieteellisen asiantuntijatiedon merkityksen sekä asukkaiden erilaisten maisemasuhteiden kanssa²⁰⁶. Tämän rinnalla maisema ja kulttuurimaisema voi olla arvokas, vaikka siihen ei liitettäisi hallinnollista luokittelua tai lainsäädännöllisiä suojelutoimenpiteitä²⁰⁷.

Maisemälähtöisen käsitteistön rinnalla tai sen sijaan aineistossa käytetään myös termiä kulttuuriympäristö²⁰⁸. Kulttuuriympäristöstrategiassa kulttuuriympäristö *tarkoittaa ihmisen toiminnasta sekä ihmisen ja luonnon vuorovaikutuksesta syntyneitä ympäristöä. Kulttuuriympäristöön sisältyy sekä aluekokonaisuuksia että yksittäisiä kohteita. Siihen kuuluu kulttuurimaisema, rakennettu kulttuuriympäristö ja muinaisjäännökset*,²⁰⁹ jotka voivat kokonaisuudessa ilmetä vierekkäisinä, sisäkkäisinä sekä ajallisina kerrostumina²¹⁰. Kulttuuriympäristön yhteydessä kulttuurimaisemalla viitataan yleensä maaseudun ei-rakennettuun viljelymaisemaan²¹¹.

---

²⁰³ Heikkilä 2000, 15.

²⁰⁴ Uudenmaan liitto 2007, 58.

²⁰⁵ Ympäristöministeriö 1993a, 48-49; Heikkilä 2000, 71; Muukka & Mäkynen 2005, 6-7; Pykälä 2001, 10. Perinnemaisemat jaetaan perinnebiotooppeihin ja rakennettuihin perinnemaisemiin. Perinnebiotooppeja ovat muun muassa kuivat ja kosteat niityt, kedot, ahot, kaskimetsät, hakamaat, nummet, lehdesniityt ja metsälaitumet. Rakennettuja perinnemaisemia ovat esimerkiksi historialliset rakennukset ja rakennelmat lähiympäristöineen, varhaisen teollisuuden ja liikenteen luomat maisemat sekä luontaistalouden kausiasuinpaikat.

²⁰⁶ Häyrynen 2012, 115-122.

²⁰⁷ Vertaa Häyrynen 2012, 116; Kivilaakso 2017, 195.

²⁰⁸ Aarrevaara 2009, 112-113.

²⁰⁹ Opetus- ja kulttuuriministeriö & ympäristöministeriö 2014, 9.

²¹⁰ Ympäristöministeriö 2013c, 10-11.

²¹¹ Häyrynen 2012, 115.

Teräväisen mukaan kulttuuriympäristö-käsitteen vakiintuminen alueidenkäytön puolella liittyy valtionhallinnon uudelleen organisointiin ja ympäristökeskusten syntyyn 1990-luvulla. Ympäristöministeriön laajassa toimikentässä ympäristö-sana varattiin kokonaisuudelle, johon sisältyy esimerkiksi luonnon sietokyky ja kestävä kehitys. Toisaalta luonnonsuojelu valtasi luonnonympäristön käsitteen ja sen vastakkaispariksi asetettiin kulttuuriympäristö: se osuus ympäristössä missä ihmisen käden jälki näkyy, eli enemmän kuin vain rakennettu ympäristö.²¹² Aarrevaarakin asemoi kulttuuriympäristön käsitteen 1990-luvun ympäristöhallinnon kehitykseen, joka kuvastaa pyrkimystä laajempien aluekokonaisuuksien säilyttämiseen sekä rakennuskulttuurin inventointien painottumista yksittäisten kohteiden luetteloista vähitellen kohti aluekokonaisuuksia.²¹³

Aarrevaaran mukaan *kulttuuriympäristö-käsite on nykyään vakiintunut puhuttaessa esimerkiksi paikallisesti, maakunnallisesti tai valtakunnallisesti arvokkaista kulttuuriympäristöistä. Siirtyminen suppeammasta kulttuurikäsitteestä laajempaan tulkin-taan on edistänyt myös kokonaisten rakennettujen alueiden ymmärtämistä arvok-kaiksi. Kulttuuriympäristö on myös dynaaminen käsite, jonka piiriin nousee koko ajan uusia kohteita hieman uudenaikaisilla kriteereillä*²¹⁴. Laajan hallinnollisen ja ammatil-lisen käyttäjäryhmän, tutkimuskohteissa aikaisemmin tehtyjen selvitysten, inventoin-tien ja arvokohteiden nimeämisten sekä institutionaalisen suojelun kehityksen yhtenä ilmentymänä kulttuuriympäristö on merkityksellinen käsite myös tässä tutkimuk-sessa.

Oman esiyymmärrykseni mukaan maisema on konstruktio ja luonteeltaan muuttuva. Uutiset, keskustelut, suunnitelmat ja erilaiset toiminnot viittaavat maiseman toteutu-neeseen tai tulevaan muutokseen. Toisaalta maisema ei koskaan tunnu kokonaan pala-tuvan näihin ominaispiirteisiin. Ehkä käsite on liian abstrakti ja edellyttää tapaus-kohtaista määrittelyä. Tässä tapaustutkimuksessa tutkimuskohdetta ja -kysymyksiä lä-hestytään maiseman määrittelyillä, jotka Antrop & Eetvelde ovat koostaneet tutki-muskirjallisuudesta. Tutkimuskäsitteenä viisi eri näkökulmaa sisältävä maisemamää-ritelmä on luonteeltaan integroiva, samalla se mahdollistaa ja tukee muiden tutkimusta jäsentävien käsitteiden käyttöä.

---

²¹² Teräväinen 2006, 18.

²¹³ Aarrevaara 2009, 124.

²¹⁴ Aarrevaara 2009, 112-113. Käsitteen piiriin luetaan esimerkiksi maaseudun vanha kyläasutus ympäröivine viljelymaisemineen, eli pitkän asutushistorian omaavia, kansanomaisen rakentamisen muodostamia ympäristökokonaisuuksia tai kyläympäristöjä.

Tutkimusparadigma ja käsitteet

Tutkimusparadigman näkökulmasta tämä työ edustaa integroivaa tutkimusta, jonka taustalla on pyrkimys löytää uusia näkemyksiä, tulkintoja ja ideoita tutkimuskohteesta eri tieteenalojen teorioiden ja käsitteiden sekä aineistojen välisen vuoropuhelun avulla. Tieteidenvälisellä tutkimusotteella tavoitellaan laaja-alaisempaa, monipuolisempaa ja merkityksellisempää tietoa²¹⁵. Maisemanhoitoalue ja sitä edustavat tapaukset nähdään tässä tutkimuksessa niin moniulotteisina, että niiden ymmärtämisen edellyttää tieteidenvälistä tarkastelutapaa²¹⁶. Monitieteisyys ilmenee maantieteen, yhteiskunta-, talous- ja ympäristötieteen²¹⁷ sekä tulevaisuudentutkimuksen käsitteiden hyödyntämisenä tutkimusnäkökulmien valinnoissa, rajauksissa ja käsittelyssä.

Tutkimuksessa hyödynnetään teoriaohjaavia, tutkimusta jäsentäviä polkurippuvuusmallin käsitteitä, kuten bifurkaatio, mahdollisuuksien avaruus ja lukkiutumet. Analyttisiä käsitteitä edustavat maisema, paikka, sosiaalinen pääoma, osallistava hallintomalli ja resilienssi. Käsitteiden avulla rajataan tapauksia, tarkastellaan valittujen näkökulmien kautta niiden tiettyjä ominaispiirteitä, rakennetaan tapausten viittaussuhteita, tehdään ymmärrettäväksi tutkimuksen kohteena olevien prosessin luonnetta ja liitetään yksittäisten tapausten tulokset osaksi laajempaa samantyyppisten tapausten joukkoa²¹⁸. Tutkimustuloksissa käsitteiden avulla havainnollistetaan tapausten yksilöllisiä ja niitä yhdistävistä ominaispiirteistä. Samalla ne ovat ehdotuksia tapausta yleisemmistä, tapahtumayhteydestä toiseen siirrettävistä ominaispiirteistä²¹⁹.

---

²¹⁵ Huutoniemi 2014, 189.

²¹⁶ Maaranen (2017, 71) luonnehtii tätä myös 2010-luvun maisematutkimuksen tyyppilliseksi piirteeksi.

²¹⁷ Yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen näkökulmia (Massa 2014, 15) hyödynnettiin esimerkiksi ympäristöoikeudenmukaisuuden, ympäristöön liittyvien päätöksentekotapojen sekä maallikoiden ja asiantuntijavallan suhteiden osalta. Haastatteluja ohjasivat myös ekosysteemipalveluihin liitetyt teemat, kuten maisema julkishyödykkeenä tai yhteisomaisuusresursseina sekä niihin liittyvät oikeudet, taloudellisten hyötyjen osoittaminen sekä niiden merkityksen, mittaamisen ja arvon määrittämisen epävarmuudet (Hiedanpää ja Peltola 2011, 108-111; Kubiszewski & Costanza 2012, 219-221).

²¹⁸ Walton 1992, 126; vrt. Haila 2007, 189; Peltola 2007, 128. Donmoyerin (2000, 49-50) mukaan jäsentävät käsitteet ohjaavat tutkimuskohteen tulkintaa ja käsitteiden määrittelemisen vaikuttaa tutkimuksen tuloksiin yhtä paljon kuin tutkittavana oleva empiirinen todellisuus. Laine, Bamberg ja Jokinen (2007, 11) kiteyttävät vuorovaikutuksen muotoon ”tapaus vaikuttaa käsitteiden valintaan, ja käsitteet vaikuttavat tapaukseen”.

²¹⁹ Kurunmäki 2007, 77.

Tutkimuksessa paikan käsite ymmärretään maantieteilijä Doreen Massey'n määritelmien mukaisesti. Yhteiskuntateoreetikot väittävät usein ”paikan olevan tilaa, jolle on annettu merkitys”²²⁰. Erotuksena ”tyhjistä” tilasta, paikan voidaan ymmärtää muodostuvan ihmisten kokemuksista ja sille antamista merkityksistä, subjektiivisista tulkinnoista, tarinoista ja uskomuksista²²¹. Masseylle paikka on huokoisten sosiaalisten suhteiden alati muuttuva verkosto, joka tulisi ymmärtää osana prosessia, jossa sosiaalinen toiminta organisoituu tilassa ja ajassa. Massey'n mukaan paikka, sen erityisyys ja identiteetti on käsitteellistettävä keskinäissuhteiden konstruktiona, sosiaalisten suhteiden ja vuorovaikutusten samanaikaisena olemassaolona. Tilallisuus on sosiaalisesti rakentunutta ja sosiaalinen on tilallisesti rakentunutta jolloin yhteiskuntaa tulisi tarkastella tilallisesti konstruotuna. Massey'n ajattelun kulmakivenä onkin ajatus tilasta, paikasta ja yhteiskunnasta relationaalisina ja toisiinsa kietoutuneina käsitteinä.²²²

Tutkimuksessa hyödynnetään yhteiskunta- ja taloustieteessä käytettyä sosiaalisen pääoman käsitettä. Yleensä käsitteellä viitataan sosiaalisen toimintaympäristön tiettyihin ulottuvuuksiin, kuten sosiaalisiin verkostoihin, normeihin ja luottamukseen, jotka edistävät verkoston jäsenten välistä vuorovaikutusta ja sen myötä yksilöiden tavoitteiden toteutumista tai talouden toimintaa²²³. Sosiaalisen pääoman mittarina on usein käytetty ihmisten osallistumisaktiivisuutta erilaisiin toimintoihin yhdistettynä luottamukseen. Eri tutkimuksissa tiedon luotettavuuden on todettu olevan sidoksissa sekä tietoon että toimijoiden välisiin luottamussuhteisiin²²⁴, lisäksi luottamuksen ja osallistumisaktiiviteetin välille on löydetty positiivinen korrelaatio²²⁵.

Sosiaalisen pääoman määrittelyt ja näkökulmat vaihtelevat eri tutkimuksissa yksilönäkökulmasta verkostonäkökulmaan, sosiaalisesta ryhmästä tai paikallisesta ilmiöstä laajoiksi yhteiskunnallisiksi selitysmalleiksi. Teoriasuuntauksissa on painotettu eri tavoin sosiaalisten verkostojen rakenteen, normien, instituutioiden ja luottamuksen

---

²²⁰ Massey 2008, 189. Paikkaan liittyvä toiminta muuttaa sen tilaksi (Olsson 2004, 98).

²²¹ Cresswell 2004, 7, 8-9, 12; Kivilaakso 2017, 250.

²²² Lehtonen, Rantanen & Valkonen 2008, 8-9; Massey 2003, 65-66, 78-81; 2008, 14-15, 29-30, 36, 57-58, 123, 144.

²²³ Ruuskanen 2003, 57. Vertaa myös Saarivirta 2008, 221-222 sekä OECD 2001, 41. Eri määritelmien synteisiä edustavassa OECD:n (2001, 41) kuvauksessa sosiaalinen pääoma koostuu osallistumisesta kansalaisryhmien ja yhdistysten toimintaan, vapaaehtoistyöstä, verkostoista ja niiden kautta saatavasta tuesta sekä luottamuksesta.

²²⁴ Peuhkuri 2004, 224.

²²⁵ Saarivirta 2008, 224.

suhdetta,²²⁶ sekä sosiaalisen pääoman erilaisia ilmenemisiä ja merkityksiä²²⁷. Erilaisilla lähestymistavoilla on myös yhteisiä piirteitä, joissa huomio kiinnittyy sosiaalisten suhteiden kahdenlaiseen luonteeseen. Sosiaaliset verkostot synnyttävät ryhmäkoh- taista sitoutumista: yhteenkuuluvuutta, ryhmäidentiteettiä, normiyhteisyyttä, luotta- musta, kansalaisaktiivisuutta, keskinäisen arvostuksen ryhmiä ja rajoittunutta solidaa- risuutta. Verkostot toimivat myös informaation välittäjinä tai joissain tapauksissa in- formaation kulun estäjinä. Tässä mielessä käsitteeseen liittyy yhdistäviä/erottavia ja sitouttavia/hylkiviä ulottuvuuksia. Sosiaalinen pääoma voi olla toimintaa edistävää tai rajoittavaa, riippuen toimijan asemasta yhteiskunnassa tai verkostossa.²²⁸ Käsitettä on kritisoitu eritasoisista merkityssisällöistä, mittaamisen vaikeudesta tai mahdotto- muudesta sekä ilmiöiden välisten suhteiden epäselvyydestä. Kausaliteetin näkökul- masta on vaikea erottaa, tuottaako sosiaalinen pääoma esimerkiksi osallistuvaa toi- mintaa vai päinvastoin.²²⁹

Tässä tutkimuksessa sosiaalisen pääoman käsite ymmärretään ja hyödynnetään meta- forana ja hybridikäsitteenä, vakiintuneen vuorovaikutuksen ja sosiaalisen toiminnan mallina ja rakenteena, joka ohjaa muotoja, joiden varassa sosiaalinen verkostoitumi- nen tapahtuu²³⁰. Käsitteen avulla kiinnitetään huomiota sosiaalisten verkostojen, nor- mien ja luottamuksen vuorovaikutuksellisten suhteiden tapauskohtaisiin merkityksiin sekä tarkastellaan kommunikaation merkitystä prosessien ja rakenteiden toiminnassa. Tutkimusaineistossa sosiaalista pääomaa ilmentäviä ominaisuuksia ovat organisatori- set rakenteet, organisaatioiden roolit ja yhteistyö, eri toimijoiden osallistamisen tai osallistumisen tavat ja vaikutusmahdollisuudet sekä kommunikaatio ja toimijoiden väliset luottamussuhteet.

---

²²⁶ Ilmonen 2004, 99; Korkala 2010, 34; Ruuskanen 2003, 60, 79. Laajasti sosiaalisen pääoman käsitteen historiaa ja rakentumista on kuvattu Ruuskasen (2003) väitöskirjassa.

²²⁷ Ruuskanen 2003, 72; Saarivirta 2008, 224.

²²⁸ Ruuskanen 2003, 72, 79-80.

²²⁹ Ruuskanen 2003, 60-61, 74, 80; Saarivirta 2008, 226. Ruuskasen (2003, 60-61) mukaan yhteiskuntateoriassa käsitettä on kritisoitu tautologiseksi ja aliteoretisoiduksi "ihmekäsi- teeksi", joka sotkee taloudellisen kehityksen resurssit ja tuotokset sekä hävittää intressiristiri- tojen ja politiikan käsitteet yhteiskunnasta. Samalla sen on esitetty vakiinnuttavan yksilökes- keisen rationaalisen valinnan teorian yhteiskuntatieteiden lähtökohdaksi ja kolonisoivan koko yhteiskuntateorian taloustieteestä omaksumallaan "pääoman" metaforalla. Jos alamme kutsua kaikkia ihmisen toimintaa helpottavia ilmiöitä pääomaksi, menettää koko käsite vähitellen spe- sifisyyden ja erottelukyvyn.

²³⁰ Vrt. Ruuskanen 2003, 60-61, 80. Määrittely perustuu Ilmosen (2000, 170-171) ehdotukseen siitä, miten käsitteen putnamilais-colemanilaiseen määrittelyyn liitetty kritiikki voitaisiin huo- mioida ymmärtämällä se samalla tavoin kuin North (1992, 9-14, 27, 34) käsittää instituution.

Viime vuosikymmeninä yhteiskunnalliseen suunnitteluun ja päätöksentekoon yleisesti liitetty kehitys osallistamis- ja osallistumismahdollisuuksien vahvistamisesta näkyy myös Eurooppalaisessa maisemayleissopimuksessa. Sopimuksen artiklassa 5 eri osapuolet sitoutuvat *ottamaan käyttöön menettelytapoja, joiden kautta yleisö, paikallis- ja alueviranomaiset ja muut asianosaiset voivat osallistua maisemapolitiikan määrittämiseen ja toteuttamiseen* ²³¹. Samalla erilaisten demokraatisten menetelmien toimivuutta maisemaan liittyvässä päätöksenteossa on tarkasteltu lukuisissa tutkimuksissa ²³².

Maisemanhoitoalueiden perustamisprojektien arvioinnissa hyödynnetään Sanin ym. kulttuuriperinnön säilyttämistä tavoittelevien hankkeiden yhteydessä käyttämää osallistavan hallintomallin viitekehystä. Osallistavat menetelmät viittaavat yleisesti hallintoviranomaisten ja asiantuntijoiden sekä kansalaisten väliseen vuorovaikutukseen, päätöksentekoon ja vastuunjakoon. Osallistava hallintomalli voidaan ymmärtää prosessina, joka valtuuttaa ja oikeuttaa viranomaistoimintaa tai johtamismallina, joka sisältää jaetun vastuumallin sekä yksittäisten päätöksentekijöiden sijaan yhteisesti tehdyt päätökset. Osallistava hallintomalli tai -menetelmät ei ole binaarinen ominaisuus, vaan näyttäytyy hanketoiminnassa eriasteisina ilmentyminä (kuva 5). ²³³ Osallistava hallintomalli voidaankin tiivistää jaetuksi vastuuksi ²³⁴.

---

²³¹ Finlex: Eurooppalainen maisemayleissopimus 2006, 2. luvun artikla 5.

²³² Esimerkkeinä Jones & Stenseke 2011; Egoz, Jørgensen & Ruggeri 2018.

²³³ Sani ym. 2015, 3, 10-13.

²³⁴ European Council conclusions on participatory governance of cultural heritage 2014; Sani ym. 2015, 3.

			Ylhäältä alas		
Informing	Consultation	Contributory	Deciding together	Acting together	Hosting
Tiedotus	Neuvottelu	Avustava osallistuminen	Yhteinen päätöksenteko	Yhteiset toimenpiteet	Institutionalisointi eli vakiintunut jatkuvaluontoinen yhteistyö.
Alhaalta ylös					

Kuva 5. Osallistavan hallintomallin tai -menetelmien ilmentymiä.

Lähde: Sani ym. 2015, 11-13. Sanin ym. käyttämä viitekehys on Wilcoxin osallistumisasteen (1994) ja Simonin (2010) osallistumiskehyksen yhdistelmä, joka huomioi sekä ylhäältä alaspäin ja alhaalta ylöspäin suunnatut hankkeet että kansalaisten roolit, yhteistyön muodot ja institutionalisoitumisen asteet.

Sani ym. erottavat toisistaan myös osallistavuuden ja tyypillisesti teknologian avulla toteutetun vuorovaikutteisuuden. Vuorovaikutteisuus ilmenee esimerkiksi äänestyskirjeinä tai kartoituksina, kun osallistaminen viittaa esimerkiksi eri organisaatioiden edustajien osallistumiseen²³⁵ Suomalaisessa tutkimuskirjallisuudessa vuorovaikutteinen suunnittelu ymmärretään laajemmin avoimena – eri osapuolten näkökulmia, arvoja ja luontosuhteita huomioivana – keskusteluna ja päätöksentekona tavoitteista, keinoista sekä näiden vaikutuksista²³⁶. Näiden perusteella tässä tutkimuksessa vuorovaikutteisuus liitetään myös eri toimijoiden välisen yhteistyön toteutumiseen, yhdessä tekemisiin päätöksiin, hoitotoimenpiteisiin sekä maisema-arvojen jatkuvaluontoiseen huomioimiseen. Samalla vuorovaikutteisuus ymmärretään tavalla, jossa tapauskohtaisesti myös asukkaat voivat osallistaa hallinnon edustajia yhteistyöhön.

²³⁵ Sani ym. 2015, 11-13.

²³⁶ Malmsten 2004, 65, 70-75; Peuhkuri 2004, 221; Ratamäki 2009a, 157; Saaristo 2000, 130; Siivonen 2008, 239, 319.

Tutkimuksessa hyödynnetään myös yhdyskuntasuunnittelussa sekä alue- ja kaupunkimaantieteessä yleisesti käytettyä muutosjoustavuuteen viittaavaa resilienssin käsitettä. Kirjallisuudessa resilienssi määritellään usein systeemin kapasiteetiksi sisäistä häiriö ja järjestyä uudelleen siten, että olennaiset rakenteet, ominaispiirteet, toiminnot ja takaisinkytkennät säilyvät²³⁷. Tilallista resilienssiä on myös kuvattu joustavuutena, joka sallii useita eri käyttötapoja, mukautumista, tarjoumia ja muutoksia ilman identiteetin muuttumista täysin toiseksi²³⁸. Yleisellä tasolla resilienssi kuvaa systeemin kykyä mukautua häiriöihin, säilyttää toiminnallisuutensa ja kääntää muutos uudeksi kehityspotentiaaliksi²³⁹.

Resilienssejä on luokiteltu tekniseen, ekologiseen ja sosiaalis-ekologiseen resilienssiin. Davoudi on käyttänyt sosiaalis-ekologisen resilienssin tulkintaan viittaavaa evolutionaarisen resilienssin käsitettä, joka korostaa inhimillisten järjestelmien ja luonnon systeemien keskinäisriippuvuutta sekä mittakaavojen välistä muuntautumiskykyä.²⁴⁰ Tekninen resilienssi viittaa systeemin nopeaan palautumiseen häiriötä edeltävään stabiiliin tilaan ja toiminnallisuuksien säilyttämiseen, kun evolutionaarinen resilienssi tarkoittaa systeemin osien uudelleen järjestäytymistä tai muuttumista kokonaan uudeksi systeemiseksi kokonaisuudeksi. Evolutionaarinen resilienssi korostaa kehityksen kompleksisuutta eli ennustamattomuutta, epävarmuutta, jatkuvaa muutosta ja innovaatioita.²⁴¹

Alue- ja kaupunkitutkimuksessa maankäytön suunnittelun ongelmina on esitetty suunnittelun jäykkyyttä, hierarkkisuutta, ylhäältä määritellyn järjestyksen tavoittelua tai kyvyttömyyttä reagoida toimintaympäristöstä nouseviin suunnittelutarpeisiin. Näiden ratkaisemiseksi tai ymmärtämiseksi on aluekehityksen kompleksisuutta ja tulevaisuuden epävarmuutta kuvattu resilienssin avulla sekä esitetty, että suunnittelujärjestelmiä tulisi uudistaa resilienssi- ja kompleksisuusteoreettisella ymmärryksellä alueiden ja suunnitteluprosessien itseohjautuvista mekanismeista.²⁴² Strategisessa ohjauksessa erityisesti evolutionaarista resilienssiä on kuitenkin ollut vaikeaa soveltaa

---

²³⁷ Walker ym. 2004; Rantanen ja Joutsiniemi 2016, 204.

²³⁸ Kärrholm ym. 2014, 2.

²³⁹ Rantanen ja Joutsiniemi 2016, 205.

²⁴⁰ Davoudi 2012, 302; Rantanen ja Joutsiniemi 2016, 204.

²⁴¹ De Roo 2012; Walker ym. 2004; Rantanen ja Joutsiniemi 2016, 204.

²⁴² Rantanen ja Joutsiniemi 2016, 203, 211.

kaavoituksen käytäntöihin ja menettelytapaohjaukseen²⁴³. Parhaiten resilienssi näyttää toimivan metaforisella tasolla, jolloin se lisää ymmärrystä alue- tai kaupunkikehityksen kompleksisesta luonteesta²⁴⁴.

Resilienssin käsitteellä on tietoteoreettisia yhtymäkohtia kompleksisuusteoreettisen²⁴⁵ ja niin sanotun relationaalisen suunnitteluotteen kanssa²⁴⁶, jotka korostavat kehityksen epälineaarisuutta ja ennustamattomuutta, jatkuvaa muutosta ja yllätyksellisyttä²⁴⁷. Näin resilienssi jakaa polkuriippuvuusmallin yhteydessä kuvatun evolutionaarisen selitysmallin taustalla olevan kompleksisuusteorian tai kompleksisen systeemiteorian käsityksen systeemien luonteesta. Samalla käsite tukee tämän tutkimuksen lähtökohtana olevan institutionaalisen suojelun epälineaarisen sekä tapaustutkimuksen kohteena olevan ilmiön eli maisemanhoitoalueen kompleksisen luonteen ymmärtämistä. Polkuriippuvuusmalliin sisältyvien teoriaohjaavien käsitteiden, sosiaalisia verkostoja ja vuorovaikutusten muotoja jäsentävän sosiaalisen pääoman sekä näitä vastuutasolla tarkastelevan osallistavan hallintomallin lisäksi resilienssin käsitettä hyödynnetään tässä tutkimuksessa apuna alueiden kehityksen ja muutoskyvykkyyden ymmärtämiseksi.

Skärlandetin, Hyypänjokilaakson sekä Kairalan ja Luiron maisemahankkeiden lähtökohtia ja empiiristä kontekstia tarkastellaan osaksi alueiden maisemaan vaikuttavien kehityssuuntien eli trendien avulla²⁴⁸. Mielenkiinnon kohteina ovat myös maisemanhoitoalueiden tavoitteiden suhde alueiden kehityssuuntiin ja tulevaisuudentutkimuksen alaan sisältyviin asukkaiden tulevaisuuskuviin²⁴⁹. Tulevaisuuden mielekäs tutkimus ja ennakointi olettaa, että tulevaisuus ei ole ennalta annettu, vaan käsityksemme ja toimemme vaikuttavat siihen, millaiseksi se muodostuu²⁵⁰. Tulevaisuuskuvat tuottavat tietoa siitä, miten ihmiset mahdollisesti toimivat ja käyttäytyvät tulevaisuudessa.

---

²⁴³ Davoudi 2012, 302-303; Rantanen ja Joutsiniemi 2016, 205.

²⁴⁴ Rantanen ja Joutsiniemi 2016, 211.

²⁴⁵ De Roo 2012, 155.

²⁴⁶ Davoudi 2012, 305.

²⁴⁷ Rantanen ja Joutsiniemi 2016, 204.

²⁴⁸ Trendi on pitkän ajanjakson kuluessa tapahtuva tarkasteltavan ilmiön yleinen kehityssuunta (Rubin 2002a, 904; Vapaavuori & von Bruun 2003, 325).

²⁴⁹ Vrt. Malaska 1993, 12; Mannermaa 1993, 26.

²⁵⁰ Jokinen 2013; vertaa myös Giddens 1991, 109. Vapaavuoren ja Bruunin mukaan (2003, 317) tulevaisuudentutkimuksessa ennakointi tarkoittaa tulevaisuutta kohti muuttuvan nykyisyyden hallintaa mennyttä, nykyisyyttä ja tulevaa koskevan tiedon avulla.

Tulevaisuuskuvien ja ennakkoinnin avulla lisätään tietoisuutta pitkän aikavälin haasteista ja kerätään tietoa toimijoiden intresseistä sekä päätöksentekohetken vaihtoehtoista.²⁵¹

Tutkimuksen analyttiset käsitteet voidaan luokitella niiden määritelmien perusteella deskriptiivisiksi tai stipulatiivisiksi. Määritelmiä, joissa pyritään kuvailemaan jo käytössä olevan termin vakiintunut merkitys tai tällaisen termien ekstensio, kutsutaan deskriptiivisiksi. Deskriptiivinen määritelmä on tosi tai epätosi ja luokan sisällä voidaan suhteessa merkityksiin (intensio) sekä pätevyyden kriteereihin tunnistaa analyttisiä ja ei-analyttisiä määrittelyjä. Stipulatiivinen määritelmä tarkoittaa uuden "tekniikan" merkityksen antamista "vanhalle" moniselitteiselle tai epämääräiselle termille tai uuden kielellisen sopimuksen luomista. Stipulatiivisten määritelmien kohdalla ei voida puhua merkitysten tai ekstensioiden samuudesta, sillä määrittävällä termillä ei ole aikaisemmin ollut joko lainkaan merkitystä tai ainakaan täsmällistä ja yksikäsitteistä merkitystä. Stipulatiiviset määritelmät eivät ole tosia tai epätosia, vaan niiden tehtävänä on lisätä, yksinkertaistaa ja selventää tieteellistä terminologiaa. Stipulatiiviset määritelmät voidaan jakaa nominaalimääritelmiin ja eksplikaatioihin sen mukaan, onko niiden perusominaisuutena kielellinen sopimus vai merkitysten rajaaminen ja täsmentäminen. Erityisesti eksplikaatioiden hyvyden kriteeri on "vanhan" termin täsmentäminen siten, että se tuo esiin jonkin keskeisen merkitysvaihteen, kattaa epäselvät tapaukset tai luo yhteyksiä muuhun tieteelliseen käsitteistöön.²⁵²

Tulkintani mukaan Massey'n paikan määritelmä sekä resilienssi edustavat stipulatiivisia nominaalimääritelmiä eli kielellistä sopimusehdotusta näiden käsitteiden käytöstä. Määritelmät ovat luonteeltaan avoimia, inklusiivisia, sisältävät oletuksen käsitteen kompleksisesta luonteesta ja ohjaavat huomioimaan laajasti eri toimijoiden aika- ja paikkasidonnaisesti käsitteisiin liittämiä merkityksiä ja näkökulmia. Polkuriippuvuuden käsitteet, sosiaalinen pääoma ja osallistava hallintomalli sekä Antropin ja Eetvelden maiseman käsitteeseen liittämät ominaispiirteet ovat määritelmänä luonteeltaan lähempänä stipulatiivisia eksplikaatioita. Kielellisten sopimusten lisäksi ne rajaavat ja täsmentävät merkityksiä tai minimissään merkitysten tarkastelukehystä ja kuvaavat käsitteiden tunnusomaisia piirteitä.

---

²⁵¹ Rubin 2002b, 793; Kaskinen ym. 2013.

²⁵² Niiniluoto 1980/2002, 158-161.

Aineisto, analyysi ja tutkimusasetelma

Tutkimuksen primääriaineistoja ovat puolistrukturoitujen teemahaastattelujen avulla kerätty aineisto, kohdealueiden suunnitteluasiakirjat ja maisemanhoitoalueiden perustamista käsittelevät artikkelit sekä hoito- ja käyttösuunnitelmat ²⁵³. Tutkimusprosessin näkökulmasta maisemanhoitoalueiden perustamisprojektien asiakirjat ja hoitosuunnitelmat mahdollistivat yksittäisiin kohteisiin tutustumisen sekä tutkimusnäkökulman rajaamisen. Henkilöhaastattelujen avulla kartoitin tapausten merkityksellisiksi koettuja lähtökohtia, toteutusta tukeneita erityispiirteitä sekä näkemyksiä maisemanhoitoalueiden tavoitteiden toteutumisesta.

Tapausten ajallisten rajausten lähtökohtana olivat maisemanhoitoalueiden perustamisprojektit sekä vuonna 2013 toteutetut haastattelut. Henkilöhaastatteluissa, alueiden perustamishakemuksissa ja -päätöksissä sekä hoito- ja käyttösuunnitelmissa viitataan toistuvasti maisemahankkeita edeltäneisiin lähtökohtiin, selvityksiin, päätöksiin ja kehityskulkuihin, jolloin ne ovat polkuriippuvuusmallin mukaisesti huomioitu osana tapausten esivaiheiden kuvausta. Skärlandetin maisemanhoitoalueen perustamisprojekti ja sitä seurannut perustamispäätös toteutuivat vuosina 2002-2007, Hyyjänjokilaakso aikavälillä 2006-2009, Kairalan ja Luiron kylissä maisemahanke alkoi 2007 ja alue perustettiin 2010. Tutkimuskysymyksiin vastataan tarkastelemalla kolmen, eli kaikkien aikavälillä 2002-2010 perustettujen valtakunnallisten maisemanhoitoalueiden perustamisprojektien aineistoja sekä niille asetettujen tavoitteiden toteutumista vuonna 2013 tehtyjen henkilöhaastattelujen avulla.

Teemahaastattelujen kohderyhmänä olivat perustamisprojekteihin osallistuneet asiantuntijat, viranomaistahot sekä paikalliset maanomistajat. Jokaisesta kohdealueesta haastateltavat valittiin tarkoituksellisen otannan ja lumipallomenetelmän avulla. Näiden lisäksi haastateltiin Tapio Heikkilää, joka vastaa ympäristöministeriössä maisemanhoitoalueista sekä hänen sijaisenaan vuonna 2013 toiminutta Hannu Linkolaa. Empiirinen materiaali koostuu 16 haastattelusta, jotka toteutettiin vuonna 2013. Haastattelujen ajankohta, muutama vuosi maisemanhoitoalueiden perustamisen jälkeen mahdollisti myös alueille asetettujen tavoitteiden arvioinnin. Aineiston ajallisen kattavuuden näkökulmasta tutkimus edustaa niin sanottua laajennettua tapaustutkimusta ²⁵⁴, jossa yksittäisten toimijoiden asema ja rooli on vaihdellut tutkimuksen aikana.

---

²⁵³ Primääri- ja sekundaariaineistojen eroista esimerkiksi Silvasti 2014, 36.

²⁵⁴ Vertaa esimerkiksi Häikiö & Niemenmaa 2007, 46.

Haastatellut henkilöt edustivat eri toimijoita, mutta kaikkien yhteinen nimittäjä oli osallistuminen maisemahankkeisiin, jolloin kyse oli asiantuntijahaastatteluista. Haastatteluilla kerätty tieto liittyi tutkittavaan ilmiöön, prosesseihin ja käytäntöihin. Asiantuntijahaastattelulle tyypillisesti haastatellut edustivat rajatun, historiallisesti ainutkertaisen prosessin asiantuntemusta, jolloin potentiaalisten asiantuntijoiden määrä oli rajallinen ja vaihtoehtoisia haastateltavia ei käytännössä ollut.²⁵⁵

Tutkimusaineiston käsittelyssä on noudatettu teoriasidonnaista eli abduktiivista päättely- tai lähestymistapaa. Abduktiivisen lähestymistavan perusteluina ovat yhteensopivuus integroivaan tutkimusstrategiaan, teorian ja aineistolähtöisen havainnoinnin joustava yhteensovittaminen sekä yhteensopivuus hermeneuttisen tutkimusprosessin kanssa. Abduktiivista päättelyä on kuvattu eräänlaiseksi sillaksi deduktiivisen eli teorialähtöisen ja induktiivisen eli aineistolähtöisen lähestymistavan välillä²⁵⁶. Absoluuttisen aineistolähtöinen tutkimus on määritelmällisesti vaikeaa, koska havainnot itsessään eivät ole objektiivisia eli samaa aineistoa voidaan tutkia ja tulkita eri kysymysten ohjaamana erilaisista näkökulmista, jolloin tuloksetkin poikkeavat toisistaan²⁵⁷. Deduktiivisessa lähestymistavassa teoriasta operationalisoitu koodisto taas rajoittaa tutkijan tulkinnan vapautta ennalta valittuun teoriakehykseen.²⁵⁸ Lisäksi deduktiivisen päättelyn, jonka tausta on aksiomaattisessa tiedeihanteessa, on esitetty olevan epäsopeva – tutkimuksen kohteena olevien – epälineaaristen vuorovaikutteisten prosessien ymmärtämiseen²⁵⁹.

Abduktiivisessa lähestymistavassa ymmärrys kohdeilmiöstä rakentuu teorian ja empirian vuorovaikutteisessa prosessissa²⁶⁰. Lähestymistavan mukaisesti tutkimusaineisto, -kysymykset ja tutkimuksen viitekehys ovat rakentuneet keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Erilaisen ja osittain erilaisiin käyttötarkoituksiin laadittujen aineistojen yhdistämisen tavoitteena on tukea tutkimusasetelman hermeneuttista rakentumista, löytää vastauksia tutkimuskysymyksiin sekä tuoda erilaisia perspektiivejä tutkimustulosten validointiin²⁶¹.

---

²⁵⁵ Alastalo ja Åkerman 2010, 374.

²⁵⁶ Willamo 2014, 233. Induktiivisessa lähestymistavassa yksittäisten havaintojen pohjalta johdetaan teoreettisia ideoita, kun deduktiivissa lähtökohdassa teoriasta johdetaan loogisesti väitelauseita eli hypoteesejä, joita testataan empiirisen havaintoaineiston avulla (Peuhkuri 2007, 134).

²⁵⁷ Tuomi & Sarajärvi 2009, 98, 108; Silvasti 2014, 40.

²⁵⁸ Silvasti 2014, 40.

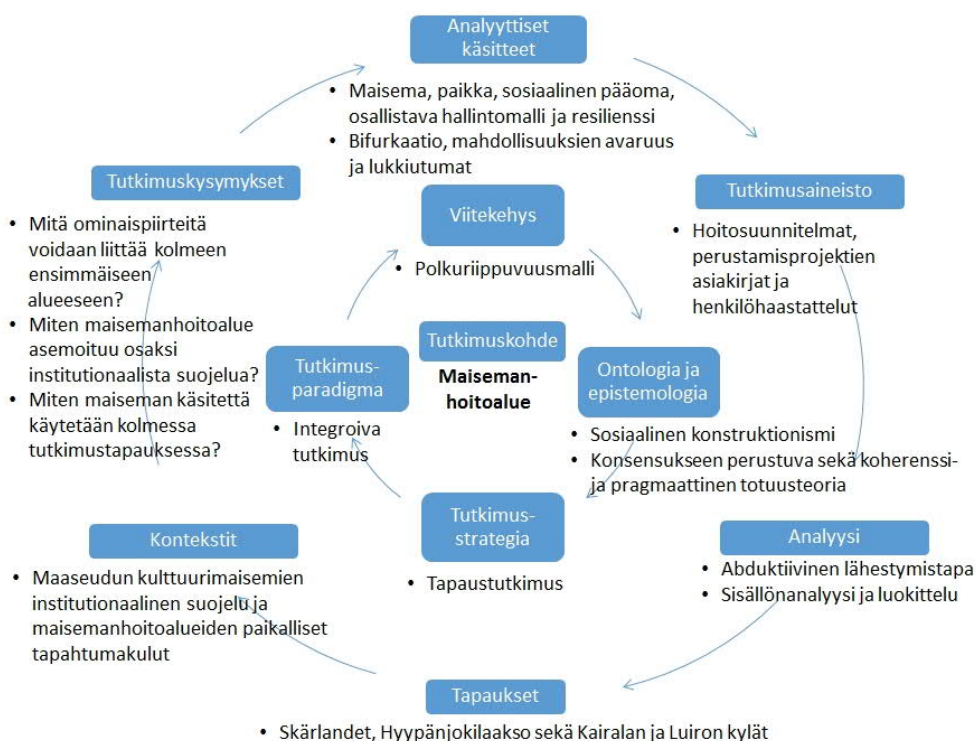
²⁵⁹ Haila 2007, 179.

²⁶⁰ Jalonen 2007, 54; Peuhkuri 2007, 136; Silvasti 2014, 43.

²⁶¹ Vrt. Ragin 1994, 81-82; Häikiö & Niemenmaa 2007, 49.

Aineiston analyysimenetelmänä on sisällönanalyysi, jossa toistuvan lukemisen kautta tiivistin, pelkistin ja ryhmittelin ne teemat ja näkökulmat, joiden varaan rakensin tarkemman analyysin. Valikoitumiskriteereinä käytin teeman toistuvuutta (yleisyyttä) ja merkittävyyttä. Pidin teemaa merkittävänä, jos sitä käsiteltiin laajasti tai sillä oli tutkimusaineistossa keskeinen rooli asioiden perustelun tai päätöksen näkökulmista.

Tutkimusasetelman rakentumisen näkökulmasta tutkimusprosessi rakentui hermeneuttisen kehän osien ja kokonaisuuden välisenä spiraalimaisena dialogina, jossa tieteenfilosofinen valinta, tutkimuskysymysten määrittely, kontekstit, teoreettiset näkökulmat ja menetelmälliset valinnat sekä aineiston analyysi ja tulkinta olivat jatkuvassa, vähitellen tarkentuvassa vuorovaikutuksessa keskenään (kuva 6)²⁶². Tutkimusprosessin valintojen kuvaamisen ja läpinäkyvyyden avulla parannetaan tutkimuksen sisäistä ja ulkoista validiteettia ja tätä kautta helpotetaan lukijan tulkintaa tulosten luotettavuudesta.

Kuva 6. Tutkimusasetelma ja hermeneuttinen tutkimusprosessi.

²⁶² Vrt. Haila 2007, 184; Huutoniemi 2014, 190; Kurunmäki 2007, 88; Nygren 2014, 133; Ragin 1994, 63-65, 85-90.

Tutkimusmenetelmien, -aineiston ja -tulosten lähdekriittinen tarkastelu

Tutkimusmenetelmien ja -aineiston lähdekriittisessä tarkastelussa on pyritty huomioimaan sosiaalisesti suotuisan vastaamisen sekä muistitietoaineiston tulkintoihin liittyvä problematiikka²⁶³. Haastatteluaineisto edustaa muistitietoa, johon tulee suhtautua varauksella, koska haastatellut henkilöt voivat esimerkiksi muistaa asioita väärin tai pyrkiä väärittämään kertomustaan²⁶⁴. Lisäksi samanniminen tai samalta vaikuttava ongelma voi merkitä eri asioita eri toimijoille²⁶⁵. Menetelmällisesti näitä epävarmuustekijöitä on pyritty huomioimaan tarkentavilla haastattelukysymyksillä sekä vertailemalla eri henkilöiden vastauksia toisiinsa ja muuhun tutkimusaineistoon.

Esimerkkinä lähdekriittisestä tarkastelusta, hoito- ja käyttösuunnitelmien lausuntojen yhteydessä on huomioitu yksittäisten organisaatioiden ja niiden edustajien osallistuminen maisemahankkeeseen eri rooleissa, jonka on tulkittu vaikuttaneen suunnitelmassa ja lausunnoissa kuvattujen tavoitteiden yhdenmukaisuuteen²⁶⁶. Lähdekritiikkiin liittyy myös kysymys siitä, miten huomioidaan aineistosta puuttuvia näkökulmia. Tämän vuoksi tutkimus sisältää alueiden keskinäisen vertailun. Vertailun tavoitteena on korostaa tutkimuskohteiden yhdenmukaisuuksia ja eroja eli yksittäisten alueiden erityispiirteitä.

Tutkimuksessa maisemanhoitoalueita lähestytään sekä kansallisen tason institutionaalisen suojelun että tapauskohtaisten toteutusten – valintaperusteiden, perustamisprojektien vaiheiden, tavoitteiden sekä niiden toteutumisten – kautta historiallisina tapahtumasarjoina. Viitekehystenä oleva polkuriippuvuusmalli ohjaa tulkitsemaan historiallisia kehityskulkuja narratiiveina, jossa tapahtumat ovat sekä syitä että seurauksia. Toisiaan seuraavat tapahtumat muodostavat ketjuja, jotka rajoittavat tai mahdollistavat toimintaa ja tulevia vaihtoehtoja.²⁶⁷ Tapaustutkimukselle tyypillisessä narratiivisessa muodossa seurataan tapahtumien kulkua ja vaiheistusta tavalla, jossa erilaiset

---

²⁶³ Sosiaalisesti suotuisalla vastaamisella tarkoitetaan ihmisten taipumusta valita vastausvaihtoehto, jota he arvelevat odotettavan ja olevan yleensä suotava vastaus (Alastalo ja Åkerman 2010, 379; Paulhus 2002, 46-69; Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara 2004, 192).

²⁶⁴ Schönach 2014, 110.

²⁶⁵ Kurunmäki 2007, 78. Esimerkiksi tosiasiaa, puolueetonta tilannetta, arvolutautunutta tai kiistanalaista tulkintaa.

²⁶⁶ Esimerkiksi Kairalassa ja Luirossa Lapin ympäristökeskuksen edustaja toimi maisemahankkeen projektipäällikkönä ja ympäristökeskus yhtenä lausunnon antajana.

²⁶⁷ Peuhkuri 2007, 138.

mittasuhteet, asiat ja seuraukset saavat vähitellen merkityksensä²⁶⁸. Lopputuloksena maisemanhoitoalueiden perustamiseen vaikuttaneet kehityssuunnat ja maisemamuutokset, alueelle asetetut tavoitteet ja niitä toteuttavat toimenpiteet muodostavat kausaalisen, syy-seuraussuhteiden loogisen narratiivin.

Zarina on arvioinut polkuriippuvuuteen sisältyvän narratiivisuuden helpottavan kommunikaatiota ja yhteistyötä asukkaiden kanssa²⁶⁹. Historiallisen kehityskulun tarkastelua narratiivisuuden ja kausaalisuuden avulla on myös kritisoitu. Useista tapahtumista koostuvan prosessien rajausta on tulkinnanvaraista²⁷⁰ ja narratiivi on aina valinnan ja järjestelyn tuote²⁷¹, johon sisältyy todellisuuden yksinkertaistaminen. Meillä on taipumus muistaa kertomukseen sopivat asiat ja jättää huomiotta ne asiat tai tapahtumat, joilla ei näytä olleen kausaalista tehtävää narraatiossa²⁷². Talebin mukaan narratiivinen harha – tarpeemme sovittaa tarina sarjaan toisiinsa kytkeytyviä tai kytkeytymättömiä tosiasioita – saa meidät näkemään menneet tapahtumat selitettävimpinä, ennustettavampina, ennakoitavampina ja vähemmän satunnaisina kuin ne olivat²⁷³. Lisäksi pelkästään tapahtumien peräkkäisyyden perusteella ei voida tuottaa kausaalisuhteille riittävän hyviä selityksiä. Narratiivisissa selityksissä teoria jää usein impliittiseksi²⁷⁴ ja analyysissä keskitytään lopputulosten sijaan prosesseihin²⁷⁵.

Kausaalinen narratiivi voidaan nähdä myös seurauksena kontrafaktuaalisen historian-tulkinnan puuttumisesta. Tutkimuksessa ei arvioida yksittäisten projektien, kuten Hyypänjoen eli Kyröjoen latvavesistön kunnostushankkeen tai maiseman avoimuutta lisäävien vapaaehtoistöiden toteutumisen todennäköisyyttä ja laajuutta ilman maisemanhoitoalueen perustamista.

Tutkimuksen tapaukset, kolme onnistunutta maisemanhoitoalueen perustamista, vaikuttivat todennäköisesti haastateltujen asiantuntijoiden kertomuksiin tapahtumien kuluista. Maisemahankkeiden onnistumiset ovat myös yksi syy siihen, miksi asiantuntijoiden vastauksia ei ole anonymisoitu. Konfliktiin päättyneiden tapausten, kuten epäonnistuneiden kehitysprojektien tutkimuksissa on havaittu, että niihin osallistuneiden henkilöiden kuvaukset tapausten kuluista ja merkityksellistä asioista poikkeavat

---

²⁶⁸ Laine, Bamberg & Jokinen 2007, 16.

²⁶⁹ Zarina 2013, 370-371.

²⁷⁰ Häikiö 2005, 50-51.

²⁷¹ Vertaa Lehtonen 2004, 117; Lappalainen 2007, 201.

²⁷² Suoninen 2001, 18-19; Taleb 2007, 107, 109.

²⁷³ Taleb 2007, 107, 109, 368.

²⁷⁴ Suoninen 2001, 18-19; Peuhkuri 2007, 138.

²⁷⁵ Yin 2003, 133; Peuhkuri 2007, 138.

enemmän toisistaan. Asiantuntijahaastatteluille luonteenomaisesti haastatteluaineisto on tuotettu vuorovaikutuksessa yhdessä haastattelijan kanssa. Viittaaminen asiantuntijaan nimellä on saattanut rajata vastauksia ja ohjannut selittämään tehtyjä ratkaisuja jälkikäteisillä perusteluilla. Lähdekritiikin näkökulmasta olennaista oli asiantuntijahaastattelujen luonteenomaisten tunnuspiirteiden tunnistaminen sekä analyysi, eli eri lähteiden kriittinen ristiinluenta.²⁷⁶

Tutkimus edustaa tutkijan – tutkimusstrategian ja -aineiston puitteissa merkityksellistämää ja pelkistämää – tulkintaa valittujen ilmiöiden toteutumisesta. Epistemologisen lähtökohdan mukaisesti tavoitteena ei ole osoittaa koettujen muutosten, kehityssuuntien tai asioiden esitettyjen riippuvuusuhteiden korrespondenssiteorian mukaista totuudellisuutta. Tutkimusaineistosta rakentuu kokonaiskuva alueiden kokemuksellisista lähtökohdista, perustamisia tukeneista toimintatavoista, mihin ja miten maisemanhoitoalueen perustamisella haluttiin vaikuttaa sekä minkälaisia vaikutuksia näillä alueilla on koettu olevan. Tutkimuksen totuudellisuus perustuu maisemanhoitoalueen ymmärtämiseen sosiaalisena konstruktiona, josta tutkijan polkuriippuvuusmallin viitekehysessä tuottama narratiivi on totuusteoreettisesti ”totta” konsensukseen perustuvan, pragmaattisen ja koherenssiteorian näkökulmista²⁷⁷. Yhteenvedon voidaan todeta, että tehdyt valinnat ja rajaukset vaikuttivat tutkimustuloksiin. Maisemanhoitoalueita voidaan tutkia myös muiden menetelmien, aineistojen, kohderyhmien tai käsitteiden kautta. Tällöin nousee esiin toisenlaisia kertomuksia.

---

²⁷⁶ Alastalo ja Åkerman 2010, 377-390.

²⁷⁷ Vertaa Tuomi & Sarajärvi 2009, 134-136.

OSA II – MAASEUTU, -TALOUS JA MAISEMA

Maaseudun ja -talouden kulttuurimaisema

Maaseutumaisemaa ei ole ilman elinkelpoista maaseutua ²⁷⁸.

Maaseudun, maatalouden ja maiseman muutoksia

Maaseudun ja maatalouden historia taustoittaa kulttuurimaiseman suojelun lähtökoh-
tia. Maaseudun asutuksen, maankäytön ja elinkeinoharjoittamisen myötä syntyi mai-
semia ja luontotyyppoja jotka yleistyivät, muuttuivat ja marginalisoituivat paikallisten
ja kansallisten kehityskulkujen seurauksena. Maaseudun historiaa ilmentää jatkuva
muutos – maatalouden tuotantosuuntien ja -tapojen muutokset, muuttoliikkeet, kau-
pungistuminen, maaseudun autioituminen ja globalisaatio – jotka suoraan tai välilli-
sesti vaikuttavat myös tutkimusalueilla.

Maaseudun historiassa merkittäviä muutoksia olivat 1700-luvulla alkanut isojako ja
pääosin 1800-luvun lopulla toteutettu uusjako, joiden seurauksena tiiviit kyläyhteisöt
hajosivat. Yhteisomistuksessa olleet maat jaettiin yksityisomistukseen. 1860-luvun
katovuosien jälkeen peltopinta-alaa lisättiin, aloitettiin lukuisia järvien ja soiden kui-
vaushankkeita sekä jokien perkauksia. 1880-luvulla karjarehun kasvatus pelloilla
yleistyi, niittyjä raivattiin pelloiksi ja maatalous alkoi hitaasti koneistua, näiden seu-
rauksena alkoi niittyjen voimakas vähentyminen 1800-luvun lopulla. ²⁷⁹ Niitytpinta-

---

²⁷⁸ Linkola 7.2.2014.

²⁷⁹ Pykälä 2001, 19-20, 152. Seppäsen (12.11.2013) mukaan siirtyminen omavaraistaloudesta
rahatalouteen oli merkittävin muutos suomalaisessa maaseutumaisemassa. Monilla alueilla
muutos ajoittuu 1800-luvun lopulle, jolloin siirryttiin lypsykarjatalouteen ja laajoja luonnon-

ala väheni yli puolella vuosina 1880-1920 samalla kun peltopinta-ala laajeni 2,5 kertaiseksi. 1900-luvun alkupuolella niittyjen raivausta viljelykäyttöön tuettiin raivauspalkkioiden avulla. Väkilannoitteen ja -rehun käyttö lisääntyi 1920-luvulta lähtien maatalousneuvonnan ja -tukien ansiosta. Valtio alkoi 1920-luvulla myös maksaa kokonaan suuret vesistöjärjestelyt. Vuosina 1894-1937 suoritettiin valtion rahoituksen turvin 1816 yksittäistä vesienjärjestely- ja kuivaushanketta, joiden vaikutusala oli yhteensä noin 370 000 hehtaaria.²⁸⁰

Toinen maailmansota ja sitä seuranneet vuosikymmenet olivat asutustoiminnan ja jälleerakennuksen aikaa²⁸¹. Sodan jälkeen syntyivät suuret ikäluokat pääosin maaseudulla²⁸². Karjalan siirtoväen asuttamiseksi laadittiin 1940 pika-asutuslaki ja 1945 maanhankintalaki,²⁸³ joiden seuraksena suurtilojen määrä väheni ja pientilojen määrä kasvoi²⁸⁴. Maatalouden harjoittaminen muuttui nopeasti taloudellisten, tuotannollisten ja poliittisten tekijöiden seurauksena. Maatalouspolitiikan ja maatalouden pientilavaltaistumisen myötä karjatalous vahvistui asemaansa keskeisenä tuotantosuuntana.²⁸⁵

Sotien jälkeen raivattiin lisää peltopinta-alaa²⁸⁶. Maanhankintalain mukaisten kuivaustöiden pinta-ala oli vuosina 1945-57 noin 190 000 hehtaaria²⁸⁷. Lapissa peltoala kasvoi nelinkertaiseksi asutustoiminnan ja uudisraivauksen ansiosta; samanaikaisesti siirryttiin niittytaloudesta peltoviljelyyn. Etelä- ja Lounais-Suomessa peltoala pieneni, koska näillä alueilla tilakoko oli ollut keskimääräistä suurempi ja siirtoväelle luovu-

---

laitumia raivattiin pelloiksi. Maaranen (2017, 119) on väitökirjassaan kuvannut näitä edeltä-neitä maisemavaiheita; varhaisen metallikauden kokeilevan ja rautakauden varhaisen maatalouden sekä historiallisen ajan vakiintuneen ja tehostuneen maatalouden maisemia.

²⁸⁰ Pykälä 2001, 19-20.

²⁸¹ Rasila 2004, 484-485; Roiko-Jokela 2004, 26. Markkola (2004, 22-23) on kuvannut tätä kasvun aikakaudeksi.

²⁸² Haapala, 2004, 234-235.

²⁸³ Roiko-Jokela 2004, 29, 37-43.

²⁸⁴ Rasila 2004, 484-485. Roiko-Jokelan (2004, 54, 56, 67) mukaan vuonna 1930 yli sadan peltohehtaarin viljelmiä oli 832 ja 1950 223. Vuonna 1941 yli yhden hehtaarin maatiloja oli 245 829 ja 1959 tiloja oli 331 263. 1947-1950 rakennettiin yli 90 000 asuin-, karja- tai muuta talousrakennusta. Asutustoiminnan yhteydessä rakennettiin noin 163 000 uudisrakennusta.

²⁸⁵ Granberg 2004a, 136-137.

²⁸⁶ Seppänen 12.11.2013.

²⁸⁷ Pykälä 2001, 20.

tettiin valmiita peltoja. 1940-1950 -luvuilla maatalousväen, asuntoviljelys- ja asunto-tilallisten keskuudessa myös metsätaloudella oli tärkeä työllistävä ja taloudellinen merkitys.²⁸⁸

Sodanjälkeisen elintarvikepulan seurauksensa maataloustuotannon tavoitteena oli mahdollisimman suuri elintarvikeomavaraisuus. Asutustoiminta, pellonraivaus, maa- ja metsätalouden koneellistuminen, maaseudun sähköistäminen, kemialliset lannoitteet ja kasvinsuojeluaineet sekä uudet lajikkeet mahdollistivat maataloustuotannon voimakkaan tehostumisen ja kasvun 1950-1960 -luvuilla.²⁸⁹

Maaseudun murros tai muutos voimistui 1960-luvun alusta lähtien. Pitkään tavoittelusta kotieläin- ja viljatuotteiden omavaraisuudesta tuli ylituotanto-ongelma²⁹⁰. Maatalouspolitiikan tavoitteiksi tuli tilakoon kasvun edistäminen, uuden teknologian käyttöönotto ja pientilojen tuotannosta luopumisen nopeuttaminen²⁹¹. Maaseudulle kasvoi sukupolvi, jolle ei löytynyt työtä ja toimeentuloa kotiseudulta. Maa- ja metsätalouden koneellistuminen ja suurten ikäluokkien aikuistuminen ilmeni maaseudulla laajana työttömyytenä. Teollisuuden työvoimapulasta ja paremmista palkoista seurasi muuttoliike maataloudesta teollisuuteen, maaseudulta kaupunkeihin sekä Ruotsiin.²⁹²

Maatilojen lukumäärä väheni 1960-luvulta alkaen²⁹³, mutta maatalousväestön määrä pysyi Suomessa poikkeuksellisen korkeana 1960-luvun puolelle asti. Vasta 1960-luvun jälkipuolen ja 1970-luvun alun suurten ikäluokkien muuttoliike pois kotitiloilta

---

²⁸⁸ Metsätalous työllisti 1950-luvun alussa 70 000-80 000 henkilöä ja sotien jälkeisinä vuosina 250 000 henkilöä sai metsätaloudesta sivuansioita (Roiko-Jokela 2004, 79-80, 88). 1950-luvun alussa maatilat olivat enimmäkseen pieniä perheviljelmiä. Viljelyalaa oli muutama hehtaari, viljelykasvien valikoima oli monipuolinen ja neljällä tilalla viidestä oli lypsykarjaa. (Vepsäläinen 2011, 312).

²⁸⁹ Granberg 2004a, 139; Haapala, 2004, 233; Markkola, 2004, 14-17; Olin & Hietala-Koivu 1997, 63-64; Pykälä 2001, 22-23; Rasila 2004, 487; Roiko-Jokela 2004, 26. Pykälän (2001, 20) mukaan 1950-lukua kutsutaan maatalouden koneellistumisen vuosikymmeneksi.

²⁹⁰ Olin & Hietala-Koivu 1997, 63-64; Heikkilä 2000, 38-39; Pykälä 2001, 22-23; Seppänen 12.11.2013.

²⁹¹ Pykälä 2001, 22-23. 1960-luvun alussa Suomi oli vielä pientilavaltainen.

²⁹² Markkola, 2004, 14; Katajamäki & Kaikkonen 1991, 36-42; Rajalin 1997, 6; Rasila 2004, 487-488. Vuosina 1969-1970 nettomuutto Ruotsiin oli lähteestä riippuen 63 000 (Granberg 2004a, 136-137; 2004b, 178), 77 000 (Vihinen 2004b, 406) tai yli 80 000 henkilöä (Rasila 2004, 488).

²⁹³ Laurila 2004, 377. Granbergin (2004a, 140) mukaan asutustoiminnan aika katsotaan päättyneen 1960-luvulla.

sai aikaan maatalousväestön nopean vähentymisen.²⁹⁴ Tätä seurasi julkisten ja yksityisten palvelujen, kuten koulujen, postikonttoreiden ja kauppojen sulkemisia. Poliittisista tukitoimista huolimatta maaseudun autoitumiskehitys on jatkunut näihin päiviin saakka.²⁹⁵ Suomen maatalouden rakennemuutos ja sitä seurannut maaseudun murros eivät olleet eurooppalaisittain poikkeuksellinen ilmiö. Erikoista oli muutoksen myöhäinen ajankohta, nopeus ja voimakkuus.²⁹⁶

Ylituotannon ratkaisemiseksi rajoitettiin maidontuotantoa, uudistettiin maatalouden rakenteita ja verotusta²⁹⁷. Seurauksena oli maatalouden rakennemuutos ja maaseudun nopea muutos. Pientilojen tilalle tuli erikoistuva, määräysten avulla ohjattu liiketoiminnallinen teho viljely. Osa pelloista metsitettiin, osa pientiloista jäi muuttoliikkeen seurauksena kesäasunnoiksi, mutta suurin osa liitettiin – vuonna 1977 voimaan tulleen maatilalain tavoitteiden mukaisesti²⁹⁸ – muihin tiloihin tai vuokrattiin suurtiloilille. Peltoala väheni lähes 20 prosenttia. Koneellistuminen tuki ja edellytti suuria viljelyaloja. Suurtilojen määrä alkoi kasvaa ja vuosituhannen vaihteessa yli 100 peltohehtaarin viljelmää oli jo yli tuhat.²⁹⁹ Samaan aikaan lisääntyi tilojen erikoistuminen, viljantuotanto keskittyi etelään ja maidontuotanto siirtyi pohjoiseen sekä monialaistuminen, josta aikaisemmin käytettiin nimitystä sivuelinkeinot.³⁰⁰

Maaseudun ja maatalouden muutokset (kuva 7) ilmenevät myös maisemassa. Maatalouspoliittisina toimenpiteinä metsityspalkkiojärjestelmä (vuodesta 1969 alkaen), siirtyminen poistoverotuksesta pinta-alaverotukseen (1968), luopumiseläkejärjestelmä

---

²⁹⁴ Haapala 2004, 234-235. 1960- ja 1970-luvulla maa- ja metsätalouden rakennemuutos vähensi asukkaita eniten Itä- ja Pohjois-Suomesta (Vihinen 2004b, 405).

²⁹⁵ Katajamäki & Kaikkonen 1991, 36-42; Rajalin 1997, 6. Vuonna 1950 maa- ja metsätalousväestön lukumäärä oli noin 1,67 miljoonaa, 1970 noin 800 000 ja 1990 noin 300 000 (Haapala, 2004, 234-235; Markkola, 2004, 16).

²⁹⁶ Vihinen 2004b, 407; Markkola, 2004, 15.

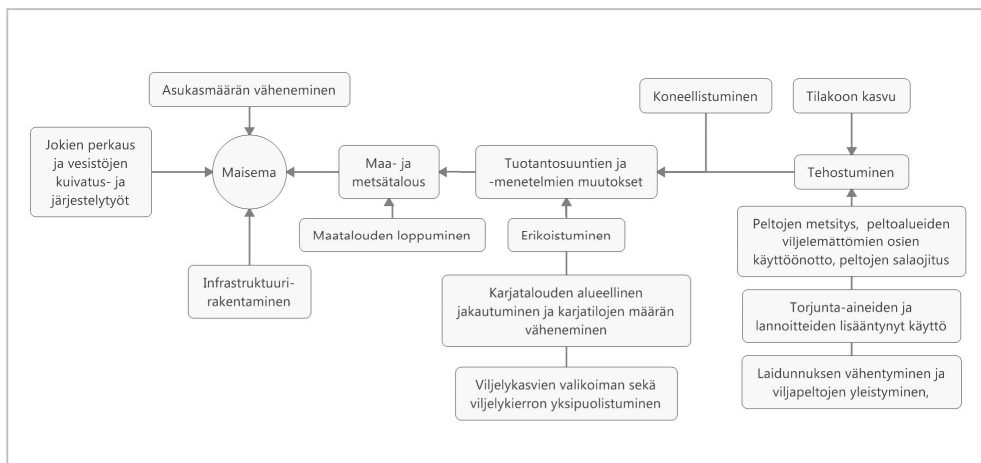
²⁹⁷ Granberg 2004b, 166, 170-174; Roiko-Jokela 2004, 26. Vuonna 1970 otettiin käyttöön lehmien teurastuspalkkiot.

²⁹⁸ Maatilalain tavoitteina oli maatilojen kehittäminen suurentamalla tilakokoa, parantamalla tilusten sijoitusta, ehkäisemällä maatilojen pirstoutumista ja edistämällä viljelijöiden yhteistoimintaa (Granberg 2004b, 180-181).

²⁹⁹ Rasila 2004, 488. Vuonna 1968 peltopintala oli yli 2,7 ja vuonna 2000 2,2, miljoonaa hehtaaria. Koneellistuminen näkyi esimerkiksi hevosten lukumäärissä; 1950-luku (400 000) ja 1990-luku (44 000). Hevosharrastuksen kasvun seurauksena hevosia oli 2000-luvun alussa noin 57 000. (Granberg 2004b, 140).

³⁰⁰ Markkola, 2004, 17-18; Olin & Hietala-Koivu 1997, 64; Rasila 2004, 488; Laurila 2004, 377.

(1974) ja viljelemättömyyssopimukset (1992) ovat vaikuttaneet maaseudun kulttuuri-maisemaan esimerkiksi peltojen hoitamattomuuden tai metsittämisen myötä. Pellonvarausjärjestelmän avulla maksettiin korvausta tuotannosta poistuvista pelloista, eli peltojen paketoimisesta. Itä- ja Pohjois-Suomen yksittäisissä kunnissa jopa 30 prosenttia pelloista jäi hoitamattomaksi.³⁰¹ Seppäsen mukaan ensimmäistä kertaa maksettiin siitä, ettet tee mitään, jonka seurauksena maaseutu pusikoitui³⁰².

Kuva 7. Maaseudun maisemiin ja luonnon monimuotoisuuteen vaikuttaneita tekijöitä erityisesti 1960-luvulta alkaen.

Lähteet: Hassi 2001; Heikkilä 2000, 5, 35, 39, 86; Pykälä 2001, 3, 20-26, 152; Rasila 2004, 484; Vepsäläinen 2011, 310-312. Koneistumisen esimerkkeinä traktoreiden lukumäärä; 1950 (14 000) ja 2000 (170 400), ajoleikkuupuimureiden lukumäärä 1950 (2) ja 2000 (38100) sekä lypsykoneiden määrä 1950 (4200) ja 1990 (50900) (Niemelä 2004, 194, 201, 207).

³⁰¹ Heikkilä 2000, 38-39; Olin & Hietala-Koivu 1997, 64; Pykälä 2001, 24-25; Seppänen 12.11.2013; Vihinen 2004b, 432. Yleensä viljelystä jäivät pois heikkotuottoisimmat pellot, jolloin vaikutukset maatalouden kokonaistuotantoon olivat pieniä. Viljelemättömyyssopimusten tavoitteena oli peltojen maisemanhoito, mutta pellon metsityksestä sai korkeimman korvauksen. Peltoja metsitettiin vuoteen 1992 mennessä noin 140 000 hehtaaria. (Olin & Hietala-Koivu 1997, 64). Pykälän (2001, 22-23) mukaan metsäverotus ohjasi puustoltaan vajaatuottoisten hakamaiden, metsälaitumien ja osin niityjen metsittämiseen, joka tarkoitti laidunnuksen lopettamista ja perinnebiotooppien merkittävää vähentymistä.

³⁰² Seppänen 12.11.2013.

Muutosten seurauksena maaseudun pienipiirteinen ja monimuotoinen maisema on monilla alueilla sulkeutunut, pusikoitunut ja yksipuolistunut ³⁰³. Asukasmäärän väheneminen ja tilon autioituminen tai rakennuskannan osittainen vajaakäyttö näkyy rakennusten kunnostustöiden puuttumisena ³⁰⁴. Viljanviljelylle olosuhteiltaan suotuisilla alueilla Etelä- ja Länsi-Suomessa viljelyn tehostuminen on säilyttänyt alueet avoimina, mutta samalla peltomosaiikkien ja vaihtelevien viljelymaisemien tilalle on tullut yksipuolisia viljapeltoja ³⁰⁵. Koneellistumisen ja tilakoon kasvun myötä ladot, tallit ja lampolat korvattiin uusilla talousrakennuksilla, säilytystorneilla ja konesuojilla ³⁰⁶. Rakennetussa ympäristössä näkyy myös rakennuskulttuurin muutokset ³⁰⁷, kuten uudisrakennusten kokojen kasvu. Maaseudun kulttuurimaisemia ovat muuttaneet myös infrastruktuurin, kuten teiden, suurjännitejohtojen ja telemastojen rakentaminen ³⁰⁸. Tutkimusten perusteella ihmiset pitävät maaseutumaiseman suurimpana uhkana maiseman sulkeutumista ja avoimen peltomaiseman katoamista ³⁰⁹.

Maisemamuutoksia aiheuttaneet kehityskulut ovat vähentäneet myös luonnon monimuotoisuutta. Maatalousalueiden biologinen monimuotoisuus on vähentynyt huomattavasti kaikkialla maailmassa 1950-luvulta lähtien ³¹⁰. 1900-luvulla niityt sekä niittyjen, pientareiden ja hakamaiden kasvi- ja eläinlajiston diversiteetti vähentyivät Suomessa niiton ja laidunnuksen loppumisen, peltojen raivauksen, metsittämisen, umpeenkasvun, rehevöityminen ja tehostuneen maanmuokkauksen vuoksi. Näiden lisäksi niittyjen määrään ja monimuotoisuuteen ovat vaikuttaneet ojittaminen, rakentaminen, niittyjen pirstoutuminen ja eriytyminen toisistaan, torjunta-aineiden käyttö

---

³⁰³ Heikkilä 2000, 35, 39; Maaranen 2017, 117; Pykälä 2001, 153-154; Ympäristöministeriö 2001, 19.

³⁰⁴ Hassi 2001; Heikkilä 2000, 5, 35, 86.

³⁰⁵ Olin & Hietala-Koivu 1997, 64; Vepsäläinen 2011, 310; Vihinen 2004b, 416.

³⁰⁶ Roiko-Jokela 2004, 84.

³⁰⁷ Olin & Hietala-Koivu 1997, 64.

³⁰⁸ Ympäristöministeriö 2001, 19.

³⁰⁹ Heikkilä 2000, 39; Vihinen 2004b, 416.

³¹⁰ Vepsäläinen 2011, 310. Emanuelsson (1987) arvioi metsien laiduntamisen loppumisen lähes kokonaan olleen pinta-alallisesti suurin muutos Pohjois-Euroopan luonnossa viimeisen sadan vuoden aikana. Niittyjen sekä niittyeliöstön taantumisen on tullut Euroopassa merkittävä luonnonsuojeluongelma. Toisaalta tiheämmin asutussa Länsi-Euroopassa niittyjä on säilynyt perinteisen kaltaisessa hoidossa enemmän kuin Suomessa. (Pykälä 2001, 9, 20-25.)

sekä ilmansaasteet, lähinnä typpilaskeuma. Muutokset näkyvät maatalousympäristöjen luonnon köyhtymisenä, monien eliöiden uhanalaistumisena sekä niittykasvien että kasvillisuuden kokonaismäärän vähenemisenä.³¹¹

Neljännes Suomen eliölajeista esiintyy maatalousympäristössä³¹². Luonnon monimuotoisuuden näkökulmasta monipuolisimpia maatalousympäristöjä ovat perinteisen karjatalouden muovaavat perinnebiotoopit, tärkeimpinä erilaiset niityt, hakamaat ja metsälaitumet. Perinteinen niitto ja laidunnus hyödyttävät ainakin 60 prosenttia Suomen alkuperäisistä kasvilajeista. Perinteisen karjatalouden keskeisimpiä piirteitä ovat elinympäristöjen säilyminen hyvin pitkiä ajanjaksoja samankaltaisena sekä ympäristöjen ja niiden laajuuden jatkuva muutos. Samankaltaisin menetelmien vuosisatojen ajan hyödynnetyt niityt ovat myös biodiversiteetiltään arvokkaimpia.³¹³

Suomen liittyminen Euroopan unioniin 1995 oli maataloudelle jälleen merkittävä muutos³¹⁴. Unionin maatalouspolitiikan päätavoitteita on ollut viljelyn tehostaminen ja tuotannon lisääminen,³¹⁵ mikä nopeuttaa kehitystä, jossa maatalouden työpaikat vähenevät, tilakoot kasvavat ja tilajen lukumäärä vähenee³¹⁶. Jäsenyys vaikutti viljelijöiden tuloihin, maatalouspolitiikkaan sekä maatalouden toteutustapoihin ja tuotantosuuntiin³¹⁷. Sitä seurasi myös ympäristötuen ja sen erikoistukien muodostama maatalouden ympäristötukijärjestelmä, johon sisältyy esimerkiksi perinnebiotooppien

---

³¹¹ Pykälä 2001, 9, 20-28, 49-50, 68, 75, 78, 85, 96, 122, 152-154, 203. Suomen niittyalan on arvioitu olleen vuonna 1880 noin 1,8 miljoonaa hehtaaria ja peltoalan noin 810 000 hehtaaria (Olin & Hietala-Koivu 1997, 63). Pykälän (2001, 152) mukaan niittyjä oli vähintään 2-4 kertainen määrätä peltoihin verrattuna. Vuonna 1993 luonnonniittyä ja laidunta oli 110 000 hehtaaria ja peltoa 2,5 miljoonaa hehtaaria (Olin & Hietala-Koivu 1997, 63).

³¹² Vihinen 2004b, 418.

³¹³ Pykälä 2001, 9, 28, 75, 78, 85, 96, 122, 153-154, 203. Pykälän (2001, 23-24) mukaan nykyisten maataloustilastojen luonnonniitty ja -laidun on maatalouspoliittinen käsite eikä mittaa niittyjen määrää. Ennen nykyistä käytäntöä käsitteellä tarkoitettiin jatkuvasti niitettyä niittyä, joiden määrä olisi nykyisin alle promille 1800-luvun lopun tilanteesta. Metsälaitumia on noin sadasosa 1960-luvun tilanteesta.

³¹⁴ Laurila 2004, 348, 359, 354, 395, 401; Markkola, 2004, 22-23; Rasila 2004, 488.

³¹⁵ Vepsäläinen 2011, 310-311.

³¹⁶ Laurila 2004, 376, 396, 401. Vuonna 2003 maataloudessa oli 46 prosenttia vähemmän työntekijöitä kuin 1990.

³¹⁷ Laurila 2004, 348, 354, 359, 395, 401; Markkola, 2004, 22-23; Rasila 2004, 488. Tukijärjestelmä muuttui ja raskautui hallinnollisesti. Ennen jäsenyyttä valtaosa tuesta oli hintatukea, sen jälkeen pinta-alan tai eläinmäärän perusteella anottavaa tulotukea.

hoitoon, maisemanhoitoon ja luonnon monimuotoisuuden edistämiseen tarkoitettua tutkimusta. ³¹⁸ Kansallisella ja osin kansainvälisellä tasolla muutokset tapahtuivat nopeasti, mutta toisaalta yksittäisillä tiloilla muutokset saattoivat näkyä vasta myöhemmin. Monille pientilallisille karjanpito oli elämäntapa, josta ei luovuttu ennen kuin oli pakko. ³¹⁹

Tuotantomaaseudusta kohti kulutus- ja asumismaaseutua

Nykyinen maaseutu on rakentunut vuosisatojen ja -kymmenien aikana, mutta tutkimusaineistossa korostuu 1990- ja 2000-luvuille tyypilliset maaseudun määrittelyt ja suhtautumistavat. Maatalouspolitiikan lisäksi suhdetta maaseutuun määrittävät muun muassa jatkuva kaupungistuminen, väestömuutokset, muuttoliike ja globalisaatio ³²⁰. Näiden seurauksena maaseudun yhteiskunnallinen merkitys muuttui ja se määritetään yhä vahvemmin kaupungeista käsin ³²¹. Yhteiskunnallisessa keskustelussa alettiin korostaa maatalouden monivaikutteista roolia ja maatalouden sekä maaseudun määrittelyt moniarvoistuiivat ³²². Vuonna 1995 Katajamäki määritteli maaseudun olevan *kaupunkien kanssa vuorovaikutuksessa oleva, kansallisiin ja kansainvälisiin kehityskuluihin kytköksissä oleva, niitä heijastava ja niihin myös vaikuttava monimuotoinen ihmisten ja luonnon muodostama alue* ³²³.

Maaseutualueiden toisistaan eriytyvä kehitys 1990-luvulla huomioitiin myös alueiden luokittelussa: taajamien tai kaupunkien läheinen maaseutu, ydinmaaseutu ja harvaan asuttu maaseutu ³²⁴. Maaseudun merkitys ja tehtävät määriteltiin yleisesti yhä useammin taloudellisen tuotantomaiseman lisäksi myös asumismaaseudun, virkistys- ja matkailupalveluiden tuottamisen, vapaa-ajan käytön sekä visuaalisten arvojen kuten hoidetun maiseman ja kulttuuriympäristöjen säilyttämisen kautta ³²⁵. Samalla mää-

---

³¹⁸ Olin & Hietala-Koivu 1997, 65. Heikkilä 2000, 95.

³¹⁹ Pykälä 2001, 25.

³²⁰ Työministeriö 1999,6.

³²¹ Saartenoja 2004, 49.

³²² Vihinen 2004b, 419-420.

³²³ Katajamäki 1995,14. Määritelmä on hyvin yhdenmukainen Massey'n (2003, 65-66, 78-81; 2008, 14-15, 29-30, 36, 57-58, 123 ja 144-145) paikan määritelmien kanssa.

³²⁴ Vihinen 2004b, 429, 437-440.

³²⁵ Haliseva-Soila 1993,15; Olin & Hietala-Koivu 1997, 65; Vihinen 2004b, 416, 419-420.

ritelmien katsottiin edustavan kaupunkilähtöistä kuvaa siitä, mikä maaseudussa on arvokasta³²⁶. Maaseudun arvoja asetetaan usein myös alueen ulkopuolisten asiantuntijoiden toimesta, jolloin muut kuin viljelijät tai maaseudun vakituiset asukkaat sanovat mikä on kulttuurisesti huomattava alue, kartoittavat perinneympäristöjä, perustavat luonnonsuojelualueita ja tekevät maisemanhoitosuunnitelmia³²⁷.

Kaupungistumisen seurauksena maaseutu ja maalaismaisema ilmenevät idealisoituna ja nostalgisena maaseutuidyllinä³²⁸. Perinteistä maataloutta ilmentävälle maaseutumaisemalle on yhä enemmän kysyntää kaupunkien läheisellä maaseudulla, joihin perustetaan esimerkiksi ratsastustalleja tai maatilamatkailutiloja, joilla lehmät, lampaat ja kanat ovat pikemminkin lemmikki- kuin tuotantoeläimiä. Elämyksellisyyden tarjoamiseen erikoistuvat tilat ovat yksi maaseudun kuluttamiseen perustuva uuden maatalouden muoto. Silloin käy todeksi ilmaisu ”maaseutu esittää maaseutua”.³²⁹ Kulttuuriympäristöjen markkinasuuntautuneen säilyttämisen tavoitteissa korostuvatkin esimerkiksi matkailun tai imagonrakentamisen hyödyt³³⁰.

Uusista arvostuksista ja tarpeista on aiheutunut myös ristiriitoja maaseudun pysyvän väestön ja ulkopuolisten välille, samoin kuin maatalouden ja muiden maaseudun elinkeinojen kesken. Maaseudun ja maatalouden monivaikutteisuuden käsitettä on myös pidetty epämääräisenä, eivätkä kaikki viljelijät ole valmiita korostamaan sitä tulojensa perustana. Monet viljelijät näkevät itsensä edelleen ensi sijassa elintarvikkeiden tuottajina ja haluavat myös korvauksen tuotteesta eivätkä ympäristön hoidosta.³³¹ Silvastin väitöskirjan mukaan suomalaisilla maanviljelijöillä, kuten muissakin länsimaissa joissa tuotanto perustuu perheviljelmille, on hyvin yhdenmukainen kulttuurinen malli. Tähän sisältyy esimerkiksi sukutilan jatkuuvuuden ihanne ja tuotantokeskeinen luontosuhde.³³²

---

³²⁶ Saartenoja 2004, 49.

³²⁷ Vihinen 2004b, 418.

³²⁸ Ilmonen 1997, 23; Julkunen & Kuusamo 1987, 355. Esimerkiksi Vallius (2013, 434-438) osoittaa väitöskirjassaan suomalaisen maaseutumaisemakuvaston korostavan pääasiallisesti perinteistä ja pienimuotoista maaseutukulttuuria, joka asettuu usein ristiriitaan kehittyvän ja muuttuvan, aktuaalisen maaseutukulttuurin kanssa.

³²⁹ Vihinen 2004b, 416.

³³⁰ Häyrynen 2012, 121.

³³¹ Vihinen 2004b, 418-420.

³³² Silvasti 2001, 226-237, 245-261; 2014, 41, 43. Maanviljelijöistä on tullut maataloustuottajia, joiden tehtävä on hoitaa maata esimerkiksi lannoittamalla ja torjunta-aineilla, eli tavalla joka tuottaa mahdollisimman hyvän ja runsaan sadon. Maatalous on Suomessa vesistöjä eniten

1990-luvulla ja 2000-luvun alussa maaseutu alkoi saada uusia asukkaita entisistä vapaa-ajan asukkaistaan, jotka muuttivat kakkosasuntonsa vakituiksi asunnoiksi ja palasivat eläkepäivikseen tuttuun maaseutuympäristöön³³³. Samalla heistä tuli enemmän läsnä olevia ja maisemamuutoksiin, kuten avohakkuisiin, kanta-aottavia. Monimuotoisessa maaseutuasumisessa maisemamuutoksiin suhtaudutaan eri tavoilla kuin aikana, jolloin suhde ympäristöön oli elinkeinoharjoittamisen ja asumisen näkökulmasta yhdenmukaisempi. Osa-aikaisilla asukkailla voi myös olla maa-alueisiinsa liittyviä suojelu- tai hyödyntämistarpeita, jotka vaikuttavat alueen kaikkiin asukkaisiin. Yhä useammat maaseudun asiat koetaan ikään kuin yhteiseksi omaisuudeksi ja yhä useammilla tahoilla on kiinnostusta ja kykyä tuoda näkemyksensä julkisuuteen.³³⁴

Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä totesi vuonna 2000, ettei maaseutua voida enää pitää rakenteellisesti tai toiminnallisesti yhtenäisenä aluekokonaisuutena³³⁵. Vuonna 2014 työryhmä kirjoitti, että Suomen maaseutualueet ovat monimuotoisia, eikä maaseudulle ole yhtä yksiselitteistä määritelmää. Maisemalliset ja elinkeinolliset piirteet vaihtelevat suuresti maantieteellisesti pienilläkin alueilla. Kaupunki-maaseutu -luokitus perustuu paikkatietoaineistoihin ja siinä erotellaan sisempi ja ulompi kaupunki-alue, kaupunkia ympäröivää vaikutus- ja rakentamispainealuetta kuvaava kaupungin kehysalue, maaseudun paikalliskeskus, kaupungin läheinen maaseutu, ydinmaaseutu sekä harvaan asuttu maaseutu. Maaseutuun lukeutuvat aluetyypit kattavat 95 prosenttia Suomesta ja niillä asuu 1,66 miljoonaa asukasta eli 31 prosenttia väestöstä.³³⁶

Ympäristöministeriössä Tapio Heikkilän sijaisena toiminut Hannu Linkola arvioi maaseudun maisemiin liittyvän käytön, suhteiden ja tulkinnan monimuotoistuneen, joka näkyy myös niiden kuvauksessa ja esittämisessä³³⁷. Maaseutua voidaan tarkastella monikerroksisena ja moniäänisenä kulttuurisena ilmiönä ilman ”aitoa” tai alkuperäistä merkitystä. Paikkaan liittyvät kulttuuriset merkitykset eivät ole pysyviä, vaan niitä tuotetaan ja hyödynnetään koko ajan eri näkökulmista.³³⁸

---

kuormittava tuotannonala, mutta viljelijöiden on ollut vaikea hyväksyä elinkeinon ympäristövaikutusten kritiikkiä. Viljelijät itse kokivat toimivansa perinteisen talonpoikaisen etiikan mukaisesti luontoa hoitaen ja varjellen.

³³³ Markkola, 2004, 14.

³³⁴ Vihinen 2004b, 437-440.

³³⁵ Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2000, 13.

³³⁶ Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä YTR 2014, 15.

³³⁷ Linkola 7.2.2014.

³³⁸ Vihinen 2004b, 437.

Maaseudun maisemiin ja niihin suhtautumisiin sisältyy jatkuva muutos³³⁹. Siirtyä tuotantomaaseudusta kohti kulutus- ja asumismaaseutua on muokannut maaseudun maisemia³⁴⁰ ja suhtautumistamme niihin. Konttinen on kuvannut maiseman muutosta yhteiskunnan kehityksen eri vaiheissa viiden eri roolin kautta: Agraarimaisemana, teollisena maisemana, maisemana modernissa tietoyhteiskunnassa, elämymaisemana ja merkitysmaisemana.³⁴¹ Tässä tutkimuksessa näiden eri roolien ja merkitysten tulkitaan esiintyvän tapauskohtaisesti myös rinnakkain.

Maaseudun kulttuurimaiseman suojeleminen

*Maisema on pitkän prosessin tulos, eikä se tule koskaan valmiiksi*³⁴².

Ongelman tunnistamisesta ratkaisumalleihin

Ympäristöongelma on määritelty ihmisen aiheuttamaksi ympäristömuutokseksi, jonka ihminen kokee haitallisena³⁴³. Ongelmalähtöisen toiminnan edellytys on toimijoiden kokemus ongelman olemassa olost ja tarpeesta tuoda se julkiseen keskusteluun ratkaisun löytämiseksi³⁴⁴. Hildén on kuvannut ympäristönsuojelun kehittymistä niin sanotun ”rakennemuutosmallin” mukaisesti. Tutkijat ja muut yhteiskunnan jäsenet tekevät havaintoja ympäristöstä. Eri tekijöiden vuorovaikutuksesta syntyy käsitys ongelmista, joita yhteiskunnassa halutaan ratkaista. Tähän liittyy yhteiskunnallinen määrittelykamppailu erilaisista hyvän ympäristön käsityksistä ja mitä ympäristökysymyksiä pidetään tärkeinä. Kun ongelma on tunnistettu, yhteiskunnassa voidaan kehittä-

---

³³⁹ von Bonsdorff 1997, 28, 34-35; vrt. Rautamäki-Paunila 1983, 8. Maisema on dynaaminen kokonaisuus, joka muuttuu fyysisenä kohteena sekä henkilöiden, tarkasteluajankohtien ja -näkökulmien muutosten myötä.

³⁴⁰ Woods 2005: 54; Wilson 2009: 379. Produktionistisesta post-produktionistiseen maaseutuun.

³⁴¹ Konttinen 2013.

³⁴² Heikkilä & Timonen 2003, 6.

³⁴³ Willamo 2012, 136.

³⁴⁴ Lappalainen 2007, 198-199.

tää keinoja ongelman hallintaan tai ratkaisuun. Rakennemuutosmalliin sisältyy polkuriippuvuus, jossa ratkaisuehdotukset ovat yleensä muunnelmia ja yhdistelmiä vanhoista toimintamalleista.³⁴⁵

Suomen luonnon- ja ympäristönsuojelun historia ajatellaan yleensä kaksivaiheiseksi. Eliölajien ja alueiden suojeluun keskittyvä luonnonsuojeluaate syntyi 1800-luvun lopussa ja laajeni 1960- ja 1970-luvun vaihteessa sisällöltään laajemmaksi ympäristöaatteeksi.³⁴⁶ Ensimmäinen luonnonsuojelulaki hyväksyttiin eduskunnassa vuonna 1923 ja ympäristöministeriö perustettiin vuonna 1983³⁴⁷. Vuonna 1996 toteutetun luonnonsuojelulain uudistuksen yleisiä tavoitteita olivat kansainvälisten sitoumusten kuten Rio de Janeirossa vuonna 1992 tehdyn ja Suomessa vuonna 1994 voimaan tulleen luonnon monimuotoisuutta koskevan yleissopimuksen sekä Euroopan unionin luonto- ja lintudirektiivien velvoitteiden täyttäminen³⁴⁸. Vuonna 2000 säädetyin ympäristönsuojelulain tavoitteita olivat kansalaisten vaikutusmahdollisuuksien parantaminen ympäristöä koskevassa päätöksenteossa sekä ilmastonmuutoksen torjunta ja kestävä kehityksen tukeminen³⁴⁹.

Perinteinen luonnonsuojelu oli ensisijaisesti säilyttävää, kohdentui alkuperäisluonnon kuten metsien, soiden ja tunturien suojeluun, ja ensimmäiset luonnonsuojelualueet nähtiin luonnon muistomerkkeinä³⁵⁰. Ensimmäiset kansallis- ja luonnonpuistot perustettiin vuonna 1938 ja seuraavat vuonna 1956. Luonnonsuojelualueverkoston kehittäminen aloitettiin 1970-luvun lopussa valtakunnallisten suojeluohjelmien avulla. Valtioneuvosto hyväksyi kansallis- ja luonnonpuistoverkon kehittämisohjelman (1978), soidensuojelun perusohjelman (1979 ja 1981), lintuvesiensuojeluohjelman (1982), harjijensuojeluohjelman (1984), lehtojensuojeluohjelman (1989) ja rantojensuojeluohjelman (1990).³⁵¹ Luonnonsuojelulaissa, kansallis- ja luonnonpuistoissa sekä esimerkiksi soidensuojelualueilla maisema on yksi suojelun ja arvostuksen elementti, ja sitä kautta osa institutionaalisen suojelun tavoitteita.

---

³⁴⁵ Hildén 2009; 2011, 94.

³⁴⁶ Laakkosen (2011, 96) mukaan luonnonsuojelu- ja ympäristönsuojeluaatteen rinnakkainen kehitys alkoi viritä 1800-luvulla ja laajentui 1950-luvulla, mikä tasoitti tietä 1960- ja 1970-lukujen vaihteen ympäristöherätykselle.

³⁴⁷ Ahonen 1997, 36–39, 55; Paloniemi 2008, 11.

³⁴⁸ HE 79/1996. Esityksen pääasiallinen sisältö. Kansainvälisistä sopimuksista johtuvat velvoitteet.

³⁴⁹ Ympäristönsuojelulaki 4.2.2000/86.

³⁵⁰ Hildén 2011, 94; Primmer 2011, 391; Pykälä 2001, 11.

³⁵¹ HE 79/1996. Esityksen pääasiallinen sisältö.

Kulttuuriympäristön suojelussa on edetty – samalla logiikalla yksittäiskohteista kohti laajempia kokonaisuuksia eli – rakennusmuistomerkkien suojelusta rakennetun ympäristön suojeluun, laajaan ympäristötietoisuuteen, yhdentävään kulttuuripolitiikkaan, kulttuurisesti kestäväen kehityksen edistämiseen ja maailmanlaajuiseen kulttuurisen monimuotoisuuden säilyttämiseen³⁵². Kulttuuriympäristön hoito esiintyy käsitteenä yksittäisissä asiantuntijateksteissä jo 1900-luvun alkupuolelta alkaen³⁵³. 1960-luvulla fokus oli yhä alkuperäisluonnon suojelussa ja kulttuuriympäristön säilyttäminen liittyi yleensä yksittäisiin rakennuksiin³⁵⁴. Ahvenanmaalla määrättiin muutamille luonnonsuojelualueille maisemanhoitovelvoite 1950-luvulla ja 1960-luvulta lähtien on luonnonsuojelualueilla hoidettu lehtoniittyjä³⁵⁵. Karjalalouden muovaamia alueita alettiin pitää tärkeänä osana luonnonsuojelua 1960-luvulta alkaen ja tämän seurauksena joitakin yksityismaiden niittyjä rauhoitettiin³⁵⁶.

Rakennussuojelukomitean mietinnössä vuonna 1974 esitellään laajasti maaseudun ympäristötyyppejä ja niiden suojelutarpeita, joskin käsitteenä on edelleen suojelu, kuten myös 1980-luvun lopun ympäristöhallinnon julkaisussa. Sisällöllisesti suojelua oltiin kuitenkin aktiivisesti laajentamassa monumenteista erilaisiin kaupunkien ja maaseudun ympäristöihin.³⁵⁷ Vuosituhannen lopulla tarkasteluun otettiin laajempia maisemakokonaisuuksia, kulttuuri- ja luonnonympäristöjä. Monimuotoista maaseutumaisemaa alettiin arvostamaan kulttuurisista ja esteettisistä syistä sekä luonnon monimuotoisuuden säilyttäjänä.³⁵⁸ Institutionaalisen suojelun kontekstissa maisemanhoitoalueiden taustalla ovat erityisesti ympäristöministeriön 1980- ja 1990-luvuilla toteuttamat mietinnöt ja selvitykset.

---

³⁵² Forsius-Nummela 1997, 38.

³⁵³ Aarrevaara 2009, 124.

³⁵⁴ Vihinen 2004b, 418.

³⁵⁵ Haeggström ym. 1995/2005, 109.

³⁵⁶ Pykälä 2001, 11.

³⁵⁷ Aarrevaara 2009, 124.

³⁵⁸ Vihinen 2004b, 418.

Komiteamietinnöistä valtakunnallisesti arvokkaisiin maisema-alueisiin

Linkolan mukaan suomalaisen maisemahallinnon maisemanhoidon historiaan liittyvän maisematoimikunnan lähtökohtana oli maaseudun 1960-luvun rakennemuutos ja sen vaikutukset perinteisen maaseutumaiseman muuttumiseen ja vähenemiseen ³⁵⁹. Vuonna 1980 julkaistu maisematoimikunnan mietintö sisältää pohdintoja maisemasuojelun perusteista, alustavan luettelon tärkeiksi arvioiduista maisema-alueista sekä ehdotuksen alueiden yksityiskohtaisten inventointien jatkotyöstä. Maisemasuojelun kehittämistoimikunnan mietinnössä vuonna 1985 tarkasteltiin maisemasuojelun toteuttamistapoja ja eri vaihtoehtoista aiheutuvia kustannuksia. Näiden mietintöjen työtä jatkettiin maisema-alueryhmän toimesta. ³⁶⁰

Ympäristöministeriön 21.4.1986 asettaman maisema-aluetyöryhmän tehtävänä oli selvittää arvokkaat kulttuuri- ja luonnonmaisema-alueet sekä niillä tarvittavat hoitotavat ja hoidosta aiheutuvat kustannukset. Työryhmä rajasi selvityksen koskemaan maaseudun kulttuurimaisemia. Yhteistyössä seutukaavaliittojen kanssa se selvitti vuosina 1986-1992 arvokkaat ja hyvin säilyneet maaseudun kulttuurimaisema-alueet, joista valittiin valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet sekä edustavat perinnemaisemat. Työryhmä uudisti myös maisemamaakuntajakoa ja esitti maisemanhoidon tarpeen ja järjestämisen perusteita. Maisema-aluetyöryhmän kaksiosainen mietintö, ”Maisemanhoito ja Arvokkaat maisema-alueet” valmistui 1992 ja julkaistiin 1993. ³⁶¹ Mietinnössä valtakunnallisesti arvokkaita maisema-alueita oli 150 ja julkaisun jälkeen lukumäärä kasvoi kuudella alueella ³⁶². Maakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden lukumäärä on 171 ³⁶³.

Mietinnössä arvokkaat maisema-alueet on jaoteltu maisemakokonaisuuksiin ja maisemanähtävyyksiin. Arvokkaat maisemakokonaisuudet ovat alkutuotannon tai muiden varhaisten elinkeinojen muovaamia, yhtenäisiä, pinta-alaltaan suurehkoja, maisemakuvaltaan ehjiä, sopusointuisia sekä usein vaihtelevia alueita. Ne ovat yleensä laa-

---

³⁵⁹ Linkola 7.2.2014.

³⁶⁰ Heikkilä 2000, 64. Mietinnön lähtökohtana oli Granön maisemamaantieteellinen aluejako (Linkola 2015, 948).

³⁶¹ Ympäristöministeriö 1993a, 3, 10, 15, 200; 1993b. Ammattilaisten keskuudessa ”Valkoinen kirja” (Törmä 2003, 42).

³⁶² Ympäristöministeriö 1993a, 200; 1995; Hietala-Koivu ym. 2006, 8.

³⁶³ Mainio 2007a.

joja viljelymaisemia, kuten jokilaaksojen, rantojen ja vaarojen viljelyksiä. Niihin kuuluvat myös reunametsät, vesistöt ja muut luonnonalueet samoin kuin historialliset kohteet sekä yksittäiset talot ja kokonaiset kylät. Mietinnön mukaan arvokkaat maisemakokonaisuudet ovat näytteitä parhaiten säilyneistä ja tyypillisimmistä kulttuurimaisemistamme, ilmentäen samalla kulttuurisen identiteettimme perustaa. Maisemanähtävyydet ovat pääasiassa luonnonalueita ja lopullisessa luettelossa ne yhdistettiin maisemakokonaisuuksien kanssa arvokkaiksi maisema-alueiksi.³⁶⁴

Maisema-aluetyöryhmän mukaan kulttuurimaiseman arvot koostuvat muun muassa kulttuuriperinnöstä, rakennustaiteesta, kansanperinteestä, elinkeinohistoriasta, kasvi- ja eläinlajistosta sekä luontotyypeistä. Kulttuurimaisemien hoito on tullut sitä tärkeämmäksi mitä enemmän niihin liittyviä arvoja on menetetty ja mitä suurempi uhka niihin perustuu. Hoidettujen ja monimuotoisten kulttuurimaisemien esteettisiä arvoja on niin ikään opittu pitämään korkeina. Työryhmän mukaan onkin selvää, että kulttuurimaisemien suojeleminen on kulttuurihistoriallisesti ja biologisesti tärkeää, sekä useita kansalaisryhmiä kiinnostava asia.³⁶⁵

Mietinnön mukaan kulttuurimaisemien suojeleminen tärkein perusta on hoito, jonka edellytys on maaseudun säilyminen elinvoimaisena sekä monet yhteiskuntapoliittiset ja henkilökohtaiset päätökset. Hoitoa vaativien kulttuurimaisemien arvojen säilymisen keskeisin edellytys on maanomistajien kiinnostus perinteiden säilyttämiseen sekä sitoutuminen suunniteltujen toimenpiteiden toteuttamiseen. Alueellisella ja valtakunnallisella tasolla maanomistajien kiinnostusta ja mahdollisuuksia hoitotoimenpiteitä kohtaan voidaan tukea osoittamalla työlle arvostusta sekä taloudellista tukea. Mikäli maiseman halutaan säilyvän perinteisen tyyppisenä tai jopa kohenevan, tulee huolehtia paitsi vanhan säilyttämisestä myös siitä, että kaikki uudet hankkeet, kuten rakentaminen ja muu maankäyttö sopivat maisemaan.³⁶⁶

Kulttuurimaisemiin ja -ympäristöihin liittyvää maisemahallinnon kiinnostusta kuvaavat myös 1990-luvun alun perinne- ja kansallismaisemien kartoitukset ja valinnat. Vuonna 1992 perustettiin perinnemaisemaprojekti, jonka tehtävänä oli perinnebiotooppien kartoitus. Perinnemaisemat kartoitettiin lähinnä biologisin perustein, mutta alueiden arvioinnissa huomioitiin myös maisemallisia tekijöitä. Kartoituksissa

---

³⁶⁴ Ympäristöministeriö 1993a, 10, 164.

³⁶⁵ Ympäristöministeriö 1993a, 8.

³⁶⁶ Ympäristöministeriö 1993a, 8.

arvokkaita perinnebiotooppeja löydettiin noin 3700 kohteesta, joiden kokonaispinta-ala oli alle 20 000 hehtaaria.³⁶⁷

Ympäristöministeriön kansallismaisematyöryhmän julkaisussa (1993) kansallismaisemia edustaa 27 aluetta, joilla ilmenevät maamme eri osien edustavimmat luonnon- ja kulttuuripiirteet sekä perinteisten elinkeinojen maankäyttötapojen vaikutus maisemakuvan muotoutumiseen. Valintojen ensisijaisina lähteinä olivat valtakunnallisesti arvokkaista maisema-alueista ja kulttuuriympäristöistä tehdyt selvitykset. Lisäksi tarkastelun kohteena olivat maamme hienoimmat luonnonalueet. Kansallismaisemille ei osoitettu varsinaista hallinnollista merkitystä ja niitä kuvattiin kulttuurisena sopimukseksi, jota jokainen aikakausi voi halutessaan tarkistaa.³⁶⁸

Vuonna 1993 julkaistu Rakennettu kulttuuriympäristö – valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt -teos sisältää Museoviraston ja ympäristöministeriön yhteisen näkemyksen valtakunnallisesti arvokkaista rakennetun kulttuuriympäristön alueista ja kohteista³⁶⁹. Selvitys sisältää 1772 kohdetta yksittäisistä rakennuksista ja kaupunkien kortteleista laajoihin viljelymaisemakokonaisuuksiin. Rakennetut kulttuuriympäristöt ja arvokkaat maisema-alueet menevät osittain päällekkäin laajimpien maisemakokonaisuuksien kohdalla. Rakennettuihin kulttuuriympäristöihin kuuluu niiden lisäksi suuri joukko rakennushistoriallisesti arvokkaita kohteita ja maisema-aluetyöryhmän luokittelun mukaisia rakennettuja perinnemaisemia.³⁷⁰ Valtakunnallisissa alueidenkäytön tavoitteissa huomioonotettavana selvityksenä, julkaisun on katsottu edustavan eräänlaista valtionhallinnon legitimoimaa listausta³⁷¹. Toisaalta Heikkilän mukaan julkaisu ei ole saanut samanlaista hallinnollista merkitystä kuin maisema-aluetyöryhmän mietintö. Valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt ovat olleet lähinnä kuntien ja ympäristökeskusten viranomaisten taustatietona maankäyttöä suunniteltaessa ja rakennusluvista päätettäessä.³⁷²

Maisema-aluetyöryhmän ehdotuksen mukaisesti valtioneuvosto teki 5.1.1995 periaatepäätöksen 156 valtakunnallisesti arvokkaasta maisema-alueesta³⁷³, joiden tarkoi-

---

³⁶⁷ Heikkilä 2000, 71.

³⁶⁸ Heikkilä 2000, 76; Heikkilä & Timonen 2003, 6-7.

³⁶⁹ Museovirasto & ympäristöministeriö 1993. Ammatillaiset kutsuvat teosta ”Punaiseksi kirjaksi” (Törmä 2003, 43; Teräväinen 2006, 203).

³⁷⁰ Museovirasto & ympäristöministeriö 1993; Heikkilä 2000, 74.

³⁷¹ Teräväinen 2006, 203.

³⁷² Heikkilä 2000, 74.

³⁷³ Ympäristöministeriö 1993a, 149; 1995; Hietala-Koivu ym. 2006, 8.

tuksena on edistää maisemanhoitoa maaseudun kulttuurimaisemia edustavilla arvokkailla maisema-alueilla.³⁷⁴ Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet ovat edustavimpia maaseudun kulttuurimaisemia, joiden arvo perustuu monimuotoiseen kulttuurivaikutteiseen luontoon, hoidettuun viljelymaisemaan ja perinteiseen rakennuskantaan.³⁷⁵ Alueiden yhteispinta-ala on 7300 neliökilometriä, josta peltoa on noin 3000 neliökilometriä. Vuonna 1995 se oli noin 12 prosenttia kokonaispeltopinta-alasta.³⁷⁶

Kansallis- ja perinnemaisemiin sekä valtakunnallisesti arvokkaisiin maisema-alueisiin on liitetty myös kritiikkiä. Maisemansuojelun on esitetty näiden kohteiden kautta keskittyneen perinteisen maaseudun kulttuuriympäristön suojeluun. Samalla maaseutumaisema menettää sille tyypillisen muutosdynamiikan ja valittuja historiallisia ominaispiirteitä säilytetään keinotekoisesti tai erityistoimenpiteiden avulla. Sen seurauksena esimerkiksi perinnemaisemasta tulee tämän ajanhetken tulkinta menneisyyden maisemasta.³⁷⁷ Salzman onkin todennut, että suojeltavaa maisemaa ei tulisikaan lähestyä näkymän tai ominaisuuden, vaan prosessien ja dialektisuuden kautta³⁷⁸.

Vuonna 2000 Heikkilä arvioi valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden ja maisemanhoidon kehittämisen jääneen suojeluasioita kohtaan tunnetun epäluulon takia luonteeltaan enemmän toiveikkaan sovitteluvaksi kuin tavoitteellisen määrätietoiseksi, mutta liitti niihin myös edistysaskelia. Maisema-alueet olivat yleisesti tunnustettu ja moniin kohteisiin oli laadittu hoitosuunnitelmia sekä toteutettu hoitotoimenpiteitä. Alueiden huomioiminen viranomaistoiminnassa on ollut aiheisällöllisesti ja henkilötasolla vaihtelevaa. Rakennuslupien, metsityspäätösten ja tiesuunnittelun yhteydessä maisema-alueilla on ollut merkitystä. Toisaalta maisemallisia arvoja pidetään vähäisinä tai merkityksettöminä esimerkiksi moottoritien, tuulivoimaloiden sekä puhelinmastojen rakentamisen sekä vesistöjärjestelyiden yhteydessä. Ympäristö-, museo- ja työvoimaviranomaiset ovat toteuttaneet työllisyystoimenpiteinä monien maisema-alueiden ja perinnemaisemien rakennelmien ja luontotyyppien kunnostamista sekä pusikoitumisen torjuntaa. Päätös maisema-alueista on lisännyt maisemanhoitotoimenpiteitä myös arvokkaiksi todettujen alueiden ulkopuolella.³⁷⁹

Kulttuurimaiseman ja rakennusperinnön ylläpidon ja suojelun lähtökohtana on maankäyttö- ja rakennuslaki, luonnonsuojelulaki sekä kansainväliset sopimukset ja

---

³⁷⁴ Hassi 2001.

³⁷⁵ Ympäristöministeriö 2011.

³⁷⁶ Ympäristöministeriö 1995.

³⁷⁷ Raivo 1999, 107; Raivo 2004, 154.

³⁷⁸ Saltzman 2001, 266-268.

³⁷⁹ Heikkilä 2000, 92.

suositukset, mutta pääasiallisesti maiseman ja rakennusperinnön säilyminen varmistetaan kaavoituksen yhteydessä kunnallisilla päätöksillä³⁸⁰. Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet ovat osa maankäyttö- ja rakennuslain mukaista alueidenkäytön suunnittelujärjestelmää maakunta-, yleis- ja asemakaavojen ohella. Valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden (2000/1.3.2009) mukaan on varmistettava, että valtakunnallisesti merkittävät kulttuuriympäristöjen ja luonnonperinnön arvot säilyvät. Viranomaisten laatimat valtakunnalliset inventoinnit – Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet, Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt (RKY 2009) ja Valtakunnallisesti merkittävät esihistorialliset suojelualuekokonaisuudet – otetaan huomioon alueidenkäytön suunnittelun lähtökohtina.³⁸¹

Luonnonsuojelulain uudistus

Luonnonsuojelulain päivitystä taustoittaneen hallituksen esityksen mukaan lainsäädännössä ei ole ollut sopivaa keinoa tai erityistä välinettä arvokkaiden maisemien suojelemiseen ja maisemia on pyritty suojelemaan pääasiassa ohjein ja suosituksin. Heikkojen oikeusvaikutusten vuoksi seutukaavaa ei ole pidetty riittävänä välineenä turvaamaan maisema-arvoja. Näin ainoa tehokas keino arvokkaana pidetyn maiseman suojelemiseksi on ollut hankkia alue valtion omistukseen. Tämä ei kuitenkaan yleensä olisi tarpeen, koska maisemansuojelussa ei ole kysymys koskemattoman luonnon säilyttämisestä.³⁸² Luonnonsuojelulain suppean keinovalikoiman monipuolistamiseksi hallitus esitti, että laissa otettaisiin erityisen arvokkaiden maisemien suojelemiseksi käyttöön uusi, luonnonsuojelualuetta lievempi suojelumuoto, maisemanhoitoalue.³⁸³

---

³⁸⁰ Teräväinen 2006, 18-19.

³⁸¹ Hietala-Koivu ym. 2006, 8; Valtioneuvosto 2008, 12. Museoviraston vuonna 2009 valmistunut inventointi valtakunnallisesti merkittävistä rakennetuista kulttuuriympäristöistä (RKY 2009) korvaa aiemman, vuoden 1993 inventoinnin maankäyttö- ja rakennuslakiin perustuvien valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden tarkoittamana inventointina rakennetun kulttuuriympäristön osalta 1.1.2010 alkaen (Valtioneuvosto 2009).

³⁸² HE 79/1996. Yleisperustelut sekä esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset, Maiseman suojelu. Seutukaavan maankäytön rajoitukset ovat ehdollisia ja raukeavat, jollei kunta tai valtio halua niitä toteuttaa, eikä niitä noudateta lakisääteisessä lupamenettelyssä.

³⁸³ HE 79/1996. Esityksen pääasiallinen sisältö; Similä ym. 2010, 44.

Luonnon- ja kulttuurimaiseman kauneuden sekä historiallisten ominaispiirteiden arvoihin perustuvat maisemanhoitoalueet liittyvät arvoperustaltaan luonnon- ja maisemansuojeluun sisältyvän maiseman esteettisen arvostamisen jatkumoon. Luonnonsojelulain 1 §:n mukaan lain yksi tavoite on luonnonkauneuden ja maisema-arvojen vaaliminen³⁸⁴. Hallituksen esityksen mukaan luonnonsuojelu nähtiin kansainvälisesti pitkään ennen kaikkea luonnonkauniiden alueiden säilyttämisenä ihmisten nautittavaksi ja luonnonsuojelulainsäädäntö eri maissa heijasti tätä näkemystä³⁸⁵. Esityksessä maisemansuojelu liitetään suomalaisen luonnonsuojelun alkuperäisiin tavoitteisiin erityisen kauniiden maisemien ja luontokohteiden, kuten Punkaharjun, Kolin tai Imatrankosken säilyttämisestä ja vaalimisesta. Vaikka luonnonsuojelun tavoitteet ovat myöhemmin laajentuneet, haluttiin tämä alkuperäiseksi kuvattu tavoite edelleen säilyttää ja kirjata lakiin.³⁸⁶

Maisemanhoitoalueen konseptuaalisina ja lainsäädännöllisinä taustoina olivat maisemansuojelun eurooppalaisten esimerkkien suojelualuetyypit, hallintorakenteet sekä rajoitusperiaatteet ja näihin liittyvät korvauskäytännöt. Esimerkkeinä toimivat Ruotsin luonnonsuojelulain (*naturvårdslag*) luonnonhoitoalue (*naturvårdsområde*), Tanskan luonnonsuojelulaki (*lov om naturbeskyttelse*), Norjan luonnonsuojelulain maisemansuojelualue (*landskapsvernområde*), Saksan liittovaltion puitelaki luonnonsuojelusta ja maisemanhoidosta (*bundesnaturschutzgesetz*) ja siihen perustuva maisemansuojelualue (*landschaftsschutzgebiet*) sekä Yhdistyneen kuningaskunnan lainsäädäntöön sisältyvät suojelualuetyypit; kansallispuisto (*national park*) ja maisemansuojelualue (*area of outstanding natural beauty*).³⁸⁷ Luonnonsuojelulain päivityksen maisemansuojelua ja maisemanhoitoaluetta koskevat uudistukset olivat keskeisiltä osin yhdenmukaisia esimerkkeinä olevien valtioiden lainsäädännön kanssa.

Maisemanhoitoalueet sisältävä luonnonsuojelulain uudistus vahvistettiin 20.12.1996 ja se tuli voimaan 1.1.1997³⁸⁸. Luonnonsuojelulain 32 pykälän mukaan maisemanhoitoalue voidaan perustaa luonnon- ja kulttuurimaiseman kauneuden, historiallisten

---

³⁸⁴ Luonnonsuojelulaki 1996/2015.

³⁸⁵ HE 79/1996. Kansainvälinen kehitys ja ulkomaiden lainsäädäntö.

³⁸⁶ HE 79/1996. Esityksen yksityiskohtaiset perustelut.

³⁸⁷ HE 79/1996. Ulkomainen lainsäädäntö.

³⁸⁸ Luonnonsuojelulaki 1996/2015. Maisemansuojelusta säädetään luonnonsuojelulain 5. luvun 32-36 §:ssä ja luonnonsuojeluasetuksen 4. luvun 13-16 §:ssä. (Luonnonsuojelulaki. 1996/2013; Luonnonsuojeluasetus 1997/160). Lakiuudistuksen yleisiä tavoitteita olivat muun muassa luonnonsuojelulain keinovalikoiman monipuolistaminen, hallintomenettelyn yksinkertaistaminen ja byrokratian vähentäminen sekä maanomistajien oikeusturvan parantaminen

ominaispiirteiden tai siihen liittyvien muiden erityisten arvojen säilyttämiseksi ja hoitamiseksi³⁸⁹. Lain taustalla olleessa hallituksen esityksessä maisemanhoitoalueiden tarkoitusta määritellään tekemällä erottelua luonnon- ja maisemansuojelun tavoitteiden ja keinojen välillä.

Luonnonsuojelussa luonto pyritään säilyttämään mahdollisimman alkuperäisenä ja sen vuoksi kieltämään kaikki luontoa muuttavat toimenpiteet. Perinteisistä luonnonsuojelualueista maisemanhoitoalueet eroavat siten, ettei niissä suojella alkuperäistä luontoa vaan maiseman kauneusarvoja, joita ihmistoiminta on muokannut vuosikymmeniä tai -satoja, muun muassa viljelemällä ja puutarhanhoidolla sekä rakennuksia ja teitä rakentamalla. Luonto ja vanha asutus yhdessä muodostavat usein maisemallisesti kauniin kokonaisuuden. Näin alueella vakiintunut taloudellinen toiminta, maa- ja metsätalous sekä rakentaminen voisivat hyvin jatkua. Luontoa saa muuttaa, kun maiseman kauneusarvot eivät siitä kärsi. Esimerkkeinä säännösten soveltamiseen sopivista maisematyypeistä mainitaan rakennusten, viljelysten ja vanhojen puiden muodostamat maatalousmaisemat, jokilaaksot, vaaramaisemat, vanhat kylänraitit ja ranta-alueet.³⁹⁰

Esityksessä maisemanhoitoalueet asemoidaan esteettisin arvokriteerein määrittävän kulttuurimaiseman säilyttämisen välineeksi, jonka sääntely on olennaisesti lievempää kuin luonnonsuojelualueilla³⁹¹. Sääntely viittaa oikeusvaikutuksiin, erityisesti mahdollisiin määräyksiin ja korvausmenettelyihin³⁹². Luonnonsuojelulain 34 §:n mukaan maisemanhoitoalueen perustamispäätökseen voidaan ottaa maiseman olennaisten piirteiden säilyttämiseksi tarpeellisia määräyksiä. Määräykset eivät kuitenkaan saa aiheuttaa kiinteistön omistajalle merkityksellistä haittaa. Maisema-aluetta koskevia ra-

---

(HE 79/1996. Esityksen pääasiallinen sisältö; Kansainvälisistä sopimuksista johtuvat velvoitteet; Similä ym. 2010, 44).

³⁸⁹ Luonnonsuojelulaki 1996/2015.

³⁹⁰ HE 79/1996. Yleisperustelut sekä esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset. Maiseman suojelu.

³⁹¹ HE 79/1996. Esityksen pääasiallinen sisältö; Similä ym. 2010, 44.

³⁹² HE 79/1996. Kansainvälinen kehitys ja ulkomaiden lainsäädäntö. Hallituksen esityksen mukaan Euroopan valtioissa Suomea lukuun ottamatta on jo pitkään vallinnut tilanne, jossa lainsäädäntö on antanut suojaa vain maan tähänastiselle käyttömuodolle. Maankäyttöä on näin voitu rajoittaa ilman korvauksia rakentamismahdollisuuksien menettämisestä.

kennuslainsäädännön piiriin kuuluvia määräyksiä ei sovelleta alueella, jolla on voimassa asemakaava tai oikeusvaikutteinen yleiskaava.³⁹³ Ympäristöministeriön edustajan tulkinnan mukaan laki ei kuitenkaan estä määräyksien tai suositusten antamista oikeusvaikutteisten kaavojen alueille, ja mahdollisten määräysten voidaan katsoa olevan ohjeellisia uusia kaavoja laadittaessa³⁹⁴.

Vähäiset oikeusvaikutukset korostavat osaltaan maisemanhoitoalueen sopimuksen- ja neuvottelunvaraista luonnetta. Lakivalmistelun yhtenä lähtökohtana oli, ettei maisemanhoitoalueita koskevista päätöksistä saa aiheutua valtiolle tai kunnille korvausvelvoitteita. Käytännössä säännöstö on toteutettu rakennuslaissa jo sovelletun periaatteen ja niistä muodostuneiden oikeuskäytäntöjen varaan. Sen mukaisesti maisemanhoitoaluetta koskevat määräykset eivät saa olla alueen omistajalle kohtuuttomia, jolloin siitä ei myöskään voi seurata valtiolle korvausvelvollisuutta. Tämä periaate mahdollistaa käytännössä vain lievät maankäytön rajoitukset.³⁹⁵ Hakkarainen ja Kvist arvioivatkin maisemanhoitoalueiden olevan lievin mahdollinen suojelutapa³⁹⁶.

Valtakunnallisen maisemanhoitoalueen perustamisen ja mahdollisen purkamisen päätöksenteko tapahtuu ympäristöministeriössä³⁹⁷. Luonnonsuojeluasetuksen mukaan ympäristöministeriön on oltava yhteistyössä maa- ja metsätalousministeriön kanssa maatalous- ja metsämaisemia koskevan valtakunnallisen maisemanhoitoalueen perustamispäätöksen valmistelussa. Lisäksi maisemanhoitoaluetta koskevasta ehdotuksesta on pyydettävä lausunto niiltä valtion viranomaisilta ja laitoksilta joita asia koskee, asianomaiselta kunnalta ja maakunnan liitolta sekä alueella luonnon- ja ympäristönsuojelun alalla toimivilta kansalaisjärjestöiltä ja maanomistajien etua ajavilta yhteisöiltä.³⁹⁸

Maisemanhoitoaluetta koskevassa päätöksessä on oltava selostus alueen maisema-arvoista ja sen suojelun ja hoidon tavoitteista,³⁹⁹ joka käytännössä tarkoittaa hoito- ja

---

³⁹³ Luonnonsuojelulaki 1996/2015. Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus voi yksittäistapauksessa myöntää poikkeuksen maisemanhoitoaluetta koskevista määräyksistä.

³⁹⁴ Heikkilä 2007b.

³⁹⁵ HE 79/1996. Luonnonsuojelulain keinovalikoiman monipuolistaminen.

³⁹⁶ Hakkarainen ja Kvist 2000, 81.

³⁹⁷ Luonnonsuojelulaki 1996/2015. Luonnonsuojelulain 35 §:n mukaan maisemanhoitoalueen suojelu saadaan lakkauttaa tai sen suojelumääräyksiä lieventää, jos alueen maisema-arvo on olennaisesti vähentynyt tai jos suojelu estää yleisen edun kannalta tärkeän hankkeen tai suunnitelman toteuttamisen.

³⁹⁸ Luonnonsuojeluasetus 14.2.1997/160

³⁹⁹ Luonnonsuojeluasetus 14.2.1997/160

käyttösuunnitelman laatimista perustamisprojektin yhteydessä. Uudenmaan ELY-keskuksen ylitarkastaja Kirsi Hellaksen mukaan luonnonsuojelualueita perustettaessa nykyään on aina pyrkimyksenä ja maanomistajien toiveena hoito- ja käyttösuunnitelman laatiminen ennen alueen perustamista, mutta sen toteutus on ollut harvoin mahdollista. Maisemanhoitoalue onkin ainoa suojelualue, jossa suunnitelma laaditaan aina ennen alueen perustamista. Hellas arvioi käytännön hyväksi, vaikka suunnitelmien ja perustamisen jälkeen asia ja alue on ikään kuin valmis, jolloin eri toimijoiden mielenkiinto siirtyy usein muihin kohteisiin ja maisemanhoitoalue sekä tehdyt suunnitelmat helposti unohdetaan.⁴⁰⁰

Maisemanhoitoalueet ovat yksi kohdesuojelulain⁴⁰¹ kuvatun luonnonsuojelulain instrumentti. Henkilöhaastattelussa maisemanhoitoalueiden sisällyttämisen osaksi luonnonsuojelulakia arvioitiin vaikeuttavan alueiden perustamismahdollisuuksia ja hoitotoimenpiteitä. Luonnonsuojelulain on perinteisesti ymmärretty sisältävän rajoituksia ja velvollisuuksia sen perusteella nimettyjen kohteiden erityispiirteiden ja arvojen säilyttämiseksi, lisäksi luonnonsuojelualueisiin liittyy tyypillisesti joko niiden hoitamattomuus tai hoitovelvoitteen siirtyminen esimerkiksi valtiolle. Näiden seurauksena maisemanhoitoalueen sijoittamisen luonnonsuojelulakiin ei koettu ohjaavan omatoimisiin hoitotoimenpiteisiin.⁴⁰² Maisemanhoitoalueen kaupunkiympäristöön sijoittuva vastine, kansallinen kaupunkipuisto on maankäyttö- ja rakennuslaissa. Toteutusympäristön erilaisuudesta huolimatta yhteistä ovat asumis- ja elinkeinotoiminnan seurauksena syntyneet ja ylläpitämät arvot, näiden säilymistä tukevat heikot oikeusvaikutukset sekä perustamisen kautta maanomistajille osoitettu kannustus alueen arvoja säilyttäviin hoitotoimenpiteisiin. Maankäyttö- ja rakennuslain arvioitiinkin olevan myös maisemanhoitoalueille oikeampi laki.⁴⁰³

Heikkilän mukaan maisemanhoitoalueiden saaminen luonnonsuojelulainsäädäntöön mahdollistui lain kokonaisuudistuksen yhteydessä, jota tuki tuolloin valinnut kulttuurimaisemien hoidolle myönteinen ilmapiiri⁴⁰⁴. Insititutionaalisen suojelun kontekstissa ja polkuriippuuden viitekehyksessä maisemanhoitoalueet voidaan ymmärtää jatkumona, joka rakentui 1980-luvun maisematoimikunnan mietintöjen, maisema-alue-

---

⁴⁰⁰ Hellas 30.10.2013. Esimerkiksi kansallisia kaupunkipuistoja on perustettu tavalla, jossa hoito- ja käyttösuunnitelman laatimisen tarve on vain todettu perustamispäätöksessä.

⁴⁰¹ Similä ym. 2010, 44.

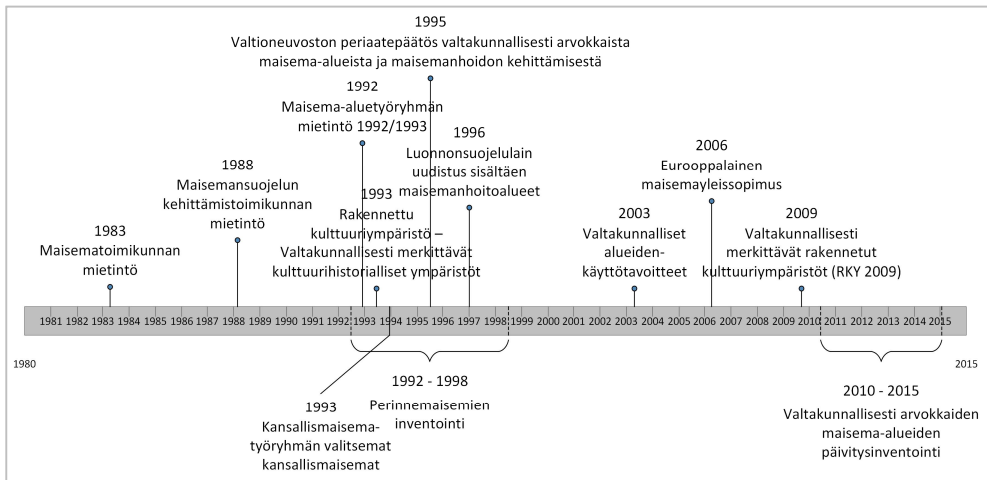
⁴⁰² Hellas 30.10.2013.

⁴⁰³ Hellas 30.10.2013; Seppänen 12.11.2013.

⁴⁰⁴ Heikkilä 2000, 99-100.

ryhmän julkaisujen (1993), valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden nimeämisen (1995) perustalle ja tuli osaksi lainsäädäntöä luonnonsuojelulain uudistuksen yhteydessä 1996/1997 (kuva 8).

Kuva 8. Maaseudun kulttuurimaisemien hallinnollisen suojelun kehitys.

Luonnonsuojelulakiin perustuvat maisemanhoitoalueet edustavat yhtä kulttuurimaiseman ja -ympäristön hallinnan ja muutoskehityksen ohjauksen instrumenttia. Teräväisen mukaan kulttuuriympäristön vaalimisessa on kyse jatkuvuudesta ja siitä, kuinka muutosta hallitaan ja mitä tavoitteita muutokselle halutaan asettaa ⁴⁰⁵. Linkola viittaa samaan tavoitteeseen termillä muutokseen sopeutuminen, jossa maiseman ajallisia kerrostumia sekä arvostetaan että niihin halutaan vaikuttaa ⁴⁰⁶. Rönkön mukaan kulttuuriympäristöihin kohdistuvan maankäytön suunnittelun haasteena on löytää tasapaino ympäristön säilymisen ja kehityksen välillä. Maankäytön suunnittelu voidaan käsittää monimuotoisen kehittymisvirran ohjailuna ja hallintayrityksenä. Keskeinen kysymys on, onko muutoksen ohjaamisessa kyse hallitusta navigoinnista vai virran mukana menemisestä ja yllättäviin tilanteisiin reagoinnista. Ennakoivalla suunnittelulla pyritään vastaamaan siihen, miten erilaiset paikalliset, valtakunnalliset ja maailmanlaajuiset yhteiskunnalliset muutosvoimat heijastuvat alueisiin. ⁴⁰⁷

⁴⁰⁵ Teräväinen 2006, 18-19. Kulttuuriympäristö on syntynyt kulttuuristen prosessien tuloksena ja se muuttuu ja uusiutuu jatkuvasti rakennetun ympäristön ja maiseman osalta.

⁴⁰⁶ Linkola 7.2.2014.

⁴⁰⁷ Rönkkö 60-61, 2012. Muutos nähdään usein kielteisenä ilmiönä. Sen lisäksi mitä arvoja muutoksessa menetetään, tulisi huomioida mitä arvoja saavutetaan. Kyse on eräänlaisesta ”arvojen vaakakupista”.

Natura 2000 -verkoston perustaminen

Maisemanhoitoalueiden lisäksi luonnonsuojelulain päivitys sisälsi Euroopan yhteisön Natura 2000 -verkostoa koskevat erityissäännökset⁴⁰⁸. Lain voimaantulon jälkeen perustettiin Suomeen Natura 2000 -suojelualueiden verkosto, toteutettiin ensimmäiset maisemanhoitoalueiden perustamisia tavoitteleet projektit sekä Skärlandetin maisemanhoitoalueen perustamista edeltänyt maisemaohjelma. Ajallisen rinnakkaisuuden ja laajan julkisuuden lisäksi Natura-alueiden perustamiseen liittyneet ristiriidat kuvaavat hallinnollintolähtöisen suojelun paikallisten toteutusten empiirisiä konteksteja, auttavat ymmärtämään suojelualueiden perustamisen viitekehystä, erilaisten arvojen ja toimintamallien problematiikkaa sekä sisältävät näiden kehittämiseen liittyviä ehdotuksia.

Verkoston perustamiseen liittyi merkittäviä ristiriitoja erityisesti maanomistajien ja ympäristöhallinnon välillä. Natura-kiistat alkoivat keväällä 1997 kun ympäristöhallinto julkaisi kansallisen esityksen Natura-verkostoksi. Esityksestä tehtiin noin 15 000 valitusta, lisäksi valtioneuvoston vuonna 1998 tekemästä päätöksestä tehtiin noin 1600 valitusta korkeimpaan hallinto-oikeuteen⁴⁰⁹. Valitusten lukumäärän perusteella Natura on ollut kaikkien aikojen suurin yksittäinen asia korkeimmassa hallinto-oikeudessa⁴¹⁰ ja voimakkain viljelijöiden ja ympäristöhallinnon välinen kiista 1990-luvulla⁴¹¹. Juridisesti kyseessä oli kahden oikeusperiaatteen, omaisuuden suojan sekä luonnon monimuotoisuuden suojelun välinen ristiriita⁴¹². Oikeuden tarkastelu rajoittui Natura -päätösten sisällön ja menettelyn lainmukaisuuteen liittyviin kysymyksiin, eikä tällöin otettu huomioon taustalla olevia sosiaalisia ja kulttuurisia näkökulmia tai

---

⁴⁰⁸ Luonnonsuojelulaki, 20.12.1996/1096. Natura 2000 -suojelualueiden verkosto on Euroopan unionin keskeisempiä keinoja luonnon monimuotoisuuden säilyttämisessä (Borg 2008, 333; Heinonen 2011, 232). Sen avulla pyritään turvaamaan luonto- ja lintudirektiiveissä määriteltyjen luontotyyppien ja lajien elinympäristöjen säilyminen (Luonnonsuojelulaki, 20.12.1996/1096.) ja suojellaan 69 tärkeää, Suomessa esiintyvää eurooppalaista luontotyyppiä (Halkka 2001, 41). Verkostoa on täydennetty useasti ja siihen sisältyy lähes pari tuhatta aluetta, joiden yhteispinta-ala on noin viisi miljoonaa hehtaaria eli 15 prosenttia Suomen kokonaispinta-alasta. Natura-alueet ovat pääasiassa jo aikaisemmin perustettuja luonnonsuojelualueita, erämaa-alueita ja suojeluohjelmien kohteita. Verkostolla suojellaan myös aiemmin heikommin suojeltua luontoa, muun muassa kulttuuriympäristöjä. (Heinonen 2011, 232.)

⁴⁰⁹ Malmsten 2007, 59, 67.

⁴¹⁰ Borg 2008, 337.

⁴¹¹ Malmsten 2004, 72-73; Borg 2008, 338.

⁴¹² Primmer 2011, 389.

luonnonsuojeluohjelman suunnittelun problematiikkaa⁴¹³. Valtiontalouden tarkastusvirasto moittikin Natura-prosessia liian tiukasta laintulkinnasta⁴¹⁴.

Natura-alueiden perustamisessa sovellettiin perinteistä hallintomallia, joka ei sopinut uudenlaiseen laajaa osallistumista ja neuvottelevaa lähestymistapaa vaatimaan yhteiskunnalliseen ilmapiiriin⁴¹⁵. Erityisesti maanomistajat pitivät Naturan perustamismallia epäoikeudenmukaisena ja sen koettiin olevan ristiriidassa yleisen arvomaailman kanssa⁴¹⁶. Ministeriö ohjeisti ympäristökeskuksia, ettei uusien alueiden suojeluarvoja vaaranneta, minkä vuoksi investoinnit oli pyrittävä tekemään matalalla profiililla⁴¹⁷. Ympäristöhallinnon lähestymistapaan vaikuttivat luonnonsuojelulain ohella hallinnon puutteelliset voimavarat sekä Natura-ohjelman laajuus, asianomaisten suuri määrä ja toteutuksen tiukka aikataulu. Näiden seurauksena suojelualueet kartoitettiin ja valittiin valtaosin ilman yhteistyötä maanomistajien kanssa.⁴¹⁸

Natura-verkoston valmistelua kritisoitiin avoimuuden puuttumisesta sekä vuorovaikutuksen ja tiedotuksen vähäisestä määrästä, puutteellisuudesta, monimutkaisuudesta ja myöhäisestä ajankohdasta. Prosessissa maanomistajilla oli lähinnä yleisötilaisuuksissa mahdollisuus kuulla maa-alueitaan koskevista suojelusuunnitelmista.⁴¹⁹ Tiedotustilaisuudet olivat liian suuria massatapahtumia, jolloin tiedotus oli yleistä ja henkilökohtainen neuvonta puuttui. Maanomistajien mukaan tiedottaminen tapahtui liian myöhään, se oli liian vähäistä ja epämääräistä, tiedotuksen kieli oli vaikeaa ja kartta-aineisto puutteellista. Näiden seurauksena maanomistajan oli etsittävä tietoa omatoimisesti asian selvittämiseksi. Viranomaisia oli vaikea tavoittaa eikä suojelun syytä ja vaikutuksia kerrottu yksityiskohtaisesti ja selvästi. Maanomistajien mielestä verkoston valmistelu ei ollut avointa ja oikeudenmukaista, eikä siinä otettu riittävästi huomioon heidän näkökulmia ja intressejä. Muistuttajien näkökulmasta heitä kuultiin, mutta ei kuunneltu. Maanomistajat olisivat halunneet mahdollisuuden vaikuttaa paljon aikaisemmassa vaiheessa tai edes tietää suojeluhankkeen valmistelusta.⁴²⁰ Natura

---

⁴¹³ Malmsten 2004, 74.

⁴¹⁴ Mainio 2007b.

⁴¹⁵ Laine & Jokinen 2001, 54; Borg 2008, 337.

⁴¹⁶ Seppänen 12.11.2013.

⁴¹⁷ Borg 2008, 335.

⁴¹⁸ Malmsten 2004, 70-73.

⁴¹⁹ Malmsten 2004, 67; Vehkala & Vainio 2000, 89-91; vertaa myös Borg 2008, 335.

⁴²⁰ Borg 2008, 337-338; Malmsten 2004, 70-73. vertaa myös Halkka 2001, 41. Viranomaisviestinnän tasoa on usein selitetty ympäristöhallinnon jatkuvien säästötoimenpiteiden aiheuttamilla riittämättömällä resursseilla.

on esimerkki lopputuloksesta, jossa hallinnon hyvä tavoitteet olisi erilaisella toimintatavalla voitu ymmärtää nyt toteutunutta paremmin ⁴²¹.

Naturassa oli kysymys myös päätöksentekoon ja lakisääteisiin menetelmiin liittyvästä problematiikasta. Monet maanomistajat pitävät luonnonsuojelua tärkeänä ja Naturassa tehtiin myös vapaaehtoisuuteen perustuvia sopimuksia. Viranomaislähtöiseen ja lakisääteiseen suojeluun liittyy kuitenkin paljon vastustusta. ⁴²² Arvosteluissa ohjelma perustui etäällä toimivien viranomaisten päätöksiin ⁴²³ ja edusti ”ylhäältä alaspäin” toteutettua mallia, jolloin hallinto – alamainen suhde nähtiin yhä vallitsevana lähestymistapana luonnonsuojeluhankkeissa ⁴²⁴. Maanomistus ja vapaa käyttöoikeus ovat tärkeitä arvoja maanomistajille, jolloin ulkopuolelta tulevat rajoitukset koetaan myös oman vapauden ja päätäntävällän uhkana. Maanomistajien heikko osallistaminen loi perustan konfliktin kehittymiselle, maanomistajien ja ympäristöhallinnon viranomaisten välit tulehtuivat ja yhteisymmärrystä oli yhä hankalampi neuvotella. ⁴²⁵ Ristiriidat vaikuttivat myös joidenkin Naturaan sisällytettyjen luontotyyppien lukumäärään ja laajuuteen. Erityisesti perinneympäristöjä on Naturassa vähän ja niiden koko on pieni. Ympäristöhallinto ei halunnut suojella perinneympäristöjä vastoin maanomistajien tahtoa, koska niittyjen hoidossa tarvitaan yhteistyötä maanomistajien kanssa. ⁴²⁶

Luonnonsuojeluohjelmissa kiistakysymyksinä ovat usein suojelun epäselvät vaikutukset maankäyttöön ja maanomistajien oikeudet. Eri suojelualueiden vaikutuksia ei tunneta, mikä johtaa herkästi yleistävään tulkintaan, jossa kansallis- ja luonnonpuistot sekä erilaiset suojelualueverkostot nivoutuvat samanlaisiksi suojelualueiksi, joilla kaiken toiminnan uskotaan olevan kiellettyä. ⁴²⁷ Maanomistajien mielestä luonnonsuojeluviranomaiset eivät pystyneet vastaamaan siihen, miten Natura vaikuttaa maankäyttöön. Natura-alueilla maankäyttö ei saa vaarantaa suotuisaa suojelutasoa, jolloin sallitut ja kielletyt toiminnot vaihtelevat myös tapauskohtaisesti. Suotuisa suojelutaso on varsin epämääräinen yleiskäsite ⁴²⁸ ja Naturan oikeusvaikutuksia onkin kuvattu

---

⁴²¹ Seppänen 12.11.2013.

⁴²² Borg 2008, 337, 342.

⁴²³ Vihinen 2004b, 419.

⁴²⁴ Paloniemi 2008, 12; Primmer 2011, 389. Naturan ylhäältä käsin saneltua suojelua vastustettiin jopa nälkälakolla.

⁴²⁵ Malmsten 2004, 70-72. Virossa Natura 2000-verkoston perustamiseen osallistettujen tai osallistuneiden maanomistajien tiedot ja hyväksyntä alueiden perustamiselle oli laajempaa kuin maanomistajien, jotka eivät osallistuneet prosessiin (Stenseke ja Jones 2011, 302).

⁴²⁶ Borg 2008, 342.

⁴²⁷ Borg 2008, 337; Malmsten 2004, 73.

⁴²⁸ Malmsten 2004, 73; Peuhkuri 2004, 226-227.

”sumeana maanomistusoikeuden” termillä. Yleisellä tasolla Naturen vaikutukset tunnustetaan, mutta yksittäiselle maanomistajalle on ollut mahdotonta kattavasti kertoa hänen maa-alueeseensa kohdistuvista oikeusvaikutuksista, vaan ne täsmentyvät vasta tapauskohtaisten suunnitelmien, selvitysten ja arviointien kautta.⁴²⁹

Maankäytön epäselviksi koettujen rajoitusten seurauksena taloudellisista vaikutuksista ei ollut varmuutta, jolloin suojeluverkoston tulkittiin vaarantavan alueiden taloudellisen hyödyntämisen⁴³⁰. Maankäytön rajoitukset, laskennalliset tulonmenetykset tai tulevaisuuden vaihtoehtojen koettu rajoittuminen voidaan kokea merkitykselliseksi myös muutoksen suunnan vuoksi, vaikka yksittäisten muutosten vaikutus olisikin pieni.

Hallinnollisten toimintatapojen sekä epäselvien taloudellisten ja oikeusvaikutusten lisäksi Natura-ristiriitojen yksi tekijä oli erilaisten luontosuhteiden kohtaamisessa syntynyt konflikti. Naturen maanomistajien ja ympäristöviranomaisten luontokäsitykset sekä luonnonsuojeluohjelman tavoitteet olivat vastakkaisia, jolloin myös käsitykset suojelun tarpeellisuudesta ja toteuttamistavoista olivat erilaiset.⁴³¹ Peuhkurin mukaan asukkaiden luontosuhteessa korostuu yhteisön elinmahdollisuudet ja identiteetti, paikallinen talous, toimintojen suhde luontoon, kulttuurin jatkuvuus, moniarvoisuus, holismi sekä paikallisen päätöksenteon korostaminen ja oikeudenmukaisuus. Tieteellistä tietoa arvostetaan, mutta sitä ei haluta nostaa paikallisen tiedon yläpuolelle. Tiedon tulee perustua erityyppisten vaikutusten arviointiin, monipuoliseen arvoperustaan ja vaikutusten sosiaalisen jakautumisen oikeudenmukaiseen pohdintaan. Viranomaisten lähtökohtana ovat yleiset ja viralliset suojelutavoitteet, joita ohjaa rationaalinen eetos ja instrumentaalinen käsitys tiedosta. Siinä tieto on neutraali väline yhteiskunnallisessa päätöksenteossa asetettujen tavoitteiden toteuttamiseen, jonka hyöty määrittäytyy sen merkityksellä ongelman ratkaisuille.⁴³²

---

⁴²⁹ Malmsten 2004, 73; Määttä 1999, 419, 513-514.

⁴³⁰ Malmsten 2007, 72.

⁴³¹ Malmsten 2004, 65, 70 ja 75. Malmstenin mukaan vastakkain olivat siis luonto osana arkista elinympäristöä sekä luonto juridis-luonnontieteellisenä objektina. Natura-konfliktia Satakunnassa tutkineen Annukka Oksasen (2003, 212) mukaan maanomistajien luontokäsitykset perustuivat jokapäiväisiin, yksityisiin kokemuksiin, kun ympäristöhallinto keskittyi biodiversiteetin ekologisen ulottuvuuden arvottamiseen. Näkökulmia erotti voimakas arvo- ja intressiristiriita, jonka molemmat osapuolet tiedostivat, mutta eivät olleet valmiita tinkimään omista tulkinnoistaan.

⁴³² Peuhkuri 2004, 217-221.

Natura-alueiden perustamisten ristiriitoja voidaan osaksi selittää luonnontieteellisen tiedon merkityksellä. Korrespondensiteoriaan perustuvat mittarit ovat objektiivisia, todennettavia arvoja päätöksenteon pohjana, joita hyödynnetään eri toimijoiden velvoitteiden, valtuuksien ja lainsäädännön perustana. Luonnontieteellisen tiedon vahva rooli yhteiskunnallisessa päätöksenteossa todetaan usein ongelmalliseksi ympäristöpolitiikan tutkimuksissa. Subjektiivisten ja sosiokulttuuristen arvojen huomioimista vieroksutaan luonnonsuojelussa osaksi siitä syystä, että niihin liittyy eri intressiryhmien ristiriitaisia näkemyksiä, jolloin yhtä todennettavaa ja yhteisesti jaettavaa tietoa ei ole käytettävissä.⁴³³ Samalla ne asemoituvat usein merkitykseltään vaihtelevasti huomioitavien mielipiteiden kategoriaan. Tämä toteutui myös Naturan kohdalla, jossa ympäristöhallintoa arvosteltiin luonnonsuojeluohjelman valmistelussa keskittymisestä luontotyypin ja lajien kartoittamiseen, kun taas ihmisten huomioiminen jäi liian vähäiseen osaan⁴³⁴.

Journalistiset käytännöt – joissa eri toimijoiden näkemuserot sekä julkinen/yksityinen -asetelma uutisoidaan tavalla, joka rakentaa vastakkainasetteluja ja vahvistaa uhkakuvia – vaikuttivat osaltaan konfliktin mittakaavaan. Asetelman myötä eri toimijat asemoidaan helposti myös tavoitteiltaan vastakkaisiksi, vaikka varsinaisen suojelualueen perustamisprosessin tarkoituksena olisikin aidosti eri osapuolten huomioiminen.⁴³⁵ Naturassa ei myöskään vastustettu vain luonnonsuojelua, vaan taustalla oli myös viljelijöiden yleinen kriittisyys ja keino ilmaista kielteinen kanta Euroopan unionin jäsenyyteen ja ylikansallista politiikkaa kohtaan⁴³⁶. Maa- ja metsätaloustuottajain keskusliiton eli MTK:n kanta Naturaan oli erityisen kielteinen ja se lisäsi omalla tiedotuksellaan maanomistajien epäluuloa ja ympäristöhallintoon kohdistuvaa epäluottamusta⁴³⁷. Borgin mukaan MTK:n Naturan vastaisen kampanjan vuoksi menetetttiin esimerkiksi yhteistyömahdollisuudet vapaaehtoiselle sopimussuojelulle⁴³⁸. On

---

⁴³³ Ratamäki 2009b; Peuhkuri 2004, 226-227. Ennen Naturaan saman asian on todennut mm. Väliverronen 1994, 46. Asikaisen (2014, 39-40, 56-57) lähiöluonnon muotoutumista käsittelevässä väitöskirjassa asukkaiden kokemuksellisen tiedon huomioimista vaikeutti osaltaan se, että luonnonsuojelu- ja metsälakien sekä maankäyttö- ja rakennuslain muutokset olivat vahvistaneet luonnontieteellisen tiedon asemaa suhteessa muuhun tietämiseen.

⁴³⁴ Malmsten 2004, 68; Oksanen 2003, 212; Siivonen 2008, 239, 319.

⁴³⁵ Peuhkuri 2004, 224. Käsitteillä ”julkinen ja yksityinen” ei ole mitään olemuksellista pysyvyyttä, vaan ne ovat kategorioita joilla pyritään vahvistamaan ja tunnistamaan ”toinen” (Peuhkuri 2004, 224). Malmstenin (2004, 70, 75) mukaan moniulotteisen maanomistuksen elementtejä ei voida yksiselitteisesti sijoittaa julkisen/yksityisen asetelmaan.

⁴³⁶ Malmsten 2004, 67, 74.

⁴³⁷ Malmsten 2004, 72, 73; Borg 2008, 338.

⁴³⁸ Borg 2008, 342.

myös mahdollista tulkita MTK:n käyttäneen hyväksi Naturen valmistelun ja tiedotuksen puutteita, joka antoi tilaa etujärjestön näkyvälle kritiikille hanketta kohtaan ja järjestön organisoiman vastustuksen määrä vahvasti samalla sen asemaa maataloudenharjoittajien ja maanomistajien etujärjestönä.

Polkuriippuvuuden viitekehyksessä Natura-alueiden perustamisia vaikeuttivat myös aikaisempien luonnonsuojeluohjelmien, kuten kansallispuisto- ja rantojensuojeluohjelmien toteutuksiin liittyneet konfliktit maanomistajien ja ympäristöhallinnon välillä⁴³⁹. Natura-alueiden perustamisten ristiriidat ratkaistiin oikeudessa, jonka myötä konfliktin osapuolet jakautuivat voittajiin ja häviäjiin, joka vastaavasti vaikeuttaa luonnonsuojelun toteuttamista myös jatkossa⁴⁴⁰. Natura-konfliktit liittyvät ympäristöhallintoon ja erityisesti luonnonsuojeluun kielteisen leiman, jonka luomia ennakkoluuloja ja väärinkäsityksiä joudutaan yhä korjaamaan⁴⁴¹.

Natura 2000 -verkoston laajuus selittää osaltaan sen perustamiseen liittynyttä julkista keskustelua. Samalla se on myös esimerkki eri toimijoiden erilaisista odotuksista osallistamiseen liittyen. Euroopassa maisemanhoitoon ja -suunnitteluun on sisältynyt eriasteista julkista osallistamista 2000-luvun alusta alkaen. Eri maiden tapauskohtaisissa tarkasteluissa yhteisiä haasteita ovat kuitenkin kokemukset hallinnon vähäisestä kiinnostuksesta osallistavien lähestymistapojen hyödyntämiseen tai epäilyt niiden toimivuudesta, poliittisten ja hallinnollisten rakenteiden yhteensovittaminen, asiantuntijoiden ja sidosryhmien erilaiset näkökulmat sekä demokraattisen osallistumisen turvaaminen.⁴⁴²

Natura-alueiden perustamista käsitelleet tutkimukset esittävät luonnonsuojelualueiden valmistelun kehittämistä kohti avoimuutta, eri osapuolten yhteistyötä ja erityisesti maanomistajien osallistumista tukevia vuorovaikutuksellisia toimintamalleja⁴⁴³. Vuorovaikutteisessa suunnittelussa keskustellaan avoimesti siitä mihin tulisi pyrkiä,

---

⁴³⁹ Malmsten 2004, 72-73; Borg 2008, 338; Primmer 2011, 389.

⁴⁴⁰ Malmsten 2004, 74. Seppäsen (12.11.2013) mukaan Naturasta muodostui kirosana myös niille henkilöille, joiden maa-alueita ei verkostoon liitetty.

⁴⁴¹ Borg 2008, 336.

⁴⁴² Stenseke ja Jones 2011, 296.

⁴⁴³ Malmsten 2004, 65, 70-72, 75; Siivonen 2008, 239, 319. Malmstenin (2004, 71,75.) mukaan paikallisesti ja ihmisläheisesti toteutettu suunnittelu toimii paremmin kuin keskushallinnon tasolla toteutettava kansallinen ja hierarkkinen toimintamalli. Esimerkiksi Palviainen (2004, 126) on esittänyt luottamukseen ja kommunikatiivisuuteen perustuvaa sopimuksellisuutta keinoksi lisätä luonnonsuojelun oikeudenmukaisuutta maanomistajien ja ympäristöhallinnon välillä.

miksi, millä keinoilla sekä näiden vaikutuksista. Eri osapuolet ovat mukana tavoitteiden asettamisessa ja legitimointi tapahtuu avoimen päätöksenteon kautta.⁴⁴⁴ Vuorovaikutteiseen suunnitteluun sisältyy myös eri näkökulmien, arvojen ja luontosuhteiden sekä näihin liittyen aikaisempaa monipuolisemman tiedon huomioiminen. Kokonaisvaltaisemmassa lähestymistavassa ekologisten ja taloudellisten arvojen lisäksi huomioitavaa tietoa ovat ymmärrys paikallisista olosuhteista, toimintatavoista ja muista sosiokulttuurisista arvoista⁴⁴⁵.

Toimintamallien tulee vastata eri osapuolten käsityksiä oikeudenmukaisista ja hyvistä toteutusperiaatteista. Yhteistyön merkitys korostuu erityisesti maanomistajien hoitoa edellyttävien kulttuuriympäristöjen suojelussa. Kysymys on myös hallintokulttuurin muutoksesta hallinnosta hallintaan⁴⁴⁶, joka korostaa vuorovaikutuksellisia toimintatapoja. Kyseessä on kaikkien toimijoiden oppimisprosessi, jossa asiantuntijat oppivat kuinka luonnonsuojelutavoitteet ymmärretään ja vastaanotetaan paikallisesti, sekä miten ne kytkeytyvät paikallisen tason toimiin ja tapoihin. Vastaavasti asukkaat saavat lisää tietoa luonnonsuojelusta sekä oman ympäristönsä luonnonvaroista ja ekologiasta.⁴⁴⁷ Toimintatapojen muutokset tarkoittavat myös suojeluhankeiden organisoinnista vastaavien tahojen sosiaalisten taitojen merkityksen kasvua⁴⁴⁸.

Suojeluhankkeiden ristiriitojen ja konfliktien seurauksena, erityisesti Natura 2000-verkoston perustamisen jälkeen, perinteisen valtiovetoisen luonnonsuojelun täydennykseksi ja vaihtoehdoksi on kehitetty vapaaehtoisuuteen perustuvia suojelukeinoja, joiden merkityksen odotetaan kasvavan. Esimerkiksi metsiensuojeluohjelma Metso

---

⁴⁴⁴ Malmsten 2004, 72; Saaristo 2000, 130.

⁴⁴⁵ Malmsten 2004, 65, 70-72, 75; Peuhkuri 2004, 221; Ratamäki 2009a, 157; Siivonen 2008, 239, 319.

⁴⁴⁶ Ratamäki 2009b. Ympäristöpolitiikan oikeudenmukaisuuden lisäämistä hallinnan käsitteen eli moninapaisten, eri kansalaisryhmien ja instituutioiden välisten osallistumisprosessien avulla ovat esittäneet esimerkiksi Pierre & Peters (2000, 12, 25) ja van Kersbergen & van Waarden (2004, 157–158). Uusissa ympäristöpolitiikan menetelmissä on painotettu ympäristönsuojelun taloudellisia arvoja, markkinalähtöisyyttä ja vapaaehtoisuuteen perustuvia sopimuksia (Sairinen 2000, 214–218; Paloniemi 2008, 13).

⁴⁴⁷ Ratamäki 2009a, 157.

⁴⁴⁸ Seppänen 12.11.2013.

on saanut laajaa hyväksyntää eri toimijoiden keskuudessa ja liennyttänyt luonnonsuojelun tulehtunutta ilmapiiriä.⁴⁴⁹ Vapaaehtoisten suojelukeinojen vaihtoehtojen ja suojelun lisääntymisen on nähty edustavan mahdollista esimerkkiä luonnonsuojelun uudesta aikakaudesta, jota eivät luonnehdi suojelukiistat ja eri osapuolten vastakkainasettelu, vaan yhteiset tavoitteet ja yhteistyö niiden saavuttamiseksi⁴⁵⁰.

Ensimmäiset maisemahankkeet

Ympäristöministeriön mukaan maisemanhoitoalueiden perustamisen lähtökohdaksi soveltuvat alueet, joiden maisemalliset arvot ovat todennettuja. Potentiaalisia maisemanhoitoalueita etsitään ensisijaisesti maisema-aluetyöryhmän selvittämien, valtioneuvoston periaatepäätöksellä nimettyjen 156 valtakunnallisesti arvokkaan maisema-alueen listalta.⁴⁵¹ Polkuriippuvuuden kehyksessä linjaus rajaa potentiaalisten kohteiden määrää sekä rakentaa riippuvuuden näiden kahden suojelumallin välille. Samalla se kuvaa kulttuurimaisemien suojelumenetelmien, näkökulmasta riippuen konservatiivista⁴⁵² tai evolutionääristä luonnetta, jossa uudet lähestymistavat rakentuvat – saman hallintosektorin ja yhdenmukaisten tavoitteiden⁴⁵³ – aikaisempien toimintamallien ja niistä saatujen kokemusten perustalle. Tässä kontekstissa samat alueelliset kohteet kuvaavat myös sitä, ettei valtakunnallisesti arvokkaita maisema-alueita ole koettu riittävinä keinoina maaseudun kulttuuriympäristön säilymisessä.

---

⁴⁴⁹ Linkola 7.2.2014; Nieminen ja Kotiaho 2015; Primmer 2011, 392. METSO-ohjelma eli valtioneuvoston periaatepäätös Etelä-Suomen metsien monimuotoisuuden toimintaohjelmasta 2008-2016 (Valtioneuvosto 2008b).

⁴⁵⁰ Primmer 2011, 392.

⁴⁵¹ Heikkilä 2007b; Savolainen 2007. Linkolan (7.2.2014) mukaan koko Suomi on inventoitu niin tarkasti, että on epätodennäköistä löytää maisemanhoitoalueen kriteerit täyttävä kohde, jossa ei olisi valtakunnallisesti arvokasta maisema-aluetta. Maisema on myös hyvin subjektiivinen käsite, joka on osaltaan voinut vaikuttaa pilottikohteiden konservatiivisiin valintoihin.

⁴⁵² Linkolan (2015, 950-952) mukaan valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden uudelleeninventointien ohjeistus (2010), jossa arvokkaita maisemia edustavat elinvoimaiset, perinteiset maaseutumaisemat, rajaa ja ohjaa maisemien mahdollisia tulkintoja sekä sulkee pois vaihtoehtoisten ja uusien maisema-arvojen huomioimista.

⁴⁵³ Ympäristöministeriö 1993a, 3, 8; Luonnonsuojelulaki 1996/2015.

Maisemanhoitoalueiden perustamisten valmistelu voidaan ajoittaa vuoteen 1998, jolloin ympäristöministeriö pyysi yhteistyötärjousia kaikilta niiltä kunnilta, joiden alueella on valtakunnallisesti arvokas maisema-alue⁴⁵⁴. Kymmenkunta aluetta ilmoitti kiinnostuksensa maisemanhoitoalueen perustamiseen. Ympäristöministeriön edustajan mukaan tärkein yksittäinen selittäjä suhteellisen vähäiselle kiinnostukselle oli maisemanhoitoalueen kytkös luonnonsuojelulakiin⁴⁵⁵, joka asemoi sen osaksi lakisääteistä ja toiminnoiltaan rajoitettuja luonnonsuojelualueita.

Ensimmäiset yritykset maisemanhoitoalueiden perustamisista eivät johtaneet toivottuun lopputulokseen asukkaiden ja maanomistajien vastustuksen⁴⁵⁶ tai kaavoitukseen kytkettyjen edistymisvaateiden seurauksena⁴⁵⁷. Asukkaiden kielteinen suhtautuminen ilmeni eri kohteissa prosessien eri vaiheissa. Siuntiossa asian edistäminen päättyi asukkaiden vastustukseen ensimmäisessä esittelytilaisuudessa⁴⁵⁸. Nilsin Kinahmissa (1998-2003), Jyväskylän Putkilahdessa (2003-2004) sekä Vaasan ja Mustasaaren alueella sijaitsevassa Sulvan Söderfjärdenillä (2002-2006/2008)⁴⁵⁹ maisemahankkeet eivät johtaneet alueiden perustamisiin. Asukkaat kokivat perustamisen hyötyjä ja haittoja koskevan informaation puutteelliseksi⁴⁶⁰ ja osa asukkaista sekä maanomistajista vastusti perustamista⁴⁶¹. Putkilahden taustalla arvioitiin olleen henkilökehioiden epäyhteensopivuus, joka näkyi viranomaisten ja asukkaiden välisenä luottamuspulana⁴⁶². Näiden seurauksena hankkeissa julkaistiin vain suosituksenomaiset maisemanhoitosuunnitelmat.

---

⁴⁵⁴ Heinonen, Wahlberg ja Nuutinen 2000, 5; Heikkilä 2007b; Savolainen 2007. Samalla varattiin määrärahoja maisemanhoitoalueiden perustamismahdollisuuksien selvittämiseen ja hoitosuunnitelmien tekemiseen.

⁴⁵⁵ Virtanen 2009.

⁴⁵⁶ Heikkilä 2007b; Molander ja Järvinen 2008; Pehkonen 2003; Rinkineva-Kantola 2009; Virtanen 2013.

⁴⁵⁷ Vammalan kaupunki 2008; 2011.

⁴⁵⁸ Hellas 30.10.2013.

⁴⁵⁹ Pehkonen 2003; Molander ja Järvinen 2008.

⁴⁶⁰ Pehkonen 2003.

⁴⁶¹ Molander ja Järvinen 2008; Rinkineva-Kantola 2009. Kinahmin, Putkilahden ja Söderfjärdenin tapauksista on vaikeaa saada kattavaa kokonaiskuvaa pelkästään maisemanhoitosuunnitelmien avulla, koska dokumenttien käyttötarkoitukset huomioiden ne eivät sisällä yksityiskohtaisia perusteluita poissuljetuista mahdollisuuksista.

⁴⁶² Virtanen 2013.

Aurajokilaaksoon laadittiin maisemanhoidon yleissuunnitelma (2003-2004), jonka yhtenä tavoitteena oli jo aiemmin Aurajoen kehittämissuunnitelmassa mainittu maisemanhoitoalueen perustamismahdollisuuksien selvittäminen⁴⁶³. Maisemanhoitosuunnitelmassa tyydyttiin kuitenkin vain esittelemään maisemanhoitoalueen lainsäädäntöä ja oikeusvaikutuksia. Lisäksi suositeltiin, että maanomistajien halukkuus alueen perustamiseksi ja vapaaehtoisiin hoitotoimenpiteisiin selvitetään ennen jatkosuunnitelmien aloittamista.⁴⁶⁴

Vammalan kaupunginhallitus päätti 10.6.2002 Rautaveden länsirannan käsittävän maisemanhoitoalueen valmistelun aloituksesta alueen osayleiskaavan käsittelyn yhteydessä ja hyväksyi 31.3.2003 maisemanhoitoaluepäätöstä valmistelevalle suunnitelluun valtakunnallisesti merkittävän Karkku–Tyrvään maisema-alueelle. Maisemanhoitoalueen valmistelu, kuten aluerajaukset ja päätöksenteko liitettiin yhteen länsirannan osayleiskaavan valmistelun ja hyväksynnän kanssa. Osayleiskaavan laatiminen on kuitenkin edennyt hitaasti. Kaupunginvaltuusto käsitteli kaavaa 27.10.2008, Hämeenlinnan hallinto-oikeus 9.10.2009 ja Korkein hallinto-oikeus 16.11.2010. Vuonna 2011 maisemanhoitoalueen valmistelu oli edelleen keskeytetty osayleiskaavan laadinnan ajaksi.⁴⁶⁵

Alueellisten ympäristökeskusten päätöksellä on perustettu kaksi maakunnallista maisemanhoitoaluetta Suomussalmen vienalaisykylien maisema-alue (Kuiva- ja Hietajärven kylät 2001)⁴⁶⁶ ja Sallassa sijaitseva Saijan maisema-alue (2007)⁴⁶⁷. Ympäristöministeriön mukaan Saijan maisema-alueen perustaminen on edistysaskel kulttuuri- maisemien turvaamisessa ja maisemanhoitoalueiden verkoston rakentumisessa. Lisäksi molemmat kohteet ovat tärkeitä esimerkkejä siitä, ettei alueen perustamisesta ole haittaa tai taloudellista vahinkoa alueen asukkaille.⁴⁶⁸

Ensimmäinen valtakunnallinen maisemanhoitoalue perustettiin Skärlandetiin ympäristöministeriön päätöksellä 26.6.2007⁴⁶⁹. Kymmenen vuoden viivettä lainsäädännöstä ensimmäisen alueen perustamiseen on selitetty hallinnon hitaasti kehittyvällä

---

⁴⁶³ Komulainen 2005, 11.

⁴⁶⁴ Seppänen 2005, 126 -128.

⁴⁶⁵ Vammalan kaupunki 2008; 2011. Päätöksen taustalla olivat viranomaisten kannanotot Riipilänjärven maisema-alueen valmisteluaineistoon, joiden perusteella aluetta pidettiin yksinään liian suppeana maisemanhoitoalueeksi.

⁴⁶⁶ Kainuun ympäristökeskus 2001.

⁴⁶⁷ Lapin ympäristökeskus 2007.

⁴⁶⁸ Laine 2007; Mainio 2007a; Rakennusperintö 2007.

⁴⁶⁹ Ympäristöministeriö 2007a; 2007b; 2007c.

kyvykkyydellä tukea uusien konseptien käyttöönottoa⁴⁷⁰, sekä luonnonsuojelulain korkealla abstraktiotasolla, joka ohjaa selvittämään asioita mutta ei sisällä yksityiskohtaista ohjeistusta siihen, miten selvitykset tulisi tehdä.⁴⁷¹ Toisaalta yleisellä tasolla kirjattu lainsäädäntö myös mahdollistaa sen joustavamman, tapauskohtaisen soveltamisen⁴⁷².

Ympäristöministeriön edustajat arvioivat luonnonsuojelukiistojen, erityisesti ristiriidat Natura-alueiden perustamisissa, aiheuttaneen sen ettei ensimmäisissä maisemahoitoalueiden perustamisprojekteissa kyetty luomaan riittäviä luottamussuhteita eri toimijoiden välille ja vakuuttamaan, ettei alueesta ole taloudellista haittaa asukkaille⁴⁷³. Tässä kontekstissa Naturan voidaan tulkita edustavan kriittistä tai paradigmaattista tapausta. Kriittinen tapahtuma muuttaa jostakin ilmiöstä tehtävää tulkintaa ja tarjoaa uuden tulkintakehyksen, jossa myöhemmät ilmiöt tapahtuvat erilaisessa kulttuurisessa ilmapiirissä ja empiirisessä kontekstissa.⁴⁷⁴ Paradigmaattiset tapaukset heijastavat voimakkaasti yhteiskunnan yleisiä piirteitä. Se muodostaa eräänlaisen metaforan tai prototyypin tarkasteltavasta ilmiöstä ja vakiintuu lopulta miltei käsitteen kaltaiseksi osaksi tiedettä.⁴⁷⁵

Ensimmäisiin maisemahankkeisiin liittynyt luottamuspula, hyötyjen, tavoitteiden ja vähäisten oikeusvaikutusten epäselvyydet sekä tapauskohtaisesti asukkaiden riittämätön osallistaminen jättivät tilaa mielikuville, joiden perusta paikantuu perinteisen luonnonsuojelun konsepteille, toteutustavoille ja historialle. Näihin sisältyvät käsitykset suojelun käyttörajoituksista, kielteisistä talousvaikutuksista, ulkopaikkakuntalaisten kasvavasta lukumäärästä sekä ympäristöministeriön negatiivinen maine. Perustamishankkeissa noudatettiin myös konfliktien välttämisen periaatetta, jolloin asukkaiden enemmistön mahdollisesta kannatuksesta huolimatta pienenkin ryhmän voimakas vastustus riitti esteeksi maisemahoitoalueen perustamiselle. Ristiriitojen ja kiistelyn sijasta haluttiin rakentaa hyviä esimerkkejä.⁴⁷⁶

---

⁴⁷⁰ Heikkilä 2007b; Linkola 7.2.2104.

⁴⁷¹ Heikkilä 2000, 99; Linkola 7.2.2104; Virtanen 2013.

⁴⁷² Linkola 7.2.2104.

⁴⁷³ Heikkilä 2007b; Laine 2007; Mainio 2007a. Linkola (7.2.2014) käyttää käsitettä Naturan varjo.

⁴⁷⁴ Laine & Peltonen 2007, 98.

⁴⁷⁵ Flyvbjerg 2001, 80-81; Peltola 2007, 127.

⁴⁷⁶ Heikkilä 2007b.

Ensimmäiset yritykset maisemanhoitoalueiden perustamisiksi antoivat myös arvokasta kokemusta myöhemmille hankkeille ⁴⁷⁷. Heikkilän mukaan maisemanhoitoalueiden tavoitteiden ja päätösten sisältöä tuleekin muokata tavalla, joka edistää maisemansuojelua mutta ei vaaranna maisemanhoidon myönteistä, pitkälti vapaaehtoisuuteen ja oma-aloitteisuuteen perustuvaa ilmapiiriä. Alueen perustamisen pitää olla houkuttelevaa ja perusteltua sen hoidosta ja säilymisestä vastaaville kunnille ja maanomistajille. Näkökulma korostaa paikallisten toimijoiden roolia, jota hallinto voi tukea tarjoamalla toimintaedellytysten kehyksiä. ⁴⁷⁸

1990-luvun loppua ja 2000-luvun alkua voidaankin pitää siirtymävaiheena, jossa useiden suojeluhankkeiden kautta korostui – esimerkiksi maisemansuojelussa – vaatimus osallistavien menetelmien aikaisempaa laajemmasta hyödyntämisestä ⁴⁷⁹. Maankäyttö- ja rakennuslaki sekä Eurooppalainen maisemayleissopimus indikoivat ja ohjasivat osaltaan suunnittelukäytäntöjen muutoksia ja uusimmissa toimintatavoissa osallistetaan aikaisempaa paremmin ja laajemmin eri intressiryhmiä ⁴⁸⁰.

Ympäristöministeriön mukaan maisemanhoitoalueet edistävät sekä kansallisia alueidenkäyttötavoitteita että Suomessa 1.4.2006 voimaan tulleen Eurooppalaisen maisemayleissopimuksen – maisemien suojelun, hoidon ja suunnittelun edistämisen, maisemien arvojen, merkitysten ja muuttumista koskevan tietoisuuden lisäämisen – tavoitteita. ⁴⁸¹ Myöhemmin maisemanhoitoalueiden kuvattiin vastaavan maisemayleissopimuksessa esitettyjä tavoitteita vuorovaikutteisesta maisemanhoidosta ja maiseman kautta rakentuvasta positiivisesta yhteisöllisyydestä ⁴⁸².

Lähihistoria kuvaa osallistavien suunnitteluperiaatteiden merkityksen kasvua ja osallistamistapojen laajentamisen vaatimusta, jossa tiedottamiseen rajoittunutta osallistamista ei pidetty enää riittävänä. Kehityksen taustalla vaikuttavat aikaisemmat suojelukonfliktit, päätöksentekokulttuurin, maaseudun ja maiseman muutokset sekä maa-

---

⁴⁷⁷ Pehkonen 2003.

⁴⁷⁸ Heikkilä 2000, 92, 99. Vertaa myös Linkola 7.2.2104.

⁴⁷⁹ Vertaa Linkola 7.2.2104. 2000-luvun alussa Suomessa on vahvistunut myös luonnonsuojelupolitiikan oikeudenmukaisuuden tutkimus (esimerkiksi Palviainen 2004, 126 ja Paloniemi 2008, 12-13).

⁴⁸⁰ Soini ym. 2008, 11-12. Kansalaisosallistumista tutkinut Leino (2007, 220) kuvaa 1990-luvun loppua harmaan vyöhykkeen aikakaudeksi, jolloin paikallinen hallinto etsi uusia välineitä kansalaisten osallistamiseen.

⁴⁸¹ Heikkilä 2007b; Ympäristöministeriö, MAPIO-työryhmä 2010, 6.

⁴⁸² Ympäristöministeriö 2017.

seudun kulttuurimaiseman hoitovastuuperiaatteet. Tämän tutkimuksen ajanhetkellä oikeudenmukaisuuden, osallistumisen ja vaikutusmahdollisuuksien lisäämisen vaatimukset ovat yhä ajankohtaisia. Linkolan mukaan, hyvästä tahdosta huolimatta, yksilökohtaisten kokemusten, moniarvoisen maisematulkinnan, asiantuntijoiden 1980- ja 1990-luvuilla laatimien luokittelujen, maaseutukuvaston ja nykyisen maaseudun eriytyminen sekä eri toimijoiden erilaisten roolien yhteensovittaminen sisältää edelleen intressiristiriitoja, joiden ratkaisut menetelmätasolla etsivät muotojaan ⁴⁸³.

---

⁴⁸³ Linkola 7.2.2014.

OSA III - SKÄRLANDET

Suomenlahden sisäsaariston maatalousalue

*Tää [Skärlandet] on muutosprosessin maisemaa. Mä näen tämän maisemahistorian lukukirjana.*⁴⁸⁴

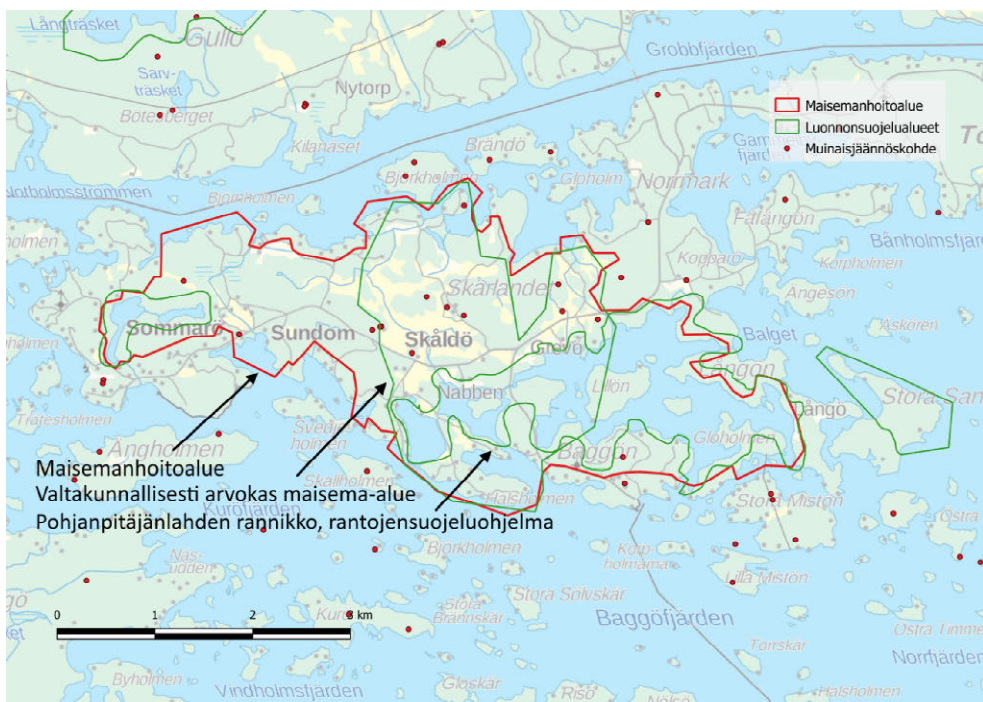

Kuva 9. Skärlandet.

---

⁴⁸⁴ Seppänen 12.11.2013.

Maisemanhoitoalue sijaitsee Suomenlahden sisäsaaristossa, läntisellä Uudellamaalla Raaseporin kaupungissa, Tammisaaren Skärlandetin saaren alueella (kuva 10). Etäisyys Skärlandetista Tammisaaren keskustaan on noin 13 kilometriä. Skärlandetin ja mantereen välisen liikenteen mahdollistaa Grobbfjärdenin salmessa toimiva Skåldön maantielautta. Saaren eteläpuolella sijaitsee vuonna 1989 perustettu Tammisaaren saariston kansallispuisto.⁴⁸⁵

Kuva 10. Skärlandetin maisemanhoitoalue.

Lähde: Maanmittauslaitoksen taustakartta-aineisto 10/2019.

Skärlandetin maiseman hallitseva yleispiirre on mosaikkimainen saaristomaisuus⁴⁸⁶. Alueen monimuotoinen rakenne muodostuu rikkonaisesta topografiasta, vähäisistä korkeuseroista, flada- ja kluuvialueista, sisäsaaristolle luonteenomaisesta harvasta

⁴⁸⁵ Ympäristöministeriö 1993a, 13, 19, 72. Skärlandet on yksi suurimmista Tammisaaren sisäsaariston saarista. Maisemamaakuntajaossa Skärlandet on osa Suomenlahden rannikkoseutua. Tammisaaren saaristo on erityisen laaja ja moni-ilmeinen ja alueella on kehitetty saariston vyöhykejako: avomeri, ulko- ja sisäsaaristo sekä mannerrannikko.

⁴⁸⁶ Tammisaaren kaupunki 2005, 6-9, 16, 28, 101; Ympäristöministeriö 1993b, 13; 2007b. Alue on osa eteläisen ja lounaisen Suomen maankohoamisrannikkoa. Maankohoamisen vuoksi luonnonmaisema on pysyvässä, vaikkakin hitaassa muutostilassa.

asutuksesta, yhden tai kahden kilometrin välein olevista maataloista ja niitä ympäröivistä laidunalueista sekä metsien, avonaisten niittyjen ja peltojen muodostamasta kokonaisuudesta⁴⁸⁷. Peltoalueet ovat pieniä, muodoltaan epäsäännöllisiä ja lukuisten kallio- ja puustosaarekkeiden laikuttamia. Rantaniittyjen vyöhykkeisyyttä täydentävät karujen ja viljavien maiden vuorottelu, sukkessiokehitys, selkeästi rajautuvat kasvilisävyöhykkeet ja vaihtelevat luonnonympäristöt.⁴⁸⁸

Pysyvän asutuksen muodostuminen Tammisaaren saaristoon ajoittuu keskiajalle. Varhaisimmat maininnat ovat vuoden 1451 veroluettelossa, jossa Skärlandet kuului ”Skaeryebol” eli Saariston verokuntaan. Yksittäisestä maatilasta, Kopparöstä on kirjallinen viittaus vuoden 1551 tulliasiakirjoissa. Muiden talojen tai kylien nimet Grevö, Backa, Nabben ja Skåldö mainitaan ensi kerran vuoden 1574 maakirjoissa. Alueella oli tuolloin 10 maatilaa ja 40-80 asukasta. 1600-luvulla Skärlandetin kylissä oli 15 kruunun alaista verotilaa. Suuren pohjan sodan seurauksena suuri osa saaristosta tyhjäntyi asukkaista. Vielä 1730-luvun alussa eräät saariston kylät, kuten Sommarö ja Nabben olivat autioina tai veronmaksukyvyttömiä. Skåldön kylään rakennettiin koulu 1800-luvun lopussa.⁴⁸⁹ Alueen asukasmäärän kehitys on siten ollut hidasta ja epälineaarista.

Skärlandet on edustava esimerkki Suomenlahden sisäsaariston maatalousalueesta, jossa viljelyä ja laidunnusta on harjoitettu vuosisatojen ajan. Hoitosuunnitelmassa kulttuurimaiseman ydinalue muodostuu peltojen ja tilakeskusten yhtenäisistä kokonaisuuksista. Peltoalaa on vähän ja metsiä sekä flada- ja kluuvialueiden niittyjä käytetään laitumina.⁴⁹⁰ Raaseporin ympäristöpäällikkö Gustav Munsterhjelm mukaan ensimmäiset kartat Skärlandetista ovat noin 500 vuotta vanhoja. Niiden perusteella alueella oli jo tuolloin karjanhoitoa ja niittyjä, lisäksi osa näistä niityistä on edelleen laidunnuksen piirissä.⁴⁹¹ Uudenmaan ympäristökeskuksen edustajana maisemahankkeeseen osallistuneen Kirsi Hellaksen mukaan osa nykyisistä laitumista ja pelloista sijaitsee samoilla paikoilla kuin 1700-luvulla, mikä selittää lajiston monimuotoisuutta⁴⁹². Alueella on lähes neljäsosa Uudenmaan laidunnetuista perinnebiotoopeista⁴⁹³

---

⁴⁸⁷ Munsterhjelm 24.10.2013; Ympäristöministeriö 1993b, 13. Vertaa myös Kurtto & Helyranta 1989.

⁴⁸⁸ Tammisaaren kaupunki 2005, 8-9, 28; Ympäristöministeriö 2007b.

⁴⁸⁹ Tammisaaren kaupunki 2005, 116-120.

⁴⁹⁰ Tammisaaren kaupunki 2005, 8-9, 28, 101; Ympäristöministeriö 1993b, 13; 2007a; 2007b; 2007d.

⁴⁹¹ Munsterhjelm 24.10.2013.

⁴⁹² Hellas 30.10.2013.

⁴⁹³ Munsterhjelm & Seppänen 2003b; Tammisaaren kaupunki 2005, 8, 28, 112.

sekä Uudenmaan edustavimmat ja lajistoltaan arvokkaimmat laitumet ⁴⁹⁴. Alueen maatalousympäristössä on merkittäviä kulttuurikasvilajien esiintymiä sekä monia harvinaisia ja uhanalaisia eliölajeja. Fladat ja kluuvijärvet muodostavat laajoja, linnustoltaan arvokkaita alueita. ⁴⁹⁵

Maisemanhoitoalueen pinta-ala on noin 1200 hehtaaria. Alue sisältää Skärlandetin saaren keskiosat, Skåldön, Sommarön ja Sundomin kylien alueita sekä saaren pohjois- ja eteläpuolen rantavyöhykkeitä. Eteläisen saariston osayleiskaavassa alue on pääosin maa- ja metsätalousaluetta, loma-asumisen ja ympärivuotisen asumisen aluetta ja erityyppisiä suojelualueita. ⁴⁹⁶ Maisemanhoitoalueen ulkopuolella, saaren länsi- ja lounaisosien Sommarössä ja Sundomissa sijaitsee suurin osa alueen vakituisesta ja vapaa-ajan asutuksesta. Sommarössä on myös kaupallisia palveluita; venesatama, -taksi, kauppa, ravintola, polttoainemyyntiä ja veneiden talvisäilytystä ⁴⁹⁷. Skåldössä, saaren keskiosassa harjoitetaan maa- ja metsätaloutta, Rantojensuojeluohjelman sekä Naturan yhteydessä perustetut suojelualueet sijaitsevat pääosin saaren kaakkoispuolella. Saaren maantieliikenteen pääväylää edustaa itä-länsisuuntainen Baggön ja Skåldön välinen tie.

Skärlandetin maisemanhoitoalueen yksi erityispiirre on luonto- ja maisema-arvoiltaan arvokkaimpien maa-alueiden omistuksen jakautuminen vain muutamalle maatilalle ⁴⁹⁸. Maataloutta ja karjanhoitoa harjoitetaan viidellä tilalla – Backa, Nabben, Östergård, Sondsundäng ja Grevö – lisäksi alueella on parikymmentä ympärivuotista asuntoa ⁴⁹⁹. Suurin osa maisemanhoitoalueen asuin- ja loma-asuntojen rakennuspaikoista, pelto- ja metsäalueista, rantalaitumista sekä suojelualueista on yksityisessä omistuksessa. Raaseporin kaupunki omistaa valtaosan Sundomin kylässä sijaitsevista luonnonsuojelu- ja virkistysalueista, Sommarö- ja Sundträsketin järviä ympäröivät metsäalueet sekä suurimman osan alueen itäpuolella sijaitsevasta Långön saaresta. Eri säätiöt ja yhdistykset omistavat pieniä alueita Skåldön, Sundomin ja Kopparön alueella. Valtio omistaa Lillön saaren rannat. ⁵⁰⁰

---

⁴⁹⁴ Hellas 30.10.2013.

⁴⁹⁵ Tammisaaren kaupunki 2005, 6-9, 28; Ympäristöministeriö 2007b.

⁴⁹⁶ Tammisaaren kaupunki 2005, 9, 14-16.

⁴⁹⁷ Brunström 29.10.2013; Munsterhjelm 24.10.2013.

⁴⁹⁸ Vuorinen 19.11.2013.

⁴⁹⁹ Tammisaaren kaupunki 2005, 100-101.

⁵⁰⁰ Seppänen 12.11.2013; Tammisaaren kaupunki 2005, 8, 100; Vuorinen 19.11.2013.

Raaseporin ympäristöpäällikön mukaan alueen pitkäaikaisilla asukkailla on aika selkeä Skärlandet-identiteetti⁵⁰¹. Nabbenin tilanomistaja Henry Brunströmin mukaan noin 20 asukasta edustaa saaren ”alkuperäistä” väestöä – esimerkiksi Sommarössä lähes kaikki ovat myöhempiä uudisrakentajia⁵⁰². Skärlandetissa ei ole perinteistä kyläseuraa tai -yhdistystä ja esimerkiksi alueella toimiva Ekenäs skärgårds hembygdsförening keskittyy tapahtumien järjestämiseen seurantalo Skärhallassa⁵⁰³.

Tutkimusaineistossa Skärlandetin maanomistajien toimintaa kuvataan korostetun itsenäiseksi⁵⁰⁴, joka tarkoittaa omaehtoista päätöksentekoa, keskinäistä tai alueen ulkopuolisten toimijoiden kanssa toteutettavan yhteistyön vähäisyyttä, yhteisten asukasorganisaatioiden ja toimintakulttuurien puuttumista sekä varauksellista suhtautumista alueen vierailijoihin ja ulkopuolisiin toimijoihin⁵⁰⁵. Maisemanhankkeen konsulttina toimineen Raija Seppäsen mukaan Skärlandetin kehitys – eli suomenkielisten vakituisten ja vapaa-ajan asukkaiden määrän kasvu maisemanhoitoalueen ulkopuolella – on voinut vaikuttaa siihen, että alueen ruotsinkielisten maataloudenharjoittajien toiminta vaikuttaa korostetun autonomiselta, eivätkä he ole erityisesti edistäneet tai kaivanneet laajempaa asukasorganisaatiota.⁵⁰⁶

Vuosina 1993-2000 selvitettiin Skärlandetin mantereeseen yhdistävän sillan korvaamista sillalla. Selvityksessä merkittävimmäksi tekijäksi koettiin sillan aiheuttamat sosiaaliset vaikutukset.⁵⁰⁷ Saaren asukkaat jakautuvat kahteen ryhmään, jotka molemmat perustelevat näkökulmaansa turvallisuudella. Monet pitkäaikaisista asukkaista – esimerkiksi Nabbenin tilanomistaja Henry Brunström – kannattavat sillan rakentamista, joka mahdollistaisi sairaanhoidon ja pelastusviranomaisten nopeamman pääsyn alueelle.⁵⁰⁸ Osa asukkaista kokee liikkumista hidastavan ja kontrolloivan lossiyhteyden ennaltaehkäisevän varkauksia tai muita väärinkäytöksiä ja siten lisäävän turvallisuutta. Kiinteän sillan seurauksena venesatamia tulisi mahdollisesti lisää, samalla kas-

---

⁵⁰¹ Munsterhjelm 24.10.2013.

⁵⁰² Brunström 29.10.2013.

⁵⁰³ Brunström 29.10.2013; Munsterhjelm 24.10.2013; Vuorinen 19.11.2013; Tammisaaren kaupunki 2005, 120.

⁵⁰⁴ Hellas 30.10.2013; Seppänen 12.11.2013.

⁵⁰⁵ Hellas 30.10.2013.

⁵⁰⁶ Seppänen 12.11.2013.

⁵⁰⁷ Tielaitos, Uudenmaan tiepiiri 2000.

⁵⁰⁸ Brunström 29.10.2013; Munsterhjelm 24.10.2013.

vaisi alueen liikennemäärät ja veneily saaristossa. Siltayhteyden myötä muuttuisi alueen saaristoidentiteetti ja Skärlandetin ei koettaisi enää olevan saari.⁵⁰⁹ Toistaiseksi päätöstä siltayhteydestä ei ole tehty ja rakentamisen suurimpana esteenä ovat kustannukset, jonka seurauksena lossiyhteys jatkunee alueella vielä pitkään⁵¹⁰.

Saaristomaatalouden maisema

*On muita alueita missä luonto on se tärkein, mutta täällä on kulttuurimaisema se tärkein.*⁵¹¹

Skärlandetin kulttuurimaiseman ominaispiirteet ja maisema-arvot ovat kehittyneet vuosisatoja jatkuneiden luonnonprosessien, kuten maankohomisen sekä saaristolais-asutuksen ja maa- ja karjatalouden harjoittamisen vuorovaikutuksena. Alueen keski-osassa harjoitettava maatalous edustaa jatkumoa, jossa pitkään jatkuneen karjatalouden seurauksena maisemien ominaispiirteitä ovat laajat, edelleen laidunnuksen piirissä olevat rantaniityt, hakamaat ja metsälaitumet.⁵¹²

Maatalouden toimintatavoissa ja alueiden käytössä on tapahtunut myös muutoksia. Nykytilaan verrattuna rehun tarve on ollut tiloilla suurempi ja laiduneläimiä pidettiin metsälaitumilla pidempään eli siihen asti, kun rehu oli niitetty rantaniityiltä. Yksittäisellä tiloilla on ollut vähemmän karjaa ja pienempiä peltoja, jonka seurauksena alue on ollut pienipiirteisempää.⁵¹³ Muutoksista huolimatta alueiden koko, edustavuus ja niihin liittyvät arvot ovat säilyneet pitkään muuttumattomina⁵¹⁴.

---

⁵⁰⁹ Hellas 30.10.2013; Tielaitos, Uudenmaan tiepiiri 2000; Munsterhjelm 24.10.2013; Seppänen 12.11.2013. Siivonen (2008, 206, 208-209) on väitöskirjassaan todennut saaren, saariston ja saaristolaisuuden rajojen olevan suhteellisia ja tilannesidonnaisia käsitteitä, jotka ovat jatkuvasti liikkeessä ja tietynlaisen uudelleen määrittelyn alaisia.

⁵¹⁰ Munsterhjelm 24.10.2013.

⁵¹¹ Munsterhjelm 24.10.2013.

⁵¹² Hellas 30.10.2013; Munsterhjelm 24.10.2013; Munsterhjelm & Seppänen 2003b; Seppänen 12.11.2013; Tammisaaren kaupunki 2005, 7, 8-9, 28; Uudenmaanliitto liitto 2007, 4; Vuorinen 19.11.2013; Ympäristöministeriö 1993b, 13; 2007a; 2007b; 2007d. Vertaa myös Kurtto & Helynranta 1989.

⁵¹³ Vuorinen 19.11.2013.

⁵¹⁴ Munsterhjelm 24.10.2013; Seppänen 12.11.2013.

Skärlandetin kulttuurimaiseman erityispiirteiden säilyminen on riippuvainen maatalouselinkeinojen sekä laiduneläimiä hyödyntävän karjatalouden jatkuvuudesta alueella ja merkittävimäksi uhkakuvaksi arvioitiin maatalouden, erityisesti alueiden laidunkäytön loppuminen⁵¹⁵. Nykyisten laitumien ja avointen rantaniittyjen ylläpitäminen arvioidaan käytännössä mahdottomaksi ilman karjatalouteen liittyvää laidunnusta⁵¹⁶. Skärlandetin maisema-arvojen turvaaminen edellyttääkin maatalouden toimintaedellytysten ja sitä tukevien mahdollisuuksien kehittämistä⁵¹⁷. Maatalouden jatkuvuus on tärkeää myös luonnonsuojelun näkökulmasta, koska kaikkein nopeimmin ovat uhanalaistuneet perinneympäristöjen, eli hoidettujen laitumien, metsälaitumien ja hakamaiden lajisto⁵¹⁸.

Luonto- ja maisema-arvojen näkökulmasta alueen keskeiset toimijat ovat perinteistä maa- ja metsätaloutta harjoittavat karja-, hevos- ja maitotilat sekä niihin liittyvä metsätalous⁵¹⁹. Maisemanhoitoalueella olevan Nabbenin hevos- ja karjatilan omistaja Henry Brunströmin mukaan alueella on neljä karjatilaa, joista Backan, Grävön ja Nabbenin tiloilla on 15-20 lehmää ja yksi tila on näitä pienempi. Nabbenin tilan pinta-ala on noin 140 hehtaaria, josta peltoa on 27 hehtaaria. Tilan tulot muodostuvat karjatuo- tannosta, metsätaloudesta ja hevosten kasvatuksesta. Vuodesta 1994 alkaen Nabbenissa on karjan lisäksi ollut hevosia, joiden lukumäärä on kasvanut 5-6 hevosesta haastatteluajankohdan noin 40 hevoseen. Hevosten omistajista useimmat asuvat pääkaupunkiseudulla. Tilan omaa kasvatustoimintaa edustaa reilu kymmenen siitostam- ma ja varsaa. Hevoskasvatuksen ja -määrän laajentamista rajoittaa rakennusten, lai- tumien ja tarhojen lukumäärä.⁵²⁰

Vuorisen mukaan Skärlandetin nykyinen kehitys – hevosten lukumäärän kasvu ja nau- takarjan määrän mahdollinen pieneneminen – on yhdenmukainen etälärannikon yleis- sen kehityksen kanssa. Laidunnuksen eroista johtuen nautakarja ja hevoset tuottavat

---

⁵¹⁵ Brunström 29.10.2013; Hellas 30.10.2013; Munsterhjelm 24.10.2013; Munsterhjelm & Seppänen 2003b; Seppänen 12.11.2013; Tammisaaren kaupunki 2005, 7, 8-9, 28; Uudenmaan- liitto liitto 2007, 4; Vuorinen 19.11.2013; Ympäristöministeriö 1993b, 13; 2007a, 2007b, 2007d; Vertaa myös Kurto & Helynranta 1989.

⁵¹⁶ Hellas 30.10.2013; Seppänen 12.11.2013; Vuorinen 19.11.2013.

⁵¹⁷ Seppänen 12.11.2013.

⁵¹⁸ Hellas 30.10.2013.

⁵¹⁹ Seppänen 12.11.2013.

⁵²⁰ Brunström 29.10.2013.

erinäköistä maisemaa. Hevosia pidetään luonnonlaitumien sijaan enemmän jaloittelutarhoissa, mikä voi vähentää luonnonlaitumien lukumäärää, mutta hevostenkin avulla rantaniittyjä voidaan laiduntaa.⁵²¹

Maatalouden jatkuvuuden lisäksi maisemanhoitoalueen maisema-arvojen ja erityispiirteiden säilymiseen vaikuttaa potentiaalisesti myös Skärlandetin sekä sen lähiympäristön muutokset. Tutkimusaineiston perusteella eri toimijat liittävät Skärlandetin kulttuurimaisemaan aikaisempaa enemmän erilaisia arvoja ja alueen käyttötarkoitukset monipuolistuvat. Seppäsen mukaan maisemasuhteiden moniarvoistumisen sijaan kuvaavampaa olisi puhua alueiden käyttötarkoitusten monipuolistumisesta eli eri käyttömuotojen rinnakkaisesta olemassaolosta ja niiden intensiteettien muutoksista⁵²². Tutkimuksessa näiden tulkitaan kuvaavan samaa kehitystä eri näkökulmista, jossa arvostuksilla ja käyttötarkoituksilla on vuorovaikutteinen suhde.

Asutus, maa- ja metsätalous sekä karjanhoito edustivat alueen tärkeimpiä käyttötarkoituksia noin 1970-luvulle asti⁵²³, nykyisin näiden rinnalla merkityksellisiä ovat myös vapaa-ajan ja matkailun toiminnot⁵²⁴. Aikaisemmin rakentaminen keskittyi tilakeskusten lähelle ja metsäsaarekkeisiin, mutta rantojen loma-asutus on alkanut muuttaa asutusrakennetta⁵²⁵. Skärlandetissa ja sen välittömässä läheisyydessä on nykyään paljon vapaa-ajan asutusta ja kesäasukkaiden määrä saaristossa on kasvanut merkittävästi viime vuosikymmeninä⁵²⁶.

Seppäsen mukaan saariston arvostuksen kasvu, alueen maantieteellinen sijainti suhteellisen lähellä pääkaupunkiseutua, hyvät liikenneyhteydet ja tilojen perinnönjaot ovat osaltaan vaikuttaneet vakituisen sekä vapaa-ajan asutuksen kasvuun Skärlandetissa. Skärlandet ja sitä ympäröivä saaristo tukee monien erilaisten käyttömuotojen rinnakkaista olemassaoloa, joka on samalla sekä mahdollisuus että välttämättömyys palvelutarjonnan kehittymiselle. Tämä näkyy erityisesti maisemanhoitoalueen ulkopuolella sijaitsevilla Baggön ja Sommarön kylissä, joiden kautta kuljetaan lähisaaris-

---

⁵²¹ Vuorinen 19.11.2013.

⁵²² Seppänen 12.11.2013. Haastatteluissa näkemykset moniarvoistumisesta tai käyttötarkoitusten monipuolistumisesta ovat yhtenäisiä ja käsitteellisiä eroja selittää haastatteltavien erilaiset lähestymistavat sekä tutkimuskysymysten asettelu.

⁵²³ Brunström 29.10.2013.

⁵²⁴ Hellas 30.10.2013; Munsterhjelm 24.10.2013; Seppänen 12.11.2013; Vuorinen 19.11.2013.

⁵²⁵ Tammisaaren kaupunki 2005, 6-9, 28; Ympäristöministeriö 2007b.

⁵²⁶ Brunström 29.10.2013; Munsterhjelm 24.10.2013; Tammisaaren kaupunki 2005, 42.

ton kymmenille tai sadoille vapaa-ajan asunnoille. Seppänen arvioi vapaa-ajan asukkaiden arvostavan merta ja merimaisemaa, mutta merkityksellistä saattaa myös olla se, että vapaa-ajan asutuksille kuljetaan perinteistä maatalousmaisemaa edustavan alueen läpi.⁵²⁷

Hoitosuunnitelmassa alueen ongelmiksi on listattu osayleiskaavan mukainen mittava loma-asuminen, lomarakentamisen vaikutukset, maastonmuokkaus, saaristomaisemaan sopimaton rakennustyylit, rakennusjärjestyksen niukat määräykset maisema-alueella, tiet sekä liikenteen lisääntyminen. Vastaavasti alueen uhkia ovat: rakennuspaine osayleiskaavan maa- ja metsätalousalueille, rakentamisen puutteellinen ohjaus ja ohjauksen resurssit, alueen luonteeseen huonosti sopivat vapaa-ajan hankkeet, liikenteen lisääntyminen, silta- ja muut pienimuotoista maisemaa muuttavat hankkeet, meriveden likaantuminen sekä ruoppaukset flada-alueilla. Elinkeinojen harjoittamiseen liittyviä uhkia ovat nopeat muutokset, maatalouden kannattavuuden heikkeminen, maatalousympäristön viljelemättömyys ja rappeutuminen, peltoviljelyn ja laidunnuksen väheneminen, karjatalouden loppuminen, peltojen metsittyminen sekä uusien toimintojen soveltumattomuus saariston erityisoloihin.⁵²⁸

Suurin osa saaren vakituiseen ja vapaa-ajan asutukseen kaavoitetuista ja rakennetuista alueista sijaitsee maisemanhoitoalueen ulkopuolella⁵²⁹. Lisäksi maisemanhoitoalueen rannoista osa on suojeltu rantojensuojeluohjelman ja Naturan yhteydessä, jotka ohjaavat alueiden käyttöä⁵³⁰. Näiden perusteella voidaan olettaa, että Skärlandetin ja sitä ympäröivien alueiden käyttötarkoitusten monipuolistumisella on lähinnä välillisiä vaikutuksia maisemanhoitoalueen kulttuurimaisemaan.

Polkuriippuvuuden viitekehyksessä Skärlandetissa maisemahankkeen lähtökohtana oli positiivinen lukkiutuma, alueen maatalouselinkeinojen nykykäytäntöjen jatkuvuuden turvaaminen, huomion kiinnittäminen alueen ja sen lähiympäristön käyttötarkoitusten monipuolistumisen potentiaaliin haittavaikutuksiin sekä niiden ohjaus nykykäytäntöjä ja maisema-arvoja huomioivalla tavalla.

---

⁵²⁷ Seppänen 12.11.2013.

⁵²⁸ Tammisaaren kaupunki 2005, 9, 26, 28.

⁵²⁹ Seppänen 12.11.2013; Vuorinen 19.11.2013.

⁵³⁰ Vuorinen 19.11.2013.

Alueen perustaminen ja onnistumisen tekijät

Perustamishankkeen valmistelu ja toteutus

*Usein tällaiset asiat varmaan lähtee yksittäisten ihmisten innostuksesta.*⁵³¹

Skärlandetin maisemanhoitoalueen perustamishistoria voidaan jakaa vuosina 1998-2002 tehtyyn valmistelutyöhön sekä vuosien 2002-2007 perustamishankkeeseen, joka päättyi alueen perustamisjuhlaan. Viranomaislähtöisessä ja -vetoisessa valmistelussa korostui yksittäisen henkilön aloitteellisuus ja asian aktiivinen edistäminen.

Ajatus Skärlandetin maisemanhoitoalueen perustamisesta liittyi tuolloin Tammisaaren kaupungin ympäristönsuojelusihteerinä toimineen, Raaseporin kaupungin nykyisen ympäristöpäällikön Gustav Munsterhjelm in pitkäaikaiseen kiinnostukseen alueen luonnonarvojen suojelemiseksi⁵³². Munsterhjelmille alue tuli tutuksi hänen veljensä Skärlandetin fladoja ja kasvillisuutta käsitelleen väitöskirjan⁵³³ kenttätutkimusten yhteydessä⁵³⁴. Idea uuden konseptin hyödyntämiseen palautuu Huvudstadsbladetin uutiseen, jossa kerrottiin ympäristöministeriön kartoittavan pilottikohteita maisemanhoitoalueiden perustamiseksi paikoista, joissa oli valtakunnallisesti arvokas maisema-alue. Aluksi Munsterhjelm in tavoitteena oli kahden maisemanhoitoalueen perustaminen, joista toinen olisi ollut Tammisaaren Tenholan Gennarbyn peltoalueet. Alustavissa keskusteluissa alueen maanomistajat vastustivat alueen perustamista, jonka seurauksena suunnittelua edistettiin vain Skärlandetissa ja sen lähialueilla.⁵³⁵

Tammisaaren ympäristönsuojelulautakunta päätti 17.12.1998 Skärlandetin Skåldön, Gullön ja Jomalvikin alueilla toteutettavasta pilottiprojektista, jonka tavoitteena oli maisemanhoitoalueen perustaminen maanomistajien tuella⁵³⁶. Asiasta järjestettiin 10.2.1999 keskustelutilaisuus, johon osallistuivat alueiden maanilojen edustajat⁵³⁷.

---

⁵³¹ Seppänen 12.11.2013.

⁵³² Munsterhjelm 24.10.2013; Seppänen 12.11.2013.

⁵³³ Munsterhjelm 2005.

⁵³⁴ Munsterhjelm 24.10.2013.

⁵³⁵ Munsterhjelm 24.10.2013.

⁵³⁶ Ekenäs stad, miljövårdsnämnden 1999.

⁵³⁷ Stordell 1999a; 1999b; Munsterhjelm & Stordell 1999a.

Vapaaehtoisuuden korostamisen, maanomistajia koskevien oikeusvaikutusten puuttumisen sekä Karjaan Mustiolla toimivan maatalousharjoittajan kuvaamien maatalouden erityistukien merkitysten seurauksena⁵³⁸ alueen tilalliset päättivät olla mukana maisemanhoitoalueen perustamista toteuttavassa hankkeessa⁵³⁹.

Maanomistajien suostumuksen jälkeen ympäristönsuojelulautakunta vahvisti päätöksen maisemanhoitoalueen tarveselvityksen laatimisesta 25.3.1999,⁵⁴⁰ jota seurasi alueen perustamisen valmistelu⁵⁴¹. Munsterhjelm otti yhteyttä ympäristöministeriön Tapio Heikkilään ja kertoi Skärlandetin täyttävän ministeriön vaatimukset. Ympäristöministeriön maisemanhoitoalueiden perustamisiin budjetoidut rahat olivat kuitenkin jo varattu.⁵⁴² Munsterhjelm ja Heikkilä kävivät kuitenkin Skärlandetissa 28.4.1999⁵⁴³, jonka jälkeen sovittiin ministeriön taloudellisesta tuesta Skärlandet-Gullön maisemanhoito-ohjelmalle ja maisemanhoitoalueen valmistelulle⁵⁴⁴.

Vuosille 1999-2001 aikataulutetun Skärlandet-Gullön maisemanhoito-ohjelman pää tavoitteena oli kulttuurimaiseman ja kasvillisuuden säilyttäminen sekä alueen maatalouden toimintaedellytysten turvaaminen⁵⁴⁵. Ohjelmassa toteutettiin perinnebiotooppien täydennysinventointi, esiselvitys Skärlandet-Gullön maisemanhoitosuunnitelmaa varten sekä tilakohtaiset hoitosuunnitelmat ympäristötukihakemusta varten viidelle maatilalle⁵⁴⁶. Skärlandetin ja Gullön maatilojen edustajille järjestettiin 3.12.1999 keskustelutilaisuus, jonka aiheina olivat muun muassa luontoinventointi, katsaus alueen historiaan ja käytännön maisemanhoitotoimenpiteet⁵⁴⁷.

Valmistelua jatkettiin vuosina 2000-2003 Uudenmaan liiton ja Tammisaaren ympäristönsuojelulautakunnan ”Gullö-Skärlandet, maisemanhoitoalue” -hankkeella,

---

⁵³⁸ Munsterhjelm 24.10.2013; Seppänen 12.11.2013.

⁵³⁹ Brunström 29.10.2013; Stordell 1999a; 1999b; Munsterhjelm & Stordell 1999a; Tammisaaren kaupunki 2005, 8, 17; Ympäristöministeriö 2007b.

⁵⁴⁰ Ekenäs stad, miljövårdsnämnden 1999.

⁵⁴¹ Munsterhjelm 24.10.2013; Tammisaaren kaupunki 2005, 6, 16; Ympäristöministeriö 2007b.

⁵⁴² Munsterhjelm 24.10.2013.

⁵⁴³ Stordell 1999c.

⁵⁴⁴ Munsterhjelm 1999; 24.10.2013.

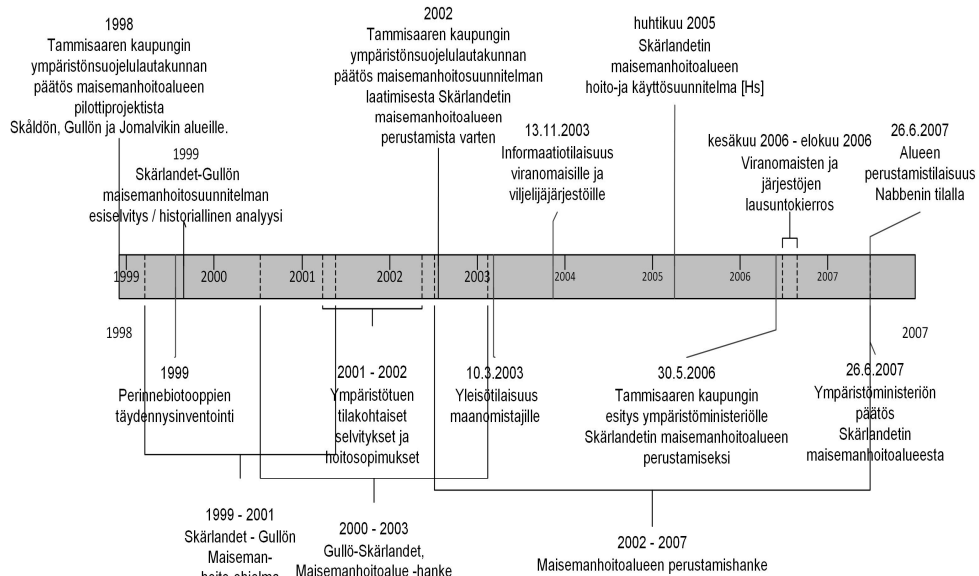
⁵⁴⁵ Munsterhjelm & Stordell 1999b; Tammisaaren kaupunki 1999.

⁵⁴⁶ Stordell 2001; 2002; Munsterhjelm & Seppänen 2002.

⁵⁴⁷ Stordell 1999d.

jonka päätavoite oli säilyttää alueen arvokkaiksi todetut maisemaelementit ⁵⁴⁸. Vuosina 2001-2002 uusittiin ja tarkennettiin tilakohtaisia hoitosuunnitelmia ja 2.10.2002 viljelijöille järjestettiin ympäristötukia käsittelevä koulutustilaisuus. Munsterhjelm lisäksi keskeisessä roolissa oli Esko Vuorinen, joka laati maatalouden ympäristötuen erikoistukisopimusten edellyttämät tilakohtaiset hoitosuunnitelmat ja auttoi tilanomistajia tukihakemuksissa ja -sopimuksissa. Munsterhjelm arvioi Vuorisen työn vaikuttaneen merkittävästi maatalousharjoittajien myötämieliseen suhtautumiseen sekä ohjausryhmän sisäiseen toimivuuteen. ⁵⁴⁹

Vuonna 2002 ympäristönsuojelulautakunta päätti Skärlandetin maisemanhoitosuunnitelman laatimisesta maisemanhoitoalueen perustamista varten (kuva 11) ⁵⁵⁰. Hoitosuunnitelman laatimista ohjasi ohjausryhmä, joka koostui Tammisaaren kaupungin, Uudenmaan liiton, maa- ja metsätalousministeriön, ympäristöministeriön ja Uudenmaan ympäristökeskuksen edustajista. Maisemanhoitosuunnitelman konsulttina toimi Arkkitehtitoimisto Mars. ⁵⁵¹

Kuva 11. Skärlandetin maisemanhoitoalueen perustaminen.

Lähteet: Munsterhjelm 1999; Munsterhjelm & Stordell 1999a; Stordell 2001; 2002; Tammisaaren kaupunki 2005, 6, 8, 16, 17; Uudenmaanliitto 2007, 4; Ympäristöministeriö 2007b.

⁵⁴⁸ Uudenmaanliitto liitto 2007, 4.

⁵⁴⁹ Munsterhjelm & Seppänen 2002; Munsterhjelm 24.10.2013.

⁵⁵⁰ Tammisaaren kaupunki 2005, 6, 16; Ympäristöministeriö 2007b.

⁵⁵¹ Tammisaaren kaupunki 2005, 7, 16-17; Seppänen 12.11.2013.

Maanomistajille järjestettiin 10.3.2003 info- ja kuulemistilaisuus, jossa keskusteltiin hankkeen sisällöstä, alueen luonto- ja maisema-arvoista⁵⁵² sekä korostettiin, ettei maisemanhoitoalueella olisi maanomistajia koskevia oikeusvaikutuksia⁵⁵³. Maataloudenharjoittajat suhtautuivat myönteisesti maisemanhoitoalueen perustamiseen. Heidän tavoitteenaan oli elinkeinonharjoittamisen jatkaminen, minkä taloudellisia edellytyksiä esitetyn suunnitelmaluonnoksen arvioitiin tukevan.⁵⁵⁴ Valtakunnallisille ja alueellisille viranomaisille sekä viljelijäjärjestöille järjestettiin informaatiotilaisuus 13.11.2003⁵⁵⁵. Perustamishankkeen yhteydessä toteutettiin myös maisemanhoitotoimenpiteitä, joiden avulla Skåldön koulun kohdalla avattiin tienvarsimaisia⁵⁵⁶.

Tammisaaren kaupunki lähetti maisemanhoitoalueen perustamishakemuksen ympäristöministeriölle 30.5.2006⁵⁵⁷. Seppäsen mukaan kaupunginhallitus hyväksyi hakemuksen, koska ensimmäiseen maisemanhoitoalueeseen liittyi erityistä uutisarvoa, eikä se aiheuttanut kustannuksia⁵⁵⁸. Ympäristöministeriö lähetti 26.6.2006 hakemuksen lausuntokierrokselle 23 asianosaiselle eli valtion viranomaisille ja laitoksille, maakunnan liitolle sekä ympäristö- ja maanomistajajärjestöille.⁵⁵⁹ Jokaisessa 18 lausunnossa suhtauduttiin alueen perustamiseen myönteisesti⁵⁶⁰. Maa- ja metsätalousministeriön lausunnossa todettiin, ettei Skärlandetin perustamispäätökseen tule liittää määräyksiä vaan ainoastaan suosituksia⁵⁶¹. Tämän seurauksena hakemuksen sisältämät määräykset⁵⁶² oli perustamispäätöksessä muutettu suosituksiksi. Ympäristöministeriön ja maa- ja metsätalousministeriön edustajien kesken järjestettiin 30.8.2006 neuvottelu alueen perustamiseksi⁵⁶³.

---

⁵⁵² Munsterhjelm & Seppänen 2003b; Tammisaaren kaupunki 2005, 8, 17; Ympäristöministeriö 2007b.

⁵⁵³ Munsterhjelm 24.10.2013; Seppänen 12.11.2013.

⁵⁵⁴ Munsterhjelm & Seppänen 2003b; Västra Nyland 2003

⁵⁵⁵ Munsterhjelm 2003; Tammisaaren kaupunki 2005, 8, 17; Ympäristöministeriö 2007b.

⁵⁵⁶ Hellas 30.10.2013.

⁵⁵⁷ Ekenäs stad 2006; Johansson & Heikkilä 2006; Ympäristöministeriö 2007b.

⁵⁵⁸ Seppänen 12.11.2013.

⁵⁵⁹ Ympäristöministeriö 2006b.

⁵⁶⁰ Ympäristöministeriö 2007c; 2007b.

⁵⁶¹ Maa- ja metsätalousministeriö 2006.

⁵⁶² Tammisaaren kaupungin hakemus sisälsi määräyksiä tilojen maankäytön suunnitteluun sekä kielsi maisemanhoitoalueen ominaispiirteitä heikentävät toimet, kuten suurien voimajohdotinjojen tai mastojen rakentamisen (Johansson & Heikkilä 2006; Uudenmaan ympäristökeskus 2006).

⁵⁶³ Ympäristöministeriö 2007b.

Suomen ensimmäinen luonnonsuojelulain mukainen valtakunnallinen maisemanhoitoalue perustettiin Skärlandetiin ympäristöministeriön päätöksellä 26.6.2007. Nabbeinin tilalla järjestetyssä perustamistilaisuudessa ympäristöministeri Paula Lehtomäki luonnehti maisemanhoitoaluetta askeleeksi kohti uudenlaista ympäristö- ja luonnonsuojelupolitiikkaa, jossa maaseudun kulttuurimaisemat otetaan huomioon ihmisen ja luonnon vuorovaikutuksesta syntyneinä aluekokonaisuuksina ⁵⁶⁴.

Osa institutionaalista maiseman- ja kulttuuriympäristönsuojelua

Ei tämä ole mikään perinteinen suojeleohjelma, että nyt tullaan rajaamaan enkä mä saa tehdä täällä ikinä enää mitään. ⁵⁶⁵

Skärlandetin maisemanhoitoalue edustaa maiseman ja kulttuuriympäristön institutionaalisen suojelun jatkumoa. 1990-luvulta alkaen alueella on toteutettu useita inventointeja, selvityksiä, kulttuuriympäristön arvoalueiden ja kohteiden nimeämisiä sekä perustettu luonnonsuojelualueita. Hoito- ja käyttösuunnitelmassa, perustamishakemuksessa ja -päätöksessä nämä toimet kuvaavat ja todentavat, alueen valmistelussa tehtyjen lisäselvitysten kanssa, saaren kulttuuri-, luonto- ja maisema-arvoja sekä toimivat perusteluina alueen perustamiselle (kuva 12). ⁵⁶⁶

Institutionaaliseen suojeleluun liittyy maisemanhoitoalueen lakisääteinen tausta, viranomaisten tekemä perustamispäätös sekä osittain yhteiset tavoitteet sitä edeltäneiden suojelualueiden ja arvokohteiden nimeämisten kanssa. Munsterhjelmin mukaan kyseessä on myös oppimisprosessi, jossa on koko ajan ymmärretty yhä paremmin eri tekijöiden merkitys aluekokonaisuudelle. Vuosikymmenten aikana on tultu tietoisiksi erityisesti maa- ja karjatalouden merkityksestä alueen erityispiirteille. Kysymys ei ole ainoastaan fladoista, vaan aluekokonaisuuksista joiden yksi tärkeä elementti on lai-

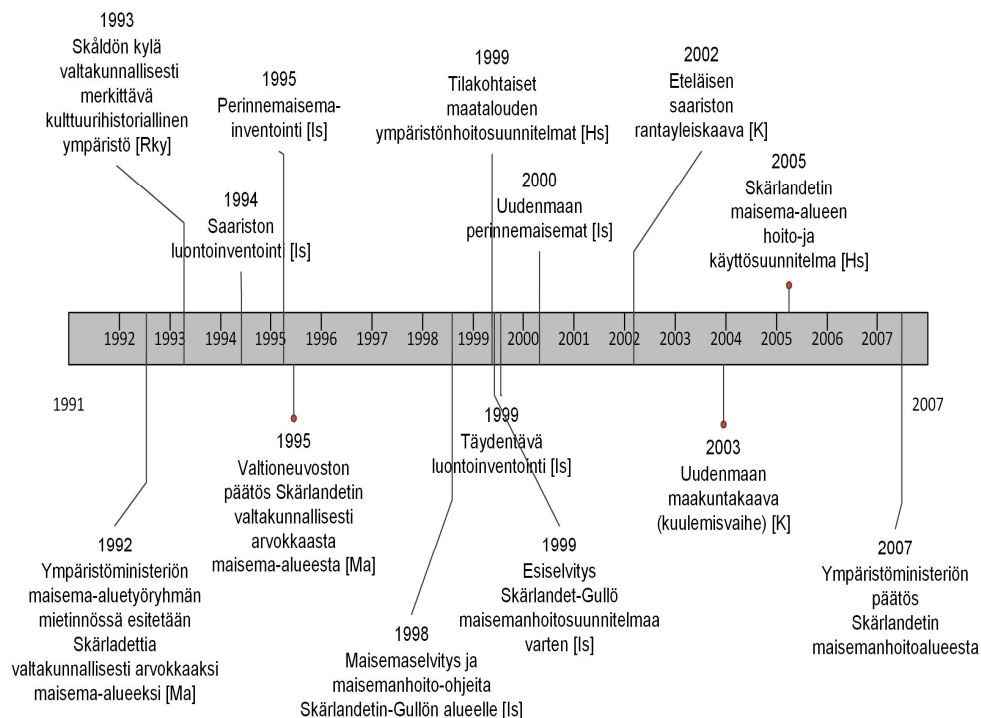
---

⁵⁶⁴ Ympäristöministeriö 2007a; 2007b; 2007c; Etelä-Uusimaa 2007; Ilpala-Klemm 2007; Koljonen 2007; Puttonen 2007; Ranninen 2007; Suomenmaa 2007; Västra Nyland 2007.

⁵⁶⁵ Hellas 30.10.2013.

⁵⁶⁶ Tammisaaren kaupunki 2005, 6-7, 18, 25; Ympäristöministeriö 2007b.

dunnuksen jatkuvuus. Maisemanhoitoalue on osa pitkäkestoista prosessia, johon sisältyy alueen erityispiirteiden inventointeja, näissä todennettujen arvojen kasvua sekä toimenpiteitä niiden säilyttämiseksi.⁵⁶⁷

Kuva 12. Skärlandetin maisemanhoitoalueen perustamispäätöksessä mainitut hallinnollisen suojelun aikaisemmat toimenpiteet.

Hoitosuunnitelmat [Hs], aikaisemmat inventoinnit ja selvitykset [Is], arvokkaat maisema-alueet [Ma], kulttuurihistoriallisesti merkittävät ympäristöt ja rakennukset [Rky] sekä kaavoitus-tilanne [K]. Lähde: Ympäristöministeriö 2007b.

Skärlandetin maisemanhoitoalueen keskeiset osat ovat valtakunnallisesti arvokasta maisema-aluetta ja Skäldön kylä on valtakunnallisesti merkittävä kulttuurihistoriallinen ympäristö. Läntisen Uudenmaan seutukaavaliiton inventoinnissa vuonna 1992 selvitettiin alueen arvokas rakennuskanta. Suomen ympäristökeskuksen perinnemaisemainventoinnissa määritettiin osa Skärlandetin laidunalueista valtakunnallisesti arvokkaiksi. Laajoja ranta- ja vesialueita sisällytettiin rantojen suojeluohjelmaan vuonna

⁵⁶⁷ Munsterhjelm 24.10.2013.

1990 ja Natura 2000 -alueeseen vuonna 1998. Alueella on myös vuonna 1993 perustettu Lillön luonnonsuojelualue sekä muita luonnonsuojelulain mukaan rauhoitettuja alueita. Maisemanhoitoalueella on useita esihistoriallisia muinaisjäännöksiä. Maa-kuntakaavassa ja osayleiskaavassa alue on osoitettu arvokkaaksi maisemakokonaisuudeksi.⁵⁶⁸

Skärlandetin maisemanhoitoalueen valmistelun kanssa ajallisesti osittain rinnakkain perustettiin Natura 2000 -alueet vuonna 1998. Seppäsen mukaan asukkailta ei kysytty suoraan heidän ajatuksiaan aikaisemmin toteutettujen luonnonsuojeluhankkeiden vaikutuksista maisemanhoitoalueen perustamiseen⁵⁶⁹. Munsterhjelm arvioi, että luonnonsuojelualueiden perustamisiin – kuten rantojensuojeluohjelmaan ja Naturaan – liitetty historiallinen painolasti oli selkeästi havaittavissa ensimmäisessä maanomistajien tapaamisessa⁵⁷⁰. Hellaksen mukaan Natura-alueiden perustamisen aiheuttamat ristiriidat eivät näkyneet tai vaikuttaneet maisemanhoitoalueen perustamisprojektissa. Hän pitää tähän liittyvän keskustelun puuttumista tai neutraalia suhtautumista asiaan yllättävänä, koska Natura nousee edelleen esille lähes kaikissa arvokohteiden nimeämisissä ja suojeluhankkeissa.⁵⁷¹

Nabbenin tilan isäntä kuvaa maisemanhoitoaluetta edeltäneitä suojelualueiden toteutuksia ”laillistetuksi ryöstöksi”. Hänelle rantojensuojeluohjelma ja sitä seurannut Natura-alueiden perustaminen edustavat jatkumoa, jonka yhteydessä maanomistajat kokivat vapaaehtoisten suojelualueiden perustamisen käytännössä pakolliseksi toimenpiteeksi.⁵⁷² Nabbenin tilan alueelle perustettiin maanomistajien esityksestä 25.3.2004 luonnonsuojelualue, jonka pinta-ala on 48,6 hehtaaria⁵⁷³. Nabbenin tila rauhoitti noin neljä kilometriä ranta-alueita ”vapaaehtoisesti”, koska he näkivät sen ainoaksi vaihtoehdoksi, jossa valtio korvasi menetettyjä rakennusoikeuksia rahallisesti. Tilanomistaja pitää kuitenkin korvaussummia riittämättöminä suhteessa rakentamiselta menetetyin maa-alueen arvoon. Rantojensuojeluohjelman ja Naturan yhteydessä perustetut

---

⁵⁶⁸ Ympäristöministeriö 1993b, 13; Tammisaaren kaupunki 2005, 6-7, 9, 16, 28; Hellas 30.10.2013; Metsähallitus 2012, 16; Seppänen 12.11.2013; Ympäristöministeriö 2007b.

⁵⁶⁹ Seppänen 12.11.2013.

⁵⁷⁰ Munsterhjelm 24.10.2013.

⁵⁷¹ Hellas 30.10.2013. Esimerkiksi tutkimuksen aikana Kirkkonummen Porkkalassa maanomistajat vastustivat valtakunnallisesti arvokkaan maisema-alueen perustamista Porkkalanniemeen ja esittivät kysymyksen ”onko valtakunnallisesti arvokas maisema-alue uusi Natura?”.

⁵⁷² Brunström 29.10.2013.

⁵⁷³ Tammisaaren kaupunki 2005, 98.

suojelualueet ohjaavat merkittävästi Nabbenin tilan maa-alueiden käyttöä, eikä maisemanhoitoalueen perustaminen voinut Brunströmin mukaan tilannetta enää vaikeuttaa.⁵⁷⁴

Haastateltavat arvioivat Skärlandetissa jo olemassa olleiden rantojensuojeluohjelman, Natura-alueiden sekä valtakunnallisesti arvokkaan maisema-alueen tukeneen ja helpottaneen maisemanhoitoalueen perustamista. Tähän liittyvät aikaisemmin perustettujen suojelualueiden yhdenmukaiset arvot, osittain päällekkäiset aluerajaukset, niiden kautta olemassa olevat rakennuskiellot, perustamisten yhteydessä maksetut korvaukset sekä niiden merkittävät vaikutukset maataloille. Näiden seurauksena maanomistajat eivät liittäneet maisemanhoitoalueen perustamiseen erityisiä uhkakuvia alueiden käyttötarkoitusten lisärajoituksista tai muutoksista.⁵⁷⁵

Skärlandetissa maisemanhoitoalueen vaikutukset maankäyttöön käytiin läpi maanomistajien kanssa ja – erona muualla aikaisemmin toteutettuihin hankkeisiin, jotka eivät johtaneet alueiden perustamisiin – kyettiin osoittamaan ettei konseptiin liity perinteisiä, raskaan suojelun tavoitteita⁵⁷⁶. Tämän seurauksena tilalliset arvioivat, ettei perustamisesta olisi haittaa alueiden käytölle⁵⁷⁷. Toimintamalli eroaa esimerkiksi Naturan toteutuksesta, jonka jälkeenkään kaikki maanomistajat eivät tiedä, mitä hoito-toimenpiteitä Natura-alueella saa tehdä ja mitä ei⁵⁷⁸.

Haastatteluaineistossa maanomistajien suhtautumista maisemanhoitoalueen perustamiseen kuvataan neutraaliksi⁵⁷⁹, tyyppillisen varautuneeksi⁵⁸⁰ ja varovaisen pidättäväiseksi. Seppäsen mukaan suhtautumista saattoi osaksi selittää suomenruotsalaisten maanomistajien korostuneen omaehtoinen päätöksentekokulttuuri. Maanomistajien lisäksi maisemanhoitoalueen oikeusvaikutukset kiinnostivat maa- ja metsätalousviranomaisia, joiden varauksellisen suhtautumisen Seppänen liitti aikaisempien suojelualueiden perustamisten yhteydessä koettuihin eturistiriitoihin ja niiden oikeusvaikutuksiin. Seppäsen mukaan ruotsinkielisen keskustelun ja yhteisen maatalous- ja metsänhoitokäsitteistön avulla epäluulot saatiin selvitettyä. Lisäksi hän arvioi tärkeäksi sen, että ensimmäisiä keskusteluja maa- ja metsätalousviranomaisten kanssa kävivät

---

⁵⁷⁴ Brunström 29.10.2013.

⁵⁷⁵ Brunström 29.10.2013; Hellas 30.10.2013; Munsterhjelm 24.10.2013; Seppänen 12.11.2013.

⁵⁷⁶ Heikkilä 18.6.2013.

⁵⁷⁷ Vuorinen 19.11.2013.

⁵⁷⁸ Munsterhjelm & Seppänen 2003a.

⁵⁷⁹ Hellas 30.10.2013.

⁵⁸⁰ Vuorinen 19.11.2013.

kaupungin virkamies ja maisemahankkeen konsultti – eikä ympäristöhallinnon edustajat.⁵⁸¹

Haastatteluissa ympäristöhallinnon viranomaisten ja muiden ammattilaisten näkemykset maisemanhoitoalueen lisäarvosta verrattuna aikaisemmin perustettuihin suojelualueisiin ja arvokohteiden nimeämisiin, erityisesti valtakunnallisesti arvokkaaseen maisema-alueeseen, eroavat toisistaan. Seppänen tulkitsi lainsäädännön taustalla olevan pyrkimys muodostaa maisemanhoitoalueista esimerkkialueita, joihin sisältyy erityisiä arvoja. Lain mukaan maisemanhoitoalue ei rajaa maankäyttöä, eikä estä ottamista aluetta muuhun käyttöön vaikka se tulee huomioida kaavoituksessa. Maisemanhoitoalue ei ole suojelupäätös, vaikka museoviranomaiset ja ELY-keskukset pyrkivät tarkastelemaan rakentamisen laatua, määrää ja sijaintia alueilla. Seppänen ei osaa sanoa, miksi eri suojeluluokituksia haluttiin perustaa samoihin kohteisiin, koska se ei kuitenkaan lisää alueen arvoja.⁵⁸²

Vuorisen mukaan yleisellä tasolla kyse on vakiintuneesta tavasta luokitella ja kategorisoida asioita tavalla, joka helpottaa niiden käsittelyä. Maisemanhoitoalue on yksi keino luokitella erityisiä luonnon- ja maisema-arvoja sisältäviä kohteita. Sen avulla pyritään vaikuttamaan asukkaiden ja viranomaisten toimintaan, jotta he huomioisivat ja säilyttäisivät alueen arvoja.⁵⁸³ Munsterhjelm näkee maisemanhoitoalueen ja valtakunnallisesti arvokkaan maisema-alueen yhtenä erottamattomana päätöksentekoprosessi- ja aluekokonaisuutena. Kun luonnonsuojelulain mukaisia rauhoitusalueita edustavat fladat, osa rannoista ja yksi saari, niin laajemman kokonaisuuden säilymistä pyritään turvaamaan maisema-alueen ja maisemanhoitoalueen avulla.⁵⁸⁴

Linkola näkee maisemanhoitoalueet instrumenttina ja yhteistyöfoorumina, jonka avulla eri toimijat voivat sopia tavoiteltavista tai säilytettävistä arvoista sekä muutokseen sopeutumisen keinoista, joissa korostuu maanomistajien sitoutuminen⁵⁸⁵. Lainsäädäntö ei vastaa suoraan siihen, mitä lisäarvoa maisemanhoitoalue tuo alueella jo olevan, maankäytön suunnittelussa huomioitavan ja osittain erilaiseen rajaukseen perustuvan valtakunnallisesti arvokkaan maisema-alueen rinnalla. Hellaksen mielestä keskeisin ero on alueen arvoja ja toimenpide-ehdotuksia sisältävän, asukkaiden hyväksymän hoitosuunnitelman laatiminen ennen perustamispäätöstä. Hänen mukaansa

---

⁵⁸¹ Seppänen 12.11.2013.

⁵⁸² Seppänen 12.11.2013.

⁵⁸³ Vuorinen 19.11.2013.

⁵⁸⁴ Munsterhjelm 24.10.2013.

⁵⁸⁵ Linkola 7.2.2014. Foorumi mahdollistaa eri toimijoiden, osittain erilaisista intresseistä lähtevän yhteistyön.

maisemanhoitoalueen perustamista voidaan pitää hallinnollisena päätöksenä, jonka valmistelu mahdollistaa valtakunnallisesti arvokkaan maisema-alueen viitoittamien arvojen syventämisen. Molemmat ovat statuksia, tunnustuksia hyvin hoidetuista kulttuurialueista. Tulevaisuudessa, esimerkiksi ympäristötukiehtojen mahdollisen kiristymisen yhteydessä, niiden avulla voidaan vaikuttaa tukien saajiin tai määriin.⁵⁸⁶

Vastaavalla tavalla kuin aikaisemmat suojelualueet loivat edellytyksiä Skärlandetin maisemanhoitoalueen perustamiselle, myös sen olemassaolo ja maisemanhoitosuunnitelman tiedot vaikuttavat uusien arvo- tai suojelualueiden nimeämisiin tai nykyisten päivityksiin. Haastatteluajanhetkenä toteutetussa valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventoinnissa⁵⁸⁷ Skärlandetin maisema-alueen rajausta ehdotetaan laajennettavaksi tavalla, joka olisi yhdenmukaisempi maisemanhoitoaluerajauksen kanssa⁵⁸⁸. Seppäsen mukaan useiden valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden analysointi osoittaa, ettei niiden rajauksissa ole noudatettu erityistä herkkyyttä yksittäisten kohteiden osalta, vaan kyseessä on tyypillisesti hyvin yleisellä tasolla tehty rajausta. Esimerkiksi Skärlandetin valtakunnallisesti arvokkaan maisema-alueen aikaisempi rajausta ei ollut erityisen tarkoituksenmukainen⁵⁸⁹. Hellas arvioi, ettei maisema-alueen ja maisemanhoitoalueen rajausten yhdenmukaistaminen Skärlandetissa aiheuta kielteisiä kannanottoja asukkailta ja maanomistajilta, jotka ovat jo tottuneet näihin alueisiin.⁵⁹⁰

---

⁵⁸⁶ Hellas 30.10.2013.

⁵⁸⁷ Vuonna 2010 aloitetun päivitysinventoinnin tavoitteena oli tarkistaa aluevalikoiman, alueiden arvoluokkien ja rajausten vastaavuus maisemanhoidon uudistuneisiin toteuttamis- ja ohjausjärjestelmiin (Ympäristöministeriö, MAPIO-työryhmä 2010, 6). Päivitys arvioitiin tarpeelliseksi, koska yleinen tietämys maisemista ja niiden hoidosta oli kasvanut 1990-luvun alun jälkeen, lisäksi maisemanhoitoa ja -suojelua koskeva lainsäädäntö oli muuttunut (Ympäristöministeriö 2016, 4-5). Inventoinnin yhtenä tavoitteena oli myös poistaa maisema-alueiden ja Museoviraston päivittämien valtakunnallisesti merkittävien rakennetun kulttuuriympäristön kohteiden päällekkäisyyksiä (Hellas 30.10.2013).

⁵⁸⁸ Hellas 30.10.2013; Seppänen 12.11.2013; Vuorinen 19.11.2013. Rajauksista ei välttämättä tule yhdenmukaisia, koska maisemanhoitoalueet perustuvat maanomistajien vapaaehtoisuuteen (Linkola 7.2.2014).

⁵⁸⁹ Seppänen 12.11.2013.

⁵⁹⁰ Hellas 30.10.2013.

Perustamista tukeneet toimintatavat

*Ja mä sanon vielä kerran että ihan A ja O on se, että nimenomaan nämä maanomistajat – kun on kyse tällaisista elinkeinomaanomistajista – niin A ja O on se, että ne ovat mukana alusta alkaen ja niitä pidetään ajan tasalla ettei vaan käy niinko valtiolle on käynyt niin monta kertaa, että syntyy kamala kränä kun ollaan ensin tehty ja sitten ilmoitettu.*⁵⁹¹

Maanomistajien hyväksyntää Skärlandetin maisemanhoitoalueen perustamiselle tukivat maisemahankkeen osallistava toimintamalli, vapaaehtoisuus, suosituksiin perustuvat hoitotoimenpiteet, heikot oikeusvaikutukset sekä maatiloille laaditut, maatalouden ympäristötuen erikoistukisopimuksiin kuuluvat maisemanhoitosopimukset ja käsitys taloudellisten tukimahdollisuuksien jatkuvuudesta tai kasvusta. Suurin osa näistä maisemanhoitoalueen toteutusperiaatteista kuvattiin valmistelun yhteydessä laaditussa maisemanhoitosuunnitelmassa, joka osaltaan tuki alueen perustamista.⁵⁹²

Henkilöhaastattelujen perusteella maanomistajien ja maataloudenharjoittajien osallistaminen maisemanhoitoalueen valmisteluun oli tärkein yksittäinen perustamista tukenut toimintaperiaate. Osallistamisen kautta maanomistajat tulivat huomioiduksi ja kuulluksi, he saivat tietoa valmistelusta, tavoitteista, alueen erityispiirteistä ja arvoista sekä niitä ylläpitävistä toiminnoista. Toimintamalli rakensi myös maanomistajien luottamusta viranomaisiin. Osallistamisen arvioitiin onnistuneen hyvin, koska yksikään maanomistaja ei vastustanut maisemanhoitoalueen perustamista.⁵⁹³

Munsterhjelm ja Vuorinen arvioivat kaikkien osallisten ja asiasta kiinnostuneiden tulleen huomioiduksi hankkeen aikana⁵⁹⁴. Suunnitteluvaiheessa maanomistajia osallis-

---

⁵⁹¹ Munsterhjelm 24.10.2013.

⁵⁹² Hellas 30.10.2013; Munsterhjelm 24.10.2013; Seppänen 12.11.2013; Vuorinen 19.11.2013. Paloniemen väitöskirjassa (2008, 43, 51, 57) luonnonarvokaupan onnistumiseen liittyi vastaavanlaisia elementtejä eli vapaaehtoisuus, vuoropuhelu eri toimijoiden välillä, maanomistajien arkielämää huomioiva prosessi ja lopputulos sekä taloudellisen tuen, kuten ympäristötuen merkitys tilojen elinkeinotoiminnalle.

⁵⁹³ Hellas 30.10.2013; Munsterhjelm 24.10.2013; Seppänen 12.11.2013; Vuorinen 19.11.2013.

⁵⁹⁴ Munsterhjelm 24.10.2013; Vuorinen 19.11.2013.

tettiin kahdenkeskisten tapaamisten, kaikille avoimen yleisötilaisuuden ja maanomistajille tarkoitettujen keskustelutilaisuuksien avulla ⁵⁹⁵. Osallistavan hallintomallin viitekehyksessä ⁵⁹⁶ perustamisprojekti edusti asiantuntijalähtöistä ja -vetoista, asukkaita tiedottamisen ja osin neuvottelujen tasoilla osallistavaa hanketta ⁵⁹⁷. Vuorisen mukaan suorat yhteydenotot maanomistajiin olivat sekä mahdollisia että perusteltuja, kun huomioidaan maatilojen pieni lukumäärä ja laaja maaomistus, luonto- ja maisema-arvoiltaan arvokkaimpien kohteiden sijoittuminen maatilojen alueille sekä elinkeinotoiminnan merkitys arvojen säilymiselle.⁵⁹⁸ Skärladetissa ei myöskään ole kyläseuraa tai -yhdistystä, joka olisi toiminut perustamisprojektin aikana tai sen jälkeen asukkaiden yhteisen päätöksenteon organisatorisena rakenteena ja heidän edustajanaan ⁵⁹⁹.

Osallistamista ja perustamisprojektin onnistumista tuki maisemanhoitoalueen pieni pinta-ala, joista merkittävä osa on muutamien, tilakooltaan suurien maatilojen omistuksessa sekä maanomistajien vähäinen lukumäärä. Alueiden ja asukasmäärän kasvaessa myös erilaisten maankäyttöintressien ja -näkökulmien sekä väärinymmärrysten määrä kasvaa. Samalla osallistamisen mahdollisuudet ja tavat muuttuvat, tavoitteiden saavuttaminen vaikeutuu ja lopputulos on vaikeammin ennakoitavissa.⁶⁰⁰ Seppäsen mukaan tulevien maisemanhoitoalueiden perustamisia ohjaa jatkossakin alueen pinta-alan, maanomistuksen, maankäytön sekä asukkaiden mahdollisten roolien kohdekohtaiset erityispiirteet ⁶⁰¹.

---

⁵⁹⁵ Brunström 29.10.2013; Munsterhjelm 24.10.2013; Seppänen 12.11.2013; Vuorinen 19.11.2013.

⁵⁹⁶ Sani ym. 2015, 11-13.

⁵⁹⁷ Neuvotteluohjauksen keskeisiä lähtökohtia ovat kumppanuudet, intressiristiriitojen tunnistaminen ja eri toimijoiden osallistuminen tiedontuotantoon. Erilaiset näkemykset kehityksen toivottavasta suunnasta pyritään tuomaan asiantuntija- sekä institutionaalisen näkökulman rinnalle ja kokemuksellinen näkökulma legitimiiksi osaksi muutoshallintaa. Asiantuntija- ja maallikkonäkökulman välisen jännitteen on todettu korostuvan sitä enemmän, mitä vähemmän suunnittelujärjestelmässä käsitellään kokemuksellista tietoa. (Peltonen, Tuomisaari & Kanninen 2008, 17.)

⁵⁹⁸ Vuorinen 19.11.2013.

⁵⁹⁹ Brunström 29.10.2013; Heikkilä 18.6.2013; Hellas 30.10.2013; Munsterhjelm 24.10.2013; Seppänen 12.11.2013; Vuorinen 19.11.2013.

⁶⁰⁰ Hellas 30.10.2013; Seppänen 12.11.2013; Vuorinen 19.11.2013; Riihimäki 2011.

⁶⁰¹ Seppänen 12.11.2013.

Asukkaiden, maanomistajien ja maanviljelijöiden osallistaminen suunnitteluun ja päätöksentekoon on Vuorisen mukaan nykyisin käytännössä ainoa mahdollinen toimintamalli⁶⁰². Uudenmaan ELY-keskuksen ylitarkastajan sekä Raaseporin kaupungin ympäristöpäällikön mukaan nykyisen osallistavan mallin kehitystä voidaan selittää hallintokulttuurin muutoksella. Valtion 1980- ja 1990-luvuilla perustamien suoje-lualueiden toteutusperiaatteissa korostui ylhäältä annettuna tulleet päätökset – jotka ministeriötaso valmisteli, valtioneuvosto päätti ja kansalaisille päätöksistä kerrottiin myöhemmin – mistä seurasi erilaisia ristiriitoja⁶⁰³. Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet perustettiin vuonna 1992 tämän hallintokulttuurin mukaisesti ilman maanomistajien kuulemista. Hellaksen mukaan toteutustapa on saattanut vaikuttaa alueisiin suhtautumiseen, vaikka vaikutukset maanomistajille ovatkin vähäiset. Nykyinen hallintokulttuuri ja tietojen saatavuuden kehittyminen mahdollistavat avoimen toimintamallin ja maanomistajien osallistamisen, jota hyödynnettiin myös Skärlandetin maisemanhoitoalueen perustamisessa.⁶⁰⁴

Osallistavaan toimintatapaan ja luottamuksen rakentamiseen liittyi myös vapaaehtoisuuden ja vähäisten oikeusvaikutusten korostaminen. Seppäsen mukaan maanomistajat eivät suunnittelun alussa kannattaneet maisemanhoitoalueen perustamista, mutta rajoitusten ja määräysten puuttumisen sekä hoitotoimenpiteiden vapaaehtoisuuden ansiosta he hyväksyivät suunnitelmat ja alueen perustamisen. Vapaaehtoisuuden periaate huomioi ja sopi hyvin myös Skärlandetin asukkaiden kulttuurisesti vahvaan maa-alueiden hallintaan ja omaehtoiseen päätöksentekoon⁶⁰⁵. Hellaksen mukaan maanomistajien kriittinen suhtautuminen ja epäluulo alueen ulkopuolisten toimijoiden ehdottamia hankkeita kohtaan ovat tyypillistä kaikkien suoje-luhankkeiden valmistelutyölle. Maanomistajat pelkäävät erityisesti toiminnan ja alueiden käytön rajoituksia ja vasta sen jälkeen heitä kiinnostavat perustamisen mahdolliset hyödyt.⁶⁰⁶

---

⁶⁰² Vuorinen 19.11.2013.

⁶⁰³ Hellas 30.10.2013; Munsterhjelm 24.10.2013.

⁶⁰⁴ Hellas 30.10.2013. Haastatteluajankohtana toteutetun valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventoinnissa osallistaminen toteutui esimerkiksi suunnitteluun sisältyeinä kommentointimahdollisuuksina.

⁶⁰⁵ Seppänen 12.11.2013.

⁶⁰⁶ Hellas 30.10.2013.

Maisemanhoitoalueen perustamispäätökseen ei sisällytetty määräyksiä vaan vapaaehtoisia suosituksia⁶⁰⁷. Ohjausryhmässä arvioitiin, että maanomistajat kokisivat määräykset liian velvoittavina, mikä voisi olla esteenä alueen perustamiselle⁶⁰⁸. Maanomistajille korostettiin, ettei alueen perustaminen aiheuta rajoituksia tai vaatimuksia, eikä juridisia velvoitteita hoitosuunnitelman noudattamiseen. Asukkaiden ja maanomistajien osalta kyseessä ovat vapaaehtoisesti noudatettavat suositukset, alueella vaikiintuneet toiminnot voivat jatkua eikä maisemanhoitoalueella ole vaikutusta alueen nykyisiin tai tuleviin käyttömuotoihin.⁶⁰⁹ Lisäksi maa-alueet otettiin mukaan vain maanomistajan suostumuksella⁶¹⁰.

Useissa lausunnoissa todettiin Skärlandetin maisemanhoitoalueen heikko oikeudellinen status⁶¹¹, jota pidettiin sekä heikkoutena että vahvuutena. Määräysten avulla voisi olla mahdollista turvata maiseman arvoja⁶¹² ja suosituksilla on vain vähän juridista merkitystä alueen arvoja ja nykytoimintoja mahdollisesti uhkaavien toimenpiteiden ohjaamiseksi. Heikot oikeusvaikutukset voidaan myös nähdä vahvuutena, jotka helpottavat tai voivat olla ehdoton edellytys alueen perustamiselle⁶¹³. Suosituksia pidettiinkin käyttökelpoisimpana välineenä kulttuurimaisemien vaalimisessa, joiden tärkeimmät arvot ovat syntyneet ihmistoiminnan seurauksena ja joiden säilyminen edellyttää jatkuvaa ylläpitoa, johon ei voi määräyksin pakottaa.⁶¹⁴

Maisemanhoitoalueen perustamisessa on tärkeää, että asukkaat ja viranomaisen sitoutuvat tavoitteisiin, maisemanhoidon tavoitteet ja toimenpiteet ovat käytännönläheisiä, paikalliseen toimintaan ja menetelmiin soveltuvia sekä mitoitettu niitä toteuttavien toimijoiden resurssien mukaisesti⁶¹⁵. Seppäsen mukaan Skärlandetin maisemanhoito toteutuu pääsääntöisesti maatalojen elinkeinotoiminnan avulla, minkä seurauksena

---

⁶⁰⁷ Tammisaaren kaupunki 2005, 25.

⁶⁰⁸ Munsterhjelm & Seppänen 2002.

⁶⁰⁹ Arkkitehtitoimisto Mars 2003; Munsterhjelm 24.10.2013; Seppänen 12.11.2013; Tammisaaren kaupunki 2005, 11-19.

⁶¹⁰ Munsterhjelm 24.10.2013.

⁶¹¹ Maa- ja metsätalousministeriö 2006; Metsähallitus 2006; Suomen luonnonsuojeluliitto 2006; Suomen maisema-arkkitehtien liitto MARK 2006; Uudenmaan ympäristökeskus 2006.

⁶¹² Heikkilä 2007b.

⁶¹³ Arkkitehtitoimisto Mars 2003; Etelä-Uusimaa 2007; Vuorinen 19.11.2013. Heikkojen oikeusvaikutusten toivotaan myös kannustavan maanomistajia alueen arvoja säilyttäviin hoito-toimenpiteisiin (Hellas 30.10.2013).

⁶¹⁴ Heikkilä 2007b.

⁶¹⁵ Tammisaaren kaupunki 2005, 18; Seppänen 12.11.2013.

alueiden käytössä ja siihen liittyvissä päätöksissä tulee korostaa maa- ja metsätalouden harjoittajien tarpeellisina pitämiä asioita. Yksityisten maa-alueiden sisällyttämisestä maisemanhoitoalueeseen ei voi seurata ulkopuolisten toimijoiden asettamia vaatimuksia alueiden käytölle ja hoidolle, eikä elinkeinojen jatkuvuutta ole tarkoituksenmukaista ohjata rajoitteilla. Näiden seurauksena maisemanhoidon tavoitteet eivät myöskään voi olla samoja kuin tilanteessa, jossa ulkopuoliset toimijat, kuten viranomaiset vastaisivat hoitotoimenpiteiden toteutuksesta.⁶¹⁶

Ympäristöministeri Lehtomäen mukaan tulevaisuudessa ympäristönhoidolle on ominaista paikallisten vapaaehtoinen osallistuminen⁶¹⁷. Ympäristöministeriön Tapio Heikkilä arvioi suositusten ja niihin liittyvän ohjauksen ilmaisevan maanomistajille paikalliseen maisemaan kohdistuvat yhteiskunnan toiveet, joiden toteutumista voidaan parhaiten edistää hyvällä yhteistyöllä, neuvonnalla ja taloudellisilla kannustimilla, kuten maatalouden ympäristötuella.⁶¹⁸ Skärlandetin maisemanhoitoalueen perustaminen edustaa näin uudenlaista, vapaaehtoisuutta ja heikkoja oikeusvaikutuksia korostavaa toimintamallia.

Maisemanhoitoalue ohjaa ensisijaisesti eri viranomaisten toimintaa alueella⁶¹⁹, lisää mahdollisuuksia maankäytön ohjaamiseen ja sitä kautta alueen arvojen säilymiselle⁶²⁰. Maisemanhoitoalueella rakentamista ja vastaavaa maankäyttö- ja rakennuslain mukaista alueidenkäyttöä ohjaa Tammisaaren eteläisen saariston oikeusvaikutteinen osayleiskaava sekä Tammisaaren kaupungin rakennusjärjestys. Luonnonsuojelualueiden hoitoa ohjaavat alueiden suojelupäätökset. Maisemanhoitoalue ja hoitosuunnitelma antavat kaavaa täydentäviä ja tukevia ohjeita rakentamiseen ja ympäristön käsittelyyn. Rakennusjärjestystä muutettaessa tai poikkeamislupakäsittelyissä maisemanhoitosuunnitelmalla on viranomaisia ohjaava vaikutus. Viranomaisten on esimerkiksi katsottava, että mastojen, linjojen ja johtojen sijoittelussa, tielinjausten muutoksissa ja muissa maisema- tai toimenpidelupaa vaativissa toimenpiteissä maisemanhoitoalue otetaan huomioon.⁶²¹

Hellaksen mukaan maisemanhoitoalueet ja valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet otetaan huomioon maankäytön suunnittelussa maakuntakaavasta lähtien, jolloin kaavoituksen kautta voi syntyä tilanteita, jotka maanomistajat kokevat rajoituksina.

---

⁶¹⁶ Seppänen 12.11.2013.

⁶¹⁷ Nöjd 2007.

⁶¹⁸ Heikkilä 2007b.

⁶¹⁹ Munsterhjelm 2003; 24.10.2013; Tammisaaren kaupunki 2005, 11.

⁶²⁰ Munsterhjelm & Seppänen 2002.

⁶²¹ Munsterhjelm 2003; Tammisaaren kaupunki 2005, 11, 19.

Esimerkiksi teollisuushallin rakentaminen voidaan estää valtakunnallisesti arvokkaalla maisema-alueella. Vastaava rakentaminen voitaisiin estää myös ilman maisema-alueen statusta, mutta statuksen omaavilla alueilla nimeämisiä käytetään päätöksenteon perusteluissa, jolloin ratkaisut myös liitetään niihin.⁶²²

Hellas arvioi ennen perustamispäätöstä laaditun hoitosuunnitelman tukeneen asukkaiden hyväksyntää alueen perustamiselle. Sen avulla kerrottiin tavoitteista, vapaaehtoisuuden periaatteista ja asemoitiin maisemanhoitoalue perinteisistä luonnonsuojelualueista poikkeavaksi alueeksi. Hän pitää hoitosuunnitelmaa sisällöllisesti onnistuneena ja käytännönläheisenä työkaluna alueen asukkaille. Toisaalta sen toteutuksessa olisi asukkaita voitu osallistaa ja hyödyntää vielä enemmän. Osa tilallisista myös koki suunnitelman toteutustavan edustaneen perinteistä, ylhäältä alaspäin suuntautuvaa toimintamallia.⁶²³

Osallistumista ja maanomistajien hyväksyntää maisemanhoitoalueen perustamiselle tukivat ja rakensivat myös alueen valmistelun yhteydessä laaditut tilakohtaiset maisemanhoitosuunnitelmat, tukihakemukset ja maisemanhoitosopimukset. Esko Vuorinen laati yhdessä maanomistajien kanssa tilakohtaiset hoitosuunnitelmat sekä ympäristötuen erikoistukisopimusten hakemukset.⁶²⁴ Näiden kautta syntyi luottamuksellinen suhde viranomaisten, asiantuntijoiden ja alueen maatalousharjoittajien kesken, josta esimerkkinä maa- ja karjatilojen omistajat halusivat alueitaan maisemanhoitoalueen piiriin enemmän, mitä lopulliseen rajaukseen sisällytettiin⁶²⁵.

Maatalousharjoittajien mukaan ympäristötukisopimusten kautta toteutunut lisärahoitus mahdollisti maatalouselinkeinojen jatkumisen. Tilanomistajille erikoistukisopimukset eivät olleet aikaisemmin tuttuja ja yksittäiset sopimukset toimivat esimerkkinä, joka kannusti myös muita hakemaan vastaavia sopimuksia.⁶²⁶ Suunnitelmien ja sopimusten tekeminen ajoittui ohjelmakauden vaihteeseen, alueen ominaispiirteet ja karjatilojen maisema-arvoja tuottava ja ylläpitävä toiminta soveltuivat hyvin maisemanhoidon tukien hakemiseen, lisäksi Vuorinen laati suunnitelmat asukkaiden äidinkielellä ruotsiksi⁶²⁷.

---

⁶²² Hellas 30.10.2013.

⁶²³ Hellas 30.10.2013.

⁶²⁴ Munsterhjelm & Seppänen 2002; Brunström 29.10.2013; Munsterhjelm 24.10.2013; Vuorinen 19.11.2013.

⁶²⁵ Munsterhjelm 24.10.2013; Vuorinen 19.11.2013; Riihimäki 2011.

⁶²⁶ Munsterhjelm & Seppänen 2002; Munsterhjelm 24.10.2013; Vuorinen 19.11.2013.

⁶²⁷ Vuorinen 19.11.2013.

Asiantuntijalähtöinen aluerajaus

Tiukat aluerajaukset ovat kuin muotokuva hartioista ylöspäin, jonka avulla ei näe kokokuvaa. ⁶²⁸

Skärlandetin maisemanhoitoalueen rajaus perustuu aikaisempien inventointien ja suojeleohjelmien sekä hoitosuunnitelman yhteydessä tehtyjen lisäselvitysten perusteella tunnettuihin luonto- ja maisema-arvoihin, maanomistuksen huomioimiseen ⁶²⁹, saariston osayleiskaavan, seutukaavan ja tulevan maakuntakaavan rajauksiin ⁶³⁰ sekä yhtenäisen aluerajauksen vaateeseen ⁶³¹. Kyseessä on asiantuntijalähtöinen rajaus, jota luonnehditaan eri näkökulmien tarkoituksenmukaisuuteen perustuvaksi kompromissiksi ⁶³². Seppäsen mukaan aluerajaus on yhdistelmä erilaisia toiveita sekä konfliktien ja ristiriitojen välttämistä, jonka yhtenä tavoitteena oli ympäristöviranomaisten toivoman, ensimmäisen maisemanhoitoalueen perustaminen ⁶³³.

Maisemanhoitoaluetta vuosina 1999-2001 valmistelleessa Skärlandet-Gullön maisemanhoito-ohjelmassa, aluerajauksen ensimmäiseen versioon sisältyi Skärlandetin, Jomalvikin sekä Gullön maatilojen alueet ⁶³⁴. Hankkeen aikana Jomalvikin tila lopetti toimintansa ⁶³⁵. Maanomistajatapaamisten jälkeen aluerajauksen valmistelu tarkentui Skärlandetin ja Gullön maatilojen alueille vuonna 1999 ⁶³⁶. Vuonna 2002 maisemanhoitoaluetta valmisteltiin Skärlandetin, Gullön ja Näsebyn alueille ⁶³⁷. Gullön kartanon omistajat ilmoittivat jäävänsä pois hankeesta 11.2.2003, koska tilalla on jo runsaasti alueita suojelun piirissä ⁶³⁸.

Perustamisprojektin yhteydessä oli tiedossa silloisen Tammisaaren, nykyisen Raaseporin kaupungin suunnitelmat vakituisen asutuksen lisäämisestä omistamilleen maa-

---

⁶²⁸ Seppänen 12.11.2013.

⁶²⁹ Munsterhjelm & Seppänen 2002; Brunström 29.10.2013; Hellas 30.10.2013; Munsterhjelm 24.10.2013; Seppänen 12.11.2013; Vuorinen 19.11.2013.

⁶³⁰ Munsterhjelm & Seppänen 2002; Seppänen 12.11.2013.

⁶³¹ Hellas 30.10.2013; Munsterhjelm 24.10.2013; Vuorinen 19.11.2013.

⁶³² Munsterhjelm 24.10.2013; Seppänen 12.11.2013.

⁶³³ Seppänen 12.11.2013. Ympäristöministeriön ELY-keskuksille asettamat tavoitteet (Hellas 30.10.2013).

⁶³⁴ Stordell 1999b; Munsterhjelm & Stordell 1999b; Tammisaaren kaupunki 1999; 2002.

⁶³⁵ Munsterhjelm & Seppänen 2002; Munsterhjelm 24.10.2013.

⁶³⁶ Stordell 1999a; Munsterhjelm 1999.

⁶³⁷ Arkkitehtitoimisto Mars 2002; Munsterhjelm & Seppänen 2002; Stordell 2002.

⁶³⁸ Munsterhjelm & Seppänen 2003a.

alueille Sommarössä. Suunnitelmien seurauksena maisemanhoitoalueesta rajattiin pois uudisrakentamisen alueet, ettei perustettava alue vaikeuttaisi tonttien myyntiä. Seppäsen mukaan poisrajaus oli tarpeetonta, koska näiden maa-alueiden käyttötarkoitukset oli suunniteltu jo oikeusvaikutteisessa yleiskaavassa, joka osaltaan helpotti aluerajausta. Lisäksi maisemanhoitoalueen perustaminen ei tarkoita alueen museoimista, vaan sinne sopivat erilaiset kulttuuriset kerrostumat.⁶³⁹

Luonnonsuojelualueiden sekä osayleis- ja seutukaavojen lisäksi rajauksen lähtöaineistoina olivat valtakunnallisesti arvokkaan maisema-alueen sekä valtakunnallisesti merkittävän kulttuurihistoriallisen ympäristön, Skåldön kulttuurimaiseman rajaukset, Marketta Jolkkosen laatima maisemaselvitys, Esko Vuorisen tekemät perinnemaiseman inventoinnit sekä 1700-luvulta alkava kartta-aineisto, joka sisälsi tietoja tilojen, laiturien ja peltojen historiasta⁶⁴⁰. Maisema-arvojen lisäksi rajauksessa huomioitiin luonnontieteellisiä ja historiallisia arvoja – joiden perusteella alueeseen sisällytettiin esimerkiksi Kopparöfladan, joka ei kuulu valtakunnallisesti arvokkaaseen maisema-alueeseen – sekä rakennussuojelu- ja muinaismuistolain määrittämiä kohteita⁶⁴¹.

Maisemanhoitoalueen rajausta korostaa maankohoamisen, flada- ja kluuvialueiden sekä karjataloutta harjoittavien maatilojen merkitystä⁶⁴². Seppäsen mukaan alueen tarkastelulähtökohtana oli muutosprosessin näkyvyys. Luonnonprosessien, kuten maankohoamisesta johtuvan vyöhykkeisyyden, ja ihmistoimintaan liittyvän maankäytön seurauksena alue on jatkuvassa muutoksessa.⁶⁴³ Maankohoamisen seurauksena syntyneitä erityispiirteitä huomioitiin sisällyttämällä alueeseen esiflada, flada, kluuvi, kluuvijärvi, saaristojärvi -jatkumo⁶⁴⁴. Fladoista kuroutuneiden kluuvijärvien, Sommarö- ja Sundträsketin, koettiin olevan oleellinen osa saaren maisemakokonaisuutta,⁶⁴⁵ edustavan biologisia arvoja ja tuovan monimuotoisuutta maisemanhoitoalueeseen⁶⁴⁶.

---

⁶³⁹ Seppänen 12.11.2013.

⁶⁴⁰ Munsterhjelm & Seppänen 2002; Hellas 30.10.2013.

⁶⁴¹ Hellas 30.10.2013; Seppänen 12.11.2013.

⁶⁴² Munsterhjelm 24.10.2013; Seppänen 12.11.2013.

⁶⁴³ Seppänen 12.11.2013.

⁶⁴⁴ Vuorinen 19.11.2013.

⁶⁴⁵ Hellas 30.10.2013.

⁶⁴⁶ Munsterhjelm 24.10.2013.

Aluerajauksessa korostui maanomistuksellinen näkökulma. Maisemanhoitoalueeseen sisällytettiin alueita, joiden maanomistajien (kaupungin ja maatilojen omistajien) tiedettiin hyväksyvän alueen perustamisen.⁶⁴⁷ Kaupunki ehdotti omistamiensa Sommarön ja Sundträsketin alueiden sisällyttämistä maisemanhoitoalueeseen. Järvet ja niitä ympäröivät rantametsät ovat osayleiskaavassa virkistysalueita. Ne sisältyvät Natura 2000 -verkostoon sekä rantojen suojeleohjelmaan, joihin liittyy metsänkäyttöä rajoittavia suosituksia ja ohjeita. Sommarön ja Sundträsketin sekä alueen keskiosan maatilojen välisten alueiden mukaanotto tuki myös vaatimusta yhtenäisen aluerajauksen toteutumisesta.⁶⁴⁸ Kaupungin maa-alueiden sisällyttämistä aluerajaukseen pidettiin myös hyvänä esimerkkinä muille maanomistajille⁶⁴⁹.

Maisemanhoitoalueen ulkopuolelle jätettiin Skärlandetin tiiviimmän loma-asutuksen alueet sekä Sommarön ja Baggön kylät. Laajempi aluerajaus olisi tarkoittanut perustamisessa huomioitavien maanomistajien lukumäärän merkittävää kasvua, minkä pelättiin aiheuttavan ristiriitoja, estävän tai hidastavan alueen perustamista ja mikä olisi edellyttänyt erilaisia toimintamalleja.⁶⁵⁰ Tammisaaren päätöksenteossa oli valmistauduttu vain keskeisten alueiden mukaanottoon,⁶⁵¹ eikä runsaasti vapaa-ajan asuntoja sisältävien alueiden koettu tuovan lisäarvoa maisemanhoitoalueelle⁶⁵².

Skärlandetia ympäröiviin vesialueisiin ei liitetty muutosuhkaa tai hoitotoimenpiteiden vaadetta, joka olisi edellyttänyt niiden sisällyttämistä aluerajaukseen. Vapaa-ajan asutuksen jättäminen pääosin aluerajauksen ulkopuolelle, korostaa myös maatilojen merkitystä alueen arvojen säilyttämisessä.⁶⁵³ Toisaalta flada-kluuvi -jatkuojen sekä Stensfladanin mukaanotto alueen eteläosassa sisällytti rajaukseen useita vapaa-ajan asuntoja⁶⁵⁴. Uudenmaan saaristo on nykyisin myös vapaa-ajan ja kesämökkien maisemaa. Hellaksen mukaan tämä ajankuva näkyy ja saa näkyä, mikäli se ei ole ristiriidassa maisemanhoitoalueiden ja valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden viljelymaisemaa korostavien kohteiden ja niiden säilyttämisen kanssa.⁶⁵⁵

---

⁶⁴⁷ Seppänen 12.11.2013.

⁶⁴⁸ Tammisaaren kaupunki 2005, 82; Brunström 29.10.2013; Hellas 30.10.2013; Munsterhjelm 24.10.2013; Seppänen 12.11.2013; Vuorinen 19.11.2013.

⁶⁴⁹ Munsterhjelm 24.10.2013.

⁶⁵⁰ Munsterhjelm & Seppänen 2002; Munsterhjelm 24.10.2013; Seppänen 12.11.2013.

⁶⁵¹ Munsterhjelm & Seppänen 2002.

⁶⁵² Munsterhjelm 24.10.2013.

⁶⁵³ Seppänen 12.11.2013.

⁶⁵⁴ Vuorinen 19.11.2013.

⁶⁵⁵ Hellas 30.10.2013.

Maisemahankkeen ohjausryhmässä oli erilaisia näkemyksiä aluerajauksen toteuttamisesta. Tammisaaren kaupungin ympäristöpäällikkö olisi halunnut mukaan Skärlandetin saaren pohjoispuolella olevan Näsebyn kartanon alueet, joiden maisema-arvot täyttivät maisemanhoitoalueen kriteerit. Lisäksi tilalla harjoitetaan karjataloutta ja maanomistaja oli kiinnostunut osallistumaan alueen perustamiseen.⁶⁵⁶ Ohjausryhmässä keskusteltiin mahdollisuudesta muodostaa maisemanhoitoalue useammasta maantieteellisesti erillisestä alueesta. Ympäristöministeriön edustaja edellytti kuitenkin yhtenäistä aluerajauksia, minkä seurauksena Skärlandetin ulkopuolella olevat kohdeet, kuten Näsebyn tila, jätettiin maisemanhoitoalueen ulkopuolelle⁶⁵⁷.

Seppäsen mukaan aluerajaus ja sen perusteet kertovat osaltaan siitä, miten eri toimijat näkevät ja kokevat maiseman. Maisemayleissopimuksen maisemamääritelmän mukaisesti on ymmärrettävää, että ympäristöviranomaiset tarkastelevat maisemaa maisema-aluerajaukseen sisältyvien maatilojen kautta, paikallisen ympäristönsuojelutoimiston edustaja korostaa luonnotieteellisiä arvojen kuten fladojen merkitystä ja konsultteina toimineet maisema-arkkitehdit näkevät alueen osana maankohoamisrannikkoa. Maisema-arkkitehdeille alue muodostuu maisemarakenteen, maankohoamisen, sukkessien sekä maankäyttötapojen eri vaiheissa olevien osien kokonaisuudesta, missä elinkeinotoiminnan vakaus, pysyvyys ja toimintamallit ovat osa alueen luonteenomaisia piirteitä.⁶⁵⁸

Lausuntokierroksella Suomen luonnonsuojeluliitto piti esitettyä rajausta liian pienenä. Sen mukaan meri on saaristossa eri osia yhdistävä elementti, alueen ei tarvitsisi olla yhtenäinen ja rajausta tulisi laajentaa Gullön kartanon ja Näsebyn alueilla.⁶⁵⁹ Myös Natur och Miljö painotti omassa lausunnossaan meren keskeistä merkitystä saaristomaiseman tekijänä⁶⁶⁰. Molemmat järjestöt esittivät myös toiveen, että alueeseen voisi myöhemmin liittää muita kohteita⁶⁶¹. Metsähallitus piti lausunnossaan ehdotettua rajausta tarkoituksenmukaisena, melko eheänä kokonaisuutena⁶⁶².

---

⁶⁵⁶ Munsterhjelm 24.10.2013; Vuorinen 19.11.2013.

⁶⁵⁷ Munsterhjelm & Seppänen 2002; Hellas 30.10.2013; Munsterhjelm 24.10.2013; Vuorinen 19.11.2013.

⁶⁵⁸ Seppänen 12.11.2013.

⁶⁵⁹ Suomen luonnonsuojeluliitto 2006.

⁶⁶⁰ Natur och Miljö 2006.

⁶⁶¹ Natur och Miljö 2006; Suomen luonnonsuojeluliitto 2006.

⁶⁶² Metsähallitus 2006.

Kuusi vuotta alueen perustamisen jälkeen Seppänen näki alueen ensijaisesti erilaisten muutosprosessien ymmärtämisen ja seuraamisen kohteena, johon suhtautuminen vaikuttaa siihen, miten ymmärrämme ja arvotamme alueen maisemaa. Seppäsen suhtautuu kriittisesti viranomaisten määrittelemiin aluerajauksiin, jotka kertovat aika vähän itse kohteesta. Hän arvioi maisemanhoitoalueen perustamisen olleen osittain sattumanvaraista ja perustamishetki edustaa läpileikkausta alueen muutosprosessien yhdestä ajankohdasta.⁶⁶³

Haastattelussa Vuorinen arvioi rajausta vyöhykkeisyyden näkökulmasta, joka on hyvin yhdenmukainen Seppäsen prosessinomaisuutta korostaneen tarkastelutavan kanssa. Heidän toiveina olisi aluerajauksen laajentaminen sekä ulkopuolelle rajattujen Gullön ja Näsebyn tilojen sisällyttäminen maisemanhoitoalueeseen. Laajempi aluerajaus mahdollistaisi kontrastien ja vertailukohteiden – kuten maankohoamisen, erilaisten maatalousalueiden mittakaavan ja pirstoutuneen tai yhtenäisen maisemarakenteen sekä alueen merellisyyttä korostavien näkymien ja ranta-alueiden – huomioimisen osaksi maisemanhoitoaluetta. Ympäristöministeriön vaatimuksena ollut yhtenäinen alue voitaisiin toteuttaa Tammisaaren saariston kansallispuiston esimerkin mukaisesti, jolloin maisemanhoitoalue voisi koostua vesialueiden yhdistämistä maatalousmaisemaa sisältävistä saarista. Samalla olisi mahdollista huomioida alueen vyöhykkeisyys, alkaen Gullön sisäsaariston rehevistä tammimetsistä ja mannerrannoista, jatkuen sisä- ja keskisaariston kautta avomerivyöhykkeelle asti.⁶⁶⁴

---

⁶⁶³ Seppänen 12.11.2013.

⁶⁶⁴ Seppänen 12.11.2013; Vuorinen 19.11.2013.

Maatalouden jatkuvuutta turvaavat tavoitteet

Maisemanhoitoalue on kuin silkkihuivi joka leijailee alueen päällä, mutta ei välttämättä edes kosketa sitä. Status edustaa tietynlaista luksusta, merkkiä alueen erityispiirteistä, jotka on mahdollista säilyttää nykyisenkaltaisella toiminnalla. ⁶⁶⁵

Skärlandetin maisemanhoitoalueen perustamisen tavoitteena on luonnonsuojelulain mukaisesti, luonnon- ja kulttuurimaiseman ominaispiirteiden ja muiden erityisten arvojen säilyttäminen ja hoitaminen ⁶⁶⁶. Maisemanhoitosuunnitelmaan kirjattuja tavoitteita ovat maisemanhoitoalueen perustaminen, saariston kulttuuri- ja luonnonmaiseman hoito kestäväällä tavalla, saaristomaatalouden elinvoimaisuuden edistäminen ja elinkeinojen kehittäminen, pysyvän asumisen sekä loma-asumisen ja muun yhdyskuntarakentamisen ohjaaminen kulttuurimaisemaan sopeuttaen. Tavoitteina ovat myös luonnonsuojelu- ja Natura-alueiden kytkeminen osaksi maisemanhoitoaluetta, maiseman kauneuden ylläpitäminen ja lisääminen sekä maiseman muutosprosessien ja maisemarakenteen olennaisten tekijöiden huomioiminen maisemanhoidon toteutuksessa. ⁶⁶⁷

Tammisaaren kaupungin tavoitteiksi on kirjattu saaristomaatalouden toimintaedellytysten säilyttäminen, elinkeinomahdollisuuksien lisääminen kestäväällä tavalla, luonnonlaitumien hoidon jatkaminen pääasiassa laiduntamalla sekä uudisrakentamisen sopeuttaminen olemassa olevaan rakennuskantaan ⁶⁶⁸. Seppänen tulkitsee kaupungin tavoitteiden tarkoittavan paikallishallinnon omien toimenpiteiden tukea saaristomaatalouden jatkuvuudelle, jossa viranomaiset voivat mahdollisesti tarjota kannustimia hoitotoimenpiteiden toteuttamiseen. Lisäksi on tärkeää mahdollistaa esimerkiksi metsätalouden harjoittaminen tavanomaisella, elinkeinotoiminnassa vakiintuneella tavalla. ⁶⁶⁹

---

⁶⁶⁵ Seppänen 12.11.2013. Maisemanhoitosuunnitelman laatimisesta vastannut Arkkitehtitoimisto Mars:in edustaja Raija Seppänen alueen perustamistilaisuudessa.

⁶⁶⁶ Ekenäs stad 2006; Luonnonsuojelulaki 1996, 32§; Seppänen 12.11.2013; Tammisaaren kaupunki 2005, 8, 25, 86; Ympäristöministeriö 2007b.

⁶⁶⁷ Tammisaaren kaupunki 2005, 26. Hoitosuunnitelman teknisinä tavoitteina ovat aineiston havainnollisuus viranomaisille ja maanomistajille, suunnittelukartta sekä toteutuksen ja seurannan järjestämistä helpottava suunnitelmamateriaali.

⁶⁶⁸ Tammisaaren kaupunki 2005, 7, 8, 18, 24, 86; Uudenmaanliitto 2007, 4; Ympäristöministeriö 2007b.

⁶⁶⁹ Seppänen 12.11.2013.

Hoitosuunnitelmassa tavoitteet ja niitä tukevat toimenpiteet on kuvattu hyvin yhdenmukaisesti luonnonsuojelulain uudistukseen liittyneen hallituksen esityksen kanssa. Molemmassa korostetaan lähes identtisellä tavalla kulttuurimaiseman suojelun eroja perinteisen luonnonsuojelun tavoitteisiin; heikkoja oikeusvaikutuksia, nykykäytännön jatkuvuuden merkitystä sekä tunnustuksen kannustavaa ja velvoittavaa luonnetta alueen erityispiirteiden huomioinnissa.⁶⁷⁰

Maisemanhoidon näkökulmasta tärkeimpiä kokonaisuuksia ovat kulttuurimaiseman vyöhyke sekä rantojen muutosalueet. Kulttuurimaiseman vyöhykkeeseen kuuluvat kyläalueet, asutus, tiestö, pelto- ja niittyalueet sekä metsien reunavyöhykkeet. Luonnonalueiden ja kulttuurimaiseman vaihettumisvyöhykkeeseen kuuluvat metsälaitumet ja rantojen muutosalueet, fladat, kluuvit ja vesialueet. Alueen pellot suositellaan pidettäväksi viljelyn piirissä. Tienvarsipuuston raivauksessa huomioidaan näkymien avaaminen. Uudisrakentamisessa sekä tilakeskusten korjaus- ja täydennysrakentamisessa pyritään saaristolle ominaiseen rakennustapaan. Tilakeskusten yhteydessä on tavoitteena säilyttää myös nykykäytöstä poistuvia rakennuksia ja rakenteita. Lisäksi vanhan asutuksen jäänteitä ja säilyneitä rakenteita hoidetaan merkinä maiseman ajallisesta kerrostuneisuudesta.⁶⁷¹

Maisemanhoitosuunnitelmassa karttaan on merkitty maisemakohteet, kauniit maisemat ja tienvarren pysähdyspaikat⁶⁷². Suurin osa kohteista ja niiden katsomispaikoista sijaitsevat pääteiden varsilla. Hoitosuunnitelman laatimisesta vastanneen Seppäsen mukaan kohteiden valintaa ja katsomispaikkoja selittää niiden sijoittuminen yleiselle, julkiselle alueelle, kuten pääteiden varsille. Suunnitelma on julkinen asiakirja ja kartalle merkittyjen kohteiden valinta oli osa suunnittelufilosofiaa ja asukkaille annettua lupaus siitä, ettei alueen perustamisesta aiheudu ongelmia tai ennakoimattomia vaikutuksia maanomistajille. Maisemanhoitoalueen perustaminen edustaa pysyvää arvoalueen nimeämistä ja siihen liittyvän aineiston tulee huomioida myös väärinkäytön mahdollisuudet tai tulevaisuudessa lisääntyvän liikenteen aiheuttavat ongelmat. Suunnitelma on näin laadittu myös alueella liikkumisen ehdoilla, eikä kartalle haluttu merkitä kohteita, joiden havaitseminen edellyttäisi liikkumista esimerkiksi yksityisissä pihapiireissä.⁶⁷³

---

⁶⁷⁰ HE 79/1996. Esityksen pääasiallinen sisältö; Yleisperustelut sekä esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset. Maiseman suojelu; Similä ym. 2010, 44; Tammisaaren kaupunki 2005, 6, 9-10, 19.

⁶⁷¹ Tammisaaren kaupunki 2005, 10, 24, 37.

⁶⁷² Tammisaaren kaupunki 2005, 38.

⁶⁷³ Seppänen 12.11.2013.

Skärlandetin maisemanhoitoalueen perustaminen on tunnustus alueen erityisistä luonto- ja maisema-arvoista sekä paikallisten toimijoiden pitkäjänteisestä kulttuuri- ja luonnonympäristön sekä rakennetun ympäristön hoidosta ⁶⁷⁴. Ympäristöministeri Lehtomäen mukaan alueen tarkoituksena on auttaa turvaamaan perinteisen saaristo-maatalouden toimintaedellytykset pitkälle tulevaisuuteen, turvata maisemanhoidon toimintaedellytykset, varmistaa maiseman olennaisten piirteiden säilyminen sekä edistää maisemanhoidon toimenpiteitä käytännössä ⁶⁷⁵. Tavoitteissa Skärlandetin kulttuurimaiseman jatkuvuus toteutuukin asukkaiden ja viranomaisten alueen maisema-arvoja huomioivalla ja säilyttävällä tavalla ⁶⁷⁶.

Skärlandetin maanomistajat hyväksyivät maisemanhoitoalueen perustamisen, mutta eivät liittäneet siihen erityisiä odotuksia. Maatilallisten arvioitiin olevan tyytyväisiä oman asuinympäristönsä nykytilaan. Keskeisessä osassa oli ajatus nykytoiminnan jatkuvuudesta tavalla, johon ei liittyisi merkittäviä muutoksia ⁶⁷⁷. Seppäsen mukaan asukkaiden sijaan erityisen innostuneita olivat viranomaiset, joiden tärkein tavoite oli ensimmäisen maisemanhoitoalueen perustaminen ⁶⁷⁸.

---

⁶⁷⁴ Hellas 30.10.2013; Linkola 7.2.2014; Tammissaaren kaupunki 2005, 86; Vuorinen 19.11.2013.

⁶⁷⁵ Uudenmaanliitto liitto 2007, 4; Ympäristöministeriö 2007a.

⁶⁷⁶ Vuorinen 19.11.2013.

⁶⁷⁷ Brunström 29.10.2013; Hellas 30.10.2013; Linkola 7.2.2014; Seppänen 12.11.2013.

⁶⁷⁸ Seppänen 12.11.2013.

Perustamisen jälkeinen aika ja tavoitteiden toteutuminen

Luonnon- ja kulttuurimaiseman ominaispiirteiden säilyminen

Tästä tuli yksi status siihen päälle, joka ei oikeasti ole sitä käytännön toimintaa muuttanut. ⁶⁷⁹

Maisemanhoitoalueen perustamisen jälkeen Skärlandetin maatilojen toiminta on jatkunut muuttumattomana, mikä on samalla ylläpitänyt alueen maisema-arvoja. Syksyllä 2013 haastateltavat arvioivat Skärlandetin maisema-arvojen ja erityispiirteiden säilyneen hyvin ja olevan yhdenmukaisia alueen perustamisen aikaisen tilanteen kanssa. ⁶⁸⁰ Tutkimusaineiston perusteella maisemanhoitoalueella ei kuitenkaan ole ollut merkittävää roolia luonto- ja kulttuuriarvojen säilymisessä.

Skärlandet edustaa poikkeuksellista maaseudun kulttuuriympäristön kohdetta, jonka erityispiirteiden säilyminen toteutuu karjatilojen laajan maanomistuksen sekä maisema-arvoja tukevan elinkeinoharjoittamisen ansiosta ⁶⁸¹. Maataloudenharjoittajat eivät ole ensisijaisesti hoitaneet maisemaa, vaan harjoittaneet omaa elinkeinoaan, joka on pitänyt tilojen maa-alueet yhtenäisenä ja tukenut nykyisten käyttötarkoitusten jatkuvuutta ⁶⁸². Tämä on tehnyt Skärlandetista viranomaisten näkökulmasta erityisen helpon alueen. Skärlandetissa ei ole monille muille alueille tyypillisiä hoitamatta jääneitä tai erityisiä hoitotoimenpiteitä edellyttäviä alueita. ⁶⁸³ Maisema-arvojen säilymistä ovat tukeneet myös yleiskaava sekä suojelualueet, joiden seurauksena rakentaminen on kielletty merkittävälle osalle ranta-alueista ⁶⁸⁴.

---

⁶⁷⁹ Hellas 30.10.2013.

⁶⁸⁰ Brunström 29.10.2013; Heikkilä 18.6.2013; Hellas 30.10.2013; Munsterhjelm 24.10.2013; Seppänen 12.11.2013; Vuorinen 19.11.2013. Munsterhjelmin (24.10.2013) mukaan arvojen säilymistä ilmentää maisema-alueiden päivitysinventoinnin yhteydessä ehdotettu maisema-alueen laajentaminen yhdenmukaisemmaksi maisemanhoitoalueen kanssa.

⁶⁸¹ Hellas 30.10.2013; Kokko 4.10.2013.

⁶⁸² Munsterhjelm 24.10.2013; Seppänen 12.11.2013.

⁶⁸³ Hellas 30.10.2013.

⁶⁸⁴ Seppänen 12.11.2013.

Alueen perustamisen jälkeen osa maanomistajista kiinnostui maatalouden ympäristötuen erityistuilla rahoitettavien luonnon monimuotoisuuden, maiseman ja vesiensuojelun kannalta merkittävien alueiden eli LUMO-kohteiden hoidosta ja he ovat toteuttaneet näihin sisältyviä hoitotoimenpiteitä. Skärlandetissa LUMO-kohteita ovat esimerkiksi peltojen reunavyöhykkeet ja metsäsaarekkeet, luonnonlaitumet ja maisemallisesti tärkeät kyläpellot. Grevössä tien ja Kopparöfladan välillä on LUMO-sopimukseen perustuvan laidunnuksen ja harvennuksen avulla toteutettu hoitotoimenpiteitä aikaisempaa laajemmalla alueella. Maisemassa ne näkyvät vaihtelua tuovina muutoksina korostaen katajia sekä avoimina näkyminä lähipelloille. Kaikissa kohteissa toimenpiteet eivät ole olleet hoitosuunnitelmien mukaisia. Esimerkiksi luonnonlaidunten hakkuissa on puuntuotannollisista syistä vanhoja koivuja poistamalla raivattu tilaa nuorille männyille, vaikka suunnitelmissa suositukset ovat päinvastaisia. Vuorinen arvioi maisemanhoitoalueen perustamisen kuitenkin edistäneen osaltaan sen tavoitteena olevien maisema-arvojen säilyttämistä.⁶⁸⁵

Brunströmin arvioi innostuksen ja ajanpuutteen rajoittavan Nabbenin tilan hoitotoimenpiteiden mittakaavaa. Nabbenissa maisemanhoitoalueen hoitosuunnitelmaa ei ole hyödynnetty elinkeinotoiminnan yhteydessä ja sen koetaan edustavan hoitotoimenpiteiden yleisluontoista ja periaatteellista kuvausta, joka ei edes sisällä alueellisia hoito-ohjeita. Brunströmin mukaan maisemanhoitoalue ei ole tuonut erityistä lisäarvoa tai hyötyä tilalle, jonka alueet sisältyivät valtakunnallisesti arvokkaaseen maisema-alueeseen ja josta on jo aikaisemmin tehty useita inventointeja. Tukihakemuksissakin on vain mainittu alueen kuuluvan maisemanhoitoalueeseen.⁶⁸⁶

Skärlandetin yksi erityispiirre on yhteisöllisten rakenteiden ja sekä niiden mahdollistamien hoitotoimenpiteiden puuttuminen⁶⁸⁷. Maisema-arvot ovat säilyneet niitä ylläpitävän elinkeinotoiminnan jatkuvuuden ansiosta. Haastateltavien mukaan alueen pienen pinta-alan, yhteisiksi tai julkisiksi koettujen rakennusten tai maa-alueiden puuttumisen, maanomistajien pienen lukumäärän sekä itsenäisen toimintakulttuurin myötä ei ole ollut tarvetta ja tilaa yhteiselle, koko alueen maisemanhoitoa edistävälle organisaatiolle kuten kyläyhdistykselle ja yhteisölliselle toiminnalle. Tilanteen ei myöskään odoteta muuttuvan lähitulevaisuudessa.⁶⁸⁸

---

⁶⁸⁵ Vuorinen 19.11.2013.

⁶⁸⁶ Brunström 29.10.2013.

⁶⁸⁷ Hellas 30.10.2013; Heikkilä 18.6.2013.

⁶⁸⁸ Heikkilä 18.6.2013; Hellas 30.10.2013; Seppänen 12.11.2013; Vuorinen 19.11.2013.

Maisemanhoitoalueen perustamisen jälkeen alueella ei ole toteutettu elinkeinotoiminnan harjoittamisesta erillisiä maisemanhoitotoimenpiteitä uusien hankkeiden tai yhteisöllisten toimenpiteiden kuten asukkaiden tai eri toimijoiden talkoiden avulla⁶⁸⁹. Skärlandetin maisemanhoitoaluetta voikin luonnehtia maisemanhoidon näkökulmasta passiiviseksi alueeksi, jos aktiivisuus määritellään yhteisöllisen toiminnan perusteella⁶⁹⁰. Toisaalta maataloudenharjoittajat toteuttavat elinkeinoaan tavalla, joka tukee alueen erityispiirteiden ja arvojen säilymistä. Toiminta on korostetun autonomista eli jokainen tilallinen hoitaa ja haluaa hoitaa alueitaan omaehtoisesti ilman ulkopuolisten apua, jolloin erityistä tarvetta hoitotalkoisiin ei ole ollut.⁶⁹¹

Maisemanhoitoalueen perustamisen jälkeen Skärlandetissa ei ole viranomaisten toimesta toteutettu maanomistajia osallistavaa kehittämistyötä tai tilallisten toimintaa tukevia toimenpiteitä⁶⁹². Munsterhjelmien mukaan viranomaiset ja muut asiantuntijat toivoivat, että alueen maanviljelijät olisivat oma-aloitteisesti jatkaneet maisemanhoitotoimenpiteitä ja huomioineet maisema-arvot elinkeinoharjoittamisen osana, mutta alueen perustamista ja hoitosuunnitelmaa ei seurannut pysyviä muutoksia tilojen toiminnassa. Viranomaiset ovat yrittäneet auttaa alueen maataloudenharjoittajia ja varmistaa toiminnan jatkuvuutta erilaisiin tukimahdollisuuksiin liittyvän tiedon ja asiantuntijatuen avulla. Käytännössä viranomaistoimintaan sisältyvät muut tehtävät ovat estäneet jatkotoimenpiteiden nykyistä aktiivisemmän suunnittelun ja maisemanhoitoalueen tilanteeseen reagoidaan tarvittaessa, jos alueen erityispiirteet arvioidaan uhatuksi.⁶⁹³ Skärlandetin maatilalliset eivät liittäneet maisemanhoitoalueeseen erityisiä odotuksia,⁶⁹⁴ joten yhteisten toimenpiteiden tai tilallisten toiminnan tuen puuttuminen ei ole myöskään aiheuttanut pettymystä.

Hellaksen mukaan Skärlandetin maisemanhoitoalueella tarvittaisiin kuitenkin asukkaita osallistavia jatkotoimenpiteitä, kuten tiemaisemien avaamista tai vastaavia yhteisten alueiden hoitotoimenpiteitä. Näiden toteuttamiseksi hän kaipaasi alueelle pysyväisluonteisia yhteistyörakenteita, kuten asukkaita edustavaa kyläseuraa, joka toimisi hallinnon yhteistyökumppanina yhteisten maisemanhoitohankkeiden suunnittelussa, mahdollistaisi maisemanhoidon hankerahojen ohjaamisen alueelle ja tukisi jatkotoimenpiteiden toteutumista. Yhteistyötä mahdollistavien rakenteiden puuttumisen

---

⁶⁸⁹ Brunström 29.10.2013; Hellas 30.10.2013; Munsterhjelm 24.10.2013; Seppänen 12.11.2013; Vuorinen 19.11.2013.

⁶⁹⁰ Heikkilä 18.6.2013; Hellas 30.10.2013.

⁶⁹¹ Hellas 30.10.2013; Munsterhjelm 24.10.2013. Vuorinen 19.11.2013.

⁶⁹² Hellas 30.10.2013; Munsterhjelm 24.10.2013; Vuorinen 19.11.2013.

⁶⁹³ Munsterhjelm 24.10.2013.

⁶⁹⁴ Brunström 29.10.2013; Hellas 30.10.2013; Linkola 7.2.2014; Seppänen 12.11.2013.

vuoksi alueen ulkopuolisten toimijoiden mahdollisuudet auttaa maanomistajia koetaan rajallisiksi.⁶⁹⁵

Skärlandetin jälkeen perustetut maisemanhoitoalueet ovat saaneet ympäristöministeriöltä avustusta maisemanhoitotoimenpiteiden toteuttamiseksi. Ympäristökeskuksen edustaja Kirsi Hellas pitää muille maisemanhoitoalueille myönnettyä noin 8000 euron avustusta erityisen kustannustehokkaana toimintamallina, jos avustus kohdistuu työkaluihin ja talkooväen muonitukseen eikä työstä synny kustannuksia. Skärlandetille maisemanhoidontukea ei ole myönnetty, koska tuensaajana ei voi olla yksityinen maanomistaja ja alueelta puuttuu tuen hakijana toimiva sekä hoitotoimenpiteistä vastaava organisaatio. Mikäli Skärlandetin maisemanhoitoa haluttaisiin edistää yhdistysten avulla, potentiaalisimmat yhteistyökumppanit löytyisivät nykyisistä, alueen ulkopuolella toimivista yhdistyksistä tai säätiöistä.⁶⁹⁶

Maa- ja metsätalousministeriössä haastatteluhetkellä toimineen, perustamishankkeen konsultti Raija Seppäsen mukaan ministeriön rahoittama Leader-toiminta tukee paikallisten toimintaryhmien kautta rakennettavan yhteisöllisyyden kasvua⁶⁹⁷. Mikäli paikalliset organisaatiot koetaan tärkeiksi alueellisen yhteisöllisyyden ja edustuksellisuuden sekä osittain niihin perustuvan maisemanhoidon näkökulmista, voisi ympäristö- sekä maa- ja metsätalousministeriön nykyistä tiiviimpi yhteistyö tukea paikallistason rakenteita, jotka edistäisivät molempien ministeriöiden tavoitteita.

Henkilöhaastatteluissa viranomaiset ja muut asiantuntijat arvioivat Skärlandetin maisemanhoitoalueen perustamisen jälkeisen ajan heikkouksiksi tavoitteiden seurannan, tilallisten toiminnan tuen sekä asukasorganisaatioiden puuttumisen⁶⁹⁸. Hoitosuunnitelmassa ehdotetaan luonnon- ja kulttuuriarvojen seuranta yhteistyössä kaupungin, viranomaisten ja alan tutkimuslaitosten kanssa laadittavan ohjelman avulla⁶⁹⁹. Seuranta arvioitiin tärkeäksi jo siksi, että kyseessä on ensimmäinen maisemanhoitoalue⁷⁰⁰. Alueen perustamisen jälkeen Raaseporin ympäristöpäällikkö keskusteli ympäristöministeriön edustajan kanssa rahoitusmahdollisuuksista paikallisen ammattikorke-

---

⁶⁹⁵ Hellas 30.10.2013.

⁶⁹⁶ Hellas 30.10.2013.

⁶⁹⁷ Seppänen 12.11.2013.

⁶⁹⁸ Munsterhjelm 24.10.2013; Seppänen 12.11.2013; Vuorinen 19.11.2013.

⁶⁹⁹ Tammissaaren kaupunki 2005, 11; Munsterhjelm 24.10.2013.

⁷⁰⁰ Seppänen 12.11.2013.

koulun oppilastöinä sekä yhteistyössä Aronian tutkimuskeskuksen kanssa toteutettaville jatkotutkimuksille ja alueen seurannalle. Toistaiseksi alueen seurantaa ei ole toteutettu rahoituksen puuttumisen vuoksi.⁷⁰¹

Vuorisen mukaan alueen kehittämisen tulisi perustua maanomistajien toiveisiin, joiden tarkempi suunnittelu tehtäisiin yhteistyössä⁷⁰². Vuorisen laatimien tilakohtaisten hoitosuunnitelmien jälkeen maanomistajat ovat päivittäneet suunnitelmia omaehtoisesti. Brunströmin mukaan asiantuntijan laatima suunnitelma saattaisi olla parempi, mutta hänellä ei ollut tietoa siitä, olisiko tähän saatavilla ulkopuolista apua.⁷⁰³ Haastateltavien mukaan – huomioiden kyläseuran puuttuminen sekä maatilojen lukumäärä ja merkitys – Skärlandetissa maisema-arvoja ylläpitävät jatkotoimenpiteet olisi luontevinta rakentaa tilojen omistajiin luotujen henkilökohtaisten kontaktien kautta. Prosessinomaista, jatkuvuutta korostavaa maisemanhoitoa voitaisiin parhaiten tukea ulkopuolisten asiantuntijoiden arviolla hoitotoimenpiteiden vaikutuksista, sekä heidän avustuksellaan päivitettävillä tilakohtaisilla hoitosuunnitelmissa ja tukihakemuksilla.⁷⁰⁴

Saaristomaatalouden toimintaedellytysten säilyminen

*Landskapsvården kan endast lyckas i en levande landsbygd.*⁷⁰⁵

Perustamispäätöksessä ja hoitosuunnitelmassa Tammisaaren kaupungin tavoitteita olivat muun muassa saaristomaatalouden toimintaedellytysten säilyttäminen ja elinkeinomahdollisuuksien lisääminen kestäväällä tavalla⁷⁰⁶. Tutkimuksessa näiden tavoitteiden toteutumista tarkastellaan taloudellisten tukien, maatalouden sivuelinkeinojen ja alueen matkailupalvelujen kehityksen näkökulmista.

---

⁷⁰¹ Munsterhjelm 24.10.2013.

⁷⁰² Vuorinen 19.11.2013.

⁷⁰³ Brunström 29.10.2013.

⁷⁰⁴ Munsterhjelm 24.10.2013; Vuorinen 19.11.2013.

⁷⁰⁵ Ympäristöministeriö 2007a.

⁷⁰⁶ Tammisaaren kaupunki 2005, 7, 8, 18, 24, 86; Ympäristöministeriö 2007b.

Maisemanhoitoalueen valmisteluun sisältyi tilakohtaisten ympäristön erikoistukisopimusten laatiminen ⁷⁰⁷, joka oli myös merkittävin maatalouselinkeinoja edistänyt toimenpide. Skärlandetissa maatalouselinkeinojen harjoittaminen perustuu osaksi maataloustukijärjestelmän kautta tulevaan rahoitukseen ja tehdyt sopimukset mahdollistivat taloudellisesti elinkeinojen jatkuvuuden. ⁷⁰⁸ Nabbenin tilanomistajan mukaan he olisivat jo lopettaneet karjatalouden harjoittamisen, jos siihen ei olisi saanut perinnebiotoopin hoitotukea ⁷⁰⁹. Myös alueen muut maataloudenharjoittajat arvioivat ympäristötukien mahdollistavan elinkeinon jatkamisen ⁷¹⁰.

Alueen valmisteluun sisältyneissä perinnebiotooppien kartoituksissa tunnistettiin uusia erityistukikelpoisia kohteita, jotka eivät sisältyneet aikaisemmin toteutettuun Uudenmaan perinnemaisemien inventointiin. Näiden kattamat hoitosopimukset mahdollistivat taloudellisten tukien kasvun ja vaikuttivat hoitotoimenpiteiden toteutukseen. ⁷¹¹ Ilman ulkopuolista erityisosaamista, lisäkartoituksia ja hoitosopimusten konsultaatiota, kaikkia ohjelmakauden tukia ei todennäköisesti olisi osattu hakea tai hakemukset eivät olisi johtaneet tukien myöntämisiin ⁷¹². Maisemanhoitosopimukset on sidottu sopimuskausiin, jotka tukevat hoidon jatkuvuutta, lisäksi kerran tehtyjä suunnitelmia on helppo päivittää uuden suunnitelman ja hakemuksen pohjaksi ⁷¹³.

Vuoden 1996 lakiesityksessä maisemanhoitoalueet nähtiin välineenä, joka tukisi maatalouden ympäristötukien hakemista ⁷¹⁴. Ympäristöministeri Lehtomäen mukaan Euroopan unionin maatalouden ympäristötukijärjestelmiä kehitettäessä maatalousalueiden maisema- ja luonnonarvojen merkitys, kuten harvinaistuneiden perinnemaisemien rooli kasvaa koko ajan ⁷¹⁵. Skärlandetin maataloudenharjoittajat, ympäristöministeriön edustajat sekä osa muista asiantuntijoista arvioi maisemanhoitoalueesta ja

---

⁷⁰⁷ Munsterhjelm & Seppänen 2002; Brunström 29.10.2013; Munsterhjelm 24.10.2013; Vuorinen 19.11.2013. Valmisteluun sisältyi myös perinnebiotooppien lisäkartoitus.

⁷⁰⁸ Munsterhjelm 24.10.2013; Vuorinen 19.11.2013.

⁷⁰⁹ Brunström 29.10.2013. Myös Palomäen väitöskirjassa (2008, 43) ympäristötuki oli yksi keino yhdistää luonnonsuojelu osaksi tilojen elinkeinotoimintaa.

⁷¹⁰ Munsterhjelm & Seppänen 2002.

⁷¹¹ Vuorinen 19.11.2013. Toisaalta ei ole mahdollista arvioida alueen hoitotoimenpiteiden tai niihin saatujen tukien määrää tilanteessa, jossa tilakohtaisia suunnitelmia ei olisi tehty yhdessä asiantuntijan kanssa eikä maisemanhoitoaluetta olisi perustettu.

⁷¹² Munsterhjelm & Seppänen 2002; Munsterhjelm 24.10.2013; Vuorinen 19.11.2013.

⁷¹³ Vuorinen 19.11.2013.

⁷¹⁴ HE 79/1996. Luonnonsuojelulain keinovalikoiman monipuolistaminen.

⁷¹⁵ Koljonen 2007; Ympäristöministeriö 2007a; Puttonen 2007.

valtakunnallisesti arvokkaasta maisema-alueesta olevan maataloilille hyötyä maatalouden maisemanhoitotukien päätösten yhteydessä. Tukihakemusten lisääntyessä, rahojen vähentyessä tai tukiehtojen mahdollisen kiristymisen yhteydessä, esimerkiksi luonto- tai ympäristöarvojen painotuksen kasvaessa, statusten uskotaan ohjaavan tukipäätöksiä erityisalueille. Näillä perusteilla maisemallisesti arvokkaiden alueiden arvioitiin olevan merkityksellisiä maataloudenharjoittamisen jatkuvuudelle alueella.⁷¹⁶ Nabbenin tila sai perinnebiotoopin hoitotukea jo ennen alueen perustamista. Brunströmin käsityksen mukaan tukirahojen määrä on kokonaisuudessaan vähentynyt ja maisemanhoitoalue mahdollistaa Skärlandetille erityisaseman, jonka ansiosta tukitaso on pysynyt alueella muuttumattomana ja tuen saaminen on aikaisempaa varmempaa⁷¹⁷.

Tutkimusaineiston perusteella maisemanhoitoalueen merkitys maataloustukien päätöksenteossa ei kuitenkaan ole yksiselitteinen. Haastatteluajankohtana maa- ja metsätalousministeriön yliarkkitehtina toiminut Raija Seppänen arvioi maisemanhoitoalueen vaikutuksen erilaiseen tukirahoitukseen edustavan – Skärlandetin lisäksi myös kaikkien muiden maisemanhoitoalueiden kohdalla – ensijaisesti ympäristöministeriön ylläpitämää mainosarvoa, joka ei perustu tukiehtojen käsittelykriteereihin⁷¹⁸. Seppäsen ja ympäristökeskuksen edustajan mukaan valtakunnallisesti arvokkaalla maisema-alueella tai maisemanhoitoalueella, ei ole ollut merkitystä maatalouden harjoittamiseen liittyvien tukien päätöksenteossa⁷¹⁹. Näkökulmien eroja selittää osaltaan se, tarkastellaanko nykyisiä tukiehtoja vai varaudutaanko tulevaisuudessa mahdollisesti muuttuviin sopimusehtoihin.

Seppäsen mukaan maatalouden ympäristötukien erityistukisopimuksia, kuten perinnebiotooppien hoitosopimuksia saavat kaikki tukiehdot täyttävät hakijat. Ongelmana ei ole ollut tukihakemusten suuri määrä vaan se, että tukea on hakijoiden vähäisyyden vuoksi jouduttu markkinoimaan ja mahdollisia hakijoita on erityisesti kannustettu tukien hakemiseen. Erikoistukien saamisessa on teoriassa etua siitä, että alueella on muista alueista erottuva, tukien tavoitteiden mukainen status. Erikoistukien nykyisen hakijamäärän monikertaistuminen ei kuitenkaan aiheuttaisi ongelmia tukien maksussa

---

⁷¹⁶ Koljonen 2007; Ympäristöministeriö 2007a; Puttonen 2007; Hellas 30.10.2013; Munsterhjelm 24.10.2013; Vuorinen 19.11.2013.

⁷¹⁷ Brunström 29.10.2013.

⁷¹⁸ Seppänen 12.11.2013.

⁷¹⁹ Hellas 30.10.2013; Seppänen 12.11.2013. Hellaksen mukaan (30.10.2013) maataloustuen ja siihen sisältyvien erikoistukien kriteerit määrittyvät Euroopan unionin tukijärjestelmän ehtojen mukaisesti eikä maisemanhoitoalue siinä kontekstissa edusta erityisasemaa muiden, vastaavia arvoja sisältävien kohteiden ryhmässä.

tai edellyttäisi hakijoiden priorisointia. Maanomistajat ovat hakeneet erityistukia vähän, koska niihin liittyy yksityiskohtaisempi säädöstö sekä valvonnan ja työmäärän lisääntyminen, eikä tähän liittyvää korvausta pidetä usein riittävänä suhteessa kasva-neisiin vaatimuksiin. Toisaalta pienilläkin tukirahoilla voi tapauskohtaisesti olla tärkeä merkitys toimeentulolle, maatalouselinkeinon jatkuvuudelle tai maisemanhoito-toimenpiteiden toteuttamisille.⁷²⁰

Maataloustuet ovat keskeisessä osassa Skärlandetin maatalouselinkeinon jatkuvuuden mahdollistajana. Haastateltavien mukaan erilaisiin maataloustukiin liittyy kuitenkin paljon ominaisuuksia, jotka eivät huomioi aluekohtaisia erityispiirteitä. Skärlandetin tiloille ongelmallista on erityistukien kustannusperusteisuus, koska pinta-alaltaan suuriin, vuosisatoja käytössä olleisiin luonnonlaitumiin ei liity tukitasoihin vaikuttavia perustamiskustannuksia tai työmäärällisesti merkittävää ylläpitoa, jolloin tukitaso jää alhaiseksi⁷²¹. Esimerkiksi maisemanhoitoalueeseen sisältyvä, Kopparöfladalla sijaitseva Lillön saari on pinta-alaltaan laaja, valtakunnallisesti arvokas perinнемaisema, mutta laidunalueen työmäärän ja kustannusten vähäisyyden vuoksi myös tukitaso on alhainen.⁷²²

Erityistukien ehdot sisältävät rajoituksia ja huomioivat huonosti sääolosuhteiden sekä Skärlandetin erityispiirteiden, kuten merivedenpinnan vaihtelua. Nabbenin tilalla karja tuodaan laitumille poikimisen jälkeen toukokuun lopussa ja vastaavasti sisälle yleensä marraskuun aikana. Ympäri vuoden ulkona olevaa ylämaankarjaa ei alueella voi kasvattaa, koska niiden ruokkiminen laitumella on kielletty erityistukisopimuksissa. Haastatteluajankohtana perinnebiotoopin hoitotukien ehdot kielsivät Brunströmin mukaan laitumien lannoituksen, koska se aiheuttaisi muutoksia kasvillisuuteen. Toisaalta luonnonlaitumien kasvillisuuteen ja siten laidunkarjan ravintoon vaikuttaa kasvukauden sääolosuhteet, jolloin pitkään jatkuneen kuivuuden seurauksena laitumilla ei välttämättä riitä ravintoa laiduneläimille. Matalien rantojen vuoksi myös vedenkorkeuden vaihtelulla on merkitystä ja myrskyn seurauksena vedenkorkeus voi nousta niin korkealle, ettei luonnonlaitumilla ole laiduneläimille ravintoa.⁷²³

Vuorisen mukaan luonnon tai maiseman monimuotoisuuden turvaaminen lakien sekä tuki- ja sopimusehtojen avulla on tarpeellista, mutta niiden käytännön soveltaminen

---

⁷²⁰ Seppänen 12.11.2013.

⁷²¹ Brunström 29.10.2013; Vuorinen 19.11.2013.

⁷²² Vuorinen 19.11.2013.

⁷²³ Brunström 29.10.2013. Normaalkorkeudella vesi ei näy tilan ikkunoista avautuvalla lahdella. Meriveden 50 senttimetrin nousu peittää osan Nabbenin pelloista. Meriveden 100 senttimetrin nousu peittää 10-12 hehtaaria peltoja.

ei aina ole ollut yksiselitteistä ja tapauskohtaisesti toimivaa. Luonnonhoitopeltojen kohdalla monimuotoisuuteen sisältyvät erilaiset arvot ja ominaisuudet ovat osittain toisiaan poissulkevia, jonka seurauksena säilytettävät arvot ovat myös määrittelijästä riippuvaisia. Skärlandetissa toimiva maanviljelijä olisi halunnut huomioida rukiin viljelyyn yhteydessä olevia uhanalaisia ja harvinaisia kasveja, peltorusojuurta, luohoa ja ruiskaunokkia, jotka ovat rukiin rikkaruohoja. Rukiin viljelyssä tämä olisi edellyttänyt suurempia suojakaistoja sekä ruiskutusten poisjättämistä, joita ohjelmakauden tukimuodot eivät mahdollistaneet. Ongelmia liittyy myös pitkäaikaisiin sopimuksiin, kuten 20 vuotta kattavaan kesantosopimukseen. Se ei tue sopimuskauden aikana muutuneita tarpeita ja tarjoaa vain vähän mahdollisuuksia alueiden, ehkä kaikkien osapuolten näkökulmasta tarkoituksenmukaisempaan hoitoon, koska niitä ei nähty mahdolliseksi sopimushetkellä.⁷²⁴

Osa haastatelluista kokee, että maatalouden ympäristötuen erityistukien nykymallia – kaikille tasa-arvoista ja yhdensuuruista tulotukiperiaatetta, joka perustuu pelkästään pinta-aloihin ja kustannusvastaavuteen – tulisi kehittää tavalla, joka mahdollistaisi osatukien tai korotettujen tukien maksamisen alueen arvon perusteella esimerkiksi maisemanhoitoalueiden hoidolle. Alueen erityisominaisuuksiin perustuva tuki kannustaisi arvokohteiden säilyttämiseen myös silloin, kun niihin ei liity kustannusperusteisia tukia.⁷²⁵ Vuorisen mukaan kuluperusteisen tuen problematiikkaa on jonkin verran ymmärretty, esimerkiksi uudella tukikaudella on siirrytty käsitteellisesti tuista korvauksiin, jotka mahdollistavat paremmin alueen arvojen huomioimisen⁷²⁶.

Seppäsen mukaan nykyinen maatalouden tukijärjestelmä ei mahdollista suurempien tukien maksamista maisemallisesti arvokkailla alueilla toteutettavalle maataloustuotannolle. Maatalouden rahoitusjärjestelmässä ympäristövaikutusten huomioiminen on historiallisesti rakentunut tuotannon ja 1990-luvulta alkaen kansallisen painopistealueen eli vesien suojeleminen ympärille. Viljely on suurelta osin biologiaa ja tuotantotekniikkaa eikä Euroopan unionin ympäristötukijärjestelmä erityisesti huomio maatalouden

---

⁷²⁴ Vuorinen 19.11.2013.

⁷²⁵ Brunström 29.10.2013; Hellas 30.10.2013; Linkola 7.2.2014; Vuorinen 19.11.2013. Munsterhjelm (24.10.2013) näkisi tarpeelliseksi kehittää maisemanhoitoaluekonseptia suuntaan, jossa alueen keskeisten maatiilojen jatkuvuus voitaisiin turvata taloudellisesti. Maisemanhoitoalueita on lukumääräisesti vähän ja Skärlandetissäkin maisema-arvojen säilyminen voitaisiin varmistaa tukemalla viiden tilan toimintaa. Alueen maatalousharjoittajien nykyinen tulotaso vastaa huonosti työn määrää ja sitovuutta. Valtion tarjoman tuen suuruus ei tarvitsisi olla kovin suuri, mutta jo pienilläkin lisätuloilla voitaisiin osoittaa arvostus maatalousyrittäjien työtä kohtaan ja varmistaa elinkeinojen jatkuvuus.

⁷²⁶ Vuorinen 19.11.2013.

aineettomia kulttuuriarvoja. Monilla toimenpiteillä on maisemallisia vaikutuksia, mutta ne eivät ole maisemälähtöisiä. Esimerkiksi viljelyalueiden mahdollisimman pitkällä nurmi- tai kasvipeitteisyydellä on maisemavaikutuksia, mutta taustalla ja tavoitteina on ravinteiden sitominen. Ympäristötuki on vastikkeellista kompensatiota esimerkiksi lannoituksen tarkentamisesta ja suojakaistojen ylläpidosta. Ympäristökuorituksen hallinta koetaan yleisesti tärkeämmäksi, kuin esimerkiksi maatalouden perinteisten toimintakulttuurien säilyttäminen.⁷²⁷

Skärlandetin maatilojen tulot muodostuvat eri toiminnoista, jossa metsätalous edustaa yhtä sivuelinkeinoja. Nabbenin tilanomistajan mukaan maisemanhoitoalue on metsänhoidon näkökulmasta toimiva konsepti, koska se ei rajoita hoitotoimenpiteitä. Rajoitusten sijaan alueen arvo ja säilyminen perustuvat sen käyttöön. Brunströmin mukaan ympäristöihmiset – biologit ja luonnonsuojelijat – arvostavat puuston harventamista laidunalueilla ja avonaisuuden kasvua. Kaikki metsänhoidon ammattilaiset eivät taas näe tarpeelliseksi avonaisuuden lisäämistä.⁷²⁸ Vuorinen pitää mahdollisena, että hoitosuunnitelman laatimisella ja alueen perustamisella on välillisiä vaikutuksia metsien hoitoon. Ne ovat lisänneet maanomistajien tietoisuutta ja mahdollisesti muuttaneet vapaaehtoisesti vähän metsien hoitokäytäntöjä.⁷²⁹

Tammisaaren kaupungin yhtenä tavoitteena oli alueen asukkaiden elinkeinomahdollisuuksien lisääminen kestäväällä tavalla⁷³⁰. Tämä tarkoittaa maisemanhoitoalueen statuksen ja ominaispiirteiden hyödyntämistä elinkeinojen, erityisesti matkailun kehittämässä⁷³¹. Ympäristöhallinnon edustajat näkevät matkailun edistämisen tärkeänä ja keskeisenä osana alueen maisema-arvojen säilyttämisessä⁷³². Maisemanhoitoaluetta ei kuitenkaan ole kehitetty uusia mahdollisuuksia rakentavalla tavalla⁷³³ tai hyödynnetty matkailupalvelujen kehityksessä. Tämän taustalla on matkailuyrittäjien ja maatilojen matkailutoiminnan puuttuminen. Matkailupalvelut eivät ole osa paikallisten toimijoiden sivu- tai liittännäiselinkeinoja, eikä maisemanhoitoalueella ole kaupallisia palveluita jotka voisivat hyödyntää maisema-arvoja. Skärlandetissa ei myöskään ole organisaatiota, kuten kyläyhdistystä, joka voisi ylläpitää kesäkahvilaa tai maisemanäyttelyä.⁷³⁴

---

⁷²⁷ Seppänen 12.11.2013.

⁷²⁸ Brunström 29.10.2013.

⁷²⁹ Vuorinen 19.11.2013.

⁷³⁰ Tammisaaren kaupunki 2005, 7, 8, 18, 24, 86; Ympäristöministeriö 2007b.

⁷³¹ Seppänen 12.11.2013. Näkemys koskee monia maisemallisesti arvokkaita alueita.

⁷³² Koljonen 2007.

⁷³³ Vuorinen 19.11.2013.

⁷³⁴ Brunström 29.10.2013; Hellas 30.10.2013; Munsterhjelm 24.10.2013.

Nabbenin omistajat olivat päättäneet, ettei he aloita maatilamatkailua tai vastaavia matkailupalveluja⁷³⁵. Skärlandetin yksi tunnusomainen piirre onkin tilallisten kiinnostus jatkaa elinkeinoharjoittamista nykyisellä tavalla, eivätkä he erityisesti toivo vierailijamäärien kasvua alueella. Maisemanhoitoalueen ulkopuolella olevassa Gullön kartanossa on kehitetty majoitus-, matkailu- ja ravintolatoimintaa, joka olisi voinut hyötyä statuksesta. Mikäli Gullö olisi sisällytetty aluerajaukseen, koko maisemanhoitoalueen luonne voisi matkailun näkökulmasta olla erilainen.⁷³⁶

Kuusi vuotta alueen perustamisen jälkeen Raaseporin ympäristöpäällikkö arvioi, että maaseutumatkailun ja kyläturismin edellytyksiä olisi voitu kehittää antamalla maanomistajille niitä tukevia ideoita ja neuvoja jo perustamishankkeen aikana. Toisaalta maatalojen mielenkiinto mahdollisten matkailupalvelujen kehittämiseen arvioitiin toteutuvan aikaisintaan sukupolvenvaihdosten myötä.⁷³⁷ Seppänen korosti alueiden ja palveluiden kehittämisessä vahvaa yksityisoikeudellista maankäyttöä ja vastikkeellisuutta. Hän kannattaa matkailutoiminnan kehitystä, kun se perustuu maanomistajien kiinnostukseen ja liiketoimintaan, jossa alueiden käyttöön liittyy korvaus. Yhteiskunta voi tarjota esimerkiksi kansallispuistoissa vastikkeettomia palveluita, mutta se ei ole yksittäisen skärlandetilaisen maanomistajan tehtävä.⁷³⁸

Valtakunnallisten ja alueellisten ympäristöviranomaisten näkökulmasta Skärlandetissa ei ole hyödynnetty maisemanhoitoalueen statusta⁷³⁹. Heikkilän mukaan asukkaiden tyytyväisyys alueen elinvoimaisuuteen ja ympäristöön sekä luonto- ja maisemarvojen säilyminen ovat tärkeitä. Toisaalta voidaan myös kysyä, menetetäänkö jotain jos maisemanhoitoaluetta ei hyödynnetä ja mikä silloin oli alueen perustamisen motiivi?⁷⁴⁰

---

⁷³⁵ Brunström 29.10.2013.

⁷³⁶ Hellas 30.10.2013; Nöjd 2007.

⁷³⁷ Munsterhjelm 24.10.2013.

⁷³⁸ Seppänen 12.11.2013.

⁷³⁹ Heikkilä 18.6.2013; Hellas 30.10.2013.

⁷⁴⁰ Heikkilä 18.6.2013.

Asuin- ja infrastruktuurirakentaminen

[Maisemanhoitoalue] sulkee ne [infrastruktuurirakentamisen] sillä tavalla, että edes se suunnittelu ei lähde tällä alueella käyntiin. Tätä mieltä mä olen. ⁷⁴¹

Skärlandetin maisemanhoitoalueen tavoitteisiin sisältyy uudisrakentamisen sopeuttaminen olemassa olevaan rakennuskantaan sekä loma-asumisen ja muun yhdyskuntarakentamisen ohjaaminen ⁷⁴². Kuusi vuotta alueen perustamisen jälkeen asukasmäärä on lähes yhdenmukainen perustamisajankohdan kanssa, eikä maisemanhoitoalue ole muuttunut uudis- tai vapaa-ajan asutuksen rakentamisen seurauksena ⁷⁴³. Uusia vapaa-ajanrakennuksia ei ole rakennettu, mutta Nabbenin tilan maa-alueille on rakennettu kaksi omakotitaloa ⁷⁴⁴.

Skärlandetin maataloilla on paljon käyttämätöntä rakennusoikeutta, ⁷⁴⁵ mutta haastatteluissa rakentamista ei pidetä uhkana alueen maisema-arvoille oikeusvaikutteisen kaavan sekä vähäisen rakennuspaineen vuoksi ⁷⁴⁶. Brunström arvioi, ettei maisemanhoitoalue ole vaikuttanut alueiden käyttöön eikä rajoittanut uudisrakentamista. Vastaavasti uudisrakentaminen ei myöskään ole vaikuttanut alueen maisemakuvaan tai maisema-arvoihin. Haastatteluajankohtana alueen maatilat eivät suunnitelleet tonttien myyntiä. Nabbenin tilan pinta-alasta puolet on erilaisia suojelualueita, minkä seurauksena Brunström arvioi, että rakennuspaikkojen ja -neliömäärien sijoittaminen ja käyttö voi tulevaisuudessa olla vaikeaa. ⁷⁴⁷

Hellaksen mukaan monet maanomistajat yhdistävät maisema- ja maisemanhoitoalueisiin niihin liittymättömiä rakentamisen oikeusvaikutuksia. Skärlandetissa maisemanhoitoaluetta ennen perustetut suojelualueet ja olemassa olevat kaavat asettavat rakentamisen reunaehdot. Maankäytön suunnittelussa tarkastellaan rakennusneliöiden määrää ja sijoittelumahdollisuuksia. Maisema- ja maisemanhoitoalueiden avulla on

---

⁷⁴¹ Vuorinen 19.11.2013.

⁷⁴² Ekenäs stad 2006; Tammissaaren kaupunki 2005, 7, 8, 18, 24, 26, 86; Ympäristöministeriö 2007b.

⁷⁴³ Munsterhjelm 24.10.2013.

⁷⁴⁴ Toisen omakotitalon rakennutti Brunströmin tytär puolisoineen ja toisenkin talon rakentaja on kotoisin Skärlandetista (Brunström 29.10.2013). Toteutuneista rakennussuunnitelmista keskusteltiin jo perustamisprojektin yhteydessä, jolloin rakentaminen todettiin rakennusoi-
keuksien ja yleiskaavan mukaan mahdolliseksi (Seppänen 12.11.2013).

⁷⁴⁵ Munsterhjelm 24.10.2013.

⁷⁴⁶ Hellas 30.10.2013; Munsterhjelm 24.10.2013; Vuorinen 19.11.2013.

⁷⁴⁷ Brunström 29.10.2013.

määritelty maiseman erityiset arvot, ja niiden huomioimisella voidaan tarkemmin suunnitella rakennusten sijoittamista ja maisemavaikutuksia sekä antaa esimerkiksi kerrosmääriin tai väreihin liittyviä rakennustapaohjeita. Niiden perusteella ei kuitenkaan vähennetä rakennusoikeutta ja kaavoituksessa käytetyt rakennusoikeuden las-
kentamallit ovat yhdenmukaisia muiden alueiden kanssa.⁷⁴⁸

Vuorinen pitää vakituksia asukkaita tärkeänä alueen elinvoimaisuudelle. Ihmisten vähentyessä alue voi näivettyä ja muuttua ulkomuseon tyyppiseksi⁷⁴⁹. Skärlandetin Skåldön koulu suljettiin 2000-luvun alussa ja kunta myi rakennuksen yksityiseen käyttöön vuonna 2010⁷⁵⁰. Vuorinen arvioi koulun lopettamisen vähentävän alueen vetovoimaa erityisesti uusien asukkaiden näkökulmasta. Tämän lisäksi mahdollisten uusien asukkaiden kiinnostukseen voi vaikuttaa Skärlandetin ja mantereen välisen los-
siyhteyden vuoroväli.⁷⁵¹ Alueen perustamisen jälkeen ainakin yksi lapsiperhe on muuttanut saaresta mantereelle lyhentääkseen arkiseen koulu- ja työmatkaliikenteeseen kuluvaa aikaa.

Infrastruktuurirakentamista edustaa maisemanhoitoalueen perustamisen aikana alu-
eelle sijoitetut linkkimastot sekä perustamisen jälkeen osittain toteutettu vesi- ja vie-
märijinjaston rakentaminen. Alkuperäisissä suunnitelmissa linkkimastoja oltiin sijoit-
tamassa tulevan maisemanhoitoalueen keskelle, mutta alueen perustamissuunnitelmat
vaikuttivat niiden sijoittamiseen maisemallisesti parempaan paikkaan⁷⁵². Maiseman-
hoitoalueen perustamisen jälkeen Skåldön vesiosuuskunta rakennutti saarelle vesi- ja
viemärijinjaston⁷⁵³, jonka toteutuksessa huomioitiin alueen luonto- ja maisema-ar-
voja. Linjaston sijoituksessa fladat kierrettiin luontoarvojen vuoksi, minkä seurauk-
sena muutamissa kohdissa putket jouduttiin sijoittamaan maisemallisesti näkyvämpään
paikkaan.⁷⁵⁴

Henkilöhaastatteluissa esitettiin eriäviä näkemyksiä maisemanhoitoalueen vaikutuk-
sista infrastruktuurirakentamiseen. Vuorinen arvioi statuksen vaikuttaneen todennä-
köisesti ennalta ehkäisevällä tavalla maankäyttöön, ohjaamalla maisemakuvaan mer-
kittävästi vaikuttavia hankkeita muille alueille. Epäsuoran, toimijalähtöisen ohjaus-
vaikutuksen todentaminen on vaikeaa, mutta vakiintuneiden suunnittelukäytäntöjen

---

⁷⁴⁸ Hellas 30.10.2013.

⁷⁴⁹ Vuorinen 19.11.2013.

⁷⁵⁰ Munsterhjelm 24.10.2013; Yle 2010.

⁷⁵¹ Vuorinen 19.11.2013.

⁷⁵² Vuorinen 19.11.2013.

⁷⁵³ Brunström 29.10.2013.

⁷⁵⁴ Hellas 30.10.2013.

perusteella maisemanhoitoalue antaisi melko vahvan turvan maisema-arvojen säilymiselle esimerkiksi tuulivoimarakentamisen aiheuttamilta muutoksilta.⁷⁵⁵ Maisema-arvojen lisäksi Skärlandetin lossiyhteyden arvioitiin osaltaan vähentävän infrastruktuurirakentamista alueella. Siltayhteyden puuttuminen vaikeuttaa liikennettä ja ohjaa teollisuusrakentamista mantereen puolelle.⁷⁵⁶ Seppänen arvioi maisemanhoitoalueen maankäyttöä ohjaavan merkityksen vähäiseksi, joka ei vaikuttaisi esimerkiksi kaivos-teollisuuden mahdolliseen sijoittumiseen alueelle⁷⁵⁷.

Skärlandetin yhdyskunta- ja infrastruktuurirakenteen – vakituisen ja vapaa-ajan asunin, palvelujen sijainnin, tieverkoston ja lossiyhteyden – seurauksena maisemanhoitoalueeseen vaikuttaa koko saaren sekä lähisaariston kehitys. Skärlandetissa, maisemanhoitoalueen ulkopuolella sijaitsee runsaasti vapaa-ajan asutusta sisältäviä alueita sekä Sommarön ja Baggön kylät.⁷⁵⁸ Sommarön kylässä palveluja on kehitetty aktiivisesti ja siellä sijaitseville kaupungin omistamille maa-alueille on kaavoitettu ja rakennettu myös vakituisen asumiseen tarkoitettuja uudisrakennuksia⁷⁵⁹. Raaseporin ympäristöpäällikkö arvioi Sommarön kylän jatkavan kasvuaan myös lähitulevaisuudessa. Toistaiseksi Skärlandetin eri alueiden erilaiset käyttömuodot eivät ole aiheuttaneet ristiriitatilanteita ja esimerkiksi vapaa-ajan asutuksen sijainneista johtuen niiden vaikutus alueen arvoihin ei ole ollut kielteinen.⁷⁶⁰

Haastatteluajanhetkenä maisemanhoitoalueen eteläpuolella olevaan Baggön kylään oli kaavoitettu vakituista rantarakentamista sekä uusi, alueellisesti suuri pienvenesatama, joka rajoittuu maisemanhoitoalueeseen. Baggön kaavoituksen taustalla on osaksi Raaseporin kaupungin heikko taloudellinen tilanne, jonka seurauksena kau-

---

⁷⁵⁵ Vuorinen 19.11.2013. Esimerkkiä toimijalähtöisestä ohjausvaikutuksesta edustaa tuulivoimaloiden sijoituspaikkojen suunnittelu. Selvitysvaiheessa pyritään tunnistamaan alueet joille tuulivoimaloiden rakentaminen on taloudellisesti kannattavaa ja alueen erityispiirteet huomioiden mahdollista. Vakiintuneet suunnittelukäytännöt huomioivat esimerkiksi maisema-alueet ja maisemanhoitoalueet tavalla, jossa näiden kanssa mahdollisesti ristiriidassa olevalle toiminnalle etsitään ensisijaisesti muita toteutuspaikkoja.

⁷⁵⁶ Hellas 30.10.2013.

⁷⁵⁷ Seppänen 12.11.2013.

⁷⁵⁸ Seppänen 12.11.2013; Vuorinen 19.11.2013.

⁷⁵⁹ Brunström 29.10.2013; Munsterhjelm 24.10.2013; Seppänen 12.11.2013; Vuorinen 19.11.2013.

⁷⁶⁰ Munsterhjelm 24.10.2013. Ainoa poikkeus oli haastatteluajanhetkenä ajankohtainen tapaus, jossa yksi vapaa-ajan asukas oli aloittanut oikeusprosessin vapaa-ajan asutukseen rajoituvalla rantalaitumella laiduneläinten aiheuttamista haitoista lahdelle.

punki pyrki myymään omistamiaan maa-alueita rakennustonteiksi. Lisäksi Skärlandetin eteläpuolella sijaitsevassa Jussarön saarella aikaisemmin toiminut merivartios-
toasema siirtyi Skärlandetin Baggöhön.⁷⁶¹ Kulkuyhteys Sommarön ja Baggöön kyliin
tapahtuu maisemanhoitoalueella sijaitsevien teiden kautta. Lähiympäristössä lisää-
ntynyt vapaa-ajan ja vakituisen asutuksen kasvu, sekä palveluiden kehitys – joita mai-
semanhoitoalue voi välillisesti tukea – lisää alueen läpikulkevan tien liikennemääriä.
⁷⁶² Samalla on mahdollista, että maisemanhoitoalueella pysähtyy ja käy ulkoilemassa
aikaisempaa suurempi määrä ihmisiä⁷⁶³.

Skärlandetin keskiosassa, maisemanhoitoalueella sijaitseville maataloille alueen ja sen
lähiympäristön muutokset näkyvät ensisijaisesti viimeisten vuosikymmenten aikana
monikertaistuneena läpikulkuliikenteenä saaren päätiellä⁷⁶⁴. Nabbenin tilanomistajan
mukaan liikenteen kasvu alkoi 1970-luvun lopulla ja jatkuu edelleen. Brunströmin
lapsuudessa Sommarössä oli viisi ja Baggössä muutama auto ja hän tunsu lähes kaikki
alueen kesävieraat⁷⁶⁵. Skärlandetin maatalojen omistajat kokevat liikennevirtojen kas-
vun tilakeskusten läheisyydessä kielteisenä kehityksenä, joka vaikeuttaa esimerkiksi
maatalouskoneiden siirtämistä pelloille⁷⁶⁶.

---

⁷⁶¹ Brunström 29.10.2013, Vuorinen 19.11.2013.

⁷⁶² Seppänen 12.11.2013; Vuorinen 19.11.2013.

⁷⁶³ Vuorinen 19.11.2013.

⁷⁶⁴ Seppänen 12.11.2013.

⁷⁶⁵ Brunström 29.10.2013.

⁷⁶⁶ Seppänen 12.11.2013.

Maisema-arvojen ja maatalouselinkeinojen yhteinen tulevaisuus

Jos laidunnus loppuu, niin ei ole tehtävissä oikein mitään. Siellä on niin paljon laidunkarjaa ja luonnonlaitumia, uhka että eläinten pito muuttuu kannattamattomaksi.⁷⁶⁷ Eihän sitä pysty kukaan muu, muu kuin elinkeinolla näitä alueita, vaikka ne ei ole ton isompia, kunnossa [pitämään].⁷⁶⁸

Hoitosuunnitelman mukaan maisemanhoitoalueen perustaminen voi pidemmällä aikavälillä parantaa alueen imagoa ja tunnettavuutta paikallisesti, seudullisesti ja valtakunnallisesti. Alueen arvostuksen nousu voi lisätä asukkaiden kiintymystä seutuun ja innostaa heitä huolehtimaan ympäristöstä yhä paremmin.⁷⁶⁹ Hellas ja Vuorinen arvioivat Skärlandetin maanomistajien asuinympäristön luonto- ja maisema-arvoja koskevan tietojen ja arvostuksen kasvaneen keskustelujen, tilakohtaisten erityistukisopimusten, hoitosuunnitelman sekä maisemanhoitoalueen perustamisen myötä⁷⁷⁰. Tiedon lisääntyminen vaikuttaa ympäristönhoitoon ja maisema-arvojen vahvistuminen turvaa osaltaan niiden säilymistä⁷⁷¹. Myös Nabbenin tilalla pidettiin mahdollisena, että maisemanhoitoalueen ansiosta maisema-arvojen merkitys on kasvanut, vaikka maisema-asiat eivät ole sisältyneet kyläläisten keskinäisiin keskusteluihin⁷⁷².

Maisemanhoitoalueen perustamisen yksi vaikutus on maisema-arvoista kiinnostuneiden vierailijoiden määrän kasvu alueella. Vierailijoiden määrää on vaikea arvioida ja arviot vaihtelevat sadoista⁷⁷³ muutamiiin tuhansiin. Vierailijat ovat osaltaan vahvistaneet maisema-arvojen merkitystä asukkaille. Hellas käyttää esimerkkinä Nabbenin tilaa, jonka laitumia Brunströmit esittelivät ensimmäisillä käyntikerroilla hyvin vaatimattomasti. Maisemanhoitoalueen perustamisen jälkeen lukuisat vieraat ovat kehuneet alueita maanomistajille, minkä seurauksena he osaavat katsoa laitumia ulkopuolisin silmin ja ymmärtävät kokonaisuuden eri tavalla. Vierailijoiden arvostuksen seu-

---

⁷⁶⁷ Vuorinen 19.11.2013.

⁷⁶⁸ Seppänen 12.11.2013.

⁷⁶⁹ Tammissaaren kaupunki 2005, 88. Sama arvio esitettiin myös ohjausryhmässä (Munsterhjelm & Seppänen 2002).

⁷⁷⁰ Hellas 30.10.2013; Vuorinen 19.11.2013.

⁷⁷¹ Tammissaaren kaupunki 2005, 88; Vuorinen 19.11.2013.

⁷⁷² Brunström 29.10.2013.

⁷⁷³ Vuorinen 19.11.2013.

rauksena myös maanomistajat alkavat arvostamaan lähiympäristönsä maisema-arvoja, mikä vaikuttaa osaltaan niiden huomioimiseen, lisää nykyisen työn arvostusta ja tukee sen jatkuvuutta.⁷⁷⁴

Haastateltavien mukaan on tyypillistä, että asuinympäristön ja jokapäiväisen toimintaympäristön maisema-arvot arkipäiväistyvät tavalla, jossa niitä ei nähdä tai arvosteta⁷⁷⁵. Vuorisen mukaan on mahdollista, että maisema-arvojen merkitys maataloudenharjoittajien keskuudessa vähenee maisemanhoitoalueen perustamisen jälkeen, kun toiminta arkipäiväistyy. Tämän seurauksena olisi tärkeää ylläpitää ja vahvistaa maisema-arvoja myös alueen perustamisen jälkeen. Siinä yhteydessä ulkopuoliset toimijat kykenevät usein paremmin näkemään alueen ylipaikalliset maisema-arvot ja ehdottamaan, kannustamaan sekä tukemaan niitä säilyttäviä toimenpiteitä.⁷⁷⁶

Seppäsen mukaan maisemanhoitoalueen perustaminen ei todennäköisesti ole vaikuttanut alueiden arvonnousuun tai alueiden keskinäiseen arvottamiseen. Skärlandetin mahdollinen arvostus perustuu meren läheisyyteen, merinäkyymiin, maatalouden harjoittamiseen sekä fladojen erityisluonteeseen. Vähäinen rakentamistiheys lisää alueen arvostusta, mutta se on seurausta aikaisemmin perustetuista suojelualueista, maanomistuksen jakautumisesta muutamalle tilalle sekä niiden elinkeinotoiminnasta, jonka seurauksena laajat alueet ovat edelleen maataloustuotannon piirissä.⁷⁷⁷

Henkilöhaastatteluissa alueelliset ja valtakunnalliset toimijat arvioivat, ettei maisemanhoitoalueella ole ollut merkitystä Skärlandetin luonto- ja maisema-arvojen säilymisessä tai sen merkitys on ollut vähäinen. Seppäsen mukaan lisäsuojelu ei ole ratkaisu alueen arvojen säilyttämiseksi, vaan ne voidaan turvata ainoastaan elinkeinojen jatkuvuuden avulla, johon suojelun perustaminen ei ole vaikuttanut⁷⁷⁸. Hellak-

---

⁷⁷⁴ Hellas 30.10.2013. Ympäristöhallinnon organisoimilla vierailuilla tuhansia ihmisiä on käynyt tutustumassa Brunströmin laitumiin.

⁷⁷⁵ Hellas 30.10.2013; Seppänen 12.11.2013; Vuorinen 19.11.2013.

⁷⁷⁶ Vuorinen 19.11.2013.

⁷⁷⁷ Seppänen 12.11.2013.

⁷⁷⁸ Seppänen 12.11.2013. Näkökulmaa voi osaksi selittää Seppäsen haastattelun aikainen toimenkuva maa- ja metsätalousministeriössä. Paloniemen (2008, 38) mukaan 2000-luvun alkupuolella useat luonnonsuojeluviranomaiset suhtautuivat epäilevästi vuoden 1996 luonnonsuojelulain uudistuksen mahdollistamiin määräaikaisiin luonnonsuojelusopimuksiin. Vastaavaa suhtautumista oli havaittavissa myös oikeusvaikutuksiltaan heikkoihin suojelumenetelmiin,

sen mukaan status ei ole muuttanut käytännön toimintaa tai alueiden käyttöä luonnonsuojelun näkökulmasta⁷⁷⁹. Heikkilä arvioi, ettei maisemanhoitoaluetta ole yritetty riittävästi hyödyntää alueen kehityksessä⁷⁸⁰ ja Linkola näkee pelkän statuksen riittäneen Tammisaarella⁷⁸¹. Munsterhjelm mielestä maisemanhoitoalueen vaikuttavuutta pitäisi arvioida laidunalueiden tutkimusten avulla⁷⁸². Vuorinen taas arvioi, että alueen perustamistoimenpiteillä ja olemassaololla on ollut vaikutusta sekä asukkaiden suhtautumiseen luonto- ja maisema-arvoja kohtaan että maankäytön suunnitteluun⁷⁸³. Seppäsen mukaan maisemanhoitoalueiden perustamisista saatava hyöty on vielä yleisesti epäselvä. Skärlandetin kaltaisten pioneerihankkeiden avulla ”harjoitellaan”, saadaan kokemusta ja luodaan menettelytapoja.⁷⁸⁴

Skärlandetin maisemanhoitoalueen merkittävimmät luonto- ja maisema-arvot sijaitsevat maatilojen ympärillä ja alueen erityispiirteiden tulevaisuus on riippuvainen näiden toiminnasta ja maatalouselinkeinon jatkuvuudesta eli neljän tai viiden maataloudesta toimentulonsa saavan perheen mahdollisuuksista ja kiinnostuksesta jatkaa elinkeinojen harjoittamista alueella. Yksittäisten maatilojen suuri merkitys Skärlandetin ominaispiirteiden säilymiselle on alueen vahvuus ja heikkous. Se helpottaa keskustelujen tai asiantuntija-avun kohdentamista, mutta samanaikaisesti merkittävä osa alueen arvoista on riippuvainen yksittäisen tilan tuotantotavoista ja toiminnan osin sattumanvaraisesta kehityksestä ja jatkuvuudesta.⁷⁸⁵

Skärlandetissa maatalouden jatkuvuuden ja siten myös maisema-arvojen säilymisen suurimmiksi uhkakuviksi arvioidaan maatalouden rakenne⁷⁸⁶, laiduneläinten pitämisen taloudellisesti mahdollistaman tukipolitiikan kehitys tulevaisuudessa⁷⁸⁷ sekä nykyisten maataloudenharjoittajien eläköityminen ja siihen mahdollisesti liittyvä elinkeinotoiminnan päättyminen. Sukupolvenvaihdosten yhteydessä elinkeinotoiminnan

---

kuten maisemanhoitoalueisiin. Luonnonsuojelulainsäädännön arvioinnissa kaavoitus arvioidaan tehokkaampana maisemansuojelun keinona ja maisemanhoitoalueet edustavat enemmän sinänsä tärkeää pr-toimintaa (Similä ym. 2010, 52, 91).

⁷⁷⁹ Hellas 30.10.2013.

⁷⁸⁰ Heikkilä 18.6.2013.

⁷⁸¹ Linkola 7.2.2014.

⁷⁸² Munsterhjelm 24.10.2013.

⁷⁸³ Vuorinen 19.11.2013.

⁷⁸⁴ Seppänen 12.11.2013.

⁷⁸⁵ Brunström 29.10.2013; Hellas 30.10.2013; Munsterhjelm 24.10.2013; Seppänen 12.11.2013; Vuorinen 19.11.2013.

⁷⁸⁶ Seppänen 12.11.2013.

⁷⁸⁷ Vuorinen 19.11.2013.

jatkuvuutta ja sen toteutusmuotoja vaikeuttavat esimerkiksi investointivaatimukset, rajalliset kehittämismahdollisuudet sekä työn raskaus ja heikko kannattavuus, joiden seurauksena jatkajia tilojen toiminnalle ei välttämättä löydy.⁷⁸⁸ Munsterhjelm mukaan suurin uhkatekijä olisi tilan tai tilojen autioituminen tai myyminen henkilöille, joiden tavoitteena ei olisi nykykäytäntöjen jatkuvuus⁷⁸⁹.

Henkilöhaastatteluissa maatalouden elinkeinotoiminnan jatkuvuutta määrittelee ensisijaisesti sen kannattavuus⁷⁹⁰. Seppäsen mukaan kannattavuuskerroin suomalaisessa maataloudessa on ollut tällaisilla alueilla negatiivinen jo pitkään, eli tuotto on pienempi kuin tuotantopanokset, mikä pitkällä aikavälillä johtaa elinkeinotoiminnan loppumiseen. Skärlandetissa maataloustuotannon jatkuvuutta vaikeuttaa laidunalueiden ja peltopinta-alan pieni koko, joka rajoittaa tuotannon laajentamista, elinkeinotoiminnan kehittämistä ja ohjaa erikoistumaan.⁷⁹¹ Nabbenin tilan karjamäärä on alle 30 eläintä, joka vastaa myös tilan maksimimäärää. Brunströmin mukaan vasikoista saatava myyntitulo on niin vähäistä, ettei toiminta ole ajankäyttövaatimukset ja sitovuus huomioiden taloudellisesti perusteltua. Hänen mukaan suurin uhkakuva onkin karjatalouden päättyminen alueella taloudellisesti kannattamattomana.⁷⁹²

Maatalouselinkeinon päättyminen tai tuotantosuuntien ja -tapojen merkittävä muuttuminen tarkoittaisi muutoksia alueen luonto- ja maisema-arvoissa⁷⁹³. Yksittäisten maatilojen tuotantosuuntien muutokset esimerkiksi karjantuotannosta viljanviljelyyn säilyttäisivät peltojen avoimuuden, mutta näkyisivät metsälaidunten ja rantaniittyjen laidunnuksen loppumisena. Tuotantosuuntien ja -tapojen mahdolliset muutokset näkyisivät myös tuotantorakennuksissa.⁷⁹⁴ Toisaalta muutos voi myös mahdollistaa maatalouselinkeinon jatkuvuuden alueella. Tutkimusaineistossa Nabbenin tilan he-

---

⁷⁸⁸ Hellas 30.10.2013; Munsterhjelm 24.10.2013; Seppänen 12.11.2013.

⁷⁸⁹ Munsterhjelm 24.10.2013.

⁷⁹⁰ Brunström 29.10.2013; Munsterhjelm 24.10.2013; Seppänen 12.11.2013; Vuorinen 19.11.2013.

⁷⁹¹ Seppänen 12.11.2013.

⁷⁹² Brunström 29.10.2013. Seppänen (12.11.2013) muistutti, että maatalouden toimintaedellytysten kehittäminen ei ole kokonaan riippuvainen esimerkiksi kunnan tai alueellisten viranomaisten päätöksistä, vaan laajempi yhteiskunnallinen kysymys.

⁷⁹³ Brunström 29.10.2013; Hellas 30.10.2013; Seppänen 12.11.2013.

⁷⁹⁴ Seppänen 12.11.2013.

vosten lukumäärän kasvu nähdään esimerkkinä modernista, nykyiseen kysyntään vastaavasta maatilalan harjoittamisesta ⁷⁹⁵. Vuorinen arvioikin alueen maataloihin liittyvän paljon toiminnan jatkuvuutta tukevia kehittämismahdollisuuksia. ⁷⁹⁶

Haastateltavat näkevät Skärlandetin maisemanhoitoalueen nykytilan ja lähitulevaisuuden hyvin vakiintuneena. Alueella ei odoteta lähivuosina tapahtuvan esimerkiksi maaseudun autioitumista tai maatalouden tuotantotapojen muutoksia ja niistä seuraavaa laidunnuksen päättymistä sekä luonto- ja maisema-arvojen suojele- ja hoitotarpeen kasvua. Ikärakenteen perusteella Baggön, Grävön ja Nabbenin tilojen nykyiset omistajat voisivat jatkaa elinkeinonharjoittamista seuraavat 10-20 vuotta. Mikäli seuraavat sukupolvet jatkavat toimintaa nyky muodossa, silloin myös alueen erityispiirteiden ja arvojen arvioidaan säilyvän. ⁷⁹⁷

Seppäsen mukaan Skärlandetin maisemanhoitoalueen tulevaisuuden arvioissa tulee huomioida aikajänne ja alueen sijainti muutosvyöhykkeellä. Suurimmat muutostekijät ovat luonnonprosessit ja maankäyttö. Maankohoamisen, kuroutumisen ja sukcession myötä arvokohteiden sijainnit tulevat muuttumaan. Maisemakuvallisesti tänään arvostetut kohteet sulkeutuvat ja vastaavasti uusia alueita avautuu katsomisen kohteiksi. Elinkeinotoiminnan, erityisesti maatalouden harjoittamisen avulla vaikutetaan muutosprosessien nopeuteen ja yksittäisten kohteiden ominaispiirteisiin. Laiduntamisen jatkamisella voidaan vaikuttaa – luonnollisen sukcession myötä nopeasti sulkeutuvien – ranta-alueiden avoimuuteen. Suhde tähän muutosprosessiin vaikuttaa osaltaan myös siihen, miten ymmärrämme ja arvotamme alueen maisemaa. ⁷⁹⁸

Seppäsen mukaan alueiden tulevaisuuden kehityksessä on kyse niiden voimavarojen hyödyntämisestä, alueiden välisistä vuorovaikutuksista ja markkinoinnista. Skärlandetin alue mahdollistaisi paikallisen, alueellisen, seudullisen ja jopa valtakunnallisen tarkastelukohdan muutosprosessien seuraamiseen. Alue edustaa maankohoamisen ja siihen sisältyvän fladan eri kuroutumisvaiheiden muutosprosessin laboratoriota, jonka seuranta olisi arvokasta ja voisi toimia alueen vetovoimatekijänä. Maisemamuutosten lisäksi Skärlandet voisi toimia maaseudun elinkeinotoiminnan pienoislaboratoriona,

---

⁷⁹⁵ Munsterhjelm 24.10.2013; Vuorinen 19.11.2013.

⁷⁹⁶ Vuorinen 19.11.2013.

⁷⁹⁷ Brunström 29.10.2013; Hellas 30.10.2013; Munsterhjelm 24.10.2013; Seppänen 12.11.2013; Vuorinen 19.11.2013. Vertaa myös Munsterhjelm & Seppänen 2002.

⁷⁹⁸ Seppänen 12.11.2013.

jossa toiminnan jatkuvuus rakentuisi alueellisten lähtökohtien kuten lähiruoan tuotannon varaan. Alueella on monella tavalla erityistä potentiaalia, vaikka laajempi aluerajaus olisi antanut vielä enemmän muutoksenseurannan mahdollisuuksia.⁷⁹⁹

Yhteenveto

*Jos teet työsi kunnolla, hoidat hyvin ja rakennat säällisesti, niin se on meidän arkimaisemaa ja se on tässäkin, niinko tavallisen arkimaiseman ilmenemä, ei mitään sellaista että täytyy kammata tukkansa ja pestä kätensä kun tänne tulee.*⁸⁰⁰

Skärlandetin kulttuurimaiseman erityispiirteet ja maisema-arvot perustuvat luonnonprosessien sekä saaristolaisasutuksen ja maa- ja karjatalouden vuosisatoja jatkuneeseen vuorovaikutukseen. Skärlandetin ominaispiirteitä ovat maanomistajien ja maatilojen pieni lukumäärä, maatilojen suuret pinta-alat sekä alueen erityispiirteiden säilyminen karjatilojen aktiivisen ja pitkään jatkuneen, maisema-arvoja tukevan elinkeinoharjoittamisen ansiosta. Kansallisesta kehityksestä poiketen, Skärlandetissa ei ole toteutunut maatalouden rakennemuutosta tai maaseudun autioitumista ja näitä usein seuraavaa maaseutumaiseman sulkeutumista. Karjatalouden jatkuvuuden ansiosta alueella on edelleen laajoja, laidunnuksen piirissä olevia rantaniittyjä, hakamaita ja metsälaitumia.

Miksi maisemanhoitoaluetta lähdettiin perustamaan? Skärlandetin kulttuurimaiseman säilymistä uhkaavat maatalouden epävarmat tulevaisuudennäkymät, erityisesti alueiden laidunkäytön loppuminen sekä loma- ja uudisrakentaminen. Polkuriippuvuuden kontekstissa maisemahanketta edelsi positiivinen lukkiutuma ja toiveet saaren erityispiirteitä säilyttävän maatalouden nykykäytäntöjen jatkuvuudesta. Valtakunnallisten, alueellisten ja paikallisten ympäristöviranomaisten kiinnostus ja tavoitteet ensimmäisen maisemanhoitoalueen perustamiseksi vaikuttivat osaltaan siihen, että Skärlandetin erityispiirteitä ja maatalouden jatkuvuutta haluttiin turvata erityisesti tämän konseptin avulla.

Miksi alueen perustaminen onnistui? Maankäytön suunnittelun ja institutionaalisen suojelun aikaisemmat toimenpiteet tukivat alueen perustamista. Tärkeässä roolissa oli

---

⁷⁹⁹ Seppänen 12.11.2013.

⁸⁰⁰ Seppänen 12.11.2013.

myös perustamisprojektia edeltänyt ja valmistellut toiminta, jossa maataloilille haetut maatalouden erikoistukien maisemanhoitosopimukset mahdollistivat taloudellisesti elinkeinon jatkamisen. Niiden kautta rakentui luottamuksellinen suhde eri toimijoiden välille sekä maanomistajien hyväksyntä alueen perustamiselle. Perustamisprojektissa korostuivat viranomaislähtöisyys ja asiantuntijavetoisuus, asukkaita tiedottamisen ja osin neuvottelujen tasoilla osallistava ja vapaaehtoisuutta korostanut toimintamalli sekä maisemanhoitoalueen heikot oikeusvaikutukset.

Polkuriippuvuuden viitekehyksessä Skärlandetin maisemanhoitoalue asemoituu osaksi maankäytön suunnittelun ja institutionaalisen suojelun jatkumoa. Oikeusvaikutteinen osayleiskaava sekä hallinnollisen suojelun aikaisemmat toimenpiteet ja päätökset⁸⁰¹ ovat ohjanneet alueiden käyttöä tavalla, joka on tukenut luonto- ja maisemiarvojen säilymistä. Samalla ne ovat sekä kaventaneet Skärlandetin kehittämismahdollisuuksia että tukeneet uusia, aikaisempien päätösten kanssa yhdenmukaisia valintoja. Maisemanhoitoalueen perustamishakemuksessa ja -päätöksessä – valmistelun yhteydessä tehtyjen lisäselvitysten kanssa – 1980- ja 1990-luvuilla tehdyt inventoinnit, perustetut suojelualueet ja nimetyt arvokohteet kuvaavat ja todentavat alueen kulttuuri-, luonto- ja maisematarvoja. Aikaisempien suojelualueiden osittain päällekkäiset aluerajaukset, rakennuskiellot ja niiden perustamisen yhteydessä maksetut korvaukset sekä maisemanhoitoalueen heikot oikeusvaikutukset ja uusien käyttörajoitusten puuttuminen tukivat osaltaan maisemahankkeen onnistumista.

Skärlandetin maisemahanke oli viranomaislähtöinen ja asiantuntijavetoinen. Aloitteen perustamisprojektista teki Tammissaaren ympäristösuojelusihteri. Ohjausryhmässä, hoitosuunnitelmassa, aluerajauksessa ja tavoitteissa korostui hallinnollisten selvitysten ja nimeämisten ohjaama arvottaminen sekä asiantuntijoiden näkemykset siitä, mikä on arvokasta, mitä on haluttu kertoa ja säilyttää. Maisemamuutosten, asukasorganisaatioiden ja yhteisöllisen toiminnan puuttumisen, alueen perinteisten käyttötarkoitusten korostumisen sekä maatilojen itsenäisen toiminnan näkökulmista viranomaisuuslähtöisyys ja asiantuntijavetoisuus olivat todennäköisesti edellytys maisemanhoitoalueen perustamiselle Skärlandettiin.

Maisemahankkeen toteutumista tukivat tiedottamisen ja osin neuvottelujen tasoilla toteutettu osallistava toimintamalli, päätöksenteon vapaaehtoisuus, suositukseen perustuvat hoitotoimenpiteet, heikot oikeusvaikutukset, maanomistajien hoitovastuuperi-

---

⁸⁰¹ Rantojensuojeluohjelma, Natura ja yksityiset suojelualueet sekä valtakunnallisesti arvokas maisema-alue rakensivat osaltaan edellytyksiä maisemanhoitoalueen perustamiselle.

aate ja tavoitteet nykytoimintojen jatkuvuudesta. Suhteessa aikaisempiin käytäntöihin, esimerkiksi valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden tai Natura 2000 -verkoston toteutuksiin, maisemahanke edusti hallinnollisen luonnon- tai maisemasuojelun uudenlaista toteutustapaa⁸⁰².

Osallistavassa toimintamallissa asukkaiden, viranomaisten sekä muiden asiantuntijoiden välinen kommunikaatio toteutui kahdenkeskisten tapaamisten sekä muutaman yleisötilaisuuden avulla. Lisäksi yhteistyössä toteuttiin esimerkinomaisia hoitotoimenpiteitä. Vapaaehtoisuus näkyi osallistumisessa maisemahankkeeseen, maa-alueiden sisällyttämisessä maisemanhoitoalueeseen maanomistajien suostumuksella sekä hoitotoimenpiteiden toteutuksissa. Maanomistajien näkökulmasta heikot oikeusvaikutukset ja määräysten puuttuminen olivat maisemanhoitoalueen vahvuus ja todennäköisesti yksi edellytys alueen perustamiselle. Samalla ne ilmentävät hoitovastuuperiaatteita, joissa kulttuurimaiseman arvoja pyritään yksityisillä maa-alueilla säilyttämään vapaaehtoisuuteen ja elinkeinonharjoittamiseen perustuvilla toimenpiteillä. Toimintamalli ja toteutusperiaatteet rakensivat maanomistajien luottamusta viranomaisiin ja tukivat osaltaan maisemahankkeen onnistumista.

Skärlandetin maisemanhoitoalueen asiantuntijalähtöinen rajausta perustuu aikaisempien inventointien ja suojeluohjelmien sekä valmistelun yhteydessä tehtyjen lisäselvitysten perusteella tunnetuihin luonto- ja maisema-arvoihin, osayleiskaavan ja maanomistuksen huomioimiseen sekä yhtenäisen aluerajauksen vaateeseen. Rajauksen ulkopuolelle jätettiin Skärlandetin tiiviimmän loma-asutuksen alueet sekä Sommarön ja Baggön kylät⁸⁰³. Laajempi aluerajaus olisi lisännyt maanomistajien lukumäärää, minkä arvioitiin vaikeuttavan alueen perustamista. Toisaalta usea asiantuntija olisi toivonut myös alueellisten näkökulmien kuten merialueiden, maantieteellisesti erillisten maatilojen, muutosprosessin tai vyöhykkeisyyden laajempaa huomioimista. Aluerajaus edustikin tarkoituksenmukaisuuteen pyrkivää kompromissia, jonka taustalla oli asiantuntijoiden erilaiset tavat katsoa ja arvottaa maisemaa.

Skärlandetin maisemanhoitoalueen tavoitteena on – lainsäädännön ja sitä taustoittaneen hallituksen esityksen mukaisesti – kulttuurimaiseman erityispiirteiden säilyttäminen saaristomaatalouden jatkuvuuden sekä maankäytön ja rakentamisen ohjauksen avulla. Tavoitteiden korkea abstraktiotaso jättää tilaa erilaisille tulkinnoille ja asemoi-

---

⁸⁰² Maisemanhoitoalueen merkittävimpiä eroja valtakunnallisesti arvokkaaseen maisema-alueeseen ovat hoitosuunnitelman laatiminen ennen alueen perustamista, maanomistajien hyväksyntä sekä laajempi aluerajaus.

⁸⁰³ Vapaa-ajan asutuksen poisrajaus korosti maisemanhoitoalueiden valintakriteereissä olevaa maatalousmaisemien ja maatilojen merkitystä.

ne yleisen tason linjauksiksi, jotka ovat eri toimijoiden jaettavissa ja tukivat osaltaan maanomistajien hyväksyntää alueen perustamiselle. Polkuriippuvuuden näkökulmasta tavoitteena on jatkuvuus eli positiivisen lukkiutuman säilyttäminen. Jatkuvuutta korostavat tavoitteet näyttäytyvät pyrkimyksenä vahvistaa teknistä resilienssiä, eli kyvykkyyttä palautua mahdollisia häiriötiloja edeltävään stabiiliin tilaan ja toiminnallisuuksien säilyttämistä. Samalla se viittaa evolutionaarisen resilienssin puuttumiseen tai sen vähäisyyteen. Positiivista lukkiutumaa tavoittelevat ja teknistä resilienssiä ilmentävät tavoitteet sekä tiivis aluerajaus edustavat enemmän pyrkimystä muutoskehityksen rajoittamiseen kuin sen ohjaamiseen. Samalla ne kuvaavat sitä, että maisemanhoitoalue on ymmärretty luonteeltaan eksklusiiviseksi paikaksi, jonka suhde seudulliseen ja elinkeinon muutoskehitykseen sekä lähialueiden toimijoihin on rajattu tarkastelun ulkopuolelle ⁸⁰⁴.

Miten maisemanhoitoalue on vastannut sille asetettuihin tavoitteisiin ja odotuksiin? Kuusi vuotta alueen perustamisen jälkeen ⁸⁰⁵, kulttuurimaiseman arvot ovat säilyneet maatalouden elinkeinotoiminnan jatkuvuuden sekä käytännössä muuttumattomien toteutustapojen ansiosta. Skärlandetin erityispiirteiden säilymistä ovat tukeneet myös maankäyttöä ohjaava oikeusvaikutteinen yleiskaava, muut suojelualueet sekä perustamisprojektin valmisteluvaiheissa laaditut, elinkeinon jatkuvuuden mahdollistamat maisemanhoitosopimukset.

Maisemanhoitoalueen perustamista edeltäneellä valmistelutyöllä ja alueen perustamisella on ollut vaikutusta maatalouselinkeinojen jatkuvuuteen. Saaristomaatalouden toimintaedellytysten näkökulmasta maisemanhoitoalueen valmistelun merkittävin vaikutus liittyy tilakohtaisten ympäristötukien erityistukisopimusten kasvuun, niiden taloudelliseen merkitykseen sekä uusien alueiden saamiseen erityistuen piiriin. Alueen perustamisen jälkeen maatiloilla on toteutettu maatalouden ympäristötuen erityistuen piiriin kuuluvien LUMO-kohteiden hoitotoimenpiteitä. Elinkeinoharjoittamiseen liittyvillä hoitosopimuksilla onkin ollut enemmän merkitystä maisema-arvojen säilymiselle kuin maisemanhoitoalueella ja sen hoitosuunnitelmalla. Maataloudenharjoittajat sekä osa ohjausryhmäläisistä arvioivat maisemanhoitoalueen turvaavan maatalouden erityistukien jatkuvuutta ja tasoa myös tulevaisuudessa, erityisesti tilanteessa,

---

⁸⁰⁴ Vertaa Massey'n käsitykseen paikasta, jonka erityisyys ja identiteetti on käsitteellistettävä keskinäissuhteiden konstruktiona, sosiaalisten suhteiden ja vuorovaikutusten samanaikaisena olemassaolona ja alati muuttavana verkostona (Massey 2003, 65-66, 78-81; 2008, 14-15, 29-30, 36, 57-58, 123, 144).

⁸⁰⁵ Maisemahankkeen yksi tavoite, ensimmäisen maisemanhoitoalueen perustaminen toteutui 26.6.2007.

jossa tukirahoitusta on saatavilla nykyistä vähemmän. Alueen perustaminen vahvisti-kin tulevaisuuskuvaa maatalouselinkeinon jatkuvuudesta.

Maisemanhoitoalueella ei ole ollut vaikutusta alueiden käyttöön eikä vakituisen tai vapaa-ajan asutuksen rakentamiseen. Alueen perustamisen jälkeen asukasmäärä ei ole muuttunut. Maatiloilla on paljon käyttämättömiä rakennusoikeuksia mutta oikeusvai- kutteisen kaavan, aikaisemmin perustettujen suojelualueiden sekä vähäisen rakennus- paineen seurauksena rakentamista ei pidetä uhkana maisema-arvoille. Tammisaaren kaupungin yksi tavoite, alueen elinkeinomahdollisuuksien lisääminen kestävällä ta- valla ei ole toteutunut. Maisemanhoitoaluetta ei ole hyödynnetty maatalouden si- vuelinkeinojen tai alueen matkailupalvelujen kehityksessä. Suurimpana esteenä kehi- tykselle pidetään matkailuyrittäjien puuttumista, eivätkä matkailupalvelut ole osa pai- kallisten toimijoiden sivu- tai liitännäiselinkeinoja.

Maisemanhoitoalueen vaikutuksista infrastruktuurirakentamiseen oli erilaisia näke- myksiä. Alueen valmistelun arvioitiin vaikuttaneen perustamisprojektin aikana link- kimastojen sijoitukseen. Luonto- ja maisema-arvoja huomioitiin myös vesi- ja viemä- rilinjaston toteutuksessa. Vakiintuneiden suunnittelukäytäntöjen perusteella maise- manhoitoalueella arvioitiin olevan epäsuoraa, toimijalähtöistä ohjausvaikutusta ta- valla, joka ohjaa maisemakuvaan merkittävästi vaikuttavia hankkeita ensisijaisesti muille alueille. Toisaalta maisemanhoitoalueen ei koettu olevan este merkittävälle, tiettyyn paikkaan liittyvälle taloudelliselle toiminnalle, kuten kaivostoiminnalle.

Maanomistajien arvostus luonnon ja maiseman erityispiirteitä kohtaan kasvoi tilallis- ten kanssa käytyjen keskustelujen, erityistukisopimusten, hoitosuunnitelman, maise- manhoitoalueen perustamisen sekä sitä seuranneiden vierailijoiden palautteen myötä. Alueen erityispiirteiden merkityksenantoon perustuvan maisemanhoitoalueen yksi tehtävä onkin välineellinen ⁸⁰⁶. Sen avulla voidaan korostaa asukkaille arkipäiväisen toimintaympäristön maisema-arvoja ja luoda samalla edellytyksiä niiden säilymistä tukeville päätöksille ja hoitotoimenpiteille. Projektiluontoisen toteutuksen jälkeen nämä merkitykset unohtuvat ja niiden ylläpitäminen edellyttäisi prosessinomaista, jat- kuvaluontoista toimintaa.

Perustamisen jälkeen maisemanhoitoalueella ei ole toteutettu tavoitteiden seurantaa, maanomistajia osallistavaa kehittämistyötä tai tilallisten toimintaa tukevia toimenpi- teitä, eli aluetta ei ole kehitetty yhteisöllisten hoitotoimenpiteiden, uusien hankkeiden

---

⁸⁰⁶ Maisemanhoitoaluetta kuvattiin tunnustuksena erityisistä luonnon- ja maisema-arvoista sekä pitkäjänteisestä kulttuuri- ja luonnonympäristön sekä rakennetun ympäristön hoidosta.

tai talkoiden avulla ⁸⁰⁷. Jatkotoimenpiteiden puuttuminen kuvaa Skärlandetin maisemanhoitoalueen projekti- eli kertaluonteisuutta. Paikallishallinnon ja ympäristöalan asiantuntijoiden mukaan prosessinomaista, jatkuvaluontoista maisemanhoitoa voitaisiin parhaiten tukea asiantuntijan laatimilla tilakohtaisilla hoitosuunnitelmillä ja tukihakemuksilla. Näkökulmat edustavat perinteistä, asiantuntijavetoista toimintamallia, joka olisi helpoimmin toteutettavissa, mutta samalla yhteistyön jatkuvaluonteisuus jää osin avoimeksi. Voidaan myös kysyä, tarvitaanko Skärlandetissa taloudellisesti tuettuja, yhteisöllisesti toteutettuja hoitotoimenpiteitä, jos alueen arvot säilyvät nykytoiminnan avulla? Vastaus riippuu ainakin siitä, miten tyytyväisiä ollaan luonto- ja maisema-arvojen nykytilaan, minkälaisena nähdään nykyisten käyttömuotojen jatkuvuus ja siten myös maisema-arvojen säilyminen tulevaisuudessa.

Tutkimuksen aikana Skärlandetin maisemanhoitoalueen nykytila ja lähitulevaisuus nähtiin hyvin vakiintuneena. Merkittävimmät luonto- ja maisema-arvot sijaitsevat tilojen ympärillä ja niiden tulevaisuus on riippuvainen maatalouselinkeinon jatkuvuudesta, johon ei lähivuosina odotettu muutoksia. Viiden maatilán korostunut merkitys on vahvuus ja heikkous, joka helpottaa tukien ja toimenpiteiden kohdentamista, mutta samalla merkittävä osa alueen arvoista on riippuvainen yksittäisten tilojen osin sattumanvaraisesta jatkuvuudesta. Suurimmat uhkakuvat liittyvät muutoksiin maatalouden tuotantosuunnissa tai -tavoissa sekä elinkeinon jatkuvuuteen, joihin vaikuttavat maatalouden rakenne, kannattavuus sekä nykyisten maatalousharjoittajien eläköitymiset ja niihin mahdollisesti liittyvä elinkeinotoiminnan päättyminen. Toisaalta erilaiset kehityssuunnat, esimerkiksi hevosharrastuksen suosion kasvu ja sen hyödyntäminen Nabbenin tilalla, sisältävät myös uusia kehitysmahdollisuuksia.

Maisemanhoitoalueen lisäarvo Skärlandetin luonto- ja maisema-arvojen säilymisessä voidaan arvioida vähäiseksi. Viranomaislähtöisessä ja asiantuntijavetoisessa perustamishankeessa viranomaiset olivat asukkaita kiinnostuneempia alueen erityispiirteiden säilyttämiseen maisemanhoitoalueen avulla. Maataloudenharjoittamiseen liittyvän vähäisen lisäarvon, maanomistajien itsenäisen toiminnan sekä yhteisöllisten rakenteiden, toimintakulttuurien, matkailutoiminnan ja jatkohankkeiden puuttumisen vuoksi, konseptia ei ole hyödynnetty Skärlandetissa. Lisäksi viranomaisten ja asiantuntijoiden maisema-arvoja tukevalla toiminnalla ei ole ollut jatkuvuutta alueella. Yhdenmukainen lopputulos olisi todennäköisesti saavutettu maatilojen ympäristötukisopimuksiin liittyvän asiantuntijatuen avulla.

---

⁸⁰⁷ Yhteisöllisten rakenteiden sekä niiden mahdollistamien hoitotoimenpiteiden puuttuminen ovat myös olleet este ympäristöministeriön maisemanhoitoavustuksen myöntämiselle.

Polkuriippuvuusmallin mukaisesti maisemanhoitoalue on osa institutionaalisen suojelun kehitystä. Osana arvokohteiden nimeämisten ja suojelualueiden jatkumoa, Skärlandetin maisemanhoitoalue vaikuttaa uusien arvo- tai suojelualueiden nimeämisiin tai nykyisten päivityksiin. Haastattelujen aikana toteutetussa valtakunnallisesti arvokaiden maisema-alueiden päivitysinventoinnissa maisema-alueen rajausta ehdotetaan laajennettavaksi tavalla, joka olisi yhdenmukaisempi maisemanhoitoaluerajauksen kanssa.

OSA IV - HYYPÄNJOKILAAKSO

Hyppä – jokilaakson maaseutu

*Jos siellä alueella meinataan pysyä ja pitää sitä maataloutta, täytyyhän sen pystyä kehittämään, mutta kuitenkin sen maiseman ehdoilla, siinä mittakaavassa kun se mahdollista.*⁸⁰⁸

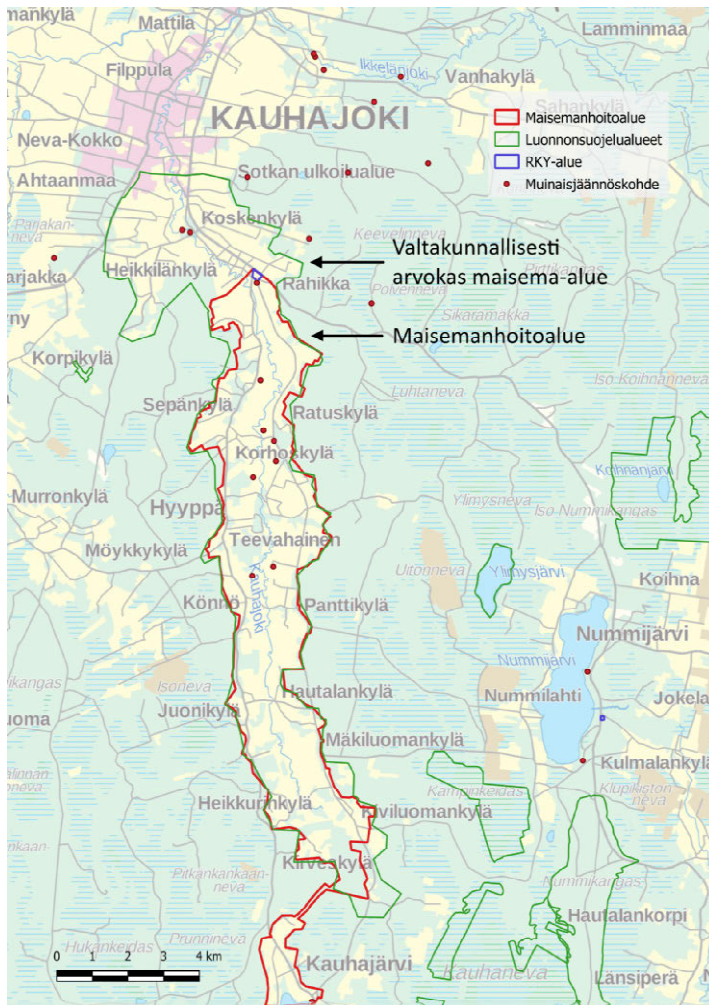

Kuva 13. Hyppänenjokilaakso.

---

⁸⁰⁸ Ojala 6.8.2013.

Hyypänjokilaakso – eli Hyypä, kuten asukkaat ja eri toimijat aluetta kutsuvat – sijaitsee Etelä-Pohjanmaan maakunnassa, Kauhajoen kunnan eteläosassa. Kauhajoen keskustasta maisemanhoitoalueen pohjoisosaan, Havuskylän Hämes-Havusen rakennusryhmään, on noin kuusi kilometriä, ja alueen eteläosaan Kauhajärvelle noin 28 kilometriä (kuva 14).⁸⁰⁹ Maisemanhoitoalueen pituus on noin 20 kilometriä, leveys kaksi kilometriä ja pinta-ala on 39,5 km², josta viljelyaluetta noin 26 km².⁸¹⁰

Kuva 14. Hyypänjokilaakson maisemanhoitoalue.

Lähde: Maanmittauslaitoksen taustakartta-aineisto 10/2019.

⁸⁰⁹ Kauhajoen kaupunki ja Hyypän kyläseura 2008.

⁸¹⁰ Nummijärvi 2008, 12, 14.

Alueella on noin kaksikymmentä kylää, yli 800 asukasta ja noin 460 taloutta. Vuonna 2008 maanomistajia oli 889, joista Hyypän ulkopuolella asui noin puolet.⁸¹¹ Suurin osa maa-alueista ja kiinteistöistä on yksityisten omistuksessa. Yhteisöjen, valtion ja kunnan omistuksessa on yhteensä noin 33 hehtaaria eli 0,8 prosenttia.⁸¹² Alueen tärkein elinkeino on maatalous. Karjatiloja on alueella 21 ja viljatiloja noin viisikymmentä. Suuri osa asukkaista saa elantonsa muusta kuin maanviljelystä ja Kauhajoen keskustassa työssäkäynti on yleistä.⁸¹³

Maisemanhoitoalueen perustamispäätöksessä sekä käyttö- ja hoitosuunnitelmassa alueen erityispiirteitä tarkastellaan maatalouselinkeinojen, maisemarakenteen, -kuvan, luonnontekijöiden sekä rakennetun ympäristön näkökulmista⁸¹⁴. Hyypänjokilaakso edustaa Pohjanmaan maisemamaakunnan Etelä-Pohjanmaan viljelylakeuksien jokilaaksojen kulttuurimaisemia. Alueen erityispiirteitä ovat viljellyn jokilaakson kapeus ja suhteellisen jyrkät rinteet.⁸¹⁵ Alueellisesti poikkeuksellisten ja vaikuttavien maastonmuotojen lisäksi erityisiksi arvoiksi on määritelty eläin- ja kasvilajisto sekä luonnon monimuotoisuus⁸¹⁶.

Maiseman luonteenomaista ilmiä ylläpitää maatalous, jonka historia ulottuu 1500-luvulle⁸¹⁷. Maa- ja metsätalousministeriössä maisema-asioista vastanneen Raija Seppäsen mukaan Hyypässä näkyy elinkeinojen ja maanomistusrakenteen historiallinen kehitys, jonka alkuvaiheessa sarkajaolla oli merkittävä vaikutus⁸¹⁸. Hyypän kylät nimettiin alueen suurten tilojen mukaan. Isojako pienensi tilakokoja, kun maatalouden nykyinen kehitys ohjaa tilakoon kasvuun⁸¹⁹.

Viljely ja asutus keskittyvät jokilaaksoon, joka avoimen peltomaiseman ansiosta hahmottuu pitkänomaisena, kapeana, jatkuvana ja polveilevana maisematilana. Hyypän erityispiirteitä ja tärkeimpiä arvoja ovat vaikuttavat maastonmuodot, jokilaakson maatalousmaisema, viljelymaiseman avoimuus ja monimuotoisuus, avoimuuden ja korkeuserojen ansiosta avautuvat pitkät näkymälinjat ja alueelle ominaiset kanjonimaiset

---

⁸¹¹ Nummijärvi 2008, 12, 14.

⁸¹² Kauhajoen kaupunki ja Hyypän kyläseura 2008; Ympäristöministeriö 2009a.

⁸¹³ Nummijärvi 2008, 12.

⁸¹⁴ Nummijärvi 2008, 28-34; Ympäristöministeriö 2009a.

⁸¹⁵ Hongell 14.8.2013; Kuoppala, Asunmaa ja Purola 2013, 36; Ympäristöministeriö 2009a; Yli-Korhonen 7.8.2013.

⁸¹⁶ Kuoppala, Asunmaa ja Purola 2013, 40; Nummijärvi 2008, 31; Ympäristöministeriö 2009a.

⁸¹⁷ Nummijärvi 2008, 28-33; Ympäristöministeriö 2009a.

⁸¹⁸ Seppänen 12.11.2013.

⁸¹⁹ Yli-Korhonen 7.8.2013.

purouomat. Lähteiden ja purouomien ympäristön metsäsaarekkeet ja monimuotoiset metsiköt rytmittävät avointa peltomaisemaa. Maisemakuviin sisältyvät rakennusryhmittä, avoimien peltomaisematilojen ja suljettujen metsäisten jaksojen vaihtelu sekä näkymät varsinaiseen laaksoon.⁸²⁰

Maastonmuodot ovat vaikuttaneet voimakkaasti viljelymaan ja kulttuurimaiseman rakentumiseen. Vanha, alkuperäistä linjausta noudattava mutkainen tielinja muodostaa rungon rakennetulle kulttuuriympäristölle laakson länsipuolella.⁸²¹ Perinteiset rakennuspaikat ja tärkeimmät tiet sijoittuvat pääasiassa laakson ylärinteille metsäisen seilänteen reunaan. Laakson molemmilla reunoilla on nauhamaiset kylät, joissa on tiiviitä raittimaisia jaksoja erityisesti laakson länsipuolella. Eteläosassa, joen latvahaarojen alueella, asutus on harvempaa.⁸²² Pienuudesta huolimatta joki koetaan kylällä arvokkaana identiteettitekijänä⁸²³.

Suurin osa Hyypänjokilaakson rakennuksista on 1950-luvulta⁸²⁴. Rakennettu ympäristö on ollut verrattain yhtenäistä viime vuosikymmeniin saakka ja siihen sisältyy vahvaa pohjalaista rakennusperinnettä ilmentävät, tyypillisesti puolitoistakerroksiset pohjalaistalot sekä usein L-muotoiset, pohjalaisdetaljein varustetut ulkorakennukset. Yksittäisistä rakennuksista valtakunnallisesti merkittäväksi rakennetuksi kulttuuriympäristöksi on nimetty Havuskylässä sijaitseva Hämes-Havusen talonpoikainen rakennusryhmä.⁸²⁵

Hyypänjokilaakson erityispiirteeksi ja arvoksi lukeutuu myös asukkaiden vireä yhteistoiminta. Koko alueella toimii Hyypän kyläseura ja monissa kylissä ovat omat kyläseurat. Yhdistysten suuri määrä ja lukuisat talkoovoimin vuosittain järjestettävät tapahtumat – kuten Hyypän hiihto, laaksomaraton ja pääsiäisvalkeat – kertovat aktiivisuudesta ja yhteisöllisyydestä.⁸²⁶

---

⁸²⁰ Kauhajoen kaupunki ja Hyypän kyläseura 2008; Nummijärvi 2008, 28-33, 116; 7.8.2013.

⁸²¹ Ympäristöministeriö 2009a; Nummijärvi 2008, 28-33, 116; 7.8.2013.

⁸²² Kuoppala, Asunmaa ja Purola 2013, 38.

⁸²³ Hongell 14.8.2013; Nummijärvi 2008, 31; Ympäristöministeriö 2009a.

⁸²⁴ Kuoppala, Asunmaa ja Purola 2013, 39.

⁸²⁵ Kauhajoen kaupunki ja Hyypän kyläseura 2008; Ympäristöministeriö 2009a; Nummijärvi 2008, 24-33; 7.8.2013.

⁸²⁶ Nummijärvi 2008, 34; 7.8.2013; Ojala 6.8.2013; Yli-Korhonen 7.8.2013.

Maatalouden, yhdyskunta- ja väestörakenteen muutoksia

Ilman maatalouden säilymistä tällaisilla projekteilla ei ole mitään merkitystä. ⁸²⁷

Hyypänjokilaakson maisemahankkeen taustalla oli maatalouden, yhdyskunta- ja väestörakenteen sekä väestömäärän kehityshistoriaa seuraneet maisemamuutokset. Alueen kehitys on hyvin yhdenmukaista kansallisella tasolla tunnistettujen maaseudun kulttuurimaisemien muutosten kanssa ⁸²⁸. Hyypänjokilaaksossa maisema edustaa aluekehityksen indikaattoria sekä instrumenttia, jonka avulla voidaan vaikuttaa esimerkiksi alueellisesti tärkeän kantatien linjaukseen.

Hyypänjokilaakso koetaan ensisijaisesti maatalousalueena, jonka maisemaan maatalouden harjoittaminen on voimakkaasti vaikuttanut ⁸²⁹. Alueen kulttuurimaisema on syntynyt perinteisen karjatalouden sivutuotteena tai myötävaikutuksella, jossa vaikeimmin viljeltäviä alueita, kuten joen ranta-alueita ja kanjoni- ja purouomia, on aikaisemmin laidunnettu ⁸³⁰. Samalla maatalouselinkeinojen elinvoimaisuus ja toimitatavat, kuten peltojen säilyminen viljelyksessä, vaikuttavat ratkaisevasti kulttuurimaiseman arvojen ja erityispiirteiden säilymiseen ⁸³¹.

Hyypänjokilaaksossa näkyvät maatalouden yleiset kehityssuuntaukset, jossa maatilojen lukumäärä vähenee, tila- ja konekanta suurenee, maatalous keskittyy, tehostuu ja yksipuolistuu ⁸³². Euroopan unioniin liittymisen jälkeen alueen tilojen lukumäärä väheni kolmanneksen viidessä vuodessa. Maatalouden elinkelpoisuuteen eniten vaikuttaviksi tekijöiksi arvioidaan EU:n tukijärjestelmän ehdot sekä luonnonolosuhteet. Maatalouden harjoittamiseen liittyviä uhkia ovat maanviljelyn kannattavuutta heikentävät muutokset, kuten tukien pieneneminen, tukiehtojen tiukentuminen, rajoitusten lisääntyminen ja maataloustuotteiden tuottajahintojen lasku. Hyypänjokilaaksossa on useita nykymaatalouden viljelytekniikan ja kasvaneen konekoon näkökulmasta epäedullisia olosuhteita, kuten peltojen pieni lohkokoko, jyrkät kanjonit, jokivarret ja purouomat. ⁸³³ Maatalouden harjoittamista vaikeuttaa myös joen säännöllinen tulviminen

---

⁸²⁷ Nummijärvi 7.8.2013.

⁸²⁸ Hyypän kehittämisryhmä 2001, 2.

⁸²⁹ Yli-Korhonen 7.8.2013.

⁸³⁰ Nummijärvi 7.8.2013.

⁸³¹ Nummijärvi 2008, 39; Hyypänjokilaakson selvityshankkeen ohjausryhmä 2008; Rinkineva-Kantola 26.8.2013.

⁸³² Ojala 6.8.2013; Nummijärvi 7.8.2013; Yli-Korhonen 7.8.2013.

⁸³³ Nummijärvi 2008, 20, 39, 41.

⁸³⁴, laakson laajan pohjavesialueen huomioiminen sekä kymmenet lähteet ⁸³⁵. Seinäjoen kaupungin pohjavedenoton vuoksi Hyypän maanviljelyksessä on ollut keskimääräistä tiukempia rajoituksia jo 30 vuoden ajan ⁸³⁶.

Tulevaisuudessa maatalouden tehostumisen, keskittymisen ja tilakoonkasvun odotetaan edelleen jatkuvan ⁸³⁷. Maatalouden tehostumisen sekä tukien epävarmuuden myötä elinkeinon harjoittaminen voi entisestään vaikeutua Hyypänjokilaakson kaltaisilla, vaikeammin viljeltävillä alueilla. Kehityssuunnan koetaan uhkaavan myös alueen nykyisiä maisema-arvoja. ⁸³⁸ Maatalouden muutosten hallinnan, kuten suurten tuotantorakennusten maisemavaikutusten huomioiminen tai maiseman avoimuuden säilyttäminen koetaan vaikeaksi ⁸³⁹.

Maatalouden rakennemuutoksen, tuotantosuintien ja -tapojen muuttumisen lisäksi merkityksellistä oli myös Hyypänjokilaakson yhdyskunta- ja väestörakenteen muutokset ⁸⁴⁰. Näihin liittyviä kehityssuuntauksia olivat asumisen keskittyminen lähelle Kauhajoen keskustaa, etäämmällä olevien kylien autioituminen, asukasmäärän väheneminen ⁸⁴¹ ja palvelujen heikentyminen, kuten Kauhajärven kaupan sulkeminen 2000-luvun alussa ⁸⁴². Hyypän kyläseuran maisemahankkeen aikaisen puheenjohtajan Heikki Yli-Korhosen sekä haastattelujen ajankohtana puheenjohtaja toimineen Asko Ojalan mukaan kehitys ei ollut yhdenmukaista koko alueella. Hyypänjokilaakson pohjoispuolelle, Kauhajoen kaupungin eteläpuolelle on rakennettu uudistuotantoa ja alue on muuttunut perinteisestä maatalousmaisemasta asuinalueeksi, kun taas alueen eteläosissa, joen latva-alueilla väkimäärä vähenee. Alueellinen työssäkäyntialue on noin 10 kilometrin etäisyys Kauhajoen keskustasta, jonka seurauksena esimerkiksi Korhoskylä on suosittua rakennusaluetta toisin kuin etäämmällä sijaitsevat Könnönkylä sekä Kauhajärvi. Keskustasta kauempana olevat alueet autioituvat ja pellot vaihtavat

---

⁸³⁴ Nummijärvi 7.8.2013; Yli-Korhonen 7.8.2013.

⁸³⁵ Nummijärvi 2008, 28, 116; 7.8.2013; Kauhajoen kaupunki ja Hyypän kyläseura 2008; Ympäristöministeriö 2009a.

⁸³⁶ Yli-Korhonen 7.8.2013. Yli-Korhosen (7.8.2013) mukaan Seinäjoen suunnitelmat pohjavedenotolle 1970-luvulla johtivat Hyypän kehittämisyhdistyksen perustamiseen, jonka ainoa tehtävä oli vastustaa vedenottoa.

⁸³⁷ Ojala 6.8.2013; Hongell 14.8.2013; Rinkineva-Kantola 26.8.2013.

⁸³⁸ Nummijärvi 7.8.2013; Ojala 6.8.2013; Yli-Korhonen 7.8.2013.

⁸³⁹ Rinkineva-Kantola 26.8.2013.

⁸⁴⁰ Vertaa Kauhajoen kunta 1998; Heinonen, Wahlberg ja Nuutinen 2000, 16; Hyypän kehittämisryhmä 2001; Etelä-Pohjanmaan kyläympäristöjen kehittämishanke 2006, 5.

⁸⁴¹ Ojala 6.8.2013.

⁸⁴² Kahari 2006; Yli-Korhonen 7.8.2013.

viljelijää. Ikääntyvä väestö muuttaa kunnan keskusta. Väestön vähenemisen myötä alueella arvioidaan olevan kymmeniä käyttämättömiä kiinteistöjä tai tontteja.⁸⁴³

Maisemahankkeen projektipäällikön Marketta Nummijärven mukaan Hyypänjokilaakson kehitys on ollut yhdenmukaista yleisen kaupungistumiskehityksen ja keskitymisen kanssa, joka tarkoittaa usein maaseudun köyhtymistä, palvelujen häviämistä, rakennuskannan heikentymistä ja syntyvyyden merkittävää pienentymistä. Maatalouden ja väestörakenteen muutosten lisäksi liikenneyhteydet, asumisen trendit ja yleinen yhteiskuntakehitys vaikuttavat muuttovirtoihin, rakentamiseen ja elinkeinojen kannattavuuteen. Taustatekijöihin liitetään myös maaseudun vähäinen suosio ja arvostus. Yhdyskunta- ja väestörakenteen muutosten myötä alueen elinvoimaisuuden ylläpitäminen vaikeutuu. Kylien elinvoimaisuuden heikkeneminen vaikuttaa myös maiseman hoitamattomuuteen. Hoitotoimenpiteistä merkittävä osa on vapaaehtoistyötä ja asukkaiden vähentyessä vähenee myös vapaaehtoistoisten toimijoiden lukumäärä sekä talkootyön mentaliteetti ja valtion pelätään edelleen vaikeuttavan kolmannen sektorin vapaaehtoistyötä.⁸⁴⁴

Elinkeino-, yhdyskunta- ja väestörakenteen muutokset muuttavat myös alueen käytötarkoitusten keskinäisiä suhteita. Tutkimusaineistossa vastaajat pitävät todennäköisenä ja merkityksellisenä alueen moniarvoistumista tavalla, jossa se on jatkossa yhä useammin samanaikaisesti asutuksen, tuotannon, vapaa-ajan ja matkailun maisemaa. Samalla kasvaa näiden lähtökohdiltaan ja vaikutuksiltaan erilaisten toimintojen, arvojen ja tavoitteiden yhteensovittamisen tarve.⁸⁴⁵ Kehitykseen sisältyy myös uhkakuvia maanviljelijöiden ja uudisasukkaiden välisistä ristiriidoista⁸⁴⁶, joita halutaan ennalta-ehkäistä eri toimijoiden yhteistyön avulla⁸⁴⁷.

Hyypänjokilaaksossa merkityksellisiä olivat myös liikenneinfrastruktuurin kehittämissuunnitelmat. Maisemahanketta edelsi ja osin rinnakkain sen toteutuksen kanssa käytiin keskusteluja alueen läpikulkevan kantatie 44 kehittämissuunnitelmista. Hyypänjokilaakson länsipuolella sijaisteva kantatie 44 on tärkeä yhteys Kauhajoelta ja Etelä-Pohjanmaalta Kankaanpäähän sekä sieltä Lounais- ja Länsi-Suomeen. Etelä-

---

⁸⁴³ Ojala 6.8.2013; Yli-Korhonen 7.8.2013.

⁸⁴⁴ Nummijärvi 2008, 40; 7.8.2013; Ojala 6.8.2013. Nummijärven (7.8.2013) mukaan esimerkiksi valtion suhtautumisesta edustivat haastattelujen aikana esillä olleet suunnitelmat yhteisöjen talkootyön verottamisesta.

⁸⁴⁵ Hongell 14.8.2013; Nummijärvi 7.8.2013; Ojala 6.8.2013; Yli-Korhonen 7.8.2013; Rinkineva-Kantola 26.8.2013.

⁸⁴⁶ Nummijärvi 2008, 41.

⁸⁴⁷ Hongell 14.8.2013; Rinkineva-Kantola 26.8.2013.

Pohjanmaan maakuntakaavassa Hyypänjokilaakson itäpuolelle on tehty varaus uudelle tielinjaukselle.⁸⁴⁸ Ehdotus uudesta kantatiestä sisältyy Vaasan läänin tieverkon kehittämissuunnitelmaan vuodelta 1992 ja päätös kantatiestä 44 Äetsä-Kauhajoki on tehty liikenneministeriön kantatiepäätöksessä 21.6.1993. Keväällä 1997 valmistuneessa selvityksessä tien pääsuunnaksi välillä Kauhajärvi - Koskenkylä valittiin Hyypänjokilaakson itäpuoli.⁸⁴⁹

Yleissuunnitelman mukaan kantatie on pyrittävä sovittamaan kulttuurimaiseman perinteiseen maisemarakenteeseen. Asuinympäristön viihtyvyyteen sekä maisemanäkymien avautumiseen kiinnitetään huomiota ja kanjoniluontoa korostetaan maisemallisena erityispiirteenä. Selvityksen mukaan tiellä olisi kulttuuriympäristöön myönteisiä ja kielteisiä vaikutuksia. Uuden tien arvioidaan parantavan alueen saavutettavuutta ja elinkelpoisuutta sekä ehkäisevän autoitumista. Näiden ansioista sen katsotaan edistävän kulttuurimaiseman säilymistä avoimena ja viljeltynä. Kielteisenä vaikutuksena todetaan leveämmän ja suoremman tielinjauksen vähentävän tien raittiluonnetta. Näkyviä maisemamuutoksia toteutettaisiin myös kanjoninotkojen ja tieoikaisujen yhteydessä.⁸⁵⁰ Kauhajoen kunta ja Hyypän kehittämisryhmä arvioivat, että joen itäpuolelle suunnitellun kantatien rakentaminen voisi vaikuttaa merkittävästi alueen ja sen yhdyskuntarakenteen kehittämiseen.⁸⁵¹

Alkuperäisestä pääsuuntaselvityksestä poiketen kantatie 44 linjattiin myöhemmin laakson länsipuolelle⁸⁵², kun liikenne- ja viestintäministeriö piti aikaisempaa suunnitelmaa liikennemääriin ja tienpidon rahoitustilanteeseen nähden kalliina ratkaisuna⁸⁵³. Muuttuneesta linjauksesta keskusteltiin sekä paikallisella että valtakunnallisella tasolla. Vuonna 2006 asukkaat arvioivat alueen yhdeksi uhkatekijäksi ja ei-toivotuksi kehityssuunnaksi uuden tielinjauksen harkitsemattoman suunnittelun⁸⁵⁴. Asukkaiden mielestä itäpuolen sorapäälysteinen tie tulisi asfaltoida ja kantatie tulisi siirtää jokilaakson länsipuolelta itäpuolelle⁸⁵⁵. Nummijärven mukaan itäpuolelle sijoitetuilla lisäeuroilla saataisiin sujuvampi suunnitteluprosessi, tyytyväisempiä tienkäyttäjiä ja

---

⁸⁴⁸ Etelä-Pohjanmaan liitto 2009.

⁸⁴⁹ Tielaitos 1998, 1, 5, 6.

⁸⁵⁰ Tielaitos, 1998, 1, 5, 6.

⁸⁵¹ Kauhajoen kunta 1998; Hyypän kehittämisryhmä 2001.

⁸⁵² Vistbacka 2008.

⁸⁵³ Liikenne- ja viestintäministeriö 2009a.

⁸⁵⁴ Etelä-Pohjanmaan kyläympäristöjen kehittämishanke 2006, 7.

⁸⁵⁵ Liikenne- ja viestintäministeriö 2009a.

turvallisempi tieympäristö. Lisäksi maisema-arvot kyettäisiin huomioimaan paremmin ja saataisiin arvokasta yhdiskunnan kehittämispotentiaalia.⁸⁵⁶ Myös Kauhajoen kaupunginvaltuuston puheenjohtaja, kansanedustaja Lasse Hautala kannatti itäpuolen tielinjausta⁸⁵⁷ ja kansanedustaja Raimo Vistbacka esitti hallitukselle kysymyksen: ”... mitä se aikoo tehdä, että pääsuunta säilytetään alkuperäisen suunnitelman mukaisesti laakson itäpuolella?”⁸⁵⁸ Vuonna 2009 tietä suunniteltiin paranneltavaksi länsipuolen linjauksella. Paikallislehdessä vaadittiin itäpuolisen kantatiesuunnitelman edistämistä luonnonarvojen ja kylämiljöön varjelemiseksi sekä liikenneturvallisuuden ja asumisviihtyvyyden lisäämiseksi⁸⁵⁹.

Maiseman muutos

*... nyt on näitä valkoisia dinosauruksen munia joka puolella.*⁸⁶⁰

Asukkaille Hyypänjokilaakson maisema-arvoja ovat muun muassa avoimuus, maa-seutumaisuus ja asumisen väljyys⁸⁶¹. Tutkimusaineistossa yleisin maisemaan liitetty kielteinen muutos oli avoimuuden väheneminen sekä uhka tämän kehityssuunnan jatkumisesta⁸⁶². Asukkaat olivat vuosia kiinnittäneet huomiota maisemamuutoksiin⁸⁶³, lisäksi maiseman avoimuuden ja luonnon monimuotoisuuden vähentyminen on todettu useissa maisemahanketta edeltäneissä selvityksissä ja hoitosuunnitelmissa. Polkuriippuvuuden näkökulmasta lähtökohtana oli negatiivinen lukkiutuma, eli kyvykyys alueen omista rakenteista lähtevään maiseman valittujen ominaispiirteiden hallintaan oli heikentynyt.

---

⁸⁵⁶ Nummijärvi 2007.

⁸⁵⁷ Havula 2009.

⁸⁵⁸ Vistbacka 2008. Itäpuolen tielinjauksen arvioitiin tarjoavan enemmän maisemallisia arvoja esimerkiksi matkailijoille.

⁸⁵⁹ Kauhajoen kunnallislehti 2009b.

⁸⁶⁰ Yli-Korhonen 7.8.2013.

⁸⁶¹ Kauhajoen kunnallislehti 10.11.2006.

⁸⁶² Etelä-Pohjanmaan kyläympäristöjen kehittämishanke 2006, 7; Kahari 2006; Nummijärvi 7.8.2013; Hyypänjokilaakson selvityshankkeen ohjausryhmä 2006b; 2008.

⁸⁶³ Havula 2009.

Vuonna 1995 kyläkyselyn suurin huolenaihe oli maatalouden rakennemuutosten, kuten laidunkarjan vähenemisen, aiheuttama maatalousmaiseman muutos. Vuonna 2000 julkaistun maisemanhoitosuunnitelman mukaan väestön vanheneminen, viljelyn väheneminen sekä erilaiset luopumissopimukset alkavat näkyä myös maisemassa. Joki-laakson keskivaiheilla, Juonikylän ja Panttikylän välillä on nopeasti umpeutumassa olevia alueita. Viljelemättömät pellot, pajukoituvat ojanpientareet sekä entiset laidunmaat alkavat sulkeutua ja hoitamattomat jokirannat pensoittuvat. Jokuomaan kertynyt kasvillisuus aiheuttaa ongelmia virtaamassa. Avoimuuden väheneminen ei ole vain maisemallinen haitta, elinympäristön yksipuolistuminen näkyy esimerkiksi avonaisia alueita edellyttävien hyönteisten ja lintujen vähenemisenä.⁸⁶⁴

Kauhajoelle, Havuskylän ja Aronkylän välille vuonna 2004 laaditussa suojavyöhykkeiden ja maisemanhoidon yleissuunnitelmassa kulttuurimaiseman uhkia ovat maiseman sulkeutuminen, avarienväkymien sekä perinteisten hakamaiden ja niittyjen väheneminen. Maisemaa muuttavat myös avo-ojien, metsäsaarekkeiden, yksittäispuiden sekä perinteisten maatalousrakennelmien, kuten latojen, kuivurien ja riukuaitojen vähentyminen. Samalla vähenee myös luonnon monimuotoisuus.⁸⁶⁵ Vuonna 2006 Etu-Hyypän kylän maisemasuunnitelmassa asukkaat arvioivat kylämaiseman heikkouksiksi ryteikköiset rannat, hoitamattomat peltoalueet ja jokiveden laadun sekä uhkatekijöiksi avoimuuden vähenemisen⁸⁶⁶.

Yli-Korhosen mukaan maisemamuutosten huomioimiseen ja maisemahankkeen aloittamiseen vaikutti myös asukkaiden kirjoittama ja kyläseuran vuonna 2007 julkaisema historiikki *Hyvä on Hyypässä hypellä. Historiaa ja tarinaa 1900-luvun Hyypästä*⁸⁶⁷. Kirjan tekeminen kesti viisi vuotta, jonka aikana alueen eri kylien asukkaat muistelivat, kirjoittivat ja kävivät läpi kuvamateriaalia asuinympäristönsä historiasta. Historiikin tekeminen auttoi asukkaita tiedostamaan alueen arvoja ja kiinnitti huomiota maisemamuutoksiin, erityisesti avoimuuden vähenemiseen sekä loi perustan maisemahankkeen hyvälle yhteistyölle.⁸⁶⁸

---

⁸⁶⁴ Heinonen, Wahlberg ja Nuutinen 2000, 16, 22, 25.

⁸⁶⁵ Hannula ja Nikula 2004, 22.

⁸⁶⁶ Etelä-Pohjanmaan kyläympäristöjen kehittämishanke 2006, 7.

⁸⁶⁷ Kautiainen 2007; Yli-Korhonen 7.8.2013.

⁸⁶⁸ Yli-Korhonen 7.8.2013.

Perustamisprojektissa maisema-arvojen merkittävimmäksi uhaksi todettiin umpeenkasvu, joka on seurausta laidunnuksen vähentymisestä⁸⁶⁹, maanviljelylle epäedullisista, tulvaherkistä ja vaikeasti viljeltävistä peltolohkoista⁸⁷⁰, jokirantojen kasvavasta puustosta ja pensaikosta sekä puiden ja maa-aineksen aiheuttamasta jokiuoman tukkeutumisesta⁸⁷¹. Aikaisempien selvitysten, asukkaiden muistitiedon ja valokuvien lisäksi maisemamuutosta todentaa perustamisprojektissa tehty vertailu, jossa aineistona oli vuoden 1933 ja 2006 kartta-aineisto⁸⁷². Tutkimusaineistossa maatalouden myötä rakentuneen maisemakuvan ja maiseman avoimuuden vertailukohtina käytetään toistuvasti 1930-1950 -luvun tilastoja, kartta-aineistoja, kuvamateriaalia ja muistitietoa⁸⁷³. Vertailu ei kuitenkaan viittaa pastoraalimaiseman idealisointiin. Valintoja voivat selittää myös valokuvien yleistyminen 1950-luvulla sekä pyrkimys korostaa muutoksia ilman tavoitetta vertailulähtökohdan palauttamisesta.

Hyypänjokilaakson maisemassa näkyvät maatalouden tuotantosuuntien ja -tapojen muutokset. 1950-lukuun verrattuna maataloudessa painottuu viljanviljely, samalla kun karjatalous ja laidunnus vähenevät⁸⁷⁴. Tuotantotapojen muutokset näkyvät esimerkiksi rehu- ja rehutuotannossa heinän korjuutapojen muutoksina. Heinäseipäät ja -paalit on korvattu pyöröpaalaimen avulla valkoiseen muoviin paketoituilla suurpaaleilla, joka mahdollistaa heinän varastoinnin talven ajaksi myös pelloille. Samalla maisemasta ovat kadonneet heinäseipäät ja heinäladot ovat jääneet tarpeettomiksi.⁸⁷⁵ Tuotantotapojen muutosten seurauksena yhtenä uhkakuvana onkin maatalousmaiseman yksityiskohtien kuten latojen ja laidunkarjan väheneminen. Maisemamuutosten taustalla on usein myös muutoksia maanomistussuhteissa tai ammateissa. Osalle perikunnista ja maanomistajista jotka eivät harjoita maataloutta, alueiden hoito jää vähäiseksi

---

⁸⁶⁹ Virtanen 2009.

⁸⁷⁰ Yli-Korhonen 7.8.2013.

⁸⁷¹ Kahari 2006; Hyypänjokilaakson selvityshankkeen ohjausryhmä 2006b; Nummijärvi 2008, 41.

⁸⁷² Kauhajoen kaupunki 2006-2008; Nummijärvi 7.8.2013; Hyypänjokilaakson selvityshankkeen ohjausryhmä 2006b. Nummijärven (7.8.2013) mukaan historiikin aineiston, asukkaiden muistitiedon ja esimerkiksi 1930- ja 1950-luvuilla otettujen valokuvien perusteella maisema oli aikaisemmin selvästi nykyistä avoimempi.

⁸⁷³ Kauhajoen kaupunki 2006-2008; Nummijärvi 7.8.2013; Hyypänjokilaakson selvityshankkeen ohjausryhmä 2006b; Ojala 6.8.2013; Suomen luonnonsuojeluliitto 2009; Yli-Korhonen 7.8.2013.

⁸⁷⁴ Suomen luonnonsuojeluliitto 2009; Ojala 6.8.2013; Yli-Korhonen 7.8.2013.

⁸⁷⁵ Yli-Korhonen 7.8.2013. Hän kutsuu tätä siirtymiseksi heinäseipäistä dinosauruksen muiniin.

ja palstat pusikoituvat, kun maa-alueista saatava hyöty muuttuu epäsuoraksi ja niitä koskevan päätöksenteon koetaan vaikeutuvan.⁸⁷⁶

Maatalouden lisäksi alueen maisemakuvaan vaikuttaa myös metsätalous. Maisemamuutoksia ja uhkakuvia muutoksesta liitettiin maanviljelykselle epäedullisten peltolohkojen metsitykseen⁸⁷⁷, laakson reunametsien maisemaa rumentaviin hakkuihin sekä metsänuudistamisen yhteydessä käytettyihin, maisemaan huonosti sopiviin puulajeihin⁸⁷⁸.

Vuosina 2000 ja 2006 julkaistuissa sekä maisemanhoitoalueen perustamisprojektissa laaditussa hoito- ja käyttösuunitelmassa (2008) rakennettuun ympäristöön liitettyjä uhkakuvia olivat vanhojen rakennusten kunnossapidon puuttuminen ja ränsistyminen sekä tyyliltään tai rakennuspaikoiltaan maisemaan huonosti sopiva uudisrakentaminen. Useissa selvityksissä kylämaiseman heikkouksiksi tai arvoa vähentäviksi piirteiksi on myös mainittu huonosti hoidetut pihapiirit, sorakuopat, laittomat kaatopaikat sekä jokilaakson lukuisat sähkölinjat.⁸⁷⁹ Henkilöhaastattelussa maisema-arvoja heikosti huomioivan rakentamisen koetaan muuttavan maisemaa yhtä paljon kuin maataloustuotannon ulkopuolelle jääneiden alueiden sulkeutuminen. Lisäksi uudisrakentamisen ympärille istutettavan kasvillisuuden koetaan uhkaavan maiseman avoimuutta. Rakentamista ei kuitenkaan haluta estää, vaan kohdistaa alueille, jotka eivät ole maisemallisesti herkkiä, kuten metsänreunat sekä paikoille, joissa on aikaisemminkin ollut taloja.⁸⁸⁰

Hyypänjokilaakson maisema-arvojen ja -kuvan arvioitiin heikentyneen vuosikymmenten ajan erityisesti avoimuuden vähenemisen, maisemaan sopimattoman uudisrakentamisen sekä hoitotoimenpiteiden puutteiden vuoksi. Maisema-arvojen heikentyminen edustaa pitkään jatkunutta, ei-toivottua kehityssuuntaa, johon ei ole aikaisemmissa hankkeissa kyetty riittävästi vaikuttamaan ja uhkakuvana oli tämän kehityksen jatkuminen.⁸⁸¹ Tutkimusaineistossa pidettiin todennäköisenä ja merkityksellisenä sitä, että alueen kulttuurimaiseman arvokkaiden ominaisuuksien – esimerkiksi avoimuuden ja maisemallisen edustavuuden – suojele- ja hoitotarve kasvaa nykyisten

---

⁸⁷⁶ Nummijärvi 2008, 40-41.

⁸⁷⁷ Yli-Korhonen 7.8.2013.

⁸⁷⁸ Nummijärvi 2008, 41.

⁸⁷⁹ Etelä-Pohjanmaan kyläympäristöjen kehittämishanke 2006, 7; Heinonen, Wahlberg ja Nuutinen 2000, 16, 22, 25; Nummijärvi 2008, 40-41.

⁸⁸⁰ Yli-Korhonen 7.8.2013.

⁸⁸¹ Etelä-Pohjanmaan kyläympäristöjen kehittämishanke 2006, 7; Nummijärvi 2008, 41.

kehityssuuntien, kuten maatalouden tehostumisen, maaseudun autioitumisen sekä uudisrakentamisen seurauksena ⁸⁸².

Asukkaiden huomion kiinnittyminen maisemamuutoksiin kertoo osaltaan maiseman merkityksellisyydestä. Etu-Hyypän kylän maisemasuunnitelmassa asukkaat kuvaavat kylämaisemaa kiintymyksen välineenä, esteettisyyden ilmentäjänä, paikallisen elämäntavan, luonnon, kulttuurin, talouden sekä maakunnallisen merkityksen kuvaajana. Merkityksellistä on myös uudisrakentaminen kylämaiseman ilmentäjänä ja sen sopivuus kylämaisemaan. ⁸⁸³ Kylämaiseman merkityksen voisi tiivistää paikallisen elämäntavan ja identiteetin, hyökkäläisyyden yhdeksi tunnusomaiseksi ominaispiirteeksi ja indikaattoriksi.

Samojen maisemamuutosten käsittely eri julkaisuissa viittaa kielteiseksi koetun kehityksen jatkuvuuteen, muutosten merkityksellisyyteen sekä aikaisempien suunnitelmien ja toimenpiteiden vähäisiin vaikutuksiin. Polkuriippuvuuden näkökulmasta kyseessä on maisemaan liittyvän kehityksen negatiivinen lukkiutuma, johon haluttiin vaikuttaa. Hyypänjokilaakson eri toimijat, asukkaat ja viranomaisien edustajat, kokevat alueen maiseman yhteiseksi, josta ollaan ylpeitä. Samalla maisemaan liittyy yhteinen vastuu, joka toimenpidetasolla edellyttää yhteistyötä ⁸⁸⁴.

Henkilöhaastatteluissa Hyypänjokilaakson maiseman ja rakennetun ympäristön kehitys ymmärretään jatkumona ja dynaamisena prosessina, joka muuttuu vähitellen esimerkiksi yhteiskunnallisten, asutuksen ja maatalouden muutosten myötä. Tähän prosessiin pyritään vaikuttamaan siten, ettei alueen tunnistettuihin ja koettuihin arvoihin kohdistuisi jyrkkiä ja nopeita muutoksia ⁸⁸⁵. Kiinnostus säilyttää valittuja maisemiarvoja ei kuitenkaan tarkoita alueen museointia. Hyypän kyläseuran puheenjohtajan mukaan perinteinen, historiallinen maaseutumaisema voi säilyä jollain pienellä alueella, mutta suurin osa Hyypästä edustaa muuttuvaa maisemaa ⁸⁸⁶.

Perinteisen maaseutumaiseman ja siihen sisältyvän rakennetun ympäristön pitkään jatkuneet muutokset, uhkakuvat näiden kehityssuuntien jatkuvuudesta sekä kylämaisemien merkityksellisyys asukkaille selittävät osaltaan sitä, miksi alueella haluttiin aloittaa maisemanhoitoalueen perustamisprojekti. Tärkeää oli myös maiseman kokeminen yhteiseksi ja siihen perustuva valmius yhteistyöhön.

---

⁸⁸² Hongell 14.8.2013; Ojala 6.8.2013; Yli-Korhonen 7.8.2013; Rinkineva-Kantola 26.8.2013.

⁸⁸³ Etelä-Pohjanmaan kyläympäristöjen kehittämishanke 2006, 8, 10.

⁸⁸⁴ Ojala 6.8.2013; Nummijärvi 7.8.2013; Yli-Korhonen 7.8.2013; Hongell 14.8.2013.

⁸⁸⁵ Ojala 6.8.2013; Nummijärvi 7.8.2013.

⁸⁸⁶ Ojala 6.8.2013.

Alueen perustaminen ja onnistumisen tekijät

Perustamisprojekti

*Monia eri tahoja osallistui siihen päätöksentekoon, niin ehkä se lähti sitä kautta oikealla lailla liikkeelle. Eli siinä ohjausryhmässä oli laajalti niitä tahoja mukana ja siellä mun mielestä käytiin hyvin avointa keskustelua ja nyt melkein väittäisin että aivan sellaiset henkilöasiatkin vaikutti varmasti.*⁸⁸⁷

Maisemahankkeen valmistelu alkoi vuonna 2005, jolloin Vaasan ympäristökeskuksen kaavasuunnittelija Anne Ketola kertoi tuolloin Kauhajoen kaupungin ympäristölautakunnan puheenjohtajana ja haastatteluajankohtana Hyypän kyläseuran puheenjohtajana toimineella Asko Ojalalle maisemanhoitoaluekonseptista⁸⁸⁸. Syksyllä 2005 maisemahankkeen käynnistämiseksi perustettiin yhteistyöryhmä, johon kuului edustajia alueen kylistä, yhdistyksistä, kyläasiamies sekä kunnan edustaja. Työryhmä ehdotuksesta Hyypän kyläseurasta tuli maisemahankkeen vastuutaho.⁸⁸⁹

Hyypän kyläseura päätti 27.11.2005 selvitystyön käynnistämisestä ja avustusten hakemisesta maisemanhoitoalueen perustamiseksi Hyypänjokilaakson valtakunnallisesti arvokkaalle maisema-alueelle⁸⁹⁰. Ympäristöministeriö myönsi määrärahan 18.5.2006⁸⁹¹. Selvityshankkeen ohjausryhmä kokoontui kesäkuussa ja varsinaisesti hanke käynnistyi elokuussa 2006, kun projektipäällikkö Marketta Nummijärvi aloitti työnsä⁸⁹². Maisemahankkeen tulkitaan alkaneen kesäkuussa 2006 ja päättyneen perustamisjuhlaan elokuussa 2009 (kuva 15).

---

⁸⁸⁷ Ojala 6.8.2013.

⁸⁸⁸ Ojala 6.8.2013.

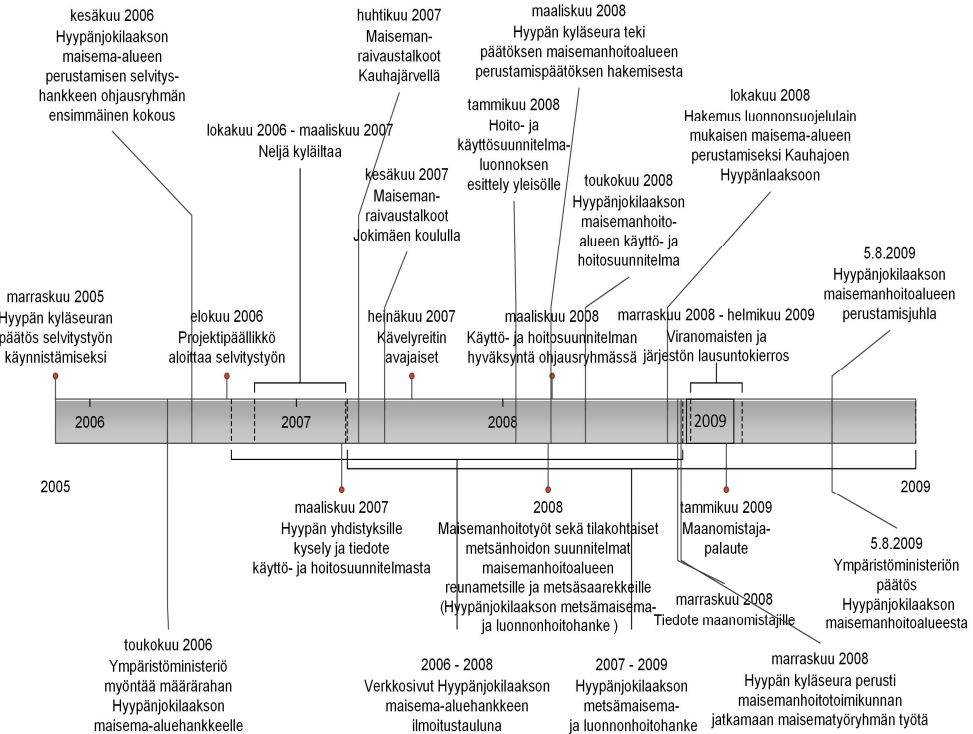
⁸⁸⁹ Kauhajoen kaupunki ja Hyypän kyläseura 2008; Nummijärvi 2008, 7; Ympäristöministeriö 2009a.

⁸⁹⁰ Ojala 2005; Nummijärvi 2008, 7; Kauhajoen kaupunki 2010.

⁸⁹¹ Ympäristöministeriö 2006a. Toinen rahoittaja oli Kauhajoen kaupunki.

⁸⁹² Nummijärvi 2008, 7; Kauhajoen kaupunki 2010.

Kuva 15. Hyypänjokilaakson maisemanhoitoalueen perustaminen.

Lähteet: Ojala 2005; Hyypänjokilaakson selvityshankkeen ohjausryhmä 2006a; 2007a; Etelä-Pohjanmaan metsäkeskus ja metsänhoitoyhdistys Lakeus 2007; Hyypän kyläyhdistys ja Kauhajoen kaupunki 2008; Nummijärvi 2008, 7; 7.8.2013; Kauhajoen kaupunki ja Hyypän kyläseura 2008; Museovirasto 2009a; Maa- ja metsätalousministeriö 2009; Etelä-Pohjanmaan liitto 2009; Länsi-Suomen ympäristökeskus 2008; 2009; Etelä-Pohjanmaan maakuntamuseo 2009; Kauhajoen kaupunki 2006-2008; 2009a; 2009b; 2010; Ympäristöministeriö 2006a; 2008; 2009a.

Kyläseura ja Kauhajoen kaupunki vastasivat hankkeen toteutuksesta, jota ohjasi ympäristöviranomaisista sekä alueen kyläseurojen ja muiden intressitahojen edustajista koottu ohjausryhmä⁸⁹³. Perustamisprojektin ja siihen sisältyvien maisemanhoitotöiden suunnittelussa ja toteutuksessa tärkeässä roolissa oli myös Hyypän kyläseuran perustama maisematyöryhmä, joka koostui eri kylien edustajina toimivista maanomistajista ja muista luottohenkilöistä. Maisematyöryhmä ohjasi osaltaan projektipäällikön työtä, suunnitteli toimenpide-ehdotuksia, järjesti talkoita, neuvotteli maanomis-

⁸⁹³ Ympäristöministeriö 2009a; Nummijärvi 7.8.2013, Yli-Korhonen 7.8.2013.

tajien kanssa, toimi kyläläisten toiveiden ja aluetta koskevan tiedon välittäjänä ja yhteystahona sekä valvoi ja ohjasi suunnittelutyötä kyläläisten näkökulmasta.⁸⁹⁴ Perustamisprojektiin liittyi myös lukuisa joukko muita sidos- ja intressiryhmiä, kuten kotitalous-, urheilu-, metsästys- ja kalastusseuroja, joiden edustus oli osaksi huomioitu edellisissä työ- ja ohjausryhmissä⁸⁹⁵.

Kauhajoen kaupungin edustajan Anne Ketolan mukaan maisemahankkeen ytimenä oli viranomaisten vaalimien ja asukkaiden kunnioittamien arvojen määrittely, jolloin prosessi on tärkeä vaikka maisemanhoitoaluetta ei perustettaisi⁸⁹⁶. Perustamisprojektissa laadittiin käyttö- ja hoitosuunnitelma joka sisältää tavoitteita, suosituksia, suunnitelma- ja teemakarttoja sekä hoitokortteja alueen arvokkaaksi tunnistettujen ominaisuuksien säilyttämiseksi. Suunnitelmassa on myös ehdotuksia avattavista näkymistä sekä maisemanhoidon toteutumista edistäviä keinoja, yhteistyötahoja ja rahoitusmuotoja. Hoitokorteilla havainnollistetaan rakentamissuosituksia, joiden tehtävänä on auttaa uudisrakentamisen sopeuttamista maisemaan.⁸⁹⁷ Nummijärven mukaan hoitokorttien taustalla on eri toimijoiden erilaiset näkemykset alueelle sopivan uudisrakentamisen tekniikasta ja tyylistä. Yhteisesti sovittujen suositusten avulla kuvataan ja ohjeistetaan esimerkiksi sopivia värivalintoja.⁸⁹⁸

Asukkaiden toiveiden ja aikaisempien hankkeiden oppimisprosessin myötä perustamisprojektissa toteutettiin myös konkreettisia maisemanhoitotoimia. Vuonna 2007 yhteistyöhankkeiden kanssa hoitotoimenpiteitä tehtiin neljässä kohteessa; maisemanraivaustalkoot Kauhajärvellä ja Jokimäen koulun ympäristössä⁸⁹⁹ sekä kylän keskeisellä paikalla sijaitsevan rakennuksen maalaaminen⁹⁰⁰. Lisäksi perustettiin 5,5 kilometrin pituinen kävelypolku⁹⁰¹. Kyläläisille jaettiin myös tietoa maa- ja metsätalouteen sekä rakennusten hoitoon liittyvistä maisemanhoidon tukimuodoista. Yhteisten hoitotoimenpiteiden lisäksi monien kyläläisten koettiin aktivoituneen myös omaehtoisin maisematalkoisiin.⁹⁰² Hyypänjokilaakson maisemanhoitoalueen perustamisprojektia tuki Etelä-Pohjanmaan metsäkeskuksen ja Lakeus metsänhoitoyhdistyksen vuosina 2007–

---

⁸⁹⁴ Nummijärvi 2008, 8; 7.8.2013; Kauhajoen kaupunki 2010; Yli-Korhonen 7.8.2013.

⁸⁹⁵ Kauhajoen kaupunki 2010.

⁸⁹⁶ Hyypänjokilaakson selvityshankkeen ohjausryhmä 2006b.

⁸⁹⁷ Nummijärvi 2008, 116.

⁸⁹⁸ Nummijärvi 7.8.2013.

⁸⁹⁹ Kauhajoen kaupunki 2006-2008.

⁹⁰⁰ Hyypänjokilaakson selvityshankkeen ohjausryhmä 2007a; Länsi-Suomen ympäristökeskus 2008.

⁹⁰¹ Hyypänjokilaakson selvityshankkeen ohjausryhmä 2007a; Rinkineva-Kantola 26.8.2013.

⁹⁰² Länsi-Suomen ympäristökeskus 2008.

2009 toteuttama metsämaisema- ja luonnonhoitohanke⁹⁰³. Hankkeessa laadittiin selvitys alueen maisemallisesti arvokkaista metsäalueista, tilakohtaisia maisema- ja luonnonhoitosuunnitelmia sekä toteutettiin kunnostustöitä⁹⁰⁴. Osa luonnonhoitohankkeen kohteista suunniteltiin yhteistyössä maisemanhoitoalueen perustamisprojektin kanssa⁹⁰⁵.

Perustamisprojektin aikana hoitotoimenpiteiden jatkuvuus liitettiin maisemanhoitoalueen perustamiseen. Maisemahankkeen alussa asukkaat toivoivat erityisesti joenkunnostustoimenpiteiden edistymistä. Asukkaiden mukaan joen perkaamisesta, syventämisestä, koskipaikkojen uudelleenrakentamisesta ja pohjapadoista oli puhuttu jo pitkään. Joen kunnostuksen toivotaan lisäävän alueen virkistyskäyttöä, huvila-asumista ja maanarvoa sekä vaikuttavan maatalouden toimintaedellytyksiin. Hyypän kyläyhdistyksen tuolloinen puheenjohtaja Heikki Yli-Korhonen kertoi perustamisprojektin tähtäävän viljelymaiseman parantamiseen tulevaisuudessa. Mikäli perustamisprojekti johtaisi alueen perustamiseen, olisi erilaisiin hoitotoimenpiteisiin helpompi saada tukea ja ensimmäinen hanke olisi joen perkaaminen, joka tukisi viljelysmaiseman säilymistä.⁹⁰⁶

Ohjausryhmä hyväksyi maisemanhoitoalueen rajausehdotuksen 10.10.2007⁹⁰⁷. Tämän jälkeen hanketta ja suunnitelmia esiteltiin maanomistajille ja kyläläisille kolmessa tiedotustilaisuudessa, usealla tiedotteella⁹⁰⁸ sekä paikallisissa medioissa⁹⁰⁹. Maanomistajilla ei ollut käyttö- ja hoitosuunnitelmaan huomautettavaa⁹¹⁰ ja ohjausryhmä hyväksyi suunnitelman 11.3.2008. Hyypän kyläseura päätti 26.3.2008 yksimielisesti hakea ympäristöministeriöltä maisemanhoitoalueen perustamista. Käyttö- ja hoitosuunnitelma jaettiin alueen kaikkiin talouksiin. Samassa yhteydessä maanomistajia kuultiin vielä kerran hakemuksesta ja hoitosuunnitelmasta. Maanomistajien

---

⁹⁰³ Metsäkeskus Etelä-Pohjanmaa 2007.

⁹⁰⁴ Etelä-Pohjanmaan metsäkeskus ja metsänhoitoyhdistys Lakeus 2007.

⁹⁰⁵ Hyypänjokilaakson selvityshankkeen ohjausryhmä 2007a; Länsi-Suomen ympäristökeskus 2008.

⁹⁰⁶ Kauhajoen kunnallislehti 10.11.2006.

⁹⁰⁷ Hyypänjokilaakson selvityshankkeen ohjausryhmä 2007a.

⁹⁰⁸ Kauhajoen kaupunki ja Hyypän kyläseura 2008; Ympäristöministeriö 2009a. Suunnitelmat olivat esillä myös kaupungin ympäristöosastolla, pääkirjastossa, kirjastoautossa ja hankkeen verkkosivuilla. (Hyypän kyläyhdistys ja Kauhajoen kaupunki 2007.)

⁹⁰⁹ Hyypänjokilaakson selvityshankkeen ohjausryhmä 2007a.

⁹¹⁰ Kauhajoen kaupunki ja Hyypän kyläseura 2008; Ympäristöministeriö 2009a.

kuulemisen jälkeen Hyypän kyläseura ja Kauhajoen kaupunki jättivät 4.11.2008 ympäristöministeriölle hakemuksen Hyypänjokilaakson maisemanhoitoalueen perustamiseksi.⁹¹¹

Hakemuksen vireilläolo ja maanomistajien kuuleminen oli marraskuussa 2008 esillä alueellisessa mediassa, kuten Pohjalaisessa, Ilkassa, Kauhajoen kunnallislehdessä sekä pohjanmaan radiouutisissa. Kuulemisaikana 15.11.-15.12.2008 tuli yksi palaute, jossa virkistysreittien lisäämiseen toivottiin maanomistajien suostumusta.⁹¹² Lisäksi yksi metsänomistaja toi kuulemisaikana esiin huolensa siitä, liittyykö maisemanhoitoalue Naturaan⁹¹³. Perustamishakemuksen käsittelyn aikana, 11.11.2008 Hyypän kyläseura perusti kyläseuran alaisen maisemanhoitotoimikunnan, jonka tehtävä oli jatkaa maisematyöryhmän työtä ja edistää esimerkiksi hoitosuunnitelmassa esitettyjen jatkohankkeiden toteutumista⁹¹⁴.

Ympäristöministeriö lähetti hakemuksen lausuntokierrokselle valtion viranomaisille ja laitoksille, maakunnan liitolle sekä ympäristö-, kunnallis- ja maanomistajajärjestöille 28.11.2008. Hakemukseen pyydettiin lausunto yhteensä 23 viranomaiselta tai yhteisöltä,⁹¹⁵ joista yhdeksän toimijaa antoi lausunnon⁹¹⁶. Kaikki lausunnonantajat suhtautuivat myönteisesti alueen perustamiseen⁹¹⁷. Suomen luonnonsuojeluliitto piti suunnitelman suurimpana puutteena biologisen luonnon vähäistä huomioimista. Luonnonsuojeluliiton mukaan Hyypänjokilaaksoa tulisi tarkastella ensisijaisesti biologisesta näkökulmasta ja suunnitelman pyrkimyksenä on luoda ihmissilmään sopiva maisema-alue, jossa biologia on toissijainen tekijä. Merkittävimpiinkään luontokohteisiin ei esitetty erityistä säilyttämistä ja vaalimista, vaan luontoon liitetään vain yleispiirteisiä kuvauksia. Hoitotoimet kohdistuvan ensisijaisesti avoimuuden ja näkymien lisäämiseen, jota ei sinänsä pidä maisemallisesti vähätellä, mutta koko alueen luonnon näkökulmasta toimenpiteet ovat hyvin yksipuolisia.⁹¹⁸

---

⁹¹¹ Hyypän kyläyhdistys ja Kauhajoen kaupunki 2008; Kauhajoen kaupunki ja Hyypän kyläseura 2008; Ympäristöministeriö 2009a; Kauhajoen kaupunki 2010.

⁹¹² Kauhajoen kaupunki 2009a.

⁹¹³ Nummijärvi 7.8.2013.

⁹¹⁴ Länsi-Suomen ympäristökeskus 2008; Nummijärvi 7.8.2013.

⁹¹⁵ Ympäristöministeriö 2008.

⁹¹⁶ Oikeusministeriö 2008; Maa- ja metsätalousministeriö 2009; Museovirasto 2009a; Sisäasianministeriö 2009; Suomen luonnonsuojeluliitto 2009; Etelä-Pohjanmaan liitto 2009; Liikenne- ja viestintäministeriö 2009a; Länsi-Suomen ympäristökeskus 2009; Etelä-Pohjanmaan maakuntamuseo 2009.

⁹¹⁷ Ympäristöministeriö 2009a.

⁹¹⁸ Suomen luonnonsuojeluliitto 2009.

Ympäristöministeriö esitti 23.3.2009 maa- ja metsätalousministeriölle kutsun luonnonsuojeluasetuksen edellyttämään yhteistyöhön alueen perustamispäätöksen valmistelua varten. Maa- ja metsätalousministeriö viittasi antamaansa lausuntoon, jossa sillä ei ollut huomautettavaa maisemanhoitoalueen perustamiseen, eikä siksi katsonut tarpeelliseksi enempää osallistua päätöksen valmisteluun. Hyypänjokilaakson maisemanhoitoalue perustettiin ympäristöministeriön päätöksellä 5.8.2009.⁹¹⁹ Samana päivänä järjestettiin perustamisjuhla kyläseuran puheenjohtajan, Heikki Yli-Korhosen pihassa, johon osallistui noin sata henkilöä.⁹²⁰ Perustaminen ja perustamisjuhla oli näkyvästi esillä alueen paikallis- ja maakuntalehdissä⁹²¹.

Asukkaiden, kyläyhdistyksen ja toimintamallien merkitys

*Maisemanhoitoalue syntyi halusta korostaa paikallisen päätöksenteon liikkumavaraa ja -tilaa.*⁹²²

Tutkimusaineistossa maisemahankkeen onnistumista ja alueen perustamista selittävät asukkaiden aloitteellinen ja aktiivinen toiminta sekä tätä tukeneet organisaatorakenteet ja toimintamallit. Asukkaiden roolia taustoittaa maisema-arvojen merkitys sekä kiinnostus vaikuttaa asuinalueen kehitykseen. Tärkeä merkitys oli myös yksittäisten henkilöiden toiminnalla sekä maisemahankkeessa toteutetuilla hoitotoimenpiteillä.

Haastatteluaineiston perusteella perustamisprojektin onnistumisen tärkein tekijä oli Hyypän kyläseuran rooli, aloitteellisuus ja aktiivinen toiminta⁹²³. Kyläseura oli keskeinen organisatorinen toimija, joka teki aloitteen selvitystyöstä⁹²⁴, haki luvat, rekry-

---

⁹¹⁹ Ympäristöministeriö 2009a.

⁹²⁰ Kauhajoen kaupunki 2009b; 2010; Yli-Korhonen 7.8.2013.

⁹²¹ Havula 2009; Kauhajoen kunnallislehti 2009a; Pitkänen 2009; Virtanen 2009.

⁹²² Ojala 6.8.2013.

⁹²³ Hongell 14.8.2013; Nummijärvi 7.8.2013; Rinkineva-Kantola 26.8.2013.

⁹²⁴ Kahari 2006; Nummijärvi 7.8.2013.

toi projektipäällikön, organisoï yleisötilaisuudet ja teki päätökset. Kyläseuran järjestämissä kuulemis-, yleisö- ja asukastilaisuuksia asukkaat ja maanomistajat pääsivät osallistumaan hankkeeseen.⁹²⁵ Samalla yhdistyksen aktiivisuus rakensi osaltaan asukkaiden luottamusta hankkeen tarkoituksenmukaisuuteen⁹²⁶. Perustamisprojektissa arvostettiin kyläläisten ja maanomistajien yhteishenkeä sekä yhteistyökyvykkyyttä⁹²⁷. Ilman kyläseuraa paikallista toimintaa arvioitiin vaikeaksi organisoida ja kanavoida yhteiseksi tekemiseksi⁹²⁸. Maisemahankkeen aikana Hyypän kyläseura perusti maisemanhoitotoimikunnan jatkamaan projektinaikaisen maisematyöryhmän työtä. Maisemanhoitotoimikunta edustaa organisatorista rakennetta, joka luo edellytyksiä hoitotoimenpiteiden jatkuvuudelle.

Hyypän kyläseura voidaan ymmärtää organisatorisena rakenteena ja instrumentaalisenä välineenä, joka mahdollisti ja kanavoi asukkaiden yhteisen tekemisen ja mielipiteenmuodostuksen. Perustamisprojektin aikana yhdistys sai myös tunnustusta, kun Kauhajoen kaupungin ympäristölautakunta myönsi Hyypän kyläseuralle vuoden 2008 ympäristöpalkinnon. Palkinnon perusteluina oli seuran kokonaisvaltainen ympäristön- ja luonnonsuojelun kehitystyö yhteistyössä alueen asukkaiden kanssa.⁹²⁹ Useat haastateltavat korostivat myös laajan, eri toimijoiden välisen yhteistyön merkitystä. Hyypän kyläseuran lisäksi tärkeässä roolissa olivat perustamisprojektin aikaiset organisaatiot, eli asukkaista koostunut maisematyöryhmä sekä monipuolisesti eri toimijoita sisältänyt projektin ohjausryhmä. Näiden lisäksi arvostettiin Kauhajoen kaupungin, Metsäkeskuksen sekä ELY-keskuksen osallistumista⁹³⁰.

Maisemanhoitoalueen perustaminen oli asukas- sekä kyläyhteisölähtöinen ja -vetoinen hanke⁹³¹. Hyypän kyläseuran puheenjohtaja Asko Ojala arvioi, että maisemanhoitoalue syntyi halusta korostaa paikallisen päätöksenteon liikkumavaraa ja -tilaa⁹³². Paikallisen aloitteellisuuden ja yhteistyön merkitystä korosti myös ympäristöministeri Paula Lehtomäki alueen perustamistilaisuudessa. Hänen mukaan ”maiseman vaaliminen onnistuu parhaiten alhaalta päin lähtevän aloitteellisuuden kautta. Sitoutuminen lähiympäristön luonnon- ja kulttuuriarvojen vaalimiseen on vahvempaa, kun kaikki

---

⁹²⁵ Ojala 6.8.2013; Yli-Korhonen 7.8.2013.

⁹²⁶ Hyypänjokilaakson selvityshankkeen ohjausryhmä 2008.

⁹²⁷ Kauhajoen kunnallislehti 14.4.2010; Nummijärvi 7.8.2013.

⁹²⁸ Ojala 6.8.2013.

⁹²⁹ Kauhajoen kunnallislehti 25.2.2009

⁹³⁰ Ojala 6.8.2013; Nummijärvi 7.8.2013; Hongell 14.8.2013; Rinkineva-Kantola 26.8.2013.

⁹³¹ Yli-Korhonen 7.8.2013; Nummijärvi 7.8.2013.

⁹³² Ojala 6.8.2013.

osalliset ovat voineet yhdessä olla rakentamassa päätöstä”⁹³³. Lehtomäen mukaan ympäristöministeriössä onkin päätetty, että aloite maisemanhoitoalueen perustamiseen on aina tultava paikallistasolta⁹³⁴.

Asukaslähtöisyys näkyy perustamisprojektissa asukkaiden päätöksenteon merkityksen ja vapaaehtoisuuden periaatteiden painoituksina, joita korostettiin sekä kyläläisten että viranomaisten taholta. Asukkaat päättivät tiedotustilaisuuksista ja tekivät projektin lopussa päätöksen hakemuksen lähettämisestä. Vapaaehtoisuus näkyy myös siinä, ettei perustamispäätökseen liitetty rajoitteita tai sääntöjä vaan suosituksia.⁹³⁵ Maanomistuksen yksityisoikeudellinen perusta ja vapaaehtoisuus oli taustalla aluerajauksissa sekä kyläseuran yleisellä tasolla pitäytyvissä kannanotoissa⁹³⁶. Vapaaehtoisuuden periaatteen korostaminen arvioitiin tärkeäksi sekä alueen toteutumisen että hoito- ja toimenpiteiden jatkuvuuden turvaamisen näkökulmista⁹³⁷.

Alueen perustamista tuki myös yksittäisten henkilöiden toiminta ja heidän kauttaan rakentunut luottamus maisemanhoitoalueen tarkoituksenmukaisuuteen. Näihin liittyen oli tärkeää, että kyläseura, maisematyöryhmä ja maisemanhoitotoimikunta koostuivat paikallisista luottohenkilöistä. Yksittäisistä henkilöistä keskeisiä toimijoita olivat maisemahankkeen aikana Hyypänjokilaakson kyläseuran puheenjohtajana toiminut Heikki Yli-Korhonen sekä projektipäällikkö Marketta Nummijärvi⁹³⁸. Yli-Korhosen aktiivinen toiminta ja usko uuden statuksen hyödyllisyydestä, vaikutti keskeisellä tavalla esimerkiksi projektin aikana perustetun maisemanhoitotoimikunnan ja virkistysreitien syntymiseen⁹³⁹. Nummijärven vahvuuksina pidettiin kuuntelemaan asenteeseen perustuvaa luottamusta ja uskottavuutta⁹⁴⁰. Nummijärvi itse arvioi luottamuksen taustalla olleen hänen koulutuksensa sekä paikallisuus, eli naapurikylässä asuminen ja perheen perustaminen paikallisen yrittäjän kanssa⁹⁴¹. Asukkaiden luottamusta lisäsi osaltaan se, ettei ympäristöministeriön edustajaa Tapio Heikkilää pidetty virkamiesmäisenä henkilönä⁹⁴².

---

⁹³³ Kauhajoen kunnallislehti 2009a; Virtanen 2009.

⁹³⁴ Havula 2009. Vastaavaa tavoitetta korosti myös Linkola 7.2.2014.

⁹³⁵ Kauhajoen kunnallislehti 5.1.2007; Nummijärvi 7.8.2013.

⁹³⁶ Ojala 6.8.2013.

⁹³⁷ Nummijärvi 7.8.2013.

⁹³⁸ Nummijärvi 7.8.2013; Yli-Korhonen 7.8.2013; Rinkineva-Kantola 26.8.2013.

⁹³⁹ Nummijärvi 7.8.2013.

⁹⁴⁰ Yli-Korhonen 7.8.2013.

⁹⁴¹ Nummijärvi 7.8.2013.

⁹⁴² Ojala 6.8.2013.

Luottamusta maisemanhoitoalueen tarkoituksenmukaisuuteen rakennettiin myös avoimuudella ⁹⁴³ ja erilaisten uhkakuvien käsittelyllä. Maisemahankkeen alkuvaiheessa alueen perustamiseen sekä perustamatta jättämiseen liitettiin uhkakuvia. Aikaisemmat kokemukset ja käsitykset institutionaalisen suojelun ja viranomaistoiminnan luonteesta näkyivät hankkeessa alueen museointiin ja käyttörajoituksiin liittyvinä uhkakuvina. Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen, kunnan ja muiden viranomaisten pelättiin asettavat uusia rajoituksia, määräyksiä ja ehtoja joista seuraa byrokratian lisääntyminen sekä ”kaiken”, erityisesti elinkeinotoiminnan ja rakentamisen vaikeutuminen. ⁹⁴⁴ Maisemahankkeessa yhdessä asukkaiden kanssa laadittu käyttö- ja hoitosuunnitelma toimi osaltaan välineenä heikkojen oikeusvaikutusten kuvaamiselle. Samalla se edusti toimintamallien eroja esimerkiksi suhteessa valtakunnallisesti arvokkaan maisema-alueen perustamiseen.

Tutkimusaineistossa alueen suojelun luonnetta, museoinnin ja käyttörajoitusten uhkakuvia käsiteltiin koko perustamisprojektin ajan. Aihe oli esillä ohjausryhmän kokouksissa, asukkaille suunnatuissa tiedotustilaisuuksissa, kyläilloissa, kyselyissä, haastatteluissa ja hankkeen tiedotuksessa ⁹⁴⁵. Ohjausryhmässä maisemanhoitoalueen nimen koettiin viittaavan museoinnin sijasta aktiiviseen hoitoon ⁹⁴⁶. Hankkeen viestinnässä korostettiin, ettei tarkoituksena ole muodostaa museoitua ja toiminnallisesti rajoitettua suojelualuetta, vaan hoitoalue, jonka maisema-arvot perustuvat ja edellyttävät maaseudun ja kyläelämän elinvoimaisuutta ⁹⁴⁷. Maisemanhoitoalue ei saa estää normaalia elämistä ja työtä ⁹⁴⁸. Statuksen tarkoituksena on edistää vapaaehtoisuuden ja kannusteisiin perustuvaa maisemanhoitoa, eikä se toteutuessaan aiheuta välttämättä mitään seurauksia maanomistajille ⁹⁴⁹. Avoimuuden ja aktiivisen tiedotuksen seurauksena skeptisyys lakisääteiseen konseptiin vähenivät ja luottamus sekä sitoutuminen hankkeen mielekkyyteen kasvoi projektin aikana ⁹⁵⁰.

---

⁹⁴³ Hankkeen verkkosivuilla ilmoitettiin kyläilloista, talkoista ja suunnitelmien esillepanosta sekä perustamisprojektin tärkeimmistä edistysaskeleista (Kauhajoen kaupunki 2006-2008).

⁹⁴⁴ Nummijärvi 7.8.2013; Rinkineva-Kantola 26.8.2013.

⁹⁴⁵ Hyypän kyläyhdistys ja Kauhajoen kaupunki 2007; Hyypänjokilaakson selvityshankkeen ohjausryhmä 2007a; 2008; Länsi-Suomen ympäristökeskus 2008; Ojala 6.8.2013; Nummijärvi 7.8.2013.

⁹⁴⁶ Hyypänjokilaakson selvityshankkeen ohjausryhmä 2007b.

⁹⁴⁷ Kahari 2006; Kauhajoen kunnallislehti 2009b; Nummijärvi 7.8.2013; Ojala 6.8.2013; Rinkineva-Kantola 26.8.2013.

⁹⁴⁸ Hongell 14.8.2013.

⁹⁴⁹ Hyypän kyläyhdistys ja Kauhajoen kaupunki 2007; Länsi-Suomen ympäristökeskus 2008.

⁹⁵⁰ Hyypänjokilaakson selvityshankkeen ohjausryhmä 2007b; Ojala 6.8.2013; Nummijärvi 7.8.2013.

Tutkimusaineiston perusteella perustamisprojektin onnistumiseen vaikutti myös asukkaiden oma kiinnostus vaikuttaa asuinympäristönsä kehitykseen⁹⁵¹. Maankäytön aikaisempien ristiriitojen koettiin myös edistäneen maisemanhoitoalueen asukaslähtöistä toteutusta. Omaehtoisella päätöksenteolla haluttiin olla aktiivisia ja aloitteellisia, määritellä itse suojeltavat arvot ja alueet, ettei ympäristöministeriöllä ja muilla viranomaisilla olisi tarvetta suojelualueiden perustamiselle.⁹⁵²

Maisemahankkeen onnistumista selittää myös hoitotoimenpiteiden toteutus. Asukkaat toivoivat pusikoiden raivaamista, kävelypolkuja ja metsänhoitohankkeita, joita toteutettiin perustamisprojektin aikana. Menetelmällisesti kyseessä oli tärkeä ero verrattuna aikaisempiin selvityksiin ja nimeämisiin, joiden tavoitteet alueen arvojen säilyttämiseksi eivät olleet toteutuneet ja tavoitteisiin sitouttaminen oli jäänyt vähäiseksi.⁹⁵³ Yhteisesti toteutetut hoitotoimenpiteet kuvasivat myös yhteistyön merkitystä tilanteessa, jossa – aikaisempien toimenpidesuunnitelmien ja niiden toteutumisen perusteella – asukkaat tai viranomaiset eivät olleet yksinään kyenneet toteuttamaan riittävästi alueen arvoja, kuten avoimuutta lisääviä tai ylläpitäviä hankkeita.

Maisemanhoitoalueen mahdolliset vaikutukset rakentamiseen olivat yksi peruste alueen perustamiselle ja samalla siihen liitetty uhkatekijä. Tutkimusaineiston mukaan asukkaat halusivat vaikuttaa rakentamisen ohjaukseen, alueisiin ja ohjeisiin, eikä lähtökohtana ollut rakentamisen estäminen.⁹⁵⁴ Ohjausryhmässä keskusteltiin rakentamissuosittelusten vahvuudesta ja niiden vaikutuksista rakennuslupatilanteessa. Suositukset huomioidaan rakennuslupakäsittelyssä, mutta niillä ei ole lain voimaa, eivätkä ne eivät ohita lainsäädäntöä tai olemassa olevaa yleis- tai asemakaavaa.⁹⁵⁵ Suositusten oikeusvaikutuksia voidaan pitää itsestään selvyytenä, mutta samalla ne ovat osoitus omaehtoisesta halusta vaikuttaa rakentamisen ohjaukseen.

Haastatteluaineistossa asukkaiden toiveet näyttäytyvät yhtenäisenä rakentamiseen liittyvissä kysymyksissä. Kaupungin ja ELY-keskuksen edustajien näkemykset maankäytön suunnittelun ennakoinnista, laajuudesta ja yksityiskohtaisuudesta erosivat toisistaan. Ely-keskuksen näkökulmasta alueen kaavoitus helpottaisi rakennuslupamenettelyä, kun rakennuspaikat olisi määriteltä kaavassa. Kaavoituksella voisi olla myös rakentamista lisäävä vaikutus. Haastatteluajankohtana Kauhajoen kaupungin maisema-arkkitehtina ja kaavoittajana toiminut Nummijärvi piti tärkeänä, että maaseutu

---

⁹⁵¹ Ojala 2013; Yli-Korhonen 2013.

⁹⁵² Ojala 6.8.2013.

⁹⁵³ Hyypänjokilaakson selvityshankkeen ohjausryhmä 2006a; Nummijärvi 2008, 8; 7.8.2013.

⁹⁵⁴ Ojala 6.8.2013; Nummijärvi 7.8.2013.

⁹⁵⁵ Hyypänjokilaakson selvityshankkeen ohjausryhmä 2007a.

ymmärretään dynaamisena prosessina joka muuttuu maatalouden, rakentamisen ja muiden tarpeiden myötä. Maaseutua ei tule suunnitella valmiiksi ja tapauskohtaisesti määritellään, mikä on Hyyppään sopiva rakentaminen.⁹⁵⁶ Perustamisprojektin aikana todettiin, ettei osayleiskaavan laatiminen alueelle ole kaupungin tavoitteena lähi-vuosina⁹⁵⁷.

Osallistavan hallintomallin viitekehyksessä⁹⁵⁸ Hyypänjokilaakson maisemahanke edustaa vuorovaikutteista yhteistyötä, joka korostaa dualistisen viranomaiset - asukkaat -tarkastelutavan sijaan eri toimijoiden yhdenvertaisempia osallistumisen rooleja. Toimintamallissa asukkaat ja maanomistajat vastasivat osaltaan päätöksenteosta ja toimenpiteistä, eivätkä olleet vain niissä huomioituja sidosryhmiä. Ely-keskuksen edustaja arvioi asukkaiden osallistamisen toteutuneen erinomaisesti ja olleen projektin onnistumisen kannalta erittäin merkityksellistä. Hyypässä osallistamisen tärkeyttä perusteltiin esimerkiksi alueen vahvalla itsenäisen päätöksenteon kulttuurilla.⁹⁵⁹ Maisemahankkeen ja haastattelujen ajankohtana kyläyhdistyksen puheenjohtajina toimineet henkilöt arvioivat maisemanhoitoalueen olleen asukaslähtöinen hanke, jossa tietoisesti varottiin, ettei vetovastuu ole ”ulkopuolisilla” toimijoilla, kuten valtiolla tai kunnalla. Maanomistajat kokivat, että alueen omaehtoisella päätöksentekoperinteellä on vuosisatojen historia.⁹⁶⁰

MTK:n edustajan Päivi Koskelan mukaan aktiivisilla maa- ja metsätalousyrittäjillä oli huonoja kokemuksia maisemanhoidon ja -suojelun hankkeista. Yrittäjille oli muodostunut käsitys, että palaverissa tehdään hienoja suunnitelmia, joita hankkeen päättyessä kukaan ei toteuta tai valvo. Lisäksi hankevastaava on ainut joka hyötyy rahallisesti hankkeesta, maisemanhoidosta tai ympäristönsuojelusta. Epäilyksenä on, että maa- ja metsätalousyrittämisestä tehdään aina vain hankalampaa tai jopa mahdotonta. Hyypänjokilaakson maisemahanke oli kuitenkin täysin päinvastainen kokemus viljelijöille ja helppo tapaus edunvalvonnalle. Maa- ja metsätalousyrittäjiltä ei tullut lainkaan negatiivista palautetta, vaan kaikki olivat täysillä mukana.⁹⁶¹

---

⁹⁵⁶ Nummijärvi 7.8.2013.

⁹⁵⁷ Hyypänjokilaakson selvityshankkeen ohjausryhmä 2006a.

⁹⁵⁸ Sani ym. 2015, 3, 11-13.

⁹⁵⁹ Hongell 14.8.2013. Paloniemen (2008, 42-45, 51-53) mukaan kokonaisvaltainen eli suojelun lopputuloksen, menetelmien ja prosessin yhdistävä toteutustapa on olennainen suojelun yhteiskunnallisen hyväksynnän kannalta ja sen avulla voidaan huomioida erilaisia ja erityisesti maanomistajien arkielämän näkökulmasta olennaisia seikkoja.

⁹⁶⁰ Ojala 6.8.2013; Yli-Korhonen 7.8.2013.

⁹⁶¹ Hyypänjokilaakson maisemanhoitoalueen neuvottelukunta 2010.

Henkilöhaastatteluissa perustamisprojektia pidettiin onnistuneena, eikä siihen liitetty merkittäviä kehitystarpeita ⁹⁶². Yhdessä vastauksessa toivottiin paikallisten parempaa osallistamista päätöksentekoon ja toimenpiteisiin ⁹⁶³. Toisessa vastauksessa pohdittiin mahdollisuutta matkailukehittämisen suurempaan huomioimiseen, vaikka kehittämisen esteenä onkin yrittäjien puuttuminen ⁹⁶⁴.

Maisemakuvallinen, kokemuksellinen ja vapaaehtoinen aluerajaus

Pohjalaiseen luonteeseen ei sovi ylhäältä määräily ⁹⁶⁵.

Maisemahankkeen ominaispiirteitä ja onnistumista kuvaa osaltaan aluerajauksen toteutus. Maisemanhoitoalue sisältää Hyypänjokilaakson avoimet peltoalueet maatiloi-
neen, reunametsineen ja metsäsaarekkeineen, Katikan kanjoneiden metsäiset alueet, Hyypänjoen jokivarren lyhyen metsäisen jakson sekä Kauhajärven kylän keskeiset maatalousalueet ⁹⁶⁶. Tutkimusaineiston perusteella aluerajauksessa on yhdistetty joki-
laakson, viljelysmaiseman ja asutuksen maisemarakenteellisia ja -kuvallisia ominai-
suuksia, vapaaehtoisuuden periaatteet sekä Hyypänjokilaakson tunnusomaisia kult-
tuurisia ominaispiirteitä ja alueen koettu luonne. ⁹⁶⁷ Näiden seurauksena myös asuk-
kaiden subjektiiviset, paikkasidonnaiset ja kulttuuriset tulkinnat huomioitiin osana
institutionaalisen suojelun toteutusta ja lopputulosta ⁹⁶⁸.

---

⁹⁶² Nummijärvi 7.8.2013; Rinkineva-Kantola 26.8.2013.

⁹⁶³ Hongell 14.8.2013.

⁹⁶⁴ Ojala 6.8.2013.

⁹⁶⁵ Hongell 14.8.2013.

⁹⁶⁶ Kauhajoen kaupunki ja Hyypän kyläseura 2008; Ympäristöministeriö 2009a.

⁹⁶⁷ Vertaa: Hyypänjokilaakson selvityshankkeen ohjausryhmä 2006b; 2007a; 2008; Kauhajoen kaupunki ja Hyypän kyläseura 2008; Nummijärvi 7.8.2013; Ojala 6.8.2013.

⁹⁶⁸ Paloniemi (2008, 42) teki vastaavia havaintoja väitöskirjassaan luonnoarvokaupan roolista yksityismaiden suojelussa.

Maisemarakenteellisin ja -kuvallisin perustein maisemanhoitoalue rajattiin pohjoisessa Hämes-Havusen edustamaan porttikohtaan, jonka kohdalla laakso levenee, muuttuu tasaiseksi ja viljelysmaisema loppuu ⁹⁶⁹. Kauhajoen ja Hämes-Havusen välinen alue on osa valtakunnallisesti arvokasta maisema-aluetta, mutta maisemanhoitoalueeseen sitä ei sisällytetty, koska aluetta ei pidetty erityisen edustavana laaksomaisemana, tasaisen maisemarakenteen poiketessa Hyypänjokilaakson korkeuseroihin perustuvasta maisemakuvasta. Lieverakentamisen ja kasvaneen uudisasutuksen myötä Kauhajoen taajaman lähellä oleva alue ei edustanut enää perinteistä maatalousaluetta vaan tavanomaista pohjalaista asutusaluetta ja maatalousmaisemaa, josta puuttui ominaispiirteiden tiivistyminen ja kulttuurimaiseman edustavuus. ⁹⁷⁰ Kauhajoen ja Hämes-Havusen välisen alueen yksi poisrajaamisen peruste oli myös voimassa oleva yleiskaava ⁹⁷¹. Maisemarakenteen ja -kuvan lisäksi kysymys oli alueen kulttuurisesta ymmärtämisestä. Asukkaat eivät halunneet maisemanhoitoalueen rajoiksi yleiskaavassa olevaa valtakunnallista maisema-aluetta, koska sen ei koettu edustavan Hyypän aluetta. Erityisesti Kauhajoen keskustaa lähellä olevan alueen, josta puuttui jokilaakson näkyvyys, ei koettu olevan osa Hyypänjokilaaksoa. ⁹⁷²

Maisemanhoitoalueen rajaukseen vaikutti myös sen perustamisessa noudatettu vapaaehtoisuuden periaate. Maanomistajien ja etujärjestöjen kuuleminen pienensi alueen suunniteltua pinta-alaa ja rajasi metsät sen ulkopuolelle. Ensimmäinen rajausluonnos tehtiin maisemarakenteen ja maisemakuvan perusteella, jolloin rajauksen suunniteltiin kulkevan selänteen harjaa pitkin sisältäen myös metsäalueita. Metsäkeskus, metsänhoitoyhdistykset ja metsänomistajat vastustivat metsäalueiden mukaanottoa, minkä seurauksena ne rajattiin maisemanhoitoalueen ulkopuolelle. Hyväksytyssä rajauksessa kapea reunapuusto tai metsävyöhyke toimii reunavyöhykkeenä, aluetta kehystävänä ja rajaavana elementtinä. ⁹⁷³ Metsien poisrajaaminen oli yksi perustamista edistänyt asia, kun metsänomistajille ei jäänyt pelkoja alueen vaikutuksista metsänhoitoon ⁹⁷⁴. Vapaaehtoisuus oli rajausperiaattena myös metsäalueiden ulkopuolella,

---

⁹⁶⁹ Hyypänjokilaakson selvityshankkeen ohjausryhmä 2006b; Nummijärvi 7.8.2013; Yli-Korhonen 7.8.2013.

⁹⁷⁰ Kauhajoen kaupunki ja Hyypän kyläseura 2008; Ojala 6.8.2013; Nummijärvi 7.8.2013.

⁹⁷¹ Hyypänjokilaakson selvityshankkeen ohjausryhmä 2006b.

⁹⁷² Ojala 6.8.2013.

⁹⁷³ Kauhajoen kaupunki ja Hyypän kyläseura 2008; Nummijärvi 7.8.2013; Yli-Korhonen 7.8.2013. Laakson laki- tai harja-alueilla noudatettiin peltojen muodostamaa rajausta.

⁹⁷⁴ Ojala 6.8.2013.

jonka seurauksena joitain viljelyalueita jätettiin alueen ulkopuolelle tai rajauksen linjasta muutettiin ⁹⁷⁵.

Maisemanhoitoalueen eteläosassa asukkaiden toiveet Hyypän koettujen rajojen huomioimisesta laajensivat aluetta. Etelässä aluerajauksista laajennettiin Kauhajärven pohjoisosaan ⁹⁷⁶, joka ei sisällynyt ensimmäisiin rajausluonnoksiin ⁹⁷⁷. Kauhajärvi on Kyrönjoen valuma-alueen alkulähteen ympärillä oleva selännekylä, jossa ei ole Hyypänjokilaaksolle ominaista jyrkkärinteistä laaksoa ⁹⁷⁸. Kauhajärven pohjoisosa ei liity alueeseen maisemamaantieteellisin perustein, mutta sen mukaanottoa perusteltiin asukkaiden toiveella ⁹⁷⁹. Maisemarakenteellisen yhteyden puuttumisen vuoksi aluetta luonnehdittiin maisemakuvalliseksi satelliitiksi, joka edustaa Hyypänjoen ja Kyrönjoen lähtöpistettä ⁹⁸⁰. Hyypänjokilaakson Juonikylän ja Kauhajärven välisellä metsäisellä osuudella rajaus myötäilee Katikan kanjonia ja jokea. Rajauksen ulkopuolelle jätettiin Kyrönjoen valuma-alueeseen kuulumattomat Kauhajärven kylän alueet ⁹⁸¹. Eteläosan rajauksessa korostuivat näin asukkaiden vapaaehtoisuus, omaehtoinen kiinnostus ja kulttuuritaustaiset arvot.

Ohjausryhmässä 10.10.2007 hyväksytyn aluerajauksen tarkoituksena oli vapaaehtoisuuden huomioiminen sekä maisemanhoidon keskittäminen viljelymaisemaan, samalla kun laajojen metsäalueiden poisrajaus selkeytti niiden hoitotoimenpiteitä ⁹⁸². Toteutunut rajaus korostaa maatalouden merkitystä kulttuurimaiseman perustana, jonka ytimenä ovat avoimet peltoalueet reunametsineen ja siihen liittyvä asutus-alue ⁹⁸³. Rajausperustelujen mukaan merkittävä osa Hyypän identiteettiä on avoimen viljelyalueen jokilaakso, johon ei sisälly ympäröiviä metsäalueita. ⁹⁸⁴

---

⁹⁷⁵ Hyypänjokilaakson selvityshankkeen ohjausryhmä 2008.

⁹⁷⁶ Hyypänjokilaakson selvityshankkeen ohjausryhmä 2006b.

⁹⁷⁷ Ojala 6.8.2013.

⁹⁷⁸ Nummijärvi 7.8.2013.

⁹⁷⁹ Hyypänjokilaakson selvityshankkeen ohjausryhmä 2006b; 2007a; Ojala 6.8.2013; Yli-Korhonen 7.8.2013. Kauhajärvellä 25.9.2006 järjestetyssä kyläillassa asukkaat päättivät osallistua hankkeeseen ja heidän toiveiden mukaisesti Kauhajärven pohjoisosat liitettiin maisemanhoitoalueeseen. Äänestyksessä annettiin 15 ääntä hankkeeseen liittymisen puolesta ja yksi tyhjä äänestyskuponki. Hankkeeseen liittymistä ei vastustettu.

⁹⁸⁰ Nummijärvi 7.8.2013. Mentaalinen yhteys Hyypänjokilaaksoon näkyy esimerkiksi siinä, että hyypäläiset käyvät nykyisin Kauhajärvellä koulussa.

⁹⁸¹ Kauhajoen kaupunki ja Hyypän kyläseura 2008.

⁹⁸² Hyypänjokilaakson selvityshankkeen ohjausryhmä 2007a; Nummijärvi 7.8.2013.

⁹⁸³ Ojala 6.8.2013; Nummijärvi 7.8.2013; Yli-Korhonen 7.8.2013.

⁹⁸⁴ Ojala 6.8.2013.

Hyypänjokilaakson maisemanhoitoalueen ominaispiirteiden ymmärtämistä auttaa vertailu alueen valtakunnallisesti arvokkaan maisema-alueen rajaukseen. Molemmat alueet sisältävät Hyypänjokilaakson kylät Havuskylästä Kirveskylään sekä Katikan kanjoneiden alueen⁹⁸⁵. Alueet eroavat toisistaan pinta-alan ja rajausten suhteen. Maisema-alueen pinta-ala on 5 500 hehtaaria,⁹⁸⁶ kun maisemanhoitoalueen pinta-ala on noin 3 950 hehtaaria. Maisema-alue sisältää laajoja alueita Kauhajoen keskustan eteläpuolella, kun maisemanhoitoalue alkaa kuuden kilometrin etäisyydeltä keskustasta. Pohjoisosan aluerajausten eroja selittää Hyypänjokilaaksosta poikkeava maisemarakenne, uudisrakentamisen myötä muuttunut maisemakuva – joka nykyisin edustaa tavanomaista asutusalueita, ilman merkittäviä maisema-arvoja – sekä kaavasuunnittelun taso ja erot Hyypänjokilaakson koettuihin rajoihin.⁹⁸⁷ Vastaavasti maisemanhoitoalue sisältää etelässä asukkaiden toiveiden mukaisesti, Kauhajärven kylän alueet, jotka eivät ole osa maisema-alueita⁹⁸⁸.

Maisemanhoitoalueen ja maisema-alueen erilaiset rajaukset kertovat alueellisten kehityssuuntien, maiseman sekä suojelutavoitteiden jatkuvasta muutoksesta ja vuorovaikutuksesta. Samalla ne kuvaavat, miten käsitys alueista muuttuu, kun asiantuntijalähtöisestä inventoinnista siirrytään asukaslähtöiseen ja -vetoiseen toimintamalliin. Nummijärvi arvioikin, että Suomessa tulisi keskustella suojelukriteerien ja arvojen yhteisistä perusteista ja määrittelyistä. Erilaiset menetelmät sekä yhdenmukaisten arvojen, ohjeistuksen ja toimintamallien puuttuminen tuottaa yhteismitattomia, tapauskohtaisia ratkaisuja⁹⁸⁹.

Valtakunnallisen maisema-alueen asiantuntijoiden laatimassa rajauksessa korostui maisemarakenteelliset ja -kuvalliset painotukset. Maisemanhoitoalueen rajausta perustui maanomistajien vapaaehtoisuuteen sekä asukkaiden näkemykseen kulttuurisesti koetusta Hyypän alueesta. Maisema-alueiden uudelleen inventoinnissa vuonna 2013, maisemamuutosten ja asukkaiden kuulemisen myötä muuttuvat todennäköisesti myös valtakunnallisen maisema-alueen rajat. Etelä-Pohjanmaan elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus ehdotti inventoinnissa Hyypänjokilaakson valtakunnallisesti arvokkaan maisema-alueen uudeksi nimeksi Hyypänjokilaakson kulttuurimaisemaa ja alueen uudelleenrajausta tavalla, joka on monelta osin yhdenmukainen maisemanhoitoalueen

---

⁹⁸⁵ Kauhajoen kaupunki ja Hyypän kyläseura 2008.

⁹⁸⁶ Ympäristöministeriö 1993b, 139.

⁹⁸⁷ Hyypänjokilaakson selvityshankkeen ohjausryhmä 2006b; Ojala 6.8.2013; Rinkineva-Kantola 26.8.2013.

⁹⁸⁸ Karttavertailu: Ympäristöministeriö 1993b, 139; Nummijärvi 2008, 13.

⁹⁸⁹ Nummijärvi 7.8.2013.

rajauksen kanssa⁹⁹⁰. Ehdotus ei muuttaisi olennaisesti alueen pinta-alaa, mutta olisi maisemakuvallisin ja -arvoin perusteltu muutos⁹⁹¹.

Inventointien, selvitysten ja suunnitelmien jatkumo

*Vaik tämä on luonnonsuojelualue, niin täs pitää varjella ettei luonto valtaa tätä maisemaa. Yleensä varjellaan päinvastoin, luontoa ihmiseltä, täs on justihin päinvastoin.*⁹⁹²

Luonnonsuojelulakiin perustuva, ympäristöministeriön päätöksellä perustettava maisemanhoitoalue on osa luonnon- ja ympäristönsuojelun institutionaalista keinovalikoimaa, jossa hyödynnetään alueella aikaisemmin tehtyjä selvityksiä, kokemuksia suunnitelmien toteutumisesta ja täydennetään arvokkaaksi määriteltyjen ominaisuuksien säilymistä tavoittelevia suojelualueita. Hyypänjokilaaksossa on viimeisen kahdenkymmen vuoden aikana tehty useita inventointeja, kartoituksia, maisemanhoitosuunnitelmia, arvoalueiden ja kohteiden nimeämisiä sekä suojelupäätöksiä. Maisemanhoitoalueen perustamishakemuksessa ja -päätöksessä nämä osoittavat ja perustelevat alueen arvoja (kuva 16)⁹⁹³.

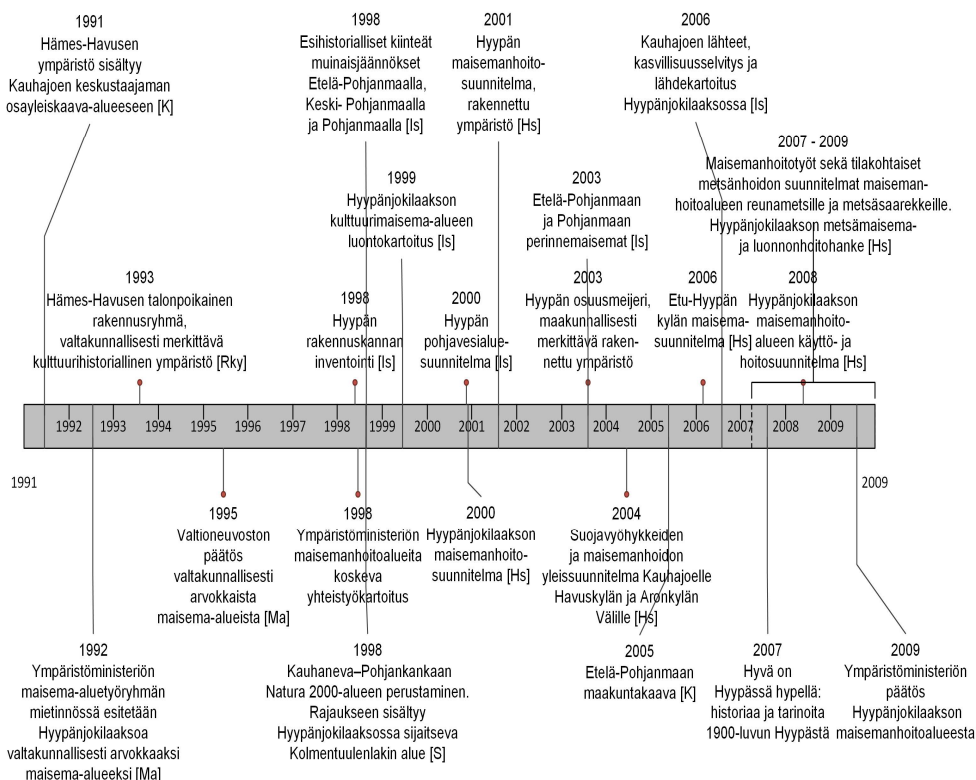
---

⁹⁹⁰ Kuoppala, Asunmaa ja Purola 2013, 37, 40.

⁹⁹¹ Nummijärvi 7.8.2013.

⁹⁹² Yli-Korhonen 7.8.2013.

⁹⁹³ Valtioneuvosto 1998 ja 2002; Kauhajoen kaupunki ja Hyypän kyläseura 2008; Ympäristöministeriö 2009a.

Kuva 16. Hyypänjokilaakson maisemanhoitoalueen perustamispäätöksessä mainitut hallinnollisen suojelun aikaisemmat toimenpiteet.

Hoidosuunnitelmat [Hs], inventoinnit ja selvitykset [Is], arvokkaat maisema-alueet [Ma], kulttuurihistoriallisesti merkittävät ympäristöt ja rakennukset [Rky], suojelukohteet [S] sekä kaavoitustilanne [K]. Näiden lisäksi aikajanaan on lisätty Hyypän kyläyhdistyksen kustantama teos. Lähteet: Valtioneuvosto 1998; 2002; Ympäristöministeriö 2009a.

Hyypänjokilaakson maisemanhoitoalue liittyy valtakunnallisen ja paikallisen tason toimenpiteiden jatkumoon, jonka tutkimusaineiston perusteella voidaan katsoa alkaneen 1990-luvun alussa. Vuonna 1992 ympäristöministeriön maisema-alueityöryhmä esitti Hyypänjokilaaksoa valtakunnallisesti arvokkaaksi maisema-alueeksi⁹⁹⁴. Valtioneuvoston päätöksen mukaisesti Hyypänjokilaakso sai tämän statuksen 5.1.1995. Maisemanhoitoalueeseen kuuluu myös osia Kauhaneva-Pohjankankaan Natura 2000-alueesta (Katikan kanjonit eli Kolmentuulenlakin alue) sekä valtakunnallisesti mer-

⁹⁹⁴ Heinonen, Wahlberg ja Nuutinen 2000, 5.

kittävä kulttuurihistoriallinen ympäristö, Hämes-Havusen talonpoikainen rakennusryhmä. Alueella on esihistoriallisia muinaisjäännöksiä ja perinnemaisemia. Etelä-Pohjanmaan maakuntakaavassa Hyypänjokilaakso on kulttuuriympäristön ja maiseman vaalimisen kannalta tärkeätä aluetta.⁹⁹⁵

Maisema-alueen nimeämisen jälkeen maaseutukeskus aloitti maisemanhoitosuunnitelman tekemisen alueella vuonna 1995, mutta työ jäi keskeneräiseksi⁹⁹⁶. Kauhajoen kunnanhallitus asetti joulukuussa 1997 toimikunnan, jonka tehtävänä oli määrittellä Hyypänjokilaakson yhdyskuntarakenteen kehittämisen tavoitteet ja perusteet sekä tehdä ehdotuksia tarvittavista kunnan toimenpiteistä ja päätöksistä alueella. Ehdotuksissa tuli erityisesti huomioda alueen Kauhajoen muista kyläalueista poikkeava rakenne sekä kantatie 44:n uudet linjaukset. Toimikunnan yksi tarkastelunäkökulma oli Hyypänjokilaakso valtakunnallisesti merkittävänä kulttuurimaisema-alueena. Valtakunnallisesti arvokkaan maisema-alueen arvojen turvaamiseksi se päätti teettää alueelle maisemanhoitosuunnitelman,⁹⁹⁷ jonka laatiminen annettiin maaseutukeskuksen tehtäväksi. Tavoitteena oli saattaa aikaisemmin keskeneräiseksi jäänyt suunnitelma valmiiksi.⁹⁹⁸

Vuonna 1998 ympäristöministeriö lähestyi kirjeitse kuntia, joiden alueella on valtakunnallisesti arvokas maisema-alue. Samanaikaisesti Hyypänjokilaakson asukkaiden kiinnostus asuinympäristönsä maisemallisia arvoja kohtaan oli kasvanut esimerkiksi alueen läpikulkevan kantatie 44 linjauskeskustelujen yhteydessä. Useiden samansuuntaisten intressien seurauksena Kauhajoen kunnan ympäristötoimi ryhtyi toimenpiteisiin Hyypänlaakson maiseman suunnitelmalliseksi hoitamiseksi.⁹⁹⁹ Kauhajoen kaupungin hanke-ehdotus valtakunnallisesti arvokkaan maisema-alueen maisemanhoitosuunnitelman laadinnasta lähetettiin ympäristöministeriöön 29.10.1998¹⁰⁰⁰. Ympäristöministeriö myönsi määrärahan Hyypänjokilaakson maisemanhoitosuunnitelman laatimiseen 25.3.1999¹⁰⁰¹. Rahoituksen myötä maisemanhoitosuunnitelman laatimista jatkettiin Naava ry:n laatimalla luontoinventoinnilla, joka valmistui vuonna

---

⁹⁹⁵ Ympäristöministeriö 2009a; Kuoppala, Asunmaa ja Purola 2013, 36.

⁹⁹⁶ Kauhajoen kunta 1998.

⁹⁹⁷ Hyypän kehittämissyhmä 2001.

⁹⁹⁸ Kauhajoen kunta 1998; Hyypän kehittämissyhmä 2001.

⁹⁹⁹ Heinonen, Wahlberg ja Nuutinen 2000, 5; Hyypän kehittämissyhmä 2001.

¹⁰⁰⁰ Kauhajoen kunta 1998.

¹⁰⁰¹ Ympäristöministeriö 1999. Rahoitukseen osallistuivat myös Kauhajoen kunta ja Etelä-Pohjanmaan liitto (Kauhajoen kunta 1998).

1999¹⁰⁰². 2000-luvun alussa julkaistiin kaikkiaan neljä Hyypänjokilaaksoa tai sen osia käsittävää maisemanhoitosuunnitelmaa¹⁰⁰³.

Hyypänjokilaakson eri osista aikaisemmin tehtyjen inventointien ja suunnitelmien tiedoilla sekä kokemuksilla toimenpidesuosituksen toteutumisesta oli tärkeä merkitys alueen tietopohjan kartuttamisessa, arvojen määrittelyssä sekä perustamisprojektin tavoiteasetannassa¹⁰⁰⁴. Aikaisemmat selvitykset ja maisema-alueen nimeäminen osoittivat alueen arvoperustan olevan riittävä maisemanhoitoalueen perustamiselle. Useat aikaisemmin tehdyt suunnitelmat ja tavoitteet alueen arvojen säilyttämiseksi eivät olleet toteutuneet ja tavoitteisiin sitoutuminen oli jäänyt vähäiseksi. Tämä ohjasi osaltaan maisemahanketta tavalla, jossa yhtenä tärkeänä tavoitteena oli aikaisempien ehdotusten ja toimenpiteiden toteuttaminen.¹⁰⁰⁵

Maisemanhoitoalueen perustamiseen vaikutti myös aikaisemmat kokemukset lakisäästeisten suojelualueiden toteutuksista. Hyypänjokilaaksossa asukkaita arvelutti konseptin luonnonsuojelulakiin perustuva tausta¹⁰⁰⁶. Laajaa julkisuutta saaneista suojeleuhankkeista viimeisin valtakunnan tason ohjelma oli Natura 2000 -verkoston perustaminen. Haastateltujen näkemykset Natura-kiistojen mahdollisesta vaikutuksesta Hyypänjokilaakson maisemanhoitoalueen perustamisprojektiin olivat vaihtelevia. Osa arvioi Naturan vaikuttavan maanomistajien ja -viljelijöiden sekä ympäristöviranomaisten yleiseen yhteistyöhön¹⁰⁰⁷, jossa maanomistajat olivat usein kokeneet ympäristöhallinnon toimintamallin ”sanelupolitiikkana”¹⁰⁰⁸. Toisaalta vaikutusta pidettiin tässä hankkeessa vähäisenä tai sillä ei koettu olleen vaikutusta, koska Natura-kiistoista oli kulunut jo 10 vuotta¹⁰⁰⁹. Lisäksi maisemanhoitoalueesta vain pieni osa kuuluu Naturaan ja Metsäkeskuksen luonnonhoitohankkeen sekä METSO -ohjelman myötä yhteistyö on parantunut¹⁰¹⁰.

---

¹⁰⁰² Hyypän kehittämissyhmä 2001.

¹⁰⁰³ Heinonen, Wahlberg ja Nuutinen 2000; Kauhajoen kunta 2001; Hannula ja Nikula 2004; Länsi-Suomen ympäristökeskus 2006.

¹⁰⁰⁴ Nummijärvi 2008, 8; 7.8.2013; Kauhajoen kaupunki 2010.

¹⁰⁰⁵ Hyypänjokilaakson selvityshankkeen ohjausryhmä 2006a; Nummijärvi 2008, 8; 7.8.2013.

¹⁰⁰⁶ Yli-Korhonen 7.8.2013.

¹⁰⁰⁷ Ojala 6.8.2013; Nummijärvi 7.8.2013; Rinkineva-Kantola 26.8.2013.

¹⁰⁰⁸ Hongell 14.8.2013.

¹⁰⁰⁹ Hongell 14.8.2013; Nummijärvi 7.8.2013; Yli-Korhonen 7.8.2013.

¹⁰¹⁰ Rinkineva-Kantola 26.8.2013. Paloniemen (2008, 57-59) mukaan luonnonarvokauppa on osaltaan lisännyt yksityismaiden suojelun yhteiskunnallista hyväksyttävyyttä.

Hyypänjokilaakson maisemanhoitoalueen perustamisen taustalla vaikuttivat myös asiantuntijoiden ja viranomaisten ajankäyttömahdollisuudet, tavoite vaihtelee oman toimialueen maisemanhoitoalueiden perustamisprojektit rinnakkaisten toteutusten sijaan toisiaan seuraaviksi hankkeiksi sekä näihin liittyvä oppimisprosessi. Perustamisprojektien vaiheistus vaikuttivat osaltaan siihen, miksi Hyypänjokilaakson maisemanhoitoalue perustettiin vuonna 2009, yli 10 vuotta luonnonsuojelulain päivytyksen (1996/1997) jälkeen. Hyypänjokilaaksoa lähin maisemanhoitoalueen perustamisaluetta oli Mustasaaren ja Vaasan rajalla sijaitseva Sulvan Söderfjärden.¹⁰¹¹ Molemmat alueet kuuluvat saman ympäristökeskuksen ja nykyisin Etelä-Pohjanmaan elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen toimialueeseen, joka toteutti ensimmäisen maisemanhoitoalueen perustamista tavoittelevan projektin Söderfjärdenillä.¹⁰¹²

Maisemanhoitoalueiden ensimmäiset perustamisprojektit edustivat myös uuden suojelukonseptin oppimisprosesseja. Viranomaisten näkökulmasta selkeitä toimintamalleja ei ollut ja osa selvityshankkeista päättyi paikalliseen vastustukseen.¹⁰¹³ Söderfjärdenille ei perustettu maisemanhoitoaluetta asukkaiden vastustuksen vuoksi. Söderfjärdenin maisemahankkeen ongelmiksi koettiin päällekkäinen kaavoitustyö, kieliongelmat (ruotsi-suomi) ja viljelijöiden kielteinen suhtautuminen ympäristökeskusvetoiseen hankkeeseen. Söderfjärdenin kokemuksen perusteella hankkeilla tulisi olla paikallinen vastuutaho, koska ympäristö-/ELY-keskukseen liitettiin paljon negatiivisia ja rajoittavia mielikuvia. Söderfjärdenin maisemahankkeen päätyttyä oli mahdollista aloittaa uusi hanke Hyypänjokilaaksossa, jossa hyödynnettiin näitä kokemuksia ja havaintoja.¹⁰¹⁴

Maisemanhoitoalueen perustaminen oli myös asukkaiden näkökulmasta osa maisema-arvojen tunnistamiseen ja säilyttämiseen liittyvää jatkumoa, jonka taustalla olivat aikaisemmat inventoinnit, suunnitelmat ja toimenpide-ehdotukset. Maisemanhoitoalueen taustalla vaikuttivat myös valtakunnallisen maisema-alueen epäselviksi koettu ja vähäiset vaikutukset alueen arvokkaiden ominaisuuksien säilyttämiseksi. Maisema-alueen koettiin olevan maininta luettelossa, eikä siitä ole seurannut asukkaiden

---

¹⁰¹¹ Hyypänjokilaakson selvityshankkeen ohjausryhmä 2006a.

¹⁰¹² Hongell 14.8.2013; Rinkineva-Kantola 26.8.2013.

¹⁰¹³ Rinkineva-Kantola 26.8.2013.

¹⁰¹⁴ Hyypänjokilaakson selvityshankkeen ohjausryhmä 2006b; Hongell 14.8.2013; Rinkineva-Kantola 26.8.2013.

toivomia, maisemaa säilyttäviä suunnitelmia ja toimenpiteitä.¹⁰¹⁵ Hyypän kyläseuran puheenjohtajan Asko Ojalan mukaan maisemahankkeessa ei ensisijaisesti lähdetty perustamaan maisemanhoitoaluetta, vaan jatkamaan niitä keskusteluja, suunnitelmia ja töitä, mitä alueella oli jo aikaisemmin tehty. Ojala näkee myös maisemanhoitoalueen perustamisen olevan tietynlaisen prosessin jatkumo tai seuraus, jossa alueen perustaminen ei itsessään ollut tavoite, vaan enemmänkin väline tunnistettujen tavoitteiden saavuttamiseksi.¹⁰¹⁶

Kehityssuunnista tavoitteisiin

*Halutaan säilyttää viljelymaisema sekä suosia rakentamista, koska tämä on ihmisten käden, ei luonnon tekemää maisemaa.*¹⁰¹⁷

Perustamisprojektin lähtökohtana oli alueen kehityssuunnat sekä näihin sisältyvät uhkakuvat ja kielteiseksi koetut maisemamuutokset. Hyypänjokilaakson maisemanhoitoalueen ja -hoidon tavoitteina on vaikuttaa alueellisiin muutosprosesseihin. Tavoitteet ovat hyvin yhteensopivia asukkaiden odotuksiin siitä, miten perustamisen taustalla olleisiin maatalouden, yhdyskunta- ja väestörakenteen sekä maiseman muutokseen halutaan reagoida. Samalla tavoitteet selittävät osaltaan sitä, miksi alueen perustaminen onnistui.

Maisemanhoitoalueen perustamista tukivat uhkakuvat kielteisten kehityssuuntien, kuten autioitumisen, aktiivisuuden vähentymisen ja maisema-arvojen heikentymisen jatkumisesta¹⁰¹⁸. Maisemahankkeen alussa, 25.9.2006 Kauhajärven kyläillassa asukkaat pitivät tärkeänä maisemanhoitotoimenpiteitä, jotka tukevat kylän vetovoimaisuutta, estävät väestön vähenemistä, parantavat joen kuntoa, vaikuttavat tiehankkeeseen sekä

---

¹⁰¹⁵ Nummijärvi 7.8.2013; Ojala 6.8.2013; Yli-Korhonen 7.8.2013. Maisemahankkeen ja maisemanhoitoalueen yksi tehtävä oli selkeyttää valtakunnallisen maisema-alueen vaikutusta esimerkiksi rakentamiseen, jonka ehdot ja periaatteet koettiin epäselviksi.

¹⁰¹⁶ Ojala 6.8.2013.

¹⁰¹⁷ Yli-Korhonen 7.8.2013.

¹⁰¹⁸ Nummijärvi 7.8.2013.

pihapiirien ja rakennuskannan kuntoon¹⁰¹⁹. Hyypän yhdistyksille sekä elinkeinoharjoittajille tehdyn kyselyn mukaan maisemanhoitoalueen tarkoituksena oli kulttuuri- maisemanhoito, jotta sukupolvia jatkunut maaseututyö jatkuisi, maisema säilyisi kauniina ja tulevaisuuden muutoksia kyettäisiin hallitsemaan. Maisemanhoitoalueen arvioitiin harvinaisuutensa vuoksi lisäävän alueen huomionarvoa, erilaisia rahoitus- ja tukimahdollisuuksia sekä helpottavan esimerkiksi matkailun kehittämistä. Statuksen odotettiin myös kohottavan kyläläisten itsetuntoa ja kuvaavan viranomaisille kyläläisten kiinnostusta toimia luontonsa hyväksi.¹⁰²⁰

Maisemahankkeen alussa tunnistetut toiveet muotoutuivat projektin aikana alueen virallisiksi tavoitteiksi. Käyttö- ja hoitosuunnitelmassa, alueen perustamishakemuksessa sekä -päätöksessä Hyypänjokilaakson maisemanhoitoalueen tarkoituksena on luonnon- ja kulttuurimaiseman kauneuden, historiallisten ominaispiirteiden ja maiseman muiden erityisten arvojen säilyttäminen ja hoitaminen¹⁰²¹. Tavoitteet ovat yhdenmukaisia luonnonsuojelulain määrittelemän maisemanhoitoalueen perustamistarkoituksen kanssa¹⁰²². Alueen maisemanhoidon tärkeimmät tavoitteet ovat kylien elinvoimaisuuden, perinteisen kulttuurimaiseman rakenteen, avoimuuden ja luontoarvojen säilyttäminen¹⁰²³.

Tutkimusaineistossa elinvoimaisuudella tarkoitetaan maatalouselinkeinon toimintaedellytysten säilymistä ja jatkuvuutta, monipuolista yritystoimintaa sekä kyläläisten myönteistä, vahvaa yhteisöllisyyttä ja identiteetin yhteyttä maisemaan¹⁰²⁴. Kyläyhdistyksen puheenjohtajien ja projektipäällikön mukaan maisemanhoitoalueen tarkoituksena on lisätä uskoa siihen, että alueen elinvoimaisuuden ydin on maatalouden, kulttuurimaiseman ja kylärakenteen säilyttäminen. Maatalouden säilyminen on edellytys sitä ilmentävien maisemien säilymiselle.¹⁰²⁵

---

¹⁰¹⁹ Kauhajoen kaupunki 2006-2008; Hyypänjokilaakson selvityshankkeen ohjausryhmä 2007a.

¹⁰²⁰ Kauhajoen kunnallislehti 10.11.2006.

¹⁰²¹ Kauhajoen kaupunki ja Hyypän kyläseura 2008; Nummijärvi 2008, 50; 7.8.2013; Ympäristöministeriö 2009a; Kauhajoen kaupunki 2010.

¹⁰²² Luonnonsuojelulaki 1996/2013.

¹⁰²³ Nummijärvi 2008, 50; Kauhajoen kaupunki ja Hyypän kyläseura 2008; Ympäristöministeriö 2009a; Kauhajoen kaupunki 2010. Nummijärven (7.8.2013) mukaan maisemanhoito käsittää hoitohankkeiden lisäksi ihmisten työn, maisemaa ylläpitävät elinkeinot ja rakentamisen ohjauksen.

¹⁰²⁴ Hyypän kyläyhdistys ja Kauhajoen kaupunki 2007; Kauhajoen kaupunki ja Hyypän kyläseura 2008; Nummijärvi 2008, 50; 7.8.2013; Havula 2009; Ympäristöministeriö 2009a.

¹⁰²⁵ Kahari 2006; Ojala 6.8.2013; Nummijärvi 7.8.2013; Yli-Korhonen 7.8.2013.

Maisemanhoitoalueen lisäarvo maatalouden elinvoimaisuuteen liitettiin ensisijaisesti maataloustukiehtojen arvioituun kehityssuuntaan. Tutkimusaineistossa – esimerkiksi ympäristöministeriön mukaan – tulevaisuuden maatalouspolitiikan yhtenä trendinä on siirtyminen tuotantotuista ympäristöarvojen tukemiseen.¹⁰²⁶ Maisemanhoitoalueen maatalousalueiden uskotaan erottuvan muista ympäristötukien hakijoista ja tämä erityisasema varmistaa tai parantaa erilaisten maataloustukien tasoa alueen maatalousharjoittajille myös tulevaisuudessa.¹⁰²⁷

Kyläseuran puheenjohtaja Asko Ojala korosti maatalouden kehitystä asumisen ja elinkeinoharjoittamisen jatkuvuuden ehtona. Hänen mukaan mahdollisesti kiristyviä ympäristövaatimuksia voi olla vaikea toteuttaa pienikokoisilla viljelyalueilla kustannustehokkaasti nykyteknologian avulla. Monimuotoisuutta toteuttavissa toimenpiteissä ei myöskään ole välttämättä kysymys perinteisestä viljelystä. Maisema-arvoja huomioidaan maisemanhoitoalueella siinä mittakaavassa, kun se maatalouden kehityksen yhteydessä on mahdollista¹⁰²⁸.

Elinvoimaisuuden toinen tavoite on alueen yritysten lukumäärän ja toimintaedellytysten kasvattaminen tai säilyminen sekä elinkeinorakenteen monipuolistuminen¹⁰²⁹. Tähän liittyy tavoite alueen matkailupalvelujen monipuolistumisesta, matkailutoiminnan lisääntymisestä sekä näiden kautta toteutuvan matkailun taloudellisen merkityksen kasvusta¹⁰³⁰. Maisemanhoitoalueen perustamista edeltäneet matkailunkehittämissankkeet eivät ole olleet kovin tuloksellisia. Esimerkiksi aikaisemman Rent a Farm-kehittämissankkeen kohteista vain yksi on edelleen toiminnassa.¹⁰³¹

Matkailukehityksen potentiaalisia yhteistyökohteita edustavat lähialueiden Kauhanevan-Pohjankankaan ja Lauhavuoren kansallispuistot sekä alueella sijaitseva, Natura 2000 -verkostoon kuuluva Katikan kanjonin eli Kolmen tuulen lakin alue¹⁰³². Metsähallituksen usean maakunnan alueelle sijoittuvassa matkailun ja luontomatkailun ke-

---

¹⁰²⁶ Hyypänjokilaakson selvityshankkeen ohjausryhmä 2007a.

¹⁰²⁷ Länsi-Suomen ympäristökeskus 2008; Nummijärvi 7.8.2013; Ojala 6.8.2013; Yli-Korhonen 7.8.2013; Hongell 14.8.2013.

¹⁰²⁸ Ojala 6.8.2013.

¹⁰²⁹ Nummijärvi 7.8.2013.

¹⁰³⁰ Hongell 14.8.2013; Ojala 6.8.2013; Rinkineva-Kantola 26.8.2013; Kauhajoen kaupunki ja Hyypän kyläseura 2008; Nummijärvi 2008, 34, 116; Ympäristöministeriö 2009a.

¹⁰³¹ Nummijärvi 7.8.2013; Yli-Korhonen 7.8.2013.

¹⁰³² Yli-Korhonen 7.8.2013.

hittämishankkeessa sekä kansallispuistojen hoito- ja käyttösuunnitelmissa on huomioitu matkailullinen yhteys Hyypänjokilaaksoon sekä maisemanhoitoalueella sijaitsevan Katikan palveluvarustus¹⁰³³. Keskusteluissa on ideoitu tapahtumia, jotka sijoituisivat sekä kansallispuistoihin että Hyypänjokilaaksoon, mutta toistaiseksi synergiaa näiden alueiden kehittämisessä ei ole ollut¹⁰³⁴. Kauhajoen ja Isojoen rajalla sijaitsevassa Lauhavuoren kansallispuistossa on Isojoen puolella yrittäjiä, joiden toiminta tukeutuu kansallispuistoon. Kauhajoen kaupungin kokemukset Lauhanvuoren matkailun investoinneista eivät kuitenkaan ole olleet rohkaisevia, eivätkä ne ole toistaiseksi tuoneet paikkakunnalle rahaa tai työpaikkoja.¹⁰³⁵

Maisemanhoitoalueen perustamiseen ja alueen elinvoimaisuutta tukeviin tavoitteisiin liitettiin myös sosiaaliseen pääomaan eli yhteisön yhteenkuuluvuuteen ja yhteistyöhön liittyviä päämääriä, kuten asukkaiden yhteishengen kohottamista¹⁰³⁶ ja kylien vähentyneeksi koettuja aktiviteettien, kuten erilaisten tapahtumien lisääminen¹⁰³⁷. Maisemanhoitoalueen toivotaan myös edistävän virkistyskäyttöä, tekevän alueesta entistä kiinnostavamman asuinpaikan ja lisäävän alueen tunnettavuutta¹⁰³⁸. Samalla status on yksi keino erottua muista maisema-alueista¹⁰³⁹. Ohjausryhmässä alueen perustamisen arvioitiin olevan palkinto ja itsetunnon kohottaja kylälle, joka voi osaltaan kannustaa maisemanhoitoon. Status osoittaa alueen arvostusta ja tukee näiden arvojen siirtoa tuleville sukupolville.¹⁰⁴⁰

Elinvoimaisuuden lisäksi tavoitteena on perinteisen kulttuurimaiseman rakenteen säilyttäminen¹⁰⁴¹. Käyttö- ja hoitosuunnitelmassa se *edellyttää laajojen peltokokonaisuuksien säilyttämistä avoimena maatalouskäytössä, rakentamisen ohjausta vanhalle asumisvyöhykkeelle, kylä- ja tiemiljöön luonteen vaalimista sekä maiseman erityisten yksityiskohtien kuten rakennusten pohjalaispiirteiden, latojen ja metsäsaarekkeiden vaalimista*¹⁰⁴².

---

¹⁰³³ Nummijärvi 7.8.2013; Rinkineva-Kantola 26.8.2013.

¹⁰³⁴ Ojala 6.8.2013; Nummijärvi 7.8.2013.

¹⁰³⁵ Ojala 6.8.2013; Yli-Korhonen 7.8.2013.

¹⁰³⁶ Virtanen 2009.

¹⁰³⁷ Nummijärvi 7.8.2013.

¹⁰³⁸ Havula 2009; Kauhajoen kaupunki ja Hyypän kyläseura 2008; Länsi-Suomen ympäristökeskus 2008; Nummijärvi 2008, 116; Ympäristöministeriö 2009a.

¹⁰³⁹ Nummijärvi 7.8.2013.

¹⁰⁴⁰ Hyypänjokilaakson selvityshankkeen ohjausryhmä 2006b; 2007b.

¹⁰⁴¹ Kauhajoen kaupunki ja Hyypän kyläseura 2008; Nummijärvi 2008, 50; 7.8.2013; Ympäristöministeriö 2009a; Kauhajoen kaupunki 2010.

¹⁰⁴² Nummijärvi 2008, 50.

Projektin alkuvaiheessa yksi päätavoite oli yhteisymmärryksen luominen rakentamiseen liittyvissä kysymyksissä¹⁰⁴³. Käyttö- ja hoitosuunnitelmaan kirjatulla suosituksilla halutaan vaikuttaa ja ohjata rakentamista, jonka ehtojen ja periaatteiden koettiin alueella olleen epäselviä. Asukkaat korostivat maanomistajien etujen huomiomista sekä uudisrakentamisen mahdollistamista ja ohjaamista esimerkiksi alueen reuna-vyöhykkeille. Ohjeiden ja suositusten tavoitteena onkin rakennetun ympäristön rakenteen sekä ulkoasun yhtenäisyyden säilyttäminen.¹⁰⁴⁴

ELY-keskuksen edustajan mukaan maisemanhoitoalueen yksi tavoite on kaavoituksen ja infrastruktuurin ohjaaminen ja kehittäminen jokilaakson arvokasta maisemakuvaa säilyttävällä tavalla¹⁰⁴⁵. Maisemanhoitoalueen statuksen ja paikallisen aktiviteetin odotetaan olevan väline toivottujen asioiden saavuttamiseksi sekä keino vaikuttaa kielteiseksi koettuun muutoskehitykseen¹⁰⁴⁶. Esimerkkinä Kauhajoen kunnallislehdessä 12.8.2009, eli muutama päivä alueen perustamisen jälkeen, julkaistu kirjoitus, jossa maisemanhoitoalueen tärkein tulevaisuuden merkitys liitettiin kantatie 44:n perusrantamisen itä- tai länsipuoliseen linjausvalintaan¹⁰⁴⁷.

Maisemanhoidon kolmantena tavoitteena on avoimuuden ja luontoarvojen säilyttäminen¹⁰⁴⁸. Näiden taustalla oli pitkään jatkunut maiseman sulkeutumiskehitys sekä uhkakuvat luonnon monimuotoisuuden vähenemisestä, kuten purotaimenkannan pieneenemisestä¹⁰⁴⁹. Avoimuudella tarkoitetaan peltojen ja tärkeimmiltä kulkuväyliltä avautuvien näkymien säilyttämistä avoimina, asumisen nykymittakaavan mukaista väljyyttä sekä maatalousmaiseman monimuotoisuuden, kuten lähdepaikkojen, puuryhmien, kanjoneiden, yksittäispuiden ja latojen säilyttämistä. Luontoarvojen hoidolla tavoitellaan arvokkaan, kulttuurivaikutteisen lajiston säilymistä elinvoimaisena.¹⁰⁵⁰ Asukkaiden tavoitteina on tukea maisemanhoidolla paikallista elämäntapaa sekä ehkäistä maiseman umpeutumista ja yksityiskohtien köyhtymistä¹⁰⁵¹. Ely-keskuksen

---

¹⁰⁴³ Hyypänjokilaakson selvityshankkeen ohjausryhmä 2006b.

¹⁰⁴⁴ Kauhajoen kunnallislehti 10.11.2006; Nummijärvi 7.8.2013; Ojala 6.8.2013.

¹⁰⁴⁵ Hongell 14.8.2013.

¹⁰⁴⁶ Länsi-Suomen ympäristökeskus 2008; Nummijärvi 7.8.2013.

¹⁰⁴⁷ Kauhajoen kunnallislehti 2009b.

¹⁰⁴⁸ Nummijärvi 2008, 50; 7.8.2013; Ympäristöministeriö 2009a; Kauhajoen kaupunki 2010.

¹⁰⁴⁹ Hongell 14.8.2013; Kahari 2006; Nummijärvi 2008, 41; Virtanen 2009.

¹⁰⁵⁰ Nummijärvi 2008, 41, 50; 7.8.2013.

¹⁰⁵¹ Hyypänjokilaakson selvityshankkeen ohjausryhmä 2006b; 2008; Hyypän kyläyhdistys ja Kauhajoen kaupunki 2007; Nummijärvi 7.8.2013; Kauhajoen kaupunki ja Hyypän kyläseura 2008; Ympäristöministeriö 2009a.

edustaja arvio maisemanhoitoalueen helpottavan hoitotoimenpiteiden keskittämistä arvokkaimpiin tai eniten hoitoa tarvitseviin kohteisiin ¹⁰⁵².

Tavoitteiden suhde kehityssuuntiin kuvaa maisemanhoitoalueen instrumentaalista roolia. Alueen perustamisen ja tavoitteiden avulla halutaan ohjata ja vaikuttaa muutosprosesseihin tavalla, ¹⁰⁵³ joka säilyttää ihmisen tai luonnon toimesta muuttuvan viljelysmaiseman avonaisuutta ja moninaisuutta ¹⁰⁵⁴. Tavoitteet, joilla halutaan vaikuttaa kielteiseksi koettuihin kehityssuuntiin ja uhkakuviin, muodostaa hyvän lähtökohdan maisemanhoidolle.

---

¹⁰⁵² Hongell 14.8.2013.

¹⁰⁵³ Hongell 14.8.2013.

¹⁰⁵⁴ Yli-Korhonen 7.8.2013.

Perustamisen jälkeinen aika ja tavoitteiden toteutuminen

Kylien elinvoimaisuus

*Kyllä mä uskon että sitä semmoista elinvoimaisuutta [maisemanhoitoalue] on lisännyt ja se rakentaminen, että sinne uusia ihmisiä tulis ja en tiedä, voi olla että siinä on semmoista muuttoliikettäkin herkemmin kun se eläminen ja oleminen on siellä mahdollista.*¹⁰⁵⁵

Maisemanhoitoalueen tavoitteiden – kylien elinvoimaisuuden, perinteisen kulttuurimaiseman rakenteen, avoimuuden ja luontoarvojen säilyttämisen – toteutumista tarkasteltiin neljä vuotta alueen perustamisen jälkeen. Elinvoimaisuudella tarkoitettiin maatalouselinkeinojen jatkuvuutta, monipuolista yritystoimintaa sekä kyläläisten myönteistä, vahvaa yhteisöllisyyttä ja identiteetin yhteyttä maisemaan¹⁰⁵⁶.

Maaseutuelinkeinojen arvioidaan säilyneen Hyypänjokilaaksossa elinvoimaisina¹⁰⁵⁷. Tutkimusaineiston perusteella maisemanhoitoalueella ei toistaiseksi ole ollut merkittäviä vaikutuksia maatalouden harjoittamiseen. Alueen perustaminen ei ole lisännyt maatalouden tukirahoitusta eikä ole rajoittanut siihen liittyvää rakentamista. Maatalouden toimintaympäristön määrittää edelleen EU-lainsäädäntö, kansalliset toimintaedellytykset ja paikalliset olosuhteet, kuten Hyypässä sijaitseva pohjavesialue. Maisemanhoitoalueen merkittävin vaikutus maatalouden harjoittamiseen on toistaiseksi ollut luottamusta lisäävän tulevaisuuskuvan rakentaminen. Statuksen uskotaan tulevaisuudessa vaikuttavan ympäristötukien tasoon ja jatkuvuuteen, mutta henkilöhaastattelujen mukaan näitä vaikutuksia ei voida vielä arvioida¹⁰⁵⁸.

Elinvoimaisuuden toinen tavoite oli yritysten lukumäärän ja toimintaedellytysten kasvattaminen tai säilyminen. Tähän liittyy tavoite matkailupalvelujen ja -toiminnan monipuolistumisesta, jossa maisemanhoitoalueen toivotaan olevan tärkeässä roolissa

---

¹⁰⁵⁵ Nummijärvi 7.8.2013.

¹⁰⁵⁶ Hyypänjokilaaksoselvityshankkeen ohjausryhmä 2008; Nummijärvi 2008, 50; 7.8.2013; Ympäristöministeriö 2009a; Käyttö- ja hoitosuunnitelma sisältää luonnoksen seurantasuunnitelmasta, eri toimijoiden vastuujon sekä ehdotuksia seurattavista muuttujista. Seurantaväliksi on ehdotettu 5-10 vuotta. Nummijärven (7.8.2013) mukaan seurantasuunnitelmaa ei todennäköisesti hyödynnetä.

¹⁰⁵⁷ Rinkineva-Kantola 26.8.2013.

¹⁰⁵⁸ Ojala 6.8.2013; Nummijärvi 7.8.2013; Yli-Korhonen 7.8.2013.

¹⁰⁵⁹. Matkailukehittämisen potentiaalia edustaa Hämes-Havusen valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö ¹⁰⁶⁰, jota pidetään sijainnin, alueen arvojen ja rakennusten osalta melko valmiina matkailupalvelujen kohteena. Haastattelujen perusteella Hämes-Havusessa on kuitenkin vähän tilaisuuksia, ruokamessut kerran vuodessa ja satunnaisesti häätilaisuuksia. Tapahtumien organisoinnin koetaan edellyttävän ammattilaisten toimenpiteitä ja ravintolatoiminnan kehittämistä on rajoittanut tai estänyt rakennusten tiukat suojelumääräykset. ¹⁰⁶¹

Maisemanhoitoalueen perustaminen on tuonut alueelle julkisuutta, mutta näkyvyys, status ja tavoitteita tukevat organisaatiot eivät ole toistaiseksi vaikuttaneet matkailupalvelujen kehittämiseen Hyypänjokilaaksossa ¹⁰⁶². Maaseudun ja sen maiseman tuoteistamista sekä niihin liittyvää matkailun kehittämistä pidetään Pohjanmaalla haasteellisena. Kaupungistumisen ja keskittymisen koetaan ohjaavan matkailijoita aktiviteettipaikkoihin, lomakeskuksiin sekä yksittäisiin, lähellä asutuskeskuksia sijaitseviin kohteisiin. Toisaalta urbanisaation myötä maaseudun elämyksellisyys kasvaa koko ajan. ¹⁰⁶³ Matkailukehityksen ongelmiksi arvioidaan asiantuntemuksen puute hankevetäjillä, hankkeiden ja arkitodellisuuden eripaisuus, matkailijoiden vähäisyys, yrittäjien puute sekä asukkaiden epäusko ja haluttomuus investointeihin ¹⁰⁶⁴. Neljä vuotta maisemanhoitoalueen ja siihen liittyvien organisaatioiden perustamisen jälkeen matkailutoiminnan kehittämisen haasteet ovat edelleen samoja kuin ennen alueen perustamista ¹⁰⁶⁵.

Kyliä elinvoimaisuuteen liittyvistä tavoitteista parhaiten on toteutunut positiivinen vaikutus kyläläisten jo ennestään myönteiseen, vahvaan yhteisöllisyyteen ja maisemaan liitettävään identiteettiin. Maisemanhoitoalueen koetaan muutaman vuoden perusteella lisänneen maisema-arvojen merkitystä asukkaiden keskuudessa, kasvatta-

---

¹⁰⁵⁹ Hongell 14.8.2013; Rinkineva-Kantola 26.8.2013; Kauhajoen kaupunki ja Hyypän kyläseura 2008; Nummijärvi 2008, 34, 116; Ojala 6.8.2013; Ympäristöministeriö 2009a.

¹⁰⁶⁰ Museovirasto 2014.

¹⁰⁶¹ Nummijärvi 7.8.2013; Yli-Korhonen 7.8.2013.

¹⁰⁶² Ojala 6.8.2013; Rinkineva-Kantola 26.8.2013.

¹⁰⁶³ Nummijärvi 7.8.2013; Rinkineva-Kantola 26.8.2013.

¹⁰⁶⁴ Ojala 6.8.2013; Nummijärvi 7.8.2013; Yli-Korhonen 7.8.2013; vrt myös Rinkineva-Kantola 26.8.2013.

¹⁰⁶⁵ Nummijärvi 7.8.2013.

neen asuinympäristöön liitettyä arvostusta, kyläläisten omantunnonarvoa, yhteisöllisyyttä, elämänlaatua ja alueen elinvoimaisuutta sekä vaikuttaneen myönteisesti hoito-
toimenpiteiden asenteisiin ¹⁰⁶⁶.

Yksi asuinympäristön arvostuksen kasvuun vaikuttaneista tekijöistä on maisemanhoitoalueen maakunnallinen medianäkyvyys. Maisemanhoitoalueesta ja sen perustamisprojektista oli esimerkiksi Kauhajoen kunnallislehdessä 13 artikkelia aikavälillä 11.2006 - 10.2010 ¹⁰⁶⁷. Haastateltavat arvioivat julkisuuden rakentaneen tai vahvistaneen Hyypänjokilaakson positiivista imagoa, joka on nostanut alueen maiseman arvoa ja tunnettavuutta ¹⁰⁶⁸. ELY-keskuksen vastaajat arvioivat maisemanhoitoalueen olevan alueellisen kilpailukyvyyn kehittämisen väline, joka on tärkeässä roolissa alueiden välisessä kilpailussa uusista vakituisista ja vapaa-ajan asukkaista ¹⁰⁶⁹. Arvostuksen ja tunnettavuuden kasvun koetaan näkyvän esimerkiksi alueen asuntoilmoituksissa ¹⁰⁷⁰, ja sen toivotaan helpottavan matkailun kehittämistä alueella tulevaisuudessa ¹⁰⁷¹.

Kylien elinvoimaisuuteen vaikuttavat monet tekijät. Osa maisemanhoitoalueen koetuista vaikutuksista voi perustua elinvoimaisuuden suhteelliseen parantumiseen. Maisemanhoitoalue on positiivista tulevaisuuskuvaa rakentava konsepti, jos sitä vertaa esimerkiksi alueella 1990-luvulla toteutettuihin palvelurakenteen muutoksiin, kuten koulujen tai kauppojen sulkemisiin. Aikaisemman, seitsemän koulun sijaan alueella on nykyisin yksi koulu, mutta muutosten jälkeen tilanteeseen on ehditty sopeutua. ¹⁰⁷² Hyypän kyläseuran entinen ja nykyinen puheenjohtaja korostavat, että alueella on suuri määrä hyvin itsenäisesti toimivia kyliä. Eri kyläseurojen toimintoja ja edustajia ovat yhdistäneet palvelujen vähentyminen, Hyypä -historiikin kirjoitus sekä maisemanhoitoalueen perustamisprojekti. Nämä ovat osaltaan lisänneet asuinympäristön erityispiirteiden kiinnostusta ja arvostusta, jonka koettiin vahvistaneen erityisesti 2000-luvulla asukkaiden itsetuntoa. Haastatteluajankohtana elinvoimaisuuden näky-

---

¹⁰⁶⁶ Ojala 6.8.2013; Nummijärvi 7.8.2013; Hongell 14.8.2013; Rinkineva-Kantola 26.8.2013; Yli-Korhonen 7.8.2013.

¹⁰⁶⁷ Kauhajoen kunnallislehti 10.11.2006; 5.1.2007; 19.1.2007; 14.3.2008; 5.9.2008; 7.11.2008; 25.2.2009; 8.7.2009; 7.8.2009; 12.8.2009; 14.4.2010; 10.9.2010; 15.9.2010.

¹⁰⁶⁸ Ojala 6.8.2013; Nummijärvi 7.8.2013; Yli-Korhonen 7.8.2013.

¹⁰⁶⁹ Hongell 14.8.2013; Rinkineva-Kantola 26.8.2013.

¹⁰⁷⁰ Yli-Korhonen 7.8.2013.

¹⁰⁷¹ Ojala 6.8.2013; Rinkineva-Kantola 26.8.2013.

¹⁰⁷² Yli-Korhonen 7.8.2013.

mät arvioitiin huomattavasti paremmiksi verrattuna 2000-luvun alkuun. Tässä kontekstissa maisemanhoitoalueen valittujen arvojen säilymiseen liittyvät tavoitteet ja toimenpiteet rakentavat osaltaan myönteistä tulevaisuuskuvaa.¹⁰⁷³

Elinvoimaisuuden kasvua kuvaa myös asukkaiden aktiivisuus ja omaehtoisten hoito- toimenpiteiden määrä¹⁰⁷⁴. Tutkimusaineistossa Hyypäää kuvataan aktiiviseksi alu- eeksi¹⁰⁷⁵, jossa asukaslähtöinen ympäristöhoito on maisemanhoitoalueen ansioita kasvanut, vaikka yhteistoiminta oli aktiivista jo ennen alueen perustamista. Yhteisöl- lisyuden kasvuun arvioitiin vaikuttaneet eri viranomaistahojen, organisaatioiden, kyläläisten ja kyläyhteisöjen osallistuminen perustamisprojektiin ja sen jälkeiseen toi- mintaan.¹⁰⁷⁶ Asukaslähtöiseen vapaaehtoisuuteen perustuva maisemanhoitoalue on- kin konseptina hyvin yhteensopiva Hyypänjokilaakson aktiivisen seura- sekä muun vapaaehtoistoiminnan kanssa. Maisemanhoitoalue tarjoaa yhden viitekehyksen, joka sekä edellyttää että tukee asukkaiden yhteistoimintaa ja yhteisöllisyyttä. Samalla sen voidaan tulkita vahvistaneen Hyypänjokilaakson sosiaalista pääomaa sekä alueen eri- tyispiirteisiin liittyvää arvostusta.

Hyypänjokilaaksossa yhteistyötä, yhteisöllisyyttä, maisema-arvojen huomioimista, hoitotoimenpiteiden toteutusta ja uusien projektien aloituksia on tukenut näihin liit- tyvä organisoituminen. Alueella oli jo ennen maisemahanketta monikerroksellinen kyläseurarakenne, sekä paljon muita seuroja ja yhdistyksiä. Yhdistykset ohjasivat ja tukivat asukkaiden yhteistä tekemistä ja niiden aktiiveina toimi asukkaiden luottohen- kilöt. Perustamisprojektissa hyödynnettiin ja täydennettiin tätä rakennetta asukkaiden, viranomaisten ja järjestöjen edustajista muodostetulla ohjausryhmällä sekä Hyypän kyläseuran alaisella maisematyöryhmällä, joka projektin aikana muutettiin jatkuva- luontoiseksi maisemanhoitokunnaksi. Maisemanhoitoalueen perustamisen jälkeen yksittäisten maanomistajien maisemanhoitotöitä laajemmista hankkeista on vastannut kyläseuran alainen maisemanhoitokunta, sekä uudeksi jatkuvaluontoisiksi organisaat- ioiksi vuonna 2010 perustettu neuvottelukunta (kuva 17).

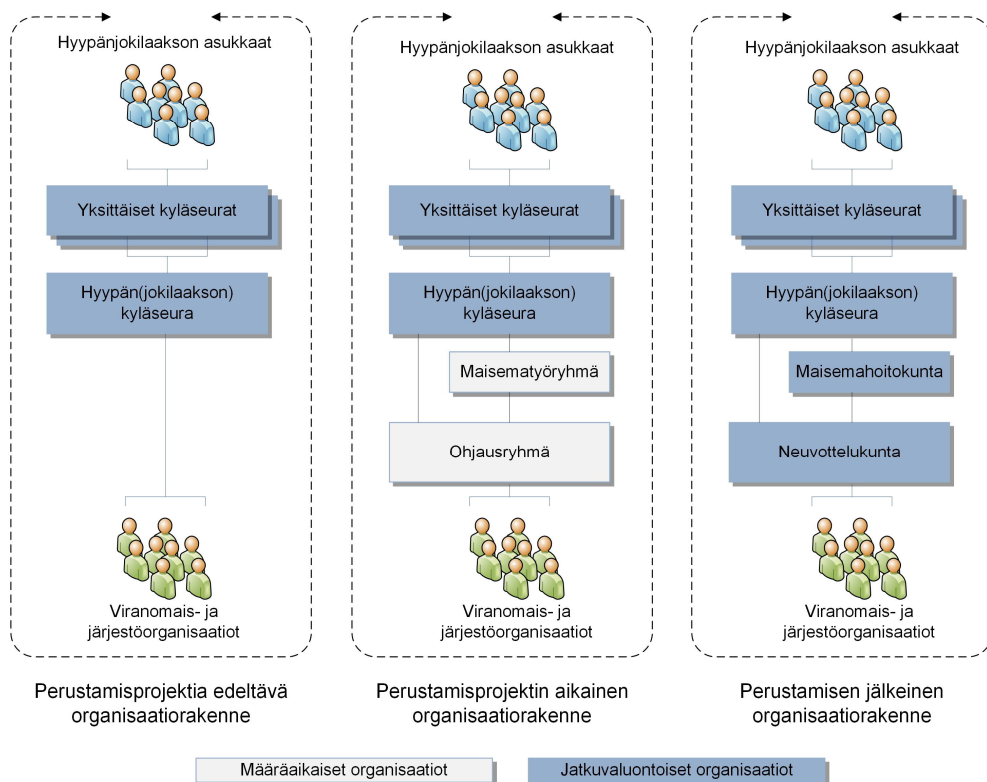
---

¹⁰⁷³ Ojala 6.8.2013; Yli-Korhonen 7.8.2013.

¹⁰⁷⁴ Nummijärvi 7.8.2013.

¹⁰⁷⁵ Ojala 6.8.2013; Nummijärvi 7.8.2013; Hongell 14.8.2013; Rinkineva-Kantola 26.8.2013.

¹⁰⁷⁶ Ojala 6.8.2013; Nummijärvi 7.8.2013.

Kuva 17. Maisemanhoitoalueen perustamisprojektia edeltänyt, sen aikainen ja jälkeinen organisaatorakenne.

Kauhajoen kaupunki perusti maaliskuussa 2010 Etelä-Pohjanmaan elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen aloitteesta Hyypänjokilaakson maisemanhoitoalueen neuvottelukunnan jonka jäsenistön muodostavat viranomaisten, Hyypän kylien ja maanomistajien edustajat sekä muut keskeiset toimijatahot. Neuvottelukunnan perustaminen liitettiin tavoitteeseen, jossa yhteiskunnallisten ja yksityisten toimijoiden voimin pyritään kehittämään maisemahoidosta määrätietoista, hyvinvointia ja elinkeinoja tukevaa, mielekästä, ammattimaista ja tuottavaa toimintaa. Maisema-arvojen säilymisen edellytyksinä arvioitiin, että niihin vaikuttavilla eri toimijoilla tulee olla samansuuntainen näkemys alueen hoidosta sekä hyvä yleiskäsitys kehityksen suunnasta ja ajankohtaisista kehitystarpeista.¹⁰⁷⁷

¹⁰⁷⁷ Kauhajoen kaupunki 2010; 2013.

Neuvottelukunnan tavoitteena on edistää alueen maisema-arvojen vaalimista ja hyödyntämistä käyttö- ja hoitosuunnitelman periaatteiden mukaisesti sekä ylläpitää Hyypänjokilaaksoa vahvana maiseman ja ympäristön kehittämiskohteena maakunnassa. Neuvottelukunta toimii tiedonvaihdon ja keskustelun foorumina, nostaa esiin maisema-arvojen hoitoon ja hyödyntämiseen liittyviä tarpeita, sekä kannustaa eri toimijoita tukemaan omalla sektorillaan alueen maisemanhoidon edistämistä.¹⁰⁷⁸

Maisemahankkeen yhteydessä kyläseura perusti niin sanotun puskarahaston, jonka avulla voidaan tukea ja kannustaa asukkaiden omaehtoista maisemanhoitotyötä¹⁰⁷⁹. Perustamistilaisuudessa ministeri Lehtomäki lahjoitti ympäristöministeriön puolesta rahastoon 5 000 euroa¹⁰⁸⁰. Vuonna 2010 ympäristöministeriö ohjasi ELY-keskukselle 7 763,85 euroa, josta puskarahastolle varattiin 5 000 euroa. Määräraha oli tarkoitettu maisemanhoitoalueen hoito- ja käyttösuunnitelman mukaisiin toimenpiteisiin, ensisijaisesti alueella toimivien kyläseurojen sekä neuvottelukunnan käyttöön.¹⁰⁸¹ Neuvottelukunta käytti osan määrärahasta oman toimintansa mahdollistamiseen, kuten määrärahaisten työntekijän rahoitukseen¹⁰⁸².

Vuonna 2011 neuvottelukunta käsitteli maisemanhoitoalueen viitoituksen edistämistä, laakson halki kulkevan Kolmen kirkon kierros -virkistysreitintä suunnittelua sekä Hyypänjoen kunnostushankkeen toteutussuunnitelmia. Lisäksi se järjesti matkailupalveluiden tuotteistamisillan yhdessä Etelä-Pohjanmaan matkailun MAKUMA -hankkeen kanssa, kosteikkojen ja perinnebiotooppien perustamiseen kannustavan tiedotus- ja keskustelutilaisuuden sekä rakentamisen ohjeistukseen liittyvän keskustelutilaisuuden ELY-keskuksen ja kunnan välillä.¹⁰⁸³

Vuonna 2012 neuvottelukunnan aiheina olivat Sepänkylän-Korhoskylän maankäytön ja rakentamisen ohjauksen kartoittaminen sekä lammaslaitumien hakeminen. Tavoitteena oli edelleen maisemanhoitoalueen viitoittaminen opastauluilla ja myöhemmin tienvarsiviitoituksella, tuki Leader-rahamen saamiseksi maisemanhoitotoimikunnan or-

---

¹⁰⁷⁸ Hyypänjokilaakson maisemanhoitoalueen neuvottelukunta 2010; 2011a ja 2013; Kauhajoen kaupunki 2013; Ojala 6.8.2013; Nummijärvi 7.8.2013; Rinkineva-Kantola 26.8.2013.

¹⁰⁷⁹ Havula 2009; Kauhajoen kunnallislehti 2009a.

¹⁰⁸⁰ Kauhajoen kunnallislehti 2009a.

¹⁰⁸¹ Hyypänjokilaakson maisemanhoitoalueen neuvottelukunta 2011a.

¹⁰⁸² Nummijärvi 7.8.2013; Ojala 6.8.2013. Neuvottelukunta kokoontuu 1-2 kertaa vuodessa.

¹⁰⁸³ Hyypänjokilaakson maisemanhoitoalueen neuvottelukunta 2011b; Nummijärvi 7.8.2013. MAKUMA eli Maaseutu- ja kulttuurimatkailun kärkituotteiden tuotekehitys ja markkinointi Etelä-Pohjanmaalla 2009-2011-hanke.

ganisoimille joenkunnostustoimille sekä Kolmen kirkon kierros -virkistysreitit toteutus. Neuvottelukunta välitti myös tietoa kolmen uuden kosteikon suunnittelusta sekä lähelle Hyypän rajaa suunnitellusta tuulivoimatuotannosta. Vuonna 2013 aiheina olivat maisemanhoitoalueen infopisteet, infotaulut ja näihin ohjaava viitoitus.¹⁰⁸⁴

Hyypänjokilaaksossa elinvoimaisuuteen liitetty aktiivisuus perustuu yksittäisten henkilöiden, kyläseurojen puheenjohtajien, kylätoimikuntien ja -seurojen, maisemanhoitokunnan sekä neuvottelukunnan ja metsäkeskuksen toimintaan. Kyläyhteisöt toteuttavat yksittäisiä, yhteistyötä edellyttäviä hoitotoimenpiteitä. Kyläkohtainen, paikallinen vastuu alueiden hoidosta koetaan tärkeäksi sekä työnjaon että jatkuvuuden kannalta. Maisemanhoitoalueeseen liittyvä laajempi yhteisöllinen aktiivisuus rakentuu maisemanhoitokunnan ja neuvottelukunnan ympärille, jotka suunnittelevat ja organisoivat toimintaa sekä jatkohankkeita ja vastaavat näiden tiedotuksesta. Alueen perustamisen jälkeistä organisaatorakennetta pidetään toimivana mallina. Hyypän kyläseuran alaisen maisemahoitokunnan sekä viranomaisista ja asukkaista koostuvan neuvottelukunnan toiminta arvioitiin aktiiviseksi ja onnistuneeksi.¹⁰⁸⁵ Samalla ne edustavat Linkolan kuvaaman yhteistyöfoorumien ideaa, joka on integroitu osaksi aluekehityksen tavoitteiden mukaista ohjausta¹⁰⁸⁶.

Asukkaat olivat jo aikaisemmin osoittaneet aktiivisuutta alueen hoidossa ja neuvottelukunnan perustamisen koettiin osoittavan, että hankkeen aloittama ja aikaansaama Hyypänjokilaakson edistäminen ja eri toimintatahojen yhteistyö jatkuu perustamisprojektin jälkeen¹⁰⁸⁷. Toisaalta neuvottelukunnan työn koetaan olevan vielä vakiintumatonta ja sen arvioidaan vaativan vielä vuosia ympäristöministeriön rahoitusta, jotta maisema-asioita voidaan määräaikaisten työntekijöiden avulla edistää. Viranomaisten resurssipulan myötä maisema-arvojen säilymistä priorisoidaan myös helposti vähemmän tärkeäksi asiaksi.¹⁰⁸⁸

Elinvoimaisuuteen liitettyjä sosiaalisen pääoman piirteitä – yhteisöllisyyttä, yhteistyötä ja luottamusta – ylläpitävät ja vahvistavat toteutuneet ja meneillään olevat hankkeet¹⁰⁸⁹. Perustamisprojektissa toteutetulla kävelypolulla ei ole ollut paljoa kävijöitä,

---

¹⁰⁸⁴ Hyypänjokilaakson maisemanhoitoalueen neuvottelukunta 2012; Nummijärvi 7.8.2013; Ojala 6.8.2013.

¹⁰⁸⁵ Ojala 6.8.2013; Nummijärvi 7.8.2013; Rinkineva-Kantola 26.8.2013; Hongell 14.8.2013.

¹⁰⁸⁶ Vertaa Linkola 7.2.2014.

¹⁰⁸⁷ Hyypänjokilaakson maisemanhoitoalueen neuvottelukunta 2010; Rinkineva-Kantola 26.8.2013.

¹⁰⁸⁸ Rinkineva-Kantola 26.8.2013.

¹⁰⁸⁹ Nummijärvi 7.8.2013; Rinkineva-Kantola 26.8.2013.

mutta sen perustaminen ja olemassaolo koettiin tärkeäksi. Nummijärvi arvoi, että ilman maisemanhoitoaluetta ja sen tavoitteita tukevia organisaatioita, haastatteluaikana toteutusvaiheessa ollut joenkunnostushanke tai metsäkeskuksen jo toteuttamat hankkeet olisivat paljon epätodennäköisempiä.¹⁰⁹⁰

Maisemanhoitoalueen perustamiseen yksiselitteisesti liittyvä lisärahoitus on ollut ympäristöministeriön vuosittain myöntämä tuki maisema-asioiden hoitoon¹⁰⁹¹. Maisemanhoitoalueen vaikutusta yksittäisten kehityshankkeiden rahoitukseen on sen sijaan vaikea arvioida. Kyläseurojen edustajat ja alueen viranomaiset arvioivat hankerahoitusmahdollisuuksien parantuneen¹⁰⁹², mikä voi kannustaa uusien hankkeiden suunnitteluun sekä edustavan osaltaan statuksen arvoa alueen toimijoille.

Perinteisen kulttuurimaiseman rakenteen säilyminen

*Täyteen rakennettu pelto ei ole viljelymaisemaa, joksi Hyypää haetaan. Ihmiset tulevat asumaan Hyypään maiseman takia.*¹⁰⁹³

Hyypänjokilaakson maisemanhoidon toinen tavoite on perinteisen kulttuurimaiseman rakenteen säilyttäminen¹⁰⁹⁴. Käyttö- ja hoitosuunnitelmassa se edellyttää laajojen peltokokonaisuuksien säilyttämistä avoimena maatalouskäytössä, rakentamisen ohjausta vanhalle asumisvyöhykkeelle, kylä- ja tiemiljöön luonteen sekä maiseman yksityiskohtien kuten rakennusten pohjalaispiirteiden, latojen ja metsäsaarekkeiden vaalimista¹⁰⁹⁵. Tavoitteiden mukaisesti, maisemahankkeen aikana ja maisemanhoitoalueen perustamisen jälkeen, alueella on kyetty vaikuttamaan uudisrakentamisen ohjaukseen sekä kahden, paikallisesti merkittävän infrastruktuurihankkeen suunnitelmiin kulttuurimaiseman rakenteita säilyttävällä tavalla.

---

¹⁰⁹⁰ Nummijärvi 7.8.2013.

¹⁰⁹¹ Rinkineva-Kantola 26.8.2013.

¹⁰⁹² Ojala 6.8.2013; Nummijärvi 7.8.2013; Hongell 14.8.2013; Rinkineva-Kantola 26.8.2013.

¹⁰⁹³ Kauhajoen kunnallislehti 10.11.2006. Kirjoittajana Heikki Yli-Korhonen,

¹⁰⁹⁴ Kauhajoen kaupunki ja Hyypän kyläseura 2008; Nummijärvi 2008, 50; 7.8.2013; Ympäristöministeriö 2009a; Kauhajoen kaupunki 2010.

¹⁰⁹⁵ Nummijärvi 2008, 50; 7.8.2013.

Rakentamisen koetaan olevan yksi alueen maisemaan eniten vaikuttavista muuttujista¹⁰⁹⁶. Maisemanhoitoalueen yhdeksi hyödyksi arvioitiin rakennustontteihin liittyvän kiinnostuksen ja arvon nousun¹⁰⁹⁷. Maiseman ja Kauhajärven keskustan läheisyyden koettiin vaikuttavan asuinpaikan valintaan, joka näkyy uudisrakentamisen painottumisena maisemanhoitoalueen pohjoisosiin¹⁰⁹⁸. Toisaalta uudisrakentaminen, noin yksi asuinrakennus vuodessa, on melko vähäistä. Nummijärven mukaan kohtuullisen pienestä rakentamisaktiivisuudesta johtuen maisemanhoitoalueen vaikutusta on vaikea arvioida, ja vastaava kiinnostus olisi voinut toteutua myös ilman alueen perustamista.¹⁰⁹⁹ Uudisrakentamisen vähäinen määrä viittaa siihen, ettei maisemanhoitoalue ole merkittävästi lisännyt rakentamista.

Asukkaiden näkökulmasta yksi uhkakuva on uudisrakentaminen epäsopeville paikoille. Asuinrakentamisen maisemavaikutuksen taustalla on aikaisempi rakentaminen, josta osan koettiin sijoittuneen liian avoimille paikoille sekä maatalouden ja elinkeinorakenteen muutokset. Maatalouselinkeinon päättymisen yksittäisellä maatilalla voi tarkoittaa peltöjen myyntiä, vuokrausta muille maatalousyrittäjille tai vaihtoehtoisesti pyrkimystä muuttaa ne rakennustonteiksi. Tämän seurauksena yksittäisiä rakennussuunnitelmia esitetään aikaisemmin maatalouskäytössä olleille alueille, jotka koetaan rakentamiseen sopimattomiksi.¹¹⁰⁰

Uudisrakentamisen lukumäärää selkeämmin käyttö- ja hoitosuunnitelman suositusten, maisemanhoitoalueen perustamisen ja maisema-arvojen korostamisen arvioidaan vaikuttaneen rakentamisen ohjaukseen¹¹⁰¹. Nummijärven mukaan merkittäviä maisemavaikutuksia sisältävä rakentaminen, kuten korkeimmille paikoille tiheään riviin tai peltöjen keskelle ehdotettu uudisrakentaminen, hyväksyttäisiin helpommin tavanomaisessa maaseutuymäristössä kuin maisemanhoitoalueella. Samalla rakentamissuositusten ja niiden tulkintojen arvioidaan tuoneen yksittäisiin rakentamistapauksiin vastakkainasettelua, jota ei esiintyisi vastaavissa tapauksissa tavanomaisessa maaseutuymäristössä.¹¹⁰²

Tutkimusaineiston perusteella Kauhajoen kaupungilla ja ELY-keskuksella on yksittäistapauksissa ollut erilaisia näkemyksiä uudisrakentamisesta ja maa-ainesten otosta

---

¹⁰⁹⁶ Rinkineva-Kantola 26.8.2013.

¹⁰⁹⁷ Yli-Korhonen 7.8.2013.

¹⁰⁹⁸ Ojala 6.8.2013; Nummijärvi 7.8.2013.

¹⁰⁹⁹ Nummijärvi 7.8.2013.

¹¹⁰⁰ Ojala 6.8.2013; Yli-Korhonen 7.8.2013.

¹¹⁰¹ Nummijärvi 7.8.2013; Rinkineva-Kantola 26.8.2013.

¹¹⁰² Nummijärvi 7.8.2013.

alueella¹¹⁰³. Esimerkkinä tapaus, jossa rakennuslautakunta myönsi suunnittelutarveratkaisun omakotitalon rakentamiseksi vanhalle rakennuspaikalle Hyypänjokilaaksoon. Etelä-Pohjanmaan ELY-keskus valitti päätöksestä Vaasan hallinto-oikeuteen, jossa asian käsittely oli kesken huhtikuussa 2014. Valituksen mukaan rakennuksen sijoittuminen näkyvälle paikalle ei sovi Hyypänjokilaakson valtakunnallisesti merkittävän maisema-alueen rakenteeseen. Rakennushankkeen todetaan muun muassa haittaavan kaavoitusta ja aiheuttavan paineisen pohjaveden purkautumisriskin. Lisäksi peltoalueelle rakentaminen saattaisi aiheuttaa ristiriitoja maatalouden harjoittamisessa.¹¹⁰⁴ Rakentamispäätöksen koetaan osaltaan testaavan vapaaehtoisten suosusten ja maisema-arvojen merkitystä¹¹⁰⁵.

Kyläseuran puheenjohtajan mukaan asukkaat kokevat, ettei maisemanhoitoalue ole rajoittanut asumista tai tuotantotoimintaa. Uudisrakentamisen rajoituksia ei ole pidetty erityisen tiukkoina. Näiltä osin asukkaiden toive rajoitusten puuttumisesta voidaan tulkita toteutuneen¹¹⁰⁶. Toisaalta rakentamiseen liittyvän keskustelun arvioitiin joka tapauksessa jatkuvan, eikä maisemanhoitoalue ole sitä kokonaan ratkaissut¹¹⁰⁷.

Uudisrakentamisen lisäksi kulttuurimaiseman rakennetta voivat muuttaa mittakaavaltaan merkittävät infrastruktuurihankkeet, kuten kantatien 44 uudet linjaukset tai tuulivoimarakentaminen¹¹⁰⁸. Vuonna 2011 Etelä-Pohjanmaan maakuntakaavan vaihekaava II:sen yhteydessä laadittu pääteiden logistiikka- ja maankäyttöselvitys sisältää ehdotuksen kantatie 44 itäisen linjausvaihtoehdon toteutuksesta¹¹⁰⁹. Liikenneministeri Anu Vehviläisen mukaan itäisen tielinjauksen toteuttaminen ei kuitenkaan ole ajankohtainen tienpidon määrärahojen näkökulmasta eikä liikenteellisesti kiireellinen. Itäisen linjauksen säilyttäminen maakuntakaavassa on kuitenkin perusteltu pitkän aikavälin tavoite.¹¹¹⁰ Näin tielinjaukseksi valikoituisi myös maisemavaikutuksiltaan parempi vaihtoehto. Linjauspäätös ei palaudu pelkästään maisemanhoitoalueeseen, mutta Nummijärven mukaan infrastruktuurihankkeisiin on kyetty vaikuttamaan runsaan julkisuuden, asukkaiden aktiivisuuden sekä maisemanhoitoalueen käyttö- ja hoitosuunnitelman ja statuksen ansiosta¹¹¹¹.

---

¹¹⁰³ Nummijärvi 7.8.2013; Yli-Korhonen 7.8.2013; Rinkineva-Kantola 26.8.2013.

¹¹⁰⁴ Kauhajoki-lehti 2014.

¹¹⁰⁵ Nummijärvi 7.8.2013.

¹¹⁰⁶ Ojala 6.8.2013.

¹¹⁰⁷ Yli-Korhonen 7.8.2013.

¹¹⁰⁸ Nummijärvi 7.8.2013.

¹¹⁰⁹ Liikennevirasto 2011, 41.

¹¹¹⁰ Vehviläinen 2008.

¹¹¹¹ Nummijärvi 7.8.2013.

Vaikuttamistarve uudisrakentamisen ohjaukseen ja kantatien linjauksiin oli olemassa jo ennen maisemanhoitoalueen perustamista. Perustamisen jälkeen tuulivoimaloiden mahdollinen rakentaminen edustaa uutta, maisemakuvaan potentiaalisesti vaikuttavaa infrastruktuurihanketta. Tuulivoimatuotannon lisääminen oli noussut yhdeksi kansallisen energiapolitiikan kärkitavoitteista, ja valtioneuvoston tavoitteena oli sen moninkertaistaminen vuoteen 2020 mennessä. Rakentamisen edistämiskeinoina ovat olleet tuotannon tukeminen syöttötariffilla, tuulivoimarakentamisen esteiden purku sekä kaavoituksen nopeuttaminen. Myös Etelä-Pohjanmaalla on asetettu tavoitteeksi tuulivoiman lisääminen, jota tuettiin ja ohjattiin vireillä olleen vaihemaakuntakaavan avulla.¹¹¹²

Etelä-Pohjanmaan liitto käynnisti vuonna 2011 maakunnallisen tuulivoimaselvityksen, jonka tehtävänä oli selvittää maakunnan tuulivoimatuotantoon soveltuvat alueet. Selvitykseen sisältyy kaksi mahdollista tuulivoima-aluetta, numerot 65 ja 91, joiden toteutumisella olisi merkittäviä maisemavaikutuksia maisemanhoitoalueella¹¹¹³. Tuulivoima-alue 65 sijaitsee Kauhajoen kunnassa yhdeksän kilometriä kaakkoon Kauhajoen keskustasta ja tuulivoima-alue 91 neljä kilometriä Kauhajoen keskustasta itään. Vuonna 2012 julkaistussa Etelä-Pohjanmaan maakuntakaavan vaihekaava I:sen kaavaselostuksessa Vöyrinkankaan tuulivoimapuiston alueella olisi maisemavaikutuksia Kauhajoen keskustaan sekä Hyypänjokilaaksoon. Esimerkiksi Sepänkylästä ja Havuskylästä etäisyys lähimpiin tuulivoimaloihin olisi on noin 2,3-2,4 kilometriä.¹¹¹⁴

Tuulivoimarakentamista ei osattu ennakoida maisemanhankkeen yhteydessä. Oletuksena oli tuulivoimaloiden sijoittaminen korkeille paikoille, jotka eivät näkyisi laaksoon.¹¹¹⁵ Tuulivoimaloiden ennakkoinnin vaikeus ei liittynyt vain maisemanhoitoalueen perustamisprojektiin, vaan koski maankäytön suunnittelua laajemminkin. Esimerkiksi vuonna 2005 vahvistettu Etelä-Pohjanmaan maakuntakaava ei sisältänyt tuulivoimalavarauksia.¹¹¹⁶ Henkilöhaastattelujen aikana vuonna 2013, Kauhajoen kaupunki ja voimaloiden mahdollinen hanketoimittaja neuvottelivat tuulivoiman selvitysalueiden rajaamisesta tavalla, joka toteutuessaan vähentäisi merkittävästi maisemavaikutuksia. Maisemahankkeen projektipäällikkö ja haastatteluhetkellä Kauhajoen

---

¹¹¹² Etelä-Pohjanmaan liitto & Finnish Consulting Group 2012, 3.

¹¹¹³ Nummijärvi 7.8.2013.

¹¹¹⁴ Etelä-Pohjanmaan liitto & Finnish Consulting Group 2012, 3, 28-36; Etelä-Pohjanmaan liitto 2012a, 25, 33.

¹¹¹⁵ Nummijärvi 7.8.2013.

¹¹¹⁶ Etelä-Pohjanmaan liitto 2012a, 14.

kaupungin maisema-arkkitehtina ja kaavoittajana toiminut Marketta Nummijärvi suhtautui luottavaisesti siihen, että tuulivoimarakentamista saadaan ohjattua siten, ettei se vaaranna Hyypänjokilaakson maisema-arvoja.¹¹¹⁷

Maisemanhoitoalueen merkitystä tuulivoimalaloiden sijoittamisessa on vaikea arvioida. Etelä-Pohjanmaan tuulivoimaselvityksessä ja maakuntakaavan vaihekaava I:sen selostuksessa tuulivoimaloiden visuaalisia vaikutuksia ja niiden merkittävyyttä on huomioitu suunnitteleamalla tuulivoima-alueita yli kilometrin etäisyydelle arvokkaista maisema-alueista. Toisaalta dokumenteissa viitataan ainoastaan arvokkaisiin maisema-alueisiin, josta voidaan päätellä että Hyypänjokilaakson maisema-arvot olisi huomioitu jo sen perusteella, ilman maisemanhoitoaluetta. Vaihemaakuntakaavassa oli kuitenkin käytetty rajausta, joka sisältää sekä maisema-alueen että maisemanhoitoalueen.¹¹¹⁸ Näin maisemanhoitoalue olisi kaavasunnittelussa rinnastettu maisema-alueeseen, jolloin sen lisäarvo liittyisi erilaisten aluerajausten kautta tulevaan huomiointiin.

Etelä-Pohjanmaan tuulivoimaselvityksessä ja maakuntakaavan selostuksessa tuulivoimaloiden visuaalisten vaikutusten todetaan ulottuvan laajalle alueelle. Numeeristen arvioiden laatiminen esteettisistä ja maisemallisista ominaisuuksista sekä raja-arojen määrittely, eli millä etäisyydellä muutokset näkymissä tulisi huomioida, koettiin vaikeaksi. Kansallis- ja luonnonpuistojen kohdalla on selvityksessä käytetty viiden kilometrin tuulivoimavapaata vyöhykettä. Selvityksen mukaan viiden kilometrin etäisyydeltä tuulivoimalat ”katoavat” tarkastelupaikkaa muutettaessa välillä pois näkyvistä, jolloin katsoja kokee vain lieviä haittavaikutuksia maisemakuvassa. Maisema-alueiden kohdalla tuulivoimaloiden suunnitelmissa oli käytetty yli yhden kilometrin etäisyyttä, jolloin ne erottuisivat selkeästi noin kolmen kilometrin vyöhykkeellä läheisille peltoaukeamille.¹¹¹⁹

Maisema- ja maisemanhoitoalueet ohjasivat Hyypänjokilaaksossa tuulivoimarakentamista, mutta niiden ohjausvaikutus oli heikompi kuin kansallispuistojen. Infrastruktuurihankkeisiin eli kantatie 44 -linjaukseen ja tuulivoimarakentamiseen vaikutettiin runsaan julkisuuden, asukkaiden aktiivisuuden sekä maisemanhoitoalueen käyttö- ja hoitosuunnitelman ja statuksen avulla. Maankäytön suunnittelussa valtakunnallisesti arvokkaan maisema-alueen koettiin olevan maisemanhoitoaluetta velvoittavampi

---

¹¹¹⁷ Nummijärvi 7.8.2013.

¹¹¹⁸ Etelä-Pohjanmaan liitto 2012a, 25, 33; 2012b; Etelä-Pohjanmaan liitto & Finnish Consulting Group 2012, 10-11.

¹¹¹⁹ Etelä-Pohjanmaan liitto 2012a, 33; Etelä-Pohjanmaan liitto & Finnish Consulting Group 2012, 10-11, 14.

lainsäädännöllisestä näkökulmasta,¹¹²⁰ mutta Hyypänjokilaakson maisemanhoitoalue on ohjeena myös maakuntakaavan laadinnassa¹¹²¹.

Avoimuuden ja luontoarvojen säilyttäminen

*Jos hanke johtaa statukseen, ensimmäinen edellytys on joen perkaaminen, muuten viljelymaisema ei säily. Aivan varma olen, että statuksen saatamme toimenpiteisiin on helpompi saada tukea.*¹¹²²

Maisemanhoidon kolmantena tavoitteena on avoimuuden ja luontoarvojen säilyttäminen¹¹²³. Avoimuudella tarkoitetaan peltomaisemien avoimuutta, niihin liittyviä näkymiä tärkeimmiltä kulkuväyliltä sekä asumisen kohtuullista väljyyttä nykyisen mitta-kaavan mukaisesti. Luontoarvojen hoidolla tavoitellaan arvokkaan, erityisesti kulttuurivaikutteisen lajiston säilymistä vahvana.¹¹²⁴ Maisemanhoitoalueen arvioidaan vaikuttaneen myönteisesti avoimuuden ja luontoarvojen säilyttämiseen, alueen ominaispiirteiden tiedostamiseen, asukkaiden maiseman arvostuksen ja hoitotoimenpiteiden asenteisiin sekä maiseman siistiytymiseen¹¹²⁵. Se on vaikuttanut avoimuutta lisäneisiin toimenpiteisiin kuten metsäkeskuksen Jokimetsuri-hankkeeseen, sekä maanomistajien omaehtoisen, yhteishankkeista riippumattoman toiminnan lisääntymiseen, kuten rantojen, pihojen tai puukujanteiden avaamiseen¹¹²⁶.

Alueen perustamisen jälkeen maisemanhoitokunnan tärkein projekti on ollut Hyypänjoen eli Kyröjoen latvavesistön kunnostushanke, jonka esisuunnittelusta ja suunnittelman laatimisesta sekä rahoituksen hakemisesta hoitokunta vastasi. Hyypänjoen luonnonmukainen kunnostus -hankkeen suunnitteluvaihe oli 1.7.2009 - 1.7.2012¹¹²⁷ ja

---

¹¹²⁰ Nummijärvi 7.8.2013.

¹¹²¹ Ympäristöministeriö 2009a.

¹¹²² Kauhajoen kunnallislehti 10.11.2006.

¹¹²³ Kauhajoen kaupunki ja Hyypän kyläseura 2008; Nummijärvi 2008, 50; 7.8.2013; Ympäristöministeriö 2009a; Kauhajoen kaupunki 2010.

¹¹²⁴ Nummijärvi 2008, 50; 7.8.2013.

¹¹²⁵ Yli-Korhonen 7.8.2013; Rinkineva-Kantola 26.8.2013.

¹¹²⁶ Nummijärvi 7.8.2013; Yli-Korhonen 7.8.2013.

¹¹²⁷ Hyypän kyläseura ry/ Hyypänjokilaakson maisemanhoitokunta 2009.

haastatteluajana vuonna 2013 hanke oli toteutusvaiheessa. Joenkunnostuksen odotetaan osaltaan vaikuttavan maiseman avoimuuden kasvuun ja tulvasuojelun kautta se tukee maatalouselinkeinojen toimintaedellytysten säilymistä.¹¹²⁸

Maisema-arvoja, avoimuutta ja luontoarvoja edistetään myös laiduntamisen avulla¹¹²⁹. Perustamisprojektin alussa, syyskuussa 2006 käydyt keskustelut karjankasvattajien kanssa toivat esiin maisemanhoidon kanssa hyvin yhteensopivia laiduntamiseen liittyviä toiveita. Karjankasvattajilla oli tarvetta lisälaitumille, joihin soveltuvat myös viljelyyn huonosti sopivat ja metsäiset alueet. Perustamisprojektissa arvioitiinkin, että laidunalueiden lisääminen maisemanhoitokohteiden avulla tukisi maisemanhoidon, elinkeinoharjoittajien ja maanomistajien tavoitteita.¹¹³⁰

Haastattelujen aikana ylämaan karja laidunsi yhtä alueen laajimmista kanjonikohteista. Käytännössä uusien laidunalueiden perustaminen on ollut erittäin vaikeaa, eivätkä tarjonta ja kysyntä ole kohdanneet odotetulla tavalla. Maanviljelyyn sopivat alueet ovat melko kattavasti viljelykäytössä.¹¹³¹ Osalla viljelykäytön ulkopuolisista alueista on pitkiä kesantosopimuksia, jotka estävät laidunkäytön¹¹³². Osa kohteista on pinta-alaltaan liian pieniä tai muiden ominaisuuksiensa puolesta tukikelvottomia, mikä asettaa esteitä esimerkiksi aitaukselle. Kaikki maanomistajat eivät myöskään ole kiinnostuneita alueiden laidunkäytöstä, joka koetaan usein rasitteena tai ulkopuolisten puuttumisena alueen hoito- ja käyttötapaan. Yksittäisissä kohteissa päätöksentekoa vaikeuttavat tai hidastavat myös sukupolvenvaihdokset.¹¹³³

Hyypänjokilaaksossa luonnon monimuotoisuuden säilymistä toteutetaan laiduntamisen lisäksi esimerkiksi perinnebiotooppien ja kosteikkojen hoidolla¹¹³⁴. Haastatteluajankohtana oli haettu rahoitusta kolmen uuden kosteikon rakentamiseen. Osa maanviljelijöistä oli jo ennen maisemanhoitoalueen perustamista hyödyntänyt kosteikkojen perustamiseen ja hoitoon sekä perinnebiotooppien ja luonnon monimuotoisuuden hoitoon tarkoitettua rahoitusta, mutta Nummijärvi arvioi maisemanhoitoalueen ansioksi uusien kosteikkojen toteutumisen¹¹³⁵.

---

¹¹²⁸ Ojala 6.8.2013; Nummijärvi 7.8.2013; Rinkineva-Kantola 26.8.2013; Yli-Korhonen 7.8.2013.

¹¹²⁹ Nummijärvi 7.8.2013.

¹¹³⁰ Kauhajoen kaupunki 2006-2008.

¹¹³¹ Nummijärvi 7.8.2013.

¹¹³² Yli-Korhonen 7.8.2013.

¹¹³³ Nummijärvi 7.8.2013.

¹¹³⁴ Rinkineva-Kantola 26.8.2013.

¹¹³⁵ Nummijärvi 7.8.2013.

Vapaaehtoisuuteen perustuva toimintamalli, joka maisemahankkeessa liitettiin konseptin vahvuuksiin, on samalla myös yksi maisemanhoidon jatkuvuuden uhkatekijä. Käytännössä kaikki maisemanhoitotoimenpiteet ja näitä toteuttavat jatkoprojektit ovat kyläyhteisöjen ja yksittäisten maanomistajien vapaaehtoistyön varassa. Samalla ne ovat riippuvaisia yksittäisten henkilöiden toimintamahdollisuuksista. Vapaaehtoistyöllä toteuttavien hoitotoimenpiteiden edistymisnopeuden ja toiminnan mittakaavan, kuten kohteiden laajuuden tai lukumäärän, koetaan myös poikkeavan merkittävästi esimerkiksi metsäkeskuksen tai metsähallituksen ammattilaisten tekemästä työstä. Hyypän kyläyhdistyksen alaisen maisemahoitotoimikunnan työn koetaan edistyvän hitaasti, jos vertailukohtana on perustamisprojektin aikainen aktiivisuus.¹¹³⁶ Lisäksi toiminta on vaatinut neuvottelukunnan sihteerin tukea¹¹³⁷.

Vapaaehtoista yhteistyötä vaikeuttavat myös erilaiset lupa-asiat ja rajoitukset. Haastatteluajankohtana toteutusvaiheessa ollut joenkunnostushanke kutistui erilaisten lupa-asioiden ja pohjavesialueisiin liittyvien rajoitusten seurauksena. Suunniteltua uimapaikkaa ei toteutettu potentiaalisen hygieniaoingelman vuoksi ja pohjapadoista olisi voinut olla haittaa niiden yläpuolisille maanomistajille. Vapaaehtoistoimintaan perustuvassa, kyläseuravetoisessa hankkeessa ei voida toteuttaa mahdollisesti korvausvaatteita sisältäviä ratkaisuja, vaikka niihin olisi maanomistajien luvat.¹¹³⁸

Yksittäisten aktiivien, asukkaiden ja viljelijöiden sisäistämien tavoitteiden ansiosta, osa vastaajista arvioi kuitenkin maisemanhoidosta muodostuneen jatkuvuutta tukevalla tavalla osa alueen toimijoiden arkea¹¹³⁹. Toisaalta perustamisprojektin jälkeen aktiivisuuden koetaan vähentyneen, mikä aiheuttaa huolta hoitotoimenpiteiden jatkuvuudesta¹¹⁴⁰. Nummijärven mukaan pelkästään vapaaehtoistyöllä tavoitteita on vaikeaa toteuttaa, minkä seurauksena esimerkiksi maiseman säilyminen avoimena on edelleen osittain ratkaisematon asia. Avoimuuden säilyttäminen edellyttää jatkuvuudesta suunniteltua, toimintaa ja yhdenmukaista maisemanhoitoa sekä näitä tukevaa rahoitusta. Vapaaehtoistoiminnan lisäksi tavoitteita edistettiin projekteilla, kuten metsäkeskuksen tekemillä raivauksilla ja jokihankkeella.¹¹⁴¹

---

¹¹³⁶ Nummijärvi 7.8.2013; Yli-Korhonen 7.8.2013.

¹¹³⁷ Rinkineva-Kantola 26.8.2013.

¹¹³⁸ Nummijärvi 7.8.2013.

¹¹³⁹ Ojala 6.8.2013; Hongell 14.8.2013.

¹¹⁴⁰ Yli-Korhonen 7.8.2013.

¹¹⁴¹ Nummijärvi 7.8.2013.

Jatkuvuuden riskeiksi koettiin projektiluontoinen tekeminen sekä yksittäisten henkilöiden korostunut rooli. Projektien ongelmia ovat määräaikaisuus ja kertaluonteisuus, jolloin pitkäjänteisen hoitotyön jatkuvuus on koko ajan epävarmaa¹¹⁴². Kyläseuran puheenjohtajan mukaan maisemanhoitoa voidaan edistää projektien avulla, mutta ideaalitulanteessa hankkeiden vetäjänä toimisi palkattu henkilö¹¹⁴³. Tutkimusaineistossa maisemanhoitoalueen tulevaisuuteen suhtauduttiin luottavaisesti sillä edellytyksellä, että alueen toimijoiden sitoutuminen aktiiviseen, jatkuvaluontoiseen maisemanhoitoon ja maisema-arvoja koskevaan päätöksentekoon kyetään säilyttämään¹¹⁴⁴.

Hoitotoimenpiteiden jatkuvuuden yhtenä ehtona on paikalliset ihmiset ja kohteet tuntevien, asukkaiden luottamuksen omaavien, yksittäisten kyläyhdistysaktiivien toiminta¹¹⁴⁵. Hyypän kyläseuran puheenjohtajan mukaan asukkaiden toimintaa on vaikea organisoida tai kanavoida yhteiseksi tekemiseksi ilman kyläseuraa. Toisaalta kyläseuran vapaaehtoistyön rinnalla eri toimijoilla on työtehtäviä ja muita harrastuksia, jolloin ”välillä pitää vetää henkeä”.¹¹⁴⁶ Vapaaehtoistyön korostuneen roolin arvioidaan asettavan paljon odotuksia ja vaatimuksia yksittäisille henkilöille ja elinkeinonharjoittajille¹¹⁴⁷. Yksittäisten vapaaehtoisten aktiivisuuteen perustuvaa, projektiluontoista toimintamallia voidaan pitää jatkuvuuden kannalta ongelmallisena sekä henkilöriippuvuuden että toimenpiteiden kertaluontoisuuden näkökulmasta. Näiden rinnalla Hyypänjokilaaksossa jatkuvuutta ylläpitävät maisemanhoitoalueen yhteydessä luodut yhteistyörakenteet, maisema-arvojen merkitys sekä tavoitteet vaikuttaa alueen muutoskehitykseen.

Hoitotoimenpiteiden jatkuvuus edellyttää valittujen arvojen siirtämistä uusille toimijoille. Tähän liittyy kysymys siitä, kyetäänkö esimerkiksi kaikki viljelijät sitouttamaan yhteisiin päämääriin?¹¹⁴⁸ Viranomaiset ja maanomistajat vaihtuvat, esimerkiksi rakennuslautakunnassa uudet henkilöt tulisi kouluttaa myös maisemanhoitoalueen tavoitteisiin, käsitteisiin ja sovittuihin toimintamalleihin. Rakentamiseen liittyy ristiriitoja ja erilaisia näkemyksiä, samalla maisema-arvoista kommunikointi ja uusien ihmisten kouluttaminen koetaan vaikeaksi.¹¹⁴⁹

---

¹¹⁴² Ojala 6.8.2013; Nummijärvi 7.8.2013; Yli-Korhonen 7.8.2013.

¹¹⁴³ Ojala 6.8.2013.

¹¹⁴⁴ Ojala 6.8.2013; Nummijärvi 7.8.2013; Hongell 14.8.2013.

¹¹⁴⁵ Nummijärvi 7.8.2013.

¹¹⁴⁶ Ojala 6.8.2013.

¹¹⁴⁷ Nummijärvi 7.8.2013.

¹¹⁴⁸ Hongell 14.8.2013.

¹¹⁴⁹ Nummijärvi 7.8.2013.

Henkilöhaastatteluissa arvioitiin, että perustamisprojektissa asetetut tavoitteet ovat ainakin osittain saavutettu ¹¹⁵⁰. Maisemanhoitoalueen koetaan vastaavan kohtuullisen hyvin sen lähtökohtina tai taustana olleisiin kehityssuuntiin, eikä tiedossa ole ollut parempaakaan tapaa tavoitteiden edistämiseksi ¹¹⁵¹. Vuonna 2012 Hyypänjokilaakson maisemahankkeiden kokonaisuus valittiin Suomen parhaaksi maisemahankkeeksi ¹¹⁵², minkä seurauksena se edusti Suomea vuonna 2013 Euroopan neuvoston maisemapalkintokilpailussa. Ympäristöministeri Ville Niinistön mukaan maisemanhoidon parhaat esimerkit perustuvat aina paikalliseen toimintaan. Hyypänjokilaaksossa tehty hyvä yhteistyö on johtanut myös valtakunnan tasolla huomattaviin saavutuksiin kulttuurimaiseman vaalimisessa. ¹¹⁵³

Yhteenveto

Maisema-asioiden hoitaminen on lapsenkengissä. Pisimmällä varmasti perustetuilla maisemahoitoalueilla. Niillä myös hakemuksen valmistelu on edellyttänyt asukkaiden osallistamista. ...perustamisenkin jälkeen on haasteita luoda yhteistyöorganisaatio, johon saadaan koottua maisema-asioista vastaavat viranomaiset ja paikalliset asukkaat. Hyypänjoella tällaista mallia on kehitelty. ¹¹⁵⁴

Miksi maisemanhoitoaluetta lähdettiin perustamaan? Hyypänjokilaaksossa maisemahankkeen aloitusta edeltävät ja selittävät maatalouden, yhdyskuntarakenteen sekä väestömäärän ja -rakenteen pitkään jatkuneen kehityksen kielteiseksi koetut maisemavaikutukset. Polkuriippuvuuden viitekehityksessä lähtökohtana oli negatiivinen lukkiutuma, eli kyvykyys alueen omista rakenteista lähtevään maiseman valittujen ominaispiirteiden hallintaan oli heikentynyt. Näiden rinnalla maisema koettiin yhteiseksi,

---

¹¹⁵⁰ Ojala 6.8.2013; Hongell 14.8.2013; Rinkineva-Kantola 26.8.2013.

¹¹⁵¹ Rinkineva-Kantola 26.8.2013.

¹¹⁵² Ympäristöministeriö 2012b.

¹¹⁵³ Ympäristöministeriö 2012a. Eurooppalaiseen maisemayleissopimukseen liittyvä Euroopan neuvoston maisemapalkinto on tunnustus maisemansuojelun, -hoidon ja -suunnittelun tehokkaista ja esimerkinomaisista toimintatavoista. Kilpailulla halutaan kannustaa maisemanhoitoon ja kiinnittää huomiota maiseman arvoon, merkitykseen ja muuttumiseen.

¹¹⁵⁴ Rinkineva-Kantola 26.8.2013.

merkitykselliseksi osaksi alueen ja asukkaiden identiteettiä. Institutionaalisen suojelun kontekstissa maisemahanke edusti jatkumoa, jonka taustalla oli aikaisemmat arvokohteiden nimeämiset ja hoitosuunnitelmat. Erilaisten kehityssuuntien kielteisten maisemavaikutusten, maiseman merkityksellisyyden ja hallinnollisten toimenpiteiden riittämättömyyden seurauksena, lähtökohtana oli yhteistyöhön perustuva maiseman valittujen ominaispiirteiden säilyttäminen sekä pyrkimys muutosprosessien ohjaukseen.

Hyypänjokilaakson kaltaisilla, luonnonolosuhteiden vuoksi vaikeammin viljeltävillä alueilla maatalouden kilpailukyvyyn ja jatkuvuuden arvioitiin tulevaisuudessa vaikeutuvan. Maatalouden tehostuminen, keskittyminen, tuotantotapojen muutokset, tilakoon kasvu sekä uhkakuvat maataloustukien mahdollisista muutoksista aiheuttavat epävarmuutta elinkeinon jatkuvuudesta. Yhdyskunta- ja väestökehitykseen sisältyi asutuksen keskittyminen Kauhajoen keskustan läheisyyteen, etäämmällä olevien kylien autioituminen, väestön ikääntyminen ja palvelujen vähentyminen. Infrastruktuurirakentamisen mahdollisia muutosvaikutuksia edusti alueen läpikulkevan kantatie 44:n linjausvaihtoehtojen vuosia jatkunut suunnittelu ja keskustelu.

Maisemahanketta edelsi asukkaiden huomioimat maisemamuutokset, kasvanut kiinnostus asuinympäristön ominaispiirteiden säilyttämiseen ja halukkuus vaikuttaa alueen kehitykseen. Elinkeino- ja väestömuutosten sekä asuin- ja infrastruktuurirakentamisen myötä alueen maisema on jatkuvassa muutoksessa. Maisema-arvojen ja -kuvan koettiin heikentyneen vuosikymmenten ajan erityisesti umpeenkasvun, maisemaan sopimattoman uudisrakentamisen sekä hoitotoimenpiteiden puuttumisen vuoksi. Maisemamuutokset eivät palaudu pelkästään visuaalisen maisemakuvan muuttumiseen. Hyypänjokilaakso identifioituu viljelyalueeksi ja maisema on tärkeässä roolissa osana asukkaiden ja alueen identiteettiä. Maisemaan liitetään jaettuja merkityksiä, joiden säilyttäminen toimenpidetasolla edellyttää yhteistyötä, mikä hallinnollisesti viittaa maisemaan yhteisomaisuusresurssina.

Miksi alueen perustaminen onnistui? Edellä kuvattujen lähtökohtien lisäksi maisemahankkeen onnistumista selittävät asukkaiden rooli, yksittäisten henkilöiden merkitys, organisaattiorakenteet ja toimintamallit. Eri toimijoiden keskinäistä suhdetta kuvaa parhaiten vuorovaikutteinen yhteistyö. Toimintamalleissa korostuivat kuulemisen, avoimuuden ja vapaaehtoisuuden periaatteet. Merkityksellistä oli myös tavoitteiden kiinnittäminen alueen yleisiin kehityssuuntiin ja uhkakuviin.

Perustamisprojekti oli asukas- ja kyläyhteisölähtöinen hanke, joka toteutettiin asukkaiden päätöksenteon ehdoilla. Onnistumista tukivat yksittäisten avainhenkilöiden

yhteistyö- ja organisointikyvyt. Kyläseuran ja ohjausryhmän luottohenkilöiden kautta rakentui luottamus maisemanhoitoalueen tarkoituksenmukaisuudesta sekä hyväksyntä perustamiselle. Maisemahankkeessa Hyypän kyläseuralla oli tärkeä rooli projektin organisoinnissa sekä asukkaiden ja maanomistajien yhteistyön, päätöksenteon ja toiminnan välineenä. Eri toimijoiden osallistumista ja yhteistyötä tukivat organisaatorakenteet eli monikerroksellinen kyläseurarakenne, maisematyöryhmä sekä ohjausryhmä.

Maisemahanke edusti vuorovaikutteista yhteistyötä, joka poikkeaa perinteisestä osallistavasta menettelystä siten, että asukkaat ja maanomistajat olivat päätöksenteko- ja toimenpidetason keskiössä, eivät siinä huomioituja sidosryhmiä. Vuorovaikutteisessa yhteistyössä eri toimijat muodostivat yhteisen käsityksen periaatteista ja toimintatavoista, joilla alueen muutoskehitykseen haluttiin vaikuttaa. Perustamisprojektissa tämä näkyi esimerkiksi rakentamiseen liittyvinä suosituksina ja yhteisesti toteutettuina hoitotoimenpiteinä.

Tärkeitä toimintaperiaatteita olivat myös avoimuus ja aluerajausten sekä hoitotoimenpiteiden vapaaehtoisuus. Maisemahankkeeseen sisältyi lukuisia kuulemisia ja keskustelutilaisuuksia. Aktiivinen tiedotus sekä maisemanhoitoalueen perustamiseen liittyvien uhkakuvien avoin käsittely lisäsivät luottamusta ja vaikuttivat osaltaan hankkeen onnistumiseen. Käyttö- ja hoitosuunnitelma sekä perustamispäätös sisältävät määräysten ja rajoitusten sijaan vain suosituksia.

Maanomistaja- ja asukaslähtöinen, vapaaehtoisuutta korostanut aluerajaus oli yksi perustamista tukenut toimintaperiaate. Alueen kulttuuriseen ymmärtämiseen ja maanomistajien vapaaehtoisuuteen perustuva sopimuksenvaraisuus tuotti rajausvalintoja, jotka eivät palaudu pelkästään maisemakuvallisiin perusteluihin, esimerkkeinä metsäalueiden poisrajaukset tai laaksomaisen viljelymaiseman ulkopuolisten kohteiden sisällyttäminen rajauksen piiriin. Aluerajauksessa on yhteensovitettu jokilaakson, maaseudun viljelymaiseman ja asutuksen maisemarakenteellisia ja -kuvallisia ominaisuuksia, vapaaehtoisuuden ja kiinnostuksen periaatteet sekä alueen tunnusomaisien kulttuuristen ominaispiirteiden ja koetun luonteen huomioiminen.

Maisemahankkeen onnistumista tuki myös tavoitteiden määrittely suhteessa kielteiseksi koettuihin kehityssuuntauksiin ja uhkakuviin. Tavoitteet ovat hyvin yhteensopivia asukkaiden odotuksiin siitä, miten maatalouden, yhdyskunta- ja väestörakenteen sekä maiseman muutoksiin halutaan suhtautua. Kehityssuuntien ja tavoitteiden syy-seuraussuhde kuvaa maisemanhoitoalueen instrumentaalista roolia, jolla muutosprosesseja pyritään ohjaamaan tavalla, joka tukee alueen valittujen ominaispiirteiden

jatkuvuutta. Aluerajaus sekä alueellisen muutoskehityksen huomioiminen tavoitteissa viittaavat myös siihen, että maisemanhoitoalue on – Massey'n määritelmän mukaisesti – ymmärretty paikkana, jonka erityisyys ja identiteetti rakentuu keskinäissuhteiden konstruktiona, sosiaalisten suhteiden ja vuorovaikutusten samanaikaisena olemassaolona ja alati muuttavana verkostona ¹¹⁵⁵.

Institiutionaalisen suojelun kontekstissa ja polkuriippuvuuden viitekehityksessä Hyypänjokilaakson maisemanhoitoalue edustaa maaseudun kulttuuriympäristön maisemasuojelun jatkumoa sekä yleisellä konseptitasolla että osana paikallisia toimenpiteitä. Aikaisemmilla inventoinneilla, suunnitelmissa ja arvokohteiden nimeämisillä sekä kokemuksilla näiden vaikutuksista oli tärkeä merkitys alueen tietopohjan kartuttamisessa, arvojen määrittelyssä ja perusteluissa sekä perustamisprojektin tavoiteasetannassa. Kyse oli myös oppimisprosessista, jossa merkityksellistä olivat kokemukset aikaisempien toimenpiteiden riittämättömistä vaikutuksista ¹¹⁵⁶, heikosta sitoutumisesta, suunnitelmien vähäisestä toteutumisesta sekä uhkavat lakisääteisen suojelun rajoituksista. Suhteessa aikaisempiin toimenpiteisiin, maisemahanke edusti jatkumoa, jossa hoitotoimenpiteiden toteutumista haluttiin tukea vahvistamalla maiseman merkitystä sekä asukkaiden aktiivisuutta ja toimintamahdollisuuksia.

Maisemahankkeen vuorovaikutteinen yhteistyö sekä käyttö- ja hoitosuunnitelman laatiminen ennen alueen perustamista edustavat, esimerkiksi suhteessa valtakunnallisesti arvokkaan maisema-alueen nimeämiseen, uudenlaista toimintamallia. Maisemanhoitoalueen ja maisema-alueen erot, sekä päivitysinventoinnin ehdotus maisema-alueen päivittämisestä yhdenmukaisemmaksi maisemanhoitoalueen rajauksen kanssa, kertovat osaltaan maiseman, suojelutavoitteiden ja alueellisten ominaispiirteiden jatkuvasta muutoksesta ja vuorovaikutussuhteesta. Samalla ne kuvaavat sitä, miten käsitys alueista muuttuu siirryttäessä asiantuntijalähtöisestä inventoinnista vuorovaikutteiseen suunnitteluun ¹¹⁵⁷. Maisemamuutosten ja asukkaiden kuulemisen myötä muuttuvat myös maisema-alueiden rajat.

---

¹¹⁵⁵ Lehtonen, Rantanen & Valkonen 2008, 8-9; Massey 2003, 65-66, 78-81; 2008, 14-15, 29-30, 36, 57-58, 123, 144.

¹¹⁵⁶ Esimerkkinä valtakunnallisesti arvokkaan maisema-alueen vähäinen vaikutus uudisrakentamisen ohjaukseen.

¹¹⁵⁷ Valtakunnallisesti arvokkaan maisema-alueen rajaus tehtiin asiantuntijoiden määrittelemänä, missä korostui maisemarakenteelliset ja kuvalliset painotukset. Maisemanhoitoalueen rajauksessa huomioitiin asukkaiden käsitykset alueen erityispiirteistä ja Hyypänjokilaakson kokemukselliset rajat.

Maisemahankkeen onnistumista tuki myös lähtökohtana ollut muutoksen ohjaaminen, jossa valittujen ja osin yhteisesti jaettujen arvojen säilyttäminen ei tarkoita alueen museointia. Tutkimusaineistossa alueen maiseman ja rakennetun ympäristön kehitys ymmärretään jatkumona ja dynaamisena prosessina joka muuttuu vähitellen esimerkiksi yhteiskunnallisten, asutuksen ja maatalouden muutosten myötä. Muutoskehitykseen halutaan vaikuttaa tavalla, jossa alueen ominaispiirteisiin ei kohdistu kielteiseksi koettuja ja nopeita muutoksia. Maisemanhoitoalueen perustaminen oli sekä tavoite että väline jatkuvaluontoisen muutoskehityksen ohjaukseen.

Polkuriippuvuuden kontekstissa – jossa ajankohdan ja paikan oletetaan sekä mahdollistavan että rajaavan alueen kehitysmahdollisuuksia – maisemahankkeen onnistumista voi selittää myös lähihistoria ja perustamisajankohdan sopivuus. Maisemanhoitoalue on positiivista tulevaisuuskuvaava rakentava konsepti, jos sitä vertaa esimerkiksi alueella 1990-luvulla toteutettuihin palvelurakenteen muutoksiin, kuten koulujen tai kauppojen sulkemisiin. 2000-luvun alussa alueen historian ja ominaispiirteiden merkitys kasvoi asukkaiden keskuudessa. Alueen perustaminen toteutui ajallisesti sopivalla hetkellä ja tuki osaltaan niitä elinvoimaisuuteen liittyviä toiveita, joita asukkaat pitivät merkityksellisenä 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä.

Miten maisemanhoitoalue on vastannut sille asetettuihin tavoitteisiin ja odotuksiin? Hyypänjokilaakson maisemanhoitoalueen tarkoituksena on luonnonsuojelulain mukaisesti luonnon- ja kulttuurimaiseman kauneuden, historiallisten ominaispiirteiden ja maiseman muiden erityisten arvojen säilyttäminen ja hoitaminen. Näiden toteutumista tukevat maisemanhoidon tavoitteet eli kylien elinvoimaisuuden, perinteisen kulttuurimaiseman rakenteen, avoimuuden ja luontoarvojen säilyttäminen.

Elinvoimaisuuteen liittyvistä tavoitteista parhaiten on toteutunut positiivinen vaikutus asukkaiden ennestään vahvaan yhteisöllisyyteen ja maisemaan liitettävään identiteettiin. Alueen status ja mediahuomio ovat lisänneet asuin ympäristön arvostusta ja vahvistaneet sen erityispiirteiden merkitystä asukkaille. Samalla ne ovat keino erottautua ja lisätä uusien, potentiaalisten asukkaiden kiinnostusta aluetta kohtaan. Hyypässä maisema edustaa yhteisomaisuusresursssia, jonka hoito edellyttää ja tukee asukkaiden yhteistoimintaa. Konseptina maisemanhoitoalue onkin hyvin yhteensopiva alueen aktiivisen seura- sekä muun vapaaehtoistoiminnan kanssa. Maisemanhoitoalueen merkittävin vaikutus elinkeinotoimintaan liittyy maataloudenharjoittajien tulevaisuuskuviin. Näkemykset maisemanhoitoalueen erityisarvon huomioimisesta osana maatalouden ympäristötukia, lisäsivät luottamusta elinkeinon jatkuvuuteen. Matkailutoiminnan tai muun yritystoiminnan sekä virkistyskäytön kehittymiseen maisemanhoitoalueella tai -toimenpiteillä ei ole ollut vaikutusta.

Perinteisen kulttuurimaiseman rakenteiden säilyttämisessä maisemahankkeella ja maisemanhoitoalueella on ollut vaikutusta uudisrakentamisen ohjaukseen, sekä kahden paikallisesti merkittävän infrastruktuurihankkeen suunnitelmiin. Statuksen, käyttö- ja hoitosuunnitelman suositusten sekä maankäyttöä ohjaavien viranomaisten maisema-arvoja huomioivan toiminnan arvioitiin vaikuttaneen uudisrakentamisen sijoittumiseen, mutta ei sen lukumäärään. Infrastruktuurihankkeissa, kantatie 44:n linjauksessa ja tuulivoimarakentamisessa, vaikutusmekanismeja olivat myös julkisuus ja asukkaiden aktiivisuus.

Tutkimusaineistossa maisemanhoitoalueen koettiin vaikuttaneen myönteisesti avoimuuden ja luontoarvojen säilymiseen, asukkaiden maisema-arvostuksen ja hoitotoimenpiteiden asenteisiin sekä lisänsen näihin liittyviä aktiviteetteja. Merkittävin vaikutus avoimuuden säilymiseen on ollut maatalouden jatkuvuudella. Alueen perustamisen jälkeen yksittäisten maanomistajien maisemanhoitotoimenpiteitä laajemmista hankkeista ovat vastanneet perustamisprojektin yhteydessä muodostettu kyläseuran alainen maisemanhoitokunta sekä perustamisen jälkeen vuonna 2010 muodostettu, eri toimijoita edustava neuvottelukunta. Jatkuvaluonteiset organisaatiot edustavat sitoutumista alueen tavoitteisiin, kytkevät maisemanhoitoalueen osaksi aluekehityksen hallintaa sekä institutionalisoivat maisemanhoitoa, joka tuo prosessinomaista jatkuvuutta maisema-arvojen huomioimiselle sekä hoitotoimenpiteille.

Maisemanhoitoalue, jatkuvaluonteiset organisaatiot sekä asukkaiden omaehtoiset että yhteistyössä toteutetut toimenpiteet ovat myös osa merkityksenantoprosessissa, joka korostaa ja ylläpitää maisema-arvojen merkitystä. Maisemanhoito, yhteistyörakenteet, asukkaiden aktiivisuus sekä asuinympäristön arvostus ovat vuorovaikutteisessa suhteessa toisiinsa. Maisema-arvojen merkitys ja asukkaiden aktiivisuus mahdollistivat maisemanhoitoalueen perustamisen, joka institutionalisoi maisemanhoidon yhteistyön ja valittujen arvojen huomioimisen, mikä vastaavasti lisäsi asuinympäristön arvostusta ja eri toimijoiden aktiivisuutta. Status kiinnitti huomiota alueeseen, lisäsi arvostusta ja tarjosi yhden viitekehityksen yhteistyölle, mikä osaltaan vahvisti Hyypänjokilaakson elinvoimaisuutta ja positiivista tulevaisuuskuva.

Tutkimusaineiston perusteella Hyypänjokilaakson yksi ominaispiirre on evolutionaarinen resilienssi, eli pyrkimys ja kyvykkyys reagoida muutoksiin tavalla, joka säilyttää alueellisen identiteetin ja toiminnallisuuden sekä luo samalla uutta kehityspotentiaalia. Maisemanhoitoalueen arvioidaan lisänsen uusien kehityshankkeiden ja niiden

rahoitusten mahdollisuuksia¹¹⁵⁸. Haastatteluajana toteutettu joenkunnostushanke ja kosteikkohankkeet kertovat projektiluontoisten, osittain vapaaehtoistyöhön perustuvien toimenpiteiden jatkuvuudesta.

Hyypänjokilaakson ominaispiirteiden säilymisessä keskeistä on maatalouden jatkuvuus sekä viljelijöiden sitoutuminen maisemanhoitoalueen tavoitteisiin. Myönteisen kehityksen jatkuminen edellyttää myös valittujen arvojen, tavoitteiden ja toimintatapojen siirtämistä henkilövaihdosten yhteydessä uusille toimijoille, asukkaille ja viranomaisille. Osaltaan näitä vaatimuksia ja muutosohjauksen onnistumista tukee institutionalisoitu, maisema-arvojen jatkuvaluontoinen huomioiminen ja yhteistyö.

---

¹¹⁵⁸ Ympäristöministeriön vuosittainen tuki on ainoa lisärahoitus, joka voidaan liittää pelkääntään maisemanhoitoalueeseen. Hoitotoimenpiteisiin nähden tuki on pieni, kustannustehokas ja merkityksellinen.

OSA V - KAIRALAN JA LUIRON KYLÄT

Pohjois-Suomen jokivarsikylät

Kairavuopion kylä (Kairala) on näöltään paljon komeampi kuin Finnmarkenin kaupungit ¹¹⁵⁹.

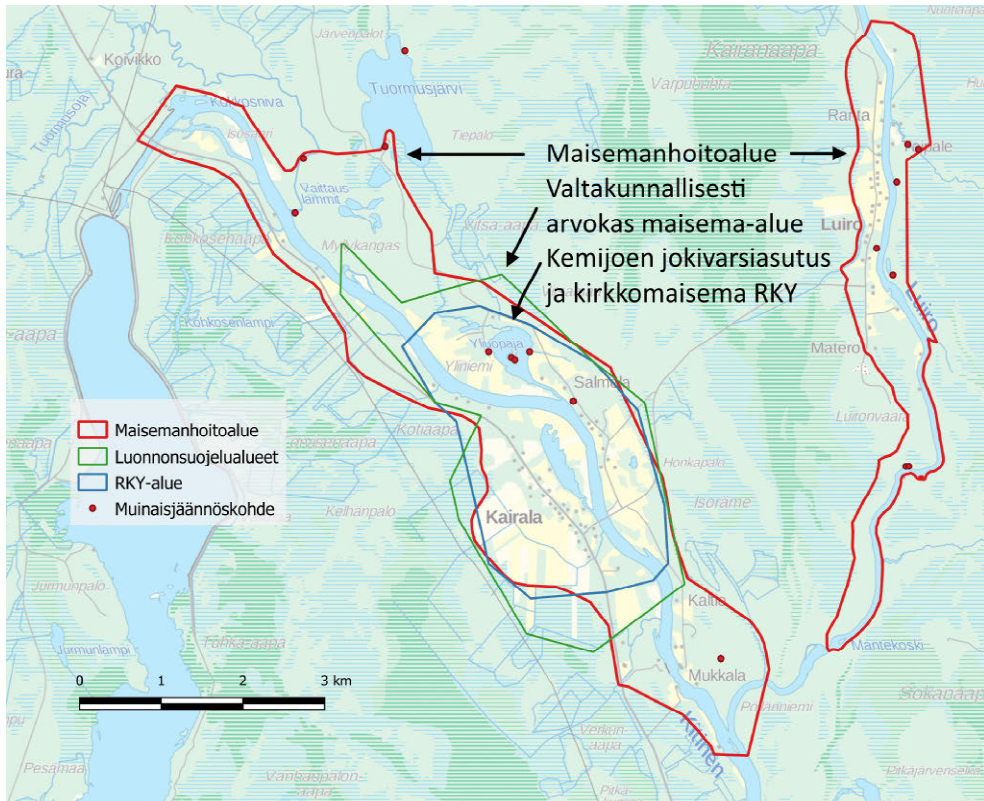

Kuva 18. Kairala.

---

¹¹⁵⁹ Kokko ym. 2009, 34. Arvion esitti Jacob Fellman 1821.

Kairala ja Luiri sijaitsevat Pelkosenniemen kunnassa Itä-Lapissa. Kairalan kylä on Pelkosenniemen päätaajamasta noin 10 kilometriä pohjoiseen Kitisen joen rannalla ja Luiron kylä viisi kilometriä Kairalasta koilliseen Luirjoen varrella ¹¹⁶⁰. Maisemanhoitoalue muodostuu sekä Kairalan kylän ja sen lähiympäristön 1620 hehtaarin että Luiron ja sen lähialueiden 462 hehtaarin alueista (kuva 19) ¹¹⁶¹.

Kuva 19. Kairalan-Luiron maisemanhoitoalue.

Lähde: Maanmittauslaitoksen taustakartta-aineisto 10/2019.

Kairala ja Luiri ovat osa Peräpohjolan-Lapin maisemamaakunnan Apa-Lapin seutua, jota luonnehtii vaarojen reunustamat laajat suoalueet ja lukuisat joet. Pohjois-Suomen jokivarsikylille tyypillisesti, asutus ja viljely ovat keskittyneet nauhamaisesti jokivarsien rannoille. Lähiympäristön laajat suot ja taustalla kohoavat tunturit luovat puitteet vaikuttavalle kaukomaisemalle. Erityisen näyttävä on 35 kilometriä pitkä Pyhä-Luoston kansallispuiston tunturijono. Maisemallisesti merkittäviä ovat myös

¹¹⁶⁰ Kokko ym. 2009, 7; Lapin ympäristökeskus 2009d; Ympäristöministeriö 2010.

¹¹⁶¹ Ympäristöministeriö 2010.

Kairalasta aukeavat näkymät Oratunturille sekä kyliä yhdistävälle tielle näkyvät Luiron itäpuolen Matalainen ja Nivatunturi.¹¹⁶²

Kairalan ja Luiron kulttuurimaisemat ovat syntyneet luonnon ja ihmisen pitkäaikaisesta vuorovaikutuksesta. Alueiden asutushistoria alkoi kivikaudella tai sitä seuranneella varhaismetallikaudella. Metsästyksestä, kalastuksesta ja keräilytaloudesta siirtytiin 1700-luvulta lähtien vähitellen maatalouden harjoittamiseen. Yli 300 vuoden kuluessa eränkäyntiin ja poronhoitoon, myöhemmin karjanhoitoon ja metsätalouteen perustuvat elinkeinot ovat muokanneet kylien kulttuurihistoriallisia ympäristöjä. Asukkaiden elinpiiri on aina ulottunut kylien ulkopuolelle. Eränkäyntiin, poronhoitoon, savotoille, niityille ja marjametsiin on kuljettu jopa kymmeniä kilometrejä.¹¹⁶³ Kylien maisemallinen omaleimaisuuden lisäksi merkittäviä maisema-arvoja liittyy Lapin sodalta säästyneisiin ja hyvin säilyneisiin, vanhaa peräpohjalaisesta rakennustyyppiä edustaviin hirsirakennuksiin ja pihapiireihin, joissa on kerrostumia eri aikakausilta aina 1700-luvulta lähtien¹¹⁶⁴. Vuosisatojen aikana useasti jaettu tontit muodostavat melko tiiviisti rakennuttuja kylämaisemia¹¹⁶⁵.

Kairalan kylän läpi virtaava Kitinen ja sen ympärille sijoittuvat viljelykset, rakennettu kyläympäristö ja matalat vaarat muodostavat yhdessä monipuolisen maisemallisen kokonaisuuden¹¹⁶⁶. Kairalan itä- ja länsipuoli edustavat rakennushistoriallisesti ja kyläkuvaltaan eri aikakausia. Kitisen länsipuolen 1900-luvun alussa rakennetut peräpohjalaistalot sijoittuvat jokea myötäilevän Sodankylän tien varteen. Perinteisestä rakentamisesta poikkeavan uudisrakentamisen ja pihapiirien pienentymisen myötä kyläkuva on muuttunut paikoin sekavaksi. Lähes kaikki Kitisen itäpuolen talot paloivat Lapin sodan aikana. Nykyiset, jälleenrakennuskauden rakennukset muodostavat yhtenäisen ja edustavan, mutta ajallisesti suppeamman kokonaisuuden.¹¹⁶⁷

Kairalan tapaan myös Luiron erämaiden hyödyntäminen alkoi jo esihistoriallisella aikakaudella. Luirajoki oli saamelaisten ajoista lähtien keskeinen kauppaväylä Kemijärven, Pelkosenniemen ja Sompion välillä. Metsästyksen ja kalastuksen olivat saamelaisten

---

¹¹⁶² Kokko ym. 2009, 5-20, 128; Lapin ympäristökeskus 2009d; Ympäristöministeriö 2010.

¹¹⁶³ Kokko ym. 2009, 5, 10, 15, 27, 55, 128; Lapin ympäristökeskus 2008; 2009d; Ympäristöministeriö 2010.

¹¹⁶⁴ Kokko ym. 2009, 5, 10, 74, 128; Lapin läänin rakennusperinne 2009; Lapin ympäristökeskus 2008; Maa- ja metsätalousministeriö 2010; Ympäristöministeriö 2010; Ympäristöministeriö, Lapin ELY-keskus ja Kairalan kyläseura 2010.

¹¹⁶⁵ Seppänen 12.11.2013.

¹¹⁶⁶ Ympäristöministeriö 2010.

¹¹⁶⁷ Kokko ym. 2009, 10; Ympäristöministeriö 2010.

pääelinkeinoja ja tärkeitä sivuelinkeinoja myös suomalaisille uudisasukkaille. Metsäkanalintujen ansapyynnillä oli kylälle keskeinen merkitys vielä 1900-luvun alkupuolella. Suomalaisten uudisasukkaiden tärkeimmät elinkeinot perustuivat Luiron jokivarsien rehevien niittymaiden hyödyntämiseen. Lähes kaikki viljelyskelpoinen maa otettiin käyttöön jo 1700-luvulla.¹¹⁶⁸

Luiron kylä sijaitsee Luiriojen varrella, noin viisi kilometriä pitkällä kannaksella. Kylää ympäröivät laajat rimpisuot, jotka suojasivat asutusta sotien aikana. Luiron kylätietä reunustavat peltoaukeat sekä peräpohjalais- ja jälleenrakennusajan rakennukset pihapiireineen muodostavat yhtenäisen kylämaiseman. 1950-luvulta alkaen vesivoimarakentamisen suunnitelmat aiheuttivat alueella vuosikymmeniä kestäneen epävarmuuden ajan. Laajimmassa Kemihaaran rakennussuunnitelmassa koko kylä olisi jäänyt veden alle. Hankkeen ollessa aktiivisimmillaan, Luirolle ei myönnetty uusia rakennuslupia eikä investointitukia. Myöhemmin rakentaminen on elpynyt ja kylälle on noussut uusia asuintaloja ja vapaa-ajan rakennuksia. Rakennusmaan vähäisyyden vuoksi tiloja on lohkottu yhä pienemmiksi, mikä on tiivistänyt kyläkuvaa alueen keskiosissa. Tästä huolimatta jokivarren nauhamainen kylärakenne on säilynyt varsin hyvin.¹¹⁶⁹

Kyliä viljeltyä kulttuurimaisemaa rajaavat jokilaaksojen laajat talousmetsät, jotka ilmentävät myös alueen elinkeinohistoriaa, savotta- ja uittokulttuuria, sekä metsien nykyisiä metsätalouden ja kotitarvepuun käyttömuotoja. Maisemallisesti merkittävimpiä ovat Kairalan itäistä kylätietä reunustavat harjumetsät, molempien kylien jokivarsimetsät ja kyläpeltojen reunametsät. Maisemallisesti ja lajistoltaan arvokkaat niityt ja laidunmaat keskittyvät jokivarsien alueille. Kulttuurikasvillisuus on monipuolisimmillaan Kitistä ja Luiriojokea reunustavilla metsälaitumilla ja niityillä, jotka on otettu käyttöön 1700- ja 1800-luvuilla.¹¹⁷⁰

Henkilöhaastattelujen mukaan Pelkoseniemen kylillä on vahvat identiteetit, joiden taustalla on aikaisemmin esiintynyt kylien välistä kilpailua. Kairalan kyläseuran tärkein toimintamuoto on kyläperinteen vaaliminen perinnepäivien tai nykyisten Kai-

---

¹¹⁶⁸ Kokko ym. 2009, 44-45, 48.

¹¹⁶⁹ Kokko ym. 2009, 14, 43; Ympäristöministeriö 2010.

¹¹⁷⁰ Kokko ym. 2009, 15; Lapin ympäristökeskus 2008; Ympäristöministeriö 2010. Alueilla esiintyy useita harvinaisia lajeja, kuten pohjannoidanlukkkoa, tataarikohokkia, laaksoarhoa ja lapinvehnää.

rala-päivien avulla. Niiden lisäksi on järjestetty vanhojen rakennusten kunnostustal-koita. Luirolaiset arvostavat erämaista Luirojokea, metsästys- ja kyläseuran toimintaa sekä kyläseuran ylläpitämää vanhaa koulurakennusta ¹¹⁷¹.

Luiron kyläseura on toiminut kyläläisten edunvalvojana 1970-luvulta lähtien. Kyläseuran perustamisen yhteydessä, vesiosuuskuntaa lukuunottamatta, kaikki muut käytännössä toimimattomat yhdistykset lopetettiin ja niiden omaisuus siirrettiin kyläseuralle. Kyläseuran aktiivi Antero Välitalo arvioi toiminnan keskittämisen yhdistäneen kyläläisiä ja lisänneen aktiivisuutta. Kyläseuran kautta asukkaat ovat ottaneet kantaa esimerkiksi Kemihaaran altaan suunnitteluun, Lokan tekoaltaan rakentamiseen sekä Luiron soiden suojeluun ja myöhemmin niiden liittämiseen osaksi Natura 2000 -verkostoa. Kyläseuran ja -toiminnan keskus on entinen kyläkoulu, jonka seura ensin vuokrasi ja sitten vuonna 2008 osti Pelkosenniemen kunnalta. Kyläseura hoitaa tiloja talkoilla ja hirvenlihan myyntituloilla. ¹¹⁷²

Elinkeino-, väestö- ja maisemamuutosten historia

Elinkeino- ja väestörakenne

Tämä [Kairalan] kylähän on ollut vauras maatalouskylä ... Mua ihan huolettaa se jos tämä kylä, kun kuitenkin on näinkin näyttävä kylä, jos täällä ei olisi mitään. ¹¹⁷³

Seppäsen mukaan Kairalan ja Luiron kylien historiassa korostuvat elinkeino- ja maanomistusrakenteen muutokset ¹¹⁷⁴. Tutkimusaineistossa Kairalaa kuvataan ensisijaisesti maataloushistorian kautta. Kairalan eli Kairavuopion vakituinen asutus alkoi 1600- ja

---

¹¹⁷¹ Kokko 4.10.2013; Kostamo 4.10.2013; Tallavaara 3.10.2013.

¹¹⁷² Kokko ym. 2009, 87; Välitalo 3.10.2013. Koululla toimii kansalaisopisto ja siellä järjestetään syys- ja joulumyyjäiset sekä hirtvipeijaiset. Koululla on myös lihankäsittelytilat, jossa käsitellään hirvet ja kotitarpeeseen teurastetut porot.

¹¹⁷³ Tallavaara 3.10.2013.

¹¹⁷⁴ Seppänen 12.11.2013.

1700-lukujen vaihteessa. Kairavuopiota kuvattiin parhaaksi uudisasutusalueeksi Kemijärven pohjoispuolella ja siitä kehittyi Suur-Sodankylän merkittävin karjatalouteen perustuva kylä. Kylän kasvun taustalla oli rehevien jokivarsien tulvaniityt, joiden ansiosta ravintoa riitti suurille karjamäärille. Kesäisin laidunnettiin laajoja metsälaitumia ja talveksi kerättiin heinää reheviltä soilta. 1800-luvun loppupuolella karjatalous kasvoi Suur-Sodankylän alueella voimakkaasti ja vuosisadan vaihteeseen mennessä pitäjän suhteellinen lehmäluku nousi Lapin suurimmaksi ja merkittäväksi koko valtakunnan tasolla. Asutuksen tiivistyessä ja kruununmetsätorppien siirtyessä yhä enemmän maatalouden piiriin kasvoi myös karjamäärä ja samalla tarvittiin enemmän niitymaita. Uudisasukkaat toivat mukanaan viljanviljelyn ja asettuivat pääosin nykyisen Kairalan kylän alueelle. Kairalan Kotiaavan laajamittainen kuivatushanke ja muuttaminen pelloiksi käynnistyi vuonna 1909.¹¹⁷⁵

Nykyisen Pelkosenniemen alue edusti 1800-luvun jälkipuoliskolle saakka melko tyypillistä jokivarsille painottunutta, maanviljelyyn, karjanhoitoon ja erätalouteen perustuvaa aluetta. Suursavotoilla oli merkittävä elinkeinotaloudellinen rooli 1800-luvun loppupuolelta 1920- ja 1930-lukujen vaihteeseen asti. Kairalan ja Luiron asukkaista suurin osa sai 1960-luvun alussa elantonsa maa- ja metsätaloudesta. Maatalous oli pääelinkeino 1970-luvulle asti, jota täydensi metsätyöt, poronhoito ja puutavaran uitto. Lappilainen maatalous kehittyi lypsykarjapainotteiseksi. Maatalouden rakenneuutoksen ja poismuuton seurauksena maitotilojen määrä romahti 1960- ja 70-lukujen vaihteessa, jonka jälkeen tilojen määrä on edelleen vähentynyt. Yleisesti ottaen 1900-luvun lopun maatalouden kehitystä kuvaa tuotannon laajentuminen, erikoistuminen ja rationalisointi, johon sisältyy myös maatilojen määrän nopea väheneminen sekä siirtyminen perheviljelmistä kohti nykymuotoista tuottajatoimintaa.¹¹⁷⁶ Maatilojen vähentyessä osa Pelkosenniemen asukkaista löysi uusia työmahdollisuuksia metsätaloudesta sekä rakennus- tai palvelualalta. Nuoret muuttivat työpaikkojen perässä kaupunkiin. Uitot loppuivat 1990-luvun alussa ja metsätalouden muutokset vähensivät merkittävästi metsurien määrää.¹¹⁷⁷ Uittojen ja savotoiden päättyminen vähensi asukkaiden työllistymismahdollisuuksia ja muutti osaltaan elinkeinorakennetta koko kunnassa¹¹⁷⁸.

---

¹¹⁷⁵ Kokko ym. 2009, 29-32; Elo & Seppälä 2013, 36-37. 1600-luvun lopussa uudistilallisia houkuteltiin Lappiin 15 vuoden verovapaudella ja vapautuksella sotäväestä. Vuoden 1696 veroluettelossa Luiurossa oli kolme uudistilallista. (Kokko ym. 2009, 42).

¹¹⁷⁶ Elo & Seppälä 2013, 36-37, 44; Kokko ym. 2009, 33; Kostamo 4.10.2013.

¹¹⁷⁷ Kokko ym. 2009, 18, 33; Kokko 4.10.2013; Kostamo 4.10.2013; Tallavaara 3.10.2013; Välitälo 3.10.2013.

¹¹⁷⁸ Välitälo 3.10.2013.

Maisemahankkeen alkaessa, vuonna 2007 Kairalassa oli kaksi lypsykarjatilaa ja yksi emolehmiä kasvattava suurnavetta¹¹⁷⁹. Haastatteluajankohtana, vuonna 2013 Kairalassa oli jäljellä enää emolehmätila¹¹⁸⁰. Kairalan kylässä asuva kyläseuran aktiivi, Lapin Leader ry:n hankeneuvoja ja Pelkosenniemen kunnanhallituksen puheenjohtaja Annika Kostamo arvioi emolehmätilan tulevaisuuden riippuvan merkittävästi EU:n säännöksistä ja tukiehdoista. Pohjoisten alueiden tukiehdot mahdollistavat emolehmätilan toiminnan, toisaalta tukiehtojen ja -tasojen muutokset sekä eri alueiden väliset tukikompensoitiot voivat vaikuttaa toiminnan kannattavuuteen vaikeasti ennakoitavalla tavalla.¹¹⁸¹ Luirolla oli haastatteluajankohtana yksi lammastila¹¹⁸². Seppänen arvioikin, ettei Kairalan ja Luiron kylissä ollut enää kysymys maanviljelyksen jatkuvuudesta¹¹⁸³.

Porotalous on osaltaan muokannut kylien kulttuurihistoriallisia ympäristöjä. Kairalan ja Luiron alueilla laiduntavat Oraniemen ja Pyhä-Kallion paliskuntien porot. Oraniemen paliskunnan suurin sallittu eloporomäärä on 6000 poroa ja Pyhä-Kallion paliskunnan 6500 poroa¹¹⁸⁴. Porotalouden muutokset liittyvät porojen vaihtelevaan lukumäärään, elinkeinoharjoittamisen muutoksiin sekä poronhoitajien vähentymiseen. Muutoskehitystä selitetään elinkeinon heikolla kannattavuudella ja arvostuksella, pe-toeläinkannan kasvun aiheuttamilla tulonmenetyksillä sekä nuorten poismuutolla. Porotalouden harjoittajien ikääntyessä myös elinkeinon mittakaavan ja merkityksen arvioidaan vähentyvän.¹¹⁸⁵

Yksityiset maanomistajat omistavat suurimman osan Kairalan ja Luiron kylien maa-alueista ja kiinteistöistä. Yhteisöjen, valtion ja kunnan omistuksessa on seitsemän prosenttia pinta-alasta¹¹⁸⁶. Tutkimusaineistossa maanomistuksen pirstaloitumisen koetaan vaikuttavan alueiden nykyisiin ja tuleviin käyttömahdollisuuksiin. Perinnönjakoihin liittyvillä tilojen jakamisella koetaan olevan suora vaikutus kylien elinkelpoisuuteen.¹¹⁸⁷ Maaomistuksen pirstaloituminen vaikeuttaa maanviljelyn ja karjatalou-

---

¹¹⁷⁹ Kokko ym. 2009, 18. Perustamishetkelle koko maisemanhoitoalueella oli neljä karja- ja 11 nurmiviljelytilaa (Ympäristöministeriö 2010).

¹¹⁸⁰ Tallavaara 3.10.2013; Kostamo 4.10.2013.

¹¹⁸¹ Kostamo 4.10.2013.

¹¹⁸² Kokko 4.10.2013.

¹¹⁸³ Seppänen 12.11.2013.

¹¹⁸⁴ Paliskuntain yhdistys 2009; Kokko ym. 2009, 101.

¹¹⁸⁵ Kostamo 4.10.2013.

¹¹⁸⁶ Ympäristöministeriö 2010.

¹¹⁸⁷ Välitalo 3.10.2013.

den harjoittamista elinkeinona sekä kiinteistöjen käyttöä. Esimerkiksi Kairalan emolehmittilalla on vaikeuksia muodostaa uusia laajoja laidunalueita. Tonttikokojen pientymisen koetaan vähentävän asumismahdollisuuksia ja haittaavan autioina tai kesäkäytössä olevien rakennusten myyntiä. Perinnönjakojen yhteydessä kaikkien tilojen käytöstä ei ole kyetty sopimaan, mikä vaikeuttaa niiden hoitoa.¹¹⁸⁸

Kostamon mukaan tulevaisuuden yksi suurimmista uhkakuvista on kehitys, jossa jo nykyisin pirstaloitunut maaomistus jakaantuu suurten ikäluokkien jälkeen vielä useammalle taholle¹¹⁸⁹. Lapin elinkeino- liikenne- ja ympäristökeskuksen edustajan mukaan maataloudenharjoittajat ja kunnan edustajat tuovat toistuvasti esiin maanomistuksen pirstaloitumisesta johtuvia ongelmia, mutta viranomaisilla ei ole keinoja asian ratkaisemiseksi. Kehityksen seurauksena yksittäisen kohteen hoitotoimenpiteistä joudutaan sopimaan useiden maanomistajien ja perikuntien kanssa, ja yksittäisen omistajan vastustus voi estää koko suunnitelman toteuttamisen. Toisaalta keskuksen toimialueella potentiaalisia hoitokohteita on runsaasti, jolloin ristiriitatilanteissa siirrytään seuraavaan kohteeseen. Maanomistajat tietävät tämän ja usein se kannustaa heitä löytämään kaikille sopivan ratkaisun.¹¹⁹⁰

Väestö- ja palvelurakenteen osalta Kairala ja Luiri edustavat tyypillisiä Itä-Lapin kyliä, joiden piirteitä ovat väestön ikääntyminen ja väheneminen, maatilojen tuotantosuuntien muutokset ja väheneminen sekä palveluiden väheneminen ja keskittyminen kuntakeskukseen. Kairalan ja Luiron asukasmäärä on pitkään vähentynyt ja suurimman asukasryhmän muodostavat eläkeläiset. 1960-luvun alussa Kairalan asukasluku oli noin 350. Vuonna 1980 asukkaita oli 184 ja vuonna 2008 asukasmäärä oli 106, joista noin puolet eläkeläisiä¹¹⁹¹. Muuttoliike oli suurimmillaan 1960- ja 1970-luvun vaihteessa. Nykyään väestömuutoksia tapahtuu lähinnä vanhusten poismenon kautta.¹¹⁹² Väestömäärän odotetaan pienenevän myös jatkossa. Haastatteluajankohdasta, syksyllä 2013 Kairalassa oli viisi lasta ja Luirossa yksi lapsi.¹¹⁹³

---

¹¹⁸⁸ Kostamo 4.10.2013. Maanomistuksen pirstaloitumisen myötä metsäpalstat ovat niin pieniä, ettei yksityismailla voi suorittaa laajoja avohakkuuta eikä yksittäisen metsäpalstan hoidolla arvioida olevan merkittäviä maisemavaikutuksia.

¹¹⁸⁹ Kostamo 4.10.2013.

¹¹⁹⁰ Kokko 4.10.2013.

¹¹⁹¹ Kokko ym. 2009, 18; Kokko 4.10.2013. Pelkosenniemen asukasmäärä on vähentynyt 1960-luvulla alkaneen rakennemuutoksen ja sitä seuranneen väestömuuton myötä. Vuonna 1970 asukasmäärä oli 2107 henkilöä kun 2011 asukkaita oli 973. (Elo & Seppälä 2013, 44).

¹¹⁹² Tallavaara 3.10.2013.

¹¹⁹³ Kostamo 4.10.2013; Tallavaara 3.10.2013.

Vuonna 2009 Kairalassa oli ympärivuoden asuttuja talouksia 60. Osa-aikaisessa käytössä oli 30 kiinteistöä, joista kesämökkejä oli 10. Autiona, ilman käyttöä oli seitsemän kiinteistöä. Perikuntien omistamien, kokonaan ilman käyttöä tai osa-aikaisessa käytössä olevien talojen määrä oli huomattava suhteessa kylän rakennuskantaan. Kesälomakaudella osaa taloista käytetään loma-asuntoina, kun useat eläkeläiset palaavat omille tai sukunsa synnyinseuduille. Loma-asukkaat tuovat kylään eloa, mutta kuntaan haluttaisiin uusia vakituksia asukkaita ja perikuntien omistuksessa olevat, käyttöasteeltaan alhaiset kiinteistöt eivät erityisesti tue tätä tavoitetta.¹¹⁹⁴

Väestömäärän kehitystä seuraa palvelujen vähentyminen. Kairalan posti lopetti toimintansa vuonna 1990. Kairalassa oli kolme kauppa 1970-luvulla, joista viimeinen suljettiin vuonna 1995. Luiron kyläkoulu suljettiin 1970-luvun taitteessa ja Kairalan kyläkoulu vuonna 1998. Oppilaat siirtyivät Pelkosenniemen kirkonkylälle, jossa sijaitsevat myös kauppa ja muut lähipalvelut.¹¹⁹⁵ Vastaava kehitys koskee koko kuntaa. Nykyisin Pelkosenniemellä on yksi kauppa keskustassa ja toinen Pyhätunturilla.

Luiron väestö- ja elinkeinorakennetta selitetään kylän syrjäisellä sijainnilla ja kauttakulkuliikenteen puuttumisella. Historiallisen Ruijantien varrella oleva kylä on pääteiltä katsottuna pistotien päässä. Nykyinen tie rakennettiin 1952, jonka jälkeen kylään saatiin sähkö.¹¹⁹⁶ Asukasmäärään on vaikuttanut sijainnin lisäksi elinkeinomahdollisuuksien sekä palveluiden niukkuus. Peruspalvelut, kaupat ja koulut ovat jo pitkään sijainneet kylän ulkopuolelta. Suurimmillaan Luiron väkiluku oli 1960-luvun alkupuolella, jolloin kylällä oli noin 150 asukasta. Maatalouden rakennemuutoksen jälkeen asukasmäärä kääntyi laskuun etelään ja Ruotsiin suuntautuneen muuttoliikkeen vaikutuksesta. Myös Kemihaaran tekoallashankkeen suunnittelu ja siihen liittyvä uhka Luirajoen pinnan nostosta aiheuttivat poismuuttoa. Vuonna 2009 kylällä oli 21 vakituista sekä 15 osa-aikaista taloutta. Vapaa-ajan asuntojen määrä on kasvanut viime vuosikymmenillä ollen nykyisin 35.¹¹⁹⁷

Väestö- ja palvelurakenteen muutokset ovat seuranneet elinkeinorakenteiden muutosta hitaasti pitkällä aikavälillä. Tutkimusaineiston perusteella Kairalan ja Luiron asukkaita huolestuttaa, kuten useimmissa Lapin pienissä kylissä, poismuuton seurauksena vähenevä asukasmäärä sekä asukkaiden ikärakenne. Nuoret muuttavat etelään

---

¹¹⁹⁴ Kokko ym. 2009, 18; Kostamo 4.10.2013. Perustamispäätöksen mukaan maisemanhoitoalueella oli vakituksia kotitalouksia noin 80 ja asukkaita lähes 150. (Ympäristöministeriö 2010).

¹¹⁹⁵ Kokko ym. 2009, 18.

¹¹⁹⁶ Välitälo 3.10.2013.

¹¹⁹⁷ Kokko ym. 2009, 18.

opiskelun ja työikäiset töiden sekä monipuolisempien palvelujen vuoksi. Nykyisin pääosa kylien asukkaista toimii palveluammateissa. Tärkeimmät työnantajat ovat Pelkosenniemen kunta sekä Pyhätunturin matkailukeskus.¹¹⁹⁸ Kairalan ja Luiron kylissä työskentelevien henkilöiden määrä on koko ajan vähentynyt¹¹⁹⁹.

Pelkosenniemen kunnan kehityskohteena on Pyhätunturi, joka on alueen merkittävin työpaikkakeskittymä ja tulojen lähde. Kostamon mukaan kuntaa tulisi kehittää kokonaisuutena, mutta elinkeinotoiminnan vähäiset resurssit on keskitetty Pyhätunturin kehittämiseen. Työpaikkojen ja harrastusmahdollisuuksien vuoksi Pyhätunturille kaavoitetaan vakituksille asukkaille tarkoitettuja uudisrakentamisen alueita sekä palveluja, kuten varaukset päiväkodille ja koululle. Pelkosenniemen asukasmäärä ei mahdollista useiden kuntakeskusten ylläpitoa ja tulevaisuudessa Pyhätunturista voi muodostua kunnan uusi keskus. Kehitysresurssien ja palveluiden keskittäminen Pyhätunturille heikentää kylien tulevaisuuden uskoa. Koulun sijoittaminen Pyhätunturille tarkoittaisi esimerkiksi Kairalan ja Luiron lapsille yhteensä 100 kilometrin päivittäistä koulumatkaa.¹²⁰⁰ Matkailun ja Pyhätunturin erityisasema Pelkosenniemellä näkyi myös valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden uudelleeninventointien yhteydessä, jossa Pelkosenniemen kunnanjohtaja halusi varmistaa, ettei mahdollinen maisema-alue hidasta Pyhätunturin kaavojen edistämistä. Maisemahankkeen projektipäällikkönä toiminut Lapin ympäristökeskuksen, nykyisen ely-keskuksen edustaja Marjut Kokko arvioi Pyhätunturin matkailukeskuksen edustavan jo nykyisin kuntakeskusta.¹²⁰¹

---

¹¹⁹⁸ Elo & Seppälä 2013, 44; Kokko ym. 2009, 18; Kokko 4.10.2013; Kostamo 4.10.2013; Tallavaara 3.10.2013; Välitälo 3.10.2013.

¹¹⁹⁹ Välitälo 3.10.2013. Välitälön mukaan yksi este asukasmäärän kasvulle ovat nykyiset asumis- ja palveluvaatimukset, joiden toteuttaminen edellyttää molempien vanhempien työssäkäyntiä ja alueellisia työpaikkoja.

¹²⁰⁰ Kostamo 4.10.2013.

¹²⁰¹ Kokko 4.10.2013.

Vesistö rakentamisen vaikutukset

*Jokku sanoo että se on pelkkä ränni enää. Ei se ole nää mikkään joki.*¹²⁰²

Kairalan ja Luiron erityispiirteisiin sisältyy jo toteutettu vesivoimatalouden infrastruktuurirakentaminen sekä nykyinen vesivoimatuotanto. Kitinen ja Luirajoki kuuluvat Kemijoen vesistöalueeseen, jonka vedet laskevat Perämereen. Kemijoen säännöstelyyn liittyen Luirajoen latvoille rakennettiin Lokan tekoallas 1967 ja Kitisen latvoille Porttipahdan tekoallas 1970. Vuotson kanavan valmistumisen jälkeen vuonna 1981, myös Lokan tekoaltaan vedet johdettiin Porttipahdan altaaseen ja edelleen Kitiseen. Kitisen rakentaminen päättyi vuonna 2001. Edelleen on vireillä vesilain mukainen lopputarkastus, jossa arvioidaan vesivoimarakentamisesta syntyneitä haittoja ja mahdollisia korvauksia.¹²⁰³

Molempien kyläseuran edustajien mukaan vesistö rakentamisen eri vaihtoehtoja sisältänyt, vuosikymmeniä kestänyt suunnittelu- ja päätösprosessi on vaikuttanut Luiron asukkaiden elämään merkittävästi pidempään kuin toteutunut rakentaminen. 1950-luvulla aloitettiin mittaukset mahdollisen Kemihaaran altaan rakentamisesta Luiron kylän ja sitä ympäröivien aapojen alueelle. Altaan toteutus olisi nostanut vedenpinnan noin kymmenen metriä asutuksen yläpuolelle. 1970-luvun alussa inventoitiin rakennusten arvoja ja selvitettiin mahdollisia korvausmääriä.¹²⁰⁴ Suunnittelua seurasi vielä pitkä päätöksenteko- ja oikeusprosessi.¹²⁰⁵

Asukkaiden yleisen käsityksen mukaan Vuotoksen allassuunnittelu korvasi Kemihaaran laajimman allasvaihtoehdon toteuttamisen, joka tarkoitti samalla Luiron kylän ja sen lähialueiden säästymistä. Tulkintaa vahvisti elinkeinonharjoittamiseen liittyvien tukien myöntäminen alueelle 1970-luvun alun jälkeen.¹²⁰⁶ Vuotoksen altaan rakentamispäätöksen jälkeen osa perheistä palasi Luiron kylään. Asukkaiden mukaan Luiraa ei kuitenkaan kehitetty useiden vuosikymmenten aikana tekoaltaan suunnitteluun liittyneen epävarmuuden, hallintokulttuurin sekä muuttoliikkeen seurauksena. Kyläläiset

---

¹²⁰² Kostamo 4.10.2013.

¹²⁰³ Kokko ym. 2009, 24; Alanne, Honka ja Karjalainen 2014, 19.

¹²⁰⁴ Tallavaara 3.10.2013; Väliatalo 3.10.2013.

¹²⁰⁵ Alanne, Honka ja Karjalainen 2014, 19-20.

¹²⁰⁶ Väliatalo 3.10.2013. Väliatalon mukaan asukkailla ei edelleenkään ole virallista päätöstä siitä, voidaanko alueelle tulevaisuudessa rakentaa uusi tekoallas, mikä mahdollistaa erilaiset tulkinat.

kritisoivat hallintoviranomaisia, joilta he eivät saaneet tietoa suunnitelmista, päätöksenteon perusteista tai aikatauluista, joka osaltaan lisäsi epävarmuutta. Asukkaille kerrottiin ettei rakentaminen, korjaaminen tai investonnit ole kannattavia tulevan allasrakentamisen vuoksi, eikä alueelle myönnetty samoja elinkeinotoiminnan avustuksia ja tukia kuin muualla Suomessa.¹²⁰⁷ Luiroon liittynyt allassuunnitelu, jota kyläseuran aktiivit vastustivat 20 vuotta, tulehdutti viranomaisten ja asukkaiden välit, mikä vaikuttaa alueella edelleen¹²⁰⁸.

Vesivoimarakentamisen lisäksi asukkaiden luottamusta yleisen edun mukaisiin hankkeisiin ei ole lisännyt nykyinen vesivoimatuotanto. Lokan ja Porttipahdan altaiden säännöstely on vaihdellut eri vuosina. Säännöstelyyn on vaikuttanut vesivoimarakentamisen vaiheistus, uiton ja uitonaikaisten juoksutusten päättyminen 1991, vuotuiset sademäärät, sähkön kotimainen kysyntä ja tarjonta, vesivoimatuotannon taloudellinen optimointi, pohjoismaisten sähkömarkkinoiden rakentuminen sekä sähkön tuonti Venäjältä. Vesivoimalla korvataan myös ydinvoimaloiden huoltotöistä johtuvaa tuotantovajetta.¹²⁰⁹

Vuotson kanavan valmistumisesta 2000-luvun alkuun asti altaiden säännöstely oli varsin tasaista ja sitä toteutettiin huomattavasti lupaehtoja lievempänä. 2000-luvulla Lokan ja Porttipahdan altaiden säännöstely muuttui, kun 1990-luvun lopussa alkanut pohjoismaisten sähkömarkkinoiden toiminta vakiintui lähes nykymuotoiseksi. Aikaisemmin tekojärvistä juoksutettiin vettä lähes poikkeuksetta vain talviaikana. Pääosin kulutusmuutoksia seuraava vesivoiman säätötarve oli suhteellisen säännöllistä ja ennustettavaa. Sähkömarkkinoiden myötä tuotantotarve muuttui epäsäännöllisemmäksi ja nykyisin vettä juoksutetaan aikaisempaa useammin myös kesäisin. Vesivoimaa tuotetaan enemmän myös silloin, kun vesiolosuhteet ovat otolliset ja se on halvempaa kuin Venäjältä tuotu sähkö.¹²¹⁰

Henkilöhaastatteluissa arvioitiin vesistöarakentamisen ja vesivoimatuotannon vedenkorkeuden säännöstelyn vaikuttavan voimakkaasti molempien jokien virkistyskäyttöön, vedenlaatuun, kotitarvekalastukseen, kalakantoihin ja ranta-alueiden eroosioon

---

¹²⁰⁷ Välitälo 3.10.2013.

¹²⁰⁸ Kokko 4.10.2013; Tallavaara 3.10.2013; Välitälo 3.10.2013.

¹²⁰⁹ Alanne, Honka ja Karjalainen 2014, 17-20, 25-26.

¹²¹⁰ Alanne, Honka ja Karjalainen 2014, 17-20, 25-26.

¹²¹¹. Säännöstelyn vuoksi Kitisen Kitiskoski on käytännössä hävinnyt ja virtaamien vaihtelu on aiheuttanut merkittävää eroosiota Luirojoen rantatörmille.¹²¹² Luirojoen keskiveden korkeus on laskenut kylän kohdalla noin 40 senttiä¹²¹³. Säännöstelyä seurannut virtaaman kesäaikainen väheneminen sekä kalataloudellisen kunnostuksen yhteydessä kivetyt entiset veneväylät vaikeuttavat joella liikkumista ja virkistyskäyttöä.¹²¹⁴

Asukkaiden varauksellista tai kielteistä suhtautumista yleisen edun perusteella toteutettaviin hankkeisiin ja kylän ulkopuolisiin toimijoihin ovat Luirolla lisänneet ja ylläpitäneet vesivoimarakentamisen ja -tuotannon aiheuttamat haitat sekä niiden pitkät oikeusprosessit ja epäoikeudenmukaisiksi koetut korvaukset. Välitalo edusti Luirojoen kyläläisiä vesistö- ja rakentamisen oikeustapauksissa useiden vuosikymmenten aikana. Haittojen korvausmenettelyyn liittyy useita esimerkkejä, jotka koetaan riittämättömäksi, kohdentuvan epätasa-arvoisesti ja joiden käsittely on kestänyt kymmeniä vuosia.¹²¹⁵

---

¹²¹¹ Kostamo 4.10.2013; Kokko ym. 2009, 24, 54; Kostamo 4.10.2013; Tallavaara 3.10.2013; Välitalo 3.10.2013. Selvityksissä kalataloudellista hyötyä tai virkistyskäytön merkittävää parannusta tuovat lisäjuoksutukset ja niiden kustannukset arvioidaan kohtuuttoman suuriksi. (Alanne, Honka ja Karjalainen 2014, 58; Kostamo 4.10.2013.)

¹²¹² Tallavaara 3.10.2013.

¹²¹³ Kokko ym. 2009, 24. Välitalon (3.10.2013) mukaan vesistö- ja rakentamisen jälkeen Lokalta lähtevän Luirojoen keskivirtaus väheni merkittävästi. Vesioikeudessa, -ylioikeudessa ja korkeimmassa hallinto-oikeudessa ei huomioitu, että vedenvirtausasteikko siirrettiin 86 kilometriä Porttipahdan altaan kohdalla Luirojokea alaspäin. Siirron avulla saatiin aikaisempi keskivirtaama, vaikka virtaama väheni murto-osaan Luirossa ja joen yläjuoksulla.

¹²¹⁴ Alanne, Honka ja Karjalainen 2014, 17-18, 58. Luirojoen uittosääntö kumottiin 5.8.1996 jonka seurauksena joen uomaa on kunnostettu 45 kohteessa.

¹²¹⁵ Välitalon (3.10.2013) mukaan korkeimman hallinto-oikeuden päätöksellä jokivarren tiloille tulee maksaa vedenpinnanvaihtelusta johtuvista rantavyörymistä korvaus viiden vuoden välein, mutta mittaukset maksavat enemmän kuin niiden perusteella maksettavat korvaukset. Luirojoella on yli 25 kilometrin alueella kyläläisten omistamia maa-alueita, joiden saavutettavuus veneellä vaikeutui vedenkorkeuden laskun jälkeen. Säännöstelystä maksettiin kulkuhaittakorvauksia maaomistajille, vaikka kyläläiset vaativat sitä kaikille. Haittakorvaus tuli monille, jotka eivät vuosikymmeniä ole käyneet jokivarressa, kun taas aktiivisesti jokea hyödyntävät kalastajat, metsästäjät ja marjastajat jäivät ilman korvausta, joka osaltaan lisäsi katkeruutta lainsäädäntöä ja valtiota kohtaan. 1970-luvun alussa kyläläiset vaativat Kemijoki Oy:tä rakentamaan tai rahoittamaan tien joen yläjuoksulle. 19 vuoden neuvottelujen jälkeen korkein hallinto-oikeus velvoitti Kemijoki Oy:n tekemään 19 kilometriä pitkän tien Luirojoen kylästä Alakönkääille. Haastattelujen ajankohtana tie on ollut yli 20 vuotta käytössä.

Haastatteluissa Kairalan kylän edustajat olivat melko haluttomia muistelemaan vesirakentamisen historiaa alueella. Kitisen säännöstely koetaan merkittävänä ja asioiden sopimiseen sekä lupauksen ja niiden toteutumien väliseen ristiriitaan on Kemijoki Oy:n kanssa väsyttävä.¹²¹⁶ Säännöstelyn vaikutusten vuoksi myös suhtautuminen jokeen on joidenkin kyläläisten kohdalla muuttunut ja Kitisestä ei puhuta enää jokena, vaan juoksutuskanavana. Toisaalta vesivoimala tuo kunnalle merkittävästi kiinteistöveroja.¹²¹⁷ Vuonna 2007 tehdyssä kyselyssä kyläläiset arvioivat, että Kitinen ja Luiron ovat säännöstelystä huolimatta kylien kauneinta aluetta¹²¹⁸.

Muuttunut maisema

*Jos rakennuksista ja kylämaisemista ei pidetä huolta, jos niitä ei kunnosteta, luonto ottaa pian vallan: niityt tukehtuvat, pellot pensittyvät ja rakennukset rapistuvat.*¹²¹⁹

Kairalan ja Luiron kylien kulttuurimaisema on muodostunut ja niitä ylläpidetään asutuksen sekä elinkeinotoiminnan avulla¹²²⁰. Kylämaisemat ja rakennettu ympäristö ovat muuttuneet väestön, maatalouden ja muiden elinkeinorakenteiden muutosten sekä vesivoimarakentamisen ja -tuotannon seurauksena. Molempien kylien tunnusomaisin piirre on avoin viljelysmaisema,¹²²¹ jonka säilymiseen tai muuttumiseen vaikuttaa eniten maatalous¹²²². Kairalassa ja Lurossa, kuten koko Itä-Lapin alueella, maatalouden rakennemuutoksen, karjatilojen vähentymisen sekä väestön vähentymisen ja ikääntymisen myötä avarat maisemat ovat alkaneet pensoittua ja alueen maisemakuva sulkeutua¹²²³.

---

¹²¹⁶ Kostamo 4.10.2013; Tallavaara 3.10.2013.

¹²¹⁷ Kostamo 4.10.2013.

¹²¹⁸ Kokko ym. 2009, 24.

¹²¹⁹ Ympäristöministeri Paula Lehtomäki 20.4.2010 (Oinas 2010a; 2010b).

¹²²⁰ Kostamo 4.10.2013; Väliatalo 3.10.2013.

¹²²¹ Kokko ym. 2009, 61, 65.

¹²²² Tallavaara 3.10.2013; Kokko ym. 2009, 52.

¹²²³ Kokko ym. 2009, 5, 11, 52-54, 128; Kokko 4.10.2013; Kostamo 4.10.2013; Tallavaara 3.10.2013; Väliatalo 3.10.2013; Suomen ympäristökeskus 2010.

Lapissa perinteisellä maataloudella tarkoitetaan useimmiten 1960- ja 1970-lukujen ja sitä edeltänyttä karjataloutta ¹²²⁴. 1960-luvun puolivälin jälkeen alkanut maatalouden rakennemuutos ja tekninen kehitys on muuttanut sekä maatalouden harjoittamista että alueen kulttuurimaisemaa. Tilojen ja tuotantorakennusten koko sekä tuotantomäärät alkoivat kasvaa. Peltojen sarkaojat katosivat vähitellen 1970-luvulla alkaneen salaojituksen myötä. Entisajan maaseutumaisemalle tyypilliset maitolaiturit purettiin, kun maitotilojen määrä vähentyi ja tonkkien tilalle tulivat tilatankit. Heinäseipäät ja -ladot korvautuivat säilörehusiiloilla ja myöhemmin kuivaheinä- ja rehupaaleilla. ¹²²⁵ Tarpeettomiksi jääneiden latojen pärekattoja ei uusittu, jolloin suuri määrä Kairalalle tyypillisiä heinälatoja ränsistyi ja sahattiin polttopuiksi. Kylämaisemassa alkoi näkyä yhä enemmän ”paketoituja” peltoja ja pensoittuvia ojanpientareita, joille alkoi kasvaa koi-vua ja pajua. ¹²²⁶

Maatilojen lukumäärä on vähentynyt merkittävästi 1960-luvulta lähtien, mutta yli 300 vuoden aikana Kitisen ja Luiron varteen raivatut pelto- ja niittyalueet ovat edelleen keskeisellä sijalla kylämaisemassa ¹²²⁷. Maatalouden tuotantosuuntien ja -tapojen, erityisesti karjatalouden vähentymisen seurauksena suurin ja selkeimmin havaittava maisemamuutos liittyy rantaniittyjen laidunnuksen ja heinänteon vähentymiseen. Sen seurauksena aikaisemmin avoimet maisemat ovat muuttumassa puoliavoimeksi. Rannat ja osa laidun-, niitty- ja peltoalueista ovat monin paikoin kasvaneet umpeen, metsittyneet ja palautuneet takaisin rantametsiksi, samalla kasvillisuus on rehevöitynyt ja yksipuolistunut. ¹²²⁸ Kitisen ja Luiron rantatörmien metsittyminen ja pensoittuvat kyläpellot koettiin uhkana kylämaiseman säilymiselle. Esimerkiksi Kairalassa näkymät kylän länsipuolelta itäpuolelle ovat umpeutuneet ja tiheät jokivarsipensaikat peittävät joen näkymisen kyläkeskukseen. Kylän keskellä sijaitsevan Kotiniemen ja Yliniemen rannat ovat pensoittuneet. Lisäksi kyläkeskuksien ulkopuolella tiheät tienvarsimetsät peittävät näkymiä lähialueille. ¹²²⁹

Maatalouden kehitys vaikuttaa maiseman avoimuuden lisäksi myös alueen luontotyyppeihin ja lajistoon ¹²³⁰. Perinnebiotooppeja Kairalassa ja Luirolla edustavat van-

---

¹²²⁴ Kokko 4.10.2013.

¹²²⁵ Elo & Seppälä 2013, 36-37.

¹²²⁶ Kokko ym. 2009, 33.

¹²²⁷ Kokko ym. 2009, 5, 52, 128.

¹²²⁸ Lapin ympäristökeskus 2008; Kokko ym. 2009, 52, 53; Kokko 4.10.2013; Suomen ympäristökeskus 2010; Tallavaara 3.10.2013; Väliatalo 3.10.2013.

¹²²⁹ Kokko ym. 2009, 11, 52-53, 61, 65, 70; Kokko 4.10.2013.

¹²³⁰ Suomen ympäristökeskus 2010.

hat niitto- ja laidunniityt, hakamaat ja metsälaitumet. Lajistoltaan arvokkaimmat perinnebiotoopit ovat syntyneet pitkäaikaisen laidunnuksen ja niiton seurauksena, sijoituen alueille, jotka on otettu käyttöön jo 1700-luvulla. Maaseudun rakennemuutosten myötä perinnebiotoopit ovat käyneet harvinaisiksi kylien alueella, kuten koko maassa. Valtaosa kohteista on pensoittumassa ja edellyttävät pikaista hoitoa perinteisen lajiston säilymiseksi.¹²³¹ Elinkeinotoiminnan ja erityisesti maatalouden muutosten lisäksi maisemaa muuttaa myös luonnollinen sukkessio. Maisema-alueiden uudelleeninventoinneissa näkyy hyvin, miten nopeasti maisema muuttuu Lapin rehevillä mailla 15 vuodessa.¹²³²

Kairalan ja Luiron perinteistä maatalousmaisemaa ylläpitää vielä maanviljely, emolehmätilan karja, lampaat ja liitännäiselinkeinona toimiva pienimuotoinen porotalous. Luiron lammastilan lampaat laiduntavat kesäisin myös Kairalan laitumilla. Kairalan usean sadan emolehmän tilan edellyttämä laidunnus ja rehuviljely ylläpitävät suurien pelto- ja laidunalueiden perinteisiä käyttömuotoja. Emolehmätilan tarpeisiin on otettu vanhoja kulopeltoja, raivattu uusia peltoja ja muodostettu uusia laidunalueita.¹²³³ Poro- ja hevoshoidossa hyödynnetään kylän ympärillä olevia pieniä peltoja ja luonnoheinällä olevia niittyjä, joka osaltaan vaikuttaa kasvilajiston monimuotoisuuteen sekä maiseman avoimuuteen. 1980-luvulle asti porot olivat maastoruokinnassa ja sen jälkeen on siirrytty tarharuokintaan. Kairalan kylän alueella onkin useita poroaitauksia, joihin porot kerätään joulun jälkeen.¹²³⁴

Kylien kulttuurimaisemaa ovat muuttaneet myös energiatuotantoon liittyvä Kitisen ja Luironjoen säännöstely¹²³⁵. Laidunnuksen vähentyminen ja vedenpinnan säännöstely aiheuttavat kasvillisuuden rehevöitymistä ja yksipuolistumista sekä maiseman sulkeutumista¹²³⁶. Vedenkorkeuden vaihtelu aiheuttaa rantatörmien sortumista, estää ranta-alueiden aitaamista lammaslaitumiksi ja siten perinteisten rantaniittyjen laiduntamisen¹²³⁷. Maanomistajat jättävät paikoin tiheitäkin pensaikkoja suojaamaan jokitormiä säännöstelyn aiheuttamilta eroosiivaikutuksilta¹²³⁸. Toisaalta Kemijoki Oy:n mukaan

---

¹²³¹ Kokko ym. 2009, 63.

¹²³² Kokko 4.10.2013.

¹²³³ Kokko ym. 2009, 18-19; Kostamo 4.10.2013; Tallavaara 3.10.2013; Välihalo 3.10.2013.

¹²³⁴ Kostamo 4.10.2013.

¹²³⁵ Kokko ym. 2009, 54; Tallavaara 3.10.2013.

¹²³⁶ Suomen ympäristökeskus 2010.

¹²³⁷ Kostamo 4.10.2013; Välihalo 3.10.2013.

¹²³⁸ Kokko ym. 2009, 54.

voimatalous on sopeutunut hyvin osaksi alueen nykyistä kulttuurimaisemaa¹²³⁹. Pienimuotoisempia ja paikallisempia infrastruktuurirakentamisen aiheuttamia, kylämaisemaan vaikuttavia muutoksia edustavat vuonna 1987 rakennettu, lossi- tai lauttayhteyden korvannut Kitisen ylittävä silta, Kairalan vanhat soranottoaikat sekä lukuisat sähkö- ja puhelinkaapelit¹²⁴⁰.

Vesivoimatuotannon, elinkeinorakenteen sekä maatalouden tuotantosuuntien ja -tapojen muutosten lisäksi alueen maisemakuvaan vaikuttavat väestömäärän ja -rakenteen muutokset. Tutkimusaineistossa asukkaiden vähentymiseen ja ikääntymiseen liitetään rakennusten käyttötarkoitusten sekä hoitotoimenpiteiden muutokset tai niiden loppuminen.¹²⁴¹ Pitkään jatkuneen muuttoliikkeen seurauksena kylissä on useita asumattomia rakennuksia, joista osa on kunnostus- ja hoitotoimenpiteiden puuttuessa huonokuntoisia. Kairalassa usea talo on vakituisten asukkaiden sijaan kesäasukkaiden käytössä, mikä vaikuttaa osaltaan rakennusten kunnossapitoon¹²⁴².

Rakennusten käyttötarkoituksen muutosten ja hoitotoimenpiteiden puuttumisen lisäksi kylämaisemassa näkyvät muutokset rakennuskulttuurissa, -tyylissä sekä rakennusten kunnossapidon ongelmat. Kairalan ja Luiron perinteiselle rakentamiselle on ollut luonteenomaista väljyys ja pihapiirien avaruus. Vanhojen, kunnostusta edellyttävien päärakennusten tilalle on 1960-luvulta lähtien rakennettu uudisrakennuksia, jotka poikkeavat usein tyyliltään ja materiaaleiltaan pihapiirin muista rakennuksista. Parhailla rakennuspaikoilla tiloja on lohkottu pienempiin osiin, josta on seurannut tiivistä uudisrakentamista kylien keskiosissa. Lisäksi osa hoitotoimenpiteistä on osoittautunut ongelmallisiksi, kuten vanhojen rakennusten ympärillä toteutettu, perustuksille haitallinen maanpinnan nosto. Vanhasta rakennuskulttuurista poikkeava uudisrakentaminen sekä rakennusten kunnostustarve vaikuttivat osaltaan siihen, että kyläläiset alkoivat pohtia keinoja asuin ympäristön säilyttämiseksi.¹²⁴³

Kyläedustajat arvioivat maiseman ja rakennusten arvostuksen muuttuneen viime vuosina merkittävästi verrattuna esimerkiksi 60- ja 70-lukuun, jolloin kaikki vanha haluttiin muuttaa uudenaikaiseksi. Kairalan ja Luiron vanhojen asuinalueiden ar-

---

¹²³⁹ Kemijoki Oy 2009.

¹²⁴⁰ Kokko ym. 2009, 54; Tallavaara 3.10.2013.

¹²⁴¹ Kokko ym. 2009, 52; Kokko 4.10.2013; Kostamo 4.10.2013; Oinas 2010a; 2010b; Tallavaara 3.10.2013; Väliatalo 3.10.2013.

¹²⁴² Kokko ym. 2009, 11, 54; Tallavaara 3.10.2013.

¹²⁴³ Kokko ym. 2009, 5, 54.

vostuksen kasvu näkyy sekä kunnostus- ja korjausrakentamisen määrissä että periaatteissa.¹²⁴⁴ Henkilöhaastatteluissa alueen kulttuurimaisemaan liitettyjen ominaisuuksien – avonaisuuden, rakennusten sopivuuden maisemakuvaan sekä maisemallisen edustavuuden – merkityksen ja hoitotarpeen arvioitiin kasvaneen kielteiseksi koettujen kehityssuuntien aiheuttamien maisemamuutosten ja maiseman valittuihin ominaispiirteisiin liittyvän arvostuksen kasvun vuoksi. Asukkaat sekä kylissä usein vierailleet olivat toistuvasti esittäneet huolensa maisemamuutoksista sekä rakennuskannan hoitotoimenpiteiden puutteesta jo ennen maisemahankkeen aloittamista.¹²⁴⁵ Tutkimusaineisto viittaa siihen, että muuttuvien tai vähentyvien ominaisuuksien arvo voi kasvaa niiden harvinaistumisen myötä. Maisemamuutokset liitettiin tilanteisiin, joissa alueen käyttötarkoitus oli muuttunut hoitotoimenpiteiden tai elinkeinotoiminnan päättymisen vuoksi¹²⁴⁶. Ely-keskukselle kylämaisemien sulkeutumiseen liittyvä huoli näkyi esimerkiksi asukkaiden yhteydenottoina, joissa alueelle toivottiin työllisyystöinä toteutettavia maisemanhoitotöitä¹²⁴⁷.

Asukkaiden maisemasuhdetta on muuttanut myös alueiden käyttötarkoitusten monipuolistuminen, kuten matkailu- ja virkistyskäytön kasvu¹²⁴⁸, joka vaikuttaa alueen arvostettaviin ominaisuuksiin ja suhtautumisiin niihin liittyviin muutoksiin. Esimerkiksi virkistyskäytön kasvu on lisännyt toiveita metsien hoitotoimenpiteistä. Metsätalouden lisäksi metsillä on tärkeä merkitys polttopuun hankinnalle sekä metsästykselle, marjastukselle ja muulle luonnossa liikkumiselle. Lähimetsien maisemallisten arvojen koroistumista selitetään väestön ikääntymisen myötä lisääntyneellä vapaa-ajalla sekä maisemien umpeutumisella. Maanomistajakyselyssä ja -haastatteluissa toivottiin harjumetsien yhtenäisen ilmeen säilyttämisestä sekä jokivarsien ja peltojen reunoilla sijaitsevien metsien aktiivisempaa hoitoa.¹²⁴⁹

---

¹²⁴⁴ Tallavaara 3.10.2013; Vällitalo 3.10.2013. Vällitalo (3.10.2013) vertaa tilannetta vuoteen 1989, jolloin hän aloitti 40 vuotta autiona olleen sukutilansa kunnostuksen. Tuolloin vanhojen rakennusten kunnostusta ei arvostettu ja asukkaat keskustelivat korjausrakentaminen hyödyllisyydestä. Kunnostuksen valmistuminen näkyi asukkaiden asennemuutoksena sekä positiivisena ja kannustavana palautteena. Asenne vanhojen rakennusten kunnostamiseen onkin hänen mukaan muuttunut kokonaan ja nykyään rakennuksia kunnostetaan selvästi aikaisempaa enemmän.

¹²⁴⁵ Kokko 4.10.2013; Kostamo 4.10.2013; Vällitalo 3.10.2013.

¹²⁴⁶ Oinas 2010a; 2010b; Kostamo 4.10.2013; Tallavaara 3.10.2013; Vällitalo 3.10.2013.

¹²⁴⁷ Kokko 4.10.2013.

¹²⁴⁸ Kostamo 4.10.2013; Vällitalo 3.10.2013.

¹²⁴⁹ Kokko ym. 2009, 5, 54, 91.

Tutkimusaineistossa maiseman ominaispiirteiden säilyttämiseen liitettiin useita eri perusteluita. Tallavaara arvioi kylän menettävän paljon alkuperäistä luonnettaan, mikäli peltomaisemat alkavat sulkeutua¹²⁵⁰. Välitalon mukaan monet Luirolta poismuuttaneet ovat palanneet osa-aikaisesti kylään tai sen lähialueelle työuran jälkeen ja monilla kylässä syntyneillä ja nykyään muualla asuvilla on vapaa-ajan asuntoja lähialueilla. Näissä yhteyksissä paluumuuton tai vapaa-ajan asutuksen perusteena eivät ole maisema-arvot vaan paluu kasvuympäristöön, koettuun paikallisuuteen. Välitalo arvioi maiseman- ja rakennusten hoitotoimenpiteet, erityisesti peltojen avoimuuden säilyttämisen tärkeäksi niiden maisemakuvallisten vaikutusten vuoksi sekä kunnioitukseksi aikaisempien sukupolvien työtä ja rakentamista kohtaan.¹²⁵¹ Perustelut ja motiivit vaihtelevat, mutta yhdistävänä tekijänä oli kyläläisten kiinnostus säilyttää maiseman valitut erityispiirteet aikaisempaa suunnitelmallisemmin hoidon avulla¹²⁵².

Alueen perustaminen ja onnistumisen tekijät

Maisemahanke

*Monet eri henkilöt toi julki, että ei tässä nyt olla maita eikä mantuja sillä lailla niinko rauhoittamassa.*¹²⁵³

Kairalan ja Luiron maisemanhoitoalueen perustamisprojektin eli maisemahankkeen lähtökohtana oli Kairalan kyläseuran puheenjohtajan Kari Tallavaaran huoli Kairalan kylän maisemakuvan muuttumisesta ja avoimuutta säilyttävien toimenpiteiden vähäisyydestä¹²⁵⁴. Lapin Kansassa julkaistu uutinen Saijan maisema-alueen eli Saijan maakunnallisen maisemanhoitoalueen perustamisesta 11.4.2007 edusti Tallavaaralle esi-

---

¹²⁵⁰ Tallavaara 3.10.2013.

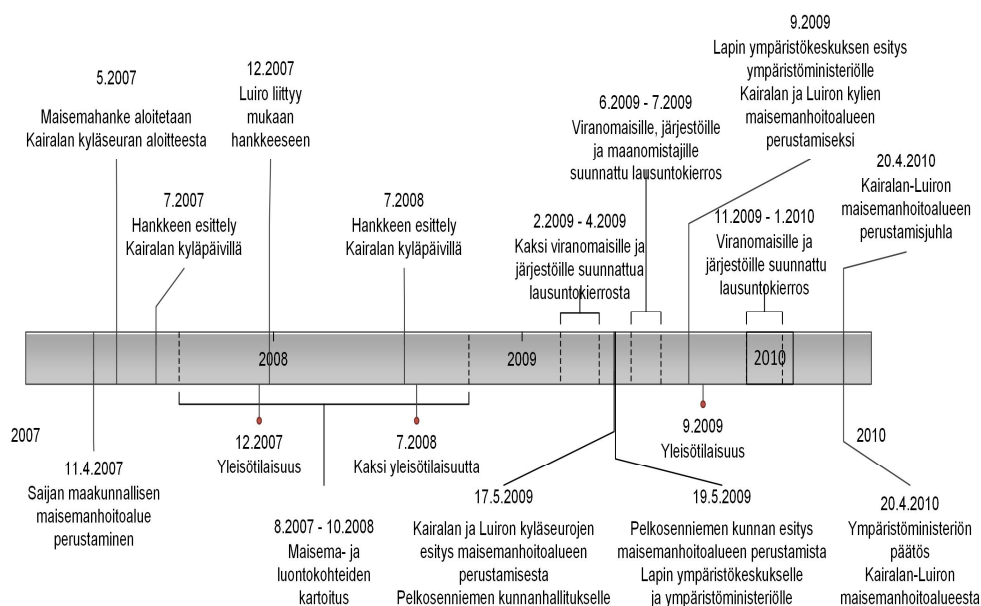
¹²⁵¹ Välitalo 3.10.2013.

¹²⁵² Kokko ym. 2009, 5.

¹²⁵³ Tallavaara 3.10.2013.

¹²⁵⁴ Tallavaara 3.10.2013.

merkkiä mahdollisesta toimintamallista, jonka avulla maiseman kielteiseksi koettuihin kehityssuuntiin voitaisiin vaikuttaa¹²⁵⁵. Kairalan kyläseuran teki aloitteen maisemahankkeesta toukokuussa 2007¹²⁵⁶. Kyläseuralta aloite eteni Pelkosenniemen kunnan kautta Lapin ympäristökeskukselle¹²⁵⁷. Maisemahankkeen käynnisti Lapin ympäristökeskus yhdessä Pelkosenniemen kunnan, Lapin liiton, metsäkeskuksen, kylätoimikuntien ja muiden sidosryhmien kanssa¹²⁵⁸. Maisemahankkeen ja lausuntokierroksen jälkeen maisemanhoitoalue perustettiin huhtikuussa 2010 (kuva 20).

Kuva 20. Kairalan-Luiron maisemahanke.

Lähteet: Laine 2007; Mainio 2007a; Kokko ym. 2009, 5, 8; Lapin ympäristökeskus 2009a; 2009b; Kairalan ja Luiron kyläseurat 2009; Kairalan kyläseura 2009a; Luiron kyläseura 2009; Ympäristöministeriö, Lapin ELY-keskus ja Kairalan kyläseura 2010; Ympäristöministeriö 2009b; 2010.

¹²⁵⁵ Tallavaara 3.10.2013; Kokko 4.10.2013. Vertaa myös Laine 2007; Mainio 2007a. Tallavaara otti yhteyttä Lapin ympäristökeskuksen arkkitehti Antti Pihkalaan, joka suhtautui ideaan myönteisesti.

¹²⁵⁶ Kokko ym. 2009, 5, 8; Kostamo 4.10.2013; Ympäristöministeriö 2010.

¹²⁵⁷ Forss 2010b.

¹²⁵⁸ Lapin ympäristökeskus 2008; Kairalan kyläseura 2009b; Kaleva 26.9.2008; Kokko ym. 2009, 5, 98, 100, 128; Pelkosenniemen kunta 2009; Ympäristöministeriö 2010. Hankkeen rahoitti ympäristöministeriö ja Pelkosenniemen kunta.

Maisemahankkeen alussa Tallavaara ei osannut ehdottaa tai odottaa Luiron kyläseuran osallistumista, koska tiedossa oli heidän kielteiset kokemuksensa alueen ulkopuolisten toimijoiden toteuttamista hankkeista ¹²⁵⁹. Kairalassa järjestetyssä yleisötilaisuudessa Lapin ympäristökeskuksen edustajat esittivät Luiron asukkaille mahdollisuutta liittyä maisemahankkeeseen ¹²⁶⁰. Luiron kyläseura liittyikin projektiin joulukuussa 2007, jonka jälkeen hanke jatkui yhteistyössä molempien kylien asukkaiden kanssa ¹²⁶¹.

Suunnittelun alussa kartoitettiin maanomistajien näkemyksiä kylämaisemien muutoksista ja hoitotarpeista. Yhteistyössä Kairalan ja Luiron kyläseurojen kanssa järjestettiin yleisötilaisuuksia, tupailtoja, kyläkierroksia ja neuvontapäiviä. Molempiin kyliin perustettiin kylätyöryhmät, jotka keräsivät tietoa paikallishistoriasta, elinkeinoista ja maankäytöstä. Lisäksi ne selvittivät vanhojen reittien ja muiden kulttuurihistoriallisten kohteiden sijaintia. ¹²⁶² Kylämaisemien muutoksen havaitsemisen ja vertailun välineinä olivat asukkaiden muistitiedon lisäksi kartta-aineistot ja valokuvat ¹²⁶³. Historiatiedon yksi tärkeä lähde oli Tallavaaran vuonna 2000 julkaisema teos ”Kairavuopiolaiset - 300 vuotta Kairalan kylän historiaa” ¹²⁶⁴.

Syksyllä 2007 ja kesällä 2008 kartoitettiin keskeiset kylämaisemat, merkittävät luontokohteet sekä kauniit ja avattavat näkymät. Lisäksi inventoitiin luonnon monimuotoisuuden kannalta arvokkaimpia kohteita, kuten perinnebiotooppeja ja uhanalaislajistoa. Maastokatselmusten, inventointien sekä tupailtojen yhteydessä haastateltiin asukkaita kylien maankäytön historiasta. Kyläläiset kertoivat mahdollisista muinaismuistolöydöistä, kommentoivat suunnitelmia, saivat maisemanhoito-ohjeita ja tietoa taloudellisista tukimahdollisuuksista. Maanomistajia kuultiin myös neljässä yleisötilaisuudessa. Lisäksi hanketta esiteltiin Kairalan kyläpäivillä 2007 ja 2008, joihin osallistui myös lähikylien asukkaita. Suunnittelusta tiedotettiin Lapin radiossa sekä paikallis- ja maakuntalehdissä. Maisema-asiat olivat paikallislehdissä esillä myös kyläläisten kirjoittamissa artikkeleissa. ¹²⁶⁵ Monimuotoisen yhteistyön kautta nousivat

---

¹²⁵⁹ Tallavaara 3.10.2013.

¹²⁶⁰ Kokko 4.10.2013; Kostamo 4.10.2013; Tallavaara 3.10.2013; Välitalo 3.10.2013.

¹²⁶¹ Kokko ym. 2009, 5, 8; Kostamo 4.10.2013; Välitalo 3.10.2013; Ympäristöministeriö 2010.

¹²⁶² Kokko ym. 2009, 5, 8, 44; Lapin ympäristökeskus 2008; Välitalo 3.10.2013; Ympäristöministeriö 2009b; 2010.

¹²⁶³ Kokko ym. 2009, 52; Tallavaara 3.10.2013.

¹²⁶⁴ Välitalo 3.10.2013.

¹²⁶⁵ Kokko ym. 2009, 5, 8, 9; Lapin ympäristökeskus 2008; Ympäristöministeriö 2009b .

esiin Kairalan ja Luiron kyläläisten huoli umpeutuvista kylämaisemista, rakennuskannan kunnostustarpeista ja tyhjiä asunnoista sekä uudisrakentamisen ohjauksen tarpeesta ¹²⁶⁶.

Syksyllä 2008 laadittiin kunnostus- ja hoitosuunnitelmat yhteistyössä maanomistajien ja kunnan kanssa ¹²⁶⁷. Kylätyöryhmät tekivät esityksen maisemanhoitoa kaipaavista alueista ja ottivat kantaa hankealueen rajaukseen. Näiden perusteella aluerajauksia laajennettiin vastaamaan kyläläisten näkemyksiä. Tupailtojen lisäksi järjestettiin rakennusten entisöintiä, korjausrakentamista sekä vanhojen peltojen ja perinnebiotooppien maisemanhoitoa käsittelevät neuvontapäivät ja inventoitiin muinaisjäännökset. ¹²⁶⁸

Maisemahankkeen aikana toteutettiin myös hoitotoimenpiteitä. Lapissa ympäristönsuojelua ja -hoitoa edistävinä työllisyystöinä eli YTY-töinä toteutettiin muun muassa umpeutuneiden pelto- ja laidunalueiden raivauksia ja historiallisesti arvokkaiden kohteiden ympäristöhoitoa. Vuonna 2008 toteutettuja hoitotoimenpiteitä olivat Kitisen ja Kotiuopajan rantojen pensaiden raivaukset ja puuston harvennukset sekä Kairalan kyläseuran Kajastuksen talon maalaus. ¹²⁶⁹

Luonnonsuojeluasetuksen mukaan maisemanhoitoalueen päätöksessä on oltava selostus alueen maisema-arvoista sekä suojelun ja hoidon tavoitteista ¹²⁷⁰. Vaatimus toteutui maisemahankkeessa laaditun hoito- ja käyttösuunnitelman avulla, johon huhtikuussa 2009 pyydettiin lausunnot 18 taholta. Vastauksina saatiin 13 lausuntoa, joissa kaikissa suhtauduttiin myönteisesti suunnitelman toteuttamiseen. Kairalan kyläyhdistyksen, Museoviraston, Lapin liiton, Lapin luonnonsuojelupiirin ja Paliskuntain yhdistyksen lausuntojen mukaan suunnitelmaan tehtiin täsmennyksiä. ¹²⁷¹

Toukokuussa 2009 Pelkosenniemen kunnanhallitus pyysi kyläseuroilta esitystä tai lausuntoa maisemanhoitoalueesta ¹²⁷². Kairalan ja Luiron kyläseurat päättivät ko-

---

¹²⁶⁶ Kokko ym. 2009, 52; Kokko 4.10.2013.

¹²⁶⁷ Lapin ympäristökeskus 2008.

¹²⁶⁸ Kokko ym. 2009, 5, 8, 55; Lapin ympäristökeskus 2008; Ympäristöministeriö 2010.

¹²⁶⁹ Kokko ym. 2009, 65, 83, 86; Lapin ympäristökeskus 2008.

¹²⁷⁰ Luonnonsuojeluasetus 15. pykälä 1997.

¹²⁷¹ Kokko ym. 2009, 8; Lapin ympäristökeskus 2009a; 2009b; 2009d; Ympäristöministeriö 2009b.

¹²⁷² Pelkosenniemen kunta 2009; Kairalan kyläseura 2009b.

kouksissaan 17.5.2009 tukea maisemanhoitoalueen perustamista ja esittivät kunnanhallitukselle asian edistämistä ¹²⁷³. Pelkosenniemen kunnanhallitus päätti 19.5.2009 esittää ympäristöministeriölle ja Lapin ympäristökeskukselle Kairala-Luiron valtakunnallisen maisemanhoitoalueen perustamista ¹²⁷⁴. Lapin ympäristökeskus järjesti hoito- ja käyttösuunnitelmasta ja päätösluonnoksesta lausunto- ja kuulemiskierroksen maanomistajille, aluehallinnon viranomaisille, Museovirastolle ja metsähallitukselle sekä muille asianosaisille kesä-heinäkuussa 2009 ¹²⁷⁵. Kannanottoja kertyi yhteensä 25, joissa alueen perustamiseen suhtauduttiin pääosin myönteisesti. Merkittävimmat muutokset koskivat muutaman maanomistajan kielteisen lausunnon seurauksena tehtyä kahta aluerajausten supistamista Luiriojen itäpuolella. ¹²⁷⁶

Lapin ympäristökeskus lähetti 4.9.2009 ympäristöministeriölle esityksen luonnonsuojelulain mukaisen maisemansuojelun alueen perustamiseksi Kairalan ja Luiron kyliin. Maisemanhoitoalue koostuu kahdesta kylästä. Kairalassa esitettiin hoito- ja käyttösuunnitelman mukaista, pinta-alaltaan 1620 hehtaarin aluetta. Lurossa aluerajausta pienennettiin maanomistajien toivomuksesta, ollen 462 hehtaaria. Yhteensä esitetyn ja perustetun maisemanhoitoalueen pinta-ala on 2 082 hehtaaria. ¹²⁷⁷

Perustamisesityksessä Kairalan ja Luiron kylien asutus- ja luonnonhistoria sopivat hallituksen esityksen perusteluihin ... *ettei niissä suojella alkuperäistä luontoa, vaan sellaista, jota ihmiskäsi on vuosikymmeniä, ehkä vuosisatoja, muokannut muun muassa viljelemällä, puutarhanhoidolla sekä rakennuksia ja teitä rakentamalla*. Molemmat kylät edustivat hallituksen esityksessä esimerkkeinä mainittuja maatalousmasemia, jokilaaksoja, vaaramaisemia, vanhoja kyläraitteja ja ranta-alueita. Maisemanhoitoalueen perustamisen tavoitteena ei näin ollut pelkästään luonnonkauneuden suojeleminen, vaan luonnon- ja kulttuurimaiseman muodostaman kokonaisuuden hoitaminen. ¹²⁷⁸

---

¹²⁷³ Kairalan kyläseura 2009a; 2009b; Luiron kyläseura 2009; Kairalan ja Luiron kyläseurat 2009; Pelkosenniemen kunta 2009; Lapin ympäristökeskus 2009d; Ympäristöministeriö 2009b; 2010.

¹²⁷⁴ Pelkosenniemen kunta 2009; Lapin ympäristökeskus 2009c; 2009d; Ympäristöministeriö 2009b; 2010.

¹²⁷⁵ Forss 2010b; Lapin ympäristökeskus 2009c.

¹²⁷⁶ Lapin ympäristökeskus 2009d; Ympäristöministeriö 2009b; 2010.

¹²⁷⁷ Lapin ympäristökeskus 2009d; Ympäristöministeriö 2010.

¹²⁷⁸ Kokko ym. 2009, 89; Lapin ympäristökeskus 2009d; Ympäristöministeriö 2010. Vertaa myös: HE 79/1996. Yleisperustelut sekä esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset. Maiseman suojeleminen.

Ympäristöministeriö lähetti 28.11.2009 päätösluonnoksen sekä hoito- ja käyttösuunnitelman lausuntokierrokselle ministeriöille, muille viranomaisille sekä järjestöille. Lausunnoissa kannatettiin alueen perustamista.¹²⁷⁹ Lausuntokierroksen jälkeen ympäristöministeriön sekä maa- ja metsätalousministeriön edustajat järjestivät 15.3.2010 luonnonsuojeluasetuksen edellyttämän yhteistyön mukaisen neuvottelun alueen perustamispäätöksen valmistelua varten. Päätösluonnoksen viimeistelyssä huomioitiin maa- ja metsätalousministeriön täydentävät kommentit¹²⁸⁰. Ympäristöministeriön päätöksen Suomen pohjoisimman ja Lapin ensimmäisen valtakunnallisen maisemanhoitoalueen perustamistamisesta julkisti ympäristöministeri Paula Lehtomäki Kairalan Kajastuksen talolla järjestetyssä perustamistilaisuudessa 20.4.2010¹²⁸¹.

Osa suojelutoimenpiteiden jatkumoa

*Natura semmoisenaan aiheutti aika tavalla semmoisen vastalause-ryöpyä ja ihmiset koki, että siinä väkivalloin yksityisen ihmisen omaisuuden käyttö otettiin valtion haltuun. Ja sellainen käsitys on edelleen. Ja semmoisena se Natura oli hyvin epämiellyttävä kokemus kaikkienensa.*¹²⁸²

Kairalan-Luiron maisemanhoitoalue edustaa institutionaalisen maiseman- ja kulttuuriympäristönsuojelun jatkumoa. 1990-luvulta alkaen alueella on toteutettu useita inventointeja, selvityksiä, arvoalueiden ja -kohteiden nimeämisiä¹²⁸³ sekä suojelupäätöksiä, jotka maisemanhoitoalueen perustamishakemuksessa ja -päätöksessä kuvaavat

---

¹²⁷⁹ Forss 2010a; 2010b; Ympäristöministeriö 2009b; 2010.

¹²⁸⁰ Ympäristöministeriö 2010.

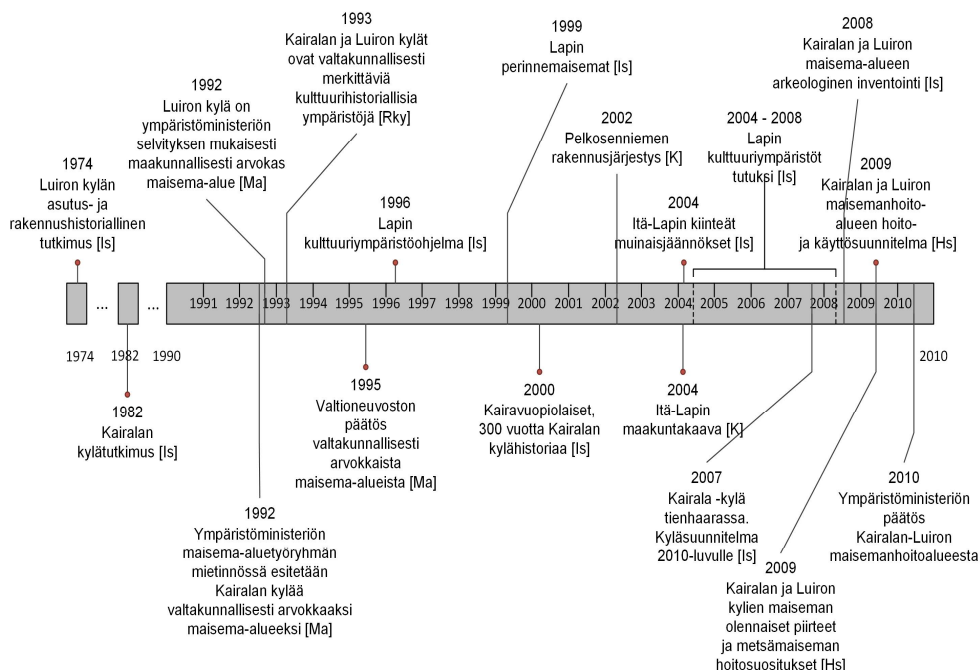
¹²⁸¹ Kairalan kyläseura 2010-2013; Ympäristöministeriö 2010; Ympäristöministeriö, Lapin ELY-keskus ja Kairalan kyläseura 2010.

¹²⁸² Välitälo 3.10.2013.

¹²⁸³ Vuonna 1993 Museovirasto ja ympäristöministeriö luokittelivat Kairalan ja Luiron kylät valtakunnallisesti merkittäviksi kulttuuriympäristöiksi. Valtioneuvoston periaatepäätöksessä 5.1.1995, Kairalan kylä on luokiteltu valtakunnallisesti ja Luiron kylä maakunnallisesti arvokkaaksi maisema-alueeksi. (Kokko ym. 2009, 5, 101, 128; Lapin ympäristökeskus 2008; 2009d; Ympäristöministeriö 1993b, 197; 2009b; 2010.) Valtioneuvoston 22.12.2009 hyväksymässä valtakunnallisesti merkittävien rakennettujen ympäristöjen luettelossa Kairalan kylä on osa

ja perustelevat sen arvoja (kuva 21). Polkuriippuvuusmallin mukaisesti maisemanhoitoalue rakentuu aikaisempien toimenpiteiden perustalle sekä täydentää niitä maisemahankkeessa laaditulla hoito- ja käyttösuunnitelmalla ¹²⁸⁴. Maisemanhoitoalue vaikuttaa vastaavasti osaltaan institutionaalisen suojelun tuleviin toimiin, kuten valtakunnallisesti arvokkaan maisema-alueen päivytysinventointiin.

Kuva 21. Kairalan-Luiron maisemanhoitoalueen perustamispäätöksessä mainitut hallinnollisen suojelun aikaisemmat toimenpiteet.

Hoitosuunnitelmat [Hs], aikaisemmat inventoinnit ja selvitykset [Is], arvokkaat maisema-alueet [Ma], kulttuurihistoriallisesti merkittävät ympäristöt ja rakennukset [Rky] sekä kaavoitus-tilanne [K]. Lähteet: Kokko ym. 2009, 46; Ympäristöministeriö 2010.

”Kemijoen jokivarsiasutus ja kirkkomaisemat”-nimistä kohdetta (Museovirasto 2015a; 2015b).

¹²⁸⁴ Maisemahankkeen kanssa osittain rinnakkain (2004-2008) toteutettiin Lapin kulttuuriympäristöt tutuksi-hanke, jossa inventoitiin kylien rakennusperintöä ja vanhoja rakennuksia 1800-luvun lopulta aina jälleenrakennuskaudelle asti. (Kaleva 26.9.2008; Kokko ym. 2009, 36, 46.)

Kairalan ja Luiron kylien välissä sijaitseva Kairanaapa ja Luurojoen itäpuoliset suot ovat osa Natura 2000-suojeluverkostoa. Kairan-, Sudenvaaran-, Sokan-, Sakkala- ja Lämsänaavan suojelualueen yhteispinta-ala on 12 590 hehtaaria. Vuonna 2004 Luiron suot liitettiin myös kansainvälisesti merkittävien kosteikkojen luetteloon eli Ramsar-sopimuksen piiriin. Suojelu ei rajoita virkistyskäyttöä tai jokamiehenoikeuksia ja paikkakuntalaisilla on oikeus metsästää valtion omistamilla mailla. Luiron suot ja joet ovat kyläläisille tärkeitä metsästys-, marjastus- ja kalastusalueita.¹²⁸⁵

Kairalan kylän edustajat arvioivat Natura 2000-alueiden sekä aikaisempien suojelualueiden perustamisten sujuneen kylän ympärillä kohtuullisen hyvin. Maanomistajien ja viranomaisten välillä ei ollut niiden yhteydessä ristiriitoja, jotka olisivat vaikuttaneet kyläläisten suhtautumiseen maisemanhoitoalueen perustamista kohtaan¹²⁸⁶. Kairalassa merkittävin kyläyhteisön ulkopuolelta tullut muutos liittyi vesivoimarakentamiseen ja -tuotantoon eli Kitisen säännöstelyyn. Kostamo arvio kyläläisten jo väsyneen vajaa kaksikymmentä vuotta kestäneeseen ja paljon toteutumattomia lupauksia sisältäneeseen taisteluun Kemijoki Oy:n kanssa.¹²⁸⁷

Luirossa Natura-prosessia sen sijaan vastustettiin voimakkaasti ja sen arvioidaan vaikuttaneen negatiivisesti kyläläisten viranomaistoimintaan liittämään luottamukseen ja yhteistyöhön. Aukkaat ja maanomistajat kokivat, ettei heitä huomioitu prosessissa riittävästi.¹²⁸⁸ Luiron kylää ympäröivistä Natura-alueista merkittävä osa on yksityisessä omistuksessa. Välitalon mukaan kyläläisille annettiin valmiit karttarajaukset ja ainoa vaikuttamismahdollisuus rajoittui valitusoikeuteen. Kyläläiset valittivat Naturasta ja sen aluerajauksista ympäristökeskukseen sekä korkeimpaan hallinto-oikeuteen tuloksetta. Aukkaat kokivat ilman aitoa osallistamista toteutetut aluerajaukset sekä valitusprosessin epäoikeudenmukaiseksi. Maanomistajille prosessi näyttäytyi yksityisten alueiden sosialisointina, joka toteutettiin valtiohallinnon yksipuolisella päätöksenteolla, puutteellisilla perusteluilla, alihinnoitetuilla maakaupoilla ja kompensomattamilla talousvaikutuksilla. Natura-alueet vaikeuttavat Välitalon mukaan esimerkiksi metsätalouden harjoittamista. Kyläläisten mukaan puutavarayhtiöt eivät ole kiinnostuneita Natura-alueella sijaitsevista metsäpalstoista, minkä seurauksena puiden myynnistä tuli käytännössä mahdotonta.¹²⁸⁹

---

¹²⁸⁵ Hjelt & Pääkkö 2006; Kokko ym. 2009, 26; Ympäristöministeriö 2010.

¹²⁸⁶ Kostamo 4.10.2013; Tallavaara 3.10.2013.

¹²⁸⁷ Kostamo 4.10.2013.

¹²⁸⁸ Kokko 4.10.2013; Tallavaara 3.10.2013; Välitalo 3.10.2013.

¹²⁸⁹ Välitalo 3.10.2013.

Yhdenmukaisia esimerkkejä Luiron kylän ulkopuolisesta, asukkaita huomioimattomasta päätöksenteosta ja yleisellä edulla perustelluista hankkeista ovat Natura-alueiden perustamisen lisäksi kylää aikaisemmin uhannut allasrakentaminen, toteutunut vesivoimatuotanto, Lapin liiton Virsu-suunnitelmat, eli esitys kylää ympäröivien suolueiden muuttamisesta virkistysalueiksi sekä soidensuojelualueiden perustaminen. Välitalo arvioi Luiron lähihistorian vaikuttavan merkittävästi kyläläisten asenteisiin yleisen edun mukaisia hankkeita sekä kylän ulkopuolisia toimijoita kohtaan. Kylän asukkaat ovat kokeneet yleisen edun mukaiset hankkeet sekä viranomaisten hallintokulttuurin toistuvasti epäoikeudenmukaiseksi, asumista ja elinkeinotoimintaa rajoittaviksi ja haittaaviksi. Näiden seurauksena osa asukkaista ei halua olla osallisina hankkeissa, joiden toteuttajina ovat valtion edustajat.¹²⁹⁰

Välitalon mukaan kyläläiset eivät sinänsä vastusta luonnonsuojelua, luontoarvojen säilyminen on tärkeä asia ja asukkaat saavat elantonsa tai lisääntymisensä luonnosta. Hän arvioi maatalousyrittäjien huomioivan ympäristövaikutuksia ja osa saa ympäristötukea alueidensa hoitoon. Yksityisten maanomistajien päätöksillä talousmetsiä on jätetty ympäristösuojelullisilla perusteluilla luonnontilaan, lisäksi on muodostettu useita yksityisiä soidensuojelualueita. Nämä asukaslähtöiset esimerkit poikkeavat siten taustaltaan ja toteutustavoiltaan kylien ulkopuolisten toimijoiden toteuttamista hankkeista.¹²⁹¹

Itä-Lapin 26.10.2004 vahvistetussa maakuntakaavassa Kairala ja Luiri kuuluvat maaseudun kohdealueiden sekä matkailun vetovoima-alueiden kehittämisvyöhykkeisiin. Kaavassa kylien kehittämisperiaatteiksi on kirjattu kulttuurihistoriallisesti ja maise-mallisesti arvokkaiden piirteiden säilyttäminen. Loma-asutuksen edellytyksiä kehittämällä halutaan tukea kylien säilymistä asuttuina. Kairala on merkitty keskuskyläksi, jossa asutus tulisi säilyttää elinkeinopoliittisin toimenpitein ja rakennustoimintaa ohjaamalla.¹²⁹² Koska rakentamispaineet ovat Kairalassa ja Luirolla varsin pieniä, ei Pelkosenniemen kunta ole nähnyt tarpeelliseksi yleiskaavan laatimista. Kauempana matkailukeskuksista sijaitseville kylille – kuten Kairala ja Luiri – halutaan kuitenkin

---

¹²⁹⁰ Välitalo 3.10.2013. Toimenpiteiden korvaukset ovat puuttuneet kokonaan, jakautuneet epätasa-arvoisesti tai ovat suuruudeltaan riittämättömiä. Hallintokulttuurisesti monet hankkeet ovat näyttäneet asukkaille kyläyhteisön ulkopuolisena päätöksentekona, joiden toteutusprosessissa heitä on kuultu ja informoitu riittämättömästi ja liian myöhään. Toteutustavat ovat olleet luonteeltaan määräileviä ja päätösten koetaan olevan jo etukäteen tehtyjä. Yleisen ja yksityisen edun ristiriitoja tuottavat toimintamallit ja päätökset vähentävät asukkaiden luottamusta lainsäädäntöön sekä valtionhallinnon toimenpiteisiin.

¹²⁹¹ Välitalo 3.10.2013.

¹²⁹² Kokko ym. 2009, 20; Lapin liitto 2010; Lapin ympäristökeskus 2009d.

kehittää vetovoimatekijöitä, jotka pitävät kylät asuttuina sekä houkuttelevat lomasukkaita ja matkailijoita.¹²⁹³

Maisemanhoitoalueen perustamisen jälkeen toteutetussa valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden uudelleenkartoituksessa ehdotetaan Kairalan ja Luiron kylien yhdistämistä yhdeksi maisema-alueeksi ja niiden välisen Kairanaavan sisällyttämistä aluerajaukseen. Kokon mukaan rajausehdotusta selittää inventointiohjeet, joissa pyritään selkeyttämään kulttuurimaiseman ja maisema-alueen eroja tavalla, jossa maisema-alueen rajaus on selkeästi laajempi.¹²⁹⁴ Samalla ehdotus on esimerkki institutionaalisen maisemansuojelun jatkumosta, johon maisemanhoitoalue kiinnittyy ja vaikuttaa osaltaan sen kehitykseen.

Maisemahankkeen onnistumisen mahdollistajat

*Se oli minusta yllättävän myönteinen prosessi kaikinensa ja siihen osallistui poikkeuksetta kaikki jotka halusivat.*¹²⁹⁵

Maisemahankkeen onnistumista eli maisemanhoitoalueen perustamista selittävät toteutustavat sekä yksittäisten henkilöiden ja organisaatioiden roolit ja toiminta. Maisemahankkeen toteutustavoilla – asukkaiden aloitteellisuudella ja aktiivisuudella, viranomaisten ja asiantuntijoiden asukkaita kuuntelevalla ja osallistavalla toimintatavalla, eri toimijoiden vuorovaikutteisella yhteistyöllä, konkreettisilla toimenpiteillä sekä vapaaehtoisuuden ja suositusten korostamisilla – oli tärkeä merkitys maisemanhoitoalueen perustamisessa. Toimintatavat määrittivät ja toteutuivat yksittäisten henkilöiden ja kyläseurojen toimesta. Yksittäiset henkilöt, toimintaa tukeneet organisaatorakenteet sekä toimintatavat muodostivat yhdessä alueen sosiaalisen pääoman viitekehyyksen, luottamusta rakentavan verkoston, joka osaltaan mahdollisti hankkeen onnistumisen.

---

¹²⁹³ Kokko ym. 2009, 20, 91.

¹²⁹⁴ Kokko 4.10.2013.

¹²⁹⁵ Välitalo 3.10.2013.

Kairalan kyläseuran aktiivi Annika Kostamo arvioi maisemahankkeen olleen yhden henkilön eli kyläseuran puheenjohtajan Kari Tallavaaran ansiota. Tallavaaran työ­ määrä hankkeessa oli merkittävä, hänellä oli asukkaiden luottamus ja kyläseuran ak­ tiivit lähtivät mukaan hänen tärkeänä pitämiin hankkeisiin.¹²⁹⁶ Tallavaara teki aloit­ teen alueen perustamismahdollisuuksien selvittämiseksi¹²⁹⁷ ja Kairalan kyläseura esitteli sen kunnalle¹²⁹⁸. Perustamistilaisuudessa ympäristöministeri Paula Lehtomäki korosti paikallisen aloitteellisuuden merkitystä. ”Maisemanhoito voidaan turvata vain silloin, kun asukkaat itse siihen sitoutuvat. Aloitteen tuleminen paikan päältä onkin ainoa oikea marssijärjestys. Kun oivalletaan paikallisen kulttuurin omat vahvuudet ja uskotaan niihin, voidaan tulevaisuus rakentaa niiden varaan.”¹²⁹⁹

Tärkeä merkitys oli myös maisemahankkeen projektipäällikkö Marjut Kokolla sekä metsäasioista vastanneella Anna Kurkelalla, jotka rakensivat luottamuksellisen suh­ teen kyläläisiin aktiivisen, asukkaita innostavan ja kuuntelevan toimintamallin avulla¹³⁰⁰. Tutkimusaineiston perusteella myös ympäristöministeriön ylitarkastaja Tapio Heikkilän kannustava suhtautuminen ja asenne vaikutti maisemahankkeen onnistumi­ seen¹³⁰¹. Lapin ympäristökeskuksen edustajien Päivi Lundvallin ja Marjut Kokon an­ siosta maisemahankkeeseen pyydettiin mukaan myös Luiron kylän asukkaat¹³⁰². Lui­ ron kyläläisten päätöksenteossa oli keskeisessä roolissa kyläseuran luottohenkilö An­ tero Välitalo. Kokon mukaan Luiron kyläseuran edustajat olivat – vesistö­ rakentami­ sen ja Natura-prosessin seurauksena – hyvin varauksellisia ja epäluuloisia ympäristö­ viranomaisia ja lähes kaikkia kylän ulkopuolisia toimijoita kohtaan. Neuvotteluissa rakennettiin ennen kaikkea luottamusta viranomaisten ja Luiron kyläyhdistyksen edustajien kesken. Noin puolen vuoden neuvottelujen jälkeen Välitalo arvioi maise­ mahankkeen olevan kylälle hyödyllinen ja tarkoituksenmukainen, minkä jälkeen Lui­ ron kyläseura teki päätöksen siihen osallistumisesta.¹³⁰³

Organisatorisesti vuorovaikutteinen suunnittelu toteutui Kairalan ja Luiron kyläseu­ rojen avulla. Maisemahankkeessa kyläseurat toimivat asukkaiden edustajana, josta

---

¹²⁹⁶ Kostamo 4.10.2013.

¹²⁹⁷ Forss 2010b, Tallavaara 3.10.2013; Kokko 4.10.2013.

¹²⁹⁸ Kokko ym. 2009, 98-99; Pelkosenniemen kunta 2009.

¹²⁹⁹ Ympäristöministeriö, Lapin ELY-keskus ja Kairalan kyläseura 2010. Paloniemen (2008, 53) väitöskirjassa on vastaavia huomioita metsänomistajien aloitteellisuuden merkityksestä.

¹³⁰⁰ Kostamo 4.10.2013; Tallavaara 3.10.2013. Seppäsen (12.11.2013) mukaan Ely-keskuk­ sella oli vahva pyrkimys alueen perustamiseen.

¹³⁰¹ Kokko ym. 2009, 92; Tallavaara 3.10.2013.

¹³⁰² Tallavaara 3.10.2013.

¹³⁰³ Kokko 4.10.2013; Kokko ym. 2009, 92.

hoito- ja käyttösuunnitelmassa käytetään termiä kylätyöryhmä. Kairalan kylätyöryhmä oli käytännössä sama kuin kyläseuran hallitus. Luiron kylätyöryhmän vetäjänä toimi kyläseuran puheenjohtaja ja osallistujina olivat kaikki asiasta kiinnostuneet kyläläiset. Kyläseuroille oli tärkeää kyläläisten kattava edustus, asukkaiden kuuleminen sekä se, ettei hanke aiheuttanut ristiriitoja asukkaiden välillä.¹³⁰⁴ Kokko arvioikin molempien kyläseurojen päätösten edustaneen asukkaiden enemmistön näkemystä¹³⁰⁵.

Kylätyöryhmillä oli tärkeä osuus tietojen keräämisessä, kohteiden määrittelyssä ja näkemyksien välittäjänä. Kylätyöryhmät järjestivät asukastapaamisia, joissa kerättiin tietoja kyläkulttuurin tärkeistä kohteista. Kokousten kautta rakentui osaltaan asukkaiden myönteinen suhtautuminen maisemahankkeeseen. Aktiivisilla ja asukkaiden luottamusta edustavilla kyläseuroilla oli tärkeä merkitys maisemahankkeen onnistumisessa, ja alueen perustamisen jälkeen niiden toivottiin ottavan keskeisen roolin maisemanhoidon ja siihen liittyvien eri toimijoiden välisen yhteistyön edistämässä¹³⁰⁶.

Kyläseurojen edustajat arvioivat maisemahankkeen erityisiksi ansioiksi asukkaiden huomioimista ja innostamista korostaneen, hyvähenkisen toimintamallin johon kaikki halukkaat saivat osallistua¹³⁰⁷. Useat toimijat korostivat hoito- ja käyttösuunnitelman ja alueen suunnittelun toteutuneen asukaslähtöisyyden, asukkaiden ja kylädistysten sekä viranomaisten välisen esimerkillisen yhteistyön¹³⁰⁸ tai osallistavien toimintatapojen ansiosta¹³⁰⁹. Molempia käsitteitä voidaan aineiston perusteella pitää oikeutettuina ja yksittäistapauksissa valittua termiä selittää asiakirjan konteksti, laatija ja kohderyhmä. Perustamisprojekti oli osallistava, jos sitä vertaa asukkaiden aikaisempiin kokemuksiin asiantuntija- ja viranomaislähtöisistä hankkeista, lisäksi käsitettä käytettiin erityisesti ympäristöviranomaisten laatimassa dokumentaatiossa. Eri toimijoiden rooli ja merkitys vaihteli myös tapaus- ja asiakohtaisesti. Maisemahankkeen keskiössä oli asukkaiden aloitteellisuus, aktiivisuus ja heille tärkeiden arvojen säilyminen. Toimintamallina se perustui yhteistyöhön joka tapauskohtaisesti hyödynsi eri toimijoiden

---

¹³⁰⁴ Kokko 4.10.2013; Kostamo 4.10.2013; Tallavaara 3.10.2013; Välihalo 3.10.2013.

¹³⁰⁵ Kokko 4.10.2013.

¹³⁰⁶ Kokko ym. 2009, 85, 92; Kokko 4.10.2013; Tallavaara 3.10.2013; Välihalo 3.10.2013.

¹³⁰⁷ Kostamo 4.10.2013; Tallavaara 3.10.2013; Välihalo 3.10.2013.

¹³⁰⁸ Forss 2010a; 2010b; Kairalan kyläseura 2009b; Kokko 4.10.2013; Kokko ym. 2009, 98-101; Lapin liitto 2009; Lapin luonnonsuojelupiiri 2009; MTK-Lappi 2009; Museovirasto 2009c; Museovirasto 2010; Suomen maisema-arkkitehtiliitto ry 2010; Paliskuntain yhdistys 2009; Pelkosenniemen kunta 2009; Tallavaara 3.10.2013; Tiehallinto, Lapin tiepiiri 2009; Ympäristöministeriö 2009b.

¹³⁰⁹ Forss 2010b; Kokko 4.10.2013.

asiantuntemusta. Osallistavan hallintomallin viitekehyksessä ¹³¹⁰ se edusti vuorovai-
kutteista suunnitteluprosessia.

Asukkaiden osallistaminen tai asukkaiden ja viranomaisten tiivis yhteistyö mahdoll-
listi asukkaiden paikallistietämyksen hyödyntämisen sekä vaikutti asukkaiden kiin-
nostukseen ja sitoutumiseen kulttuuriympäristön arvoja ja niiden säilyttämistä koh-
taan ¹³¹¹. Lausunnoissa asukkaiden ja viranomaistahojen toimivan yhteistyön sekä sen
avulla laadittujen hoitosuosituksen katsottiin tarkoittavan asukkaiden tukea maise-
manhoitoalueen perustamiselle ¹³¹², rakentavan hyvän lähtökohdan keskeisten mai-
sema-arvojen säilyttämiseksi ¹³¹³ sekä vahvistavan arvostavaa suhtautumista maise-
maan ja sen merkitykseen osana paikallisidentiteettiä ¹³¹⁴.

Asukaslähtöinen ja vuorovaikutteinen maisemahanke arvioitiin luonteeltaan hyvin
erilaiseksi verrattuna kylillä aikaisemmin toteutettuihin inventointeihin ja arvokoitei-
den nimeämisiin. Molempien kylien edustajat pitivät tärkeänä, ettei kyseessä ollut kyl-
lien ulkopuolisten asiantuntijoiden aloittama ja toteuttama hanke. ¹³¹⁵ Välitalolle mai-
semahanke on esimerkki uudenlaisesta, asukkaita ja maanomistajia osallistavasta pää-
töksenteosta, joka aikaisempiin suojelu- ja infrastruktuurihankkeisiin verrattuna
edusti avointa ja eri toimijoiden näkökulmia huomioivaa päätöksentekoa. ¹³¹⁶

Vuorovaikutuksessa ihmistoiminnan kanssa syntynyt kylämaisema tarvitsee säilyäk-
seen aktiivisia asukkaita ja viljelijöiden vähentyminen edellyttää uusia keinoja maise-
man hoitamiseksi ¹³¹⁷. Tässä tilanteessa vuorovaikutteinen perustamisprojekti edustaa
uudenlaista hallintokulttuuria ja välttämätöntä toimintamallien muutosta. Marjut
Kokko arvioi osallistavan, jatkuvaan yhteydenpitoon perustuvan ja paljon aikaa vaa-
tivan toimintamallin ainoaksi mahdollisuudeksi tilanteessa, jossa viranomaisilla ei ole
henkilöitä tai rahaa hoitotoimenpiteiden toteuttamiseen. Kun tavoitteena on asukkai-

---

¹³¹⁰ Sani ym. 2015, 3, 11-13.

¹³¹¹ Kokko ym. 2009, 100- 101.

¹³¹² MTK-Lappi 2009.

¹³¹³ Kokko ym. 2009, 99; Museovirasto 2009c; Pelkosenniemen kunta 2009.

¹³¹⁴ Suomen maisema-arkkitehtiliitto ry 2010.

¹³¹⁵ Kostamo 4.10.2013; Välitalo 3.10.2013.

¹³¹⁶ Välitalo 3.10.2013.

¹³¹⁷ Lipponen, Jussila ja Peurasaari 2015, 4.

den pysyminen alueella sekä asukaslähtöiset hoitotoimenpiteet, viranomisten tehtävänä on kannustaa ja luoda uskoa toimenpiteiden hyödyllisyydestä, sekä auttaa rahoitus- ja lupahakemuksissa.¹³¹⁸

Kaikkia toimijoita ei maisemahankkeessa huomioitu heidän toivomallaan tavalla. Maa- ja metsätalousministeriön sekä liikenne- ja viestintäministeriön edustajat kokivat tulleen huomioituksi vasta lausunтовaiheessa ja esittivät vuorovaikutteisen yhteistyön toteuttamista tulevien hankkeiden alusta alkaen¹³¹⁹. Ympäristöministeriön mukaan kyseessä on vasta kolmas valtakunnallinen maisemanhoitoalue, eikä yhtenäisiä menettelytapoja ole vielä muodostunut. Prosessia ei ole määritelty laissa, minkä takia tapauskohtaiset erot ovat mahdollisia.¹³²⁰

Kokko arvoi, että hankkeen tärkeimpiä ja eniten lopputulokseen vaikuttaneita toteutusperiaatteita olivat osallistaminen ja hoitotoimenpiteet. Asukkaat olivat kyllästyneen tupailtojen, keskustelujen tai suunnitelmien tasolle jääneeseen tekemiseen ja heidän toiveenaan oli konkreettinen, hyötyä tuottava toiminta. Kokon mukaan parasta hankkeessa oli asukkaiden kanssa toteutetut konkreettiset toimenpiteet, kuten uudet hoito- ja laidunsopimukset, laitumien aitaukset, rahoitushakemukset, yhteistyökumppanuudet ja laiduneläinten saaminen uusille alueille. Niiden kautta yhä useampi asukas tuli mukaan tai suhtautui myönteisesti hankkeeseen.¹³²¹

Maisemahankkeen alussa asukkaat esittivät huolensa erityisesti metsien hoitoon ja käyttöön mahdollisesti tulevista rajoituksista, velvoitteista sekä taloudellisista ja oikeudellisista vaikutuksista. Luirolla keskustelua herätti myös hoito- ja käyttösuunnitelman sekä maisemanhoitoalueen merkitys ja konkreettiset hyödyt. Epäluulot ja uhkakuvat käytiin läpi ympäristökeskuksen edustajien kanssa. Luiron kyläläiset päättivät osallistua hankkeeseen sen jälkeen, kun viranomaiset korostivat vapaaehtoisuuden ja suosituksiin perustuvia hoitotoimenpiteitä, jotka eivät aseta rajoituksia maankäytölle sekä mahdollisuutta hakea taloudellista tukea hoitotoimenpiteisiin.¹³²²

---

¹³¹⁸ Kokko 4.10.2013; Kokko ym. 2009, 128; Lapin ympäristökeskus 2008. Kylien edustajat arvioivat asukkaiden arvostaneen esimerkiksi rakennusinventointeja, joissa selvitettiin niiden ikää, merkitystä kyläläisille sekä kerrottiin kunnostustoimenpiteistä (Kostamo 4.10.2013; Väliatalo 3.10.2013).

¹³¹⁹ Liikenne- ja viestintäministeriö 2009b; Maa- ja metsätalousministeriö 2010.

¹³²⁰ Forss 2010b.

¹³²¹ Kokko 4.10.2013.

¹³²² Tallavaara 3.10.2013; Kokko 4.10.2013; Kostamo 4.10.2013; Väliatalo 3.10.2013.

Hoito- ja käyttösuunnitelma laadittiin yhteistyössä kyläläisten kanssa, minkä yhteydessä selvitettiin maiseman arvokohteita, havainnollistettiin maisemamuutoksia ja inventoitiin tärkeimmät hoitoa edellyttävät kohteet. Tämän jälkeen pohdittiin hoitotapoja ja kartoitettiin taloudellisia tukimahdollisuuksia. Asukaslähtöisyyden ja vapaaehtoisuuden korostaminen hoitotoimenpiteissä vaikuttaa osaltaan myös hoitokohteiden valintaan ja priorisointiin. Samalla ne ilmentävät asukkaiden arvottamia ominaispiirteitä sekä maisemanhoitoalueen luonnetta kulttuurimaiseman suojelun ja sen arvokkaaksi koettujen ominaisuuksien säilyttäjänä.¹³²³

Hoitosuosituksat kuvaavat vuorovaikutteisessa perustamisprojektissa kyläläisten kanssa yhteistyönä tunnistettuja kohteita, joiden hoito on nähty tärkeäksi kylien kulttuurihistorian, luonnonkauneuden ja virkistysmahdollisuuksien säilyttämiseksi. Maisemanhoidon kohteina ovat asutuksen ja elinkeinotoiminnan, erityisesti maataloudenharjoittamisen myötä syntyneet, kyläkeskuksista ja -teiltä sekä vesistöjen varrelta avautuvat näkymät, avoin viljelysmaisema, avoimena tai puoliavoimena säilytettävät rannat, viljelykset ja jokivarret. Rakentamiseen ja alueiden käyttöön kirjattiin useita suosituksia. Kohteiden historiallisten, kulttuuristen ja esteettisten arvojen lisäksi on huomioitu niiden merkitys virkistyskäytölle. Erottamattomana osana arvostusta ovat myös kulttuurisesti määrittävät katsomisen tai kokemisen paikat. Hoitotoimenpiteitä suositellaan erityisesti kohteisiin, jotka näkyvät kyläkeskuksiin, kyläteille ja joelle.¹³²⁴

Lapin luonnonsuojelupiirin lausunnossa esitettiin luonnonsuojelulain mukaisia määryksiä hoitotoimenpiteiden ohjaamiseen. Sen mukaan talousmetsien hoidolla on tär-

---

¹³²³ Kokko ym. 2009, 128; Kokko 4.10.2013.

¹³²⁴ Kokko ym. 2009, 6, 55, 101, 128; Lapin ympäristökeskus 2008; Ympäristöministeriö 2010. Hoitokohteet ja -suositukset ovat yhdenmukaisia luonnonsuojelulain taustalla olleen hallituksen esityksen kanssa. Maisemanhoitoalueen olennaisten piirteiden säilyttämiseksi ja vahvistamiseksi suositellaan sekä vanhan peräpohjalaisen rakennustyyppin että jälleenrakennuskauden edustavan rakennuskannan säilyttämistä ja kunnostusta tavalla, jossa huomioidaan rakennusajankohdalle tyypilliset menetelmät ja materiaalit. Uudisrakennusten arkkitehtuuri, tyyli, mittakaava, materiaalit sekä pihaympäristö sovitetaan olemassa olevaan ympäristöön. Pelloja suositellaan pidettävän avoimina ja hoidettuina. Jokivarsien vanhoja laidun- ja niittyalueita hoidetaan perinteisin menetelmin laiduntamalla ja niittämällä. Infrastruktuurirakentamisessa suositellaan vältettävän maisemakuvaa voimakkaasti muuttavaa rakentamista. (Lapin ympäristökeskus 2009d; Ympäristöministeriö 2010.) Tallavaaran (3.10.2013) mukaan Kairalassa hoito- ja käyttösuunnitelman sekä maisemanhoitoalueen perustamisen toivottiin vaikuttavan siihen, ettei esimerkiksi kylän läheisyydessä olevalla Ylivaaralla toteutettaisi maisema-vaikutuksiltaan merkittäviä avohakkuuta eikä rakennettaisi tukiasemia tai tuulivoimaloita.

keä merkitys metsäluonnon suojelulle sekä metsien monikäytölle. Maisemanhoitoalueen lähimetsät ovat Natura-alueisiin kuuluvien Kemihaaran ja Luiron soiden reuna-metsiä, joiden hoito vaikuttaa alueen lajistoon. Luonnonsuojelupiiri ehdottikin määräyksiä avohakkuun kieltämiseksi tai hakkuiden rajoittamista talvikauteen.¹³²⁵ Metsäkeskuksen lausunnossa todetaan ettei maisemanhoitoalueelle tule antaa metsätalouden toimintaedellytyksiä rajoittavia määräyksiä. Maisemanhoitoalueen metsänhoidon tulee perustua metsälakiin, Pohjois-Suomen metsänhoitosuosituksiin ja metsänomistajien vapaaehtoisuuteen¹³²⁶. Useat lausunnonantajat pitivät tärkeänä, että maisemanhoitoalueen hoitotoimenpiteet perustuvat suosituksiin eikä perustaminen tuo oikeusvaikutteisia määräyksiä tai lisärajoituksia alueiden käyttöön, rakentamiseen ja elinkeinojen kuten porotalouden harjoittamiselle¹³²⁷.

Hoito- ja käyttösuunnitelmassa sekä perustamis päätöksessä suunnitelmat ja toimenpide-ehdotukset ovat, vapaaehtoisuutta korostaneelle maisemahankkeelle luonteenomaisesti, kirjattu suosituksina¹³²⁸. Maisemanhoitoalue ei aiheuta maaomistajille velvoitteita, hoitosuositukset ovat vapaaehtoisia eikä alue tuo oikeusvaikutteisia lisärajoituksia maiden ja metsien käyttöön. Rakentaminen tapahtuu maankäyttö- ja rakennuslain, maakuntakaavan ja kunnan rakennusjärjestyksen mukaisesti. Metsätaloutta harjoitetaan metsälain ja poronhoitoa poronhoito- sekä luonnonsuojelulain mukaisesti.¹³²⁹

Vapaaehtoisuuteen ja suosituksiin perustuva toimintamalli voidaan nähdä loogisena lähestymistapana kannustettaessa asukkaita omaehtoiseen maisemanhoitoon sekä välttämättömänä ehtona alueen perustamiselle. Lausunnoissa suositukset nähtiin osoituksena vuorovaikutteisesta suunnitteluprosessista ja sen luonteeseen sopivana välineenä,¹³³⁰ asukkaiden omatoimisuutta ja asuin ympäristön kunnioitusta korostavana

---

¹³²⁵ Lapin luonnonsuojelupiiri 2009.

¹³²⁶ Kokko ym. 2009, 99.

¹³²⁷ Kokko ym. 2009, 99-101; Kairalan kyläseura 2009b; Lapin liitto 2009; MTK-Lappi 2009; Paliskuntain yhdistys 2009; Tiehallinto, Lapin tiepiiri 2009.

¹³²⁸ Lapin ympäristökeskus 2009c; 2009d; Kokko ym. 2009, 128; Ympäristöministeriö 2009b; 2010.

¹³²⁹ Kokko ym. 2009, 6, 89, 128; Lapin ympäristökeskus 2008. Maisemanhoitoalueen odotetaan vaikuttavan maankäytön suunnitteluun ja tuovan lakisääteisen hyväksynnän maisema-arvojen huomioimiselle kylien kehittämisessä. Maisema-arvojen säilyttämisen tavoitteet huomioidaan kunnan rakennusjärjestyksestä uusittaessa ja perustamis päätös on ohjeena maakuntakaavaa laadittaessa.¹³²⁹

¹³³⁰ Lapin liitto 2010.

menettelytapana,¹³³¹ alueen perustamisen hyväksymisedellytyksenä¹³³² sekä luonnonarvojen kuten rantaniittyjen ja muiden perinnebiotooppien suunnitelmallisten hoitotoimenpiteiden jatkuvuuden kannustimena¹³³³. Kostamo arvioi, ettei alueen perustaminen todennäköisesti olisi onnistunut, mikäli siihen olisi liitetty pakollisia tai lakisääteisiä velvoitteita¹³³⁴. Kokon mukaan Lapin kylissä ei haluta alueisiin liittyviä määräyksiä, koska niihin suhtaudutaan hyvin epäluuloisesti. Maisemanhoitoalueen vähäiset tai heikot oikeusvaikutukset korostavat paikallista itsemääräämisoikeutta sekä vastuuta alueiden arvojen säilyttämisestä. Samalla suosituksiin sekä vapaaehtoisuuteen perustuvat hoitosuositukset korostavat kommunikaation, tietoperustan sekä ominaisuuksien arvostuksen merkitystä.¹³³⁵

Kostamon mukaan onnistumisen yksi tekijä oli se, ettei maisemahankkeen ja maisemanhoitoalueen toimenpiteitä ja tavoitteita yhdistetty luonnonsuojelulakiin eikä aikaisempiin luonnonsuojelualueiden perustamisiin¹³³⁶. Määräysten puuttumisen seurauksena kyläläiset eivät koe maisemanhoitoaluetta luonnonsuojelualueeksi¹³³⁷. Määräysten puuttuminen ja heikot oikeusvaikutukset tarkoittavat samalla sitä, että mahdollisuudet vaikuttaa asukkaiden kielteiseksi kokemiin muutoksiin, kuten asuin- tai infrastruktuurirakentamiseen ovat hyvin vähäiset¹³³⁸.

Ympäristöviranomaisten näkökulmasta yhtenä taustavaikuttajana oli ympäristöministeriön tavoitteet maisemanhoitoalueiden perustamiseksi eri puolille Suomea ja maisema-asiat nähtiin Lapin ympäristökeskuksessa tärkeiksi. Näin alueen perustaminen tuki ja toteutti myös ympäristöviranomaisten tavoitteita. Tulevia hankkeita ajatellen Marjut Kokko pitää arvokkaana oppimiskokemuksena keskustelujen ja kuuntelun kautta syntyneen luottamussuhteen rakentumista. Maantieteellisesti syrjäiset ja elinkeinorakenteellisesti erilliset kylät ovat joutuneet tulemaan toimeen omillaan ja suhtautuvat aikaisempien kokemusten perusteella ulkopuolisiin toimijoihin usein varauksellisesti. Maisemahankkeen kokemusten perusteella projekteihin on tärkeää saada mukaan vähintään yksi alueellinen luottohenkilö, jonka tuki on edellytys asukkaiden osallistumiselle.¹³³⁹

---

¹³³¹ Museovirasto 2010.

¹³³² Tiehallinto 2009.

¹³³³ Suomen ympäristökeskus 2010.

¹³³⁴ Kostamo 4.10.2013.

¹³³⁵ Kokko 4.10.2013. Myös Linkola (7.2.2014) korostaa itsemääräämisoikeuden merkitystä.

¹³³⁶ Kostamo 4.10.2013.

¹³³⁷ Tallavaara 3.10.2013; Välitälo 3.10.2013; Kostamo 4.10.2013.

¹³³⁸ Kokko 4.10.2013.

¹³³⁹ Kokko 4.10.2013; Välitälo 3.10.2013.

Ympäristöhallinnon asiantuntijat tunnistivat useita tekijöitä siihen, miksi neljästä maisemahankkeesta kaksi – Kairala-Luiro sekä haastattelujen aikana perustamisprojekti Simossa – toteutuvat Lapin läänissä. Kuntien edustajien ja asukkaiden arvioitiin Lapissa olevan kiinnostuneempia hankemuotoisesta kehityksestä. Pohjois-Suomessa ja Kainuussa hankkeiden rahoitus arvioitiin merkittävästi helpommaksi kuin Etelä-Suomessa. Lapin ely-keskuksessa on projektityöntekijöitä suhteessa enemmän kuin Etelä-Suomen ely-keskuksissa ja heidän rahoitus sekä tehtävät perustuvat uusien projektien toteutuksille.¹³⁴⁰ Yhdeksi selittäjäksi esitettiin myös viranomaisten erilaisia toimintatapoja. On erityisen tärkeää valita viranomaisten edustajiksi henkilöitä jotka kykenevät hyvään yhteistyöhön asukkaiden kanssa. Kyläläisten hyväksyntä ja sitoutuminen vapaaehtoistyöhön rakentuu yhteisten tavoitteiden ja luottamuksen perustalle.¹³⁴¹ Alue- ja valtionhallinnon edustajat korostivat paikallisten päätöksentekokulttuurien eroavaisuuksia sekä suhtautumistapojen vaihtelua ulkopuolisten toimijoiden kehitysehdostuksiin, minkä vuoksi eri alueilla ei tulisi kaavamaisesti pyrkiä yhdenmukaisiin tavoitteisiin tai toimintamalleihin¹³⁴².

---

¹³⁴⁰ Hellas 30.10.2013; Seppänen 12.11.2013; Kokko 4.10.2013. Esimerkiksi Saijan kunnan-edustaja kertoi heidän hyödyntävän jokaisen mahdollisuuden kunnan säilyttämiseksi (Kokko 4.10.2013). Luonnonsuojelulainsäädännön arvioinnissa vuonna 2010 maisemanhoitoalueiden perustamisvaikeuksiksi todetaan voimavarojen puute, prosessin työläisyys, maisemansuojelun vähäinen asiantuntemus sekä velvoitteiden ja kannustimien puuttuminen (Similä ym. 2010, 52, 91).

¹³⁴¹ Kokko 4.10.2013. Positiiviset kokemukset paikallistason yhteistyöstä vaikuttavat myös tulevien hankkeiden organisointiin. Jatkossa on tarkoitus kokeilla mallia ilman ohjausryhmää ja projektiryhmän muodostavat kyläseurojen edustajien lisäksi esimerkiksi maa- ja metsätaloustuottajain paikallisjaoston edustajat. (Kokko 4.10.2013.)

¹³⁴² Hellas 30.10.2013; Linkola 7.2.2014; Seppänen 12.11.2013.

Asukaslähtöinen, kokemuksellinen ja historiallinen aluerajaus

*Me katsoimme, että silloin kun tämmöisestä rajauksesta on kysymys, niin kyllä se koko kylä kokonaisuutena kuuluu siihen, se oli aivan yksimielinen kanta.*¹³⁴³

Maisemanhoitoalueen rajauksen lähtökohtana oli ympäristöhallinnollinen näkökulma, joka perustui Museoviraston ja ympäristöministeriön vuonna 1993 nimeämien Kairalan ja Luiron valtakunnallisesti merkittävien kulttuurihistoriallisten ympäristöjen sekä Kairalan valtakunnallisen maisema-alueen rajauksiin. Ympäristökeskuksen tavoite oli sisällyttää alueeseen vanhat laidunmaat sekä muinaismuistot.¹³⁴⁴ Luontoarvojen näkökulmasta arvokkain lajisto esiintyi kaikkein vanhimmilla, muutamia satoja vuosia laidunnetuilla alueilla, mikä osoittaa pitkäaikaisen käytön muokanneen maiseman ja lajiston arvoa eri tavoilla kuin 10-20 vuotta sitten maatalouden käyttöön otetuilla alueilla¹³⁴⁵. Kyläläisten toivomuksesta aluerajaus kuitenkin eroaa aikaisemmista, asiantuntijoiden laamista arvokohteiden rajauksista.

Maisemahankkeen aikana aluerajaus rakentui Kairalan ja Luiron kylillä järjestetyissä tupailloissa, joissa asukkaat luonnostelivat rajausta. Asukaslähtöisen rajauksen perusteena oli historiallisesti ja nykyisen elinvoimaisuuden kannalta tärkeäksi koetut alueet¹³⁴⁶. Kairalassa asukkaat kokivat vaikuttaneensa merkittävästi aluerajaukseen. Kyläseuran edustajien mukaan rajauksessa ratkaisevaa oli, miten kylä koetaan, mistä alueista se muodostuu, mistä kylä alkaa ja mihin se loppuu. Kairalan kylän koettiin määrittävän tiiviimmän asutuksen muodostamasta alueesta ja sen lähiympäristön käytössä olevista sekä osittain jo metsittyneistä vanhoista pelloista ja niityistä.¹³⁴⁷ Kostamon mukaan vanhojen peltojen ja niittyjen sisällyttäminen aluerajaukseen oli tärkeää niiden maisemallisten merkitysten ja lajien elinympäristöjen vuoksi, sekä kunnianosoituksena edellisten sukupolvien työlle¹³⁴⁸.

Kairalan asukkaiden mielestä aikaisemmat aluerajaukset pohjois- ja eteläosissa eivät kattaneet koko kyläksi koettua aluetta, minkä seurauksena maisemanhoitoalueen rajat eroavat näiltä osin asiantuntijalähtöisistä aluerajauksista. Kairalassa maisemanhoito-

---

¹³⁴³ Välitalo 3.10.2013.

¹³⁴⁴ Lapin ympäristökeskus 2009d; Kokko 4.10.2013.

¹³⁴⁵ Kokko 4.10.2013.

¹³⁴⁶ Kokko 4.10.2013; Kostamo 4.10.2013.

¹³⁴⁷ Kostamo 4.10.2013; Tallavaara 3.10.2013.

¹³⁴⁸ Kostamo 4.10.2013.

alueen pohjoisosan, jossa vesistörakentamisen ja -säännöstelyn aiheuttamat muutokset ovat erityisen hyvin nähtävissä, ei koeta kuuluvan varsinaiseen kyläalueeseen, mutta se otettiin mukaan luonnonkauden, luontoarvojen sekä muinaismuistojen perusteella. Eteläosan laajennusta perusteltiin kylän koetuilla rajoilla ja luontoarvoilla. Molempien rajauslaajennusten taustalla oli myös maanomistajien toive maisemanhoitoalueen ja -hoitotoimenpiteiden ulottamisesta heidän maa-alueille.¹³⁴⁹ Kokon mukaan asukkaiden rajausehdotuksen yhtenä taustavaikuttajana oli vahva yhteisöllisyys ja maisemanhoitoalueeseen haluttiin sisällyttää kaikki rakennetun ympäristön alueet, joiden maanomistajat halusivat tulla mukaan.¹³⁵⁰

Luirossa asukkaiden lähtökohtana ja yksimielisenä kantana oli koko kylän, eli rakennetun ympäristön ja niitä ympäröivien peltojen sisällyttäminen aluerajaukseen. Luiron kylä on soiden ympäröimä ja kaikki asutukseen tai viljelykseen sopiva maa on otettu käyttöön vuosisatojen aikana. Asutus ja sitä ympäröivät niityt ja pellot sijoittuvat Luurojokivarren harjanteelle, muodostaen maisemallisesti yhtenäisen kokonaisuuden. Pinta-alaltaan pienessä, asutusrakenteellisesti tiiviissä ja maisemarakenteellisesti ympäröivistä metsä- ja suoalueista selkeästi erottuvassa kylässä joidenkin tilojen poisarajaus ei olisi ollut kyläläisten yleisen mielipiteen mukaista.¹³⁵¹

Asukkailla ei ollut tarkkoja tietoja aikaisempien inventointien rajauksista eikä maisemanhoitoalueen rajausperiaatteista. Luirolaiset olisivat jättäneet läheisen Tenkkelilammen takana olevan peltolohkon rajauksen ulkopuolelle, mutta hoitotoimenpiteisiin mahdollisesti saatavien ympäristötukien ansiosta se sisällytettiin osaksi aluerajausta.¹³⁵² Luirossa rajausta laajennettiin – verrattuna ympäristökeskuksen alkuperäiseen rajausluonnokseen – kylätyöryhmän pyynnöstä kattamaan niin sanotun Seipikon arkeologisesti arvokkaita kohteita sekä vanhoja laidun- ja niittymaita aina Mantekoskelle

---

¹³⁴⁹ Kokko 4.10.2013; Kostamo 4.10.2013; Tallavaara 3.10.2013. Alkuperäistä rajausluonnosta laajennettiin kylätyöryhmän toivomuksesta kattamaan Kitisen jokivarsimaisia Kokkosnivalta Luironniemeen asti (Kokko ym. 2009, 7; Kostamo 4.10.2013; Lapin ympäristökeskus 2009d; Museovirasto 2010).

¹³⁵⁰ Kokko 4.10.2013. Kokemukselliset kyläraajat sisältävät myös muinaismuistoja, vanhoja kulkureittejä ja nykyisiä virkistysalueita.

¹³⁵¹ Välitalo 3.10.2013. Luirossa rajaus noudattaa – Kairalan tavoin – kyläläisten tupailtojen ja kokousten avulla rakentunutta mielipidettä.

¹³⁵² Välitalo 3.10.2013.

ja Poro-ojalle asti ¹³⁵³. Asukkaiden näkökulmissa korostui myös erätalouden merkitys, jonka vuoksi rajaukseen sisällytettiin vanhoja ansapolkuja ja eräreittejä ¹³⁵⁴.

Maisemahankkeen aikana projektipäällikkö keskusteli rajausperiaatteista ympäristöministeriön edustajan kanssa, jonka linjauksena oli se, että asukkaat voivat päättää rajauksesta. Kyläseurojen laatimien rajausluonnosten perusteella projektipäällikkö ja kyläseuran edustajat tekivät yhteisiä maastokäyntejä, joissa todennettiin alueiden sopevuus ¹³⁵⁵. Suunnittelualueen pinta-ala oli Kairalassa 1620 ja Luirolla 500 hehtaaria ¹³⁵⁶ josta muutamien maanomistajien toiveiden mukaisesti rajattiin pois heidän maa-alueet, jolloin maisemanhoitoalueen pinta-alaksi muodostui 2082 hehtaaria ¹³⁵⁷.

Lausuntokierroksella otettiin kantaa aluerajauksen toteutustapaan, rajausperiaatteisiin ja valintakriteereihin. Lisäksi esitettiin toiveita maisemanhoitoalueiden rajausperiaatteita koskevasta yleisestä keskustelusta sekä siitä, millä perusteella maisemanhoitoaluetta voidaan laajentaa valtakunnallisesti arvokkaan maisema-alueen ulkopuolelle. ¹³⁵⁸ Suurin osa lausunnonantajista kannatti rajausehdotusta. Museoviraston mukaan alueen laajennus oli perusteltua ja vastasi alueen historiallista maankäyttöä ¹³⁵⁹. Lapin liitto piti hyvänä, että Kairalan ja Luiiron alueiden katsotaan muodostavan kokonaisuuden, jota edistetään yhtenä maisemanhoitoalueena ¹³⁶⁰. Maa- ja metsätalousministeriö ehdotti, että maisemanhoitoalueen rajauksia ja perustamisperiaatteita tulisi tarkentaa valtakunnallisen merkittävyyden näkökulmasta. Ministeriö viittasi lausunnos-

---

¹³⁵³ Kokko ym. 2009, 7; Lapin ympäristökeskus 2009d; Museovirasto 2010; Tallavaara 3.10.2013. Vastaavia, asukkaiden ja asiantuntijoiden näkökulmia yhdistäviä toimintaperiaatteita on toteutettu menestyksellisesti myös luonnonarvokaupassa (Paloniemi 2008, 42, 51).

¹³⁵⁴ Kokko 4.10.2013.

¹³⁵⁵ Kokko 4.10.2013.

¹³⁵⁶ Kokko ym. 2009, 7; Lapin ympäristökeskus 2009d.

¹³⁵⁷ Kokko 4.10.2013; Ympäristöministeriö 2009b. Skärlandetin maisemahankkeen projektipäällikkö Raija Seppänen seurasi maa- ja metsätalousministeriön edustajana Kairalan ja Luiiron maisemanhoitoalueen perustamista, jota hän luonnehti helpoksi pienen pinta-alan vuoksi (Seppänen 12.11.2013). Lausunnoissa yksittäiset maanomistajat vaativat maa-alueidensa jättämistä aluerajauksen ulkopuolelle, koska maisemanhoitoalueen vaikutukset maankäyttöön olivat epäselviä (Kangas 2009; Kokko 4.10.2013) tai esitetty rajausta poikkesi alkuperäisestä suunnitelmasta eikä heidän suostumusta oltu kysytty. Yksi alueidensa poisrajausta edellyttänyt maanomistaja oli Luiiron kyläseuran hallituksen jäsen. (Lassila ja Lassila 2009; Lassila 2009).

¹³⁵⁸ Museovirasto 2010; Maa- ja metsätalousministeriö 2010; Suomen maisema-arkkitehtiliitto ry 2010.

¹³⁵⁹ Museovirasto 2010.

¹³⁶⁰ Kokko ym. 2009, 100.

saan maisemanhoitoalueen, maisema-alueiden ja Luiron valtakunnallisesti merkittävän kulttuurihistoriallisen ympäristön rajausten eroihin, sekä siihen, ettei Luirossa ole valtakunnallisesti arvokasta maisema-aluetta.¹³⁶¹

Maa- ja metsätalousministeriön mukaan valtakunnallisten ja muiden maisema-alueiden valmistelu tapahtui laajapohjaisen työryhmän avulla, jossa alueiden valinta ja luokittelu perustui tiettyihin kriteereihin. Vaikka luokittelulla ei ole suoranaista lakipohjaa ja se on liki 20 vuotta sitten tehty, on periaatepäätökseen kirjattujen valtakunnallisten ja maakunnallisten kohteiden keskinäinen ero vakiintunut. Se on vaikuttanut muun muassa niihin kohdistuviin toimenpiteisiin, rahoitukseen, maankäytön suunnittelun ohjaukseen sekä maisemanhoitoalueiden perustamishankkeiden valmisteluprosessiin. Yksittäisten kohteiden luokitusta ei tulisi muuttaa, eikä merkittäviä aluerajausten laajennuksia tulisi tehdä maisemanhoitoalueen perustamisen yhteydessä. Muutosten tulisi perustua kaikkien maisema-alueiden nykytilaa, luokittelua ja rajausten ajantasaisuutta tarkastelemaan ja vertailemaan valtakunnalliseen kokonaisarviointiin, eikä esimerkiksi maisemanhoidon alueelliseen tarpeeseen.¹³⁶²

Suomen maisema-arkkitehtiliitto toivoi myös lausunnossaan maisemansuojelualueiden valintakriteerien pysyvän selkeänä. Liitto esitti ympäristöministeriölle käynnistettäväksi laajaa maisemansuojelualueiden kriteerejä koskevaa tutkimusta, valintakriteereistä käytävää julkista vuoropuhelua ja seuranta- ja kannustusmallien kehittämistä.¹³⁶³ Ympäristöministeriön mukaan valtakunnallisesti arvokkaita maisema-alueita ei ole juridisesti kytketty maisemanhoitoalueiden rajausten määrittelyyn. Tapauskohtainen, riittävään valmisteluun ja paikalliseen asiantuntemukseen perustuva harkinta on oltava mahdollista. Kairalan-Luiron tapauksessa molemmat alueet ovat Museoviraston määrittelemiä valtakunnallisesti arvokkaita rakennetun ympäristön kohteita, minkä ministeriössä katsotaan riittävän perusteeksi kylien sisällyttämiseksi maisemanhoitoalueeseen.¹³⁶⁴

---

¹³⁶¹ Maa- ja metsätalousministeriö 2010.

¹³⁶² Maa- ja metsätalousministeriö 2010.

¹³⁶³ Suomen maisema-arkkitehtiliitto ry 2010.

¹³⁶⁴ Forss 2010b.

Eri intressejä yhdistävät tavoitteet

*Maisemanhoitoalueen mahdollinen perustaminen nähdään kyläseurassamme käännekohtana Kairalan ja Luiron kylien valoisampaan tulevaisuuteen.*¹³⁶⁵

Maisemanhoitoalueen tavoitteiden kautta voidaan osaksi selittää sitä, miksi alueen perustaminen onnistui. Tutkimusaineiston perusteella tavoitteet yhdistävät eri toimijoiden näkökulmia ja intressejä, kuten maisema-arvoja, paikallisidentiteettiä, talousvaihtuksia, hoitovastuuperiaatteita ja luontoarvoja sekä tukevat alueellisia ja elinkeinopoliittisia suunnitelmia. Maisemanhoitoalueen tarkoituksen ja tavoitteiden erottelulla huomioitiin sekä lainsäädännön vaatimukset että alueelliset erityispiirteet. Tavoitteiden korkea abstraktiotaso sekä pyrkimys vaikuttaa alueen kehityssuuntiin, tukivat niiden jaettavuutta ja hyväksymistä sekä alueen perustamista.

Perustamispäätöksessä Kairalan ja Luiron maisemanhoitoalueen tarkoituksena on luonnonsuojelulain mukaisesti luonnon- ja kulttuurimaiseman kauneuden, historiallisten ominaispiirteiden ja maiseman muiden erityisten arvojen säilyttäminen ja hoitaminen. Maisemanhoidon tärkeimmät tavoitteet ovat kylien elinvoimaisuuden, omaleimaisuuden ja perinteisen kulttuurimaiseman rakenteen sekä avointen alueiden ja luonnon erityispiirteiden säilyttäminen.¹³⁶⁶ Hoito- ja käyttösuunnitelmassa tärkeimmät maisemanhoidon tavoitteet ovat puoliavoimen kylämaiseman säilyttäminen, uudisrakentamisen sopeuttaminen kyläkuvaan ja kulttuurihistoriallisesti merkittävien rakennusten säilyttäminen¹³⁶⁷. Perustamisen yhteydessä tarkoitus tiivistettiin haluksi turvata maisemallisesti ja historiallisesti arvokkaat kylämaisemat¹³⁶⁸.

Maisemanhankkeen onnistumista ja maisemanhoitoalueen perustamista selittävät osaltaan eri toimijoiden näkökulmia yhdistynyt tavoitteiden korkea abstraktiotaso sekä pyrkimys vaikuttaa alueen kehityssuuntiin. Kulttuurimaiseman erityispiirteiden säilyttäminen edellyttää asukkaiden ja elinkeinon jatkuvuutta alueella, jolloin yksi

---

¹³⁶⁵ Kairalan kyläseura 2009b.

¹³⁶⁶ Ympäristöministeriö 2010.

¹³⁶⁷ Kokko ym. 2009, 55. Kylien ja kunnan lausunnoissa maisemanhoitoalueen perustamisen tarkoituksena on perinnemaiseman ja rakennuskannan vaaliminen sekä kylämaiseman säilyttäminen elävänä (Kokko ym. 2009, 98; Pelkosenniemen kunta 2009).

¹³⁶⁸ Ympäristöministeriö, Lapin ELY-keskus ja Kairalan kyläseura 2010.

tärkeimmistä tavoitteista on kylien elinvoimaisuuden säilyttäminen ¹³⁶⁹. Elinvoimaisuuden säilyminen edustaa tavoitteiden yleisesti hyväksyttyä ja jaettua abstraktiota-soa, joka mahdollistaa erilaisten toiveiden liittämisen yhteisen käsitteen alle. Perustamista tukivat myös maisemanhoitoalueen ja maisemanhoidon tavoitteet, joilla haluttiin vaikuttaa alueen kehityssuuntien ja taustamuuttujien – väestö- ja elinkeinorakenteen muutosten sekä vesivoimarakentamisen ja -tuotannon – aiheuttamiin kulttuuri-maiseman arvokkaaksi koettujen ominaisuuksien kielteisiin muutoksiin.

Taloudelliset vaikutukset ovat yksi mittari erilaisten erityiskohteiden arvioinnille ¹³⁷⁰. Maisemanhoitoalueen arvioidaan helpottavan taloudellisten tukien saamista maisemanhoitotoimenpiteisiin, jotka toteutuessaan tuovat lisäansioita paikallisille yrittäjille, työttömille ja yhdistyksille. Taloudelliset tukimahdollisuudet rakensivat osaltaan hyväksyntää hoitosuunnitelmille ja alueen perustamiselle. ¹³⁷¹ Kokon mukaan Kairalassa asukkaiden selkeänä päämääränä oli medianäkyvyys ja taloudelliset tuet, kun Lurossa korostui vapaaehtoisuuden periaatteet ¹³⁷².

Maa- ja metsätalousministeriön lausunnossa kyseenalaistettiin mahdollisuudet tukien kasvusta. Sen mukaan maisemanhoitotoimien toteutusta ja rahoitusta ei pidä laskea maataloustukien varaan, joissa on hakijaa, kohdetta ja asiakirjoja sisältäviä ehtoja, lisäksi tuet ovat ajallisesti rajattuja ja tukikohteita sekä -ehtoja voidaan muuttaa. ¹³⁷³ Lausunnon perusteella luonnoksessa ollut lause ”hoito- ja käyttösuunnitelmaa voi käyttää tukena maatalouden erityisehtoja haettaessa”, kirjattiin perustamispäätöksessä

---

¹³⁶⁹ Kairalan ja Luiron kulttuurimaisemat säilyvät samalla tavalla kuin ovat syntyneetkin: rakentamalla, asumalla, viljelemällä ja metsiä hoitamalla. Kulttuurimaisemien säilymisessä on kysymys siitä, miten kylät saadaan pidettyä asuttuina ja uudisrakentaminen kyläkuvaa tukevana. Asukasmäärän ja työpaikkojen väheneminen olivat yksi syy, miksi Kairala ja Luiri sekä Saija halusivat maisemanhoitoalueen. Kyläläisten huoli umpeutuvista kylämaisemista, rakennusten kunnostustarpeista ja tyhjästä asunnoista sekä uudisrakentamisen ohjauksen tarpeesta nousivat esille maisemahankkeen tupailloissa, maanomistajille tehdyssä kyselyssä sekä kylätyöryhmien kokoamisissa aineistoissa. (Kokko ym. 2009, 52, 90; Kokko 4.10.2013.)

¹³⁷⁰ Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden uudelleeninventointien yhteydessä Pelkosenniemen kunnan edustajat olivat kiinnostuneita siitä, kumpi status, rakennettu kulttuuriympäristö vai maisema-alue, on tukien kannalta hyödyllisempi (Kokko 4.10.2013).

¹³⁷¹ Kokko ym. 2009, 60-64, 82, 85, 89. Maisemanhoidon tukimahdollisuuksia liitettiin viljelymaiseman ja jokivarsien tärkeimpien näkyvien avoimuuden säilyttämiseen, pensoittuneiden peltojen, joenranta- ja kyläniittyjen, hakamaiden ja metsälaitumien sekä peltojen reuna-vyöhykkeiden, reunametsien ja tilusteiden pientareiden hoitoon.

¹³⁷² Kokko 4.10.2013.

¹³⁷³ Maa- ja metsätalousministeriö 2010.

muotoon; ”maisemanhoitoalueen olennaisten piirteiden hoidossa ja kunnostuksessa pyritään hyödyntämään käytettävissä olevia rahoituslähteitä”¹³⁷⁴.

Luonnontieteellistä näkökulmaa edusti Suomen ympäristökeskuksen lausunto, jossa hoitotoimet arvioitiin tarpeelliseksi Kairalan ja Luiron jokirantojen avoimen maiseman sekä luontotyyppien ja lajiston säilyttämiseksi. Vedenpinnan säännöstely ja laidunnuksen päätyminen aiheuttavat kasvillisuuden rehevöitymistä ja yksipuolistumista sekä maiseman sulkeutumista. Alueen perustamisen toivottiin lisäävän rantaniittyjen ja muiden perinnebiotooppien hoidon suunnitelmallisuutta, jatkuvuutta ja voimavaroja.¹³⁷⁵

Lausunnoissa usea toimija arvioi maisemanhoitoalueen ja hoitotoimenpiteiden tukevan kylien elinvoimaisuuden säilymistä. Niiden avulla edistetään kunnan tärkeimmän elinkeinon eli matkailun kehittämistä ja vahvistetaan perinteisten elinkeinojen jatkuvuutta¹³⁷⁶. Lapin liiton mukaan maisemanhoitoalue edistää Itä-Lapin maakuntakaavan toteutumista, jossa kylät kuuluvat maaseudun, matkailun vetovoima-alueen sekä matkailun ja virkistyksen kehittämisen kohdealueisiin¹³⁷⁷. Kohtuullisella etäisyydellä Pyhätunturilta sijaitsevista Kairalassa ja Luirossa on runsaasti paikallishistorian ja kulttuuriperinnön nähtävyyksiä, kyliä ympäröivä luonto tarjoaa monipuoliset harrastusmahdollisuudet ja edellytyksiä luontomatkailun kehittämiseksi. Matkailijoille voidaan tarjota ohjelmopalveluja yhteistyössä suurempien matkailukeskusten kanssa.¹³⁷⁸ Perustamistilaisuudessa Pelkosenniemen kunnanjohtaja arvioi kylillä olevan paljon annettavaa kansainväliselle matkailulle¹³⁷⁹.

---

¹³⁷⁴ Ympäristöministeriö 2010.

¹³⁷⁵ Suomen ympäristökeskus 2010. Avoimien alueiden hoito on tärkeää, koska perinnebiotoopit ovat Suomen uhatuin luontotyyppiyritys ja jokivarsien tulvaniityt on arvioitu erittäin uhanalaisiksi. Peltojen metsittämistä ei suositella maisema-alueilla, koska se muuttaa maisemakuvaa ja vähentää avoimia ja puoliavoimia ympäristöjä suosivia lajeja.

¹³⁷⁶ Kairalan kyläseura 2009b; Kaleva 26.9.2008; Kokko ym. 2009, 6, 18, 89, 101, 128; Kokko 4.10.2013; Kostamo 4.10.2013; , Lapin ympäristökeskus 2008; Paliskuntain yhdistys 2009; Tallavaara 3.10.2013; Väliatalo 3.10.2013; Ympäristöministeriö, Lapin ELY-keskus ja Kairalan kyläseura 2010.

¹³⁷⁷ Kokko ym. 2009, 100; Lapin liitto 2009; 2010.

¹³⁷⁸ Kokko ym. 2009, 91, 98; Pelkosenniemen kunta 2009; Väliatalo 3.10.2013. Kostamon (4.10.2013) mukaan olisi myös Pyhätunturin matkailun etu, jos lähikylät olisivat siistejä ja elinvoimaisia eivätkä autoituneita ja ränsistyneitä.

¹³⁷⁹ Kotikympä 2010.

Elinvoimaisuuteen liittyi myös asukkaiden positiivisen tulevaisuuskuvan vahvistaminen korostamalla paikallisen kulttuuri-identiteetin, asukkaiden viihtyvyyden ja alueiden virkistyskäytön merkitystä sekä tukemalla kylien tunnettuuden kasvua ¹³⁸⁰. Ympäristöministeri Lehtomäen mukaan ”...alueen perustaminen on kunnianosoitus Kairalan ja Luiron kylille ja asukkaille, jotka ovat vaalineet ympäristöään vuosisadasta toiseen” ¹³⁸¹. Ympäristöministeri kuvaili nimeämistä eksoottiseksi näkökulmaksi, jolla kyliä viedään rohkeasti kohti Eurooppaa ja nostetaan kartalle. Hänen mukaan Kairala ja Luiri ovat yksi merkittävä eurooppalaisen kyläkulttuurin kohde tuleville sukupolville ¹³⁸².

Kostamo arvioi alueen perustamisen taustalla olleen kyläläisten kotiseutuylpeys maa-seutupitäjästä ¹³⁸³. Henkilöhaastattelujen mukaan asukkaat halusivat aktivoitua ja ottaa itselleen vastuun asuinympäristön maisema-arvojen hoitotoimenpiteistä. Osaltaan tähän vaikutti kehityssuunnat, joissa asukkaat ja maatilat vähenevät, eikä ulkopuolista apua alueiden hoitoon ole saatavissa. ¹³⁸⁴ Osallistavan tai vuorovaikutteisen maisemahankkeen, hoitosuunnitelman ja -toimenpiteiden sekä alueen perustamisen toivottiin ohjaavan ja innostavan asukkaita aikaisempaa omatoimisempaan maisemanhoitoon ja rakennusten kunnostukseen sekä hakemaan niihin taloudellista tukea. ¹³⁸⁵ Kairalan kyläseuran mukaan maisemanhoitoalueen perustaminen nähdään käännekohtana Kairalan ja Luiron kylien valoisampaan tulevaisuuteen ¹³⁸⁶. Perustamistilaisuudessa Väliatalo muistutti, että yleisen edun nimissä Luiron kylää on kymmeniä vuosia varjostaneet erilaiset uhat. Maisemanhoitoalueen perustaminen on toisenlainen kädenojennus, ratkaiseva suunnanmuutos joka antaa uskoa eteenpäin. ¹³⁸⁷

---

¹³⁸⁰ Kairalan kyläseura 2009b; Lapin ympäristökeskus 2008; 2009c; Kokko ym. 2009, 89, 90, 128; Lapin maakuntamuseo 2009; Suomen maisema-arkkitehtiliitto ry 2010.

¹³⁸¹ Ympäristöministeriö, Lapin ELY-keskus ja Kairalan kyläseura 2010; Kotikympä 2010.

¹³⁸² Kasurinen 2010; Kotikympä 2010.

¹³⁸³ Kostamo 4.10.2013.

¹³⁸⁴ Kokko 4.10.2013; Kostamo 4.10.2013.

¹³⁸⁵ Kairalan kyläseura 2009b; Kokko ym. 2009, 6, 100-101, 128; Kokko 4.10.2013; Kostamo 4.10.2013; Lapin ympäristökeskus 2008; 2009c.

¹³⁸⁶ Kairalan kyläseura 2009b.

¹³⁸⁷ Kotikympä 2010; Oinas 2010a; Oinas 2010b.

Perustamisen jälkeinen aika ja tavoitteiden toteutuminen

Hankkeiden jatkumo ja esimerkkien merkitys

*Se tuli tämä maisemanhoitoalueen perustaminen vähän niin kuin Manulle illallinen.
Ei sen eteen sillä lailla ...*¹³⁸⁸

Kairalan ja Luiron, Pelkosenniemen ja koko Itä-Lapin yksi erityispiirre on hankkeiden tai projektien suuri lukumäärä sekä jatkumo. Projektitoiminta edustaa vakiintunutta kehitystoimintaa, jossa yksittäisen hankkeen kokemuksia seurataan ja hyödynnetään eri puolilla Lappia. Samalla projektien lukumäärä vaikeuttaa yksittäisten hankkeiden arviointia.

Maisemahankkeen kanssa osittain samanaikaisesti toteutettiin Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen toimesta Maisemanhoidosta työtä Lappiin -hanke. Euroopan aluekehitysrahaston rahoittamassa hankkeessa testattiin vuosina 2009 - 2012 Rovaniemen, Kemijärven, Tervolan, Sallan ja Pelkosenniemen kuntien alueilla maisemanhoitotöiden ketjuttamista¹³⁸⁹. Eri toimijoiden yhteistyöhön perustuvien toimintamallien avulla pyritään mahdollistamaan maisemanhoitotoimenpiteet työllisyystöiden loppuessa, viljelijämäärän vähentyessä ja väestön ikääntyessä. Hankkeessa saatiin hoidon piiriin noin 100 hehtaaria perinnebiotooppeja, lisäksi laidunsopimuksia laadittiin 170 hehtaarin alueelle.¹³⁹⁰ Hanke linkittyy Kairalan ja Luiron maisemanhoitoalueen perustamiseen sekä kohteiden osittaisen yhdenmukaisuuden että henkilöiden kautta. Maisemahankkeen projektipäällikkö oli vetäjänä myös Maisemanhoidosta työtä Lappiin -hankkeessa, jossa kokeiluna olleet toimintamallit otettiin laajemmin käyttöön sitä seuranneessa Maisemat ruotuun -hankkeessa¹³⁹¹.

Etelä- ja Keski-Lapissa sekä Kainuussa toteutettiin Maisemat Ruotuun -hanke vuosina 2011-2014. Sen avulla järjestettiin Kairalassa ja Luirossa rakennusperinnön kunnos-

---

¹³⁸⁸ Tallavaara 3.10.2013.

¹³⁸⁹ Kokko ym. 2009, 90; Kostamo 4.10.2013; Lipponen, Jussila ja Peurasaari 2015, 5; Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus 2015.

¹³⁹⁰ Kokko 4.10.2013.; Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus 2015.

¹³⁹¹ Kokko 4.10.2013.

tamiskoulutusta ja raivaustalkoot Kairalan kyläseuran laavulla, lisäksi hanke tuki lammasaitojen ja Kairalassa sijaitsevan Ollilan aitan perinneaidan kunnostamista.¹³⁹² Henkilöhaastattelujen aikana, syksyllä 2013 Kairalan kylä oli osa Maisemat Ruotuun -hankkeen kanssa osin rinnakkain toteutettua Pelkosenniemen kylät -projektia. Aikavälillä 1.6.2012 -31.12.2013 toteutetun hankkeen tavoitteena oli Pelkosenniemen kunnan ja sen kylien elinvoimaisuuden lisääminen sekä positiivisen Pelkosenniemi-kuvan vahvistaminen.¹³⁹³

Kostamon mukaan maisemahankkeen jälkeen ely-keskuksen ja Marjut Kokon yhteydenpito kyläläisiin sekä Maisemat ruotuun -hanke ovat kannustaneet asukkaita maisemanhoitoon, auttaneet uusien rahoitus- ja erityistukihakemusten sekä hoitosuunnitelmien laatimisessa ja olleet tärkeässä roolissa hoitotoimenpiteiden toteutuksessa ja jatkuvuudessa. Ely-keskuksen aktiivisen toiminnan ansiosta maisemanhoitoalue ei jäänyt suunnitelmatasolle, jonka toteutus olisi vain kyläläisten aktiivisuuden varassa. Kairalan kyläseuran toiminta henkilöityy puheenjohtajaan ja ilman ely-keskuksen apua sekä myöhempiä hankkeita kyläseuran voimavarat eivät ehkä olisi riittäneet hoitotoimenpiteiden jatkamiseen toteutuneessa mittakaavassa.¹³⁹⁴

Projektien muodostamaan jatkumoon sisältyy oppimisprosessi ja toimivien käytäntöjen hyödyntäminen eri hankkeissa. Osaltaan tätä tukee samojen viranomais- ja asiantuntijatahojen osallistuminen maantieteellisesti melko laajalla alueella ja etäällä toisistaan oleviin hankkeisiin. Haastatteluaineistossa myös kyläläiset viittaavat toistuvasti käsityksiin eri alueilla toteutettujen kehitystoimenpiteiden toimivuudesta. Hankkeiden tai projektien onnistumisilla tai epäonnistumisilla on siten myös esimerkillinen merkitys, jossa onnistunutta ja myönteisen julkisuuskuvan saavuttanutta konseptia sovelletaan mielellään myös muilla alueilla. Lapin ympäristökeskuksen ja maakuntamuseon mukaan Kairala ja Luiri edustavatkin tässä kontekstissa esimerkkiä kulttuuri- ja asuin ympäristön huolehtimisesta, jota toivotaan hyödynnettävän myös muissa kohteissa¹³⁹⁵.

---

¹³⁹² Kokko 4.10.2013; Kostamo 4.10.2013; Lipponen, Jussila ja Peurasaari 2015, 4. Maisemat Ruotuun -hanketta hallinnoi Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus ja sen rahoitti Euroopan maaseudun kehittämisen maatalousrahasto.

¹³⁹³ Pelkosenniemen kunta 2015; Tallavaara 3.10.2013.

¹³⁹⁴ Kostamo 4.10.2013.

¹³⁹⁵ Kokko ym. 2009, 98; Lapin ympäristökeskus 2009d.

Saijan maakunnallinen maisemanhoitoalue toimi osaltaan esimerkkinä Kairalan-Luiron maisemahankkeelle¹³⁹⁶. Kairala-Luiron maisemahankkeen kokemuksia taas hyödynnettiin Suomen neljännen eli Simon maisemanhoitoalueen perustamisprojektissa, jonka projektipäällikkönä toimi Marjut Kokko¹³⁹⁷. Kokko osallistui myös Sotkamossa kartoituksiin, joissa selvitettiin maisemanhoitoalueen perustamisesta kiinnostuneita kyliä. Erityistä kiinnostusta löytyi Sotkamon Naapurinvaarasta, jossa Kairala-Luiron aluetta käytettiin esimerkkinä maisemahankkeen ja sitä seuranneen maisemanhoitoalueen perustamisen vaikutuksista, kuten ympäristöministeriön tuesta hoitotoimenpiteille.¹³⁹⁸

Kyliä elinvoimaisuus

*Meillä ei ole mitään tarjottavaa suoranaisesti, muutakuin se maisema, ja se ei yksistään riitä.*¹³⁹⁹

Alueen maisemanhoidon tavoitteena on kyliä elinvoimaisuuden, omaleimaisuuden ja perinteisen kulttuurimaiseman rakenteen sekä avointen alueiden ja luonnon erityispiirteiden säilyttäminen¹⁴⁰⁰. Tärkein tavoite on tukea alueen elinvoimaisuuden säilymistä¹⁴⁰¹. Elinvoimaisuuden ja sen mahdollisten muutosten arviointia vaikeuttaa kä-

---

¹³⁹⁶ Kokko 4.10.2013.

¹³⁹⁷ Kokko ja Peurasaari 2014, 5. Kokon (4.10.2013) mukaan Simon maisemanhoitoalueen erityispiirteenä tulee olemaan vuonna 2013 suunnitteluvaiheessa olleet kymmenet tuulivoimalat sekä maankohoamisranta. Verrattuna Pelkosenniemeen, Simon kunta on ottanut aluekehityksessä aktiivisemmän roolin ja luvannut tukea kyliä maisemanhoitoa vuosittain samalla summalla kuin ympäristöministeriö.

¹³⁹⁸ Kokko 4.10.2013. Haastatteluajana Naapurinvaaran asukkaiden yhtenä tavoitteena oli maisemanhoitoalueen perustaminen. He olivat omaehtoisesti aloittaneet historiatietojen keräämisen ja toteuttaneet hoitotoimenpiteitä, joiden ansiosta maisema oli jo merkittävästi muuttunut. Kahden vuoden aikana 80 hehtaaria niitty- ja hakamaita oli otettu uudelleen laidunnukseen WWF:n talkooleirin avulla. Asukkaiden aktiivisuuden taustalla oli maisemien merkitys, kyläyhdistyksen ja sen puheenjohtajan toiminta, hoitotoimenpiteiden kannattavuuden mahdollistavat suuret pinta-alat sekä Kairala-Luiron esimerkki. Taustalla vaikutti myös kaivostoiminnan uhka, jota asukkaat vastustivat vahvistamalla alueen arvoja.

¹³⁹⁹ Kostamo 4.10.2013.

¹⁴⁰⁰ Ympäristöministeriö 2010.

¹⁴⁰¹ Kokko 4.10.2013.

sittien korkea abstraktiotaso, epämääräisyys sekä tapauskohtaisesti vaihteleva merkitys. Tutkimusaineistossa maisemanhoitoalue on parantanut tai ylläpitänyt kylien elinvoimaisuutta lisäämällä alueen maisema-arvoihin ja hoitotoimenpiteisiin liittyvää myönteistä suhtautumista ja yhteistyötä. Se on myös vahvistanut yhteenkuuluvuutta ja sosiaalista pääomaa, kuten verkostoja ja luottamusta eri toimijoihin.

Kairalan ja Luiron edustajat arvioivat, ettei maisemanhoitoalueella ole ollut vaikutusta alueen pitkän aikavälin kehityssuuntiin, kuten elinkeinojen kannattavuuteen, väestömäärään tai ikärakenteeseen. Asukasmäärän vähentyminen ja ikääntyminen, joka koskee koko Itä-Lappia, jatkuu edelleen. Kairalan ja Luiron maisemanhoitoalueen tulevaisuuden arvioidaan riippuvan ensisijaisesti väkimäärän ja -rakenteen kehityksestä sekä maa- ja porotalouden harjoittajien mahdollisuudesta ja kiinnostuksesta elinkeinotoiminnan jatkamiselle. Molempien kylien edustajat toivovat ja odottavat uusien lisäansioiden ja työmahdollisuuksien rakentuvan – kylien sijainnin, historian, ympäröivän luonnon sekä kalastusmahdollisuuksien ansiosta – matkailupalvelujen kehittämisen ympärille ¹⁴⁰².

Toistaiseksi maisemanhoitoalueella ei ole ollut vaikutusta matkailun kehittymiseen Kairalan ja Luiron kylissä ¹⁴⁰³. Maisema ei yksin riitä houkuttelemaan matkailijoita näille alueille ¹⁴⁰⁴. Matkailutoiminnan kehittämisen merkittävimpana haasteena pidetään matkailuyrittäjien ja -palvelujen puuttumista, minkä seurauksena ohikulkevat matkailijavirrat ja Pyhätunturin matkailijat eivät pysähdy tai käy Kairalan ja Luiron kylissä ¹⁴⁰⁵. Seppänen arvioi, ettei maisemanhoitoalue monen muun luokittelun ohella ole yleisesti tunnettu konsepti. Suomessa on myös pinta-alallisesti niin paljon metsää, peltoa ja vettä, etteivät ne edusta erityisiä marginaaliominaisuuksia. ¹⁴⁰⁶

Aikaisemmat kokemukset matkailupalvelujen kannattavuudesta Kairalassa eivät kannusta kylän asukkaita palvelujen tarjoamiseen. Haastatteluissa kerrotaan 1990-luvun puolivälissä Martiinin museopirtillä – jota tuolloin kutsuttiin Martiinin lomakartanoksi – sekä 2000-luvun alussa Kairalan entisessä koulussa toimineista matkailuyrittäjistä, joiden toiminta päättyi kannattamattomana. Vuonna 2013 ryhmällä oli pääsy

---

¹⁴⁰² Kokko 4.10.2013; Kostamo 4.10.2013; Tallavaara 3.10.2013; Väliatalo 3.10.2013.

¹⁴⁰³ Kokko 4.10.2013; Väliatalo 3.10.2013.

¹⁴⁰⁴ Kostamo 4.10.2013.

¹⁴⁰⁵ Kokko 4.10.2013; Kostamo 4.10.2013; Tallavaara 3.10.2013; Väliatalo 3.10.2013. Kostamon (4.10.2013) mukaan yksi Pyhätunturin matkailuyrittäjistä tuo matkailijoita tutustumaan Kairalaan, mutta he eivät käy Luiron kylässä.

¹⁴⁰⁶ Seppänen 12.11.2013.

normaalisti lukittuna olevaan Martiinin museopirttiin. Lisäksi Tallavaara oli rakentanut asuntonsa yläkertaan vinttigalleriaksi kutsumansa tilan, joka on tilauksesta avoinna matkailijoille.¹⁴⁰⁷ Välitalon mukaan Luiron Kairanaavan lintutornilla ja Alakönkään metsätiellä käy luontoharrastajia, metsästäjiä, kalastajia ja marjastajia, mutta Luiron kylä ei ole matkailukohde johtuen palveluiden puuttumisesta ja maantieteellisestä sijainnista¹⁴⁰⁸.

Kokon mukaan maisemanhoitoalueen perustaminen ylittää uutiskynnyksen, jonka jälkeen maisema-arvot mainitaan mediassa tyypillisesti alueelta tehdyn muun artikkelin – esimerkkinä laiduneläinten vienti tai haku laitumilta sekä yksittäisen hankkeen kuten riukuaidan rakentamisen – yhteydessä. Maisemanhoitoalueen medianäkyvyys ja lisäarvo riippuu ensisijaisesti asukkaiden ja yrittäjien kiinnostuksesta ja kyvykkyydestä sen hyödyntämiseen. Simon Simonniemen ja Sotkamon Naapurivaaran asukkaat ja yrittäjät hyödyntävät alueiden arvoja ja nimeämisiä erityisen aktiivisesti ja määrätietoisesti, mikä ilmenee myös medianäkyvyytenä. Näihin alueisiin verrattuna Kairala ja Luiri näkyvät mediassa vain vähän, jota voi selittää matkailuyrittäjien puuttumisella.¹⁴⁰⁹ Maisemanhoitoalueen perustamisen jälkeen kylien tunnettavuutta ja kiinnostusta matkailijoiden ja mahdollisten uusien asukkaiden piirissä on yritetty lisätä Pelkosenniemen kylät -hankkeessa¹⁴¹⁰.

Tutkimusaineistossa elinvoimaisuuteen sisältyy myös asukkaiden ja maanomistajien kiinnostus ja sitoutuminen alueen arvoihin sekä hoitotoimenpiteisiin¹⁴¹¹. Kyläläisten arvion mukaan maisemahankkeen, hoito- ja käyttösuunnitelman, maisemanhoitoalueen perustamisen, sen jälkeisten hoitotoimenpiteiden ja asukkaiden saaman positiivinen palautteen ansiosta he ovat kiinnittäneet aikaisempaa enemmän huomiota asuinympäristöönsä. Samalla on kasvanut kylien erityispiirteiden, maiseman ja rakennusten arvostus sekä arvojen säilymistä tukevat hoitotoimenpiteet.¹⁴¹² Kostamo arvioi nämä muutokset maisemahankkeen ja maisemanhoitoalueen suurimiksi hyödyiksi¹⁴¹³. Tal-

---

¹⁴⁰⁷ Kostamo 4.10.2013; Tallavaara 3.10.2013. Suvannon kylä edustaa esimerkkiä matkailupalveluiden potentiaalista. Pyhätunturilta on Kairalaan ja Suvantoon noin 50 kilometriä. Kesämatkailun ja ympäri vuoden avoinna olevan kahvila-galleria Säpikkään ansiosta matkailijoiden määrän arvioidaan Suvannossa merkittävästi suuremmaksi kuin Kairalassa.

¹⁴⁰⁸ Välitalo 3.10.2013.

¹⁴⁰⁹ Kokko 4.10.2013.

¹⁴¹⁰ Kostamo 4.10.2013.

¹⁴¹¹ Kokko ym. 2009, 100-101.

¹⁴¹² Kostamo 4.10.2013; Tallavaara 3.10.2013; Välitalo 3.10.2013.

¹⁴¹³ Kostamo 4.10.2013.

lavaaran mukaan erityisesti on kasvanut asukkaiden yhteiseksi kokeman kylämaiseman merkitys. Hänen arvoi ettei maisemanhoitoalue välttämättä ole asukkaille tuttu tai merkityksellinen toisin kuin kylämaisema, joka on ollut maisemahankkeen ja statuksen jälkeen aikaisempaa useammin keskustelujen aiheena. ¹⁴¹⁴

Maisemahankkeen yhteydessä Luiron asukkaat keskustelivat osallistumisen ja alueen perustamisen mielekkyydestä. Kolme vuotta alueen perustamisen jälkeen kyläseuran edustaja arvioi kyläläisten kokemukset myönteisiksi. Välitalon mukaan prosessin aikana rakentui yhteinen tavoite asuinympäristön huolehtimisesta. Alueen perustamisen jälkeen Luiron asukkaat ja kiinteistöjen omistajat ovat kiinnittäneet aikaisempaa enemmän huomiota maisemaan ja yksittäisten rakennusten kuntoon. Maisema-arvojen merkitys sekä myönteinen suhtautuminen maisemanhoitoon on kasvanut. Kyläläisten aktiivisuuden koetaan kasvaneen ja omatoimisten hoitotoimenpiteiden seurauksena kyläkuva on siistiytynyt. Välitalo arvioi, että maisema-arvojen kasvun yksi mahdollistaja ja taustavaikuttaja oli yksittäisten maanomistajien kiinnostus ja halukkuus alueiden avoimuuden säilyttämiseen jo ennen maisemahankkeen perustamista. Maisemahankkeella, alueen perustamisella sekä maisema-arvojen medianäkyvyydellä vahvistettiin näin jo olemassa olleita arvoja. ¹⁴¹⁵

Henkilöhaastatteluissa toistuu asukkaiden yhteisen tekemisen kautta kasvanut yhteisöllisyys. Kokon mukaan keskeistä on yhdessätekeminen, jonka kohteina tai tavoitteina voisi maisemanhoidon sijaan olla jokin muukin aihe ¹⁴¹⁶. Välitalon mukaan maisemanhoitoalue ja maisema on Luiron kyläläisiä yhdistävä asia, vaikka yksittäisten aiheiden tai tekijöiden merkitystä on vaikea erotella ¹⁴¹⁷. Molempien kylien edustajat arvioivat asukkaiden kokemuksia yhteisestä tekemisestä sekä yleisesti että maisemanhoitotoimenpiteiden osalta erittäin hyviksi. Maisemanhoito on luonteeltaan positiivista, eteenpäin katsovaa toimintaa ja maisemanhoitoalue on yleisesti koettu myönteiseksi asiaksi ¹⁴¹⁸.

---

¹⁴¹⁴ Tallavaara 3.10.2013.

¹⁴¹⁵ Välitalon (3.10.2013) mukaan usea maanomistaja on hoitanut peltoja myös elinkeinotoiminnan päättymisen jälkeen velvollisuudesta edellisten sukupolvien työtä kohtaan, perinteisen maisemakuvan säilyttämiseksi sekä kunnioituksena ja muistona niiden aikaisemmasta käytöstä.

¹⁴¹⁶ Kokko 4.10.2013.

¹⁴¹⁷ Välitalo 3.10.2013.

¹⁴¹⁸ Kairalan kyläseura 2010-2013; Kostamo 4.10.2013; Tallavaara 3.10.2013; Välitalo 3.10.2013.

Asukkaiden mukaan Kairalan ja Luiron kyliä voi luonnehtia maisemanhoidon näkökulmasta aktiiviseksi alueeksi ¹⁴¹⁹. Tallavaaran mukaan aktiivisuutta kuvaa – väestön lukumäärä ja ikärakenteet huomioiden – hyvä osallistuminen maisemanhoitotalkoi-
siin ¹⁴²⁰. Maisema-asioiden lisääntyneestä kiinnostuksesta ja asukkaiden aktivoitumi-
sesta kertoo osaltaan myös Kairan kyläseuran verkkosivusto, jossa maisemanhoitotoi-
menpiteet olivat eniten käsitelty aihe vuosina 2011-2013 ¹⁴²¹. Luirossa kyläseuran
aktiivinen toiminta on mahdollistanut asukkaiden yhteistyön kylätalon kunnostuk-
sessa. ¹⁴²²

Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen edustajan mukaan maisemanhoidon näkökulmasta Kairala ja Luuro ovat melko aktiivisia kyliä Lapin läänissä. Osaltaan kyliä aktivoi ympäristöministeriön tuki ja sen hoitotoimenpiteiden ehdot. Vertailua vaikeuttaa osaltaan se, että esimerkiksi Sallassa keskeisimmät maisemat sijoittuvat seitsemän tilan alueelle, jotka on jo saatu karjatalouden ansiosta jatkuvaluonteisen hoidon piiriin ja asukkaiden aktiivisuus kohdistuu muihin asioihin, kuten erilaisten kulttuuritapahtumien järjestämisiin. Haastatteluaikana Simossa oli meneillään maisemahanke ja siellä aktiivisuus oli osin Simon kunnan ansiosta merkittävästi suurempaa kuin Kairalan ja Luiron kylissä. Kokon mukaan Pelkosenniemen kunta suhtautuu alueiden kehittämiseen myönteisesti, mutta hän kaipaa kunnalta aktiivisempaa roolia kylien kehittämiseen. Kunnan aktiivinen tuki pienissäkin asioissa edistää merkittävästi kaikkien hoitotoimenpiteiden edistymistä. ¹⁴²³

Kylien aktiivisuutta lisäsi myös yhteistyö alueen ulkopuolisten toimijoiden kanssa. Myönteisiä kokemuksia viranomaisten kanssa toteutetusta maisemanhoitoalueesta voi pitää merkittävänä erityisesti Luirossa, jossa lähtökohtaisesti suhtauduttiin hankkeeseen hyvin varauksellisesti ¹⁴²⁴. Kokon mukaan Kairalassa viranomaisten käyntejä ja lausuntoja arvostetaan erityisen paljon verrattuna muihin maisema-alueisiin, mikä kuvaa sekä taloudellisen että henkisen tuen tarvetta. Eri toimijoiden yhteistyöhön perustunut maisemahanke ja alueen perustaminen vahvistivat alueen sosiaalista pääomaa.

---

¹⁴¹⁹ Kostamo 4.10.2013; Tallavaara 3.10.2013; Välitalo 3.10.2013.

¹⁴²⁰ Tallavaara 3.10.2013.

¹⁴²¹ Kairalan kyläseura 2010-2013.

¹⁴²² Välitalo 3.10.2013.

¹⁴²³ Kokko 4.10.2013. Simossakin maisemahankkeen lähtökohtana oli pirstaloitunut maanomistus ja alueella osallistettiin merkittävä määrä matkailuyrittäjiä, viljelijöitä ja asukkaita maisemanhoitotoimenpiteisiin. Simon kunta on aktiivisesti mukana kylien kehittämisessä ja maisemahankkeessa se korjasi pärekattoja ja rahoitti aitatalkoita.

¹⁴²⁴ Välitalo 3.10.2013.

Niiden jälkeen kylien asukkaat ovat ottaneet aikaisempaa rohkeammin yhteyttä viranomaisiin ja rakentuneiden verkostojen myötä viranomaisten ja asukkaiden kommunikaatio toteutuu aikaisempaa useamman henkilön kautta¹⁴²⁵.

Kylämaisema, uudisrakentaminen ja kulttuurihistoriallisesti merkittävät rakennukset

*Se perustuu siihen, että kyläläiset itse hoitaa sitä maisemaa ja rakennuskantaa ja pysyy siellä kylissä eikä lähde palvelukeskuksiin asumaan. Itä-Lapissa on toi tilanne, että on tosi vaikea saada pysymään ihmiset kylissä ja saada vielä joku harjoittamaan maisemanhoitoa niin, että eläisi sillä.*¹⁴²⁶

Kylien elinvoimaisuuden lisäksi maisemanhoitoalueella on ollut vaikutusta hoito- ja käyttösuunnitelmassa maisemanhoidon tavoitteiksi määriteltyjen puoliavoimen kylämaiseman ja kulttuurihistoriallisesti merkittävien rakennusten säilyttämiseen¹⁴²⁷. Uudisrakentamisen puuttumisen vuoksi siihen liittyviä maisemanhoitoalueen tavoitteiden ja suositusten ohjausvaikutusta ei voitu arvioida.

Henkilöhaastatteluissa maisemanhoitotoimenpiteiden arvioitiin jatkuneen alueen perustamisen jälkeen tavoitteita edistäneillä tavoilla. Maa-, karja- ja porotalouden harjoittajat, kyläseurat sekä yksittäiset kiinteistöjen omistajat ovat aktiivisesti toteuttaneet maisemanhoitoa. Puoliavoimen kylämaiseman säilyttämisessä on edistytty ja pitkäaikaiseen hoitoon on saatu tärkeimpiä kohteita.¹⁴²⁸ Kostamo arvioi puoliavoimen

---

¹⁴²⁵ Kokko 4.10.2013.

¹⁴²⁶ Kokko 4.10.2013.

¹⁴²⁷ Perustamispäätöksessä maisemanhoidon tavoitteita ovat perinteisen kulttuurimaiseman rakenteen ja avointen alueiden sekä luonnon erityispiirteiden säilyttäminen (Ympäristöministeriö 2010). Hoito- ja käyttösuunnitelmassa tavoitteina ovat puoliavoimen kylämaiseman säilyttäminen, uudisrakentamisen sopeuttaminen kyläkuvaan ja kulttuurihistoriallisesti merkittävien rakennusten säilyttäminen (Kokko ym. 2009, 10, 55, 128). Tutkimuksessa tavoitteet tulkitaan abstraktiotason eroja lukuunottamatta yhdenmukaisiksi ja toteutumisen arvioinnin perustana käytetään hoito- ja käyttösuunnitelman konkreettisempia tavoitteita.

¹⁴²⁸ Kokko 4.10.2013; Kostamo 4.10.2013; Tallavaara 3.10.2013; Väliatalo 3.10.2013. Vuonna 2010 Kairala-Luiron maisemanhoitoalue valittiin Suomen kolmen parhaan maisemahankkeen joukkoon (Tallavaara 3.10.2013).

kylämaiseman säilyttämisen onnistuneen Kairalassa kohtuullisesti kyläseuratoiminnan aktivoitumisen, pienimuotoisen porotalouden sekä emolehmätilan ansiosta. Hänen mukaan maisemanhoitoalueen status ohjaa asukkaita ja maanomistajia keskustelemaan keskeisten alueiden mahdollisista hoitotoimenpiteistä, lisäksi hoito- ja käyttösuunnitelma on lisännyt kylien maisemien ja rakennusten sekä näiden hoitotoimenpiteiden arvostusta vakituisten ja loma-asukkaiden piirissä.¹⁴²⁹ Tallavaaran mukaan hoitotoimenpiteitä on suunniteltu yhteistyössä maanomistajien kanssa, jotka ovat suhtautuneet myönteisesti maiseman avoimuuden lisäämiseen ja osa on esittänyt toiveensa yhteisten hoitotoimenpiteiden toteuttamisesta myös heidän maa-alueilla. Hän arvioi hoitosuunnitelman olevan laajasta jakelusta huolimatta useille sisällöltään melko tuntematon ja kokee maisemanhoitoalueen jääneen toistaiseksi ”vähän ulko-kohtaiseksi” ja konkretisoituneen heikosti esimerkiksi rajausten osalta.¹⁴³⁰

Alueen perustamisen jälkeen, vuosina 2010-2013 Kairalassa on kyläseuran järjestämien talkoiden avulla raivattu puskia, kunnostettu lammaslaitumia sekä kyläseuran aittaa ja rakennettu sen edustalle perinneaitaa. Lisäksi talkoilla on kunnostettu kyläseuran Kajastuksen kylätaloa ja rakennettu laidunrakenteita.¹⁴³¹ Heinäkuuhun 2013 mennessä oli järjestetty yhteensä kuudet maisema- ja lammasaitatalkoot¹⁴³². Tallavaaran mukaan ihmiset osallistuvat mielellään hyvin organisoituihin hoitotalkoisiin¹⁴³³. Osa raivaustöistä toteutettiin maisemanhoitoalueen perustamista seuranneessa Maisemat Ruotuun -hankkeessa¹⁴³⁴. Muutama vuosi uuden lammaslaitumen käyttöönoton jälkeen eron aikaisempaan kerrotaan olevan huomattava¹⁴³⁵. Kokon mukaan perustamisprojektissa Kairalan kyläseuran edustajat halusivat statuksen, mutta olivat samanaikaisesti epävarmoja siitä, ovatko alueet maisemanhoitoalueen arvoisia ja kykenevätkö he toteuttamaan suunniteltuja hoitotoimenpiteitä. Alueen perustamisen jälkeistä aktiivisuutta voidaankin hänen mukaan osaksi selittää kyläläisten halulla osoittaa kyvykkyytensä hoitotoimenpiteiden toteuttamiseen.¹⁴³⁶

---

¹⁴²⁹ Kostamo 4.10.2013.

¹⁴³⁰ Tallavaara 3.10.2013. Hoito- ja käyttösuunnitelma on jaettu asukkaille ja maanomistajille. Vierailijoille julkaisu on ollut saatavilla Kairala-päivien yhteydessä.

¹⁴³¹ Kairalan kyläseura 2010-2013; 2011a; 2012a; 2013a; Kokko 4.10.2013; Kostamo 4.10.2013; Tallavaara 3.10.2013.

¹⁴³² Kairalan kyläseura 2010-2013.

¹⁴³³ Tallavaara 3.10.2013.

¹⁴³⁴ Kokko 4.10.2013; Kostamo 4.10.2013; Kairalan kyläseura 2010-2013.

¹⁴³⁵ Kairalan kyläseura 2011a; Tallavaara 3.10.2013.

¹⁴³⁶ Kokko 4.10.2013.

Maisemanhoitoalueen perustamisen jälkeen Luiron asukkaat ja kiinteistöjen omistajat ovat omatoimisesti toteuttaneet aikaisempaa enemmän erilaisia hoitotoimenpiteitä, kuten avanneet jo umpeenkasvaneita törmä- ja peltoalueita sekä rakennusten pihapiirejä. Välitalo liittyy maisemanhoitoalueen ansioksi myös vaikutuksia, jossa status on hänen tulkinnan mukaan itsessään yksi toimenpiteiden peruste, josta esimerkkinä Tielaitoksen tienvarsien hoitotoimenpiteiden laajentaminen.¹⁴³⁷

Kyläseurojen toimiessa asukkaiden yhteisen päätöksenteon ja mittakaavaltaan suurimpien hoitotoimenpiteiden organisoijana, syntyy helposti käsitys siitä, että ne edustaisivat kaikkien asukkaiden ja maanomistajien näkemyksiä. Kostamon mukaan osa Kairalan maanomistajista kokee maisemanhoitoalueen lisäävän velvollisuuksia alueiden hoitoon ja osa, korostaen omaehtoista päätöksentekoa, ei halua toteuttaa hoitotoimenpiteitä¹⁴³⁸. Esimerkkejä yhteisten tavoitteiden sopimisen ja toteutusten vaikeuksista edustavat postipolkuna tunnetun reitin avaaminen kulttuuri- tai maisemapolkuna Luirolta Kairalan kautta Suvantoon tai Kotiniemen laidunnuksen vaikeudet. Kaksi maanomistajaa on kieltänyt kulttuuripolun toteuttamisen maa-alueidensa läpi eikä ely-keskus ole tämän seurauksena rahoittanut hanketta¹⁴³⁹. Kairalan kyläläisten talokootyönä toteutettiin laaja lammaslaidun Kotiniemen alueelle. Yksi suullisella sopimuksella laidunnuksen hyväksynyt maanomistaja ei ole suostunut kirjalliseen vuokrasopimukseen, minkä seurauksena laidunnuksesta ei saa hoitotukea.¹⁴⁴⁰

Pinta-alaltaan suurien alueiden hoito ja säilyttäminen avoimena tai puoliavoimena edellyttää laiduneläinten hyödyntämistä¹⁴⁴¹. Kairala ja Luiri ovat hyvin itsenäisiä kyliä ja maisemanhoidollista yhteistyötä edustaa, Annika Kostamon organisoinnin ansiosta, Luiron lammastilan lampaiden hyödyntäminen myös Kairalan maisemanhoidossa¹⁴⁴². Laajamittaisen karjanhoidon tuloksena syntyneitä kulttuurimaisemaa ei

---

¹⁴³⁷ Välitalon (3.10.2013) mukaan maisemanhoitoalueen ansiosta Tielaitos laajensi tienvarsien hoitotoimenpiteiden koskemaan koko Luiron kylätietä, vaikka todennäköisesti muutosten taustalla oli ensijaisesti hänen oma aloitteellisuutensa.

¹⁴³⁸ Kostamo 4.10.2013.

¹⁴³⁹ Kokko 4.10.2013; Tallavaara 3.10.2013.

¹⁴⁴⁰ Kostamo 4.10.2013.

¹⁴⁴¹ Kokko ym. 2009, 65; Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus 2015.

¹⁴⁴² Kokko 4.10.2013; Kostamo 4.10.2013.

toiveista huolimatta voida palauttaa yhtä avoimeksi, mitä se oli perinteisen maatalouskulttuurin kukoistaessa ¹⁴⁴³. Haastateltavien mukaan Kairalan emolehmätilan ja Luiron lammastilan ansiosta kyliä ympäröivät peltoalueet ovat pysyneet maataloustuotannossa, minkä seurauksena maisema on säilynyt melko avoimena ¹⁴⁴⁴.

Osa Kairalan laitumista on paikallisen emolehmätilan hoidossa. Emolehmien nykyistä laajamittaisempaa hyödyntämistä maisemanhoidossa vaikeuttaa se, etteivät tilanomistajat ja osa maanomistajista ole kyenneet sopimaan kaikkien potentiaalisten laidunalueiden käytöstä. Vesistö rakentamisen aiheuttaman rantatörmien eroosion, vedenkorkeuden vaihtelun ja emolehmien painon vuoksi Kemijoki Oy ei suhtaudu myönteisesti lehmien laiduntamiseen kaikilla rannoilla. Yksittäiset ranta-alueet ovat laidunnuksen ulkopuolella, koska rantatörmien profiili asettaa erityisvaatimuksia laidunaidalle ja sen kustannuksia pidetään liian suurina. ¹⁴⁴⁵

Maisemanhoidon toinen tavoite on uudisrakentamisen sopeuttaminen kyläkuvaan ¹⁴⁴⁶. Asukkaiden esimerkit uudisrakentamisen kielteiseksi koetuista maisemamuutoksista liittyvät 1960- ja 1970-luvuilla rakennettuihin kohteisiin. Maisemanhoitoalueen perustamisen jälkeen uudisrakentamista ei ole kylillä ollut, joten perustamispäätöksen ja hoito- ja käyttösuunnitelman suositusten vaikutusta ei näiltä osin voida arvioida. Haastatteluissa arvioitiin, ettei alueelle ole tulossa uudisrakentamista, eikä sitä siten pidetä uhkana maisemakuvan säilymiselle. ¹⁴⁴⁷ Kylien nykyisen väestökehityksen ja lukuisten tyhjillään olevien kiinteistöjen perusteella voidaankin arvioida, ettei uudisrakentaminen uhkaa alueen maisema-arvoja. Osaltaan uudisrakentamisen puuttumiseen voi vaikuttaa myös vanhojen rakennusten arvostuksen nousu.

Kulttuurihistoriallisesti merkittävien rakennusten säilyttäminen on kolmas maisemanhoidon tavoite ¹⁴⁴⁸. Haastatteluissa oltiin yksimielisiä siitä, että maisemanhoidon, maisemanhoitoalueen, sitä seuranneiden hankkeiden ja toimenpiteiden sekä kyläläisten saaman positiivisen palautteen ansiosta asukkaiden tietoisuus ja ylpeys alueen rakennuskannan arvoista oli kasvanut. Lisäksi kunnostus- ja ja korjausrakentamisen ar-

---

¹⁴⁴³ Kokko ym. 2009, 61.

¹⁴⁴⁴ Kostamo 4.10.2013; Tallavaara 3.10.2013; Välitalo 3.10.2013.

¹⁴⁴⁵ Kokko 4.10.2013; Kostamo 4.10.2013.

¹⁴⁴⁶ Kokko ym. 2009, 55.

¹⁴⁴⁷ Kokko 4.10.2013; Kostamo 4.10.2013; Tallavaara 3.10.2013.

¹⁴⁴⁸ Kokko ym. 2009, 10, 55, 128.

viotiin lisääntyneen. Rakennusten kulttuurihistoriallisten arvojen kasvulla on vuorovaikutteinen suhde niiden arvoja säilyttäviin hoitotoimenpiteisiin, jossa arvojen kasvu lisää hoitotoimenpiteitä, jotka lisäävät kohteiden arvoa.¹⁴⁴⁹

Kairalan kyläseuran verkkosivuilla talkoita kuvataan sekä hoitotoimenpiteiden tulosten että yhteistyön kautta vahvistuvan yhteenkuuluvuuden näkökulmista¹⁴⁵⁰. Kokon mukaan ainakin Kairalassa rakennuksilla ja niiden kunnostamisella on jo aikaisemminkin ollut merkitystä kylän yhteenkuuluvuuden ja identiteetin rakentajana, josta esimerkkeinä Kajastuksen kylätalon maalaus sekä kyläseuran aittaprojektit. Rakennusten kunnostamisen rinnalle on nykyään tullut maisema ja maisemanhoitotyöt, kuten kylälaitumen rakentaminen ja siihen liittyvät hoitotyöt.¹⁴⁵¹

Haastatteluissa viitataan toistuvasti maisemanhoitoa mahdollistavien tukien merkitykseen. Kairalan kyläseuran aktiivi, Lapin Leader ry:n hankeneuvoja ja Pelkosenniemen kunnanhallituksen puheenjohtaja Annika Kostamo arvioi maisemanhoitoalueen yhdeksi hyödyksi, asukkaiden vähentyessä ja taloudellisen tilanteen vaikeutuessa, rakennuserinnön ja alueiden hoitoa mahdollistavien tukimahdollisuuksien kasvun. Kostamo piti tärkeänä, että hankkeen aikana ja sen jälkeen ympäristötukien erityistukia, kuten perinnebiotooppin sekä luonnon ja maiseman monimuotoisuussopimuksia, on myönnetty alueelle ja status helpottaa niiden hakemista jatkossa.¹⁴⁵²

Haastateltavat arvioivat nykyisten tukimallien ongelmiksi monimutkaisuuden, työläyden ja byrokraattisuuden suhteessa taloudellisiin vaikutuksiin sekä tuensaajiin liittyvät rajoitukset. Maatalouden ympäristötukia ei myönnetä yksityisille maanomistajille, vaan yrityksille, yhdistyksille tai maanviljelijöille.¹⁴⁵³ Tukiehdot yhdessä pirstoutuneen maanomistuksen kanssa asettavat kyläyhdistykset tilanteeseen, jossa niiden avulla voidaan toteuttaa hoitohankkeita tai perustaa hoitoalueita, jotka sijaitsevat usean maanomistajan alueella. Samalla yhdistys joutuu vastaamaan tukihakemusten ja -ehtojen toteutumisesta. Vapaaehtoistyöhön perustuvassa yhdistystoiminnassa on usein korkea kynnys lähteä toimimaan työnantajan tai hankevetäjän roolissa kokemuksen puutteen, työmäärien tai velvoitteisiin liitettyjen epävarmuustekijöiden

---

¹⁴⁴⁹ Kokko 4.10.2013; Kostamo 4.10.2013; Tallavaara 3.10.2013; Väliatalo 3.10.2013.

¹⁴⁵⁰ Kairalan kyläseura 2010-2013.

¹⁴⁵¹ Kokko 4.10.2013.

¹⁴⁵² Kostamo 4.10.2013.

¹⁴⁵³ Kokko 4.10.2013; Kostamo 4.10.2013. Väliatalon (3.10.2013) mukaan maisemahankkeessa osalle Luiron asukkaista syntyi käsitys, että myös yksityishenkilöt voisivat saada taloudellisia tukia esimerkiksi hoitotöiden polttoainekuluihin.

vuoksi.¹⁴⁵⁴ Kokon mukaan eri kylissä, kyläseuroissa ja kyläseurojen puheenjohtajissa on suuria eroja suhtautumisessa omien hankkeiden toteutukseen¹⁴⁵⁵. Luiron kyläseurassa oltiin pitkään haluttomia ottamaan tukiehtoihin liittyviä tehtäviä seuran vastuulle, mutta haastatteluajanhetkenä seura oli hakenut ja saanut tukea kyläseuran kiinteistön ja sen lähialueen kunnostamiseen¹⁴⁵⁶.

Maisemanhoitoalueeseen yksiselitteisesti liitettävää tukirahoitusta edustaa ympäristöministeriön ja Pelkosenniemen kunnan 8000 euron lahjoitus maisemanhoitotoimenpiteitä tukevaan rahastoon¹⁴⁵⁷. Näiden lisäksi Kairalan kyläseura on saanut Museovirastolta tukea kyläseuran omistaman, vuonna 1758 rakennetun Ollilan aitan kunnostukseen. Avustusten ja talkootyön avulla on kunnostettu aitan katto ja rakennettu sen ympärille perinneaitaa, raivattu puustoa, avattu maisemia sekä rakennettu lammaslaitumia perinnebiotooppien hoitoa varten.¹⁴⁵⁸ Kokon mukaan ympäristöministeriön tukirahoitus ei ollut maisemahankkeessa erityisesti esillä, sitä ei pidetty automaattisena eikä se ohjannut alueen perustamisen tiedotusta tai päätöksentekoa. Hyypänjoen ja Kairala-Luiron maisemanhoitoalueiden perustamisen jälkeen ympäristöministeriön tuki on ollut näkyvämmän esillä Simon maisemahankkeessa.¹⁴⁵⁹

Kokko arvioi ympäristöministeriön tuen olevan merkityksellinen kylille, joissa muutamalla sadalla eurolla saadaan talkootöiden tarvikkeet. Kyläseura voi käyttää avustuksia myös suurempien hankkeiden omarahoitusosuutena ja mahdollistaa osallistumisen yhteishankkeisiin. Talkoita tukevan ja mahdollistavan avustuksen hyötysuhde on erityisen hyvä, verrattuna esimerkiksi vastaavan summan käyttöön ulkopuolisten toimijoiden palkkakustannuksiin. Kylien elinvoimaisuutta ja hoitotoimenpiteitä voidaankin lisätä jo pienillä taloudellisilla tuilla.¹⁴⁶⁰

---

¹⁴⁵⁴ Kokko 4.10.2013; Kostamo 4.10.2013.

¹⁴⁵⁵ Kokko 4.10.2013.

¹⁴⁵⁶ Välitälo 3.10.2013.

¹⁴⁵⁷ Kokko 4.10.2013; Kostamo 4.10.2013; Oinas 2010b; Tallavaara 3.10.2013.

¹⁴⁵⁸ Tallavaara 3.10.2013. Maisemanhoitorahalla Kairalan kyläseura oli hankkinut hoitotoimenpiteiden tueksi pienniittokoneen, raivaussahan sekä heinäharavia. Haastatteluajankohtana seura oli hakenut tukea lammasaidan rakentamiseen Kitisen ja viitostien väliin.

¹⁴⁵⁹ Kokko 4.10.2013.

¹⁴⁶⁰ Kokko 4.10.2013. Kokko (4.10.2013) arvioi, että esimerkiksi laiduneläinten kuljetukseen myönnettävä tuki mahdollistaisi merkittävien maisemanhoitovaikutusten toteutumisen hyvin kustannustehokkaasti. Kairalan kyläseuran (2011a) mukaan Kairalassa rahaa käytetään pitkäaikaisiin ratkaisuihin, kuten aitamateriaaleihin, jotka ovat olleet esillä kyläläisten ja ely-keskuksen edustajien keskusteluissa vuosien ajan.

Yhteenveto

*Ykkönen on varmaan se, että oma arvostus on kasvanut, näitten maanomistajien, siten se on herättänyt halun toimia ja säilyttää arvokas kulttuurimaisema.*¹⁴⁶¹

Miksi maisemanhoitoaluetta lähdettiin perustamaan? Kairalan ja Luiron kylien maisemanhankkeen taustalla oli negatiivinen lukkiutuma, pitkäkestoinen kielteiseksi koettu aluekehitys, johon haluttiin vaikuttaa. Väestö- ja elinkeinorakenteiden, erityisesti maatalouden muutosten, vesivoimarakentamisen ja -tuotannon sekä luonnollisen sukcession seurauksena kylien maisemat olivat alkaneet sulkeutua ja muuttua avoimesta puoliavoimeksi maisemaksi. Rakennettu ympäristö sisälsi useita autioita tai hoitotoimenpiteitä edellyttäviä kohteita, joiden taustalla oli asukkaiden vähentymisen ja ikääntymisen vaikutukset rakennusten käyttöasteisiin, -tarkoituksiin sekä kunnostustoimenpiteisiin. Maankäyttöä ja hoitotoimenpiteitä on vaikeuttanut myös maanomistuksen pirstaloituminen. Maisemahankkeen lähtökohtana oli asukkaiden havainnot kulttuurimaisemien kielteiseksi koetuista muutoksista, muutosten kohteena olevien ominaispiirteiden arvonnousu, kiinnostus valittujen erityispiirteiden säilyttämiseen ja palauttamiseen sekä halukkuus saada tukea hoitotoimenpiteisiin.

Kairalan ja Luiron erityispiirteinä ovat vesivoimarakentamisen ja -tuotannon vaikutukset. Lokan ja Porttiopahdan tekoaltaiden ja Vuotson kanavan rakentaminen sekä vesivoimatuotantoon liittyvät vedenkorkeuden vaihtelut ovat vaikuttaneet Kitisen ja Luiron ranta-alueiden rehevöitymiseen sekä rajoittaneet virkistyskäyttöä ja liikkuamista. Erityisesti Lurossa vesivoiman suunnittelu ja toteutus ovat vaikuttaneet asutukseen, elinvoimaisuuteen ja asukkaiden suhtautumiseen kylän ulkopuolisia toimijoita kohtaan. Vuosikymmeniä kestänyt suunnittelu- ja päätöksentekoprosessi, epävarmuus Luiron kylän tulevaisuudesta, asukkaiden tyytymättömyys suunnitteluprosessin hallintokulttuuriin, pitkät oikeusprosessit, vedenkorkeuden vaihtelun tuomat haitat sekä niiden riittämättömiksi koetut ja epätasa-arvoisesti jakautuneet korvaukset vaikuttivat osaltaan asukkaiden varaukselliseen suhtautumiseen kylän ulkopuolisten toimijoiden esittämiin, yleisen edun nimissä toteutettaviin hankkeisiin.

Kulttuurimaisema ja siihen sisältyvä rakennettu ympäristö edustavat kylien luonteenomaisia ja arvokkaana pidettyjä ominaispiirteitä. Maisemamuutokset ja niihin liitetyt merkitykset eivät palaudu pelkästään fyysisen ympäristön muutoksiin. Erityisesti Kairalan maisemakuva ja identiteetti ovat rakentuneet maatalouselinkeinojen ympärille,

---

¹⁴⁶¹ Kostamo 4.10.2013.

jonka seurauksena maatalousmaiseman muutoksilla on visuaalisen ympäristön lisäksi vaikutusta alueen koettuun luonteeseen. Asukkaat olivat kiinnittäneet huomiota maisemien ja rakennetun ympäristön muutoksiin ja kokeneet ainakin osan niistä kielteiseksi jo ennen maisemahankkeen aloittamista. Lisäksi vanhojen rakennusten arvostus ja kiinnostus niiden säilyttämiseen oli asukkaiden keskuudessa kasvanut aikaisempiin vuosikymmeniin verrattuna.

Miksi alueen perustaminen onnistui? Maisemahankkeen onnistumista selittävät alueen kehityssuunnat, yksittäisten henkilöiden merkitys, verkostojen ja luottamussuhteiden eli sosiaalisen pääoman olemassa olo ja hyödyntäminen sekä perustamisprojektin toteutustavat. Asukaslähtöistä maisemahanketta tukivat tarkastelunäkökulmasta riippuen asukkaiden osallistaminen tai viranomaisten ja asukkaiden välinen vuorovaikutteinen yhteistyö, kyläseurojen rooli organisatorisena rakenteena, konkreettiset hoitotoimenpiteet, vapaaehtoisuuden periaatteet, alueen arvoja korostava merkityksenantoprosessi sekä eri toimijoita yhdistävä tavoiteasetanta.

Perustamisprojektissa korostui aktiivisten ja yhteistyökykyisten avainhenkilöiden merkitys. Kairalan kyläseuran puheenjohtajan, kunnallispolitiikassa mukana olevien asukkaiden sekä kylien muiden luottohenkilöiden ja maisemahankkeen projektipäällikön kautta rakentui yleinen hyväksyntä maisemanhoitoalueen tavoitteille ja perustamiselle. Organisatorisina rakenteina kyläseurat mahdollistivat asukkaiden osallistumisen, tiedonkulun ja -keräämisen sekä asukaslähtöisen päätöksenteon. Yhdistykset olivat myös keskeinen toimija yhteisten hoitotoimenpiteiden toteuttajana. Yhdistysten ja yhteistyön merkitys kuvaa sekä sosiaalisen pääoman tasoa että sen onnistunutta hyödyntämistä maisemahankkeen toteutuksessa.

Maisemahanke yhdisti vuorovaikutteisen yhteistyön, vapaaehtoisuuden ja lainsäädännön vaatimukset. Vuorovaikutteinen yhteistyö edustaa eri toimijoita ja näkökulmia huomioivaa sekä loogista menettelytapaa tilanteessa, jossa kulttuurimaiseman erityispiirteiden hoito ja säilyminen perustuu suosituksiin sekä asukkaiden ja maanomistajien vapaaehtoisuuteen. Toimintamalli eroaa merkittävästi alueella aikaisemmin toteutetuista vesivoimarakentamisesta ja suojelualueiden perustamisista. Yhteistyötä ja vapaaehtoisuutta korostanut toimintamalli tuki hoito- ja käyttösuunnitelman laatimista ja oli edellytys alueen perustamiselle, lisäsi asukkaiden kiinnostusta maisemaa ja kulttuuriarvojen säilyttämiseen, toimi instrumentaalisenä välineenä alueen arvojen esiinnostamiselle ja vaikutti samalla siihen, mitä pidetään arvokkaana ja halutaan säilyttää.

Maisemanhoitoalueen rajauksen lähtökohtana oli Kairalan ja Luiron valtakunnallisesti merkittävien kulttuurihistoriallisten ympäristöjen sekä Kairalan valtakunnallisen maisema-alueen rajaukset. Asukkaiden roolin korostumisen ja heille tärkeiden kohteiden huomioimisen seurauksena, toteutunut lopputulos poikkeaa asiantuntijoiden toteuttamien inventointien ja erityiskohteiden rajauksista. Asukkaat korostivat rajaus-ehdotuksissaan kylien yhtenäisyyden ja kokemuksellisten rajojen merkitystä. Ratkaisevaa oli se, miten kylä koetaan, mistä alueista kylä muodostuu, mistä kylä alkaa ja mihin se loppuu. Yksittäisten kohteiden osalta kylien kokemuksellisia rajoja laajennettiin arkeologisten, kulttuurihistoriallisten, biologisten tai potentiaalisten taloudellisten etujen perusteilla, lisäksi muutamia maa-alueita poisrajattiin maanomistajien toiveiden mukaisesti. Aluerajaus kuvaa asukkaiden käsitystä maisemanhoitotoimenpiteitä edellyttävän kulttuurimaiseman rajoista, sisältäen kyläalueiksi koetut sekä perinteisen maa- ja karjatalouden alueet ¹⁴⁶².

Alueen perustamista tuki eri toimijoiden intressejä yhdistävät tavoitteet, jotka toteuttavat lakisääteiset vaatimukset ja ovat hyvin yhteensopivia asukkaiden sekä eri organisatoristen toimijoiden kuten matkailuelinkeinon, kaavoituksen sekä ympäristöhallinnon tavoitteiden kanssa. Vapaaehtoisuutta korostaneelle maisemahankkeelle luonteenomaisesti, tavoitteiden toteuttamiseksi on perustamispäätökseen kirjattu vain suosituksia. Mahdollisten rajoitusten tai määräysten arvioitiin olevan este alueen perustamiselle.

Tavoitteiden valikoitumista voidaan osaksi selittää alueen taustamuuttujien ja kehityssuuntien avulla. Kylien kulttuurimaisemien muutokset ovat seurausta väestömäärän ja -rakenteiden sekä elinkeinotoiminnan kehityssuunnista ja vesivoimatuotannosta. Samalla maiseman muutokset toimivat indikaattoreina näiden ei-toivottujen kehityssuuntien olemassaolosta ja jatkuvuudesta. Tavoitteiden avulla pyritään vaikuttamaan näihin kehityssuuntiin ja niiden aiheuttamiin muutoksiin tavalla, jossa arvokkaaksi koettujen ominaisuuksien hoitotoimenpiteet integroidaan tukemaan kylien halluttuja kehityssuuntia ¹⁴⁶³.

---

¹⁴⁶² Molemmissa kylissä rakennettu ympäristö ja sitä ympäröivät niityt ja pellot muodostavat myös melko eheän ja selkeästi rajautuvat kokonaisuuden, joka osaltaan helpotti rajausta.

¹⁴⁶³ Maakunnallisen muutoskehityksen ja elinkeinopolitiikan sekä eri toimijoiden näkökulmien yhteensovittaminen tavoitteiden määrittelyssä kuvaa osaltaan sitä, miten maisemanhoitoalue on – Maseyn (2003, 65–66, 78–81; 2008, 14–15, 29–30, 36, 57–58, 123, 144) määritelmän mukaisesti – ymmärretty paikkana, jonka erityisyys ja identiteetti rakentuu on keskinäis-suhteiden konstruktiona, sosiaalisten suhteiden ja vuorovaikutusten samanaikaisena olemassaolona ja alati muuttavana verkostona.

Maiseman valittujen ominaispiirteiden säilymisen edellytyksiä ovat asukkaiden ja elinkeinojen pysyvyys kylissä, jolloin maisemanhoidon tärkeimmäksi tavoitteeksi nousee kylien elinvoimaisuuden säilyttäminen. Elinvoimaisuuden säilyminen tai parantaminen edustaa tavoitteiden abstraktiotasoa, joka mahdollistaa eri toimijoiden erilaisten toiveiden ja intressien yhdistämisen yhteisen käsitteen alle yleisesti hyväksyttäviksi ja jaettaviksi tavoitteiksi. Alueen perustamisen ja hoitotoimenpiteiden toivotaan tukevan kylien elinvoimaisuuden säilymistä lisäämällä asukkaiden luottamusta perinteisten elinkeinojen jatkamiseen, mahdollistamalla taloudellisten tukien ja alueen tunnettavuuden kasvun, sekä tukemalla kylien ja kunnan tärkeimmän elinkeinon eli luonto- ja kulttuurimatkailun kehittämistä.

Maisemanhoitoalueen perustaminen ja maisemanhoidon tavoitteet edustavat myös merkityksenantoprosessia ja instrumenttia, jossa elinvoimaisuutta ja erityispiirteiden säilymistä tuetaan paikallisidentiteetin ja maisema-arvojen korostamisen avulla. Samalla niiden toivottiin kannustavan asukkaita omatoimiseen maisemanhoitoon ja kylien erityispiirteiden säilyttämiseen. Vuosikymmeniä jatkuneisiin kielteisiin kehitysuuntiin ja kylien ulkopuolisten toimijoiden suojele- ja infrastruktuurihankkeisiin verrattuna maisemanhoitoalue eroaa tulevaisuudenuskoa lisäävänä toimenpiteenä.

Maisemahanke, maisemanhoitoalueen perustaminen ja sen jälkeiset hoitotoimenpiteet edustavat kulttuurimaisemien arvokkaaksi koettujen ominaisuuksien säilyttämistä tavoittelevaa, institutionaalisen suojelelun evolutiivista ja epälineaarista jatkumoa. Polkuriippuvuusmallin mukaisesti perustamishakemuksessa ja -päätöksessä on huomioitu aikaisemmat inventoinnit ja arvoalueiden nimeämiset. Samalla maisemanhoitoalueen perustaminen tarkoitti sitä, ettei aikaisempia menettelytapoja ja nimeämisä koettu riittäviksi kylien kulttuurimaisemien suojelelussa.

Miten maisemanhoitoalue on vastannut sille asetettuihin tavoitteisiin ja odotuksiin? Tavoitteiden toteutumista tarkasteltiin kolme vuotta alueen perustamisen jälkeen. Arviointia vaikeuttaa Pelkosenniemen kunnan ja koko Itä-Lapin erityispiirteinä oleva hankkeiden suuri lukumäärä, osittainen rinnakkaisuus ja jatkumo sekä näistä riippumattomat hoitotoimenpiteet¹⁴⁶⁴. Arviointia vaikeuttaa myös tavoitteiden abstraktiotaso sekä mittareiden ja aikataulujen puuttuminen. Toisaalta hankkeiden lukumäärä ja jatkuvuus kuvaavat alueellisten toimijoiden aktiivisuutta, paikallisiin erityispiirteisiin

---

¹⁴⁶⁴ Eri hankkeilla on keskinäisiä riippuvuuksia, ne rakentavat edellytyksiä, kannustavat sekä luovat käytäntöjä ja esimerkkejä joita hyödynnetään muissa hankkeissa. Yksittäisiä hoitotoimenpiteitä on vaikeaa liittää vain maisemanhoitoalueen ansioksi. Ihmisillä voi olla virheellisiä käsityksiä eri hankkeista ja osa tuloksista on voinut toteutua niistä riippumatta.

perustuvaa mahdollisuutta hankerahoitukseen sekä maiseman ja sen hoitotoimenpiteiden ympärille rakentuvan toiminnan merkityksellisyyttä. Kulttuurimaiseman arvojen säilyminen edellyttää jatkuvaluontoisia hoitotoimenpiteitä, mutta tavoitteiden toteutumista voidaan tarkastella vain tietyllä ajanhetkellä. Tarkastelu ei vastaa siihen, onko hoitotoimenpiteiden mittakaava eli laajuus ja lukumäärä riittävä alueen arvojen säilyttämiseksi, mutta sen perusteella voidaan arvioida, koetaanko toimenpiteiden olevan tavoitteiden suuntaisia ja niitä edistäviä.

Maisemanhoitoalueen ja maisemanhoidon tavoitteita ovat kylien elinvoimaisuuden, puoliavoimen kylämaiseman ja kulttuurihistoriallisesti merkittävien rakennusten säilyttäminen sekä uudisrakentamisen ohjaus. Kairalassa ja Luirossa maisemahankeella, maisemanhoitoalueella ja hoitotoimenpiteillä ei ole ollut vaikutusta kylien pitkän aikavälin kehityssuuntiin kuten elinkeinon kannattavuuteen, väestömäärään tai ikärakenteeseen eikä alueen tärkeimmän elinkeinon eli matkailun kehittymiseen. Käytännössä ne siis edustavat välineitä ja toimenpiteitä, joiden avulla yhdessä muiden hankkeiden kanssa pyritään ylläpitämään kylien elinvoimaisuutta.

Maisemanhoitoalueen merkittävimiksi hyödyiksi arvioidaan kulttuurimaiseman arvostuksen sekä hoitotoimenpiteiden kasvu. Puoliavoimen kylämaiseman säilyttäminen on edistynyt, pitkäaikaiseen hoitoon on saatu tärkeimpiä kohteita ja hoitotoimenpiteisiin liittyvän taloudellisen tuen määrä on tavoitteiden mukaisesti kasvanut¹⁴⁶⁵. Hoitotoimenpiteiden kasvua selittää osaksi hankkeen lähtötilanne, jossa asukkaat olivat omaehtoisesti kiinnittäneet huomiota maisemamuutoksiin ja osoittaneet kiinnostusta alueen valittujen ominaispiirteiden säilyttämiseen, tavoitteiden kiinnittäminen asukkaille merkityksellisiin arvoihin ja kohteisiin, sekä taloudellisen ja asiantuntijatuken kasvu. Näillä on myös vuorovaikutteinen, toisiaan tukeva ja vahvistava suhde, jossa merkityksen kasvu lisää hoitotoimenpiteitä jotka vastavuoroisesti lisäävät kohteiden arvoa tai merkitystä.

Kulttuurihistoriallisesti merkittävien rakennusten säilyminen on edistynyt, kun asukkaiden tietoisuus ja ylpeys alueen rakennuskannan arvoista on kasvanut ja vanhojen rakennusten kunnostus- ja korjausrakentaminen on lisääntynyt. Samalla ovat vahvistuneet edellytykset, jotka tukevat niiden säilymistä myös lähitulevaisuudessa. Alueen perustamisen jälkeen kylillä ei ole ollut uudisrakentamista, joten siihen liittyvien suo-

---

¹⁴⁶⁵ Maisemanhoitoalueen merkitystä taloudellisen tuen kasvulle ilmentää maisemanhoitorahaston kautta kanavoitu tuki hoitotoimenpiteille.

situsten vaikutusta ei arvioitu. Väestökehityksen ja lukuisten tyhjillään olevien kiinteistöjen perusteella voidaan arvioida, ettei uudisrakentaminen lähitulevaisuudessa uhkaa alueen maisema-arvoja.

Maisemahanke, alueen perustaminen ja sen jälkeiset toimenpiteet ovat vahvistaneet sosiaalista pääomaa, joka koettiin yhdeksi edellytykseksi hoitotoimenpiteille. Luottamussuhteet, jaetut arvot ja tavoitteet sekä talkootöinä toteutetut hoitotoimenpiteet ovat vahvistaneet paikallisten verkostojen merkitystä ja asukkaiden yhteisöllisyyttä, jotka ylläpitävät ja kasvattavat aktiivisuutta sekä lisäävät tulevaisuudenuskoa. Yhteistyö ja konkreettiset toimenpiteet lisäsivät maisemien arvostusta, johon vaikutti myös vierailijoiden positiivinen palaute sekä myönteinen medianäkyvyys. Asukkaiden ja viranomaisten välisiä luottamussuhteita ja verkostoja on hyödynnetty myös alueen perustamisen jälkeen. Myönteisiä kokemuksia viranomaisten kanssa toteutetusta maisemanhoitoalueesta voi pitää merkittävänä erityisesti Luirossa, jossa lähtökohtaisesti – perustuen aikaisempiin kokemuksiin alueen ulkopuolisten toimijoiden aloittamista, yhteisen edun nimissä toteutetuista kehitystoimenpiteistä – suhtauduttiin hankkeeseen hyvin varauksellisesti.

Maisema-arvojen säilyttämistä ja palauttamista korostaneet tavoitteet ja hoitotoimenpiteet sekä Pelkosenniemen, kuten koko Itä-Lapin jatkuvaluontoinen, tyypillisesti asiantuntijalähtöinen hanketoiminta viittaa kylien tekniseen resilienssiin. Eri toimijoiden yhteistyöllä voidaan reagoida valittuihin, kielteiseksi koettuihin paikallisiin muutoksiin, kuten maiseman sulkeutumiseen, ominaispiirteitä palauttavalla tai säilyttävällä tavalla. Kylien muutosjoustavuus ei kuitenkaan edusta evolutionaarista resilienssiä, eli kyvykkyyttä rakentaa yksittäisten hankkeiden tai arvokohteiden nimeämisten kautta uusia kehitysmahdollisuuksia tukevaa toimintaa.

Maisemanhoitoalue on – yhdessä muiden hankkeiden kanssa – vahvistanut Kairalan ja Luiron kylien kulttuurimaiseman arvokkaaksi koettujen ominaisuuksien merkitystä ja säilymistä. Kolme vuotta alueen perustamisen jälkeen hoitotoimenpiteet ovat jatkuneen tavoitteiden toteutumista edistävällä tavalla. Hoitotoimenpiteiden lisäksi maisemanhoitoalue edustaa alueen erityispiirteiden merkityksenantoprosessia ja tähän sisältyvää institutionaalista legitimoitua, joiden avulla kulttuurimaiseman valittujen ominaispiirteiden säilymistä pyritään tukemaan myös tulevaisuudessa. Usean, vaikutuksiltaan negatiivisen kehityssuunnan rinnalla asukkaat ovat kokeneet maisema-arvojen korostamisen ja hoitotoimenpiteet luonteeltaan positiiviseksi, eteenpäin katsovaksi toiminnaksi. Kairalan ja Luiron kylissä hoitotoimenpiteiden jatkuvuuteen vai-

kuttaa – väestö- ja elinkeinorakenteiden kehityksen lisäksi – alueen sosiaalinen pääoma, kulttuurimaiseman tunnusomaisten arvojen merkitys sekä hoitotoimenpiteisiin liittyvä taloudellinen ja asiantuntijatuki.

OSA VI – POLKUJA MAISEMAAN, MAISEMAN POLKUJA

Alueiden vertailu polkuriippuuden viitekehyksessä

Esivaiheet – alueiden erilaiset lähtökohdat

*Ensimmäisenä ajattelin että vaikuttavimpana tekijänä on väestökehitys, tämmöisellä syrjäseudulla niinko Luiron kyläkin, sehän on.*¹⁴⁶⁶

Maisemanhoitoalueiden kulttuurimaisemat ovat syntyneet luonnon ja ihmistoiminnan pitkäaikaisen vuorovaikutuksen tuloksena ja alueiden luonteenpiirteet ovat riippuvaisia näiden vuorovaikutussuhteiden jatkuvuudesta ja kehityksestä. Tapauskohtaisten tarkastelujen lisäksi maisemanhoitoalueiden ominaispiirteiden määrittelyä tukee alueiden vertailu. Tutkimusaineistossa maisemanhoitoalueiden esivaiheita kuvataan elinkeino- ja väestörakenteen, infra- ja uudisrakentamisen, käyttötarkoitusten ja maiseman muutoskehityksen tai jatkuvuuden sekä niihin liitettyjen uhka- ja tulevaisuuskuvioiden kautta. Asukkaiden maisemasuhteita, aktiivisuutta ja aloitteellisuutta selittävät maiseman jaetut merkitykset sekä sen muuttumattomuus tai ongelmalliseksi koettu kehitys. Esivaiheisiin sisältyneet maankäytön suunnittelun ja kulttuurimaiseman suojelun toimenpiteet ohjasivat osaltaan valintoihin, jotka ilmentävät aluekehityksen polkuriippuvuutta.

Alueiden erilaisia lähtökohtia voidaan parhaiten ymmärtää elinkeinotoiminnan, erityisesti maatalouden merkittävyyden ja mahdollisten kehityssuuntien kautta. Skotlannin ominaispiirteitä ovat maanomistajien ja maatilojen pieni lukumäärä, tilojen suuret pinta-alat sekä alueen erityispiirteiden säilyminen karjatilojen pitkään jatkuneen,

---

¹⁴⁶⁶ Välitalo 3.10.2013.

maisema-arvoja tukevan elinkeinoharjoittamisen ansiosta. Näihin ominaisuuksiin liittyvät myös luonto- ja maisema-arvojen säilymisen uhkakuvat, kuten maatalouden epävarmat tulevaisuudennäkymät ja erityisesti alueiden laidunkäytön loppuminen. Skärlandetissa lähtökohtana olikin maatalouden nykyisten toimintamuotojen jatkuvuuden turvaaminen. Tähän liittyen maisemahanketta edeltäneessä maisemanhoito-ohjelmassa laadittiin tiloille maatalouden ympäristötuen erikoistukisopimuksia, jotka tukivat elinkeinotoiminnan jatkuvuutta ja perustamisprojektin aloitusta.

Vertailun perusteella Hyypänjokilaaksossa maatalous on muutosvaiheessa, mutta edelleen merkittävä elinkeino ja maaseutumaiseman ylläpitäjä. Maisemarakenteen ja maatalousalueiden laajojen pinta-alojen seurauksena pelto- ja osin laidunalueet hallitsevat koko laakson maisemakuvaa. Maatalouden yleiset kehityssuunnat, tehostuminen, keskittyminen, tuotantotapojen muutokset ja tilakoon kasvu näkyvät alueella maisemamuutoksina. Elinkeinoharjoittamiseen liitetyt uhkakuvat kuten maataloustukien mahdolliset muutokset aiheuttavat – luonnonolosuhteiden vuoksi vaikeammin viljeltävillä alueilla kuten Hyypänjokilaaksossa – epävarmuutta maatalouden kilpailukyvyistä ja jatkuvuudesta. Kairalassa maatalouselinkeinoja edustaa emolehmätila ja Luirolla lammastila. Kairalan ja Luiron kylissä maatalouden merkitys sekä elinkeinona että perinteisen maaseutumaiseman ylläpitäjänä olikin marginalisoitunut viimeisten vuosikymmenten aikana.

Alueet eroavat toisistaan myös yhdyskunta- ja väestörakenteen kehityssuunnissa. Skärlandetissa näihin liittyvä muutoskehitys oli vertailun vähäisintä. Hyypänjokilaaksoa sekä Kairalan ja Luiron kyliä yhdistää vuosikymmeniä jatkunut asukkaiden väheneminen, muuttoliike alueellisiin tai etäämmällä sijaitseviin kasvukeskuksiin, kylien autoituminen, väestön ikääntyminen ja palvelujen vähentyminen. Kairalan ja Luiron kylillä asukasmäärän sekä väestö- ja elinkeinorakenteen muutokset olivat mittakaavaltaan ja vaikuttavuudeltaan vertailun suurimmat.

Kaikkien maisemahankkeiden lähtökohtina olivat uhkakuvat maisemaan sopimattomasta uudisrakentamisesta sekä pyrkimys vaikuttaa tähän kehitykseen maankäytön ja rakentamisen ohjauksen avulla. Yhteistä oli myös alueiden käyttötarkoitusten monipuolistuminen tai aikaisemmin marginaalisempien käyttötarkoitusten kasvu. Asutuksen ja elinkeinotoimintojen lisäksi alueet ovat nykyisin myös muualla asuvien vapaa-ajan aluetta ja maisemaa, joihin liittyy uhkakuvia lomarakentamisen vaikutuksista. Maanomistuksen jakautumisen, maankäytön suunnittelun ja suojelualueiden seurauksena Skärlandetissa uudis- ja loma-asutuksen rakentaminen toteutuu maatilojen ja rantalaiduntien ulkopuolella sekä lähisaaristossa. Muissa tutkimuskohteissa nämä kehityssuunnat ja uhkakuvat liittyvät kylien maisemallisesti keskeisiin alueisiin.

Tapauskohtaisesti merkittävää oli myös suhde suunniteltuun tai toteutuneeseen infrastruktuurirakentamiseen. Skärlandetissa infrastruktuurirakentamisen vaikutukset olivat vertailun vähäisimmät. Hyypäjokilaakson esivaiheisiin sisältyi vuosia jatkunut, osin rinnakkain maisemahankkeen kanssa edennyt suunnittelu alueen läpikulkevan kantatien linjausvaihtoehdoista. Kairalan ja Luiroon kylien muutoskehitykseen jo toteutuneella vesistörakentamisella on ollut merkittävin vaikutus. Kylien erityispiirteinä ovat vesivoimatuotannon eli Lokan ja Porttiopahdan tekoaltaiden sekä Vuotson kanavan suorat ja epäsuorat vaikutukset kylien asutukseen, elinvoimaisuuteen, maisemakuvaan ja ihmisten liikkumiseen sekä erityisesti Luirossa asukkaiden suhtautumiseen kylän ulkopuolisia toimijoita kohtaan.

Elinkeino- ja väestörakenteiden, uudis- ja infrastruktuurirakentamisen sekä käyttötarkoitusten muutokset tai jatkuvuudet ilmenevät myös maisemassa. Skärlandetissa lähtökohtana ei ollut jo toteutunut tai meneillään oleva maatalouden rakennemuutos tai maaseudun autioituminen ja näitä usein seuraava maaseutumaiseman sulkeutuminen. Alueen ominaispiirteiden säilyminen toteutuu toiminnassa olevien maa- ja karjatilojen laajan maanomistuksen sekä elinkeinoharjoittamisen tuotantosuuntien ja -tapojen jatkuvuuden ansiosta.

Hyypäjokilaaksossa sekä Kairalassa ja Luirossa maatalouden, elinkeino- ja väestörakenteiden sekä asukasmäärän muutosten seurauksena maisemat olivat alkaneet sulkeutua ja muuttua avoimesta puoliaivoimeksi maisemaksi. Pelkosenniellä muutokseen vaikutti myös vesivoiman infrastruktuurirakentaminen. Maisema-arvojen ja -kuvan koettiin heikentyneen vuosikymmenten ajan erityisesti umpeenkasvun, hoitotoimenpiteiden puuttumisen sekä Hyypäjokilaaksossa maisemaan sopimattoman uudisrakentamisen vuoksi. Väestömäärän ja -rakenteen kehitys näkyy rakennusten autioitumisina, käyttötarkoitusten muutoksina sekä korjausvelkana. Kairalassa ja Luirossa maisemamuutokset olivat mittakaavaltaan merkittävimmät ja selkeimmin havaittavissa.

Rakennetun ympäristön ja maisemakuvan lisäksi muutokset liittyvät myös alueiden identiteetteihin. Hyypäjokilaaksossa ja Kairalassa maatalous on ollut tärkein elinkeino, joka vaikuttaa alueen ja asuinympäristön ominaisuuksiin sekä niiden koettuun luonteeseen. Erityisesti Hyypäjokilaaksossa maatalousmaisema on tärkeä osa alueen identiteettiä ja toimii sen muutosten indikaattorina. Maatalouden jatkuvuudella, yhdyskunta- ja väestörakenteen muutoksilla sekä kantatien linjauksilla koettiinkin olevan tärkeä merkitys alueen identiteetille, elinvoimaisuudelle ja käyttötarkoituksille. Luirossa maatalous ei määrittele yhtä keskeisesti alueellista identiteettiä, mutta myös

siellä koetaan kielteiseksi tietyt maisemamuutokset kuten avonaisten alueiden umpeenkasvu tai rakennuskannan kunnan heikkeneminen.

Maiseman jaettuihin merkityksiin liittyvä, ongelmalliseksi koettu muutoskehitys aktivoi asukkaita toimintaan. Hyypänjokilaakson sekä Kairalan ja Luiron asukkaat olivat kiinnittäneet huomiota maiseman ja rakennetun ympäristön kielteiseksi koettuihin muutoksiin ja heidän keskuudessaan oli kasvanut kiinnostus valittujen erityispiirteiden säilyttämiseen tai palauttamiseen. Hyypänjokilaaksossa ja Kairalassa merkityksellistä oli myös asukkaiden kiinnostus vaikuttaa eri toimijoiden yhteistyöllä muutoskehitykseen. Maisemahankkeen aloituksen jälkeen Lurossa seurattiin Kairalan esi-merkkiä. Skärlandetissa maisemaan ei liittynyt asukkaiden kokemia muutoksia tai muutosuhkaa, eikä aineisto sisällä asukkaiden maisemaan liittämiä merkityksiä. Myös Skärlandetissa asuinympäristön voidaan olettaa olevan asukkaille merkityksellinen, mutta muuttumattomuuden seurauksena se ei nouse keskustelujen ja erityisten toimenpiteiden kohteeksi.

Maiseman muutos tai muuttumattomuus määritteli aloitteellisen toimijan maisemahankkeen perustamisessa. Skärlandetin lähtökohtia ilmensi maiseman muuttumattomuus, maatilojen itsenäinen toimintakulttuuri ja asukasorganisaatioiden puuttuminen. Tutkimuksen perusteella oli epätodennäköistä, että saaren asukkaat olisivat ehdottaneet maisemanhoitoalueen perustamista tavoittelevaa maisemahanketta. Viranomaislähtöisyys ja asiantuntijavetoisuus olivat todennäköisesti edellytys maisemahankelle, jossa aloitteellinen toimija oli Tammisaaren ympäristöpäällikkö. Hyypänjokilaaksossa sekä Kairalassa maisemahankkeen aloite tuli kyläyhdistyksiltä, joiden taustalla oli yksittäisten asukkaiden kiinnostus vaikuttaa kielteiseksi koettuun muutoskehitykseen. Samalla ne ovat asukaslähtöisiä esimerkkejä Hildenin kuvaaman rakennemuutosmallin mukaisesti kehityksestä. Tutkimuksen perusteella alueellisten ominaispiirteiden arvostus voi kasvaa ja niiden säilyttäminen voi nousta keskustelujen aiheiksi ja toimenpiteiden kohteeksi erityisesti silloin, jos niihin liittyy kielteiseksi koettuja muutoksia tai muutosuhkaa ¹⁴⁶⁷.

---

¹⁴⁶⁷ Vertaa Linkola 7.2.2018. Vastaava korrelaatio on havaittu ekosysteemipalveluiden kontekstissa. Maisema edustaa ekosysteemien kulttuurisia palveluita, joita voi olla vaikea tunnistaa. Muutoksen tai häiriön yhteydessä niihin kiinnitetään huomiota ja vaikutus hyvinvointiin huomataan, samalla kasvaa huoli palvelujen menettämisestä (Hiedanpää ja Peltola 2011, 105). Maisemamuutosten ja asukastoiminnan korrelaatio ei välttämättä edusta kausaliiteettia. Suhde maisemaan tai rakennettuun ympäristöön voi muuttua myös muista syistä, esimerkiksi alueiden käyttötarkoitusten muutosten seurauksena.

Asukkaiden erilaisia maisemasuhteita voi osaksi selittää myös alueiden yksityistä tai yhteisomaisuusresurssia korostavat ominaispiirteet. Skärlandetille on tyypillistä avonaisten kaukomaisemien puuttuminen, monin paikoin sulkeinen maisemakuva ja mosaikkimainen maisemarakenne. Ominaispiirteiltään arvokkaimmat avoimet maisemat ovat yksittäisten, erillään olevien maatilojen ympärillä, joiden välillä on vaihtelevan laajuisia metsäalueita. Tämän seurauksena myös mahdolliset hoitotoimenpiteet sijoittuvat yleensä yhden maatilan alueelle. Maisemarakenteen, maisemankuvien, maanomistuksen ja asutusrakenteen näkökulmasta Skärlandetin maisemallisesti arvokkaimmat kohteet ovatkin korostuneen yksityisiä.

Hyypänjokilaakson erityispiirteinä ovat maisemarakenteen korkeuserojen mahdollistamat avonaiset näkymät, kaukomaisemat joissa maatalous edustaa merkittäväntä maankäytön muotoa. Kairala ja Luiro edustavat tyypillisiä Pohjois-Suomen jokivar-sikyliä, vuosien aikana moneen kertaan jaettujen tonttien muodostamia, jokien varsille melko tiivistä rakennuttuja kylämaisemia. Hyypänjokilaakson, Kairalan ja Lui-ron maisemakuviin sisältyy useita tiloja ja taloja, lisäksi niiden maanomistus jakaantuu useille kymmenille maanomistajille. Verrattuna Skärlandetiin, niiden maisemissa onkin suunnittelun ja hoitotoimenpiteiden toteutusten näkökulmista yhteisomaisuusresurssin tai yhteisomistuksen¹⁴⁶⁸ piirteitä.

Alueiden esivaiheiden erilaisia lähtökohtia voidaan kuvata myös polkuriippuvuusmallin käsitteiden avulla. Skärlandetin lähtökohtana oli positiivinen lukkiutuma eli kielteiseksi koetun muutoskehityksen puuttuminen. Positiivinen lukkiutuma ohjaa alueen erityispiirteitä sekä luonto- ja maisema-arvoja ylläpitävän elinkeinorakenteen ja -toiminnan jatkuvuuden turvaamiseen. Hyypänjokilaaksossa sekä Kairalassa ja Luirossa lähtökohtina olivat negatiiviset lukkiutumaiset eli alueiden kyvykkyydet niiden omista rakenteista lähtevään maiseman valittujen ominaispiirteiden hallintaan olivat heikentyneet. Maiseman kielteiseksi koetun kehityksen arvioitiin jatkuvan myös tulevaisuudessa, mikäli siihen ei vaikutettaisi erillisillä toimenpiteillä. Maisemahankkeiden aloitukset edustavat siten yhtä mahdollisuuksien avaruuteen sisältyvää bifurkaatiota, mahdollisuutta ja pyrkimystä tukea nykytoiminnan jatkuvuutta tai vaikuttaa kielteiseksi koettuun muutoskehitykseen.

---

¹⁴⁶⁸ Yhteisomistuksella tarkoitetaan hallinnan muotoa, jossa yksilöllisillä käyttäjillä on vahvemmat kannustimet toimia yhteistyössä toistensa kanssa, kuin toteuttaa puhtaasti individualistisia strategioitaan (Adger ja Luttrell 2000). Kannustimet liittyvät usein mittakaavaetuihin (McKean 1996).

Alueellisesti erilaisista lähtökohdista huolimatta, esivaiheisiin sisältyi myös yhdenmukaisia piirteitä. Kaikissa kohteissa maisemanhoitoalue edustaisi polkuriippuvuuden mukaista aluekehityksen jatkuvuutta. Luonnonsuojelulain päivitys maisemanhoitoaluekonseptilla laajensi tutkimuskohteiden mahdollisuuksien avaruutta perinteisen maaseudun ominaispiirteiden säilyttämiseksi. Maankäytön kaavasunnittelu sekä hallinnollisen suojelun aikaisemman toimenpiteet – inventoinnit ja arvokohteiden, kuten valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden nimeämiset sekä suojelualueiden perustamiset – ovat ohjanneet alueiden käyttöä tavalla, joka on tukenut maisema-arvojen säilymistä ja kaventanut vaihtoehtoisia kehittämismahdollisuuksia. Samalla ne ohjaavat valitsemaan aikaisempien toimenpiteiden, suunnitelmien ja päätösten kanssa yhdenmukaisia tavoitteita sisältäviä uusia kehitysvaihtoehtoja. Esimerkkinä ympäristöministeriön linjaus, jonka mukaan potentiaalisia kohteita maisemanhoitoalueiden perustamiseksi etsittiin ensisijaisesti alueilta, joilla on valtakunnallisesti arvokas maisema-alue.

Hyypänjokilaaksossa sekä Kairalassa ja Luirossa aikaisemmat inventoinnit, hoitosuunnitelmat sekä asukkaiden havainnot asuin ympäristön muutoksista muodostavat jatkumon, jossa toistuvasti kiinnitettiin huomiota samoihin ongelmiin. Näissä kohteissa kiinnostus maisemanhoitoalueen perustamiseen kuvaa myös aikaisempia toimenpiteiden riittämättömyyttä kylien kulttuurimaisemien suojelussa ¹⁴⁶⁹. Hallintolähtöisen suojelun kontekstissa maisemahankkeet ja -hoitoalueet voidaankin ymmärtää aikaisemmin toteutettujen hankkeiden jatkumona, joiden tavoitteena on maaseudun kulttuurimaisemien säilyttäminen ja hoitotoimenpiteiden aikaisempaa aktiivisempi toteutuminen. Toistaalta maisemahankkeita ei edeltänyt systemaattinen valinta erilaisten toimintamallien tai suojelukonseptien välillä. Maisemanhoitoalueen perustamisprojektien aloitukset olivat siten osittain sattumanvaraisia valintoja, joita selittävät myös asukkaiden ja viranomaisten uuteen hoito- ja suojelukonseptiin liittynyt kiinnostus sekä ympäristöviranomaisten tavoitteet alueiden perustamisiksi.

Polkuriippuvuusmallin mukaisesti Skärlandetin, Hyypänjokilaakson sekä Kairalan ja Luiron kylien maisemanhoitoalueiden esivaiheet selittävät sitä, miksi maisemahankkeet haluttiin tutkimuskohteissa aloittaa ja vaikuttivat osaltaan siihen, minkälaiset vaihtoehdot polkujen rakentamisvaiheissa olivat todennäköisimpiä. Tutkimuskohteiden esivaiheissa korostuneet alueiden erityispiirteet eivät deterministisesti määrittele maisemahankkeita, mutta selittävät osaltaan niiden keskeisten toimijoiden, toimintamallien ja tavoitteiden valikoitumista.

---

¹⁴⁶⁹ Esimerkkinä valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden vähäiseksi koetut vaikutukset.

Maisemahankeet eli polkujen rakentamis- ja luomisvaiheet

Maisemanhoitoalueen perustamisen yhteydessä kylän keskuudessa paljon puhuttiin siitä, että onko järkevää ja onko sillä pitkässä juoksussa merkitystä, niin kyllä se lo-pullinen kanta näytti kallistuvan sille suunnalle että lähemmä siihen matkaan ja se koettiin myönteiseksi asiaksi. ¹⁴⁷⁰

Maisemahankkeiden aloitukset edustivat bifurkaatiopisteitä, joissa eri toimijoiden yhteistyönä aloitettiin maisemanhoitoalueen perustamisedellytyksiä selvittävä ja toteutettava projekti ¹⁴⁷¹. Maisemahankkeiden onnistumisia tukivat yksittäiset avainhenkilöt, hankekohtaiset toimintamallit sekä eri toimijoita yhdistävät tavoitteet ja niiden suhde alueiden toivottuihin kehityssuuntiin. Tärkeä merkitys oli myös maisemanhoitoalueen luonnonsuojelulakiin perustuvilla heikoilla oikeusvaikutuksilla, hoitosuunnitelman laatimisella ennen alueen perustamista sekä maankäytön suunnittelun ja hallinnollisen suojelun aikaisemmillä toimenpiteillä.

Yksittäisten avainhenkilöiden merkitys oli yhteistä kaikille maisemahankkeille. Sosiaaliset taidot, kyvykkyys yhteistyöhön eri toimijoiden kanssa, muiden innostaminen sekä heihin liitetty luottamus rakensivat osaltaan yleistä hyväksyntää tavoitteille ja alueen perustamiselle. Skärlandetissa keskeisiä henkilöitä olivat Tammisaaren kaupungin ympäristöpäällikkö sekä luontokartoitukset ja maatilojen ympäristötukihakemukset laatinut konsultti. Hyypänjokilaaksossa avainhenkilöitä olivat ainakin projektipäällikkö ja Hyypän kyläseuran puheenjohtaja, Kairalassa ja Luirossa vastaavasti projektipäällikkö, Kairalan kyläseuran puheenjohtaja ja Luirossa kyläläisten etuja vesivoimarakentamisen yhteydessä puolustanut kyläseuran aktiivi.

Tutkimustapausten vertailu havainnollistaa asukkaiden, viranomaisten ja asiantuntijoiden erilaisia rooleja ja vastuita hankkeiden toteutuksissa (kuva 22). Skärlandetin maisemahanke edusti asiantuntijalähtöistä ja -vetoista, asukkaita tiedottamisen ja osin neuvottelujen tasoilla osallistanutta hanketta, jota ohjasi viranomaisten ja asiantuntijoiden muodostama ohjausryhmä. Maanomistajat osallistuivat hankkeeseen kahdenkeskisten tapaamisten sekä muutaman, laajemmalle osallistujaryhmälle tarkoitettun

---

¹⁴⁷⁰ Välitalo 3.10.2013.

¹⁴⁷¹ Tarkastelutasosta riippuen yksittäinen maisemahanke sisälsi useita maanomistajien, kyläseurojen, kunnanhallituksen, ohjausryhmän ja ympäristöministeriön päätöksiä. Esimerkkeinä kuntien ja ympäristöministeriön taloudellinen tuki hankkeelle tai aluerajaukset.

keskustelutilaisuuden avulla. Toimintamallin taustana oli maanomistajien pieni lukumäärä, yksittäisten mautilojen merkitys alueen erityispiirteiden ja arvojen säilymiselle sekä asukkaita edustavan kyläyhdistyksen puuttuminen.

<p>Skärlandet</p>			<p>Ylhäältä alas</p>		
			<p>Deciding together</p>	<p>Acting together</p>	<p>Hosting</p>
<p>Informing</p>	<p>Consultation</p>	<p>Contributory</p>	<p>Yhteinen päätöksenteko</p>	<p>Yhteiset toimenpiteet</p>	<p>Institutionalisointi eli vakiintunut jatkuvaluontoinen yhteistyö.</p>
<p>Tiedotus</p>	<p>Neuvottelu</p>	<p>Avustava osallistuminen</p>	<p>Kairala ja Luiri</p>		
<p>Alhaalta ylös</p>			<p>Hyypänjokilaakso</p>		

Kuva 22. Perustamisprojektit osallistavan hallintomallin viitekehyydessä.

Lähde: Sani ym. 2015, 11-13.

Hyypänjokilaakson sekä Kairalan ja Luiron maisemahankkeet edustivat asukaslähtöisiä, asukkaiden ja viranomaisten vuorovaikutteisen yhteistyön projekteja. Maisemahankkeissa korostuivat eri toimijoiden yhteistyö, aihekohtaisesti sovitut vastuut ja erilaisten näkökulmien huomioiminen. Vuorovaikutteisessa yhteistyössä – eroina tiedottavaan tai neuvotteluohjaukseen – asukkaat ja maanomistajat vastasivat osaltaan päätöksenteosta ja toimenpiteistä, eivätkä olleet vain niissä huomioituja sidosryhmiä. Toimintamallia tuki asukkaiden aktiivisuus ja yhdistysten rooli yhteistyön mahdollistajana. Samalla ne kuvaavat eri toimijoita ja näkökulmia huomiovaa lähestymistapaa, sosiaalisten verkostojen ja rakenteiden toimivuutta sekä näiden onnistunutta hyödyntämistä maisemahankkeiden toteutuksissa.

Hyypänjokilaakson sekä Kairalan ja Luiron asukkaiden sosiaalisilla verkostoilla ja organisaatorakenteilla oli tärkeä rooli maisemahankkeiden toteutuksissa. Hyypän-

jokilaaksossa näitä rakenteita edustivat monikerroksellinen kyläseurarakenne, maisematyöryhmä sekä viranomaisista ja asukkaista muodostettu projekti- ja ohjausryhmä, Kairalassa ja Luirossa vastaavasti kyläseurat sekä projektiryhmä. Perustamisprojektien sekä kyläseurojen organisaatiot mahdollistivat ja tukivat asukkaiden osallistumista ja osallistamista, tiedonkeräystä ja -välittämistä sekä asukaslähtöistä päätöksentekoa. Yhdistykset olivat myös keskeinen toimija maisemahankkeisiin sisältyneiden hoitotoimenpiteiden organisoinnissa ja toteutuksissa.

Sosiaalinen pääoma ja sen rakenteet, kohtaamisten frekvenssi ja niihin sisältynyt luottamus määrittelevät osaltaan yhteistyön mahdollisia muotoja ja tavoitteita. Erityisesti sosiaalisen pääoman ja sen rakenteiden merkitys korostuu – Hyypänjokilaakson sekä Kairalan ja Luiiron kylien kaltaisissa – yhteisomaisuusresurssin piirteitä sisältävissä kohteissa ja näihin liitetyissä tavoitteissa. Vertailun perusteella yhteisomaisuuden piirteitä sisältävien maisemien arvokkaiksi koettujen ominaispiirteiden tunnistaminen, tavoitteet, hoitotoimenpiteiden organisointi ja toteutustavat edellyttävät erilaisia yhteistyömalleja kuin alueella, joissa suunnittelun, päätöksenteon tai toimenpiteiden kohteena ovat yhden tai muutaman maanomistajan rakennukset tai maa-alueet. Samalla tutkimus viittaa sosiaalisen pääoman merkitykseen alueellisen identiteetin ja yhteisöllisen maisemasuhteen rakentumisessa.

Hankkeiden onnistumisia tukivat myös avoimuutta ja vapaaehtoisuutta korostaneet toimintamallit. Maanomistajien vapaaehtoisuus liittyi osallistumiseen, maa-alueiden liittämiseen osaksi suunniteltua maisemanhoitoaluetta, alueen perustamisen hyväksyntään sekä hoitotoimenpiteiden toteutuksiin. Vapaaehtoisuuden korostaminen sekä eri astein osallistavat toimintamallit voidaan nähdä loogisiksi toimintaperiaatteiksi tilanteessa, jossa kulttuurimaiseman erityispiirteitä pyritään säilyttämään yksityisillä maa-alueilla asukkaiden vapaaehtoistyön tai elinkeinoharjoittamisen yhteydessä toteutuvien toimenpiteiden avulla.

Maisemahankkeiden onnistumisia tukivat myös heikot oikeusvaikutukset sekä hoitosuunnitelman laatiminen ennen alueen perustamista. Kaikissa tutkimustapauksissa maisemanhoitoalueen ja -hoidon tavoitteet on kirjattu perustamispäätöksiin vain suosituksina, vaikka luonnonsuojelulaki olisi mahdollistanut myös sitovampien määräysten käyttämisen. Maanomistajat kokivat heikot oikeusvaikutukset ja määräysten puuttumisen maisemanhoitoalueiden vahvuutena, mikä oli todennäköisesti myös edellytys

alueiden perustamisille.¹⁴⁷² Toisaalta vähäiset oikeusvaikutukset rajoittavat myös mahdollisuuksia vaikuttaa asukkaiden kielteiseksi kokemaan muutoskehitykseen tai sen uhkaan. Maisemanhoitoalueet huomioidaan myös maankäytön suunnittelussa ja rakennuslupien yhteydessä, jolloin voi syntyä tilanteita jotka maanomistajat kokevat rajoituksina. Alueiden perustamisia tukivat myös luonnonsuojelulakiin kirjattu periaate hoito- ja käyttösuunnitelman laatimisesta ennen perustamishakemusta. Suunnitelma tuki eri sidosryhmien huomioimista, kuvasi etukäteen perustamisen vaikutuksia ja rakensi osaltaan eri toimijoiden välistä luottamusta.

Hyypänjokilaaksossa ja Kairala-Lurossa asukkaiden ja viranomaisten vuorovaikutteinen yhteistyö muutti ja tasa-arvoisti alueiden arvokkaana pidettävien ominaisuuksien, kohteiden ja tavoitteiden määrittelyä. Samalla se laajensi perinteistä asiantuntijuuden käsitettä tavalla, jossa asukkaat vaikuttivat merkittävästi esimerkiksi aluerajauksiin ja tavoitteisiin. Yhteistyöhön ja avoimuuteen perustuvat toimintamallit toimivat välineenä alueiden erityispiirteiden tunnistamisessa ja määrittelyssä, eli siinä mitä pidetään arvokkaana ja halutaan säilyttää. Samalla ne lisäsivät asukkaiden kiinnostusta maisema- ja kulttuuriarvojen säilyttämiseen sekä osallistivat ja sitouttivat eri toimijoita yhteisten tavoitteiden saavuttamiseksi. Kairalassa ja Lurossa aikaisemmin toteutettuihin vesivoimarakentamisen ja suojelun alueiden perustamisprojekteihin sekä arvokohteiden inventointeihin verrattuna maisemahanke edusti demokraattista¹⁴⁷³, asukkaista lähtevää ja heidän näkemyksiään kunnioittavaa päätöksentekoa, joka oli myös yksi alueen perustamisen edellytys.

Maisemanhoitoalueiden rajauksia yhdistävät kaavoituksen, maanomistuksen, aikaisempien inventointien ja suojeluohjelmien sekä maisemahankkeissa tehtyjen lisäselvitysten perusteella tunnettujen luonto- ja maisema-arvojen huomioiminen. Rajausperiaatteissa oli myös hankekohtaisia eroja. Skärlandetin aluerajauksessa korostuu asiantuntijalähtöisyys ja -vetoisuus sekä hallintolähtöisten selvitysten ja nimeämisten

---

¹⁴⁷² Luonnonsuojelulain arvioinnin (Similä ym. 2010, 52, 91) mukaan maisemanhoitoalueen onnistunut perustamisprojekti voi parantaa paikallisten valmiuksia ja sitoutumista maisemasuojeluun. Määräyksiä tulisi kehittää aidommin toimintaa ohjaaviksi, määräyksien ja korvauskynnyksen välistä kytkeä ei tulisi poistaa, toiminnan tehostaminen edellyttäisi alueiden perustamisiin liittyviä kannustimia, lisäksi maisemahoidon ja kulttuuriympäristöjen hoidon tukien saamista maisemasuojelun alueilla tulisi parantaa.

¹⁴⁷³ Arler (Arler 2008; Arler ja Mellqvist 2015) liittää maiseman demokratisointiin vapaaehtoisuuden ja itsemääräämisoikeuden, yhteistyön, osallistumisen sekä eri argumenttien ja näkökulmien kunnioittamisen.

ohjaama arvottaminen ¹⁴⁷⁴. Tiiviimpien vapaa-ajan asutusalueiden sekä Sommarön ja Baggön kylien rajaaminen maisemanhoitoalueen ulkopuolelle helpottivat sen perustamista, sekä korostivat maatalousalueiden merkitystä.

Hyypänjokilaakson sekä Kairalan ja Luiron maisemanhoitoalueiden rajauksissa on yhteensovitettu maisemarakenteellisia ja -kuvallisia ominaisuuksia, maanomistajien vapaaehtoisuuden huomioiminen sekä asukkaiden käsitykset alueiden tunnusomaisista, visuaalisista tai identiteettiin liittyvistä kulttuurisista ominaispiirteistä. Kulttuuriseen ymmärtämiseen ja maanomistajien vapaaehtoisuuteen perustuva sopimuksenvaraisuus tuotti rajausvalintoja, jotka eivät palaudu pelkästään maisemakuvallisiin perusteluihin. Aluerajaukset sisältävät asukkaiden kyläalueiksi kokemat sekä perinteistä maa- ja karjataloutta edustavat alueet. Asukkaat korostivat kylien yhtenäisyyden ja kokemuksellisten rajojen merkitystä, miten kylä koetaan, mistä alueista kylä muodostuu, mistä kylä alkaa ja mihin se loppuu. Yksittäisten kohteiden osalta kokemuksellisia rajoja laajennettiin arkeologisilla, kulttuurihistoriallisilla, biologisilla tai potentiaalisten taloudellisten etujen perusteilla, lisäksi muutamia maa-alueita poisrajattiin maanomistajien toiveiden mukaisesti. Näissä kohteissa rajaukset kuvaavat asukkaiden käsitystä hoitotoimenpiteitä edellyttävistä kulttuurimaisemista, joka osaltaan tuki maisemanhoitoalueiden perustamista.

Maisemanhoitoalueiden rajausperiaatteet muuttuivat perustamisprojektien välillä. Skärladetissa lähtökohtana oli yhtenäisen aluerajauksen vaade, jonka seurauksena ei ollut mahdollista perustaa useista erillisistä ja vastaavia arvoja sisältäneistä kohteista muodostuvaa kokonaisuutta. Kairalan ja Luiron maisemahankkeessa luovuttiin yhtenäisen aluerajauksen vaateesta, jonka lopputuloksena oli kahden, maantieteellisesti erillisen kylän muodostama kokonaisuus. Kaikissa kohteissa maisemanhoitoalueiden rajaukset eroavat laajuudeltaan aikaisempien arvoalueiden rajauksista. Asukaslähtöisyyden ja asukkaille tärkeiden kohteiden huomioimisen seurauksena maisemanhoitoalueiden erot esimerkiksi valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajauksiin ovat suurimmat Hyypänjokilaaksossa sekä Pelkosenniemen kylissä.

---

¹⁴⁷⁴ Asiantuntijoilla oli osin ristiriitaisia näkemyksiä siitä, mitä alueella ja sen rajauksella halutaan ilmentää. Osa toimijoista olisi toivonut alueellisten näkökulmien kuten maantieteellisesti erillisten maatilojen, laajempien merialueiden, maankohoamisen muutosprosessin tai vyöhykkeisyyden laajempaa huomioimista aluerajauksessa.

Maisemanhoitoalueiden ja maisemanhoidon tavoitteisiin vaikuttivat luonnonsuojelulaki¹⁴⁷⁵, eri toimijoiden intressit, suhtautuminen alueiden jo toteutuneeseen muutoskehitykseen, nykytilaan sekä näkemykset toivotusta kehityksestä ja sen tekijöistä. Tavoitteiden kiinnittäminen alueiden kehityssuuntiin ja niihin liittyviin uhkakuviin näytetään aineistossa yhtenä projektien onnistumista tukeneena piirteenä. Tavoitteiden kautta maisemanhoitoalueet edustavat instrumentteja, joiden avulla pyritään reagoimaan, ohjaamaan ja vaikuttamaan muutosprosesseihin, joista esimerkkinä uudisrakentamisen sopeuttaminen kyläkuvaan.

Skärlandetissa lähtökohtana oli elinkeinotoiminnan, väkimäärän ja maisema-arvojen jatkuvuus, positiiviseksi koettu lukkiutuma ja tavoitteena sen säilyttäminen. Maisemanhoitoalueen tavoitteina ovat saaristomaatalouden toimintaedellytysten säilyttäminen, elinkeinomahdollisuuksien lisääminen kestäväällä tavalla, luonnonlaitumien hoidon jatkaminen pääasiassa laiduntamalla sekä uudisrakentamisen sopeuttaminen rakennuskantaan. Kielteisen muutoskehityksen puuttuminen, tyytyväisyys nykytilaan, pyrkimys maisemallisten erityispiirteiden säilyttämiseen maatalouden jatkuvuuden avulla sekä maisemanhoitoalueeseen liitetyt merkitykset maatalouden erityistukien jatkuvuuden turvaamisesta tukivat maanomistajien hyväksyntää tavoiteasetannalle ja alueen perustamiselle.

Hyypänjokilaakson sekä Kairalan ja Luiron kylien lähtökohtina olivat maatalouden, väestö-, elinkeino- ja yhdyskuntarakenteiden sekä maisemien muutokset. Pelkosenniemen erityispiirteenä oli myös vesivoimarakentamisen ja -tuotannon erilaiset vaikutukset. Negatiivisille lukkitumille tyypillisesti, alueiden kyvykkyudet maiseman valittujen ominaispiirteiden hallintaan olivat heikentyneet. Maisemanhoidon tärkeimmät tavoitteet ovatkin kylien elinvoimaisuuden, perinteisen kulttuurimaiseman rakenteen ja kulttuurihistoriallisesti merkittävien rakennusten sekä avoimuuden ja luontoarvojen säilyttäminen¹⁴⁷⁶. Suhteessa aluekehitykseen, maisemanhoitoalueiden tavoitteina on muutoskehitykseen vaikuttaminen, muutoksen ohjaaminen tai aikaisempien ominaispiirteiden palauttaminen.

---

¹⁴⁷⁵ Luonnonsuojelulain mukaisesti kaikille yhteisiä tavoitteita ovat luonnon- ja kulttuurimaiseman kauneuden, historiallisten ominaispiirteiden tai siihen liittyvien muiden erityisten arvojen säilyttäminen ja hoitaminen. Lakisääteiset tavoitteet voidaan myös ymmärtää tarkoitukseksi, joita on tapauskohtaisesti tarkennettu aluekohtaisilla tavoitteilla.

¹⁴⁷⁶ Samalla maisemanhoito viittaa tavoitteisiin, joita toteutetaan elinkeinoharjoittamisen avulla tai erillisillä hoitotoimenpiteillä. Tavoitteet ovat myös keskenään vuorovaikutteisia, esimerkiksi elinvoimaisuuden ylläpitäminen edesauttaa rakennusten ylläpitoa ja vastavuoroisesti arvokas ja kunnossapidetty rakennuskanta tukee elinvoimaisuuden säilymistä.

Hyypänjokilaakso edustaa muutoksen kohteena olevaa aluetta. Siellä maiseman ja rakennetun ympäristön kehitys ymmärretään jatkumona ja dynaamisena prosessina, joka muuttuu vähitellen yhteiskunnallisten, asutuksen ja maatalouden muutosten myötä. Tätä muutosprosessia pyritään ohjaamaan maisemanhoitoalueen avulla siten, ettei alueen arvokkaisiin ominaispiirteisiin liity kielteiseksi koettua muutoskehitystä. Kairalan ja Luiron kylillä elinkeino- ja väestörakenteen sekä maiseman muutokset olivat vertailukohteista suurimmat. Pelkosenniellä lähtökohtana oli ominaispiirteiden säilyttäminen sekä jo menetettyjen ominaisuuksien palauttaminen. Alueella vuosikymmeniä jatkuneisiin kielteiseksi koettuihin kehityssuuntiin ja kylien ulkopuolisten toimijoiden toteuttamiin suojelu- ja infrastruktuurihankkeisiin verrattuna maisemanhoitoalueen perustaminen ja sen tavoitteet erosivat näistä tulevaisuudenuskoa lisäävänä toimenpiteenä.

Maisemahankkeiden onnistumisia tukivat myös eri toimijoita yhdistävät tavoitteet. Esimerkiksi Skärlandetin tavoitteet saaristomaatalouden jatkuvuudesta ovat yhteensopivia asukkaiden, elinkeinoharjoittajien ja ympäristöhallinnon toiveiden kanssa. Hyypänjokilaaksossa sekä Kairalan ja Luiron kylissä kulttuurimaiseman erityispiirteiden säilymisen edellytyksiä ovat asukkaiden ja elinkeinojen pysyvyys kylissä, jolloin maisemanhoidon tärkeimmäksi tavoitteeksi nousee kylien elinvoimaisuuden säilyttäminen tai parantaminen. Alueiden perustamisten ja hoitotoimenpiteiden toivotaan tukevan kylien elinvoimaisuuden säilymistä lisäämällä asukkaiden luottamusta perinteisten elinkeinojen jatkamiseen, mahdollistamalla taloudellisten tukien ja alueen tunnettavuuden kasvun, sekä erityisesti Pelkosenniellä vahvistamalla kunnan tärkeimman elinkeinon eli luonto- ja kulttuurimatkailun kehittämistä.

Suojelukohteiden perustamisiin voidaan yleisesti liittää vaatimus käytön, potentiaalisen muutoksen sekä valittujen erityispiirteiden säilyttämisen yhteensovittamisesta¹⁴⁷⁷. Maisemanhoitoalueet edustavat yhden ajanhetken tulkintaa siitä, mitä ominaispiirteitä halutaan säilyttää ja miten. Tutkimuskohteissa kulttuuriympäristön erityispiirteiden säilyttämisellä ei tarkoitettu alueen museointia¹⁴⁷⁸, eivätkä valitut ominaispiirteet

---

¹⁴⁷⁷ Kivilaakson (2017, 243) mukaan rakennussuojeluun on liittynyt 1960-luvulta alkaen kaksinainen, käytön ja materian säilyttämisen välillä tasapainoileva ilmapiiri, jossa ajatus ympäristön museoisesta rakennussuojelun yhteydessä esiintyy edelleen vahvana.

¹⁴⁷⁸ Skärlandetin ja Hyypänjokilaakson maisemahankkeissa käsiteltiin toistuvasti asukkaiden ja maanomistajien huolia maisemanhoitoalueen suojeluvaikutuksista, joita kutsuttiin museoinniksi. Tässä kontekstissa museoinnilla viitattiin biologisten ja osin esteettisten arvojen korostamiseen tavalla, joka rajoittaisi asumisen ja elinkeinotoiminnan tarpeista lähtevää maankäyttöä. Naturassa tähän liittyvät epäselvyydet olivat yksi ohjelman vastustuksen peruste.

palaudu pelkästään perinteiseen maaseutukuvastoon. Arvostuksen ja hoitotoimenpiteiden kohteena olevat ominaisuudet edustavat vain osajoukkoa perinteisen maatalousmaiseman tunnusomaisista piirteistä, eli osa muutoksista on hyväksytyjä tai tavoitteina ei ole niiden palauttaminen. Lisäksi hoitotoimenpiteitä voidaan toteuttaa moderneilla tavoilla. Toisaalta tavoitteina ovat perinteisen maaseutumaiseman valittujen ominaispiirteiden säilyttäminen ajankohtana, jolloin niitä synnyttäneet ja ylläpitäneet väestö- ja elinkeinorakenteet sekä käyttötarkoitukset ovat muuttuneet, muutoksessa tai potentiaalisen muutoksen kohteena. Suhteessa näihin kehityssuuntiin tai uhkakuviin, tavoitteet voidaan nähdä konservatiivisina ja muutosvastaisina tai alueiden erityispiirteitä huomioivan muutoskehityksen ohjaamisena.

Maisemahankkeiden toteutustavat sekä suosituksiin perustuvat tavoitteet korostavat maisemanhoitoalueen sopimuksen- ja neuvottelunvaraista luonnetta. Asukkaiden merkitys alueiden rajauksissa, maisemanhoitoalueiden perustamiset sekä tavoitteet näyttäytyvät merkityksenantoprosesseina, joiden avulla tuetaan elinvoimaisuutta, paikallisidentiteettejä, alueiden erityispiirteiden ja arvojen säilymistä sekä asukkaiden hoitovastuuperiaatteiden toteutumista. Viranomaisten ja asiantuntijoiden tehtävänä on alueiden erityispiirteiden huomioiminen omassa toiminnassaan, luonto- ja maisemiarvojen merkityksen korostaminen sekä asukkaiden ja maanomistajien maisemanhoitotöiden tukeminen. Tästä näkökulmasta maisemanhoitoalueet edustavat sekä tavoitetta että välinettä maisemallisesti arvokkaaksi koettujen ominaisuuksien säilyttämisessä.

Maisemahankkeiden lähtökohdat, toteutusmallit ja tavoitteet ilmentävät osaltaan alueellisia eroja myös resilienssin näkökulmasta. Skärlandetissa viranomaislähtöisyys, asiantuntijavetoisuus, muutosten puuttuminen sekä pyrkimys jatkuvuuteen viittaavat pyrkimykseen vahvistaa alueen teknistä resilienssiä. Kairalan ja Luiron kylien muutostjoustavuus edustaa teknistä resilienssiä, jossa eri toimijoiden yhteistyöllä haluttiin reagoida valittuihin, maiseman kielteiseksi koettuihin muutoksiin, ominaispiirteitä palauttavalla tai säilyttävällä tavalla. Vastaavasti Hyypänjokilaaksossa tavoitteiden suhde muutoskehitykseen – alueellisen identiteetin ja toiminnallisuuden säilyttäminen ja sen rinnalla uuden kehityspotentiaalnin rakentaminen – on tyypillistä evolutionaarisen resilienssin alueelle.

Tavoitteiden suhde seudulliseen, alueelliseen ja maatalouden muutoskehitykseen, aluerajaukset sekä eri toimijoiden huomiointi kuvaavat sitä, miten paikka on eri tapauksissa ymmärretty. Hyypänjokilaaksossa sekä Kairalassa ja Luirossa maisemanhoitoalue on – yhdenmukaisesti Massey'n määritelmän kanssa – ymmärretty paikkana, jonka erityisyys ja identiteetti rakentuu keskinäissuhteiden konstruktiona, sosiaalisten

suhteiden ja vuorovaikutusten samanaikaisena olemassaolona ja alati muuttuvana verkostona ¹⁴⁷⁹. Näissä kohteissa paikalla ei ole luonnollisia maantieteellisiä tai organisatorisia rajoja ja käsitys on olemukseltaan avoin muutokselle. Skärlandetin maisemanhoitoalueen tiivis raja- ja positiivista lukkitumaa tavoittelevat ja teknistä resilienssiä ilmentävät tavoitteet edustavat enemmän pyrkimystä muutoskehityksen rajoittamiseen, kuin sen ohjaamiseen tai tukemiseen. Samalla käsitys paikasta on luonteeltaan eksklusiivinen, jossa suhde seudulliseen ja elinkeinojen muutoskehitykseen sekä lähialueiden toimijoihin on rajattu tarkastelun ulkopuolelle.

Maisemahankkeiden yksi tavoite oli maisemanhoitoalueiden perustaminen. Polku-riippuvuusmallin näkökulmasta maisemahankkeet edustavat maisemanhoitoalueiden polkujen rakentamisvaiheita, jotka päättyivät alueiden perustamisiin. Niitä seuraa polkujen riippuvuusvaiheet, joissa voidaan tarkastella muiden tavoitteiden toteutumista.

Maisemanhoitoalueiden polkuriippuvuusvaiheet

Se [Hyypänjokilaakso] on mun mielestä erinomainen esimerkki miten maisemanhoitoalueet auttavat reagoimaan yhteiskunnallisiin muutoksiin ja edistämään paikallista maisemanhoitoa ¹⁴⁸⁰.

Kulttuurimaiseman erityispiirteiden säilyminen edellyttää niitä ylläpitävän asutuksen, elinkeinojen sekä hoitotoimenpiteiden jatkuvuutta. Maisemanhoitoalueiden tavoitteita ovat elinvoimaisuuden ja luonto- ja maisema-arvojen säilyttäminen sekä uudis- ja infrastruktuurirakentamisen ohjaus. Tavoitteiden mukaisen kehityksen arviointia

---

¹⁴⁷⁹ Lehtonen, Rantanen & Valkonen 2008, 8-9; Massey 2003, 65-66, 78-81; 2008, 14-15, 29-30, 36, 57-58, 123, 144.

¹⁴⁸⁰ Heikkilä 18.6.2013.

vaikuttavat alueiden erilaisuudet ¹⁴⁸¹, tavoitteiden yleisluontoisuus ja korkea abstraktiotaso, mittareiden ja aikataulujen puuttuminen sekä erilaiset suhteet muutoskehitykseen. Esimerkiksi Skärlandetissa tavoitteena oli jatkuvuus, jonka toteutumisessa on vaikea erottaa vain maisemanhoitoalueeseen palautuvia tekijöitä. Toisaalta vertailu laajentaa tutkimustapausten analyysiä ja tarjoaa yhden näkökulman siihen, onko alueiden kehitys ollut tavoitteiden suuntaista.

Hyypänjokilaaksossa sekä Kairalan ja Luiron kylissä maisemanhoidon tärkeimpiä tavoitteita on kylien elinvoimaisuuden säilyttäminen. Alueelliset lähtökohdat huomioiden myös Skärlandetin tavoite saaristomaatalouden jatkuvuudesta edustaa pyrkimystä elinvoimaisuuden säilyttämiseen. Elinvoimaisuuteen liitettyjä teemoja olivat elinkeinotoiminnan jatkuvuus ja kehitys, alueellinen yhteistyökyky, asukkaiden aktiivisuus ja yhteisöllisyys, maisema-arvoja ylläpitävät tai palauttavat toimenpiteet, asuin ympäristön erityispiirteiden arvostuksen ja niitä ylläpitävien toimenpiteiden vuorovaikutteinen suhde sekä myönteiset tulevaisuuskuvat alueiden kehityksestä.

Skärlandetissa ja Hyypänjokilaaksossa, joissa maatalous on tärkein elinkeino ja elinvoimaisuuden indikaattori, maisemanhoitoalueiden koettiin vahvistaneen maatalouselinkeinojen jatkuvuutta. Skärlandetissa maatalousharjoittajien tukien kasvu toteutui asiantuntijan avulla saaduilla tilakohtaisilla ympäristötukien erityistukisopimuksilla jo maisemahanketta edeltäneessä maisemaohjelmassa ¹⁴⁸². Skärlandetissa ja Hyypänjokilaaksossa maataloudenharjoittajat sekä osa ohjausryhmien jäsenistä arvioivat maisemanhoitoalueen turvaavan maatalouden erityistukien jatkuvuutta ja tasoa myös tulevaisuudessa. Alueiden perustamisen aikana erityistukisopimuksissa ei ollut tarvetta eikä mahdollisuutta priorisoida ehdot täyttäviä hakemuksia. Osa vastaajista arvioi tukiehtojen muuttuvan tulevaisuudessa tavalla, joka mahdollistaisi erityisiä maisema- ja luontonarvoja sisältävien kohteiden, kuten maisemanhoitoalueilla toimivien maatilojen tukitasojen jatkuvuuden tilanteessa, jossa tukirahoituksen kokonaisuus vähentyisi.

Maisemanhoitoalueilla ei ole ollut vaikutusta uusien elinkeinojen kuten matkailutoiminnan tai muun yritystoiminnan syntymiseen ja kehittymiseen. Tutkimusalueilla matkailupalvelut eivät ole osa nykyisten toimijoiden sivu- tai liittännäiselinkeinoja ja

---

¹⁴⁸¹ Tutkimustapaukset eroavat toisistaan useiden eri muuttujien perusteella, esimerkkeinä elinkeinorakenteet, asukasmäärät, maanomistuksen jakautuminen, maisemarakenteet ja pinta-alat tai erilaisten kehityshankkeiden määrät.

¹⁴⁸² Maatilat olisivat olleet oikeutettuja näihin sopimuksiin joka tapauksessa, mutta asiantuntijatuojen toteutumista ja siten erityistukisopimuksia on pidettävä epätodennäköisenä ilman maisemanhoitoalueen perustamisprojektia valmistellutta maisemaohjelmaa.

matkailukehityksen suurimpana esteenä pidetään yrittäjien puuttumista. Alueiden läheisyydessä sijaitsee myös luonto- ja maisema-arvoihin perustuvia matkailukohteita, mikä viittaa siihen ettei maisemanhoitoalue itsessään ole riittävän kilpailukykyinen esimerkiksi lähialueiden kansallispuistojen tai muiden aikaisemmin tuoteistettujen matkailupalveluiden kanssa.

Elinvoimaisuuden yksi osa-alue on alueellinen yhteistyökyky. Hyypänjokilaaksossa sekä Kairalan ja Luiron kylissä maisemahanke, maisemanhoitoalue ja perustamisen jälkeiset toimenpiteet ovat lisänneet maiseman merkitystä eri toimijoiden välisen yhteistyön kehiksenä. Kulttuurimaiseman jaettuun merkitykseen liitetyt tavoitteet ja talkoina tai kehityshankkeina toteutetut hoitotoimenpiteet ovat vahvistaneet asukkaiden ja kylien ulkopuolisten toimijoiden yhdessä muodostamaa sosiaalista pääomaa, paikallisten verkostojen merkitystä ja asukkaiden yhteisöllisyyttä, jotka osaltaan ylläpitävät ja kasvattavat aktiivisuutta sekä luovat tulevaisuudenuskoa.

Maisemahankkeilla ja maisemanhoitoalueilla on ollut myönteinen vaikutus asuin ympäristön maiseman ominaispiirteiden sekä niitä ylläpitävien elinkeinojen ja hoitotoimenpiteiden arvostukseen. Hyypänjokilaaksossa ja Kairalassa korostui myös maiseman merkitys osana alueellista identiteettiä, jonka seurauksena asuin ympäristön jaettujen merkitysten vahvistumisella oli myönteinen vaikutus alueiden elinvoimaisuudelle. Kaikissa kohteissa maisemanhoitoalueen koettiin olevan tunnus erityisistä luonto- ja maisema-arvoista. Tietojen ja arvostuksen arvioitiin kasvaneen eri toimijoiden välisten keskustelujen, hoito- ja käyttösuunnitelman, hoitotoimenpiteiden sekä niihin liittyneen taloudellisen ja asiantuntijatuen, mediajulkisuuden ja vierailijoiden positiivisten palautteiden ansiosta. Skärlandetissa merkityksellisiä olivat myös tilakohtaiset erityistukisopimukset.

Asukkaiden maisemasuhteen kontekstissa maisemanhoitoalueet edustavat merkityksen antoprosesseja, joiden avulla korostetaan kulttuurimaiseman erityispiirteitä, kannustetaan jatkamaan niitä ylläpitäviä elinkeinoja ja hoitotoimenpiteitä, sekä luodaan edellytyksiä maisema-arvojen säilymistä tukeville päätöksille myös tulevaisuudessa. Hyypänjokilaaksossa sekä Kairalassa ja Lurossa merkityksen antoprosessilla, kulttuurimaiseman jaetuilla arvoilla sekä maisemanhoitotoimenpiteillä oli vuorovaikutteinen, toisiaan tukeva ja vahvistava suhde. Maiseman erityispiirteiden tunnistaminen, legitimointi ja merkityksen kasvu lisäsivät hoitotoimenpiteitä, jotka vastavuoroisesti lisäsivät kohteiden arvostusta sekä niiden säilymistä edellytyksiä.¹⁴⁸³

---

¹⁴⁸³ Havainto on yhdenmukainen Maarasen (2017, 231, 249, 288-291) tutkimustulosten kanssa, joissa maiseman säilyttämiseen tähtäävän toiminnan taustalla vaikuttavat yksilön ja

Elinvoimaisuuteen liittyi myös kaikissa kohteissa toteutunut asukkaiden myönteisen tulevaisuuskuvan vahvistuminen. Hyypänjokilaaksossa sekä Kairalan ja Luiron kylillä maisemanhoitoalue edustaa positiivista kehitystä ja tulevaisuuskuvaa, jota selittää osaksi alueiden lähihistoria. Useiden kielteisiksi koettujen kehityssuuntien, kuten asukasmäärän vähenemisen sekä koulujen ja kauppojen sulkemisen rinnalla asukkaat arvioivat rakennetun ympäristön ja maisema-arvojen korostamisen ja hoitotoimenpiteet luonteeltaan positiiviseksi, eteenpäin katsovaksi toiminnaksi.

Elinvoimaisuuden säilyttämisen lisäksi tavoitteina on maiseman avoimuuden ja luontoarvojen säilyttäminen, joka on toistaiseksi toteutunut kaikissa kohteissa. Skärlandetissa tavoitteet ovat toteutuneet maatalouden jatkuvuuden ansiosta ja maisema-arvojen arvioidaan olevan yhdenmukaisia alueen perustamista edeltäneen tilanteen kanssa. Maatalous ja sen jatkuvuus on myös Hyypänjokilaaksossa merkittävin kulttuurimaiseman erityispiirteiden säilyttäjä, jonka lisäksi joenkunnostus- ja kosteikkohankkeet ilmentävät laajempien projektiluontoisia toimenpiteitä. Kairalan ja Luiron puoliavoimen kylämaiseman säilyttäminen on edistynyt talkoiden, uusien projektien sekä laidunalueiden lisäämisen myötä. Lammaslaitumien ansiosta pitkäaikaiseen hoitoon on saatu tärkeimpiä kohteita.

Yhtenä tavoitteena ollut asukkaiden aktivointi maiseman erityispiirteiden säilyttämiseksi voidaan Hyypänjokilaaksossa sekä Kairalan ja Luiron kylissä tulkita toistaiseksi toteutuneen hoitotoimenpiteiden kasvun seurauksena. Osaltaan tätä tukivat jo lähtötilanteet, joissa asukkaat olivat omaehtoisesti kiinnittäneet huomiota maiseman muutoksiin ja osoittaneet kiinnostusta sen valittujen ominaispiirteiden säilyttämiseen. Asenteiden muutos tai jo aikaisemmin olleiden asenteiden vahvistuminen sekä asukkaille merkityksellisiin arvoihin ja kohteisiin kiinnitetty tavoitteet ovat johtaneet toimenpiteisiin, jotka näkyvät maiseman siistiytyksenä ja laidunalueiden kasvuna. Kairalan ja Luiron kylillä nämä koettiin myös maisemanhoitoalueen suurimpina hyötyinä. Yhdessä muiden hankkeiden kanssa ne ovat vahvistaneet alueen kulttuurimaiseman arvokkaaksi koettujen ominaisuuksien merkitystä ja säilymistä.

---

yhteisön arvokkaiksi näkemät asiat. Käsitukset arvokkaista asioista ovat yhteydessä säilyttämistä tähtääviin toimenpiteisiin, vaikka sitä ei tiedostettaisikaan. Yhteisölliset arvot ja arvostuksen kohteet määritellään, sovitaan ja päivitetään esimerkiksi yhteiskunnallisen keskustelun kautta (vertaa Vuojala 2014, 130-131). Arvot eivät ole pysyviä, vaan muuttuvat hitaasti ja ovat koko ajan osittain uudelleen määrittelyn alaisia.

Maisemanhoitoalueiden perustamisen jälkeen toteutettujen hoitotoimenpiteiden lukumäärän perusteella Hyypänjokilaakso edustaa aktiivisinta ja Skärlandet passiivisinta aluetta. Alueen perustamisen jälkeen Skärlandetissa ei ole toteutettu erillisiä maisemanhoitotoimenpiteitä uusien hankkeiden, asukkaiden tai alueen ulkopuolisten toimijoiden järjestämien talkoiden avulla. Tätä voidaan selittää elinvoimaisella maa- ja karjataloudella, joka on säilyttänyt maatalousmaiseman erityispiirteet ilman erillisiä hoitotoimenpiteitä ¹⁴⁸⁴.

Tavoitteiden mukaisesti hoitotoimenpiteisiin on saatu aikaisempaa enemmän tukia. Hyypänjokilaakson sekä Kairalan ja Luiiron maisemanhoitotoimenpiteitä on vuosittain tuettu ympäristöministeriön rahoituksella ¹⁴⁸⁵. Skärlandetista puuttuvat vapaaehtoistyötä tukevat rakenteet kuten kyläseurat, joka on osaltaan estänyt avustuksen myöntämisen alueelle. Toisaalta Skärlandetissa maatalouden tukirahoitus kasvoi ympäristötukisopimusten avulla. Tutkimus viittaa siihen, että Hyypänjokilaaksossa sekä Pelkosenniemen kylissä myös muun tukirahoituksen määrä kasvoi uusien hankkeiden, tukiin oikeuttavien hoitotoimenpiteiden, rahoituksen hakemiseen liittyvän ohjeistuksen ja tuen sekä asukasorganisaatioiden aktiivisuuden seurauksena.

Maisemanhoitoalueiden tavoitteita ovat myös kulttuurimaiseman rakenteen säilyttäminen, uudisrakentamisen sopeuttaminen kyläkuvaan ja rakennuskantaan sekä infrastruktuurirakentamisen ohjaus. Tutkimusajankohtana vakituiseen tai vapaa-ajan asutuksen lisärakentaminen ei ole merkittävästi vaikuttanut tai uhannut kulttuurimaisemien säilymistä. Skärlandetissa oikeusvaikutteisen kaavan, aikaisemmin perustettujen suojelualueiden, uudis- ja vapaa-ajan rakentamiseen tarkoitettujen alueiden raja- maisemanhoitoalueen ulkopuolelle sekä maatilojen vähäisen rakennuspaineen vuoksi rakentamista ei pidetä uhkana alueen maisema-arvoille ¹⁴⁸⁶. Hyypänjokilaaksossa maisemanhoitoalue ei ole vaikuttanut uudisrakentamisen lukumäärään ¹⁴⁸⁷, mutta statuksen, käyttö- ja hoitosuunnitelman, maankäyttöä ohjaavien suunnitelmien sekä maisema-arvojen säilymistä tukevan viranomaistoiminnan arvioitiin vaikuttaneen uudisrakentamisen sijoittumiseen alueelle. Kairalassa ja Luirossa uudisrakentamista ei ole ollut maisemanhoitoalueen perustamisen jälkeen. Väestökehityksen ja lukuisten tyhjillään olevien kiinteistöjen perusteella voidaan arvioida, ettei uudisrakentaminen

---

¹⁴⁸⁴ Merkityksellistä on myös maatilojen ja maanomistajien pieni lukumäärä, maisemanhoitoalueen pieni pinta-ala, asukkaiden itsenäinen päätöksentekokulttuuri sekä maisemallisesti arvokkaimpien alueiden keskittyminen muutamille, toisistaan etäällä sijaitseville maatioille.

¹⁴⁸⁵ Linkolan (7.2.2014) mukaan alkuperäisenä tavoitteena on ollut rahoitusvastuun siirtäminen myöhemmin kunnille, mikä ei ole toistaiseksi toteutunut.

¹⁴⁸⁶ Skärlandetin maisemanhoitoalueelle on rakennettu kaksi asuinrakennusta.

¹⁴⁸⁷ Alueen uudisrakentamisen mittakaava on noin yksi rakennuslupahakemus vuodessa.

lähitulevaisuudessa uhkaa alueen maisema-arvoja. Kairalassa ja Luirossa tavoite kulttuurihistoriallisesti merkittävien rakennusten säilyttämisestä on kuitenkin edistynyt. Asukkaiden tietoisuus ja ylpeys rakennuskannan arvoista on kasvanut ja vanhojen rakennusten kunnostus- ja korjausrakentaminen on lisääntynyt.

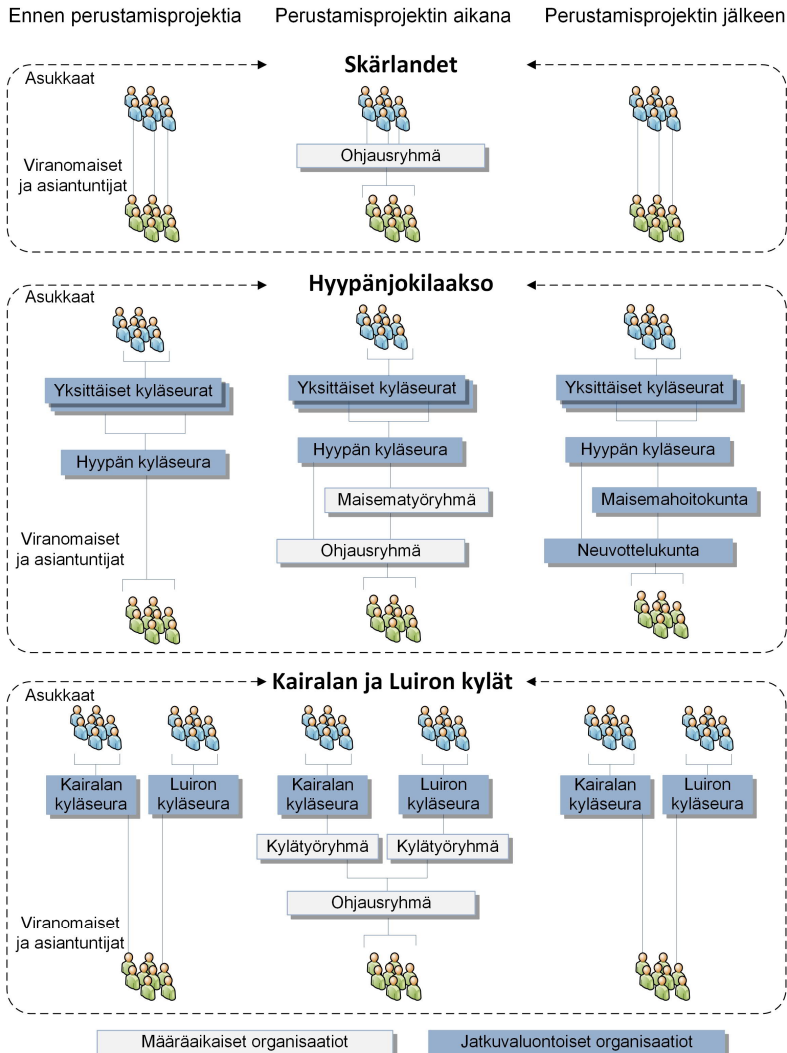
Maisemanhoitoalueilla arvioidaan olevan suoria ja epäsuoria ohjausvaikutuksia infrastruktuurirakentamiseen¹⁴⁸⁸. Skärlandetin vesi- ja viemäriinjaston toteutuksessa huomioitiin luonto- ja maisema-arvoja, mutta maisemanhoitoalueen merkitystä ei voida erottaa muiden suojelalueiden ohjausvaikutuksista. Hyypänjokilaaksossa kantatie 44:n sekä tuulivoimaloiden suunnitteluun vaikutettiin julkisella keskustelulla, asukkaiden aktiivisuudella ja maisemanhoitoalueen statuksen sekä käyttö- ja hoitosuunnitelman avulla. Kairalassa ja Luirossa uusia infrahankkeita ei ollut suunnitteilla.

Hyypänjokilaakso oli ainoa kohde, jossa maisemanhoito ja maisema-arvojen huomiointi institutionalisoitui ja integroitiin osaksi jatkuvaluontoista aluekehitystä maisemanhoitoalueen avulla. Institutionalisoitua tuki perustamisprojektissa ja sen jälkeen luodut organisaatorakenteet (kuva 23) eli viranomaisista ja kyläyhdistysten edustajista muodostettu neuvottelukunta sekä Hyypän kyläyhdistyksen alainen maisemahoitokunta¹⁴⁸⁹.

---

¹⁴⁸⁸ Vakiintuneiden suunnittelukäytäntöjen perusteella maisemanhoitoalueella arvioitiin olevan epäsuoraa, toimijalähtöistä ohjausvaikutusta, jonka seurauksena maisemaan merkittävästi vaikuttavia hankkeita suunnitellaan ensisijaisesti muille alueille. Toisaalta Hyypänjokilaakson läheisyyteen suunnitellut tuulivoimalat ovat esimerkki siitä, ettei status automaattisesti ohjaa infrastruktuurirakentamista maisemakuvan näkökulmasta riittävän etäälle.

¹⁴⁸⁹ Organisaatiot edustavat Bergerin ja Luckmannin (1966/1994, 67) sekä Northin (1992, 9-14, 27, 34) kuvaamaa toiminnan totunnaistumista, jatkuvaluontoista vuorovaikutusta tukevaa ja ylläpitävää tyypittelyä sekä Linkolan (7.2.2014) kuvaamaa tavoitetta maisemanhoitoalueesta eri toimijoiden yhteistyöfoorumina.

Kuva 23. Määräaikaisten ja jatkuvaluontoisten organisaatorakenteiden vertailu.

Skärlandetissa maisemanhoitoalueen lisäarvo voidaan kokonaisuudessaan arvioida vähäiseksi (kuva 24). Siellä oli kyse kertaluontoisesta projektista, jonka suurin hyöty liittyi maisemahanketta edeltäneeseen, ympäristötuen erityistukisopimuksia maataloilla lisänneeseen maisemaohjelmaan. Lähes yhdenmukainen lopputulos olisi todennäköisesti saavutettu maatalouden tukisopimukseen liittyvän asiantuntijatuen avulla. Hyypänjokilaaksossa maisemahankkeella, maisemanhoitoalueella ja niitä seuranneilla toimenpiteillä on ollut eniten vaikutusta tavoitteiden mukaiseen kehitykseen. Alueen perustamisen jälkeen maisema-arvoja huomioiva toiminta ja hoitotoimenpiteet

institutionalisoitiin jatkuvaluontoisten organisaatioiden avulla, jotka ovat vahvistaneen alueen elinvoimaisuutta. Kairalassa ja Luirossa on toteutettu useita rakennettuun ympäristöön ja maisemaan vaikuttavia hoitotoimenpiteitä, mutta asukasmäärä ja -rakenne rajoittavat toiminnan mittakaavaa. Pelkosenniemellä maisemanhoitoalue asemoituukin osaksi hanketoiminnan jatkumoa, jonka avulla kylien elinvoimaisuutta ja ominaispiirteitä pyritään ylläpitämään.

		Merkitys	
Mittakaava		Uudis- ja infrarakentamisen ohjaus [H]	Elinvoimaisuus [H] Maisema- ja luontoarvot [H] Maisema- ja luontoarvot [K&L]
		Uudis- ja infrarakentamisen ohjaus [S]	Elinvoimaisuus [K&L] Elinvoimaisuus [S] Maisema- ja luontoarvot [S]
	Uudis- ja infrarakentamisen ohjaus [K&L]	Uudis- ja infrarakentamisen ohjaus [S]	Uudis- ja infrarakentamisen ohjaus [K&L]

Skärlandet [S]

- Kulttuurimaiseman arvostuksen kasvu
- Ympäristötuen erityistukisopimukset
- Positiivisen tulevaisuuskuvan vahvistuminen.

Kairalan ja Luiiron kylät [K&L]

- Kulttuurimaiseman arvostuksen kasvu
- Yhteistyön kasvu
- Talkootöiden kasvu
- Positiivisen tulevaisuuskuvan vahvistuminen.

Hyypänjokilaakso [H]

- Kulttuurimaiseman arvostuksen kasvu
- Yhteisöllisyyteen ja yhteistyön kasvu
- Talkootöiden kasvu
- Kehityshankkeet ja niiden rahoitusmahdollisuuksien kasvu
- Maisemahoidon institutionalisoituminen
- Positiivisen tulevaisuuskuvan vahvistuminen.

Kuva 24. Maisemanhoitoalueiden tavoitteiden toteutuminen.

Maisemanhoitoalueiden perustamisten jälkeinen aika edustaa polkuriippuvuusvaihetta, jota seuraa polun rappeutuminen tai uudistuminen. Aluekohtaiset eroavuudet näkyvät myös tulevaisuuskuviin sisältyvissä uhissa ja mahdollisuuksissa. Skärlandetin merkittävimmät luonto- ja maisema-arvot sijaitsevat tilojen ympärillä ja erityispiirteiden säilyminen on riippuvainen maatalouselinkeinon ja sen tuotantosuuntien tai -tapojen osittain sattumanvaraisesta jatkuvuudesta alueella.

Hyypänjokilaaksossa sekä Kairalan ja Luiiron kylillä maisemanhoitoalueiden tavoitteiden mukaiseen kehitykseen vaikuttaa väestö- ja elinkeinorakenteiden kehitys sekä kulttuurimaiseman ominaispiirteiden jaetut merkitykset. Hyypänjokilaakson maisema-arvojen säilyminen on riippuvainen muutoskehityksen ohjauksen onnistumisesta, kuten maatalouden säilymisestä, uudis- ja infrastruktuurirakentamien ohjauksesta, yhteistyön ja sitä tukevien rakenteiden, neuvottelukunnan ja kyläseurojen jatkuvuudesta ja toimivuudesta sekä yksittäisten henkilöiden aktiivisuudesta. Jatkuvuuden turvaamiseen liittyy myös valittujen arvojen siirtäminen uusille toimijoille, asukkaille ja viranomaisille. Pelkosenniemellä jatkotoimenpiteet rakentuvat Kairalan ja

Luiron kyläseurojen toiminnan sekä viranomaisten organisoimien jatkohankkeiden perustalle. Kairalan ja Luiron kylissä hanketoiminnan jatkuvuus, taloudellinen tuki, asukkaiden määrä ja ikärakenne sekä elinvoimaisuuden säilyttäminen ja kyvykkyys yhteistyöhön määrittelevät merkittävästi mahdollisuuksia alueen erityispiirteiden säilyttämiselle.

Tutkimustulokset – maisemanhoitoalueet kulttuurimaiseman suojelun välineenä

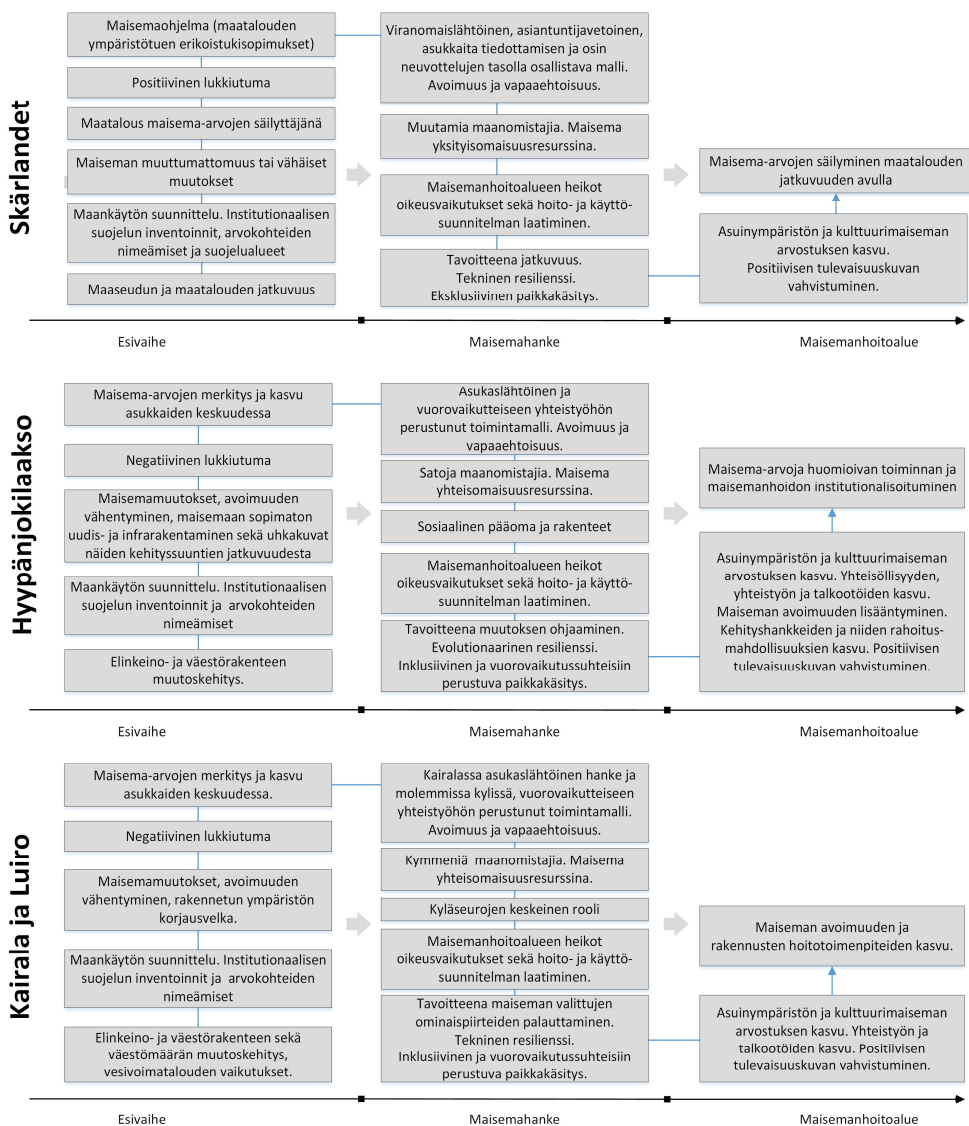
Maisemanhoitoalueiden ominaispiirteet

[Skärlandet] on siinä mielessä aivan älyttömän helppo alue, kun ne arvot säilyy ¹⁴⁹⁰.

Mitä ominaispiirteitä voidaan liittää kolmeen ensimmäiseen maisemanhoitoalueeseen? Ensimmäisen tutkimuskysymyksen tulokset voidaan pelkistää polkuriippuvuusmallin mukaisesti esivaiheiden, maisemahankkeiden eli polkujen rakentamisvaiheiden ja polkuriippuvuusvaiheiden keskeisiin ominaispiirteisiin (kuva 25). Maisemanhoitoalueiden esivaiheiden tunnusomaiset piirteet määrittyivät suhteessa maiseman ja alueen kehityssuuntiin, maiseman jaettuihin merkityksiin sekä maankäytön suunnitelmiin ja institutionaalisen suojelun aikaisempiin toimenpiteisiin. Maisemahankkeissa korostuivat toteutusperiaatteet, yhteisesti jaetut tavoitteet, paikkakäsitys sekä alueellinen yhteistyökyky ja muutoskyvykkyys. Hyypänjokilaaksossa merkityksellistä oli myös maisema-arvojen ja hoitotoimenpiteiden jatkuvuutta tukevan institutionalisoinnin organisointi. Esivaiheiden ominaispiirteet ja maisemahankkeiden toteutustavat määrittivät osaltaan polkuriippuvuusvaiheiden vaikutuksia.

---

¹⁴⁹⁰ Hellas 30.10.2013.

Kuva 25. Maisemanhoitoalueet polkuriippuvuuden viitekehityksessä.

Skärlandetin lähtökohtana oli positiivinen lukkiutuma, elinkeino- ja väestörakenteiden, maatalouden tuotantosuntien ja -tapojen sekä luonto- ja maisema-arvojen jatkuvuus. Kulttuurimaiseman erityispiirteet olivat säilyneet karjatilojen aktiivisen ja pitkään jatkuneen, maisema-arvoja tukevan elinkeinoharjoittamisen ansiosta. Osaltaan tätä tukivat alueiden käyttötarkoituksia ja -mahdollisuuksia ohjannut maankäytön suunnittelu ja hallinnollisen suojelun aikaisemmat toimenpiteet. Maisemahanketta edeltäneessä maisemanhoito-ohjelmassa maatalouden jatkuvuutta vahvistettiin tiloille haettujen maatalouden ympäristötuen erikoistukisopimusten avulla.

Skärlandetin viranomaislähtöistä ja asiantuntijavetoista maisemahanketta selittävät maiseman kielteiseksi koetun muutoskehityksen puuttuminen, tyytyväisyys nykytilaan, maiseman luonne yksityisomaisuusresurssina, maanomistajien pieni lukumäärä ja yhteisöllisten rakenteiden puuttuminen. Maisemahankkeen onnistumista tukivat hoito- ja käyttösuunnitelman laatiminen, maisemanhoitoalueen heikot oikeusvaikutukset sekä sen potentiaaliset merkitykset maatalouden tukirahoitukselle. Maisemanhoitoalueen tavoitteina on jatkuvuuden turvaaminen. Aluerajaus ja tavoitteet ilmentävät teknistä resilienssiä sekä eksklusiivista paikkakäsitystä.

Maisemanhoitoalueen perustamisen jälkeen Skärlandetin erityispiirteet ovat säilyneet maatalouden jatkuvuuden ansiosta. Tilakohtaisten erityistukisopimusten taloudellinen merkitys sekä uusien alueiden saamiseen erityistuen piiriin tukivat maatalouden jatkuvuutta ja vahvistivat elinkeinoharjoittamiseen liittyvää tulevaisuuskuvaa. Asukkaiden asuinympäristön arvostus kasvoi osallistamisen, hoitosuunnitelman, maisemanhoitoalueen perustamisen sekä vierailijoiden palautteen ansiosta. Kokonaisuudessaan maisemanhoitoalueen vaikutukset voidaan kuitenkin arvioida vähäisiksi.

Hyypänjokilaakson lähtökohtana oli negatiivinen lukkiutuma, maatalouden, yhdyskuntarakenteen, väestömäärän ja -rakenteen sekä maiseman pitkään jatkunut, kielteiseksi koettu kehitys. Maisemamuutoksia seurasi asukkaiden kiinnostus vaikuttaa alueen ominaispiirteiden säilyttämiseen ja aluekehitykseen. Taustalla oli myös aikaisempien hallinnollisten toimenpiteiden riittämättömäksi koetut vaikutukset, asuin- ja infrastruktuurirakentamisen potentiaaliset muutosvaikutukset, maiseman merkitys alueen identiteetille sekä kiinnostus maiseman valittujen ominaispiirteiden säilyttämiseen yhteistyön avulla.

Asukaslähtöinen maisemahanke toteutui vuorovaikutteisen yhteistyön periaatteella. Perustamisprojektin onnistumista tukivat yksittäiset henkilöt, sosiaalinen pääoma ja sen rakenteet, suhtautuminen maisemaan yhteisomaisuusresurssina sekä tavoitteiden kiinnittäminen alueen yleisiin kehityssuuntiin ja uhkakuviin. Hyypänjokilaaksossa tavoitteena on muutosprosessien ohjaus. Aluerajaus ja tavoitteet viittaavat avoimeen, vuorovaikutussuhteisiin perustuvaan paikkakäsitykseen sekä evolutionaariseen resilienssiin.

Maisemanhoitoalueen hyötyjä ovat positiivinen vaikutus asukkaiden yhteisöllisyyteen, maisemaan liitettävään identiteettiin, asuinympäristön arvostukseen sekä tulevaisuuskuviin. Maisema-arvot ovat säilyneet maatalouden jatkuvuuden ansiosta ja avoimuus on lisääntynyt laidunalueiden kasvun sekä hanketoiminnan seurauksena.

Maisemanhoitoalueen avulla on vaikutettu uudisrakentamisen ohjaukseen ja infrastruktuurihankkeiden suunnitelmiin. Hyyjänjokilaaksossa maisemanhoito ja maisema-arvojen huomioiminen institutionalisoitiin ja integroitiin osaksi jatkuvaluon-toista aluekehitystä.

Kairalan ja Luiron kylien lähtökohtana oli negatiivinen lukkiutuma, pitkäkestoinen kielteiseksi koettu aluekehitys, johon asukkaat halusivat vaikuttaa. Väestö- ja elinkei-norakenteiden muutosten sekä vesivoimarakentamisen ja -tuotannon seurauksena ky-lien maisemat olivat alkaneet sulkeutua ja rakennettu ympäristö sisälsi useita autioita tai hoitotoimenpiteitä edellyttäviä kohteita.

Asukaslähtöisessä maisemahankeessa hyödynnettiin vuorovaikutteisen yhteistyön to-teutusperiaatteita. Tätä tukivat yksittäiset avainhenkilöt, kyläseurojen edustamat yh-teistyörakenteet, maiseman jaetut merkitykset sekä yhteisomaisuusresurssiin viittaava luonne. Kairalassa ja Luirossa aluerajaus kuvaa inklusiivista, vuorovaikutussuhteisiin perustuvaa paikkakäsitystä. Maisemanhoitoalueen tavoitteena oleva maiseman valit-tujen ominaispiirteiden palauttaminen vastaavasti ilmentää teknistä resilienssiä.

Maisemanhoitoalueen hyötyinä ovat kulttuurimaiseman arvostuksen sekä hoitotoi-menpiteiden kasvu. Rakennusten kunnostus- ja korjausrakentaminen on lisääntynyt, puoliavoimen kylämaiseman säilyttäminen on edistynyt ja hoitotoimenpiteiden talou-dellinen tuki on kasvanut. Asukkaiden aktiivisuuden ja yhteisöllisyyden kasvu on osaltaan lisännyt tulevaisuudenuskoa. Kairalassa ja Luirossa asukasmäärä ja -rakenne rajoittavat maisemanhoidon toimenpiteitä. Pelkosenniellä maisemanhoitoalue edustaakin hanketoiminnan jatkumoa, jonka avulla kylien elinvoimaisuutta ja omi-naispiirteitä pyritään ylläpitämään.

Maisemanhoitoalue, osa institutionaalisen suojelun jatkumoa

*Maisemanhoitoalueen perustamisesta saatava hyöty on vielä epäselvä. Skärlandetin kaltaisten pioneerihankkeiden avulla ”harjoitellaan”, saadaan kokemusta ja luodaan menettelytapoja.*¹⁴⁹¹

Miten maisemanhoitoalue – tutkimustapausten ominaispiirteiden perusteella – asemoituu osaksi institutionaalista suojelua? Tutkimuksessa maisemahankkeet, alueiden perustamiset ja tavoitteet kuvaavat institutionaalisen luonnon- ja maisemansuojelun evolutiivista, epälineaarista, jatkumoa ja murroksia sisältävää kehitystä. Maisemanhoitoalueet asemoituvat sekä yleisellä konseptitasolla että osana paikallisia toimenpiteitä osaksi 1980-luvulla alkanutta, ympäristöministeriön toteuttamaa perinteisen maaseudun kulttuurimaiseman erityispiirteiden ja maisema-arvojen suojelun jatkumoa.

Luonnonsuojelulakiin perustuva, ympäristöministeriön toimialaan ja keinovalikoimaan kuuluva maisemanhoitoalue on yksi institutionaalisen luonnon- ja maisemansuojelun väline. Maaseudun asutuksen, maankäytön ja elinkeinoharjoittamisen myötä syntyi maisemia ja luontotyyppoja, jotka yleistyivät, muuttuivat ja marginalisoituivat erilaisten kehityskulkujen seurauksena. Maaseudun rakennemuutos näkyi myös maaseutumaisemien muutoksina. Näiden seurauksena, viimeistään 1990- ja 2000-luvuilla muuttui myös suhtautuminen maaseutuun ja sen maisemiin. Tämä muutoskehitys muodostaa taustan ja lähtökohdan hallinnollisen suojelun toimenpiteille. Institutionaalisen suojelun kontekstissa maisemanhoitoalueet voidaan ymmärtää jatkumona, joka rakentui 1980-luvun maisematoimikunnan mietintöjen, maisema-alueyhmän julkaisujen (1993) ja valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden nimeämisten (1995) perustalle, ja tuli osaksi lainsäädäntöä luonnonsuojelulain uudistuksen yhteydessä 1996/1997.

Polkuriippuvuusmallin mukaisesti, aikaisemmillä toimenpiteillä – kaavoituksella, suojelalueiden perustamisilla, inventoinneilla ja arvokohteiden nimeämisillä, kuten valtakunnallisesti arvokkailla maisema-alueilla – oli tärkeä merkitys maisemanhoitoalueiden valikoitumisissa, rajauksissa, arvojen määrittelyissä ja todentamisissa. Maankäytön suunnittelun ja hallinnollisen suojelun aikaisemman toimenpiteet ja päätökset ovat ohjanneet alueiden käyttöä tavalla, joka on tukenut luonto- ja maisema-

---

¹⁴⁹¹ Seppänen 12.11.2013.

arvojen säilymistä. Samalla ne ovat sekä kaventaneet alueiden kehittämismahdollisuuksia että luoneet edellytyksiä uusille, aikaisempia päätöksiä hyödyntäville valinnoille.

Evolutiiviselle, polkuriippuvalle kehitykselle luonteenomaisesti, ymmärrys eri tekijöiden merkityksistä alueiden erityispiirteiden säilymiselle sekä aikaisempien tavoitteiden ja toimenpiteiden vaikutusten huomioiminen, näyttäytyy aineistossa oppimisprosessina, muutoksina suhteissa aikaisempiin käytäntöihin. Tutkimusaineistossa näitä käännteitä edustavat luonnonsuojelulain laajentaminen maisemanhoitoaluekonseptillä, reagointi Natura 2000 -verkoston perustamiseen liittyneisiin ristiriitoihin, siirtyminen käsitteellisesti alueiden suojelusta niiden hoitoon sekä maisemahankkeiden toteutusmallien muutokset, erityisesti asukkaiden roolin, vapaaehtoisuuden sekä hoitovastuuperiaatteiden korostaminen.

Natura-alueiden perustaminen edusti sekä kriittistä että paradigmaattista tapausta. Kriittinen tapahtuma muutti osaltaan luonnonsuojelun toteutustapoja ja tarjosi uuden tulkintakehyksen, jossa myöhemmät hallinnolliset suojelutoimenpiteet toteutuvat erilaisessa kulttuurisessa ilmapiirissä ja empiirisessä kontekstissa. Paradigmaattisena tapauksena Natura heijasti yhteiskunnan yleisiä käsityksiä siitä, mitä tietoa tarvitaan päätöksenteon perustaksi sekä miten maanomistajia tulisi osallistaa. Natura-alueiden perustamista käsitelleet tutkimukset esittävät luonnonsuojelun alueiden valmistelun kehittämistä kohti avoimuutta, eri osapuolten yhteistyötä ja erityisesti maanomistajien osallistumista tukevia vuorovaikutuksellisia toimintamalleja ¹⁴⁹².

Ensimmäiset maisemanhoitoalueiden perustamisia tavoitelleet maisemahankkeet ajoittuivat ajallisesti rinnakkain Natura 2000 -verkoston perustamisen kanssa. Ympäristöministeriön edustajat arvioivat aikaisempien luonnonsuojelukiistojen, erityisesti Natura-alueiden perustamisiin liittyneiden ristiriitojen aiheuttaneen sen, ettei ensimmäisissä maisemahankkeissa kyetty luomaan riittäviä luottamussuhteita eri toimijoiden välille ja tarjomaan riittävästi informaatiota konseptin rajoituksista ja hyödyistä. Luottamuspula, hyötyjen, tavoitteiden ja oikeusvaikutusten epäselvyudet sekä tapauskohtaisesti asukkaiden riittämätön osallistaminen jättivät tilaa perinteiseen luonnonsuojeluun liitetuille käsityksille suojelun käyttörajoituksista ja kielteisistä talousvaikutuksista. Yhteistyötä vaikeuttivat myös uhkakuvat ulkopaikkakuntalaisten kasvavasta lukumäärästä sekä ympäristöministeriön negatiivinen maine. Perustamishank-

---

¹⁴⁹² Malmsten 2004, 65, 70-72, 75; Siivonen 2008, 239, 319. Vertaa myös Palviainen (2004, 126).

keissa vältettiin myös konflikteja, jolloin asukkaiden enemmistön mahdollisesta kannatuksesta huolimatta pienenkin ryhmän voimakas vastustus riitti esteeksi maisemanhoitoalueen perustamiselle. Ristiriitojen ja kiistelyn sijasta haluttiin rakentaa hyviä esimerkkejä.

Ensimmäiset yritykset maisemanhoitoalueiden perustamisiksi antoivat arvokasta kokemusta myöhemmille hankkeille. Perustamishankkeiden keskeiseksi näkökulmaksi nostettiin maisemansuojelun sijaan maisemanhoidon myönteinen, pitkälti vapaaehtoisuuteen ja oma-aloitteisuuteen perustuva ilmapiiri. Alueen perustamisen pitää olla houkuttelevaa ja perusteltua sen hoidosta ja säilymisestä vastaaville kunnille ja maanomistajille. Näkökulma korostaa paikallisten toimijoiden roolia, jota hallinto voi tukea tarjoamalla toimintaedellytysten kehyksiä.¹⁴⁹³

Kolmen ensimmäisen maisemanhoitoalueen perustamisprojektit kuvaavat osaltaan hallintokulttuurin murrosta paikallisen tason toteutuksissa. Verrattuna asiantuntijoiden kartoittamien ja valtioneuvosten päätöksellä perustettujen valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden tai Natura 2000 -alueiden perustamisiin, maisemanhoitoalueiden perustamisprojektien voidaan tulkita viittaavan institutionaalisen suojelutoiminnan hallintokulttuurin käänteeseen, joka rakentuu eriasteisen yhteistyön ja vapaaehtoisuuden periaatteille. Maisemanhoitoalueen perustamista edeltää asukkaita eriasteisesti osallistava maisemahanke¹⁴⁹⁴, osallistumisen ja maa-alueiden mukaanoton vapaaehtoisuus, asukkaiden hyväksyntä alueen perustamiselle sekä hoito- ja käyttösuunnitelman laatiminen ennen perustamispäätöstä. Skärlandetia seuranneissa maisemahankkeissa on myös onnistuttu, ympäristöministeriön tavoitteiden mukaisesti, kääntämään perinteisesti ylhäältä ohjautuvat hallinta- ja ohjausmekanismit asukaslähtöisiksi ja vuorovaikutteisiksi, alhaalta ylös suuntautuvaksi toiminnaksi.

Asiantuntijoiden näkemykset maisemanhoitoalueiden tuomasta lakisääteisestä lisäarvosta valtakunnallisesti arvokaisiin maisema-alueisiin verrattuna vaihtelivat, eikä eroja voitu tutkimusaineistossa osoittaa esimerkiksi maankäytön suunnittelun tai maa-

---

¹⁴⁹³ Heikkilä 2000, 92, 99. Vertaa myös Linkola 7.2.2014.

¹⁴⁹⁴ Suunnitteluprosessissa asukkaiden kokemukselliseen tietoon suhtauduttiin ensisijaisesti paikallisena asiantuntemuksena eikä mielipiteinä. Paikallisen tiedon arvostaminen, suunnittelutilanteen ainutkertaisuuden tunnistaminen ja tietämisen suhteellisuuden ymmärtäminen lisäävät mahdollisuuksia monien erilaisten maisemasuhteiden huomioimiseen päätöksentekoprosesseissa (vertaa Law 2004, 137-138; Asikainen 2014, 25). Myöhemmin asukkaiden kokemuksellista tietoa on kerätty ja analysoitu esimerkiksi valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventoinnissa (Rekola 2018).

talouden ympäristötukien osalta. Lakisääteisten vaikutusten sijaan, maisemanhoito-alueiden merkitys perustuuakin ensijaisesti erityispiirteiden merkityksenantoon ja sopimuksenvaraisuuteen sekä näiden kautta rakentuviin eri toimijoiden kannustusvaikutuksiin.

Maisemahanke edustaa merkityksenantoprosessia jossa korostetaan maisema-arvoja, maanomistajien hoitovastuuperiaatteita sekä maisemanhoidon tukia ja rakennetaan niiden kautta kannustumia valittujen maisema-arvojen säilyttämiseksi. Perustamisprojekteissa ei painotettu luonnontieteellistä tietoa, eikä luonnonsuojelulain määrittämää tavoiteasetantaa. Asukkaiden ja paikalliskulttuurin korostamisen seurauksena esimerkiksi aluerajaukset ovat Hyypänjokilaaksossa sekä Kairalan ja Luiron kylillä asiantuntijalähtöistä suunnittelua laajempia. Maisemanhoitoalueen ja maisemanhoidon tavoitteiden edistäminen perustuu suosituksiin ja heikot oikeusvaikutukset koetaan konseptin vahvuutena. Tulevissa tutkimuksissa voidaan arvioida, olivatko nämä maisemahankkeet poikkeuksia vai osa institutionaalisen suojelun myöhemmin vakiintuneita, perinteistä viranomais- ja asiantuntijavetoista luonnonsuojelua täydentäviä ja vaihtoehtoisia toimintamalleja.

Kolme ensimmäistä maisemanhoitoaluetta osoittavat, etteivät Natura 2000-alueiden perustamisen ristiriidat enää tutkimuksen ajankohtana estäneet hallinnon, eri asiantuntijoiden ja asukkaiden luottamuksellisen suojeluyhteistyön toteutumista. Polku-riippuvuusmallin mukaisesti maisemanhoitoalueet ja -hoitosuunnitelmat vaikuttavat myös uusien suojelualueiden tai -kohteiden nimeämisiin tai nykyisten päivityksiin. Haastattelujen aikana toteutetussa valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventoinnissa tutkimuskohteiden sisältämien maisema-alueiden rajauksia ehdotettiin laajennettavaksi tavalla, joka olisi yhdenmukaisempi maisemanhoitoaluerajusten kanssa. Maaseudun kulttuurimaisemien säilyttämiseen pyrkivien arvoalueiden rajausperiaatteet sekä ehdotukset maisemanhoitoalueen rajoihin perustuvista maisema-alueiden uudelleen rajauksista kertovat osaltaan maiseman, suojelutavoitteiden ja alueellisten ominaispiirteiden jatkuvasta muutoksesta ja vuorovaikutussuhteesta. Päivitysinventointien yhtenä tavoitteena onkin tuottaa aineistoa uusien maisemanhoitoalueiden valmisteluun.

Merkityksellinen, muuttuva ja sopimuksenvarainen maisema

Kyllä se yleensä aina korreloi sillä tavalla muutoksen kanssa, että siinä vaiheessa kun huomataan että joku maisema on katoamassa, niin silloin herätään ¹⁴⁹⁵.

Kolmantena tutkimuskysymyksenä on, miten maiseman käsitettä käytetään kolmessa tutkimustapauksessa? Tarkastelun lähtökohtana oli määritelmä, jonka mukaan maisema on: 1) konstruktio, joka perustuu ihmisten havaintoihin ja kokemuksiin, 2) tilakokonaisuus, jonka laajuus ja mittakaava voivat vaihdella ja jolla on alueellisia piirteitä 3) muodostunut monista erilaisista, toisiinsa vaikuttavista ja hierarkkisesti järjestyneistä osatekijöistä, 4) tilalliselta järjestykseltään ja hoidoltaan osaksi ihmisten aikaansaama, 5) dynaaminen ja muuttuva. ¹⁴⁹⁶ Avoin ja inklusiivinen määrittely ohjasi tarkastelemaan käsitteen tunnusomaisia käyttötarkoituksia, joissa korostui jaettujen merkitysten sekä yhteistyön kautta ilmeneviä aika- ja paikkasidonnaisia ominaispiirteitä. Polkuriippuvuusmallin viitekehyksessä vastaavia tutkimustuloksia olisi voitu saavuttaa myös muilla stipulatiivisilla käsitteillä, kuten kulttuuriympäristö tai kulttuuriperintö ¹⁴⁹⁷.

Maisema on konstruktio ja alueellisia ominaispiirteitä sisältävä tilakokonaisuus. Tutkimusaineistossa näitä ominaispiirteitä kuvaavat maisemaan liitetyt henkilökohtaiset sekä intersubjektiiviset, eli jaetut arvot ja merkitykset ¹⁴⁹⁸. Paikallisesti, alueellisesti tai kansallisesti jaettuja merkityksiä liitettiin laajoihin maisemakuviin sekä alueen valikoituihin ja luonteenomaisiin ominaispiirteisiin kuten luonnonominaisuuksiin tai yksittäisiin rakennuksiin ja asutuksen, elinkeinojen tai alueiden muiden käyttötarkoitusten ilmenemiseen maisemassa. Maiseman jaetut merkitykset olivat tärkeässä roolissa erityisesti osana Hyypänjokilaakson sekä Kairalan ja Luiron paikallista ja alueellista identiteettiä. Maisemanhoitoalueiden perustamiset kuvaavat alueiden täyttävän myös kansallisella tasolla arvokkaiksi määritellyt maiseman ominaispiirteet.

---

¹⁴⁹⁵ Linkola 7.2.2014.

¹⁴⁹⁶ Antrop & Eetvelde 2017, 57.

¹⁴⁹⁷ Siivosen (2013, 318) mukaan kulttuuriperintö tarkoittaa jaettua tietoisuutta omasta kulttuurisesta erityisyydestä suhteessa toisenlaisena pidettyyn kulttuuriseen erityisyyteen.

¹⁴⁹⁸ Intersubjektiivisuuden mukaisesti ihmiset kykenevät ymmärtämään ja jakamaan maisemaan liittyviä subjektiivisia arvoja ja merkityksiä (Mateo 2003). Konstruktiota edustaa myös maisemayleissopimuksen maisemamääritelmän alku; alue sellaisena kuin ihmiset sen mieltävät (Finlex: Eurooppalainen maisemayleissopimus 2006, luku 1, artikla 1).

Maisema on muodostunut erilaisista, toisiinsa vaikuttavista ja hierarkkisesti järjestyneistä osatekijöistä. Tutkimusaineistossa tämä ilmenee sekä visuaalisina ominaispiirteinä että jaettuina merkityksinä. Luonnon ja ihmistoiminnan vuorovaikutteisuus näkyy esimerkiksi maiseman kerroksellisena, elinkeino- ja väestömuutoksia seuraavana rakentumisena. Jaetut merkitykset ja vuorovaikutteisuus ilmenee myös suhteessa lähialueiden ominaispiirteisiin sekä yhteisön kokemuksellisiin rajoihin. Tutkimusaineistossa maisema onkin luonteeltaan hyvin yhdenmukainen Massey'n paikan määrittelyn kanssa. *Paikan – tai maiseman – erityisyys ja identiteetti rakentuu keskinäisuhteiden konstruktiona, sosiaalisten suhteiden ja vuorovaikutusten samanaikaisena ole-massaolona ja alati muuttavana verkostona* ¹⁴⁹⁹.

Maisema on myös tilalliselta järjestykseltään ja hoidoltaan osaksi ihmisten aikaansaama eli kulttuurivaikutteinen. Maiseman spatiaalisuus edellyttää erilaisia ja rinnakkaisia kansallisia, alueellisia tai paikallisia hallintamalleja. Kulttuurimaisema on tuotettua, yhteisön valinnoillaan ja toiminnallaan määrittelemää. Jaetut merkitykset, yksilöiden ja yhteisöjen keskeinen rooli valittujen ominaispiirteiden säilyttämisessä tai palauttamisessa sekä mahdollisen muutoksen ohjaamisessa sisältävät oletuksen maisemasta yhteisomaisuusresurssina ¹⁵⁰⁰. Hyypänjokilaaksossa sekä Kairalan ja Luiron kylissä maisemaan suhtaudutaan yksityisen, julkisen ja kollektiivisen hallinnan eli yhteisomaisuuden näkökulmista. Tätä voidaan selittää asukasmäärillä, asutuksen keskittymisillä, maanomistuksen jakautumisella, laajoilla pinta-aloilla, topografian mahdollistamilla kaukomaisemilla, yhteisöllisillä rakenteille ja toiminnoilla sekä jaetuilla merkityksillä. Hyypänjokilaaksossa maaatalouden merkitys elinkeinona, sen laajat maisemavaikutukset sekä rooli paikallisidentiteetin osana vahvistivat osaltaan alueen yhteisomaisuusresurssin luonnetta. Tutkimus viittaa myös siihen, että maiseman kielteiseksi koettu muutoskehitys sekä erilaiset merkityksenantoprosessit, kuten asukkaita osallistavan historiatiedon kerääminen ja paikallishistoriikit voivat osaltaan vahvistaa suhtautumista maisemaan yhteisomaisuusresurssina.

Yhteisomistuksen mukaisesti maisema on osittain yhteisön tai ryhmän hallinnoima ja kontrolloima, johon liittyy ryhmän jäsenten oikeuksia ja velvollisuuksia ¹⁵⁰¹. Tämä ilmenee maisemahankkeissa eri toimijoiden yhteistyönä toteuttamina suunnitelmina,

---

¹⁴⁹⁹ Lehtonen, Rantanen & Valkonen 2008, 8-9; Massey 2003, 65-66, 78-81; 2008, 14-15, 29-30, 36, 57-58, 123, 144. Tämä näkyi Hyypänjokilaaksossa sekä Kairalassa ja Luirossa.

¹⁵⁰⁰ Maiseman ymmärtäminen ensisijaisesti elävänä, julkisena paikkana vaikuttaa siihen liittyvään päätöksentekoon, oikeuksiin ja velvoitteisiin. Maiseman käsittäminen yksilöllisesti ymmärrettynä, erillisenä, yksityisenä näkymänä vaikeuttaa siihen liittyvää yhteisöllistä suunnittelua, päätöksentekoa ja toimenpiteitä (Strecker 2011, 57-58).

¹⁵⁰¹ Naskali 2015, 320-321.

päätöksentekona ja toimenpiteinä. Projektiorganisaatioissa sekä kyläseuroissa päätettiin alueiden sopimuksellisista rajoista, maisemanhoitotoimenpiteistä, arvokkaista näkymistä sekä asumiseen ja elinkeinoharjoittamiseen liittyvistä suosituksista. Toimenpidetasolla yhteisomaisuusreunssin luonne ilmeni yhteisölle merkityksellisten kohteiden hoitotalkoina ¹⁵⁰². Hyypänjokilaaksossa maisemanhoitoon liittyvän yhteistyön institutionalisointi jatkuvaluontoisten organisaatioiden avulla oli myös esimerkki suhtautumista maisemaan yhteisomaisuutena.

Maisema on tutkimuksessa käytetyn määritelmän mukaisesti luonteeltaan dynaaminen ja muuttuva. Skärlandetin, Hyypänjokilaakson sekä Kairalan ja Luiron maisemanhoitoalueiden esivaiheet, maisemahankkeet ja tulevaisuuden tavoitteet kertovat osaltaan maisemien jatkuvasta muutoksesta ¹⁵⁰³. Muutokset eivät rajoitu ainoastaan maiseman visuaalisiin ominaisuuksiin. Tutkimustapausten maisemiin sopii ihmisen ja luonnon välistä vuorovaikutusta useissa tutkimuksissa kuvaava kaksoissuhteen käsite. Luonnon tai maiseman muuttuessa muuttuvat myös ihmisten suhteet niihin. Vastavasti ihmistoiminnan, kuten asumisen ja elinkeinojen muutokset muuttavat sekä luontoa tai maisemaa että suhdettamme niihin. Tämän seurauksena kysymys on jatkuvasta käyttömuotojen oikeutuksen ja arvojen määrittelyprosessista ¹⁵⁰⁴. Häyrysen mukaan *maisema muuttuu jatkuvasti sekä aineellisena ympäristönä että ihmisten mielissä, jolloin pysyvän arvoperustan löytäminen muodostuu ennen pitkää vaikeaksi. Suojelu ja hoito eivät ainoastaan säilytä vaan myös muuttavat kohdetta. Aikaisemmasta arkiympäristöstä tulee poikkeuksellinen arvoympäristö, jota käytetään ja johon suhtaudutaan toisin kuin ennen ja joka alkaa erottua muusta maisemasta.* ¹⁵⁰⁵

Maisemanhoitoalueilla korostuu maiseman – maisemakuvan, yksittäisten ominaispiirteiden ja jaettujen merkitysten – muuttuva luonne. Muutosten intensiteetti, laajuus, nopeus ja suunta sekä suhde jaettuihin merkityksiin määrittelevät osaltaan niihin suhtautumista. Tutkimusaineisto viittaa siihen, että maiseman valittujen ominaispiirteiden arvo ja merkitys voi kasvaa erityisesti silloin, jos ongelmalliseksi koettu muutos

---

¹⁵⁰² Yhteisomaisuusresurssille luonteenomaisesti Hyypänjokilaaksoon toteutettiin myös usean maanomistajan alueille sijoittuva kävelypolku.

¹⁵⁰³ Esimerkiksi hoito- ja käyttösuunnitelmissa maisemahankkeita edeltänyttä historiaa kuvataan alueiden elinkeinorakenteen, väestömäärän, infra- ja uudisrakentamisen, käyttötarkoitusten ja maiseman muutosten sekä niihin liitettyjen uhka- ja tulevaisuuskuvien kautta.

¹⁵⁰⁴ Esimerkiksi Valkonen 2003, 11; Hinchliffe 2007, 21; Asikainen 2014, 21-22. Hinchliffen mukaan (2007, 51) muutoutumisprosesseihin kuuluu, että kaikki osapuolet muuttuvat: luonnon ja luontokäsityksen muuttuminen kytkeytyvät toisiinsa.

¹⁵⁰⁵ Häyrynen 2012, 121.

liittyy alueen tunnusomaisiin luonteenpiirteisiin. Toisaalta alueiden käyttötarkoitusten muuttuminen tai monipuolistuminen vaikuttavat osaltaan siihen, mitä ominaisuuksia alueella arvostetaan ja miten niiden muutoksiin suhtaudutaan. Asutuksen ja elinkeinojen muutokset, infrastruktuurirakentaminen, alueiden käytön muutokset, eri toimijoiden osallistaminen, maanomistuksen ja hallinnollisten vastuiden jakautuminen, maiseman välineellinen rooli sekä maiseman jaetut merkitykset korostavat maiseman jatkuvaluontoista sopimuksenvaraisuutta.

Visuaalisten ominaispiirteiden, jaettujen merkitysten sekä yhteisomaisuusresurssin luonteen seurauksena maisema on myös yksi luonnon ja ihmistoiminnan keskinäis-suhteiden sekä aluekehityksen jatkuvuuden tai muutoksen indikaattori. Maiseman muuttumattomuus ilmentää asumisen ja elinkeinoharjoittamisen jatkuvuutta tai vähäisiä muutoksia. Maisemamuutokset ilmentävät ei-toivottuja kehityssuuntia, kuten asukkaiden ja palveluiden vähenemistä, väestön ikääntymistä, rakennuskannan kunnossapidon heikkenemistä, kylien autoitumista, puutteita rakentamisen ohjauksessa sekä elinkeinorakenteen ja -toiminnan muutoksia tai myönteisiä asioita, kuten elinvoimaisuutta ja kyvykkyyttä vaikuttaa alueelliseen kehitykseen. Maisemat ilmentävät myös alueiden käyttötarkoitusten monipuolistumisia tai aikaisemmin marginaalisempien käyttötarkoitusten kasvua, kuten maaseudun kasvavaa merkitystä muualla asuvien vapaa-ajan alueina.

Tutkimusaineistossa maisemalla on myös instrumentaalinen, välineellinen merkitys. Instrumentaalisella roolilla tarkoitan maiseman käyttämistä välineenä tai keinona valitun tavoitteen saavuttamiseksi. Instrumentaalisuus perustuu maiseman jaettuihin merkityksiin – esimerkiksi yhteisön tai alueen identiteetteihin ja kansallisella tasolla arvotettuihin ominaispiirteisiin – maiseman rooliin indikaattorina sekä suhtautumiseen maisemaan yhteisomaisuusresurssina. Tutkimuskohteissa maisemalla oli välineellinen merkitys merkityksenantoprosesseissa, eri toimijoiden yhteistyön kehityksenä, alueellisena erottautumistekijänä sekä keinona vaikuttaa tulevaan kehitykseen.

Merkityksenantoprosessilla on tässä tutkimuksessa viitattu toimintaan, jossa maiseman jaettuja merkityksiä korostamalla vahvistetaan alueiden elinvoimaisuuden, identiteetin ja erityispiirteiden säilymistä ¹⁵⁰⁶. Aluekehityksen instrumenttina maisema

---

¹⁵⁰⁶ Tutkimus viittaa vastaavaan havaintoon jonka Kivilaakso (2017, 130, 175, 244) on tehnyt kaupunkisuunnittelun yhteydessä; itseisarvon rinnalla tai sen sijaan kulttuurihistoriallisilla arvoilla ja tiedoilla on erityinen merkitys paikallisidentiteettiä tukevana, maisemalle tai paikalle merkityksen antavana kehyskertomuksena.

edusti viitekehystä, joka osaltaan mahdollisti eri toimijoiden projekti aikaisen yhteistyön ja Hyypänjokilaaksossa myös yhteistyön vakiinnuttamisen eli institutionalisoinnin. Maisema-arvojen ja niiden mahdollistaman maisemanhoitoalueen medianäkyvyys sekä asukkaisen saama positiivinen palaute lisäsivät asuin ympäristön arvostusta ja vahvistivat osaltaan alueiden erityispiirteiden merkitystä. Samalla maisema oli yksi keino erottautua sekä lisätä uusien, potentiaalisten asukkaiden kiinnostusta aluetta kohtaan.

Instrumentaalissa roolissa maisema edusti mahdollisuutta vaikuttaa alue-, elinkeino- ja asumiskehitykseen. Maisemahankkeiden lähtökohtina olivat uhkakuvat elinvoimaisuuden heikentymisestä, maatalouden muutoksista tai loppumisesta sekä maisemaan sopimattomasta infra-, uudis- tai lomarakentamisesta. Maisema oli väline, jonka avulla pyrittiin osaltaan vaikuttamaan näihin uhkakuviin maisemanhoitoalueen perustamisen sekä maisema-arvoja huomioivan maankäytön ja rakentamisen ohjauksen avulla. Skärlandetissa ja Hyypänjokilaaksossa maisema-arvot ja niihin perustuva maisemanhoitoalueen status nähtiin yhdeksi keinoksi varautua maatalouden tukiehtojen mahdollisiin muutoksiin. Mahdollisuudet vaikuttaa maiseman arvokkaiksi koettujen ominaispiirteiden säilymiseen sekä laajempaan aluekehitykseen lisäsivät osaltaan asukkaiden tulevaisuudenuskoa.

Kolmen maisemanhoitoalueen aineistossa maisema voidaan ymmärtää – konstruktiiville luonteenomaisesti – jaettuina merkityksinä, rakentuneena ja vuorovaikutteisena käsitteenä, jatkuvuuden tai muutoksen indikaattorina, instrumenttina eli tavoitteiden saavuttamisen välineenä sekä prosessina. Maisema on luonteeltaan muuttuva, jatkuvasti uudelleen määriteltävä ja sopimuksenvarainen yhteisomaisuusresurssi. Konstruktionismissä käsitteiden luokittelut ovat vuorovaikutteisia, eli käsite vaikuttaa sisältöön ja sisältö käsitteeseen¹⁵⁰⁷. Tutkimuksessa maisema edusti paikallisidentiteetin osaa, aluekehityksen indikaattoria, keskustelujen aihetta, yhteistyön kehystä sekä tavoitteiden saavuttamisen ja tulevaisuuteen varautumisen välinettä. Nämä vaikuttivat siihen miten maisema ymmärrettiin ja miten siihen suhtauduttiin, joka vastavuoroisesti vaikutti käsitteen käyttötarkoituksiin. Esimerkiksi maiseman jaetut merkitykset tukivat alueen ominaispiirteitä ylläpitäviä tai palauttavia, yhteistyönä toteutettuja hoitotoimenpiteitä, jotka vastavuoroisesti vahvistivat jaettuja merkityksiä. Näitä maisemaan liittyviä ominaispiirteitä ja mahdollisuuksia voi hyödyntää myös uusien maisemanhoitoalueiden perustamisissa.

---

¹⁵⁰⁷ Hacking 2009, 53-55, 61-63, 77. Luokitukset eivät ilmene vain käsitteellisinä sisältöinä, vaan myös insituutioissa, käytännöissä ja vuorovaikutustilanteissa.

Havainnot ja työhypoteeseja

Havainnot vertailevasta tapaustutkimuksesta

*Se on nimenomaan sen maatalousmaiseman suojelemiseksi. Ja että se on saatu. Se on ensin katsottu että se on arvokasta ja tällä tavalla sinne saa sellaisen statuksen sekä ne jotka siellä asuu että ne jotka siihen jollakin tavalla vaikuttaa, päätöksentekijät ja muutkin. Näiden kesken tuodaan se, että tämä on jotain erityistä.*¹⁵⁰⁸

Vertaileva tapaustutkimus osoittautui tutkimusasetelmaan sopivaksi ja tutkimuksen tiedonintressiä tukevaksi valinnaksi. Tutkimusstrategia tuki abduktiivista päättelyä, jossa ymmärrys kohdeilmioista rakentui teorian ja empirian vuorovaikutteisessa prosessissa. Vertaileva tapaustutkimus mahdollisti sekä yksittäisestä havaintojoukosta lähtevän yleistyksen että yleistyksestä johdettujen yksittäistapausta koskevien johtopäätösten tekemisen. Tutkimustuloksissa¹⁵⁰⁹ korostui maiseman, yhteisöjen ja muutoksen merkitys sekä vaikuttavuuden arvioinnin vaikeus. Tutkimuksessa näkyi myös henkilökohtainen oppimisprosessi, jossa käsitykseni aihealueen merkityksellisistä näkökulmista muuttui.

Tutkimusstrategiana vertaileva tapaustutkimus laajensi induktiivisen päättelyn mahdollisuuksia. Usean tapauksen tutkimuksessa vertailu on sisäänrakennettu ominaisuus, joka tukee sekä tapauskohtaisten että yhteisten ominaispiirteiden tunnistamista. Kolmen maisemanhoitoalueen vertailussa yksittäisen tapauksen ominaispiirteet mahdollistivat kysymykset niiden esiintyvyydestä ja merkityksestä myös muiden tapauskohtien kohdalla. Vertaileva tapaustutkimus tuki myös abstraktien ja suhteellisten tutkimuskäsitteiden, kuten stipulatiivisten nominaalimääritelmien eli kielellisiä sopimusehdotuksia edustavien Massey'n paikan määritelmän sekä resilienssin käyttöä. Yksittäisen tapauksen ilmentävän paikkakäsityksen sekä alueen resilienssin arvionti olisi ollut vaikeampaa ilman vertailukohtia. Samalla se tuki myös teorialähtöistä päättelyä, jossa stipulatiivisia eksplikaatioita edustavien tutkimuskäsitteiden esiintymistä ja merkittävyyttä pystyi vertailemaan kolmen tapauksen aineistossa.

---

¹⁵⁰⁸ Vuorinen 19.11.2013.

¹⁵⁰⁹ Tutkimustulokset edustavat yhteenvedoa tutkimusasetelmaan sisältyvien valintojen kuten tutkimuskäsitteiden, polkuriippuusmallin sekä tapauskohtaisen tarkastelun ja vertailun avulla tunnistetuista ominaispiirteistä.

Integroivalle tutkimukselle luonteenomaisesti, maisemanhoitoalueita tarkasteltiin eri tieteenalojen teorioiden ja käsitteiden sekä aineistojen välisen vuoropuhelun avulla. Tutkimuksessa huomio kiinnittyi lähtökohdiltaan erilaisten käsitteiden kuten jaettujen merkitysten, sosiaalisen pääoman, vuorovaikutteisen yhteistyön, vuorovaikutukseen perustuvan paikkakäsityksen sekä yhteisomaisuusresurssin yhdenmukaisiin piirteisiin. Kaikki käsitteet tarkastelevat eri näkökulmista yhteisöjen käsityksiä ja yhteistyötä. Maisemanhoitoalueilla merkityksellistä oli yhteisön suhde alueelliseen muutokseen, maisemaan, paikkaan, yhteistyön toteutustapoihin sekä maiseman jaettujen ominaispiirteiden hallintaan.

Yhteisön keskeinen rooli viittaa siihen, että tutkimuksissa maisemanhoitoalueita kannattaisi lähestyä sosiaalisten systeemien näkökulmasta ¹⁵¹⁰ ja toimenpidetasolla uusien alueiden perustamista voisi menetelmällisesti tukea kulttuurikartoituksen (cultural mapping) ja kulttuurisuunnittelun (cultural planning) avulla. Tutkimusnäkökulmasta systeemiteoria tarjoaisi mielenkiintoisia näkökulmia yhteisöjen ymmärtämiseen ¹⁵¹¹. Toimenpidetasolla yhteisö voidaan nostaa keskiöön kulttuurikartoituksen ja kulttuurisuunnittelun avulla. Kulttuurikartoituksessa tunnistetaan, vuoropuhelussa asukkaiden kanssa, yhteisön kulttuuriresursseja eli asioita, joilla on merkitystä koko yhteisölle ja siihen kuuluville ryhmille. Kulttuurisuunnittelussa rakennetaan yhdessä asukkaiden kanssa kulttuurikartoituksessa tunnistettujen vahvuuksien ja ongelmien pohjalta toimenpidesuunnitelma tai kehitysohjelma. ¹⁵¹²

Tutkimustuloksissa korostuu maiseman, yhteisön ja muutoksen keskinäissuhteiden merkitys. Tulokset viittaavat siihen, että maiseman ongelmalliseksi koettu muutos on yksi keskeisimmistä selittäjistä maisemahankkeiden aloittamisille, asukkaiden aktiivisuudelle ja alueen tavoitteille. Sen jälkeen on mahdollista, että erilaisten toimenpiteiden, päätösten ja kehityssuuntien seurauksena ongelma saadaan ratkaistua riittäväksi koetulla tasolla. Maiseman jaettujen merkitysten vaaliminen voi jatkua tämänkin jälkeen, mutta samalla yhteisön fokus voi siirtyä uusiin, ongelmalliseksi koettuihin asioihin.

---

¹⁵¹⁰ Riippuen systeemiajattelun paradigmasta, systeemi voidaan määritellä monella tavalla (Stähle 1998, 13-15). Sosiaalinen systeemi voidaan ymmärtää keskinäisten suhteiden verkostona, joka perustuu ja ilmenee kommunikaationa ja toimintana systeemin elementtien sisällä ja välillä (Stähle, Stähle & Pöyhönen 2003, 30).

¹⁵¹¹ Esimerkkinä Luhmannin sosiaalisten systeemien teoria. Luhman (1986, 176) korostaa kommunikaatiota systeemin prosessien ohjaavana toimintana ja ymmärtämisen edellytyksenä, joka luo valintoihin johtavia tilanteita ja avaa uusia mahdollisuuksia.

¹⁵¹² Häyrynen 2015, 9.

Maisemanhoitoalueiden vaikutusten ja tavoitteiden toteutumisen arviointi osoittautui vaikeaksi ja siihen liittyi useita epävarmuustekijöitä. Alueiden perustamisen jälkeen yksittäisiä hoitotoimenpiteitä on vaikea palauttaa yksiselitteisesti vain maisemanhoitoalueisiin liittyviksi ja vastaavasti ihmiset voivat liittää niiden ansioksi toimenpiteitä, jotka ovat toteutuneet näistä riippumatta. Tämä viittaa aluekehityksen kompleksisyyteen, jossa muutokset tai jatkuvuudet eivät välttämättä palaudu yksittäisiin hankkeisiin. Kairalassa ja Luirossa tavoitteiden toteutumisen arviointia vaikeuttaa Pelkosenniemen kunnan ja koko Itä-Lapin erityispiirteenä oleva hankkeiden suuri lukumäärä, osin rinnakkaiset toteutukset ja perättäisten hankkeiden jatkumo. Useista eri hankkeista voi seurata synergia- tai kasaumaetuja, joiden seurauksena hyödyt voivat olla suurempia kuin yksittäisten hankkeiden tulokset yhteensä.

Analyysiä vaikeuttaa myös vertailukohtien epäselvyydet tai vaihtelevuudet sekä alueiden keskinäiset ikäerot. Haastatteluissa vaikutusten vertailukohtina olivat sekä maisemahanketta edeltänyt lähihistoria että hankkeen aikainen toiminta. Kertaluontoisen maisemahankkeen toimenpiteet ja kokemukset vaikuttavat myös sen päättymisen jälkeen, jolloin muutaman vuoden perusteella on vaikeaa erottaa projektin vaikutuksia ja jatkuvaluontoisten tavoitteiden toteutumista. Maisemanhoitoalueiden ikäerot Skärlandet (perustettu 2007), Hyypänjokilaakso (2009) sekä Kairalan ja Luiiron kylät (2010) vaikeuttivat osaltaan yhteismitallista arviointia vuonna 2013 toteutetuissa haastatteluissa. Vaikuttavuus on myös osin suhteellista ja tulkinnanvaraista, eikä tutkimukseen sisältynyt vaihtoehtoisten kehitystoimenpiteiden vertailua tai aluetta josta puuttuu maisemanhoitoalue.

Vuosia kestänyt tutkimus sisälsi oppimisprosessin, jonka aikana muuttui oma käsitys aihealueen merkityksellisistä näkökulmista. Tutkimuksen alussa, esimerkiksi kyselylomakkeella korostui arvottava lähestymistapa, joka ilmeni käsitteissä kuten arvokkaiksi koetut ominaisuudet tai kulttuurimaiseman moniarvoistuminen. Henkilöhaasteluissa Raija Seppänen opetti, miten maiseman moniarvoistumisen sijaan kuvaavampaa olisi tarkastella alueiden käyttötarkoitusten monipuolistumista eli eri käyttömuotojen rinnakkaista olemassaoloa ja niiden intensiteettien muutoksia¹⁵¹³. Tutkimuksen loppuosassa arvottava lähestymistapa on jo marginaalisemmassa roolissa. Tästä esimerkkinä alkuosassa käytetty ilmaisu ”arvokkaiksi koetut ominaisuudet” sisältyy loppuosassa jaettujen merkitysten käsitteeseen.

---

¹⁵¹³ Seppänen 12.11.2013. Tutkimuksessa näiden tulkitaan kuvaavan samaa kehitystä eri näkökulmista, jossa arvostuksilla ja käyttötarkoituksilla on vuorovaikutteinen suhde.

Vertailussa pyrin välttämään tapauskohtaisten toimintatapojen ja valintojen arvottamista. Tapausten eroavuudet tukevat heikosti esimerkiksi maisemahankkeiden jälkikäteistä arvottamista. Lisäksi historiallisen, jo toteutuneen kehityksen arvottaminen nykyhetken näkökulmasta ei vaikuttanut tarkoituksenmukaiselta. Arvottaminen liittyikin luontevammin tuleviin valintoihin. Tutkimustulokset edustavat tapausten yksilöllisiä ja yhteisiä ominaispiirteitä. Samalla ne ovat ehdotuksia tapausta yleisemmistä, maisemanhoitoaluekonseptiin liittyvistä ja tapahtumayhteydestä toiseen siirrettävistä ominaispiirteistä.

Mahdollisia polkuja ja alueita

Kaikki kylät ovat erilaisia ¹⁵¹⁴.

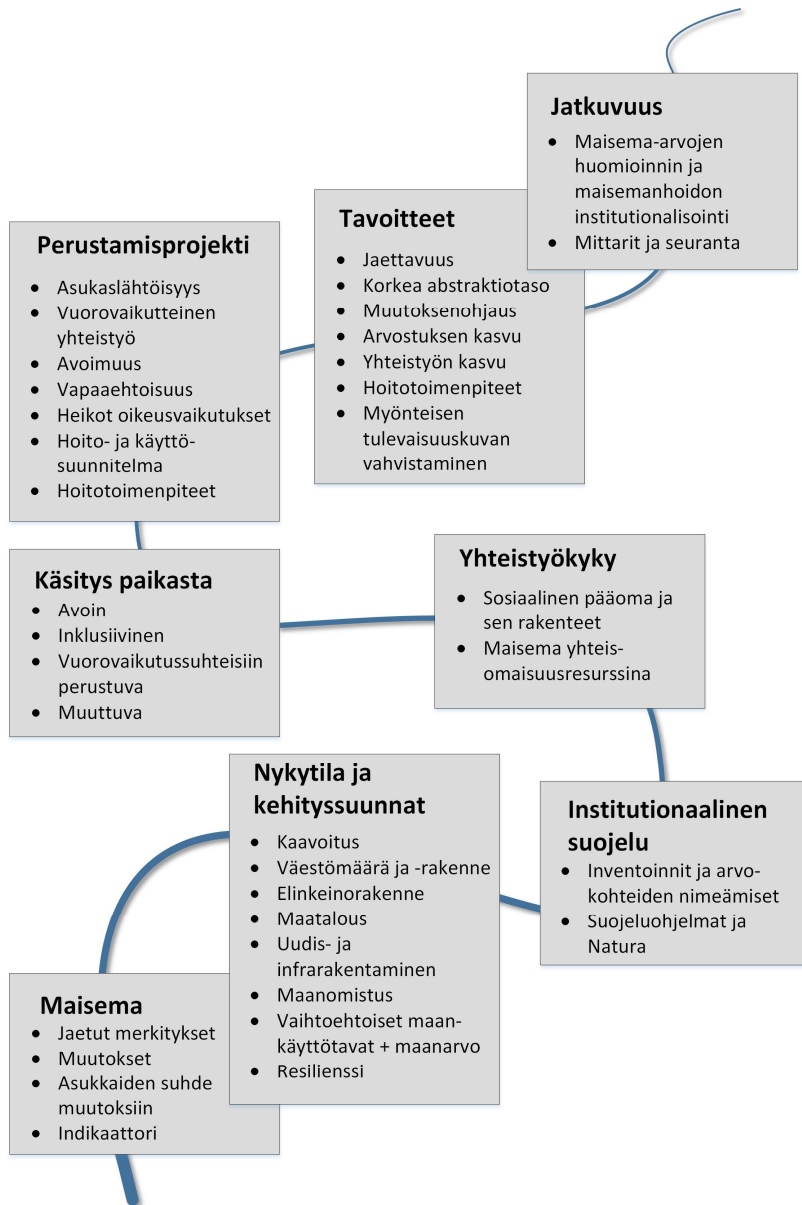
Maisemanhoitoalueiden tapauskohtaisen tarkastelun ja keskinäisen vertailun avulla voidaan esittää työhypoteeseja lähtökohdista, tiedoista ja toimintatavoista, joita voidaan hyödyntää uusien alueiden perustamisissa. Polkuriippuvuusmallin mukaisesti alueelliset erot, kuten erilaiset kehityssuunnat, asukkaiden suhtautuminen muutokseen ja aikaisemmat kokemukset yhteistyöstä eri toimijoiden kanssa sekä maa-alueiden vaihtoehtoiset käyttömuodot ¹⁵¹⁵ mahdollistavat ja rajoittavat maisemanhoitoalueiden valikoitumista yhdeksi aluekehityksen instrumentiksi. Paikallisessa kontekstissa maisemanhoitoalue voi tietynä ajankohtana edustaa toivottua kehitystä tukevaa tai vaihtoehtojen kaventumisen uhkaa, mikä osaltaan selittää alueellisesti erilaisia suhtautumistapoja.

---

¹⁵¹⁴ Virtanen 2013.

¹⁵¹⁵ Kairalassa ja Luirossa maa-alueiden taloudellisesti merkittäviä käyttömuotoja, esimerkiksi rakennustontteina on vähemmän kuin muissa tutkimuskohteissa. Uudenmaan länsiosassa, Skärlandetissa rakennusmaan monikertainen arvo ohjaa laskemaan esimerkiksi peltojen rakentamisesta saatavaa taloudellista hyötyä, vaikka se ei olisi kaavoituksen näkökulmasta realistista. Eroja on myös Etelä-Suomen eri alueiden välillä. Pääkaupunkiseudun läheisyydessä Kirkkonummella valtakunnallisesti arvokas maisema-alue koettiin uhkana, kun taas etäämpänä pääkaupungista sijaitsevassa Skärlandetissa maisemanhoitoalueeseen liitettiin enemmän etuja kuin uhkia (Hellas 30.10.2013; Linkola 7.2.2014; Seppänen 12.11.2013).

Tutkimuksen perusteella potentiaalisten kohteiden arvioinnissa kannattaisi huomioida maisemaan, alueen nykytilaan ja kehityssuuntiin, institutionaalisen suojelun aikaisempiin toimenpiteisiin, alueelliseen yhteistyökykyyn ja paikkakäsitykseen liittyviä ominaispiirteitä (kuva 26). Maisemahankkeissa keskeistä ovat toteutusperiaatteet, tavoitteiden määrittely sekä maisema-arvojen ja hoitotoimenpiteiden jatkuvuutta alueen perustamisen jälkeen tukevan institutionalisoinnin organisointi.

Kuva 26. Potentiaalisten maisemanhoitoalueiden ominaispiirteitä.

Asukkaiden suhde maisemaan – asuinympäristön ja maiseman jaetut merkitykset, arvostuksen kohteet ja uhkakuvat – määrittelevät osittain sitä, kanavoituuko yhteisöllinen toiminta alueen ominaispiirteitä säilyttäviin toimenpiteisiin. Jaetuilla merkityksillä on tässä tutkimuksessa tarkoitettu maisemaa osana asukkaiden ja alueiden identiteettiä sekä asukkaiden suhtautumista rakennusten hoitotoimenpiteisiin tai maiseman muutoksiin. Maiseman jaettuja merkityksiä voidaan pitää välttämättömänä ehdonä alueen valittuja ominaispiirteitä säilyttävälle yhteistyölle¹⁵¹⁶. Jaettuihin merkityksiin perustuu myös maiseman rooli indikaattorina sekä sen instrumentaalinen hyödyntäminen. Asukkaiden suhteita maisemaan voidaan selvittää ennen maisemahankkeen aloittamista esimerkiksi kulttuurikartoituksen ja -suunnittelun avulla.

Potentiaalisten kohteiden ominaispiirteisiin sisältyy myös maiseman muutos. Tulosten perusteella ongelmalähtöisyys eli kielteiseksi koettu kehitys ja maisemamuutokset sekä kiinnostus niihin vaikuttamiseen, kannustavat ja ohjaavat aktiivisempaan toimintaan kuin nykytilan jatkuuden tavoite. Ongelmalähtöisyyden yksi esiehto on ongelmien liittyminen jaettuihin merkityksiin. Toteutunut tai potentiaalinen muutos voi myös lisätä maiseman merkitystä. Muutos voidaan kokea ongelmaksiksi, johon Hildénin ”rakennemuutosmallin” mukaisesti liittyy määrittelykamppailuja tärkeistä ja arvostettavista ominaisuuksista. Ongelman tunnistamisen – esimerkkinä maiseman valittujen ominaispiirteiden muutos – ja rajauksen jälkeen sen hallintaan ja ratkaisuun voidaan kehittää toimenpiteitä.¹⁵¹⁷

Asukkaiden maisemasuhteiden lisäksi myös muut alueelliset lähtökohdat määrittelevät osaltaan maisemahankkeen ja maisemanhoitoalueen kontekstin. Maanomistus, maatalouden ja väestön muutokset, uudis- ja infrastruktuurirakentaminen sekä aluekehityksen luonne vaikuttavat siihen, mitä pidetään tärkeänä ja tavoiteltavana. Vastaavasti maankäytön suunnitelmat ja institutionaalisen suojelun aikaisemmat toimenpiteet tukevat tai rajoittavat mahdollisia kehitysvaihtoehtoja.

Välttämätön edellytys maisemahankkeen aloittamiselle on myös eri toimijoiden kyvykkyys yhteistyöhön. Elinvoimainen asukasmäärä ja -rakenne sekä sosiaalinen pääoma eli sosiaaliset verkostot, yhteisöllisyys, luottamussuhteet, kiinnostus yhteistyöhön ja näitä tukevat organisaatorakenteet viittaavat alueelliseen tai paikalliseen yh-

---

¹⁵¹⁶ Laitisen (2012, 82-84) pro-gradun mukaan ensimmäinen edellytys maisema-alueen menestymiselle on se, että asukkaat pitävät asuinympäristönsä maisemaa arvokkaana. Alueet joissa paikalliset ihmiset ja kyläyhdistykset arvostivat elinympäristöään ja maisemiaan eniten, olivat myös kaikkein elinvoimaisimpia.

¹⁵¹⁷ Hildén 2009; 2011, 94.

teistyökykyyn. Yhteisön osallistumisen yhtenä esiehtona voidaan pitää maisemasuhdetta, joka sisältää yhteisomistuksen piirteitä. Yhteisomaisuusresurssin käsite lähestyy yhteistyötä maankäytön hallinnan näkökulmasta ¹⁵¹⁸. Tutkimuskirjallisuudessa yhteisomistuksen toimivuudelle on havaittu joukko välttämättömiä tekijöitä; suhteellisen pienet, vakaat sekä sisäisesti homogeeniset ryhmät jaettuine tarpeineen ja normeineen, selkeät maantieteelliset rajat luonnonvarojen hoidossa ja matalat oikeuksien toimeenpanokustannukset ¹⁵¹⁹.

Potentiaalisten alueiden ominaispiirteisiin liittyy myös jaettu paikkakäsitys. Polku-riippuvuuden näkökulmasta avoin ja jatkuva uudelleen määrittelyä tukeva käsitys paikoista ja maisemista laajentaa mahdollisuuksien avaruutta, tarjoaa enemmän mahdollisia tulevaisuuskuvia ja muutosjoustavuutta. Vastaavasti eksklusiiviset paikan ja maiseman käsitykset, joita luonnehtivat aluerajausten tiivistämiset paikallisesti arvokkaimpien alueiden ympärille sekä seudullisen ja elinkeinokehityksen vähäinen huomiointi, ohjaavat ymmärtämään ja suunnittelemaan alueita valmiiksi. Paikan ja maiseman ymmärtäminen olemukseltaan muuttuviksi ja vuorovaikutukseen perustuviksi, tukee lähestymistapoja joiden avulla voidaan sekä säilyttää alueellista identiteettiä ja toiminnallisuutta että rakentaa uutta kehityspotentiaalia.

Maisemahankkeiden onnistumisia tukee asukaslähtöisyys, sosiaalinen pääoma ja sen rakenteet, vuorovaikutteinen yhteistyö, vapaaehtoisuus sekä alueellisen resilienssin huomioivat, korkean abstraktiotason tavoitteet. Vuorovaikutteisuus sisältää avoimen, eri osapuolten näkökulmia, arvoja ja maisemasuhteita huomioivan keskustelun ja päätöksenteon, yhteisiä hoitotoimenpiteitä sekä parhaimmillaan yhteistyön institutionalisoinnin. Vuorovaikutteinen yhteistyö parantaa asukkaiden vaikutusmahdollisuuksia

---

¹⁵¹⁸ Institutionalisointi voi auttaa yhteisöjä turvaamaan sellaisten luonnonvarojen ja ekosysteemipalvelujen – kuten maiseman – olemassaoloa tai saatavuutta, joilla on erilaisia arvoja ja päämääriä omaavien yksilöiden oman edun ohittavaa yhteisöllistä merkitystä (Norton & Minster 2002). Vertaa myös Naskali 2015, 37.

¹⁵¹⁹ Adger ja Luttrell 2000. Yhteisomaisuuskirjallisuudessa on esitetty, etteivät luonnonvarojen käyttäjät yleensä ole riippumattomia yksilöitä, vaan he ovat yhteydessä toisiinsa erilaisten instituutioiden kautta, kykeneviä kommunikoimaan keskenään ja muuttamaan kannustinrakenteita. Historiallisesti yhteisomaisuusvoimavarojen käyttö on harvemmin ollut avointa kaikille, paitsi lyhyinä nopean muutoksen aikoina. Paikallisen, epämuodollisen regiimin esiintyessä yksilöiden luonnonvarojen käyttö on usein sosiaalisen kontrollin ja sosiaalisten sanktioiden välittämää. Yhteisön olemassaolo on tärkeä, mutta riittämätön ehto ratkaista yhteisen omistamisen ongelma. Useimmissa luonto-yhteiskunta -järjestelmissä, joihin sisältyy yhteisomaisuuden käyttöä, on monia palautesilmukoita. (Folke ja Berkes 1995.)

heille tärkeisiin ja jatkuvuutta tukeviin päätöksiin, kuten aluerajaukseen sekä tavoitteisiin, tukien samalla sosiaalisesti hyväksyttävää aluekehitystä.

Maisemanhoitoalueiden tavoitteita kannattaisi määritellä suhteessa maiseman toivotuun kehitykseen – valittujen ominaispiirteiden palauttaminen, nykytilan säilyttäminen tai muutoksen ohjaus – sekä näitä ylläpitäviin, toteuttaviin ja hyödyntäviin alueellisiin ominaispiirteisiin, kuten elinvoimaisuuden vahvistamiseen ja maiseman merkityksen tai arvostuksen kasvattamiseen. Maaseudun asumis- ja elinkeinorakenne, maatalouden tuotantotavat sekä alueiden käyttötarkoitukset ovat jatkuvassa muutoksessa. Tämän seurauksena myös maisemien säilyttävät ominaispiirteet ja niihin liittyvä toiminta ovat koko ajan uudelleen määrittelyksen alaisia, jolloin muutoksen ohjaaminen edustaa tavoitteena joustavinta ja eniten vaihtoehtoisia kehityspolkuja tukevaa lähestymistapaa¹⁵²⁰. Muutoksen ohjaus liittyy sekä maisemakuvaan suoraan vaikuttaviin tekijöihin, kuten asumiseen tai elinkeinotoimintaan että maiseman jaettuihin merkityksiin, kuten paikka- ja alueidentiteettien vahvistamiseen tai uudelleen määrittelyyn. Muutoksen ohjauksen hyväksyminen yhdeksi kulttuurimaiseman säilyttämisen lähtökohdaksi tarkoittaa samalla sitä, että kysymys on tarvittaessa uudelleen määriteltävistä arvoista, toimenpiteistä ja tavoitteista eli neuvotellusta maisemasta.

Muutoksen ohjausta korostava lähestymistapa on yhdenmukainen Häyrysen kuvaa man kulttuuriympäristön suojeluun ja hoitoon liittyvän kulttuurisesti kestävänn suunnittelun yleisten vaatimusten kanssa. Hänen mukaan *taloudellinen kestävyys on sen välttämätön, mutta ei ainoa osatekijä. Prosessinäkökulmaa pitäisi vahvistaa ja kiinnittää huomiota jatkumoon. Kulttuuriympäristöjen säilyttäminen edellyttää suojelua joka kohdistuu sekä sen pitkäaikaisempiin, identiteettiä tukeviin että hauraimpiin, heikoimmin muutosta kestäviin tekijöihin. Määrittelyt tulisi tehdä yhteisöjen kanssa ja sovittuja arvoja, rajauksia ja tavoitteita tulisi tarvittaessa tarkistaa tai päivittää. Lisäksi on esitetty, että suojelun ja hoidon tulisi suuntautua enemmän muutoksen ohjaamiseen kuin reunaehtoien asettamiseen ja vahtimiseen.*¹⁵²¹

Alueelliset lähtökohdat, maisemahankkeen toteutusmalli ja tavoitteet vaikuttavat alueen perustamista seuraavien hoitotoimenpiteiden jatkuvuuteen ja mittakaavaan. Perustamisprojektissa tulisi ottaa kantaa siihen, miten toimintatapojen institutionalisoi-

---

¹⁵²⁰ Kulttuuriperinnön ja rakennussuojelun tutkimuksissa vastaava asukkaiden sekä ajan tarpeiden mukainen muutosjoustavuus liitetään usein kulttuurisesti kestävänn asuinalueen ominaisuuksiin (Kroksfors 2008, 115, 122–129; Tuomi-Nikula, Granö & Suominen 2004, 9; Kivilaakso 2017, 243).

¹⁵²¹ Häyrynen 2012, 121–122.

misen avulla voidaan tukea maisema-arvojen jatkuvaluontoista huomioimista ja kehittämistä myös hankkeen päättymisen jälkeen. Maisemanhoidon institutionalisoiduista voidaan pitää tärkeänä erityisesti muutosvaiheissa olevissa, pinta-alaltaan sekä asukas- ja maanomistajamääriltään suurissa, evolutionaarisen resilienssin omaavilla alueilla¹⁵²². Institutionalisoinnin mahdollisuuksia tukee alueen sosiaalinen pääoma, yhteistyörakenteet sekä maiseman ja maisemanhoidon merkityksellisyys asukkaiden ja kunnan tulevaisuuskuviissa. Toisaalta maisema-arvojen jatkuvaluontoinen huomiointi voidaan toteuttaa monella eri tavalla ja tapauskohtaisesti kulttuurimaiseman säilyttäminen voi olla osa erilaisten organisaatioiden tavoitteita.

Uusiin maisemanhoitoalueisiin olisi tarkoituksenmukaista liittää sekä kvantitatiivisia että kvalitatiivisia paikallisia mittareita ja seuranta, kuten hoitotoimenpiteiden onnistuneisuus itsearvioinnin perusteella. Paikallisten mittareiden avulla voitaisiin huomioida tavoitteiden aluekohtaisesti erilaisia mittakaavoja sekä yksittäisten toimenpiteiden erilaisia, alueellisesti koettuja merkityksiä.

Kolmen tapauksen perusteella maisemanhoitoalue vaikuttaa sopivan identiteettiään vaaliville, evolutionaarisesti resiliensseille ja muutosvaiheessa oleville maaseutualueille, kuten Hyypänjokilaaksoon. Positiivisen lukkiutumisen alueilla, esimerkiksi Skärlandetissa, maatalous riittää ylläpitämään maisema-arvoja. Näissä kohteissa maatalouden jatkuvuutta kannattaa tukea ensisijaisesti elinkeinoharjoittamiseen liittyvällä asiantuntijakonsultaatiolla. Pitkään jatkuneen negatiivisen muutoskehityksen seurauksena alue, esimerkkinä Kairala ja Luiro, on voinut menettää elinvoimaisuutta ja resilienssiä tavalla, jossa maiseman valittujen ominaispiirteiden säilyttäminen edellyttää asukkaiden aktiivisuuden rinnalle jatkuvaluontoista hanketoimintaa.

Tutkimus viittaa siihen, ettei maisemanhoitoalue välttämättä tuo lisäarvoa pinta-alaltaan pieniin, muutaman tilan muodostamiin kohteisiin, joissa ei ole matkailutoimintaa. Potentiaalisten uusien alueiden kohdalla jo olemassa oleva paikallinen, maisema-arvoja hyödyntävä matkailutoiminta voisi hyötyä maisemanhoitoalueesta, joka osaltaan tukisi alueen erityispiirteiden jatkuvaluontoista huomioimista. Maisemanhoitoalueiden hyötyjen argumentointi alueen imagorakentamisen tai matkailuelinkeinon potentiaalisen kehityksen kautta voidaan nähdä osana maaseudun ja kulttuuriympäristöjen säilyttämisen uudenlaista markkinasuuntautumista. Maaseudun tuotantomaisema on yhä useammin myös asumis- ja kulutusmaaseutua, johon liitetään virkistys-

---

¹⁵²² Maisema-arvojen jatkuvaluontoista huomiointia ja hoitotoimenpiteiden jatkuvuutta on vaikea toteuttaa pelkästään hanketoiminnan avulla.

ja matkailupalvelujen odotuksia. Maaseudun kulttuurimaiseman säilymisen edellytykset ja perusteet tulisikin integroida osaksi aluekehityksen laajempia tavoitteita, samalla asumis- ja tuotantomaaseudun muodostamien ominaispiirteiden säilyttämisen perusteet voivat olennaisesti muuttua.

Maisemanhoitoalueiden ominaispiirteiden säilymisen keskiössä on maa- ja metsätalouden jatkuvuus. Tutkimusaineiston perusteella ympäristö- sekä maa- ja metsätalousministeriön nykyistä tiiviimpi yhteistyö erityisesti kohteissa, joissa maatalous on edelleen paikallisesti merkittävä elinkeino – kuten Skärlandetissa ja Hyypänjokilaaksoissa – voisi tukea molempien ministeriöiden, osittain yhteisten tavoitteiden saavuttamista. Ministeriöiden yhteistyö tukisi paikallista hanketoimintaa ja vapaaehtoistyötä sekä erilaisten maataloustukien hyödyntämistä, jotka vaikuttaisivat osaltaan alueen elinvoimaisuuteen sekä luonto- ja maisema-arvojen säilymiseen. Maisemanhoitoalue voisikin olla konsepti, jossa eri organisaatioiden tukimuodot, asiantuntijapalvelut ja hanketoiminta kohtaisivat nykyistä paremmin.

Tapausten vertailu korostaa alueiden ja niiden kehitysmahdollisuuksien eroja, jotka vaikuttivat maisemanhoitoalueiden perustamishankkeisiin, tavoitteisiin ja hoitotoimenpiteiden toteutustapoihin. Erilaiset alueet edellyttävät erilaisia toimintamalleja jolloin maisemanhoitoalue voi olla yksi aluekehityksen, institutionaalisen suojelun ja hoitotoimenpiteiden instrumentti. Sen avulla, yhdessä asumisen ja elinkeinotoiminnan, muiden kehitysprojektien sekä jatkuvaluonteisten toimintamallien kanssa, voidaan tukea muuttuvan ja uudelleen määriteltävän kulttuurimaiseman arvojen säilymistä maaseudulla. Maisemahankkeissa keskeisin kysymys ei tulisikaan olla vain maisemanhoitoalueen perustaminen, vaan alueen arvojen ja niitä ylläpitävien toimintojen jatkuvuuden rakentamisesta paikallisesti sopivalla tavalla.

Maisemanhoitoalueen sopivuus identiteettään vaalivalle, muutosvaiheessa olevalle alueelle viittaa samalla konseptin potentiaaliseen elinkaareen, joka asemoituu osaksi alueiden mahdollisesti vuosikymmenien kestoisia väestömäärien, elinkeinorakenteiden, käyttötarkoitusten ja niitä seuraavien maisemien muutosvaiheita. Maisemanhoitoalueissa riittää tutkittavaa myös tulevaisuudessa. Uudet maisemahankkeet ja -hoitoalueet voivat edustaa uudenlaisia tulkintoja eri alueilla toimivista käytännöistä, alueiden erityispiirteistä sekä tavoitteiden suhteista paikallisiin kehityssuuntauksiin.

OSA VII - LÄHDELUETTELO

Tutkimusaineisto

Henkilöhaastattelut

Haastattelija Matti Riihimäki, nauhoitteet ja muistiinpanot tekijän hallussa.

Brunström, Henry. Maisemanhoitoalueella olevan Nabbenin hevos- ja karjatilan omistaja. *Skärlandetin maisemanhoitoaluetta koskeva haastattelu 29.10.2013*. Nabben, Skåldö, Tammisaari.

Heikkilä, Tapio. Ympäristöneuvos, Ympäristöministeriö. *Maisemanhoitoalueita koskeva haastattelu 18.6.2013*. Ympäristöministeriö, Helsinki.

Hellas, Kirsi. Ylitarkastaja, Uudenmaan ELY-keskus. Maisemanhoitoalueen perustamisprojektin ohjausryhmän jäsen ja Uudenmaan ympäristökeskuksen edustaja. *Skärlandetin maisemanhoitoaluetta koskeva haastattelu 30.10.2013*. Uudenmaan ELY-keskus, Opastinsilta 12 B, Helsinki.

Hongell, Jouni. Maisemanhoitoalueen perustamisprojektin ohjausryhmän jäsen. Perustamisprojektin aikana Länsi-Suomen ympäristökeskuksen, nykyisin alueellisen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen edustaja. *Hyypänjokilaakson maisemaluetta koskeva kysely*. Sähköpostiviesti Matti Riihimäelle 14.8.2013.

Kokko, Marjut. Lapin ELY-keskus, maisemanhoitoalueen perustamisprojektin projektipäällikkö. Osallistui haastattelujen aikana Sotkamon Naapurivaaran sekä Simon maisemanhoitoalueen perustamisprojekteihin. *Kairalan ja Luiron maisemanhoitoaluetta koskeva haastattelu 4.10.2013*. Lapin ELY-keskus, Rantavitikantie 33, Rovaniemi.

Kostamo, Annika. Pohjoisimman Lapin Leader ry:n hankeneuvoja, Pelkosenniemen kunnanhallituksen puheenjohtaja, kyläaktiivi. *Kairalan ja Luiron maisemanhoitoaluetta koskeva haastattelu 4.10.2013*. Kairala, Pelkosenniemi.

Linkola, Hannu. Ympäristöministeriö. Ympäristöministeriössä maisema-asioista vastaavan Tapio Heikkilän sijainen hänen vuorotteluvapaan aikana. *Maisemanhoitoaluetta koskeva haastattelu 7.2.2014*. Ympäristöministeriö, Helsinki.

Munsterhjelm, Gustav. Ympäristöpäällikkö, Raaseporin ympäristönsuojelutoimisto, Maisemanhoitoalueen perustamisprojektin ohjausryhmän jäsen. *Skärlandetin maisemanhoitoaluetta koskeva haastattelu 24.10.2013*. Tammisaari.

Nummijärvi, Marketta. Maisemahankeen projektipäällikkö, maisema-arkkitehti, nykyisin Kauhajoen kaupungin kaavoittaja. *Hyypänjokilaakson maisema-aluetta koskeva haastattelu 7.8.2013*. Kauhajoki.

Ojala, Asko. Hyypän kyläseura ry:n puheenjohtaja. Maisemahankeen ohjausryhmän puheenjohtaja ja maisematyöryhmän jäsen, viljelijä. *Hyypänjokilaakson maisema-aluetta koskeva haastattelu 6.8.2013*. Hyypänjokilaakso, Kauhajoki.

Rinkineva-Kantola, Leena. Maisemahankeen ohjausryhmän jäsen. Perustamisprojektin aikana Länsi-Suomen ympäristökeskuksen, nykyisin alueellisen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen edustaja. *Hyypänjokilaakson maisema-aluetta koskeva kysely*. Sähköpostiviesti Matti Riihimäelle 26.8.2013.

Seppänen, Raija. Yliarkkitehti, Maa- ja metsätalousministeriö. Haastattelujen aikana vastasi maa- ja metsätalousministeriössä maisema-asioita. Skärlandetin maisemahankeen konsultti. Maisema-arkkitehti, opettanut tuotantomaiseman kursseja Aalto yliopiston maisema-arkkitehtuurin laitoksella. *Skärlandetin maisemanhoitoaluetta koskeva haastattelu 12.11.2013*. Mariankatu 23, Helsinki.

Tallavaara, Kari. Maisemahankeen ja haastatteluajakohtaan aikainen Kairalan kyläseuran aktiivi ja puheenjohtaja. Perustamisprojektin ohjausryhmän jäsen, hoito- ja käyttösuunnitelman yksi kirjoittaja. *Kairalan ja Luiron maisemanhoitoaluetta koskeva haastattelu 3.10.2013*. Kairavuopiontie 59, 98560 Kairala, Pelkosenniemi.

Vuorinen, Esko. Luontokartoittaja. Maisemahankkeen konsultti. *Skärlandetin maisemanhoitoaluetta koskeva haastattelu 19.11.2013*. Silvestris luontoselvitys Oy. Heikinkatu 4, Karjaa.

Välitalo, Antero. Luiron kyläseuran aktiivi ja luottohenkilö. *Kairalan ja Luiron maisemanhoitoaluetta koskeva haastattelu 3.10.2013*. Luirontie 525, LUIRO.

Yli-Korhonen, Heikki. Maisemahankeen ohjausryhmän jäsen ja maisematyöryhmän jäsen. Hyypän kyläseura ry:n puheenjohtaja perustamisprojektin aikana. *Hyypänjokilaakson maisema-aluetta koskeva haastattelu 7.8.2013*. Korhoskylä, Hyypänjokilaakso, Kauhajoki.

Julkaisematon alkuperäisaineisto

Arkkitehtitoimisto Mars 2002: *Tammisaari – Gullö-Skärlandet maisemanhoitosuunnitelma ja maisema-alueen perustaminen*. Kokousmuistio 4.10.2002.

Arkkitehtitoimisto Mars 2003: *Muistio asukastilaisuudesta. Tammisaari Skärlandet. Maisemanhoitosuunnitelma ja maisema-alueen perustaminen*. Tammisaaren kaupunki, raatihuone, 10.3.2003.

Ekenäs stad, miljövårdsnämnden 1999: *Initiativ angående deltagande i miljöministeriets landskapvårdsprojekt, Skärlandet*. Ekenäs stad, miljövårdsnämnden 25.3.1999

Ekenäs stad 2006: *Ansökan om inrättande av Skärlandets landskapsvårdsområde*. 30.5.2006.

Forss, Sonja 2010a: *Lausuntoyhteenveto 3.3.2010. Luonnonsuojelulain mukaisen maisema-alueen perustaminen Pelkosenniemen Kairalan ja Luiron kyliin*. Suomen ympäristökeskus.

Forss, Sonja 2010b: *Kairalan- Luiron maisemanhoitoalueen valmistelun neuvonpito*. Ympäristöministeriön, maa- ja metsätalousministeriön sekä Suomen ympäristökeskuksen edustajien kokous 15.3.2010. Suomen ympäristökeskus.

Heikkilä, Tapio 2012: *VS: Hakemukset Suomen Kulttuurirahaston Uudenmaan ja Varsinais-Suomen rahastoille*. Sähköpostiviesti Matti Riihimäelle 9.2.2012.

Hyypänjokilaakson selvityshankkeen ohjausryhmä 2006a: *Hyypänjokilaakson maisema-alueen perustamisen selvityshankkeen ohjausryhmän kokouksen esityslista 30.6.2006.*

Hyypänjokilaakson selvityshankkeen ohjausryhmä 2006b: *Hyypänjokilaakson maisema-alueen perustamisen selvityshankkeen ohjausryhmän toisen kokouksen pöytäkirja 29.8.2006.*

Hyypänjokilaakson selvityshankkeen ohjausryhmä 2007a: *Hyypänjokilaakson maisema-alueen perustamisen selvityshankkeen ohjausryhmän neljännen kokouksen pöytäkirja 10.10.2007.*

Hyypänjokilaakson selvityshankkeen ohjausryhmä 2007b: *Hyypänjokilaakson maisema-alueen perustamisen selvityshankkeen ohjausryhmän kuudennen (viidennen) kokouksen pöytäkirja 10.12.2007.*

Hyypänjokilaakson selvityshankkeen ohjausryhmä 2008: *Hyypänjokilaakson maisema-alueen perustamisen selvityshankkeen ohjausryhmän seitsemännen (kuudennen) kokouksen pöytäkirja 11.3.2008.*

Johansson, Märten ja Heikkilä, Mikael 2006: *Ansökan om inrättande av Skärlandets landskapvårdområde.* Tammisaaren kaupungin hakemus maisema-alueen perustamisesta ympäristöministeriölle. Ekenäs stad 30.5.2006.

Lassila, Jari ja Lassila, Anna-Maija 2009: *Lausunto: Kairalan ja Luiron kylien maisemanhoitoalueen perustaminen.* Lausunto Lapin ympäristökeskukselle 28.6.2009.

Lassila, Lauri 2009: *Lausunto: Kairalan ja Luiron kylien maisemanhoitoalueen perustaminen.* Lausunto Lapin ympäristökeskukselle 27.7.2009.

Munsterhjelm, Gustav ja Stordell, Jouni 1999a: *Maisemansuojelualueen perustaminen Tammisaaren Skärlandet lähiympäristöineen.* Tammisaaren kaupungin ympäristösuojelusihteri Gustav Munsterhjelmmin kirje Ympäristöministeriön ylitarkastaja Tapio Heikkilälle 23.2.1999.

Munsterhjelm, Gustav ja Stordell, Jouni 1999b: *Skärlandet-Gullön maisemanhoito-ohjelma 1999- 2001.* Maakunnan kehittämisraha hakemus Uudenmaan liitolle 20.12.1999.

Munsterhjelm, Gustav ja Seppänen, Raija 2002: *Tammisaari Gullö-Skärlandet. Maisemanhoitosuunnitelma ja maisema-alueen perustaminen*. Ohjausryhmän kokous 4.10.2002. Kokousmuistio.

Munsterhjelm, Gustav ja Seppänen, Raija 2003a: *Tammisaari Skärlandet. Maisemanhoitosuunnitelma ja maisema-alueen perustaminen*. Ohjausryhmän kokous 11.2.2003. Kokousmuistio.

Munsterhjelm, Gustav ja Seppänen, Raija 2003b: *Tammisaari Skärlandet. Maisemanhoitosuunnitelma ja maisema-alueen perustaminen*. Muistio asukastilaisuudesta 13.5.2003.

Ratamáki, Outi 2009b: *Suojelukeskustelun problematiikkaa...* Sähköpostiviesti Matti Riihimäelle 11.9.2009.

Rinkineva-Kantola, Leena 2009: *VS: Söderfjärdenin maisema-alue*. Sähköpostiviesti Matti Riihimäelle 22.9.2009.

Seppänen, Raija 2013: *Tammisaari Skärlandet. Luonnonsuojelulain mukaisen maisema-alueen perustaminen ja hoitosuunnitelma*. Esitys hoitosuunnitelman sisällöstä 17.11.2003.

Stordell, Jouni 1999a: *Brev till odlare på Skärlandet i Ekenäs*. Tammisaaren kaupunki, ympäristötoimisto 1999.

Stordell, Jouni 1999b: *Mötesprotokoll 11.2.1999*. Referens Kallelsebrev till odlare på Skärlandet med omgivning i Ekenäs. Tammisaaren kaupunki, ympäristötoimisto 12.2.1999.

Stordell, Jouni 1999c: *Expedition Skärlandet*. Kutsu osallistujille 26.4.1999. Ympäristöministeriön, Tammisaaren kaupungin ja Uudenmaan liiton edustajien vierailu Skärlandetin kolmelle maatilalle 28.4.1999.

Stordell, Jouni 1999d: *Rådplägning och informationstillfälle om landskapsområdet Skärlandet i Ekenäs 3.12.1999*. Tammisaaren kaupunki, ympäristötoimisto 1999.

Stordell, Jouni 2001: *Aineistoa aiheesta Skärlandet-Gullö maisemanhoitoalue*. Tammisaaren kaupunki, ympäristötoimisto 20.4.2001.

Stordell, Jouni 2002: *Skärlandet - Gullö maisemanhoitoalue. Avustushakemus / maisemanhoitohanke*. Tammisaaren kaupunki, ympäristötoimisto 11.4.2002.

Tammisaaren kaupunki 1999: *Skärlandet –Gullön maisemanhoito-ohjelma*. Tammisaaren kaupungin ympäristösuojelusihteeri Gustav Munsterhjelmin kirje Ympäristöministeriön ylitarkastaja Tapio Heikkilälle 28.4.1999.

Tammisaaren kaupunki 2002: *Skärlandet –Gullön maisemanhoitoalue*. Avutushakemus/maisemanhoitohanke.11.4.2002.

Virtanen, Julia 2013: *Kulttuurikartoituskurssi. Kokemuksia Jyväskylästä*. Aluearkkitehti Julia Virtanen Jyväskylän kaupunki, 12.2.2013 Pori.

Julkaistu alkuperäisaineisto

Alanne, Maria; Honka, Aapo ja Karjalainen, Niina 2014: *Lokan ja Porttipahdan tekojärvien säännöstelyn kehittäminen*. Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus, raportteja 38.

Elo, Tiina ja Seppälä, Sirkka-Liisa 2013: *Isojen pirttien kylät. Pelkosenniemen kulttuuriympäristöohjelma*. *Suomen ympäristö 1|2013*. Ympäristöministeriö, Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus.

Etelä-Pohjanmaan kyläympäristöjen kehittämishanke 2006: *Etu-Hyypän kylän maisemasuunnitelma*. Länsi-Suomen ympäristökeskus, Painotalo Casper Oy.

Etelä-Pohjanmaan liitto 2009: *Etelä-Pohjanmaan liiton lausunto lausuntopyyntöön luonnonsuojelulain mukaisen maisema-alueen perustamisesta Kauhjoen Hyypänjoki-laaksoon* YM 3/576/2008 EPL Dnro 283/2008, 4.2.2009. Etelä-Pohjanmaan liitto.

Etelä-Pohjanmaan liitto 2012: *Etelä-Pohjanmaan maakuntakaava, Vaihekaava I – tuulivoima*. Luonnos 28.5.2012. [WWW] http://www.epliitto.fi/upload/files/1VMK_luonnoskartta30052012_PAINOON.pdf Viitattu 10.6.2014.

Etelä-Pohjanmaan liitto 2012a: *Etelä-Pohjanmaan maakuntakaava: Vaihekaava I - Tuulivoima, kaavaselostus*. Sarja A:37. Luonnos 28.5.2012. [WWW] http://www.epliitto.fi/upload/files/Kaavaselostusluonnos_vaihekaava_I_tuuli-voima.pdf Viitattu 10.6.2014.

Etelä-Pohjanmaan liitto 2012b: *Etelä-Pohjanmaan I Vaihemaakuntakaava. Teema-kartta*. Luonnos 28.5.2012. [WWW] http://www.epliitto.fi/upload/files/Tuuli-voima_kaavaluonnos_yhdist.pdf Viitattu 10.6.2014.

Etelä-Pohjanmaan liitto & Finnish Consulting Group 2012: *Etelä-Pohjanmaan tuulivoimaselvitys*. Sarja A:38. ISBN 978-951-766-175-1 (verkkojulkaisu), ISSN 1237-993X.

Etelä-Pohjanmaan maakuntamuseo 2009: *Luonnonsuojelulain mukaisen maisemanhoitoalueen perustaminen Kauhajoen Hyypänlaaksoon*. Etelä-Pohjanmaan maakuntamuseo 27.2.2009.

Etelä-Pohjanmaan metsäkeskus ja metsänhoitoyhdistys Lakeus 2007. *Kirje metsänomistajille* 6.6.2007.

Hannula, Hanna; Nikula, Suvi 2004: *Suojavyöhykkeiden ja maisemanhoidon yleissuunnitelma Kauhajoelle Havuskylän ja Aronkylän välille*. Länsi-Suomen ympäristökeskus.

Heinonen, Anneli; Wahlberg, Anna ja Nuutinen, Elsi 2000: *Hyypänjokilaakson maisemanhoitosuunnitelma*. Etelä-Pohjanmaan maaseutukeskus. Maa- ja kotitalousnaisten piirikeskus. Kauhajoen kunta.

Hjelt, Anu ja Pääkkö, Elisa 2006: *Luiron soiden hoito- ja käyttösuunnitelma*. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja C 8. Metsähallitus.

Hyypän kyläyhdistys ja Kauhajoen kaupunki 2007: *Tiedote maanomistajille Hyypänjokilaakson maisema-alueen perustamisselvityshankkeesta* 17.4.2007.

Hyypän kyläyhdistys ja Kauhajoen kaupunki 2008: *Tiedote maanomistajille Hyypänjokilaakson maisema-alueen perustamisselvityshankkeesta* 5.11.2008.

Hyypänjokilaakson maisemanhoitoalueen neuvottelukunta 2010. *Kokouspöytäkirja* 9.9.2010.

Hyypänjokilaakson maisemanhoitoalueen neuvottelukunta 2011a. *Toimintasuunnitelma vuodelle 2011*. WWW http://www.kauhajoki.fi/images/kulttuuri/Hyypa/Toimintasuunnitelma_2011.pdf

Hyypänjokilaakson maisemanhoitoalueen neuvottelukunta 2011b. *Kokouspöytäkirja* 1.11.2011.

Hyypänjokilaakson maisemanhoitoalueen neuvottelukunta 2012: *Utiskirje neuvottelukunnan jäsenille ja postituslistalaisille* 30.6.2012.

Hyypänjokilaakson maisemanhoitoalueen neuvottelukunta 2013. *Hyypänjokilaakson maisemanhoitoalueen neuvottelukunnan johtosääntö*. WWW <http://www.kauhajoki.fi/images/kulttuuri/Hyypa/Johtosxxntx.pdf> Viitattu 9.9.2013.

Hyypän kyläseura ry/ Hyypänjokilaakson maisemanhoitokunta 2009: *Hyypänjoen luonnonmukainen kunnostus. Euroopan aluekehitysrahaston (EAKR) rahoittaman projektin kuvaus*. WWW. <https://www.eura2007.fi/rrtiepa/projekti.php?projekti-koodi=A31081> .Viitattu 12.3.2013.

Hyypän kehittämisryhmä 2001: *Loppuraportti*.

Jolkkonen, Marketta 1988: *Maisemaselvitys ja maisemanhoito-ohjeita Skärlandetin-Gullön alueelle Tammisaarella*. Uudenmaan ympäristökeskus, Helsinki.

Kahila, Petri 1998: *Hämes-Havunen. Pohjalaistalosta kulttuurikyläksi*. Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus, Seinäjoki.

Kainuun ympäristökeskus 2001: *Maisema-alueen perustaminen Kainuun liiton 11.6.2001 tekemän esityksen pohjalta*. Päätös dnro 1201L0070-27. 19.11.2001.

Kairalan kyläseura 2009a: *Kairalan kyläseuran kokouspöytäkirja* 17.5.2009.

Kairalan kyläseura 2009b. *Kairalan kyläseura ry:n lausunto Kairalan ja Luiron maisemanhoitoalueen perustamispäätösluonnoksesta*. Lausunto Lapin ympäristökeskuskelle 28.7.2009.

Kairalan kyläseura 2010-2013. *Kairalan kyläseuran sivusto/Puheenjohtajan palsta*. WWW. Viitattu 22.9.2015. <http://kairalankylaseura.lappi.fi/seura/puheenjohtajan-palstat>

Kairalan ja Luiron kyläseurat 2009: *Kairalan ja Luiron kyläseurojen esitys Pelkosenniemen kunnanhallitukselle* 17.5.2009.

Kangas Riitta 2009: *Lausunto Lapin ympäristökeskukselle*. 20.7.2009.

Kauhajoen kaupunki 2009a: *Maanomistajapalaute luonnonsuojelulain mukaisen maisema-alueen perustamisesta Kauhajoen Hyypänjokilaaksoon* Viite: Hakemus Hyypänjokilaakson maisemanhoitoalueen perustamiseksi. Kauhajoen kaupungin kirje Ympäristöministeriön ylitarkastaja Tapio Heikkilälle 5.1.2009.

Kauhajoen kaupunki 2009b: *Tervetuloa Hyypänjokilaakson maisemanhoitoalueen perustamisjuhlaan!* Kauhajoen kaupungin kutsu tilaisuuteen 4.7.2009.

Kauhajoen kaupunki 2006-2008: *Ilmoitustaulu*. Hyypän maisema-aluehankkeen verkkosivusto 2006-2008. [WWW] http://www.kauhajoki.fi/site?node_id=553 Viitattu 23.9.2012.

Kauhajoen kaupunki 2010: *Kutsu Hyypänjokilaakson neuvottelukunnan ensimmäiseen kokoukseen* 11.8.2010.

Kauhajoen kaupunki 2013: *Hyypänjokilaakson maisemanhoitoalueen neuvottelukunta*. WWW. http://www.kauhajoki.fi/site?node_id=1013 Viitattu 9.9.2013.

Kauhajoen kaupunki ja Hyypän kyläseura ry 2008: *Hakemus Hyypänjokilaakson maisemanhoitoalueen perustamiseksi*. Kauhajoen kaupungin ja Hyypän kyläseuran hakemus ympäristöministeriölle 10.11.2008.

Kauhajoen kunta 1998: *Hanke-ehdotus valtakunnallisesti arvokkaan maisema-alueen maisemanhoitosuunnitelman laadinnasta*. Kauhajoen kunnan hanke-ehdotus ympäristöministeriölle 29.10.1998.

Kauhajoen kunta 2001: *Hyypän maisemanhoitosuunnitelma, rakennettu ympäristö*. Ympäristöosasto, Kauhajoki 2001.

Kautiainen, Risto 2007: *Hyvä on Hyypässä hypellä. Historiaa ja tarinaa 1900-luvun Hyypästä*. Hyypän kyläseura, Vaasa 2007.

Kuoppala, Annukka; Asunmaa, Riikka; Purola, Hanne 2013: *Maaseudun kulttuurimaisemat ja maisemanähtävyydet. Ehdotukset Pohjanmaan, Etelä- ja Keski-Pohjanmaan valtakunnallisesti arvokkaiksi maisema-alueiksi 2013*. Etelä-Pohjanmaan elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus. Raportteja 83/2013 [WWW] http://www.epliiitto.fi/upload/files/Maaseudun_kulttuurimaisemat_ja_maisemanähtävyydet_2013.pdf

Kemijoki Oy 2009: *Lausunto: Kairalan ja Luiron kylien maisemanhoitoalueen perustaminen. Lausuntopyyntö 11.6.2009, 100176880-274*. Lausunto Lapin ympäristökeskukselle 9.7.2009.

Kokko, Marjut; Kurkela, Anna; Pihkala, Antti ja Tallavaara, Kari 2009: *Komiat kylät pohjoisen maisemassa. Kairalan ja Luiron maisemanhoitoalueen hoito- ja käyttösuunnitelma*. Suomen ympäristö 9 | 2009. Lapin ympäristökeskus, Rovaniemi.

Kokko, Marjut; Peurasaari, Piritta 2014: *Simon Wanhat kylät - Simoniemen ja Simonkylän maisemanhoitoalueen hoito- ja käyttösuunnitelma*. Suomen ympäristö 2 | 2014. Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus, Helsinki.

Lapin liitto 2009: *Lausunto Kairalan ja Luiron maisemanhoitoalueen perustamispäätöksestä*. Lausunto Lapin ympäristökeskukselle 3.8.2009.

Lapin liitto 2010: *Lausunto luonnonsuojelulain mukaisen maisema-alueen perustamisesta Pelkosenniemen Kairalan ja Luiron kyliin*. Lausunto ympäristöministeriölle 13.1.2010.

Lapin luonnonsuojelupiiri 2009: *Lausunto Kairalan ja Luiron maisemanhoitoalueen perustamispäätösluonnoksesta*. Lausunto Lapin ympäristökeskukselle 16.7.2009.

Lapin läänin rakennusperinne ry 2009: *Lausunto Kairalan ja Luiron maisemanhoitoalueen perustamispäätösluonnoksesta*. Lausunto Lapin ympäristökeskukselle 31.7.2009.

Lapin maakuntamuseo 2009: *Kairalan ja Luiron maisemanhoitoalueen perustaminen*. Lausunto Lapin ympäristökeskukselle 23.7.2009.

Lapin ympäristökeskus 2007: *Maisema-alueen perustaminen*. Päätös LAP-2005-L-628-274. 11.4.2007.

Lapin ympäristökeskus 2008: *Kairalan ja Luiron kylille maiseman hoitosuunnitelma*. Tiedote 1.9.2008.

Lapin ympäristökeskus 2009a: *Kairalan ja Luiron maisemanhoitoalueen hoito- ja käyttösuunnitelma, luonnos lausuntopyyntö*. 27.2.2009. Lausuntopyyntö lähetettiin seuraaville tahoille: Lapin liitto, Metsäkeskus Lappi, Pelkosenniemen-Savukosken metsänhoitoyhdistys, Pelkosenniemen kunta, Kairalan kyläseura, Luiron kyläseura, Metsähallitus Lapin luontopalvelut, Oraniemen paliskunta, Pyhä-Kallion paliskunta, Lapin luonnonsuojelupiiri, Lapin maakuntamuseo, Tiehallinto Lapin piiri, Museovirasto.

Lapin ympäristökeskus 2009b: *Kairalan ja Luiron maisemanhoitoalueen hoito- ja käyttösuunnitelma, luonnos lausuntopyyntö*. 9.4.2009. Lausuntopyyntö lähetettiin seuraaville tahoille: Paliskuntain yhdistys, Suvanto-Kairan metsästysseura ry, MTK-Lappi, MTK-Koilliskaira, Lapin läänin rakennusperinne ry.

Lapin ympäristökeskus 2009c: *Lausuntopyyntö Kairalan ja Luiron maisemanhoitoalueen perustaminen*. 11.6.2009. Lausuntopyyntö lähetettiin seuraaville tahoille: Pelkosenniemen kunta, perustettavan maisemanhoitoalueen maanomistajat, Lapin liitto, Ympärisöministeriö, Metsäkeskus Lappi, Metsähallitus, Pelkosenniemen-Savukosken metsänhoitoyhdistys, Lapin maakuntamuseo, Museovirasto, Tiehallinto Lapin piiri, TE-keskus Lappi, MTK-Lappi, MTK-Koilliskaira, Kairalan kyläyhdistys, Luiron kyläyhdistys, Paliskuntain yhdistys, Oraniemen paliskunta, Pyhä-Kallion paliskunta, Suvanto-Kairan metsästysseura ry, Lapin luonnonsuojelupiiri, Lapin läänin rakennusperinne ry.

Lapin ympäristökeskus 2009d: *Esitys luonnonsuojelulain 32 § mukaisen maisemasuojelun alueen perustamiseksi Kairalan ja Luiron kyliin Pelkosenniemelle*. Lapin ympäristökeskuksen esitys ympäristöministeriölle 4.9.2009.

Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus: *Tiedotteet 2013*. WWW. Luotu 3.4.2013. Viitattu 10.8.2015. <https://www.ely-keskus.fi/web/ely/-/hankkeessa-luottiin-uusia-yhteistyomalleja-maisemanhoitoon-lapin-ely-keskus-#.VchbrmMu2KI>

Liikenne- ja viestintäministeriö 2009a: *Liikenne- ja viestintäministeriön lausunto lausuntopyyntöön YM 3/576/2008; 28.11.2008*. Liikenne- ja viestintäministeriö 4.2.2009.

Liikenne- ja viestintäministeriö 2009b: *Lausunto luonnonsuojelulain mukaisen maisema-alueen perustamisesta Pelkosenniemen Kairalan ja Luiron kyliin*. Lausunto ympäristöministeriölle 29.12.2009. Dnr 1888/05/2009.

Liikennevirasto 2011: *Etelä-Pohjanmaan pääteiden logistiikka- ja maankäyttöselvitys*. Julkaisu B:42 ISBN: 978-951-766-152-2 ISSN: 1239-0607. Seinäjoki 2011.

Lipponen, Merja, Jussila, Aili ja Peurasaari, Piritta (toim.) 2015: *Maisemat Ruotuun – maisemanhoidon malleja Lapista ja Kainuusta*. Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus.

Luiron kyläseura 2009: *Luiron kyläseuran kokouksen pöytäkirja 17.5.2009*.

Länsi-Suomen ympäristökeskus 2008: *Hyypänjokilaakson maisema-alueen perustaminen myötätuulessa*. Tiedote 11.11.2008. www.ymparisto.fi/print.asp?contentid=303229&lan=fi&clan=fi.

Länsi-Suomen ympäristökeskus 2009: *Lausunto luonnonsuojelulain mukaisen maisema-alueen perustamisesta Kauhajoen Hyypänlaaksoon*. Länsi-Suomen ympäristökeskus 9.2.2009.

Maa- ja metsätalousministeriö 2006: *Maa- ja metsätalousministeriön lausunto hakemuksesta Skärlandetin maisema-alueen perustamiseksi*. Dnro 2979/439/206. 11.8.2006.

Maa- ja metsätalousministeriö 2009: *Maa- ja metsätalousministeriön vastine lausuntopyyntöön 28.11.2009/dnro 2783/439/2008*. Maa- ja metsätalousministeriö 30.1.2009.

Maa- ja metsätalousministeriö 2010: *Lausunto luonnonsuojelulain mukaisen maisema-alueen perustamisesta Pelkosenniemen Kairalan ja Luiron kyliin*. Lausunto ympäristöministeriölle 2.2.2010. Dnro 2859/413/2009.

Maa ja Vesi Oy 2000: *Hyypän pohjavesialuesuunnitelma*. Maa ja Vesi Oy, Jaakko Pöyry Group. Kauhajoen kunta, Länsi-Suomen ympäristökeskus, Kauhajoki.

Metsähallitus 2006: *Lausunto hakemuksesta Skärlandetin maisema-alueen perustamiseksi*. 14.8.2006.

Metsähallitus 2012: *Tammisaaren ja Hangon itäisen saariston hoito- ja käyttösuunnitelma*. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja C 78. Kopijyvä Oy, Jyväskylä.

Metsäkeskus Etelä-Pohjanmaa 2007: *Metsäluonnon hoitohanke*. Metsäkeskus Etelä-Pohjanmaa. Seinäjoki.

Miljöministeriet 2007: *Inrättande av ett landskapsvårdsområde av riksintresse i enlighet med naturvårdslagen för Skärlandet i Ekenäs* (Miljöministeriets beslut 2007 nr 3/500/2007).

MTK-Lappi 2009: *Lausunto Kairalan ja Luiron kylien maisemanhoitoalueen perustamisesta*. Lausunto Lapin ympäristökeskukselle 11.8.2009.

Munsterhjelm, Gustav 1999: *Skärlandet- Gullön maisemanhoito-ohjelma 1999 – 2001*. Tammisaaren kaupunki, ympäristötoimisto 17.5.1999.

Munsterhjelm, Gustav 2003: *Skärlandet. Luonnonsuojelulain mukaisen maisema-alueen perustaminen ja hoitosuunnitelma*. Kutsu viranomaiskokoukseen 27.10.2003.

Museovirasto 2009a: *Museoviraston vastine lausuntopyyntöön 28.11.2008*. Museovirasto 22.1.2009.

Museovirasto 2009b: *Museoviraston lausuntoja – tiedotteet. Valtausalueet tulisi rajata Kauhajoen Hyypänjokilaakson arvokkaan maisema-alueen ulkopuolelle*. [WWW] Julkaistu 25.2.2009. Lainattu 22.9.2012. <http://www.nba.fi/fi/lausuntoja>

Museovirasto 2009c: *Lausunto: Kairalan ja Luiron kylien maisemanhoitoalueen perustamisesta*. Lausunto Lapin ympäristökeskukselle 31.7.2009.

Museovirasto 2010: *Lausunto luonnonsuojelulain mukaisen maisema-alueen perustamisesta Pelkosenniemen Kairalan ja Luiron kyliin*. Lausunto ympäristöministeriölle 14.1.2010.

Museovirasto 2014: *Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY*. [WWW] http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1721 Viitattu 12.6.2014.

Museovirasto 2015a: *Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY*. [WWW] http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=2138 Viitattu 22.6.2015.

Museovirasto 2015b: *Rakennettu kulttuuriympäristö. Valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt 1993 -luettelo*. [WWW] <http://www.nba.fi/rky1993/kohde624.htm> Viitattu 9.9.2015.

Natur och Miljö 2006: *Inbegärt utlåtande om ansökan om inrättande av landskapvårdsområdet Skärlandet*. 15.8.2006.

Nummijärvi, Marketta 2008: *Lakeuksien laidalta Katikan kuruille. Hyypänjokilaakson maisemanhoitoalueen käyttö- ja hoitosuunnitelma*. Suomen ympäristö 37 | 2008. Länsi-Suomen ympäristökeskus, Vaasa.

Oikeusministeriö 2008: Oikeusministeriön vastine lausuntopyyntöön YM 3/576/2008. Oikeusministeriö 5.12.2008.

Ojala, Asko 2005: Hyypän kyläseuran puhelinkokouspöytäkirja 27.11.2005. Hyypän kyläseura 2005.

Paliskuntain yhdistys 2009: *Viite Lausuntopyyntö Kairalan ja Luiron maisemanhoitoalueen hoito- ja käyttösuunnitelmaan*. Lausunto Lapin ympäristökeskukselle 27.7.2009.

Pelkosenniemen kunta 2009. *Kunnanhallituksen kokouspöytäkirja 19.5.2009*.

Pelkosenniemen kunta 2015: *Pelkosenniemen kylät ja luonto*. WWW. Luotu 18.6.2013, viitattu 10.8.2015. http://www.pelkosenniemi.fi/download/Kylat_ja_luonto.pdf

Riihimäki, Matti 2011: *Skärlandet - Neuvoteltu, asuttu ja arvostettu maisemanhoitoalue*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto. Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos, Turku.

Savea, Tarja (toim.) 1996: *Kyrönjoen vesistöalueen suojavyöhykkeiden mallisuunnitelmat Hyypänjoelle ja Lehmäjoelle*. Vaasan läänin vesiensuojeluyhdistys ry ja Länsi-Suomen ympäristökeskus, Pietarsaari.

Seppälä, Keijo T ja Yli-Teevahainen Ville 1999: *Valtakunnallisesti arvokkaan Hyypänjokilaakson kulttuurimaisema-alueen luontokartoitus*. Ympäristöselvitys Naava ry. Kauhajoen kunta, Kauhajoki.

Similä, Jukka; Raunio, Anne; Hildén, Mikael ja Anttila, Susanna 2010: Luonnonsuojelulainsäädännön arviointi – Lain toimivuus ja kehittämistarpeet. *Suomen ympäristö 27/2010*, Suomen ympäristökeskus (SYKE).

Sisäasiainministeriö 2009: *Sisäasiainministeriön vastine lausuntopyyntöön 28.11.2009 YM 3/576/2008*. Sisäasiainministeriö 23.1.2009.

Suomen luonnonsuojeluliitto 2006: *Lausunto Skärlandetin maisema-alueen perustamisesta*. 19.8.2006.

Suomen luonnonsuojeluliitto 2009: *Suomen luonnonsuojeluliiton lausunto Hyypänjokilaakson maisemanhoitoalueesta*. 30.1.2009.

Suomen maisema-arkkitehtien liitto MARK 2006: *Lausunto hakemuksesta Skärlandetin maisema-alueen perustamiseksi* 28.7.2006.

Suomen maisema-arkkitehtiliitto ry 2010: *Lausunto luonnonsuojelulain mukaisen maisema-alueen perustamisesta Pelkosenniemen Kairalan ja Luiron kyliin*. Lausunto ympäristöministeriölle 5.1.2010.

Suomen ympäristökeskus 2006: *Lausunto hakemuksesta Skärlandetin maisema-alueen perustamiseksi Tammisaareen* 14.8.2006.

Suomen ympäristökeskus 2010: *Lausunto luonnonsuojelulain mukaisen maisema-alueen perustamisesta Pelkosenniemen Kairalan ja Luiron kyliin*. Lausunto ympäristöministeriölle 12.1.2010.

Tammisaaren kaupunki 2005: *Maisema-alue Skärlandet. Hoito- ja käyttösuunnitelma*. [WWW] Julkaistu 2.4.2005. Viitattu 30.10.2015. http://www.ym.fi/fi-FI/Luonto/Luonnon_monimuotoisuus/Luonnonsuojelualueet/Maisemanhoitoalueet

Tiehallinto, Lapin tiepiiri 2009: *Kairalan ja Luiron maisemanhoitoalueen perustaminen, päätösluonnos*. Lausunto Lapin ympäristökeskukselle 21.7.2009.

Tiehallinto 2009: *Luonnonsuojelulain mukaisen maisema-alueen perustamiseksi Pelkosenniemen Kairalan ja Luiron kyliin*. Lausunto ympäristöministeriölle 2.12.2009. Dnro 2222/2009/30/6.

Tielaitos 1998: *Kantatien 44 yleissuunnitelma välillä Kauhajärvi –Koskenkylä, Kauhajoki*. Tiivistelmäraportti. Tielaitos, Vaasa.

Tielaitos, Uudenmaan tiepiiri 2000: *Mt 1002 Skåldön tieyhteysselvitys, Ympäristövaikutusten arviointiselostus*.

Uudenmaanliitto liitto 2007: *EU:n tavoite 2 -ohjelma Uudellamaalla 2000-2006*. Uudenmaanliitto liitto, Helsinki.

Uudenmaan ympäristökeskus 2006. *Lausunto maisema-alueen perustamisesta Skärlandetiin*. 14.8.2006.

Valtioneuvosto 1998: *Valtioneuvoston päätös Euroopan yhteisön Natura 2000 -verkoston Suomen ehdotuksen hyväksymisestä 20.8.1998*. [WWW] http://www.ym.fi/fi-FI/Luonto/Luonnon_monimuotoisuus/Luonnonsuojelualueet/Naturaalueet Viitattu 6.5.2014.

Valtioneuvosto 2002: *Valtioneuvoston päätös Euroopan yhteisön Natura 2000 -verkoston Suomen ehdotuksen täydentämisestä 8.5.2002*. [WWW] http://www.ym.fi/fi-FI/Luonto/Luonnon_monimuotoisuus/Luonnonsuojelualueet/Naturaalueet Viitattu 6.5.2014.

Vehviläinen, Anu 2008: *Ministerin vastaus kirjalliseen kysymykseen eduskunnalle*. KK 628/2007 vp — Raimo Vistbacka /ps. 20.2.2008.

Vistbacka Raimo 2008: *Kantatien 44 rakentaminen osuudelle Kauhajärvi-Koskenkylä Kauhajoella*. Kirjallinen kysymys eduskunnalle. Kirjallinen kysymys 628/2007 vp. KK 628/2007 vp. 28.1.2008

Yle 2010: *Skåldö skola fick ny ägare*. Julkaistu 5.11.2010. Viitattu 28.10.2015. <http://svenska.yle.fi/artikel/2010/11/05/skaldo-skola-fick-ny-agare>

Ympäristöministeriö 1999: *Määräraha Hyypänjokilaakson maisemanhoitoalueen laatimiseen*. Dnro 4/566/99. 25.3.1999.

Ympäristöministeriö 2006a: *Määrärahan myöntäminen Hyypänjokilaakson maisema-aluehankkeeseen*. Dnro YM3/5512/2006 Ympäristöministeriö 18.5.2006.

Ympäristöministeriö 2006b: *Lausuntopyyntö hakemuksesta Skärlandetin maisema-alueen perustamiseksi*. YM3/576/2006. Ympäristöministeriö 26.6.2006.

Ympäristöministeriö 2007a: *Skärlandetin maisemanhoitoalue – Suomen ensimmäinen luonnonsuojelulain mukainen valtakunnallinen maisema-alue*. [WWW] Valtion ympäristöhallinto. Päivitetty 26.6.2007. Viitattu 28.12.2009. <http://www.ymparisto.fi/default.asp?contentid=239375&lan=FI>

Ympäristöministeriö 2007b: *Ympäristöministeriön päätös. Luonnonsuojelulain mukaisen valtakunnallisesti merkittävän maisema-alueen perustaminen Tammisaaren Skärlandetiin* 26.6.2007.

Ympäristöministeriö 2007c: *Tammisaaren Skärlandetin maisemanhoitoalueesta annettujen lausuntojen yhteenveto* 2.4.2007. Tapio Heikkilän kirje Tammisaaren kaupungin ympäristötoimistolle 2.4.2007.

Ympäristöministeriö 2007d: *Tänään perustettava Tammisaaren Skärlandetin maisemanhoitoalue on ensimmäinen luonnonsuojelulain mukainen valtakunnallinen maisema-alue*. Ympäristöministeriön lehdistötiedote 18.6.2007.

Ympäristöministeriö 2008: *Lausuntopyyntö luonnonsuojelulain mukaisen maisema-alueen perustamisesta Kauhajoen Hyypänjokilaaksoon*. Ympäristöministeriö. Dnro YM 3/576/2008.

Ympäristöministeriö 2009a: *Ympäristöministeriön päätös Hyypänjokilaakson maisemanhoitoalueesta*. Dnro YM3/576/2008. Helsinki 5.8.2012.

Ympäristöministeriö 2009b. *Lausuntopyyntö luonnonsuojelulain mukaisen maisema-alueen perustamiseksi Pelkosenniemen Kairalan ja Luiron kyliin*. Dnro. YM 3/576/2009. 28.11.2009.

Ympäristöministeriö 2010: *Ympäristöministeriön päätös Kairalan- Luiron maisemanhoitoalueesta*. Dnro YM3/576/2009. Helsinki 20.4.2010.

Ympäristöministeriö 2012a: *Hyypänjoella Suomen paras maisemahanke*. Ympäristöministeriön tiedote 5.11.2012.

Ympäristöministeriö 2012b: *Suomen parasta maisemahanketta etsitään kolmatta kertaa*. Ympäristöministeriön tiedote 26.3.2012. WWW. http://www.ym.fi/fi-FI/Ajan-kohtaista/Tiedotteet/Tiedotteet_2012/Suomen_parasta_maisemahanketta_etsitaan_%281052%29 Viitattu 9.9.2013.

Ympäristöministeriö, Lapin Ely-keskus ja Kairalan kyläseura 2010: *Lapin ensimmäinen maisemanhoitoalue perustettiin Pelkosenniemelle*. Tiedote 20.4.2010.

Lehtiartikkelit

Etelä-Uusimaa 2007: Askel kohti uudenlaista ympäristö- ja luonnonsuojelupolitiikkaa. Suomen ensimmäinen valtakunnallinen maisemanhoitoalue Tammisaareen. *Etelä-Uusimaa* 28.6.2007.

Havula, Jorma 2009: Lehtomäki: Maiseman vaaliminen lähtee asukkaista. *Ilkka* 6.8.2009.

Ipala-Klemm, Merja 2007: Skärlandet on maisemien aatelia. *Turun Sanomat* 27.6.2007

Kahari, Osmo 2006: Hyypänlaakso on löydetty uudestaan. *Pohjalainen* 13.9.2006.

Kaleva 2008: Kairalassa arvokas kylämiljö. *Kaleva* 26.9.2008.

Kasurinen, Sami 2010: Kairala ja Luiro eurooppalaisen kulttuuriperinteen kohteeksi. *Koillis-Lappi* 22.4.2010

Kauhajoen kunnallislehti 11.2006 - 10.2010 <http://www.kauhajoenkunnallislehti.fi/>

Kauhajoen kunnallislehti 2009a: Hyypänjokilaaksosta maan suurin maisemanhoitoalue. *Kauhajoen kunnallislehti* 7.8.2009.

Kauhajoen kunnallislehti 2009b: Näkökulmia. *Kauhajoen kunnallislehti* 12.8.2009

Kauhajoki-lehti 2014: Pilaavatko rakennukset Hyypänjokilaakson? *Kauhajoki-lehti* 2.7.2014.

Koljonen, Katja 2007: Tammisaareen perustettiin koko kansan maisema-alue. *Maa-seudun tulevaisuus* 27.7.2007.

Kotikymppi 2010: Arvokas tunnustus Kairan ja Luiron kylille. *Kotikymppi* 22.4.2010.

Laine, Senni 2007: Saijan kylästä Lapin ensimmäinen maisema-alue. *Kaleva* 12.4.2007.

Mainio, Tapio 2007a: Saijasta Lapin ensimmäinen maisema-alue. *Helsingin Sanomat* 19.4.2007.

Mainio, Tapio 2007b: Natura torpedoi maisema-alueet. *Helsingin Sanomat* 19.4.2007.

Nieminen, Eini ja Kotiaho, Janne 2015: Vapaaehtoinen luonnonsuojelu ei riitä. *Helsingin Sanomat*. Vieraskynä 12.12.2015.

Nummijärvi, Marketta 2007: Kantatie 44:n itälinjauksen puolesta. *Kauhajoen kunnallislehti* 15.6.2007.

Nöjd, Kristoffer 2007: För den unika miljön och ett fortsatt lantbruk i skärgården. Ministerbesök på Skåldö. *Västra Nyland* 27.6.2007.

Oinas, Sointu 2010a: Rakennukset sopivasti maisemassa. *Pohjolan Sanomat* 21.4.2010.

Oinas, Sointu 2010b: Rakennukset istuvat sopivasti maisemassa. *Lapin Kansa* 21.4.2010.

Pitkänen, Sanna 2009: Ministeri Lehtomäki vihkii Hyypänjokilaakson maisemanhoitoalueen. *Pohjalainen* 5.8.2009.

Puttonen, Silja 2007: Vanhat niityt säilyvät Tammisaarella. *Helsingin Sanomat* 27.6.2007.

Rakennusperintö 2007: Saijan kylästä tehtiin maisema-alue. *Rakennusperintö.fi* 19.4.2007. [WWW] viitattu 21.4.2015. http://www.rakennusperinto.fi/news/Uutiset_2007/fi_FI/saijankyla/

Ranninen, Tuija 2007: Deras kor ser till att marken blir unikt område. *Hufvudstadsbladet* 27.6.2007.

Savolainen, Tomi 2007: Skärlandet halusi arvokkaan maiseman virallisen leiman. *Tekniikka & Talous* [WWW] Luotu 27.6.2007. Viitattu 13.10.2009. <http://www.tekniikkatalous.fi/rakennus/article28647.ece>

Suomenmaa 2007: Skärlandetista tulee maisema-alue. *Suomenmaa* 27.6.2007.

Virtanen, Heli 2009: Perinteinen maalaismaisema säilyy kyläläisten yhteistyöllä. *Maaseudun tulevaisuus* 7.8.2009.

Västra Nyland 2003: Skötselrekommendationer för unika Skåldö-landskap tar form. *Västra Nyland* 11.3.2003.

Västra Nyland 2007: Skåldö först i landet. *Västra Nyland* 27.6.2007.

Tutkimuskirjallisuus

Aalto yliopisto: *Maisemarakenne*. Luotu 30.6.2014. Viitattu 26.5.2017. <https://wiki.aalto.fi/display/MAPER/Maisemarakenne>

Aarrevaara, Eeva 2009: *Maaseudun kulttuuriympäristön muutos ja suunnitteluprofessio 1900-luvulla*. Teknillinen korkeakoulu, Insinööritieteiden ja arkkitehtuurin tiedekunta. Arkkitehtuurin laitos, Arkkitehtuurin tutkimuksia 2009/37, Espoo.

Adger, W. Neil & Luttrell, Cecilia 2000: Property rights and the utilisation of wetlands. *Ecological Economics* 35: 75–89. Viitatus Naskalin (2015) mukaan.

Ahonen, Sanna 1997: *Mitä on suojeltu kun on suojeltu luontoa?* Pro gradu-tutkielma. Limnologian ja ympäristönsuojelun laitos, Helsingin yliopisto.

Alasuutari, Pertti 1999: *Laadullinen tutkimus*. Vastapaino, Tampere.

Alastalo, Marja ja Åkerman, Maria 2010: Asiantuntijahaastattelun analyysi: faktojen jäljillä. Teoksessa Ruusuvuori, J; Nikander, P ja Hyvärinen, M (toim.): *Haastattelun analyysi*. Vastapaino, Tampere.

Aldrich, Howard 2001: *Organizations Evolving*. 3. painos Sage Publications, London.

Antrop, Marc 2013: A brief history of landscape research. Julkaisussa Howard, Peter, Thompson, Ian and Waterton, Emma (toim.): *The Routledge Companion to Landscape Studies*. Routledge International Handbook p. 12-22, Routledge, London.

Antrop, Marc and Eetvelde, Veerle Van 2017: *Landscape Perspectives: The Holistic Nature of Landscape*, Springer, Dordrecht, The Netherlands.

Arler, Finn 2008: A true landscape democracy. Teoksessa Arntzen, Sven and Brady, Emily (toim.): *Humans in the Land: The Ethics and Aesthetics of the Cultural Landscape*. Unipub, Oslo, p. 75-99. Viittaus Castiglioni ja Ferrarion (2018, 41) mukaan.

Arler, Finn & Mellqvist, Helena 2015: Landscape democracy, three sets of values, and the connoisseur method. *Environmental Values*, 24(3), 271–298. Viittaus Castiglioni and Ferrario (2018, 41) mukaan.

Arthur, W. Brian 1989: Competing Technologies, Increasing Returns, and Lock-In by Historical Events. *The Economic Journal* 99:394, 116-131.

Arthur, W. Brian 1990: Positive Feedbacks in the Economy. *Scientific American* 262, 92-99.

Asikainen, Eveliina 2014: *Luontopolitiikkaa lähiöissä. Lähiöluonnon muotoutuminen Tampereen Hervannassa ja Vuoreksessa*. Tampereen yliopisto, Tampere University Press, Tampere.

Bassanini, Andrea P. & Dosi, Giovanni 2001: When and how chance and human will can twist the arms of clio: an essay on path dependence in a world of irreversibilities. Teoksessa Garud, R. & Karnøe, P. (toim.): *Path dependence and creation*. Mahwah, N.J., Lawrence Erlbaum Associates.

Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas 1966/1994: *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen : tiedonsosiologinen tutkielma*. Suomentanut ja toimittanut Vesa Raiskila. Gaudeamus, Helsinki, 1994. Alkuteos: *The social construction of reality: a treatise in the sociology of knowledge*. Doubleday, New York, 1966.

Berencreutz, Magnus 2014: Ett paradigmskifte (?) i svensk geografi. *Geografiske Notiser* 63(3), 127-136.

Borg, Pekka 2008: *Monimuotoisuuden aika. Luonnonnähtävyyksistä Naturaan*. Suomen ympäristösuunnittelu Oy. Karisto, Hämeenlinna.

Boschma, Ron 2004: Competitiveness of Regions from an Evolutionary Perspective. *Regional Studies*, Volume 38, no. 9, 1001-1014.

Bourdieu, Pierre 1990: *Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste*. Routledge & Kegan Paul, New York.

Bousquet, Antoine 2009: *The Scientific Way of Warfare*. Columbia University Press, New York.

Brouwer, Floor; Heide, Martijn van der 2009: *Multifunctional rural land management: economics and policies*. Earthscan, UK.

Carpelan, Bo 2005: *Kesän varjot*. Otava, Keuruu.

Castiglioni, Benedetta & Ferrario, Viviana 2018: Exploring the concept of 'democratic landscape'. Teoksessa Egoz, Shelley; Jørgensen, Karsten & Ruggeri, Deni (toim.): *Defining Landscape Democracy. A Path to Spatial Justice*. Edward Elgar Publishing Limited, UK.

Clark, John; Darlington, John ja Fairglough Graham (toim.) 2003: *Polkuja eurooppalaiseen maisemaan*. PCL.

Cresswell, Tim 2004: *Place – a short introduction*. Oxford: Blackwell Publishing.

Davoudi, Simin 2012: Resilience: a bridging concept or a dead end? *Planning Theory & Practice* 13: 2, 299–333.

Dewey, John 1999: *Pyrkimys varmuuteen*. Gaudeamus, Helsinki. Alkuperäinen teos: The Quest for Certainty. A Study of the Relation of Knowledge and Action 1929.

Donmoyer, Robert 2000: Generalizability and the Single-case study. Teoksessa Gomm, Roger; Hammersley, Martyn & Foster, Peter (toim.): *Case study method*. London, Sage, 45–68.

Dosi, Giovanni 2000a: The Research on Innovation Diffusion: An Assessment. Teoksessa Dosi G. (toim.): *Innovation, Organization and Economic Dynamics: selected essays*. Edward Elgar Publishing. Cheltenham.

Dosi, Giovanni 2000b. Hierarchies, Markets and Power: Some Foundational Issues on the Nature of Contemporary Economic Organizations. Teoksessa Dosi G. (toim.): *Innovation, Organization and Economic Dynamics: selected essays*. Edward Elgar Publishing. Cheltenham.

Easterby-Smith, M; & Thorpe, R; & Lowe, A. 2002: *Management Research. An Introduction*. 2.painos. London, Sage Publications.

Egoz, Shelley; Jørgensen, Karsten & Ruggeri, Dani (toim.) 2018: *Defining Landscape Democracy. A Path to Spatial Justice*. Edward Elgar Publishing Limited, UK.

Eräsaari, Risto 2007: Konteksti. Teoksessa Laine, M; Bamberg, J. & Jokinen, P. (toim.): *Tapaustutkimuksen taito*. Gaudeamus Oy, Helsinki.

Eurooppalainen maisemayleissopimus 2006. Luotu 2006. Viitattu 11.10.2015 http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2006/20060014/20060014_2/

European Council conclusions on participatory governance of cultural heritage 2014 (2014/C 463/01), adopted on 23.12.2014, *Official Journal of the European Union*. Viitattu 28.2.2018. <http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52014XG1223%2801%29&from=EN>

Fairclough, Graham and Møller, P. Grau 2008: *Landscape as heritage: the management and protection of landscape in Europe, a summary by the COST A27 project "Landmarks"*. Springer, New York.

Finlex 2006, Valtiosopimukset: *Tasavallan presidentin asetus Eurooppalaisen maisemayleissopimuksen voimaansaattamisesta sekä yleissopimuksen lainsäädännön*

alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta annetun lain voimaantulosta. [WWW].Luotu 10.03.2006. Viitattu 6.11.2017. <http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2006/20060014>

Flyvbjerg, Bent 2001: *Making Social Science Matter: Why Social Inquiry Fails and How It Can Succeed Again*. Cambridge, Cambridge University Press.

Folke, Carl & Berkes, Fikret 1995: Mechanisms that link property rights to ecological systems. Teoksessa: Hanna, S. & Munasinghe, M. (toim.): *Property rights and the environment; Social and ecological issues*. Beijer International Institute of Ecological Economics and the World Bank: 121-137.

Fornäs, Johan 1998. *Kulttuuriteoria. Myöhäismodernin ulottuvuuksia*. Vastapaino, Tampere

Forsius-Nummela, Johanna 1997: Maiseman historiallinen sisältö – kulttuurihistoriallinen arvo – esteettinen laatu. Teoksessa Häyrynen, Maunu; Immonen, Olli (toim.): *Maiseman arvo[s]tus*. Gummerus, Saarijärvi.

Gertler, Meric S. and Wolfe, David A. 2004: Local social knowledge management: Community actors, institutions and multilevel governance in regional foresight exercises. *Futures* 36 (2004), s. 45-65.

Grabher, Gernot 1993: The weakness of strong ties: the ‘lock-in’ of regional development in the Ruhr area. Teoksessa Grabher, Gernot (toim.): *The Embedded Firm: On the Socio-Economics of Industrial Networks*. Routledge. London, New York.

Granberg, Leo 2004a: Maatalouden tulojärjestelmän synty. Teoksessa Markkola,P (toim.): *Suomen maatalouden historia. Suurten muutosten aika. Jälleenrakennuskaudesta EU-Suomeen..* Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.

Granberg, Leo 2004b: Tuotannon kasvun vuosikymmenet. Teoksessa Markkola,P (toim.): *Suomen maatalouden historia. Suurten muutosten aika. Jälleenrakennuskaudesta EU-Suomeen..* Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.

Granberg, Leo 2004c: Joka niemeen, notkoon. Teoksessa Markkola,P (toim.): *Suomen maatalouden historia. Suurten muutosten aika. Jälleenrakennuskaudesta EU-Suomeen..* Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.

Granö, Olavi 1998: Puhdas maantiede aikansa kuvastimessa. Julkaisussa Tieteessä tapahtuu. 1998-04-01 Tieteellisten seurain valtuuskunta. Helsinki.

Haapala, Pertti 2004: Väki vähenee – maatalousyhteiskunnan hidas häviö 1950-2000. Teoksessa Markkola, P (toim.): *Suomen maatalouden historia. Suurten muutosten aika. Jälleenrakennuskaudesta EU-Suomeen*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.

Hacking, Ian 2009: *Mitä sosiaalinen konstruktioismi on?* Vastapaino, Tampere.

Haila, Yrjö 2007: Analogiamallit ja dynaaminen yleistettävyyys. Teoksessa Laine, M; Bamberg, J. & Jokinen, P.(toim.): *Tapaustutkimuksen taito*. Gaudeamus Oy, Helsinki.

Hakkarainen, Erja ja Kvist, Timo 2000: *Ympäristösuojelulainsäädännön perusteet*. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus, Turku.

Haliseva-Soila, Merja 1993: *Maaseudun uudet asukkaat*. Helsingin yliopisto, Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus, Seinäjoki.

Halkka, Antti 2011: Ekosysteemit – osia, kokonaisuuksia ja toimintaa. Teoksessa Niemelä, Jari; Furman, Eeva; Halkka, Antti; Hallanaro, Eeva-Liisa ja Sorvari, Sanna (toim.): *Ihminen ja ympäristö*. Gaudeamus, Tampere.

Hallikainen, Ville 1994: Näkökohtia erämaan käsitteestä ja erämaakokemuksesta. Teoksessa Jokimäki, J; Sipola, A-L. ja Juntila, P. (toim.): *Erämaa – yhteisomaisuusressurssin biologinen ja yhteiskunnallinen merkitys*. Lapin yliopisto, Arktinen keskus, Rovaniemi.

Hamel, Jacques, Dufor, Stephane & Fortin, Dominic 1993: *Case study methods*. Sage, Thousand Oaks, CA.

Hassi, Satu 2001: *Kirjallinen kysymys 352/2001. Pohjalaisen latomaiseman säilyttäminen*. Eduskunta, valtiopäiväasiakirjat. 6.4.2001.

Haeggström, Carl-Adam; Heikkilä, Tapio; Peiponen, Jorma ja Vuokko, Seppo 2005: *Toukohärkä ja kultasiipi*. Otava, Keuruu.

HE 79/1996. *Hallituksen esitys Eduskunnalle luonnonsuojelulainsäädännön uudistamiseksi*. [WWW] Luotu 1996. Viitattu 30.1.2013, 8.10.2015 ja 25.11.2015. <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/1996/19960079#e-0>

Heikkilä, Tapio. 2000. *Suomalainen kulttuurimaisema*. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.

Heikkilä, Tapio 2007a: *Visuaalinen maisemanseuranta*. Taideteollisen korkeakoulun julkaisusarja A 76. Musta Taide ja Taideteollinen korkeakoulu, Helsinki, 2007.

Heikkilä, Tapio 2007b: *Maisemanhoitoalueista kulttuurimaisemien haarukkapaloja*. Rakennettu ympäristö 3/2007.

Heikkilä, Tapio & Timonen, Risto 2003: *Suomalainen kansallismaisema*. Otava, Keuruu.

Heinonen, Mervi 2011: Suojelualueet monimuotoisuuden turvana. Teoksessa Niemelä, Jari; Furman, Eeva; Halkka, Antti; Hallanaro, Eeva-Liisa ja Sorvari, Sanna (toim.): *Ihminen ja ympäristö*. Gaudeamus, Tampere.

Heinonen, Sirkka 2002: Maaseudun tulevaisuus. Teoksessa Kamppinen, Matti; Kuusi, Osmo ja Söderlund, Kirsi (toim.): *Tulevaisuudentutkimus. Perusteet ja sovelluksia*. SKS, Helsinki.

Hernik, Jozef; Pijanowski, Jacek M. 2007: *Cultural landscape : assessment, protection, shaping*. Wydawnictwo AR w Krakowie.

Hiedanpää, Juha ja Peltola, Taru 2011: *Ekosysteemipalvelut tuottavat hyvinvointia*. Teoksessa Niemelä, Jari; Furman, Eeva; Halkka, Antti; Hallanaro, Eeva-Liisa ja Sorvari, Sanna (toim.): *Ihminen ja ympäristö*. Gaudeamus, Tampere.

Hietala-Koivu, Reija; Joutsalmi, Sinikka ja Tyrväinen, Liisa. (toim.) 2006: *Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden muutoksen arvioiminen. Selvitys maiseman seuranta-indikaattoreista*. Suomen ympäristö 6 | 2006 Ympäristöministeriö, Alueidenkäytön osasto, Helsinki.

Hinchliffe, Steve 2007: *Geographies of Nature*. Sage, London.

Hildén, Mikael 2011: Ympäristönsuojelun synty ja nykypäivä. Teoksessa Niemelä, Jari; Furman, Eeva; Halkka, Antti; Hallanaro, Eeva-Liisa ja Sorvari, Sanna (toim.): *Ihminen ja ympäristö*. Gaudeamus, Tampere.

Hirsjärvi, Sirkka; Remes, Pirkko ja Sajavaara, Paula 2004: *Tutki ja kirjoita*. 10; osin uud. laitos. Helsinki. Tammi.

Hjorth, Daniel 2004: Creating space for play/invention – concepts of space and organizational entrepreneurship. *Entrepreneurship & Regional Development*, Volume 16, Issue 5, 413-432.

Holma, Katariina & Mälkki, Kaisu (toim.) 2011: *Tutkimusmatkalla. Metodologia, teoria ja filosofia kasvatustutkimuksessa*. Gaudeamus, Helsinki.

Horppila-Jämsä, Liisa ja Suominen, Timo 2004: *Putkilahden maisemanhoitosuunnitelma*. Alueelliset ympäristöjulkaisut 342. Keski-Suomen ympäristökeskus, Jyväskylä.

Huutoniemi, Katri 2014: Vertaileva tapaustutkimus. Teoksessa Massa, I. (toim.): *Polkuja yhteiskuntatieteelliseen ympäristötutkimukseen*. Gaudeamus Oy, Helsinki.

Häikiö, Liisa ja Niemenmaa, Vivi 2007: Valinnan paikat. Teoksessa Laine, M; Bamberg, J. & Jokinen, P. Gaudeamus Oy. (toim.): *Tapaustutkimuksen taito*. Helsinki.

Häkli, Jouni 1999: *Meta Hodos. Johdatus ihmismaantieteeseen*. Vastapaino, Tampere.

Hämeen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus 2010: *Kulttuuriympäristön käsitteitä*. [WWW] Valtion ympäristöhallinto. Päivitetty 19.1.2010. Viitattu 30.1.2013. <http://www.ymparisto.fi/default.asp?contentid=64298&lan=FI#a2>

Häyrynen, Maunu 1997: Mikä ihmeen maisemantutkimus. Teoksessa Häyrynen, Maunu; Immonen, Olli (toim.): *Maiseman arvo[s]tus*. Gummerus, Saarijärvi.

Häyrynen, Maunu 2004: Maisemantutkijan kotiseutu. Teoksessa Granö, P; Suominen, J. & Tuomi-Nikula, O. (toim.): *Koti, Kaiho, paikka, muutos*. Gummerus, Jyväskylä.

Häyrynen, Maunu 2006: Selkämeren saaristomaisema. Teoksessa Häyrynen, M; Luontonen, E; Mustalampi, E. & Bruk, E. (toim.): *Tuntematon saaristo. Selkämeren saariston eletty maisema*. Otava. Keuruu.

Häyrynen, Maunu 2008: A Kaleidoscopic Nation: The Finnish National Landscape Imagery. Julkaisussa Jones, Michael & Olwig, Kenneth R. (toim.): *Nordic Landscapes. Region and Belonging on the Northern Edge of Europe*. Sivut 483-510. Viittaus Maarasen (2017) mukaan.

Häyrynen, Maunu 2012: Kulttuuriympäristö ja sen arvot. Teoksessa Niina Uusi-Seppä (toim.): *Satakunnan kulttuuriympäristöt eilen, tänään, huomenna*. Satakunnan museon julkaisuja 19/2012. Pori: Satakunnan Museo, 115-123.

Häyrynen, Maunu 2015: Kulttuurisuunnittelu lähiössä. Teoksessa Häyrynen, Maunu, Wallin, Antti, Siro Susanna ja Forsell Sanna (toim.): *Lähikuva lähiöstä! Itä-Porin kulttuurikartoitus ja toimenpidesuunnitelma*. Lähiön henki -tutkimushanke. Turun yliopisto.

Ilmonen, Kaj 2000: Epilogi. Teoksessa Ilmonen, Kaj (toim.): *Sosiaalinen pääoma ja luottamus*. SoPhi 42, Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.

Ilmonen, Kaj 2004: Sosiaalinen pääoma: uusi ihme käsite vai käyttökelpoinen hypoteesi. Teoksessa Rahkonen, Keijo. (toim.): *Sosiologia nykikeskusteluja*. Gaudeamus Helsinki, 99-142.

Ilmonen, Mervi 1997: Suomalaisuuden maisemat. Teoksessa Häyrynen, Maunu; Ilmonen, Olli (toim.): *Maiseman arvo[s]tus*. Gummerus, Saarijärvi.

Jalonen, Harri 2007: *Kompleksisuusteoreettinen tulkinta hallinnollisen tehokkuuden ja luovuuden yhteensovittamisesta kunnallisen päätöksenteon valmistelutyössä*. Tampereen teknillinen yliopisto, julkaisu 693. Tampere.

Jokinen, Leena 2013: *Henkilökohtainen tulevaisuusajattelu ja ohjaus*. Tutu4-kurssi 2013, Tulevaisuudentutkimuksen Verkostoakatemia, kurssiluento 19.3.2013; Tulevaisuuden tutkimuskeskus, Turun yliopisto.

Jokinen, Arja 1999: Diskurssianalyysin suhde sukulaistraditioihin. Teoksessa Jokinen, A; Juhila, K. & Suoninen, E. (toim.): *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Vastapaino, Jyväskylä.

Jones, Michael & Stenseke, Marie (toim.) 2011: *The European Landscape Convention: Challenges of Participation*. Dordrecht, Springer.

Julkunen, Eero ja Kuusamo, Altti 1987: *Kansallis/omaisuus. Metsän mielikuvat isänmaallisissa lauluissa ja metsämainoksissa*. Silva Fennica Volume 21, Issue 4.

Kaunismaa, Pekka 2000: Yhdistyselämä ja sosiaalinen pääoma. Teoksessa Ilmonen, Kaj (toim.): *Sosiaalinen pääoma ja luottamus*. SoPhi 42, Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.

Karjalainen, Pauli Tapani 1987: *Ympäristön eletty mieli*. Joensuun yliopisto, kulttuuri- ja suunnittelumaantiede, tiedonantoja n:o 2. Joensuun yliopiston monistuskeskus, Joensuu.

Karjalainen, Pauli Tapani 1997: 3 näkökulmaa maisemaan. Teoksessa Häyrynen, Maunu; Immonen, Olli (toim.): *Maiseman arvo[s]tus*. Gummerus, Saarijärvi.

Kaskinen, Juha; Heinonen, Sirkka ja Kaivo-oja, Jari 2013: *Alueellinen ennakointi*. Tutu4-kurssi 2013, Tulevaisuudentutkimuksen Verkostoakatemia, kurssiluento 26.3.2013; Tulevaisuuden tutkimuskeskus, Turun yliopisto.

Katajamäki, Hannu ja Rauno Kaikkonen 1991: *Maaseudun kolmas tie*. 174 s. Helsingin yliopisto, Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus, Seinäjoki.

Katajamäki, Hannu 1995: Mihin maaseutua tarvitaan? *Hyvinvointikatsaus* 2/95.

Kautonen, Mika 2008: Yksi alue, monta innovaatioympäristöä. Teoksessa Mustikkamäki, Nina; Sotarauta, Markku (toim.): *Innovaatioympäristön monet kasvot*. Tampere University Press, 49-79.

Keisteri, Tarja 1990: *The study of changes in cultural landscapes*. Fennia 168:1, 31–115.

Kivilaakso, Aura 2017: *Suojelevat sanat: Puu-Käpylän kaavoituskiista esimerkkinä vaikuttavasta kulttuuriympäristön asiantuntijaviestinnästä*. Turun yliopiston julkaisu, Sarja C osa 435, Scripta Lingua Fennica Edita. Turku.

Komulainen, Martti 2005: Aurajokisäätiön puheenvuoro. Teoksessa Saaristo, Heidi: *Maisemanhoitosuunnitelma AURAJOKILAAKSON kulttuurimaisemaan*. Diplomityö 29.8.2005. Maisema-arkkitehtuuri / Arkkitehtiosasto / TKK

Komulainen, Minna (toim.) 2013: *Maiseman tarina. Opas maisemapalveluiden luomiseen*. Sitra ja Maa- ja kotitalousnaisten keskus, Vaasa.

Konttinen, Lea 2013: *Maisema palveluiksi tilaisuus* 12.3.2013. Sitra, Helsinki.

Korkala, Siru 2010: *Luottamuksen ilmeneminen alueellisissa yhteistyöverkostoissa*. Turun yliopiston julkaisuja, sarja C osa 298. Turun yliopisto, Turku.

Kortelainen, Jarmo 1993: Ympäristöriididan poliittiset jännitteet – esimerkkinä Uimaharjun selluloosatehtaan jätevesikamppailu. *Alue ja Ympäristö* 22:2, 48-61.

Kouki, Jari 2011: Maisemien monimuotoisuus. Teoksessa Niemelä, Jari; Furman, Eeva; Halkka, Antti; Hallanaro, Eeva-Liisa ja Sorvari, Sanna (toim.): *Ihminen ja ympäristö*. Gaudeamus, Tampere.

Krokkfors, Karin 2008: New Housing Concepts for the Sustainable Evolution of Housing. Teoksessa Norvasuo, Markku (toim.): *Asuttaisiinko toisin? Kaupunkiasumisen uusia konsepteja kartoittamassa*. Espoo: Teknillinen korkeakoulu, 111i171.

Kubiszewski, Ida; Costanza, Robert 2012: Ekosysteemipalvelut hyvinvoinnin perustana. Teoksessa Assadourian, Erik. & Renner, Michael: *Maailman tila 2012. Kohti kestävää hyvinvointia*. Gaudeamus, Tampere.

Kuhmonen, Tuomas 2014: *Maaseudun liiketoiminnan uudistuminen. Evolutionääri-nen viitekehys*. Tulevaisuuden tutkimuskeskus. Tutu e-julkaisuja 17/2014, Turku.

Kurtto, Arto. & Helynranta, Leena. 1989: *Perinnemaisemainventointi*. [Maastokäyntilomakkeet]. Karjaa, Läntisen Uudenmaan seutukaavaliitto. [Ei julkaistu]. Lainaus Jolkkosen 1988 mukaan.

Kurunmäki, Kimmo 2007: Vertailu. Teoksessa Laine, M; Bamberg, J. & Jokinen, P.(toim.): *Tapaustutkimuksen taito*. Gaudeamus Oy, Helsinki.

Kärholm, Mattias; Nylund, Katarina and Prieto de la Fuente, Paulina 2014: Spatial resilience and urban planning: addressing the interdependence of urban retail areas. *Cities* 36, Feb 28, 121–130.

Käyhkö, Niina; Granö, Olavi and Häyrynen, Maunu 2004: Finnish landscape studies – a mixture of traditions and recent trends in the analysis of nature-human interactions. *Belgeo, Revue belge de géographie* 2-3.

Käyhkö, Niina and Skånes, Helle 2006: Change trajectories and key biotopes – assessing landscape dynamics and sustainability. *Landscape and Urban Planning*, Volume 75, Issues 3–4, 15 March 2006, Pages 300-321.

Laakkonen, Simo 2011: Uusi näkemys luonnon- ja ympäristönsuojelun kehityksestä. Teoksessa Niemelä, Jari; Furman, Eeva; Halkka, Antti; Hallanaro, Eeva-Liisa ja Sorvari, Sanna (toim.): *Ihminen ja ympäristö*. Gaudeamus, Tampere.

Laine, Markus & Peltonen, Lasse 2007: Ikkuna muutokseen. Teoksessa Laine, M; Bamberg, J. & Jokinen, P.(toim.): *Tapaustutkimuksen taito*. Gaudeamus Oy, Helsinki.

Laine, Markus & Jokinen, Pekka 2001: Poliittikan ulottuvuudet. Teoksessa Haila, Y. & Jokinen, P. (toim.): *Ympäristöpolitiikka. Mikä ympäristö, kenen politiikka*. Vastapaino, Tampere.

Laine, Markus; Bamberg, Jarkko & Jokinen, Pekka 2007: Tapaustutkimuksen käytäntö ja teoria. Teoksessa Laine, M; Bamberg, J. & Jokinen, P.(toim.): *Tapaustutkimuksen taito*. Gaudeamus Oy, Helsinki.

Laitinen, Timo 2012: *Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden mene(s)tys*. Itä-Suomen yliopisto, Yhteiskunta- ja kauppatieteiden tiedekunta, Historia- ja maantieteiden laitos, pro-gradu tutkielma.

Lappalainen, Pertti 2007: Poliittinen toiminta tapauksena. Teoksessa Laine, M; Bamberg, J. & Jokinen, P.(toim.): *Tapaustutkimuksen taito*. Gaudeamus Oy, Helsinki.

Laurila, Ilkka P. 2004: Maatalouden EU-aika. Teoksessa Markkola, P. (toim.): *Suomen maatalouden historia. Suurten muutosten aika. Jälleenrakennuskaudesta EU-Suomeen*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Law, John 2004: *After method: mess in social science research*. Routledge, London.

Leino, Helena 2007: Yleinen ongelma, yksi tapaus. Teoksessa Laine, M; Bamberg, J. & Jokinen, P.(toim.): *Tapaustutkimuksen taito*. Gaudeamus Oy, Helsinki.

Lehtinen, Ari 1994: Satumetsiä ja metsäsatuja. Teoksessa Laaksonen, Pekka & Mettomäki, Sirkka-Liisa (toim.): *Metsä ja metsänviljaa*. Suomalaisen Kirjallisuuden seura, Helsinki.

Lehtinen, Ari 2014: Ympäristötoimintatutkimus. Teoksessa Massa, I. (toim.): *Polkuja yhteiskuntatieteelliseen ympäristötutkimukseen*. Toim. Massa, I. Gaudeamus Oy, Helsinki.

Lehto, Martti 2012: *Suomen ilmavoimien johtamisjärjestelmän evoluutio ilmasotateorian, kansallisten instituutioiden ja johtamisjärjestelmän ulkomaisen kehityksen näkökulmasta*. Maanpuolustuskorkeakoulu. Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos. Julkaisusarja 1 - N:o 8. Tampereen yliopistopaino Oy, Juvenes print, Tampere.

Lincoln, Yvonna S. and Guba, Egon C. 2000: The Only Generalization is: There is No Generalization. Teoksessa Gomm Roger, Hammersley Martyn and Foster Peter (toim.): *Case study method. Key issues, key texts*. London, Sage.

Linkola, Hannu 2013: ”Niin todenmukainen kuin mahdollista”. *Maisemavalokuva suomalaisessa maantieteessä 1920-luvulta 1960-luvulle*. Geotieteiden ja maantieteen laitos, A 22. Helsingin yliopisto, Unigrafia Oy, Helsinki.

Linkola, Hannu 2015: Administration, Landscape and Authorized Heritage Discourse – Contextualising the Nationally Valuable Landscape Areas of Finland. *Landscape Research*, Volume 40, Issue 8.

Longstreth, Richard (toim.) 2008: *Cultural landscapes: balancing nature and heritage in preservation practice*. University of Minnesota Press, London.

Luhmann, Niklas 1986: The autopoiesis of social systems. Teoksessa Geyer, Felix & van der Zouwen, Johannes (toim.): *Sociocybernetic paradoxes: Observation, Control and Evolution of Self-Steering Systems*, p. 172-192. London, Sage.

Luhmann, Niklas 2004: *Ekologinen kommunikaatio*. Gaudeamus, Yliopistokustannus Alkuperäinen teos *Ökologische Kommunikation*. 3. Auflage. Westdeutscher Verlag. Opladen/Wiesbaden 1990, suomennos.

Luonnonsuojelulaki. 1996/2013. [WWW] Luotu 20.12.1996/1096. Päivitetty 22.12.2009. Viitattu 28.1.2013, 24.11.2015, 30.9.2015 ja 24.11.2015. [http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1996/19961096?search\[type\]=pika&search\[pika\]=luonnonsuojelulaki](http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1996/19961096?search[type]=pika&search[pika]=luonnonsuojelulaki)
Lain alkuperäinen, 20.12.1996 annettu säädös: <http://finlex.fi/fi/laki/alkup/1996/19961096>

Luonnonsuojeluasetus. 14.2.1997/160. [WWW] Viitattu 4.2.2013, 28.9.2015 ja 24.11.2015. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1997/19970160>

Maankäyttö- ja rakennuslaki 5.2.1999/132. [WWW]. Viitattu 30.1.2013. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990132>

Maaranen, Päivi 2017: *Neljä näkökulmaa maisemaan. Havaintoja menneisyyden ihmisen ja ympäristön välisestä vuorovaikutuksesta eteläisimmän Suomen alueella*. Helsingin yliopisto, Unigrafia Oy (Yliopistopaino Helsinki), Helsinki.

Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2000: *Ihmisten maaseutu – tahdon maaseutupolitiikka. Maaseutupoliittinen kokonaisohjelma vuosille 2001-2004*. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisu 8/2000. Helsinki.

Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä YTR 2014: *Mahdollisuuksien maaseutu. Maaseutupoliittinen kokonaisohjelma 2014-2020*. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Alueiden kehittäminen 9/2014.

Mackie, Tom & Marsh, David 1995: *The Comparative Method*. Teoksessa David Marsh & Gerry Stoker (toim.): *Theory and methods in political science*. Basingstoke, Macmillan.

Mahoney, James 2000: Path dependence in historical sociology. *Theory and Society* 29:4, p. 507-548.

Malaska, Pentti 1993: Tulevaisuustietoisuus ja tulevaisuuteen tunkeutuminen. Teoksessa Vapaavuori, Matti (toim.): *Miten tutkimme tulevaisuutta*. Acta Futura Fennica No. 5, Painatuskeskus, Helsinki.

Malmsten, Annukka 2004: Natura 2000-verkosto maanomistajien silmin Lounais-Suomessa. *Terra* 116:2/2004 .

Malmsten, Annukka 2007: Rajaaminen. Teoksessa Laine, M; Bamberg, J. & Jokinen, P.(toim.): *Tapaustutkimuksen taito*. Gaudeamus Oy, Helsinki.

Mannermaa, Mika 1993: Tulevaisuudentutkimus tieteellisenä alana. Teoksessa Vaapaavuori, Matti (toim.): *Miten tutkimme tulevaisuutta*. Acta Futura Fennica No. 5, Painatuskeskus, Helsinki.

Markkola, Pirjo 2004: Johdanto: Maatalous jälleenrakennuksesta EU-aikaan. Teoksessa Markkola, Pirjo (toim.): *Suomen maatalouden historia. Suurten muutosten aika. Jälleenrakennuskaudesta EU-Suomeen*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.

Martin, Ron and Sunley, Peter 2006: Path dependence and regional economic evolution. *Journal of Economic Geography*, Volume 6, Issue 4, 1 August 2006, Pages 395-437.

Martin, Ron and Sunley, Ron 2010: The Place of Path Dependence in an Evolutionary Perspective on the Economic Landscape. Teoksessa Boschma, Ron and Martin, Ron (Eds.) *The Handbook of Evolutionary Economic Geography*. Edward Elgar Publishing, Cheltenham, UK, Northampton, MA, USA.

Massa, Ilmo 2014: Yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen lähtökohtia. Teoksessa Massa, I. (toim.): *Polkuja yhteiskuntatieteelliseen ympäristötutkimukseen*. Gaudeamus Oy, Helsinki.

Massey, Doreen 2003: Paikan käsitteellistäminen. Teoksessa Lehtonen, M ja Löytty, O (toim.): *Erilaisuus*, s. 51-83. Vastapaino, Tampere.

Massey, Doreen 2008: *Samanaikainen tila*. Vastapaino, Tampere.

Mateo, R. 2003: Cultural assets and environmental assets. Teoksessa Añón Feliú, Carmen (toim.): *Culture and Nature : International Legislative Texts Referring to the Safeguard of Natural and Cultural Heritage*. Viittaus Strecker (2011, 58) mukaan.

McKean, Margaret 1996: Common Property Regimes as a Solution to Problems of Scale and Linkage. Teoksessa: Hanna, S., Folke, C. & Mäler, K.-G. (toim.): *Rights to nature: Ecological, economic, cultural, and political principles of institutions for the environment*. Island Press, Washington D.C. 223-245. Viittaus Naskalin (2015) mukaan.

Metsämuuronen, Jari 2006: *Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä*. 4. painos. International Methelp Ky, Vaajakoski.

Mitleton-Kelly, E. 2003: "Ten principles of complexity and enabling infrastructures." Teoksessa Mitleton-Kelly, E. (toim.): *Complex Systems and Evolutionary Perspectives on Organizations: The Application of Complexity Theory to Organizations*, ss. 23-50. Pergamon.

Molander, Lise-Lotte ja Järvinen, Carina 2008: *Söderfjärdenin maisemanhoitosuunnitelma*. Länsi-Suomen ympäristökeskus. Länsi-Suomen ympäristökeskuksen raportteja 2 | 2008. Tampereen yliopistopaino Juvenes Print, Tampere.

Muhonen, Matleena 2009: *Inventointiohje. Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivytysinventoinnit. Maaseudun kulttuurimaisemat ja maisemanähtävyydet*. Ympäristöministeriö, Keski-Suomen ympäristökeskus.

Munsterhjelm, Riggert 2005: *Natural succession and human-induced changes in the soft-bottom macrovegetation of shallow brackish bays on the southern coast of Finland*. Walter and Andrée de Nottbeck foundation, Scientific reports No. 26. 53 p. Helsinki.

Museovirasto ja ympäristöministeriö 1993: *Rakennettu kulttuuriympäristö. Valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt*.

Museovirasto 2013: Museovirasto: *Kulttuuriympäristö*. [WWW] Viitattu 8.3.2013. <http://www.nba.fi/fi/kulttuuriymparisto>

Muukka, Laura ja Mäkynen, Anne 2005: *Kulttuurimaisemaselvitys*. Vantaan kaupunki, Kaupunkisuunnittelu C7:2005, Kaupsu 4/2005. Vantaa.

Määttä, Tapio 1999: *Maanomistusoikeus. Tutkimus omistusoikeusparadigmoista maaomaisuuden käytön ympäristöoikeudellisen sääntelyn näkökulmasta*. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A 220.

Naskali, Arto 2015: *Kohti ekosysteemitalous*. Tutkimus ekologisen taloustieteen perusteista ja mahdollisuuksista. Dissertations in Social Sciences and Business Studies No 94. Itä-Suomen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta, Joensuu.

Niemelä, Jari 2004: Hevosista Traktoreihin – lannasta väkilannoitteisiin. Teoksessa Markkola, P. (toim.): *Suomen maatalouden historia. Suurten muutosten aika. Jälleenrakennuskaudesta EU-Suomeen*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.

Niiniluoto, Ilkka: 1980/2002: *Johdatus tieteenfilosofiaan. Käsitteen ja teorian muodostus*. 3. painos. Otava, Keuruu, 2002.

North, Douglass C. 1990: *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge University Press.

North, Douglass C. 2005: *Understanding the Process of Economic Change*. Princeton and Oxford: Princeton University Press,.

Norton, Bryan & Minter, Ben 2002: From environmental ethics to environmental public philosophy: ethicists and economists, 1973 - future. Teoksessa: Tietenberg, T. & Folmer, H. (toim.): *The international yearbook of environmental and resource economics 2002/2003*. Edward Elgar, Cheltenham UK: 373–407. Viittaus Naskalin (2015) mukaan.

Nummijärvi, Marketta 2008: *Lakeuksien laidalta Katikan kuruille. Hyypänjokilaakson maisemanhoitoalueen käyttö- ja hoitosuunnitelma*. Suomen ympäristö 37 | 2008. Länsi-Suomen ympäristökeskus, Vaasa.

Nygren, Anja 2014: Ympäristöantropologia. Teoksessa Massa, I. (toim.): *Polkuja yhteiskuntatieteelliseen ympäristötutkimukseen*. Gaudeamus Oy, Helsinki.

OECD 2001. *The Well-Being of Nations. The Role of Human and Social Capital*. OECD. Pariisi.

Oksanen, Annukka 2003: *Paikallisuuden ja kansainvälisyyden kohtaaminen luonnon-suojelussa. Tapaustutkimuksena Natura 2000 -ympäristökonflikti Lounais-Suomessa*. Maantieteen laitos, Turun yliopisto. Turun yliopiston julkaisuja C: 192.

Olin, Anja ja Hietala-Koivu, Reija 1997: Maaseudun kulttuurimaiseman arvot. Teoksessa Häyrynen, Maunu; Immonen, Olli (toim.): *Maiseman arvo[s]tus*. Gummerus, Saarijärvi.

Olsson, Pia 2004: Modes of Living and Local Identity. Formations in Two Districts in Helsinki. Teoksessa Anna-Maria Åström, Pirjo Korkiakangas & Pia Olsson (eds.)

Memories of My Town. The Identities of Town Dwellers and Their Places in Three Finnish Towns. Studia Fennica. Ethnologica 8. Helsinki: Finnish Literature Society, 84-102.

Opetusministeriö 2003: *MAAILMANPERINTÖ SUOMESSA. Opetusministeriön maailmanperintötyöryhmän muistio ja toimenpide-ehdotukset.* Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2003:15. Opetusministeriön julkaisuja 2003/15, Helsinki.

Opetus- ja kulttuuriministeriö 2018: *Kulttuuriympäristöt.* [WWW] Viitattu 28.2.2018. <http://minedu.fi/kulttuuriymparistot>

Opetus- ja kulttuuriministeriö & ympäristöministeriö 2014: *Kulttuuriympäristöstrategia 2014–2020.* Opetus- ja kulttuuriministeriö & ympäristöministeriö. Edita Prima Oy, Helsinki.

Oughton, Elizabeth and Wheelock, Jane: Conservation in Context 2008: A View from Below. Implementations of Conservation Policies on the North York Moors. Teoksessa Jozef Keulartz ja Gilbert Leistra (toim.): *Legitimacy in European Nature Conservation Policy. Case Studies in Multilevel Governance.* Springer, Dordrecht. Viitatus Ratamäen 2009a mukaan.

Paasi, Anssi 1991: *Kulttuuri: maantieteellisiä näkökulmia.* Alue ja ympäristö 2, 2-9.

Paloniemi, Riikka 2008: Luonnonsuojelu arjessa: maanomistajien näkemyksiä ja kokemuksia yksityismaiden tilapäisestä luonnonsuojelusta ja sen uudistumisen prosessista. *Environmentalica Fennica* 26. Helsingin yliopisto, Helsinki.

Paloniemi, Riikka; Vainio, Annukka 2014: Ympäristöasenteiden tutkimus. Teoksessa Massa, I. (toim.): *Polkuja yhteiskuntatieteelliseen ympäristötutkimukseen.* Gaudeamus Oy, Helsinki.

Palviainen, Simo 2004: *Uusi sopimuksellisuus ympäristöpolitiikan välineenä. Toimintatutkimus ympäristöhallinnon ja maaseudun kohtaamisesta.* Yhteiskuntapolitiikan laitos, Joensuun yliopisto. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja: 70.

Paulhus, Delroy L. 2002: Socially desirable responding: The evolution of a construct. Teoksessa Braun, H.I., Jackson, D.N. & Wiley, D.E. (toim.): *The role of constructs in psychological and educational measurement.* Mahwah New Jersey: Erlbaum, 49-69.

Pehkonen, Marjaana 2003: *Kinahmi. Luonnonsuojelulain mukaisen maisema-alueen perustamisen mahdollisuuksia selvittävä pilottiprojekti*. Ympäristöministeriö. Suomen ympäristö 668. Edita Prima Oy, Helsinki.

Peltola, Taru 2007: Empirian ja teorian vuoropuhelu. Teoksessa Laine, M; Bamberg, J. & Jokinen, P. (toim.): *Tapaustutkimuksen taito*. Gaudeamus Oy, Helsinki.

Peltonen, Lasse 2004: Paikallisen hallintatavan polkuriippuvuus – Tampereen aseveliakselin tie rintamalta regiimiksi. *Yhdyskuntasuunnittelu* 2004:3-4, YSS, Helsinki ss. 30-50.

Peltonen, Lasse; Tuomisaari, Johanna & Kanninen, Vesa 2008: Kaavavalitukset ja koettu oikeudenmukaisuus. *Yhdyskuntasuunnittelu* 2008:3, YSS, Helsinki ss. 11-34.

Peuhkuri, Timo 2004: *Tiedon roolit ympäristökiistassa. Saaristomeren rehevöityminen ja kalankasvatus julkisen keskustelun ja päätöksenteon kohteena*. Turun yliopisto, Turku.

Peuhkuri, Timo 2007: Teoria ja yleistämisen kriteerit. Teoksessa Laine, M; Bamberg, J. & Jokinen, P.(toim.): *Tapaustutkimuksen taito*. Gaudeamus Oy, Helsinki.

Pierre, Jon and Peters, Guy 2000: *Governance, Politics and the State*. Macmillan Press, Houndmills, London.

Pierson, Paul 2000: Increasing Returns, Path Dependence, and the Study of Politics. *American Political Science Review* 94(2), s. 251-267.

Platt, Jennifer 1992: "Case Study" in American Methodological Thought. *Current Sociology* 1992. 40(1):17-48.

Prigogine, Ilya 1980: *From being to becoming: Time and complexity in the physical sciences*. San Francisco: Freeman.

Primmer, Eeva 2011: Vapaaehtoinen suojelu mahdollisuutena. Teoksessa Niemelä, Jari; Furman, Eeva; Halkka, Antti; Hallanaro, Eeva-Liisa ja Sorvari, Sanna (toim.): *Ihminen ja ympäristö*. Gaudeamus, Tampere.

Puhakka, Riikka 2007: *Kansallispuistot murroksessa. Tutkimus luonnonsuojelun ja matkailun tavoitteiden kohtaamisesta*. Yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja. Joensuun yliopisto, Yhteiskunta- ja aluetieteiden tiedekunta N:O 81. Joensuu.

Pulkkinen, Riina-Leena 2007: *Kehittäjäverkoston johtaminen pienellä kaupunkiseudulla. Kehittäjäverkoston johtamisen merkitys ja mahdollisuudet alueen luodessa uusia kehityspolkuja*. Tampereen yliopisto, Alueellisen kehittämisen tutkimusyksikkö. Sente-julkaisuja 26 / 2007. Cityoffset Oy, Tampere.

Pulkkinen, Riina 2009: Säännöt on tehty rikottaviksi? Katsaus pientä kaupunkiseutua lukkiuttaviin tekijöihin. Teoksessa Sotarauta, M. (toim.): *Itseuudistumisen kapasiteetin luonne ja ydinprosessit. Huomioita ja johtopäätöksiä ”Self-Renewal Capacity of Clusters” –projektista*. Tekesin katsaus 263/2009. Helsinki.

Putnam, Robert 1993: *Making Democracy Work. Civic Traditions in Modern Italy*. New Jersey: Princeton University Press.

Putnam, Robert 2000: *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*. Simon & Schuster, New York, NY.

Pykälä, Juha 2001: Perinteinen karjatalous luonnon monimuotoisuuden ylläpitäjänä. *Suomen ympäristö* 495. Luonto ja luonnonvarat. Suomen ympäristökeskus, Helsinki.

Ragin, Charles 1987: *The Comparative Method. Moving Beyond Qualitative and Quantitative Strategies*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.

Ragin, Charles 1994: *Constructing Social Research: The Unity and Diversity of Method*. Thousand Oaks: Pine Forge Press.

Raento, Pauliina 2007: Kelpo raportoinnin strategia. Teoksessa Laine, M; Bamberg, J. & Jokinen, P.(toim.): *Tapaustutkimuksen taito*. Gaudeamus Oy, Helsinki.

Raivo, Petri 1996: *Maiseman kulttuurinen transformaatio : ortodoksinen kirkko suomalaisessa kulttuurimaisemassa*. Department of Geography, University of Oulu: Geographical Society of Northern Finland, Oulu.

Raivo, Petri 1997a: Kulttuurimaisema. Alue, näkymä vai tapa nähdä. Teoksessa Haarni, T; Karvinen, M; Koskela, H. ja Tani, S (toim.): *Tila, paikka ja maisema, Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*. 193–209, Osuuskunta Vastapaino, Tampere.

Raivo, Petri J. 1997b: Maiseman ikonografia. Teoksessa Häyrynen, Maunu; Immonen, Olli (toim.): *Maiseman arvo[s]tus*. Gummerus, Saarijärvi.

Raivo, Petri 1999: Maisema ja suomalaisuus. *Suomen kartasto*. Suomen Maantieteellinen seura ja WSOY. WSOY, Porvoo.

Raivo, Petri 2004: Historialliset maisemat ja maantieteellinen muisti. Teoksessa Mäntysalo, R. (toim.): *Paikan heijastuksia. Ihmisen ympäristösuhteen tutkimus ja representaation käsite*. Atena kustannus. Jyväskylä.

Rajalin, Jere 1997: *Alueidenkäytön suunnittelun ja alueiden kehittämisen mahdollisuudet kaupunkien ja maaseudun vuorovaikutuksen kestävään edistämiseen Uudella maalla*. Uudenmaan liiton julkaisuja E:34. Uudenmaan liitto, Helsinki.

Rannikko, Pertti 1995: Ympäristötietoisuus ja ympäristöristiriidat. Teoksessa Jokinen, P., Järvikoski, T & Rannikko, P. (toim.): *Näkökulmia ympäristösosiologiaan*. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja A 33.

Rantanen, Annuska ja Joutsiniemi, Anssi 2016: Muutoksen epistemologia ja resilienssitilalliset strategiat: maankäytön ja suunnittelun mukautumis- ja muuntautumiskykyä tarkastelemassa. *Terra* 128: 4, 203-213.

Rasila, Viljo 2004: Yleiskatsaus Suomen maatalouden historiaan – esihistoriasta EU-aikaan. Teoksessa Markkola, P. (toim.): *Suomen maatalouden historia. Suurten muutosten aika. Jälleenrakennuskaudesta EU-Suomeen*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.

Ratamäki, Outi 2009a: *Yhteiskunnallinen kestävyys ja hallinta suomalaisessa susipolitiikassa*. Joensuun yliopisto, yhteiskunta- ja aluetieteiden tiedekunta. Joensuun yliopistopaino, Joensuu.

Rautamäki-Paunila, Maija 1983: *Maisemamaakunnat. Maakunnallinen viheraluejärjestelmä*. Teknillinen korkeakoulu. Julkaisu B/82. Otakustantamo, Espoo.

Rautamäki, Maija 1997: ”Maisemarakenne – maisemakuva”. Teoksessa Ylimaula, Anna-Maija (toim.): *Maan päällä – Taivaan alla*. Miljöörakentamisen tutkijakoulutus 1994–1996. Acta Univ. Oul. C 97, Oulun Yliopistopaino, Oulu. s. 99-113.

Rekola, Maiju 2018: *Kokemuksellinen tieto valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivytysinventoinnissa*. Tampereen yliopisto, Johtamiskorkeakoulu, Hallintotieteiden tutkinto-ohjelma, Pro gradu -tutkielma 2018.

Riipinen, Mari 2008: Sosiaalisen pääoman skaalaus. Paikallisia ja ylipaikallisia näkökulmia maankäyttöön Nellimissä, Inarissa. *Nordia Geographical Publications Volume 37:1*.

Roiko-Jokela, Heikki 2004: Asutustoiminnalla sodasta arkeen. Teoksessa Markkola, P. (toim.): *Suomen maatalouden historia. Suurten muutosten aika. Jälleenrakennuskaudesta EU-Suomeen*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.

de Roo, Gert 2012: Spatial planning, complexity and a world 'out of equilibrium': Outline of a non-linear approach to planning. Teoksessa de Roo, G., J. Hillier & J. Van Wezemael (toim.): *Complexity and planning*, 141–175. Ashgate, Farnham. Viittaus Rantasen ja Joutsiniemen (2016) mukaan.

Rubin, Anita 2002a: Tulevaisuudentutkimuksen käsitteitä. Teoksessa Kamppinen, M., Kuusi, O. ja Söderlund, K. (toim.): *Tulevaisuudentutkimus. Perusteet ja sovelluksia*. SKS, Helsinki.

Rubin, Anita 2002b: Tulevaisuudenkuvat ja identiteetin rakentuminen myöhäismodernissa. Teoksessa Kamppinen, M., Kuusi, O. ja Söderlund, K. (toim.): *Tulevaisuudentutkimus. Perusteet ja sovelluksia*. SKS, Helsinki.

Ruonavaara, Hannu 2004: Tarvitaanko yleistä vai historiallisesti erityistä teoriaa? Teoksessa Räsänen, P., Ruonavaara, H. & Kantola, I. (toim.): *Kiistoja ja dilemmaa. Sosiologisen keskustelun vastakkainasetteluja*. Kirja-Aurora, Turku.

Ruuskanen, Petri 2003: *Verkostotalous ja luottamus*. SoPhi78, Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.

Rytteri, Teijo 2010: Tehdas-yhdyskunnat ja metsäteollisuuden rakennemuutos. Vertailukohteina Kemijärvi, Suomi ja Pine Falls, Kanada. *Alue ja ympäristö* 39:2, s. 3-15.

Rönkkö, Emilia 2012: *Kulttuuriympäristöselvitykset. Tieto, taito ja ymmärrys maaseudun maankäytön suunnittelussa*. Oulun yliopisto, Teknillinen tiedekunta Arkkitehtuurin osasto. Oulu.

Saarela-Kinnunen, Maria & Eskola, Jari 2001: Tapaus ja tutkimus = tapaustutkimus? Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.): *Ikkunoita tutkimusmetodeihin I - Metodien valinta ja aineistonkeruu: Virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*. PS-Kustannus, Jyväskylä.

Saaristo, Heidi 2005: *Maisemanhoitosuunnitelma Aurajokilaakson kulttuurimaisemaan*. Turun ammattikorkeakoulun raportteja 37. Turun ammattikorkeakoulu. Turun yliopiston digipaino, Turku.

Saaristo, Kimmo 2000: *Avoin asiantuntijuus. Ympäristökysymys ja monimuotoinen ekspertiisi*. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 66.

Saarivirta, Toni 2008: Inhimillinen pääoma sosiaalisissa verkostoissa: osaamisen hyödyntäminen ja itseuudistuminen taloudellisessa kehityksessä. Teoksessa Mustikkamäki, N. ja Sotarauta, M. (toim.): *Innovaatioympäristön monet kasvot*. Tampere University Press. 216-239.

Työministeriö 1999: *Työllisyys ja hyvinvointi uuden vuosituhatennen alkaessa : Työvoima 2017: loppuraportti*. 236 s. *Työvoima 2017 –työryhmä*, Työpoliittinen tutkimus 200. Helsinki.

Saartenoja, Antti 2004: *Kaupungin ja maaseudun vuorovaikutus alueellisessa kehittämisspolitiikassa*. Turun yliopiston julkaisuja, sarja C, osa 214, Turun yliopisto, Turku.

Sairinen, Rauno 2000: *Regulatory Reform of Finnish Environmental Policy*. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskus, Teknillinen korkeakoulu. *Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja A: 27*.

Saltzman, Katarina 2001: *Inget landskap är en ö. Dialektik och praktik i öländska landskap*. Nordic Academic Press, Lund.

Salmi, Ritva-Liisa; Laine, Ritva; Vänskä, Veikko; Jarva, Anne; Laitio, Matti; Lundén, Tuula; Rajala, Pasi 2006: *Yleiskaavan sisältö ja esitystavat*. Ympäristöministeriö, Alueidenkäytön osasto.

Sani, Margherita; Lynch, Bernadette; Visser, Jasper and Gariboldi, Alessandra 2015: *Mapping of practices in the EU. Member States on Participatory governance of cultural heritage to support the OMC working group under the same name (Work Plan*

for Culture 2015-2018). European Expert Network on Culture (EENC). EENC Short Analytical Report June 2015. www.interarts.net/descargas/interarts2541.pdf

Scott, Duncan & Russel, Lynne 2005: *Researching voluntary and community action: The potential of qualitative case studies*. Joseph Rowntree Foundation, York.

Scott, Allen J. & Storper, Michael 1992: Industrialization and regional development. Teoksessa Storper, Michael & Scott, Allen J. (toim.): *Pathways to industrialization and regional development*. Routledge. London.

Schienstock, Gerd 2004: From path dependency to path creation: A new challenge to the systems of innovation approach. Teoksessa Schienstock, G. (toim.) *Embracing the Knowledge Economy. The Dynamic Transformation of the Finnish Innovation System*. Edward Elgar Publishing: Bodmin, Cornwall.

Schönach, Paula 2014: Ympäristöhistoria. Teoksessa Massa, I. (toim.): *Polkuja yhteiskuntatieteelliseen ympäristötutkimukseen*. Gaudeamus Oy, Helsinki.

Seppänen, Raija 2005: Maisemaa koskeva lainsäädäntö ja tukijärjestelmät. Teoksessa Saaristo, H. (toim.): *Maisemanhoitosuunnitelma Aurajokilaakson kulttuurimaiseman*. Turun ammattikorkeakoulun raportteja 37. Turun ammattikorkeakoulu 2005. Turun yliopiston digipaino, Turku.

Sepänmaa, Yrjö 1994: *Tuhatjärvinen. Esseitä ympäristökulttuurista*. Tietolipas 135. SKS, Pieksämäki.

Siivonen, Katriina 2008: *Saaristoidentiteetit merkkien virtoina. Varsinaissuomalainen arki ja aluekehitystyö globalisaation murroksessa*. Kansantieteellinen arkisto 51. Suomen muinaismuistoyhdistys. Helsinki.

Siivonen, Katriina 2013: Kestävä aineellinen ja aineeton kulttuuri. Perinne, kulttuurin perinnöllisyys ja kulttuuriperintö Myrsky-taidehankkeessa. Teoksessa Outi Tuomi-Nikula, Riina Haanpää & Aura Kivilaakso (toim.) *Mitä on kulttuuriperintö?* Tietolipas 243. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 318-335.

Silvasti, Tiina 2014: Sisällönanalyysi. Teoksessa Massa, I. (toim.): *Polkuja yhteiskuntatieteelliseen ympäristötutkimukseen*. Gaudeamus Oy, Helsinki.

Similä, Jukka 2011: Ympäristösääntelyn monet muodot: Teoksessa Niemelä, J., Furman, E., Halkka, A., Hallanaro, E-L. ja Sorvari, S. (toim.): *Ihminen ja ympäristö*. Gaudeamus, Tampere.

Similä, Jukka; Raunio, Anne; Hildén, Mikael ja Anttila Susanna 2010: Luonnonsuojelulainsäädännön arviointi – Lain toimivuus ja kehittämistarpeet. *Suomen ympäristö 27* | 2010. Suomen ympäristökeskus (SYKE), Helsinki.

Soini, Katriina; Pouta, Eija; Kivinen, Tapani ja Uusitalo, Marja (toim.) 2008: *Maa-seutumaiseman muutos, arvottaminen ja Eurooppalainen maisemayleissopimus*. Maa- ja elintarviketalous 135. Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus, Helsinki.

Sotarauta, Markku 1996: Kohti epäselvyyden hallintaa: Pehmeä strategia 2000-luvun alun suunnittelun lähtökohtana. *Acta Futura Fennica*, No 6. Finnpublishers. Jyväskylä.

Sotarauta, Markku 2004: Muutoksen viides ulottuvuus : Evolutionaarinen tutkimusote ja yhteisevoluutio aluekehityksen tutkimuksessa. Teoksessa Sotarauta, M ja Kosonen, K-J. (toim.): *Yksilö, kulttuuri, innovaatioympäristö: Avauksia aluekehityksen näkyvämmään dynamiikkaan*. Tampere University Press. 283-312.

Sotarauta, Markku 2007: *Evolutionaarinen muutuskäsitys ja itseuudistumisen kapasiteetti. Käsitteellistä perustaa etsimässä*. SENTE työraportteja 17/2007. Tampereen yliopisto, Alueellisen kehittämisen tutkimusyksikkö, Tampere.

Sotarauta, Markku & Kosonen, Kati-Jasmin. (toim.) 2004: *Yksilö, kulttuuri, innovaatioympäristö. Avauksia aluekehityksen näkyvämmään dynamiikkaan*. Tampere University Press, Tampere.

Sotarauta, Markku ja Linnamaa, Reija 1999: Johtajuus kaupungin kehittämisessä: verkostojen johtamisen osa-alueet ja huomion kohteet. Teoksessa Sotarauta M. (toim.): *Kaupunkiseutujen kilpailukyky ja johtaminen tietoyhteiskunnassa*, 101-131. Suomen kuntaliitto, Acta-sarja 106. Helsinki.

Sotarauta, Markku ja Mustikkamäki, Nina 2008: Evolutionaarisen muutuskäsityksen ja itseuudistumisen kapasiteetin haaste. Teoksessa Mustikkamäki, N. ja Sotarauta, M. (toim.): *Innovaatioympäristön monet kasvot* Tampere University Press, 11-45, Tampere.

Stake, Robert 1995: *The Art of Case Study Research*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications. London.

Stenseke, Marie & Jones, Michael 2011: Conclusion: Benefits, Difficulties, and Challenges of Participation Under the European Landscape Convention. Teoksessa Jones, Michael & Stenseke, Marie (Eds): *The European Landscape Convention: Challenges of Participation*. Dordrecht, Springer.

Strecker, Amy 2011: The 'Right to Landscape' in International Law. Teoksessa Egoz, Shelley; Makhzoumi, Jala; Pungetti, Gloria (toim.): *The right to landscape : contesting landscape and human rights*. Ashgate Publishing Limited, England.

Stjernquist, Berta 1992: Introduction. Julkaisussa Larsson, Lars & Callmer, John & Stjernquist, Berta (toim.): *The Archaeology of Cultural Landscape. Field Work and Research in a South Swedish Rural Region*. Acta Archaeologica Lundensia Series Altera in 4. N. 19, 9-16, 1992. Viittaus Maarasen (2017) mukaan.

Stähle, Pirjo 1998: *Supporting a system's capacity for self-renewal*. Helsinki, Yliopistopaino.

Stähle, Pirjo 2004: Itseuudistumisen dynamiikka. Systeemiajattelu kehitysprosessien ymmärtämisen tukena. Teoksessa Sotarauta, M. & Kosonen, K-J. (toim): *Yksilö, kulttuuri, innovaatioympäristö. Avauksia aluekehityksen näkymättömään dynamiikkaan*. s.222-255. Tampere University Press, Tampere.

Stähle, Pirjo, Stähle, Sten & Pöyhönen, Aino 2003: *Analyzing dynamic intellectual capital: System-based theory and application*. Acta Universitatis Lappeenrantaensis 152, Lappeenranta 2003

Suoninen, Marja 2001: Mikrohistoria vastauksena historiallisen sosiologian dilemmaan. *Sociologia* 38:1.

Taleb, Nassim Nicholas 2007: *Musta Joutsen. Erittäin epätodennäköinen vaikutus*. Terra Cognita Oy, Helsinki.

Teräväinen, Helena 2006: *Lapuan Vanha Paukku – uudeksi rakennettu ja puhuttu. Kulttuuriympäristön diskursiivinen muodostuminen tapaustutkimuksessa*. Teknillisen korkeakoulun arkkitehtiosaston tutkimuksia 2006/24. TKK. Arkkitehtiosasto, Yhdyskunta- ja kaupunkisuunnittelu, Espoo.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2009: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Tammi, Jyväskylä.

Tuomi-Nikula, Outi, Granö, Päivi & Suominen, Jaakko 2004: ”Oma koti kullan kallis” – johdannoksi. Teoksessa Outi Tuomi-Nikula, Päivi Granö & Jaakko Suominen (toim.) *Koti – kaiho, paikka, muutos*. Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen laitoksen julkaisuja 4. Pori: Turun yliopisto, 7-12.

Tyrväinen, Liisa; Hietala, Reija; Silvennoinen, Harri ja Sipilä, Maija 2007: Maisema asukkaiden silmin. Tapaustutkimus Koskenkylässä ja Pernajanlahdella. *Suomen Ympäristö* 25 | 2007. Ympäristöministeriö. www.ymparisto.fi/julkaisut. ISBN 978-952-11-2746-5 (PDF). ISSN 1796-1637 (verkkopublication).

Törmä, Minna 2003: Rakennusperintö kauhakuormaajan armoilla? *Filosofinen aikakauslehti Niin & Näin* 3/2003.

Uudenmaan liitto 2007: *Uudenmaan maakuntakaava. Selostus*. Uudenmaan liiton julkaisuja A 17, Helsinki.

van Kersbergen, Kees & van Waarden, Frans 2004: ‘Governance’ as a bridge between disciplines: Cross-disciplinary inspiration regarding shifts in governance and problems of governability, accountability and legitimacy. *European Journal of Political Research* 43(2): 143-171.

Vallius, Antti 2013: *Kuvien maaseutu. Maaseutumaisemakuvaston luomat mielikuvat suomalaisesta maaseutukulttuurista*. University of Jyväskylä, Jyväskylä University Printing House, Jyväskylä.

Valkonen, Jarno 2003: *Lapin luontopolitiikka*. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto, Tampere University Press, Tampere.

Valtioneuvosto 2009: *Valtioneuvoston päätös valtakunnallisesti merkittävien rakennettujen kulttuuriympäristöjen 1993 inventoinnin korvaamisesta sen vuonna 2009 valmistuneella tarkistuksella valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden tarkoituksena inventointina*. Valtioneuvosto, Helsinki.

Valtioneuvosto 2008: *Valtioneuvoston päätös Valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden tarkistamisesta*. Annettu 13. 11.2008. Valtioneuvosto, Helsinki.

Valtioneuvosto 2008b: *Valtioneuvoston periaatepäätös Etelä-Suomen metsien monimuotoisuuden toimintaohjelmasta 2008-2016*. http://www.mmm.fi/attachments/metsat/5xjO3HxCx/METSOn_periaatepaatos270308SU.pdf Viitattu 15.8.2013

Vammalan kaupunki 2008: *Rautaveden länsirannan osayleiskaava*. http://www.sastamalankaupunki.fi/sastamala/liitetiedostot/editori_materiaali/7689.pdf. Viitattu 18.11.2014.

Vammalan kaupunki 2011: *Rautaveden länsirannan osayleiskaava* FCG Planeko Oy.

Vapaavuori, Matti ja von Bruun, Santtu (toim.) 2003: *Miten tutkimme tulevaisuutta? Acta Futura Fennica* No. 5, Painatuskeskus, Tampere.

Vehkala, Minna-Maaria ja Vainio, Arttu 2000: *Luonnonsuojelun yhteiskunnallinen ulottuvuus. Luonnonsuojelun toteuttamisen sosio-ekonomiset vaikutukset Väli-Suomessa 1990-luvulla*. Vaasan yliopiston tutkimuslaitoksen julkaisuja 83. Vaasan yliopisto, Vaasa.

Vepsäläinen, Ville 2011: *Elämää Pellossa – viljelymaiden biologinen monimuotoisuus*. Teoksessa Niemelä, J., Furman, E., Halkka, A., Hallanaro, E-L ja Sorvari, S. (toim.): *Ihminen ja ympäristö*. Gaudeamus, Tampere.

Vihinen, Hilikka 2004a: *Maatalouden rakennemuutos*. Teoksessa Markkola, P. (toim.): *Suomen maatalouden historia. Suurten muutosten aika. Jälleenrakennuskaudesta EU-Suomeen*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.

Vihinen, Hilikka 2004b: *Maaseudun muutos*. Teoksessa Markkola, P. (toim.): *Suomen maatalouden historia. Suurten muutosten aika. Jälleenrakennuskaudesta EU-Suomeen*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.

Vilkkä, Leena 2005: *Tutki ja kehitä*. Tammi, Helsinki.

Vuojala, Petri 2014: *Paradokseja. Ajatuksia arvoista ja arvojen arvotuksesta restauroinnissa*. Teoksessa Kovanen, K., Ehrström, M., Häyrynen, M. & Vepsä, M. & Kivilaakso, A. (toim.): *Rakennussuojelu ajassa. Pohdintoja rakennetun ympäristön suojelusta. Building Conservation in our Time. Essays on the Conservation of the Built Environment*. ICOMOS Suomen osasto r.y. Bookwell, Porvoo. Sivut 129-135.

Väliverronen, Esa 1994: Tieteellistyminen ja asiantuntijavalta ympäristökeskustelussa. *Alue ja ympäristö* 23: 2, 46-52.

Walker, Brian; Holling, Crawford; Carpenter, Stephen and Kinzig, Ann 2004: Resilience, adaptability and transformability in social-ecological systems. *Ecology and Society* 9(2): 5. 2004. [online] URL: <http://www.ecologyandsociety.org/vol9/iss2/art5/>. Viitattu 19.8.2018.

Walton, John 1992: Making the theoretical case. Teoksessa Ragin, C. & Becker, H. (toim.): *What Is a Case?: Exploring the Foundations of Social Inquiry*. Cambridge, Cambridge University Press.

Wilcox, David 1994: *Guide to Effective Participation*, Joseph Rowntree Foundation. <http://partnerships.org.uk/guide/guide1.pdf>

Willamo, Risto 2012: Miten ympäristömuutos aiheutetaan ja koetaan ongelmaksi? Teoksessa Lummaa, K., Rönkä, M. & Vuorisalo, T. (toim.): *Monitieteinen ympäristötutkimus*. Gaudeamus, Helsinki.

Willamo Risto 2014: Ympäristösuojelutieteellinen menetelmäpolkuni. *Polkuja yhteiskuntatieteelliseen ympäristötutkimukseen*. Toim. Massa, I. Gaudeamus Oy, Helsinki.

Wilson, Geoff. A. 2009: Post-Productivist and Multifunctional Agriculture. Teoksessa Kitchin, R. & N. Thrift (toim.): *International Encyclopedia of Human Geography*, 389–386. Elsevier, Amsterdam.

Woods, Michael 2005: *Rural Geography. Processes, Responses and Experiences in Rural Restructuring*. 330 s. Sage Publications, London.

Wylie, John 2007: *Landscape*. Routledge, Taylor and Francis. London and New York.

Yin, Robert 2003: *Case Study Research. Design and Methods*. 3rd edition. Sage, London.

Ympäristöministeriö 1993a: *Maisema-alue työryhmän mietintö I. Maisemanhoito*. Mietintö 66 /1992. Ympäristöministeriö, Helsinki.

Ympäristöministeriö 1993b: *Maisema-alue työryhmän mietintö II. Arvokkaat maisema-alueet*. Mietintö 66 /1992. Ympäristöministeriö, Helsinki.

Ympäristöministeriö 1995: *Valtioneuvoston periaatepäätös maisema-alueista ja maisemanhoidon kehittämisestä*. 1995. Dnro 1/500/95. 23.1.1995. [WWW] Valtion ympäristöhallinto. Julkaistu 23.1.1995. Viitattu 14.1.2010

<http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=28080&lan=fi>

Ympäristöministeriö 2001: *Rakennusperintöstrategia*. Valtioneuvoston päätös 13.6.2001. Ympäristöministeriö, Alueidenkäytön osasto, Vantaa.

Ympäristöministeriö 2007a: Luonnonsuojelulain mukaisen valtakunnallisesti merkittävän maisema-alueen perustaminen Tammisaaren Skärlandetiin 26.6.2007. Dnro YM3/500/2007. Päätös löytyy myös ympäristöhallinnon verkkosivuilta <http://www.ymparisto.fi/default.asp?node=24489&lan=fi>

Ympäristöministeriö 2007b: *Ympäristöministeri Paula Lehtomäki Skärlandetin maisema-alueen perustamistilaisuudessa Tammisaarella*. [WWW] Valtion ympäristöhallinto. Päivitetty 26.6.2007. Viitattu 28.1.2013. <http://www.ymparisto.fi/default.asp?contentid=239375&lan=fi&clan=fi>

Ympäristöministeriö 2007c: *Skärlandetin maisemanhoitoalueesta ensimmäinen valtakunnallinen maisema-alue*. [WWW] Valtioneuvosto. Julkaistu 26.6.2007. Viitattu 28.1.2013. <http://www.valtioneuvosto.fi/ajankohtaista/tiedotteet/tiedote/fi.jsp?oid=199214>

Ympäristöministeriö, MAPIO-työryhmä 2010: *Inventointiohje. Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivytysinventoinnit. Maaseudun kulttuurimaisemat ja maisemanähtävyydet*. Ympäristöministeriö, MAPIO-työryhmä 10/2010.

Ympäristöministeriö 2011: *Maaseutumaisemat. Arvokkaiden maisema-alueiden inventointi*. [WWW] <http://www.maaseutumaisemat.fi/> Viitattu 7.6.2017.

Ympäristöministeriö 2013a: *Maisemanhoitoalueet*. [WWW] Valtion ympäristöhallinto. Päivitetty 13.6.2012. Viitattu 27.2.2013. <http://www.ymparisto.fi/default.asp?node=24489&lan=fi>

Ympäristöministeriö 2013b: *Rakennusperintö ja kulttuuriympäristö*. [WWW] Valtion ympäristöhallinto. Viitattu 8.3.2013. <http://www.ymparisto.fi/default.asp?node=232&lan=fi>

Ympäristöministeriö 2013c: Kulttuuriympäristö vaikutusten arvioinnissa. *Suomen ympäristö* 14 | 2013, Ympäristöministeriö, Helsinki.

Ympäristöministeriö 2016: *Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventointi. SOVA-lain 3 §:n mukainen ympäristövaikutusten arviointi*. Ympäristöministeriö 18.1.2016.

Ympäristöministeriö 2017: *Maisemanhoitoalueet vaalivat maaseutumaisemien kulttuuri- ja luontoarvoja*. [WWW] http://www.ym.fi/fi-FI/Luonto/Luonnon_monimuotoisuus/Luonnonsuojelualueet/Maisemanhoitoalueet. Viitattu 10.10.2017 ja 1.3.2019.

Ympäristönsuojelulaki 4.2.2000/86. Laki kumottiin ja korvattiin ympäristönsuojelulla 27.6.2014/527, joka on pääosin voimassa 1.9.2014 alkaen. [WWW]. Viitattu 16.11.2017 <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/kumotut/2000/20000086>

Zarina, Anita 2013: Path dependence and landscape: Initial conditions, contingency and sequences of events in Latgale, Latvia. Alkuperäinen julkaisu *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography* 95 (4): 355–373, 2013. Lainaus ResearchGaten (ladattu 22.2.2018) mukaan 27.3.2018. <https://www.researchgate.net/publication/260531231>

Liitteet

Kyselylomake – esimerkkinä Kairalan ja Luiron kylät

Trendi

1. Mitkä kehityssuuntaukset vaikuttavat eniten Kairalan ja Luiron kylien kulttuurimaisemaan ja sen arvokkaiksi koettujen ominaisuuksien säilymiseen tai muuttumiseen?

Trendiväitteitä

2. Trendi - Kairalan ja Luiron kylien kulttuurimaisema moniarvoistuu

Kairalan ja Luiron kylien kulttuurimaisema moniarvoistuu, siihen liitetään koko ajan yhä enemmän erilaisia arvoja ja tavoitteita. Kulttuurimaisema on yhä useammin samanaikaisesti asutuksen, tuotannon, vapaa-ajan ja matkailun maisemaa?

3. Trendi - suojele- ja hoitotarve kasvaa

Kairalan ja Luiron kylien kulttuurimaisemaan liitettyjen arvokkaiden ominaisuuksien (esim. avonaisuus, rakennusten sopivuus maisemakuvaan, maisemallinen edustavuus) suojele- ja hoitotarve kasvaa nykyisten kehitystrendien kuten maaseudun autoitumisen ja maatalouden tehostumisen vuoksi?

4. Trendi - osallistava päätöksentekokulttuuri kasvaa

Maisemaa koskevaan päätöksentekoon osallistetaan asukkaita, maanomistajia ja maanviljelijöitä nykyistä useammin ja laajemmin.

5. Trendi - ekosysteemipalveluiden merkitys päätöksenteossa korostuu

Ekosysteemipalvelut ovat luonnon ilmaiseksi tarjoamia, ihmiselle välttämättömiä aineellisia ja aineettomia palveluja. Ekosysteemipalvelut jaetaan tuotanto- (esim. ravintoaineet), ylläpito- (esim. yhteyttäminen), säätely- (esim. ilmakehä) ja kulttuuripalveluihin (esim. virkistäytyminen).

6. Trendi - maatalouden ympäristötuki muuttuu vastikkeellisemmaksi

Maatalouden ympäristötukijärjestelmässä edellytetään nykyistä enemmän perinteisen maatalouskulttuurin synnyttämien maisema- ja luontoarvojen säilymiseen pyrkivää toimintaa?

Maisemanhoitoalue - perustamisprosessi

1. Miksi maisemanhoitoalue on perustettu?
2. Mitä lisäarvoa se tuo esimerkiksi valtakunnalliseen maisema-alueeseen verrattuna?
3. Perustamisprosessin vahvuudet? Miksi eri toimijat lähtivät tähän mukaan ja kannattivat alueen perustamista?
4. Perustamisprosessin heikkoudet? Mitä tekisitte toisin, missä voisi parantaa?
5. Liittyikö alueen perustamisprosessiin hanketta vastustavia tai epäileviä näkökulmia, tai kommentteja?
  - a. Näkyikö perustamisprosessissa esim. Natura 2000-alueiden perustamiseen liittyvät konfliktit maanomistajien ja ympäristöhallinnon välillä?
  - b. Miksi luonnonsuojelulain (1996/1997) mukaisia valtakunnallisia maisema-alueita eli maisemanhoitoalueita perustettiin vasta vuosina 2007, 2009 ja **2010**.
6. Kyläseuran merkitys maisemanhoitoalueen perustamisprosessissa ja perustamisen jälkeisessä toiminnassa?
7. Maisemanhoitoalueen rajauksesta. Rajaus poikkeaa maisema-alueen rajauksesta. Millä perusteilla päädyttiin juuri tähän nimenomaiseen rajaukseen?

Maisemanhoitoalue - tavoitteet

Hoito- ja käyttösuunnitelmassa todetaan että... Kairalan ja Luiron kylillä tärkeimmät maisemanhoidon tavoitteet ovat puoliavoimen kylämaiseman säilyttäminen, uudisrakentamisen sopeuttaminen kyläkuvaan ja kulttuurihistoriallisesti merkittävien rakennusten säilyttäminen (55). Virallinen asema mahdollistaa kylien tekemistä tunnetuksi ja tarjoaa mahdollisuudet kehittää luonto- ja kulttuurimatkailua. Viljelijät ja paikalliset yhdistykset voivat hakea rahoitusta maisemanhoitoon maatalouden erityistukien kautta. Lisäksi kylien rakennusperinteen kunnossapitoon ja korjauksiin on mahdollista hakea avustusta Lapin ympäristökeskuksesta ja Museovirastosta. (tiivistelmä).

8. Ovatko nämä tavoitteet edelleen voimassa?
9. Miten odotukset ovat toteutuneet?
10. Maisemanhoitoalueen tavoitteita...
  - a. Maisemanhoitoalue on osa merkityksenantoprosessissa, joka korostaa ja ylläpitää maisema-arvojen merkitystä osana paikallisten asukkaiden arkea?
  - b. Maisemanhoitoalueet ovat alueellisen kilpailukyvyn kehittämisen instrumentti?
    - o Maisemanhoitoalueet ovat tärkeässä roolissa alueiden välisessä kilpailussa uusista asukkaista, vapaa-ajan asukkaista, kehittämishankkeista, alueellisista, kansallisista ja EU:n tuista?
    - o Maisemanhoitoalueet ovat tärkeässä roolissa paikallisten matkailupalveluiden kehittämisessä?
11. Onko maisema Kairalan ja Luiron kylissä jonkinlaisessa alueen identiteetin, yhteenkuuluvuuden ja yhdessä tekemisen välineellisessä roolissa?
12. Miten hyvin maisemanhoitoalue vastaavat edellä mainittuihin trendeihin?
13. Mitä maisemanhoitoalueella on tehty perustamisen jälkeen?

Maisemanhoitoalue – vahvuudet ja heikkoudet

14. Mitä ovat maisemanhoitoalueen vahvuudet?
15. Mitä heikkouksia maisemanhoitoalueeseen liittyy?
  - a. Työläs ja heikkovaikutteinen, prioriteetti suhteessa muihin päätöksiin?
  - b. Kehityksen este? Maisemanhoitoalueen perustaminen museoi alueen sekä estää alueen ja sen elinkeinotoiminnan kilpailukykyisen kehittämisen?
  - c. Projektiluontoisuus? Maisemanhoitoalue on instrumentaalinen ja projektiluontoinen menetelmä jolla maisema-arvot nostetaan hetkellisesti julkisuuteen ja asukkaiden tietoisuuteen ja joka unohtuu perustamisen jälkeen?

- d. Tulevaisuuden konfliktikohde? Jos maisema moniarvoistuu ja erilaisen intressien ja toimijoiden määrä päätöksenteon yhteydessä kasvaa niin onko mahdollista että samalla päätöksenteko vaikeutuu ja intressistiriidoista syntyy yhä useammin konflikteja?

Maisemanhoitoalue - luonne

- 16. Voiko Kairalan ja Luiron kylien maisemanhoitoaluetta luonnehtia aktiiviseksi tai passiiviseksi alueeksi?
  - a. Mikä tai mitkä asiat tekevät alueesta aktiivisen tai passiivisen?
- 17. Onko Kairalan ja Luiron kylien maisema yhteistä vai yksityistä maisemaa?
  - a. Alerakenteen suhde maisemaan?
  - b. Maisema julkishyödykkeenä ja siihen liittyvä päätöksenteko?
- 18. Onko Kairalan ja Luiron kylien maisemanhoitoalue luonnonsuojelualue?

Maisemanhoitoalue – Tulevaisuus?

- 19. Minkälaisena näet Kairalan ja Luiron kylien maisemanhoitoalueen tulevaisuuden?

**TURUN
YLIOPISTO**

ISBN 978-951-29-7834-2 (PRINT)
ISBN 978-951-29-7835-9 (PDF)
ISSN 0082-6995 (Painettu/Print)
ISSN 2343-3205 (Verkkajulkaisu/Online)